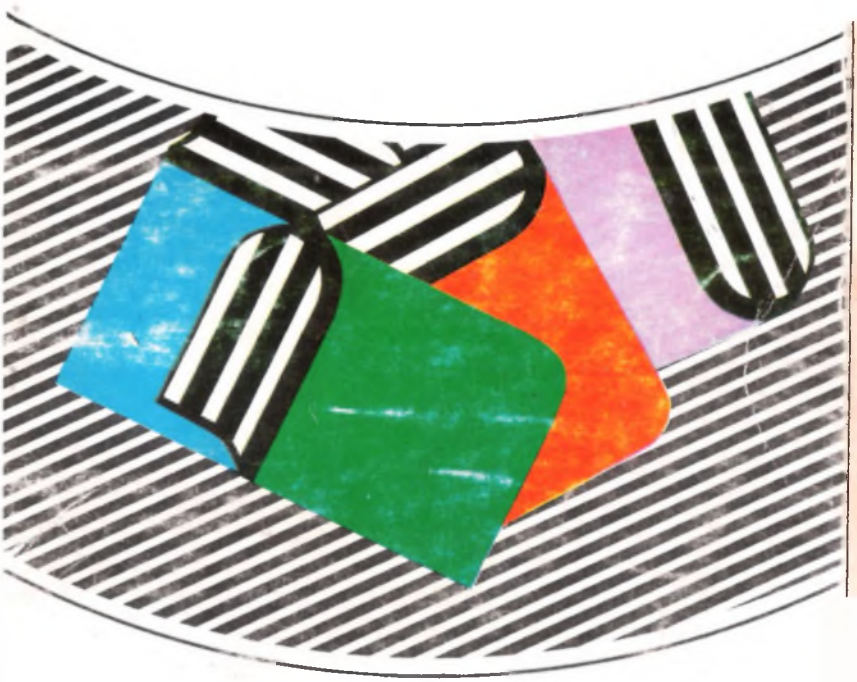
behçet necatigil

edebiyatımızda eserler sözlüğü

229 çağdaş yazarımızın
770 eseri

Varlık

By Ser-mest

Bilgi Dizisi: 26
Varlık Yayınları, Sayı: 259
Dördüncü Basım: 1992

© Huriye Necatigil / Varlık Yayınları

ISBN 975-434-0121-2

VARLIK YAYINLARI A.Ş.
Cağaloğlu Yokuşu 40/2, 34440 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 522 69 24 - Faks: 512 95 28

Dizgi ve ofset hazırlık: Varlık Yayınları/Moonstar Grafik
Kapak: Ekin Nayır Sağıroğlu
Baskı: Renk Basımevi

EDEBİYATIMIZDA ESERLER SÖZLÜĞÜ

Hazırlayan:
BEHÇET NECATİGİL

(Genişletilmiş dördüncü basım)

Varlık Yayınları

ÖNSÖZ

1960'dan bugüne, her seferinde yeni gereksinmeleri karşılamak üzere madde sayısı çoğaltılarak dokuz kez basılmış **Edebiyatımızdaki İsimler Sözlüğü** yanı sıra, **Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü**'nün de sizlere birçok kolaylıklar sağlayacağı kanısındayız.

Amacımız, Batılı anlamda hikâye, roman, oyun ve anı edebiyatımızın gelişip güçlendiği yüzyıllık bir zaman içinde, bu tür eserlerden okuduğumuz, unuttuğumuz veya okumayıp hiç değilse konularını merak ettiğimiz kalem ürünlerini anaçizgileriyle toparlamak, anımsatmaktır. Konu özetlerinin bir kısmı, Tanzimat döneminden günümüze edebiyat tarihimize geçmiş, bir kısmı da armağan kazansın kazanmasın türlü eleştirilerde sözü edilerek yankı uyandırmış, ilgi toplamış kitaplara ilişkindir.

Eserler üzerine en azından bu kısalık ve yalınlıkta, bu tür sözlüklerin oluşu dönüm dönem konu yönelişlerini de belirtir. Özet kümelendirmeleri, sanat ve toplum ilişkileri üzerinde değişik incelemelere çıkış noktası olur. Konuları topluca tek yerde görmek, yeni bakış açılarına yaslanacak eleştiri ve incelemeler için ilk adımdır diyebiliriz.

Sonra şu da var: İncelemeci, eleştirmen, bir kitabı, biz de okumuşuz gibi ele alır. Onun altyapı kuruluşu demek olan konusu üzerinde ayrıntılı durmaz. Eleştirmenin bir kitabı yorumlayışı, o kitabı okumuş kişinin anımsarsa anlayabileceği biçimdedir; yani konuyu bilmiyorsak, eleştirmenin dediklerini, değinme ve telmihlerini tam kavrayamayız.

Bu durumda bu Sözlük, bu önbilgiler toplamı, bir özetler galerisidir. Batı anlayışlarına uygun 1870-1978 arası edebiyatımızın anlatı türlerinde, yani konu özetine elverişli başlıca ürünlerini alfabetik bir düzenlemede derleyen bir elaltı kitabı. Daha önce okuduğumuz, ama zamanla unuttuğumuz bir eserin içeriğini hatırlamamıza, okumadıklarımız üzerinde de yaklaşık bir fikir edinmemize yarayan toplu bir konu görünümü, özenli bir "not ya da akıl defteri."

Kitabın ilk baskısında her maddeye bellibaşlı dergi ve gazetelerde görülen eleştiriler listesi de eklenmişti. Şimdi hem Cumhuriyet'ten önceki hikâye -roman edebiyatımızın ürünlerini de içerdiği, hem de bütün o dergi ve gazete-

leri bulmak ancak geniş incelemeler yapacaklarca gerekli olduğu için, bu yeni baskıda böyle bir ekbilgi, ancak son yarım yüzyılın eserlerinde dikkate alındı; o da henüz satışta kitaplar çerçevesinde ve en çok ağırlığı olan eleştiri ve değerlendirmeleri hatırlatmak için. Son yirmi yılda çıkmış bir hikâye kitabı, bir roman ve benzeri bir eser üzerine bir ödev hazırlayacak öğrenci, isterse 1960'dan beri her yılın ilk ayı yayımlanagelen **Varlık Yıllıkları**'nda ve 1976'dan beri de ayrıca **Aziz Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıkları**'nda, üzerlerindeki tarihlerden bir önceki yılın hikâye kitaplarıyla romanlarını değerlendiren tanıtmalardan, o yıl içinde o kitaplar üzerine yazılmış başlıca eleştirilerin yayın yerlerini de öğrenebilir, dilerse onlardan da yararlanır.

Emeğe içten saygılıyız: Bu Sözlük'te bazı maddeler başka çalışmalardan ya kısaltılarak, ya da kimi zaman, olduğu gibi alınmıştır. Böyle maddelerin sonunda, bir parantez içinde, öz ve soyadlarının ilk harfleriyle o kişinin adı muhakkak belirtildi (MNÖ, İZB.. gibi). Bu kısaltmaların hangi yetkili edebiyatçımız ve hangi eseri anlamına geldiği, kitabın sonuna eklenmiş **Başlıca Kaynaklar** listesinden kolayca anlaşılır. Sıkça başvurulmamış kaynaklar ise, bağlı oldukları maddelerde gene açıkça gösterildi.

Tanzimat'tan başlayarak ilk eserlerini Millî Edebiyat dönemi (1922)'nde vermiş yazarlarımızın 1945'lere kadarki hikâye ve romanları üzerine, bütün ayrıntılarıyla tek toplu araştırma, Cevdet Kudret'in **Edebiyatımızda Hikâye ve Roman** monografisidir ki, aradıkları eserlerin ilk yayın tarihleri 1859-1945 tarihleri arasında olan araştırıcıların en güvenilir ve bol malzemeyi ancak, iki ciltlik bu kitapta bulabileceklerini de hatırlatmak isteriz. Geniş özetleri, eserlerden seçilmiş parça ve bölümleri, topluca değerlendirme ve yargılarıyla, pek çok sanatçıyı bir bütün halinde kavramada araştırıcıya tam bir bilgi, son kez gene Varlık yayınlarındaki bu kitaplarda verilmiştir: Cevdet Kudret, **Edebiyatımızda Hikâye ve Roman** (I. cilt: 1859-1910/Tanzimattan Meşrutiyete kadar, 2. baskı 1977-2. cilt: 1911-1922/ Meşrutiyetten Cumhuriyete kadar, 3. baskı 1978).

Maddelerde eserlerin yanındaki tarih, o kitabın ilk baskı yılıdır. Basılmamış oyunlarda ise bu tarih, piyesin ilk oynanış yılını belirler. Sonunda **Sözlükteki Eserler Dizini** ve **Eserleriyle Yazarlar Dizini** başlıklarıyla ayrıca iki alfabetik dizin de bulacağınız bu derlememizin size de yararlı olmasını dileriz.

Aralık 1978

Başlıca Kaynaklar İçin Kısaltmalar

(MN/1) – Mustafa Nihat Özön: Türkçede Roman, 1936 İstanbul, Remzi Kitabevi.

(MN/2) – Mustafa Nihat Özön: Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 1941 İstanbul Maarif Matbaası.

(MN/3) – Mustafa Nihat Özön: Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar, 1945, İstanbul Hilmi Kitabevi.

(CK/1) – Cevdet Kudret: Edebiyatımızda Hikâye ve Roman, 1. cilt /1859-1910, Tanzimattan Meşrutiyete Kadar/, 2. baskı 1977, İstanbul Varlık Yayınları.

(CK/2) – Cevdet Kudret: Edebiyatımızda Hikâye ve Roman, 2. cilt /1911-1922, Meşrutiyetten Cumhuriyete Kadar/, 3. baskı 1978, İstanbul Varlık Yayınları.

(İZB) – İbrahim Zeki Burdurlu: Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin, 1971 İzmir Buca Eğitim Enstitüsü Yayınlarından.

(AB) – Refika Taner - Asım Bezirci: Seçme Romanlar, 1973 İstanbul Hür Yayınevi.

(MU) – Muzaffer Uyguner: Halide Edip Adıvar, 1968 İstanbul Varlık Yayınları.

ABDULLAH EFENDİNİN RÜYALARI ● Ahmet Hamdi Tanpmar'ın hikâye kitabı (1943) ● Beş hikâyenin beşinde de yazar, değişik kişiler gibi görünerek kendi iç dünyasının kargaşasını yansıtır. Kitaba adını veren ilk hikâyede yaşlı anasıyla yaşayan, kırkını aşkın **Abdullah Efendi,** küçük bir lokantada, içki masasında gülüp konuşmakta beş arkadaşın arasında, yan masalardan birindeki bir kadına dalarak, söz geçiremediği ikinci kişiliğinin yalnızlığına geçer; üç sene öncesine ait bir rüya etkisinde kendine ve çevreye yabancılaşır. Arkadaşlarıyla gittiği genelevlerde yeni yeni sanrılarla gerçek-gerçeküstü karşıt kutuplar arasında bocalar. Yanmakta olduğunu gördüğü meyhane ile birlikte sanki birinci varlığı da yanmıştır. İkinci hikâye **Geçmiş Zaman Elbiseleri**'nde anlatan, Ankara'da bir arkadaşıyla gittiği Keçiören'de bir bağ eğlencesinden, içkili ve kumarda önce çok kazanmış, sonra tamamen kaybetmiş, tek başına dönüşte, karanlık yolda bir kazâ geçirir; bilmediği bir eve alınır. Orada karşılaştığı, ruh hastası bir genç kadınla yaşlı erkeğin gerçek kimlikleri hayatının sırlarından biri olarak kalacaktır: Çünkü kadın da, erkek de birbirlerini, ayrı zaman parçaları içinde biri ötekinin dediğinden çok farklı tanıtmışlar, sabahleyin de o daha uyanmadan, bilinmeyen bir eve taşınarak ortadan kaybolmuşlardır. Bir Yol hikâyesi, İstanbul'lu bir erkek ağzından anlatılır: Bu kadar senelik karısı ve çocuklarıyla mutlu bir aile çevresinde adam, İstanbul'dan sık sık ayrılışlarında, İzmit'ten sonra bir yerde gördüğü küçük bir yolun özlemiyle doludur: Bu yol, her seferinde ona aynı saadet hissini verir, onu kendine çeker, ona trenden oracıkta inip uzletinde kaybolmak ihtiyacını duyurur. Fakat adam çok iyi bilir ki, bunu yapamayacaktır. Dördüncü hikâyenin kahramanı **Erzurumlu Tahsin;** hali vakti yerinde bir ailenin oğlu olduğu, İstanbul'da hukuk öğrenimi yaptığı halde sonradan birdenbire dünyayı boşlamıştı; bir meczup hayatı yaşıyordu. Hikâyeci onu son defa 1942 sonbaharında o bölgeyi Kars'a kadar altüst eden bir deprem gecesinde görür, bir süre konuşur onunla. Tahsin, o geceden sonra gene kayıplara karışmıştır. Son hikâye **Evin Sahibi,** bir hastanede yapılmış gözlemlerin, birinci şahıs ağzından yazıya geçişi; hastanede tutulmuş notlar toplamıdır. Kendi hayatından da sık sık kesitler verdiği, masallardan da yararlandığı öyküsünde Tanpmar; yakını, yabancısı, tanıdığı hastaların, gördüğü ölümlerin yorumunu, felsefesini yapar. Tanpınar estetik ve üslûbunun en güzel örneğini bizce bu hikâyede verir. – Ruh gurbetlerinde gezintiler, gözlemler olarak özetlenebilecek bu beş hikâyesinde yazar, bir şair sezgisi ve bir fikir adamı dikkatiyle, hikâyeciden çok, özlü bir denemeci kişiliği göstermektedir.

ACAİB-İ ALEM ● Ahmet Mithat'ın romanı (1881/32) ● Yazarın Fransız romancısı Jules Verne (1828-1905)'in romanlarına bir öykünmesi olan ve başlığı günümüz türçesine "Dünyada acaip şeyler, garip olaylar" diye çevri-

lebilecek eserde, aklı başında Hicabi ve çevresinin biraz kaçık gözüyle baktığı arkadaşı Suphi, bilim ve fen meraklısıdırlar. Suphi, benzeri olmayan, çok değerli böcek ve çiçek koleksiyonunu bir İngilize, kitaplarını da bir Mısırlıya satar. Hicabi de bulup buluşturduğu parayı buna ekleyince, ikisi, Rusya içerlerinden kuzeye geziye çıkarlar. Bir İngiliz kızı da onlara katılmıştır; kız sonra Suphi'yle nişanlanır ● Gezginlerin geçtikleri yerler üzerine, yazarın tarih ve coğrafya bilgileri vermesi onun diğer romanlarında karşılaşılan bir özelliğidir. (MN/1)

ACEMİLER ● Hikmet Erhan Bener'in romanı (1952) ● Liseyi yeni bitirmiş bir genç olan Necdet'in, bu müjdeyi, öğrenimini yarıda bırakmış ve şimdi marangoz kalfası, arkadaşı Ömer'e getirmesiyle başlar roman. Olaylar 1946-1950 yıllarında Kayseri'de iki gün içinde geçer. Romanın üçüncü kahramanı ve bir köy çocuğu olan Tahsin de, felsefeci geçindiği halde felsefe sınavını verememiş, arkadaşlarıdır onların. Necdet, avukat babasının sertlikleri, annesinin aşırı sevgisi ve arkadaşı Tahsin'in, hayatı küçümseyişleri arasında bocalayan, romantik bir aşktan medet uman, bir acemidir. Eserde üç gencin, henüz hayatın eşiğinde, yaşantıları, geleceğe ait ümit ve ümitsizlikleri işlenir.

ACENTA MİRZA ● Osman Şahin'in hikâyeleri (1974) ● Kitapta sekiz hikâye var: 1) **Deli Hatice,** kocası ölmüş, üç oğluyla köyde kalakalmıştır. Seferberlik ilân edilince oğullar askere alınır, aradan beş kış geçer, oğulları dönmeyen Hatice şimdi yarı meczup bir ölüler anasıdır. 2) **Musallim ile Kuşde** hikâyesinde mapustan çıkıp gelmiş Musallim, karısı Kuşde'nin, kendisi yokken Cello ve uşakları tarafından kirletildiğini öğrenir. Cello ile aralarındaki sürtüşme, Musallim'in de salcılık etmek isteğinden çıkmıştı. Musallim, Cello'yu öldürmeye gitmiştir, Kuşde kazdığı mezarında kocasının dönüşünü beklemektedir. Üçüncü hikâye **Çök Abuzer** köyün meczubu, zararsız bir akıl hastasını konu ediniyor. 4) **Zala Kadın,** ölüm döşeğinde tek başına bir adama gelir, gençlik aşkını açığa vurur. Ecelle savaşan bir adama gelir, gençlik aşkını açığa vurur. Ecelle savaşan adam belki de kadının anlattıklarını duyamadan ölmüştür. Beşinci hikâyede ömrü mezbahada bıçak altında sona ermek üzere **Sarı Öküz** kendi yaşam öyküsünü anlatıyor. 6) **Reşim** Tuğla büyüklüğünde, altı özenle oyulmuş ağaç bir takozdur, ağalara özgü bir çeşit mühür. Ağa sözünden caymış, buğdayı üçe bir hisseden üleştirmiş, köylülerin bunca umudunu, sevincini yok etmiştir. Olay Daşo köyünde, harman yerinde geçer. 7) **Acenta Mirza** hikâyesinde Mirza şehirdeki dostu Latif'e ağalığın eskisi gibi sökmediğinden, marabaların gözlerinin açıldığından dert yanar. Latif cevap yazar: "Magirus'un Güneydoğu acentalığı inşallah Mirza'nın hissesine düşecektir, yeter ki köyü bırakıp acele şehre gelsin!" 8) **Bebek** hikâyesinde köylü, yüklendiği biraz ötebeteyi

satıp hasta bebeğine doktor ve ilaç parası etme düşüncesiyle yollardadır. İki çocuğu ölmüştür, bari bunu kurtarabilse. Çocuk "zehirli amel" olmuştur, ateşler içindedir. Köylünün önünde daha kırk beş, elli kilometre yol vardır yürünecek ve çocuk yarı yolda ölecektir.

ACI ● Muzaffer Buyrukçu'nun hikâye kitabı (1957) ● Dokuz hikâye. **Dünyada Bir Akşam Üstü** küçük bir evin tek odasında oturan, üçüncü evliliğinde mutsuz, çocuksuz, yirmi yedisinde Fahriye Abla'nın hikâyesidir. Serseri koca artık yuvaya dönmeye karar vermiş, gelip karısından af dilemiştir ki, genç kadın az sonra kocasının öldüğünü görür. **Acı Soğan,** yapı işçilerinin bir yemek oturumuyla uykuya çekilme arasındaki yarenliklerini nakleder. Yer yer Sait Faik'in Semaver hikâyesini hatırlatan **Aydan Gemi Yapanlar**'da Hacer Hanım, sabahleyin oğlu Hakkı'yı uyandırır. Hakkı gördüğü, anasına da anlattığı güzel bir rüya ile mutlu, sefertasını alıp fabrikaya gider. **Acı** hikâyesini oluşturan, sokaklara dökülmüş kömürleri toplamak uğruna döğülen, hakarete uğrayan yoksul çocukların korku ve yılgınlıklarıdır. **Çocuk** hikâyesinde ana, hayırsız kocasının öldüğü haberiyle ferahlar: Artık baskılardan korkulardan kurtulmuş, hayatını değiştirecek, aç sefil oğlunu da yoksulluktan kurtaracaktır. Kitabın öteki hikayeleri de kahırlı hayatlar üzerinde gözlemlere paralel, iç dünyaları yansıtma ustalıkları da gösterir. Sonuncu hikâye **Uçtu Uçtu Sinek Uçtu,** her iki özelliği iyi kaynaştırmış olmasıyla, yazarın hikâyeciliğinde yeni gelişmelere olumlu bir geçiştir.

ACI ● Şahap Sıtkı'nın hikâye kitabı (1970) ● On bir hikâye. İlk hikâyede yazar, yıllar sonra akrabalarını ziyarete geldiği çocukluk kasabasında yaşlı **Havvana** ile konuşurken bütün bir geçmiş zaman özlem ve anılarıyla dolar. **Karnında Güneş Olan,** yabancı bir ülkede (İspanya olabilir) bir pansiyonda ressam bir gençle kurulan bir dostluğun hikâyesi. Üçüncü hikâyede yazar, ölü çocuğunu gömme telaşında bir köylü kadının **Çile**'sini duyurarak Barla dağlarının ıssızlığını vurguluyor. Dördüncü hikâyedeki **At,** karanlık ormanın içinden çıkıvermiş, daha önce bir koyunun südünü emen bir yılanı öldürmüş genç adamı, bir hayli yorduktan sonra, adama teslim olmuştur. Beşinci hikâyedeki korkunç **Sel,** bellerindeki iplerle kendilerini büyük ağaçlara bağlamak zorunda kalan çobanların gözleri önünde, sürüleri önüne katarak alır, götürür. **Yuva,** çağrışımlarla düşünen bir adamın çevresine ve leyleklere bağlı gözlemlerinin yorumu oluyor. **Malımsı** hikâyesinde görülen masalımsı güç, bir yayla köyündeki ağa gücüdür. Köylü, elbirliğiyle, çayın bir kolunu köyden yana çevirmiş, fakat kanala sur verildiği gün, kentli ağa, kâhyasıyla köye çıkagelmiş, toprakları sattığına pişman olmuş, bir süre sonra, yanında candarmalar, tekrar gelerek, sattığı toprakları geri almıştır. Köylüler köyü bırakıp gitmek zorunda kalırlar. **Yalnız** hikâyesinin kahramanı, cezaevinde beşbuçuk yıl yatmış, şimdi salıverilmiştir. Geldiği

kente mi dönsün, bilmediği yerlere mi gitsin, kararsızlık içindedir. **Göç** hikâyesinde deli Dura'nın köpeği dışarda erkek kurtla boğuşmuş, onu öldürmüş, fakat bu arada iki dişi kurt, ağılda sekiz on koyunu parçalamıştır. Köpek ortadan kaybolur, beş gün sonra dişi kardeşiyle çıkagelir. İki gün sonra da, iki dişi kurt ağılı tekrar sardıklarında, artık kanlı boğuşmadan sağ çıkamazlar. **Acemi** hikâyesinde gün bitmek üzeredir. Kolunda bir tomar gazete, parkın bankında oturmuş yorgun, yahnayak, düşünceli çocuk Mehmet, gelip yanına çöken, kendisiyle ahbaplık kurmak isteyen, orta yaşlı bir adamın kirli niyetlerinden ustaca kaçar, kurtulur. Onuncu hikâyenin (**Acı**) depremli-dingin içe kapanıklığı, yazarın genç bir oğul kaybetmiş olmasının acısından doğuyor. **Son** parça, Marmara adasından Orhan'a (ressam Orhan Peker) yazılmış 5.8.1970 tarihli bir mektuptur, ki içe işleyen etki gücünü gene yazarın bağrına saplanmış evlat acısından alıyor ● Şahap Sıtkı bu kitabıyla Türk Dil Kurumu 1971 Hikâye Ödülü'nü kazandı.

ACIMAK ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1928) ● İlkokul öğretmeni Zehra görevine bağlı, ama duygusuz ve katı bir genç kadın görünümündedir. Bir memur olan babası Mürşit Efendi'nin çok hasta olduğu haberini "benim babam yok" diye yanıtlarsa da içten bir üzüntü, onun izin alıp İstanbul'a gelmesini önleyemez. Babası ölmüştür; Zehra yaşlı adamın bıraktığı anı defterini bir gece sabaha kadar okur ve annesinin yanlış davranışları yüzünden babasının kendini içkiye verdiğini, yuvanın bu nedenle yıkıldığını, babasının bunun için onu öğretmen okuluna vererek evden uzaklaştırmış olduğunu öğrenir. Şimdi Zehra içyüzünü bilmeden düşman olduğu babasının acılarını anlamış, benimsemiş, acımayı ve bağışlamayı öğrenmiştir. (İZB)

ACI PARA ● Erol Toy'un romanı (1970) ● Tenekeci Hüsnü Efendi, işinin gitgide körelmeye başladığını görmektedir. Karısı, kızı ve oğlu onu razı ederler ve Çayiçi'ndeki toprakları bir iki yıl içinde yirmi dönümlük bir üzüm bağına dönüştürülür. Fakat kasabanın zenginlerinden Tabakçıoğlu İbrahim, halkın bağlarından bir kısmını tefecilikle ele geçirmiştir, gözü şimdi Hüsnü efendilerin bağındadır. Köylüye ayrılmış kredileri bankadan Tabakçıoğlu çektiği için, Hüsnü Efendi ona başvurmak zorunda kalır ve ağadan binbeşyüz lira alır. İmzalattığı boş senetlere sonradan onikibin liralık borç yazan tefeci Tabakçıoğlu, bu borcu ödeyemeyen Hüsnü Efendi'nin tenekeci dükkânına sahip çıktığı gibi, bağı da kendisinin işleteceğini, ancak borç ödenince geri vereceğini söyler, bağa da yerleşir. Çaresiz kalan Hüsnü Efendi, bağdan ot yolmasına bile izen vermeyen Tabakçıoğlu'nun densizlik ve saldırıları karşısında bir gün kendini tutamaz, adamı bıçaklayarak öldürür, gidip karakola teslim olur. (AB)

ACI TÜTÜN • Necati Cumalı'nın romanı (1974) • Olay 1952 kışında Urla'da geçer. Tütün piyasasının açılması o yıl ocak ayının ikinci haftasını bulmuştur. Tekel'in saptadığı fiyatlar çok düşüktür ve Tekel'in piyasaya katılmayışı, piyasayı tüccara bırakışı demektir bu. Demokrat Parti hükümetinin 1950 seçimlerinde tüccardan yardım görmüş olduğu için, şimdi tüccara olan borcunu ödemesi demektir. Urla'lı ekiciler tütünlerini satmamaya karar verirlerse de, direnmeleri kısa sürer. Komşu ilçelerde satışlar sona ermek üzeredir. Urla'lılar da örgütsüz, yetersiz boykotlarından ister istemez vazgeçip tütünlerini satarlar. Sadece arabacı Yusuf sözünün eri çıkmış, ne çabalarla yetiştirdiği yedi balya tütünü, yok pahasına tüccara kaptırmaktansa, Cumhuriyet Alanı ortasına getirip gözler önünde yakmıştır • Roman, bu baş olayın yanı sıra, iki yıl kadar önce askerden dönmüş ekici Ferit Taşçı ile nikâhlandıkları halde bir türlü birleşemeyen Binnaz'm aşkları, ilçe Sağlık Merkezi başhekiminin mutsuz evliliği, yalnızlığı ve İzmir Milletvekili Bedri Alagöz'ün ekicileri atlaması gibi yan olaylarla da üç dört yönlü bir sürükleyicilik taşıyor.

ACILI KUŞAK • Mehmed Kemal'in anıları (1967) • Daha önce Dost dergisinde Kürd'ün Meyhanesinde başlığı altında parça parça yayımlanmış bu anılar 1940-1950 yıllarındaki Ankara'nın siyasî havasını belirtir ve yazarın tanıdığı sanatçıların (Cahit Sıtkı, Orhan Veli, Sabahattin Ali, Sait Faik, Sadri Ertem, Nurullah Ataç, Balaban, Cevdet Kudret, Fethi Giray, vb) gündelik hayatlarından sahneler çizer.

ACILI TOPRAK • H. Vasfi Uçkan'ın oyunu (1972) • Basılmamış olan oyunda, bütün sevgilerin önüne toprak sevgisini koyan Bulgurcu Dede, ailenin tek erkeği olan torununun kocasına tarlalarından birini bağışlar. Tarla kıraçtır, taşlıktır, hiçbir işe yaramamaktadır. Damat bu yüzden bir süre sonra tarlayı habersizce satar. Bulgurcu Dede bunu öğrenince torununu ve damadım evden kovar. Aşırı toprak tutkusu, çevresiyle sürtüşmesini daha da artırınca yakınları bir bir kendisinden koparlar ve Dede yapayalnız kalır. Ancak o zaman insansızlaşmış dünyasında insan sevgisi doğarsa da artık çok geç kalmış ve Bulgurcu Dede, tutkusu yüzünden yalnızlığa mahkûm olmuştur.

AFRODİT BUHURDANINDA BİR KADIN • Reşat Enis'in romanı (1939) • Zonguldak'ta bir nüfus memurunun oğlu olan, küçük yaşta annesini, on yedi yaşında da babasını kaybeden Osman; bir süre İstanbul'da zengin, fakat yozlaşmış bir akraba evinde barınır, okula gider, bir gün bir iftiraya uğrayıp bavulu eline verilerek kapıdan çevrilince de sokakta kalır, gittiği Zonguldak'ta uzun yıllar maden ocaklarında çalıştıktan sonra gene İstanbul'a gelir; şimdi dört yıldır Haliç'te bir dokuma fabrikasında işçidir,

kırk yaşlarındadır. Osman'ın peşinden, romanın asıl kahramanı olan Yıldız'ın kimliğini öğreniyoruz: Yıldız, bir hariciye memurunun kızıdır. Birinci Dünya Savaşı sona erince, Almanya'dan yurda dönerlerken, anası babası bir tren kazasında ölmüştür. O kazada daha bir yaşını doldurmamış olan Yıldız, İstanbul'da amca evinde büyümüş, Erenköy Kız Lisesi'ni bitirmiş, bir gün o da amca evini bırakıp bir avukatın bürosunda sekreter olarak çalışmak zorunda kalmıştır. Avukat, metresi olmasını isteyince Yıldız işinden ayrılır, Osman'ın çalışmakta olduğu fabrikaya işçi olur. Aradaki yaş farkına rağmen, fabrikada tanıştığı Osman'la evlenir, artık mutludur, ev kadınıdır. Fakat fabrikada bir çöküntü altında kalan Osman gözlerini kaybedince Yıldız için çetin günler başlar, üstelik gebedir. Fabrikadan tanıdığı, Melek adında bir kadının aracılığıyla gene fabrikaya işçi girer. Ağır hayat şartlarına karşı koyabilmesi günden güne zorlaşır: kör kocasına bakabilmek için fabrika sahibinin isteklerine boyun eğer, adamın metresi ve sekreteri olur. Sömürülen işçiler, greve hazırlanmaktadırlar. Yıldız, uğradığı hakaretlere rağmen, patronu, işçilerin haklı isteklerini kabule zorlar; başaramayınca her şeyi bırakıp, kocası ve oğlu uğruna, kadın simsarlarının eline, ve zamanla geneleve düşer. İki yıldır Ankara'dan gönderdiği paralarla kocasına ve oğluna, İstanbul'da Melek bakmaktadır. Bir gün Melek'ten aldığı bir mektuptan, kocasının gözlerinin yakında görmeye başlayacağını öğrenir. İstanbul'a dönmeye, kocası çalışmaya başlayınca da evinin kadını olmaya karar vermiştir. Haydarpaşa'da trenden indiği zaman donar kalır: Gözlerinin tamamen iyileştiği, herhalde birdenbire sevinmesi için, kendisinden saklanmış, kocasıyla artık üç yaşında oğlu Engin, peronda onu beklemektedirler. Üzerindeki bar kadını hali, ısırık ve çürüklerle dolu vücuduyla kocasının karşısına çıkamayacağını anlayan Yıldız, gizlendiği tren köşesinde baba-oğulun vagonlara boş yere bakıp ümitlerini keserek uzaklaşmalarını bekler, sonra ortadan kaybolur. Romanın üçüncü, son bölümünde Osman, Kaya adıyla tanınan oğlu Engin ve Melek, Zonguldak'tadırlar. Baba - oğul maden ocağında işçidir. Sevdiği kızın veremden ölmesiyle acılı Engin, gönlünü bir meyhanede tanıştığı siyahlı bir kadına kaptırmıştır. Bu ilişkiyi öğrenen ve oğlunu tehlikeden korumak isteyen yaşlı baba Osman, bir gün şehre iner, meyhaneyi bulur. Siyahlı kadın piyano çalmakta, herkes vecd içinde onu dinlemektedir. Yaşlı adam, kadının yüzünü görünce bir çığlıkla, sokağa fırlar: Siyahlı kadın, öldü bildikleri eski karısı Yıldız'dır. Oğlunun öz annesiyle sevişmesindeki acı dramı kimselere açamayan Osman on beş gün sonra bir grizu göçüğü altında kalıp da kurtulamayacaklarını anlayınca, tabancayla, oğlunu ve kendini öldürür. ● Çok geniş tutulduğu için dağınık, gevşek dokusuna, tesadüfün çokluğu yüzünden inandırıcılığını zaman zaman yitirmesine rağmen bu roman, edebiyatımızda fabrika hayatı, iş kazaları, grev, Zonguldak kömür işçileri ve maden ku-

yuları kesitlerinde başarılı bir natüralizm belgesidir.

AFSUNCU BABA ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1924) ● İstanbul'da Cerrahpaşa'da, Hobyar semtindeki baba konağında Ebülfâzıl Enverî, kimyahanesi ve gece gündüz çalışan kimyagerleriyle, türlü madenlerin karışımından altın elde etmek ve defineler bulmak sevdasındadır. Enverî'nin tutkularına bir de sevgi entrikası eklenmiş eser, özellikle eski çağlardan gelme bu "ilm-i simya" merakının ayrıntılarını vermesiyle eğlenceli ve ilginç bir romandır. (MN/3)

AGANTA BURİNA BURİNATA ● Halikarnas Balıkçısı'nın romanı (1946) ● Anı biçiminde yazılmış romanın adı denizcilik terimlerinden oluşuyor: Aganta "tut, zaptet!" demektir. Burina ve burinata ise serenlerin üstündeki alt ve üst yelkenlerin adı ● Mahmut, Bodrum'lu bir denizci ailenin çocuğudur; daha çok küçük yaşta, içinde deniz sevgisi ve özlemi uyanmıştır. Amcasının boğulması üzerine, kendisi de bir denizci olan babası, oğlunu denizden soğutmaya çalışır. Onu denizci eskisi Halil Usta'nın yanına çırak verir. Eski bir denizci olan ve bacağının sakatlanması yüzünden denizden ister istemez ayrılmış bulunan, fakat deniz özlemini yüreğinde saklayan Halil Usta, çocukta deniz sevgisini büsbütün körükler. Mahmut, babasının sefere çıktığı bir gün evden ayrılıp bir gemiye tayfa yazılır, sevdiği denize kavuşur. Yıllar yılı Akdeniz'de oradan oraya dolaşır. Bu arada babası boğulur, annesi ölür. İçinde bir yurt özlemi uyanan Halil, bir gün Bodrum'a döner. Zengin bir toprak ağasının kızıyla evlenip köye çekilir, birkaç yıl toprak işleriyle uğraşır. Günün birinde Bodrum'a inen Mahmut, denizi ve sefere hazırlanan bir yelkenliyi görünce dayanamaz, her şeyi yüzüstü bırakır, gemiye atlar, bir daha geriye dönmemek üzere denize açılır. "Aganta!" diye bağırır ● Romanın değerlendirilmesi ve bazı bölümleri, özeti aldığımız kaynaktadır. (CK/2)

AĞIR İŞÇİLER ● Orhan Duru'nun hikâye kitabı (1974) ● Yirmi bir hikâye. 1) **Gerçeküstü Bir Film İçin Snopsis**'te uzay kapsülü yörüngeden çıkmış ve içindeki astronot denize düşmüştür. Astronot, köyün bağlı olduğu ilçeye getirilir ve araya bir turistin serüveni karışır. 2) **Tutku:** Yatakta sabah keyfi yapan, bir türlü kalkmak istemeyen bir adamın çağrışım zikzakları arasında hayaller kurması. 3) **Ağır İşçiler** işçi-sendika ve yasal güçler ekseninde oluşur (TRT 1970 Başarı Ödülü alan hikâye). 4) **Bir Kentin Tarihçesi:** Kut belediye başkanı kasabanın tarihini yazdırmak ister, bir tarih profesörüne başvurur, ilçe tarihsizdir, kazılar on yıldır sürmektedir. **Hazreti İbrahim** (6), **gelişmesi az kalmış ülkeler için geliştirme araştırmalarına giriş** (7), **İbrahim'in toplum kalkınması çabaları** (8), **İbrahim'in adaylığı sorunu** (9): Bu dört hikâye Almanya'ya işçi göçünün düşündürdüğü so-

runlarla, getireceği sonuçlardan kaynaklanıyor. Kitabın unutulmaz hikâyeleri **Kaplumbağa Taşıyan Çocuk** (11), **Kent II** (12) ve **Koçero** (13) dur ki, birincisinde buldozerlerin eski evleri yıkıp yeni gökdelenlere temel açtıkları bir günde bir çocuk, olup bitenlere ilgisizdir, kaplumbağa da çocuğun kucağında mutlu. İkincisinde sekiz yıldır kaldığı küçük bir ilçe merkezinde kendini içkiye vermiş bir aydının yılgınlığı, sızlanmaları dile getirilmiştir. Üçüncüsündeyse 1930 doğumlu Koçero, bir petrol kentinde traktör tamircisidir, sonra kaçakçılığa başlar. Bir gün Midyat dağlarında ağaca bağlı ve kan içinde iki kadın görür. Silâhlı dört eşkıya, kocalarını öldürüp saldırmışlardır kadınlara. Koçero, eşkıyaları izler, ikisini de bulur, öldürür ve dağlara çıkar.

AĞLAMA DUVARI ● Reşat Enis'in romanı (1949) ● Eserde birçok çevreler, meseleler ve kişiler bazan çok zayıf bağlantılarla, hızlı olaylar zinciri halinde anlatılmaktadır. Romanın kahramanı Selâmi'yi önce bir köy öğretmeni, sonra bir gazeteci, işsiz bir adam, maliye memuru, liman işçisi, en sonunda zengin müteahhit rollerinde görürüz. Basımevlerinde makine gürültüleri arasında yaşayan yoksul gazeteciler, İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntıları içinde kıvranan kenar mahalleler, devlet dairelerinin durumu, solcu geçinen işsiz güçsüz aydınların toplantı yerleri, parti ocakları, mahalle kahvelerindeki parti ve savaş dedikoduları, yazarların sırtından geçinen Bâbıâli kitapçıları, liman işçilerinin tehlikeli hayatları, Kazlıçeşme'deki gecekondular, fakir halk arasına yayılmış verem, İstanbul Rumlarının âdet ve yaşayışlarından sahneler, çürümüş yüksek sosyetenin durumu.. romanda iç içedir.

AĞRIDAĞI EFSANESİ ● Yaşar Kemal'in romanı (1970) ● Güzelleme, koçaklama, ağıt bileşimi; masal-destan karışımı olan eserin konusu, Ağrı dolaylarında geçen bir aşk olayıdır. Zaman belirtilmez, Osmanlı İmparatorluğuyla sınırlanır. Ağrı'nın Sorik köyünden Ahmet, (Doğu-) Beyazıt Paşa'sı Mahmut Han'ın kızı Gülbahar'ı sever. Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre gibi halk hikâyelerinde görünlenlere benzer engellerle karşılaşan bu sevda, Ahmet'in dağda bir deprem yuzünden, yamaçtaki Küp gölünün derinliklerinde yitip gitmesiyle, mutsuz acılı sona erer.

AH BAYIM AH ● Nazlı Eray'm hikâye kitabı (1976) ● On sekiz hikâye. İlk hikâye kapıcı İdris Efendi'nin karısının **Kabul Günü**'ne gelmiş mahalle kapıcı eşlerinin, gündelikçi kadınların konuşmalarıyla oluşur, onların hayat anlayışlarını saptar. **İç Dünya** (2) bir alegoridir, zenginleşmelerine rağmen insanın yalnızlık sorununu araştırır. **Bayım** (3) hikâyesinde ebe okulunu bitirmiş ve yaşlı annesiyle yalnız, yirmisinde bir kız, iç konuşmalarla kenarda kalmışlığın mutsuzluğunu açığa vurur. **Acının Öyküsü** (4) ve **Mutluluk**

(5) bağırsak düğümlenmesinden beş gün önce ameliyat olmuş, kendisine içecek bir şey ancak iki hafta sonra verilmiş, sonunda iyileşmiş bir hastanın hayata dönüş sevincini vurgular. **Dursen Hanım Hep Aklımdasın** (6) hikâyesindeki kadın, Marmaris'te üç katlı beton evin alt katmda oturan, diğer iki katı turistlere kiralayan Poyraz Kaptan'ın eşidir. Uykusuzluktan ve yürek çarpıntılarından şikâyetçidir. Kitapta gerçeküstü, masalsı hikâyeler de var: Bunlardan **Bir Sinek Masalı** (7')nda bir ilkokul öğrencisinin sineksi hayatını, **Çevre Sokağı** (11)'nda tavuklarla horozların konuşmasını, **Mösyö Hristo** (12)'da apartman kapıcısı Hristo'nun bir sabah kuş olup Kuledibi'ne uçtuktan üç saat sonra eski insan haline ve evine, karısının yanına dönmesini, **Monte Kristo** (14)'da bir kadının çatalla duvarı oyup bitişik eve tünel açarak o evin erkeğiyle gizlice yaşamaya başlamasını görüyoruz. Bağırsağı delinmiş olması söz konusu bir hastanın ameliyata hazırlanışı **Sedyedeki Adam** (16)'ın; kadın-doğum polikliniğinden notlar, daha sonra hayattan kesitler **Yeraltı Kenti** (17)'nin konularıdır. Son hikâye **Geceyarısı İnsanları,** daktilo kursu öğrencisi bir genç kızın seyrettiği "çevresinden insan manzaraları".

AHMET'İN KUZULARI ● Samim Kocagöz'ün hikâye kitabı (1958) ● Beş hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede kuzularını parçalayan parsı yakalamak için Beşparmak dağlarına çıkan, genç yörük çobanı Ahmet'in cesareti anlatılıyor; dorukta parsla karşılaşan Ahmet, zorlu bir mücadeleden sonra parsı öldürmeyi başarır. İkinci hikaye **Umut Dünyası**'nda ağa kapısında günlük iş bekleyen ırgatların neden sonra eli boş dönmeleri; **İnce İş**'de köylü-makina ilişkileri, **Sokulacak Yer**'de pamuk tarlası ırgatlarının cinsel ihtiyaçlarını karşılama çareleri, son hikâye **Çalılı Köy**'de ise komşu iki köy arasında toprak çekişmesinden doğan bir kavga ele alınıyor.

AK BADANALI EV ● Mehmet Güler'in hikâye kitabı (1977) ● İçindeki on dört hikâyeden birincisi **Türkümüz Var Söylenecek** bize, gövdesinde otuz sekiz kurşun, öldürülmüş bir devrimcinin anasının acısını aktarıyor; kadın yeniden devrimci oğullar doğurmaya and içmiştir. Doğuramayan Hatice'yi bir çobanın doğurtuşu **(Doğum),** yapılmakta olan evlerine bir mağaradan kal kazmalayıp getiren bir kadının umutları **(Ak Badanalı Ev),** sonra **Grevci Neşet** (7), **Kaşıkçılar Köyü** (8) ve bir simitçinin hayatını anlatan son hikâye **Ve Gemiler Geçiyordu Uzaklardan,** kitabın başarılı hikâyeleri arasında yer alıyor.

AKILE HANIM SOKAĞI ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1958) ● Romana adını veren sokak, İstanbul'da Lâleli'dedir. Olayın geçtiği 1955 yıllarında bu sokakta eski, ahşap evlerle kâğir, beton yeni binalar garip ve çelişkili bir mimarî oluşturuyordu. Belçika eski sefiri Samim Akyürek'in bu

sokaktaki eski konağına, Ankara'dan yeğeni Nermin'le Dışişleri'nde görevli kocası Tarık konuk gelirler. Tarık Roma'ya gider, Nermin İstanbul'da kalır, dayısının dostlarıyla gezintilere çıkar, eğlence yerlerine gider, İstanbul'daki toplumsal değişmeleri yakından tanır. Konağın karşısındaki evde Akile Hanım oturmaktadır; Akile Hanım'ın üstünde bir doktor ve yardımcısı Tıp Fakültesinde öğrenci Gülbeyaz vardır. Gülbeyaz'ın, Samim Bey'in bir başka kadından doğma kızı olduğu sonradan anlaşılır. ● Yazar, o yılların moda dans gösterileri rock and roll ile striptease'i sembol olarak kullandığı romanda, toplumdaki dengesizliği, ve Batı'ya yüzeyden öykünmemizi eleştiriyor. (MU)

AKIN ● Faruk Nafiz Çamlıbel'in oyunu (1932) ● Akın, konusunu İslamlık Öncesi tarihimizden, Anayurt'taki içdenizin kuruması olayından alan ve hece ölçüsüyle şiir-piyes biçiminde yazılmış bir destandır. Yıllarca sürmüş kuraklığın sona ermesi için, ihtiyar hakan İstemi Han, yasa gereğince, kurban edilecektir. Gün, Batı ve Doğu Beyleri bu hükmü yerine getirmek üzere İstemi Han'a gelirler. Bu üç beyin oğulları da, devlet yönetimini öğrensinler diye, Hakan'ın yanındadırlar. Üç başbuğ hileye başvurur ve kurak devam edeceği için, kurban edilme sırasının İstemi Han'dan sonra kendilerine de geleceğini düşünerek, Han yerine kızı Suna'nm öldürülmesi için başbakıcıyı kandırırlar. Gün Başbuğu'nun oğlu Demir, Suna'yı sevmektedir, hileyi meydana çıkarır. Mertliğe sığmayan bu tutumları yüzünden, halk üç başbuğu öldürür. Bunların oğulları, Bumin, Bayan ve Demir başbuğ olur ve İstemi Han'ın "Akın" ülküsünü gerçekleştirirler. (MN/2)

AKIŞI OLMAYAN SULAR ● Pınar Kür'ün 1984 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazanan kitabı (1983) ● Kitapta beş hikâye yer alıyor. **Biraz Daha Ölmek:** Adam enfarktüs geçirmiştir. Gözlerini güçlükle açınca çevresinde hemşireleri görür. Neler olup bittiğini anlar. Son gün annesiyle kavga etmişti. Oysa eskiden ne çok severdi onu! İlâcın etkisiyle yeniden dalar. Yaşamı bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçer: Güzel, büyük bir evde oturuyorlardı. Varlıklı bir ailenin çocuğuydu. Yatılı okuduğundan haftada ancak iki gün eve gelirdi. Annesi çok güzel bir kadındı. Hele giyinip süslenince bir içim su olurdu. Gülerek onu yanağından öperdi. Gerçi babasını da severdi, ama annesine tapardı. Savaş yıllarmda babasının önce işi bozulmuş, sonra da ölüm yakasına yapışmıştı. Evdeki değerli eşyalar birer ikişer satılmaya başlamıştı. Kardeşi Gülsevil iriyarı, çirkince bir kızdı. Öyleyken evlenmişti. O ise hâlâ bekârdı. Bir bankada çalışıyordu. Annesine olan tutkunluğundan dolayı, başka bir kadına eğilim duymamıştı. Fakat zamanla onunla da arası açılmıştı. Annesi kendisini babasına benzetiyor, başarısız buluyordu. O da annesini artık yaşlanmış, güzelliği azalmış, çenesi düşmüş, ters biri gibi görüyordu. Eski hayranlığı gitgide kaybolmuştu. Yaşamı-

nın bir anlamı da kalmamıştı... Hasta yatağında ölümle savaşırken bunları düşünür, yapılan iğnenin etkisiyle derin bir uykuya dalar. **Kısa Yol Yolcusu:** İşe vaktinde yetişebilmek için erken kalkar, sabah yedi otobüsüne biner. Yol boyunca dükkânları, evleri camdan seyreder. Bu arada hayaller kurar, geçmişe dalar. Gelinliklerin sergilendiği bir vitrinin önünden geçerken, ancak altı ay süren evliliğini düşünür. Taksitle aldığı eşyaları karısı toplayıp bir başkasına kaçmıştır... Bir diğer vitrinde gördüğü eski model bir askılık da onu çocukluğuna götürür. Anneannesini, onun halılarla kaplı, bakır mangallı, sıcak odasını anımsar. Bir gün babası çıkıp gelmiş, onu anneannesinden koparıp götürmüştü. Artık üvey annesinin yanında kalacaktı. Yıllar sonra, öldü denilen annesini de babasının bıçakladığını öğrenmişti... Aradan uzun zaman geçmiştir. Öyleyken o hâlâ geçmişi düşünmekten kendini alamamakta ve nedenini bilmediği bir arayış içinde çırpınmaktadır. **Leylâ İçin Şiir:** Evlenir. Kendi deyimiyle 'çok bilmiş' iki çocuğu olur. Karısıyla, arasıra mutlu, çokluk da mutsuz günler geçirir. Artık olgun sayılacak yaştadır, öyleyken ilk aşkını bir türlü unutamamıştır. Masaya oturup gençliğindeki gibi Leylâ için şiirler yazmaya çalışır. Leylâ uzun boylu, güzel saçlı bir kızdı. Levent onun kapının önünden geçmesini bekler, ona uzaktan yüreği çarparak bakardı. Leylâ yaşça ondan büyüktü, üstelik bir de sevgilisi vardı. Komşusunun on üç, on dört yaşındaki oğlunun aşkından habersiz sokakta yürüyüp giderdi. Oğlan dayanamamış, bir gün ona sezdirmeden izlemişti. Kız Taksim'de bir erkekle buluşmuş, Boğaz'da bir korulukta onunla sevişmişti. Levent, uzaktan onları seyrederken, öfkeden deliye dönmüştü. O adamı orada öldürmek istemişti... Leylâ sevgilisini eve getirmeye başlamış, fakat babası onu beğenmemişti. Evlilik suya düşünce, Leylâ bunalıma girmiş, hastalanmış, sonunda aklını yitirmişti. Levent onu sokakta görünce üzüntüden kahrolmuştu. Leylâ daha sonra adada halasının yanına gitmişti. Bir gün denizden ölüsü çıkarılmıştı. Bunları düşünerek kendinden geçen Levent eşiyle çocuklarına bağırmaya başlar. Kızar onlara, susmalarını, hatta ölmelerini ister. Karısı onun delirdiğini düşünür. **Son Çizgi:** Muammer Bey arabasıyla köye, oradan da deniz kıyısındaki yazlık evine gitmektedir. Karısına artık bir özlem duymamaktadır. Gerçi Sevil düzgün vücutlu, uzun boyludur, alımlıdır. Dil bilir, modern görünüşlüdür. Fakat çok konuşur, her fırsatta kocasını eleştirir, üzmekten çekinmez. Geç evlenmişlerdir. Hatta, evlenmiş olmak için evlendikleri bile söylenebilir. Üstelik, Sevil o yaşında bir de çocuk yapmıştır. Kaya şimdi dört yaşındadır. Yazlık evde konuklar vardır: Nurdan'la kocası. Muammer Bey Nurdan'a âşıktır. Genç ve güzel bir kadındır Nurdan. Kocasıyla çocuğuna pek düşkündür. Başka bir erkeği düşünmesi olanaksızdır. Kaldı ki Sevil zeki ve kıskançtır. Durumu hemen sezebilir. Bundan ötürü Muammer Bey çok dikkatli davranır. Nurdan'ı gizlice, uzaktan sevmek ve hayal kurmakla yeti-

nir. Terasta içkisini yudumlarken, kumsalda top oynayan Nurdan'ı beğeni ve istekle seyreder. O sırada bahçedeki kuyunun başında oynayan çocukları görünce hemen koşar, onları büyük bir tehlikeden kurtarır. Nurdan ona teşekkür eder, Sevil ise sitemde bulunur. Muammer Bey kuyuya bakar. Orada yüzünü, yüzüne çizilen son çizgiyi görmeye çalışır, ama göremez. **Bitmiş Zamana Dair:** Sonunda Ahmet'in de öldüğünü bir açık artırma duyurusundan öğrenir. Geçmişi anımsar: Bir sabah kalktığında şaşırır: Ortalıkta çıt yoktur. Merakla pencereye gider. Kar yağmıştır. Her yer bembeyazdır. Bahçede bir kedi yürümeye çabalamaktadır. Kız hemen dışarı çıkar. Onu içeri getirir, kurulayıp ısıtır. Kedinin üst kattaki komşuların olduğunu öğrenir. Götürüp verir. Böylece, önünde bir dostluk kapısı açılır: Komşular görgülü, anlayışlı, iyi yürekli, kibar insanlardır. Evlerinde yığınla antika eşya vardır. Eskiden çok zenginmişler, şimdi ancak bir dairede oturabiliyorlar. Öyleyken, konuklara eskisi gibi ilgi ve sevgi gösteriyor, değerli takımlarla bol ikramda bulunuyorlar. Kız onlardan pek hoşlanır. Sık sık onlara gider. Nebile Hanım onu torunu yerine koyar. Ahmet de onunla arkadaş olur. Ailenin bireyleri para sıkıntısı çekerler. Sattıkları antikaların geliriyle geçinmeye çalışırlar. Vaktiyle çok zengin olduklarından, ekmek parası kazanmanın ne olduğunu bilmezler. Ama satılan her parçanın anılarından bir şeyler götürdüğünü de üzülerek görmekten geri kalmazlar. Yıllar geçer. Önce Nebile Hanım, ardından Pertev Bey, Enise Abla, Beyhan Hanım ve en sonunda da Ahmet yavaş yavaş, ardarda sessizce ölüp giderler.

AKİF BEY ● Namık Kemal'in oyunu (1874) ● Bir deniz subayı olan Akif Dilrüba adında ahlakça zayıf bir kadınla evlidir. Dilrüba, kocasının Sinop muharebesinde öldüğüne dair yalancı tanıklar bularak başka biriyle evlenmek üzereyken, Akif ve babası Çürüksu'ya gelirler. Durumu öğrenen Akif, kadını hemen boşar, ama ayrılığına dayanamadığı ve kıskandığı için, öcalmak üzere kadının evine gidince, Dilrüba'nın yeni kocasıyla vuruşmak zorunda kalır, ikisi de ölür, Akif'in babası da evlat acısıyla Dilrüba'yı öldürür. (MN/2)

AKREP ÜRETİM ÇİFTLİĞİ ● Nevzat Üstün'ün hikâye kitabı (1968) ● Altı hikâye. Kitabın en korkunç hikâyesi, kitaba adını veren hikâyedir. Bir güney-doğu kentinde bereketli bahar yağmurları peşinden çoğalmış akreplerin önünü almak için Belediye, getirilen akrep başına on kuruş ödemektedir. Çoluk-çocuk yoksullar, akrep avına koyulurlar. Akreplerin azalmava başladığı sırada şaşırtıcı bir haber duyulur: Yoksullar mahallesinden Ali, Belediye'ye bir günde yüz altmış akrep götürmüştür. Ali'nin yakaladığı akreplerin sayısı her gün daha da artar. Ali'lerin komşusu Mustafagiller bu işde bir bityeniği sezerler, çünkü Ali sokak sokak dolaşıp akrep avlama-

makta, evden dışarı çıkmamaktadır. Mustafa'nın karısı, Ali'lerin gezmeye gittikleri bir gün gizlice evlerine girer. Araştırma sırasında Ali'nin ahırını, akrep üretim çiftliği yapmış olduğunu görür. Kadın, beş on para kazanmak hırsıyla toplamaya başladığı akraplerin saldırısı yüzünden, ahırda feci şekilde ölür. **Elmalık Bekçisi** hikâyesinde saralı bir ihtiyarın elmalık sahibi tarafından ödenmeyen hakkı, dövülüp kovuluşu; **Anadolu'da Kentli Bir Kız**'da Develi ilçesine gelen Tekel müdürünün 23 yaşındaki baldızının cinsel merak ve istekleri, **Nazife**'de bir evlâtlığın evin erkeklerinin hayvanca arzularına kurban gidişi, **Büyük Kente Dönüyorum**'da ilkokulu Develi'de bitirdikten sonra okumaya İstanbul'a gönderilmiş bir çocuğun (Kentli Bir Kız hikâyesindeki erkek çocuk gibi yazarın kendisi olabilir) yeni okulunda alaya alınışı, **Bir Küçük Yağmur**'da ise sonradan görme bir zenginin, sokakta rasladığı fakir bir kızı evine getirerek bu "iyilik severliği"ni hemen dostlarına duyurmak isteyişi, fakat kızın kaçışı anlatılıyor.

AKŞAM GÜNEŞİ ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1926) ● Kurmay subay Nazmi Bey Paris, Şam, Kudüs, Akkâ, Manastır ve tekrar Paris'te kaldıktan ve gittiği yerlerde türlü aşklar yaşadıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. Amcasının Çamlıca'daki köşkünde bir süre dinlenir. Bu defa Paris'e askerî ataşe olarak gidecektir, ama Edirne'de bir köprünün uçurulması yüzünden yolundan kalır, komitecilerin başkanı bir yarbayla tanışır, komiteci olur, Makedonya'da çete savaşlarına katılır, yaralanır, Üsküp'te hastanede yatar. İstanbul'a dönüşünde gene Çamlıca'daki köşktedir. Kalbinden hasta oluşu, askerlikten ayrılmasına neden olur, amcasının küçük kızı Şükran'la evlenerek bir adadaki çiftliğine çekilir. Amcasının büyük kızı Naciye, bir konsolosla evliydi. Naciye'nin kızı Jülide, babasının ölümü üzerine adaya, teyzesiyle eniştesi Nazmi Bey'in yanma gelir. Jülide hassas, hırçın, hayat dolu ve çok genç bir kızdır. Önce birbirlerini yadırgarlarsa da, yaşlı enişte Nazmi Bey'le pek genç Jülide arasında, zamanla bir dostluk, sonra da gizli bir aşk başlar. Bu aşkın kendisi için kısa sürecek bir "akşam güneşi" olduğunu sezen Nazmi Bey, Jülide'yi kurtarmak için, onu adanın zenginlerinden birinin oğlu olan mühendis İhsan'la evlendirir. Jülide, kârlı bir iş teklifi alan kocasıyla yakında Bakü'ye gidecektir; eniştesine olan aşkını kısa zamanda unutmuştur. Ama Nazmi Bey, bu kaybın, bu ayrılığın acısına katlanamaz, çok geçmeden bir kalp krizi sonucu, ölür.

ALAGÜN ÇOCUKLARI ● Nezihe Meriç'in romanı (1976) ● Yazar bir gün pazarda sarı saçlı, mavi gözlü, sevimli bir çocukla karşılaşır. Hayali geniş, akıllı, duygulu, konuşkan bir çocuktur bu. Adı Ali'dir. Tanışırlar. Yazar pek hoşlanır ondan. Kendi çocukluğuna benzetir onu. Bir süre konuşarak yan yana yürürler. Ali ona kısaca yaşamını, çevresini anlatır. Yazar da onun anlattıklarını geliştirip yazmaya başlar: Ali'nin babası Hüsün, annesi

Güzel'dir. Aynı köydendirler. Hüsün askerden dönünce Güzel ile evlenir. Düğünden sonra ellerinde birer çıkınla yollara düşerler. Çalışmak için kente gitmeye karar vermişlerdir. Kente varınca bir apartımana kapıcı olurlar. Bodrumdaki bir odaya yerleşirler. Burası havasız, karanlık, pis bir yerdir. Güzel, ortalığı siler süpürür, duvarları badana eder. Yere kilim serer. İlk günler şaşkınlıkla koşturup dururlar. Gitgide işe alışırlar. Hüsün kapıcılık eder. Güzel de apartımandakilerin ev işlerini yapar. Aradan bir yıl geçer, Ali doğar. Ana babası üstüne titrerler. Ali düşe kalka büyür. Önlük giyip ilkokula gider. Başarılı bir öğrenci olur. Annesiyle babasına masallar, hikâyeler okur. Onlar da keyifle dinlerler. Gerçi işleri ağırdır, apartımandakilerin kahrını çekmek zordur, ama onlar yine de mutludurlar. Yalnızca arasıra köyün özlemiyle içlerini çekerler. Ali dördüncü sınıfa geldiğinde karşı tepelerde kurulan gecekondular gittikçe çoğalmıştır. Bir gün Ali oraları gezmeye çıkar. Gördüklerinden pek hoşlanır. Bahçeli, ağaçlı, civcivli evlere bayılır. Fırsat buldukça gidip oralarda dolaşır. Babası da bir gecekondu edinmek ister, ama geliri buna elvermez. Ali yine bir gün köyü andıran gecekondu mahallesine doğru giderken yamaçtaki ağaçlıkta Kırcallı Osman Efendiyle karşılaşır. Ondan Cinli Köşk'ü sorar. O da orada cin falan bulunmadığını, Nazlı Hanımın oturduğunu ve onun yaşlı, iyi bir insan olduğunu, güzel keman çaldığını söyler. Merakta kalan Ali köşke doğru yürür. Kapıya yanaşınca köpekler havlar. Nazlı Hanım gelip onları susturur. Gülümseyerek Ali'yi içeri alır. Elinden tutarak köşke götürür. Balkona oturtur. Çörekle çay getirir. Birlikte içer, söyleşirler. Birbirlerinden pek hoşlanırlar. Dost olurlar. Ali apartımana yeni taşınan Ayşe ve Aydın'la arkadaş olur. Bahçede birlikte oynarlar. Güzel arada bir onlara börek yapar. Sevinerek, bağırıp çağırarak yerler. Fakat babaanneleri beşinci katın balkonundan onları görür. Öfkelenip yukarı çağırır. Kapıcının oğluyla oynamalarına kızmıştır. Çocuklar korkarak, üzüntüyle ayrılırlar. Ali olup bitenlere içerler. Ayşe gibi o da büyükanneyi sevmez. Ona Karakuş adını takarlar. Ali bir gün Ayşe'ye Nazlı Hanım ile köşkünden söz eder. Evle bahçenin güzelliğini öve öve bitiremez. Ayşe meraklanır. O da orayı bir an önce görmek ister. İki arkadaş birlikte gecekondulara doğru yola çıkarlar. ● **Alagün Çocukları**'nda içerik 'sevgi' temine dayanır: İnsan, çocuk ve doğa sevgisi kitabın omurgasını oluşturur. İnsanların birbirlerini ve doğayı sevmelerinin güzelliği dolaylı bir anlatımla dile getirilir. Bu bakımdan, romanın 'eğitici' bir yanı bulunduğu söylenebilir.

ALEMDAĞ'DA VAR BİR YILAN ● Sait Faik Abasıyanık'ın hikâye kitabı (1954) ● İçinde on yedi hikaye bulunan kitabm ilk dört hikâyesinde (**Öyle Bir Hikaye, Yalnızlığın Yarattığı Adam, Alemdağda Var Bir Yılan** ve **Panco'nun Rüyası**) Sait Faik, aşırı bir inzivâ özleminin; Panco adındaki

son arkadaşı tarafından da terkedilmiş, yaşlanmanın şiddetlendirdiği "kavun acısı" bir yalnızlık duygusunun esiridir. Beşinci hikâye **Melâhat Heykeli'nde** gene konusu ve olayı belirli hikâyeye döner: Bar kızı Melâhat, bir kasabada kendini ticaret hayatına vermiş, içine kapanmış, şişmanlamış bir genci bir buçuk yıl uğraşarak, insan içine çıkabilir hale getirir, adamın bir doktor kızıyla evlenmesi üzerine eski yalnızlığına döner: Bazı aile saadetlerinin temeli olan Melâhat'in heykeli dikilmelidir. Yirmisinde **Yani Usta,** ellisine yaklaşmış yazarın, beş sene önceden tanıdığı bir duvar boyacısıdır; dostluğunu esirger oluşu üzmüştür yazarı. **İki Kişiye Bir Hikâye'de** balıkçı Barba Yakamoz'un topal bir martıya karşı yakınlığı anlatılır; martının ölümü üzerine balıkçı, yakasında siyah bir matem tülü, kuşun yasını tutar. **Rıza Milyon-er,** on altı yıldır İstanbul'a gelmemiş, taşralı bir tüccardır, uyurgezerdir, kaldığı oteldeki odadan sokağa düşerek ölür. Yazarın en güzel hikâyelerinden biri olan **Sarmaşıklı Ev'in** sahibi Canvermez, Ada halkının nefretini toplamış, bencil bir adamdır; evinin nerede olduğunu öğrenmek isteyen hikâyeciyi, bütün sordukları, söz birliği etmişler gibi, sert olumsuz cevaplarla geri çevirirler. **Eftalikus'un Kahvesi** gene İstanbul'da Taksim meydanına bakan bir taraça kahvesidir. Hikâyeci orada, hayranlarından biriyle konuşur, ona hikâyelerini nasıl yazdığını anlatır. **Hişt, Hişt!** Burgaz Adası'nda kırlarda bir gezintinin, **Dülger Balığının Ölümü** ise bir akasya ağacına asılı, ölmekte olan, kılık ve ruh farkı şaşırtıcı balığın şiirli, mitoslu bir tasviridir; ikisinde de tabiat ve balık birer sembol olarak kişileştirilir. **Kafa ve Şişe'de** olay bir aşçı dükkânında geçer: Yaşlı bir bileycinin, içki içen dört delikanlıdan birine bakması tepkiyle karşılanır, baktığı yakaşıklı delikanlı, az sonra kavrayıp geldiği şarap şişesini adamın başına çarpar. **Çarşıya İnemem'de** hikâyeci, odasına kapanmış, anılara, çağrışımlara bırakmıştır kendini. **Dolapdere** kısa bir tasvir, dolgun bir gözlem ürünü. **Bir Hastalık,** yazarın bir çocukluk anısının hikâyesi: Milletvekili olabilme hastalığına, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, köylü ve rüştiye mezunu Rahmet Hoca tutulmuştur. Bu sevda, adamcağızı önce kasabanın memurlarının eğlencesi olmaya, sonra sömürülmeye, parası tükenince de zararsız bir meczup halinde ortalarda kalmaya götürmüştür. Rahmet Hoca arada köyden kasabaya iner, istasyonda Ankara trenini bekler, milletvekili kompartımanında kimse yoksa üç beş dakika oturur, sonra Ankara'ya varılmış gibi, saygılı törenli trenden indirilir, bir jandarma ile köyüne gönderilir. Kitap, ilk dört hikâye havasında, gerçek-hayal karışımı; bir sıkıntı, bir tedirginlik ifadesi ve sembolik bir hikâye olan **Yılan Uykusu** ile sona eriyor. Eserin adında ilk kelime ilk baskıda "Alemdağında.." ise de yazar bunu sonradan "Alemdağda..." diye değiştirmişti.

AL GÖZÜM SEYREYLE SALİH ● Yaşar Kemal'in romanı (1976) ● Ba-

lıkçı Temel Reis, hep dünyayı seyrettiği için, onbir yaşına basmakta olan Salih'e: "Senin adın Al Gözüm Seyreyle Salih olsun!" demiştir. Olay bir Karadeniz kasabasında (Sile'de) geçer. Çocuk Salih'in büyükannesi, balıkçılığı bırakıp Laz takalarıyla geceleri Bulgaristan'a gidip gelen; silah, sigara, viski kaçakçısı olmuş Metin'in yaralarını kaç kez kendi buluşu merhemlerle iyi etmiştir. Salih boyuna düş kuran, masallar ülkesinde yaşayan bir çocuktur. Hacı Nusret'in dükkânındaki oyuncak kamyonla büyülenmiş, yüz elli lira bulup kamyonu satın alma isteğiyle günlerce yanıp tutuşmuştur. Kasabada gözlerine kestirdikleri oyuncakları, el çabukluğu marifet, arkadaşı Bahri ile yürütüveren Salih, bir yandan da yaralı bir martıyı iyileştirebilmek için çırpınırsa da, büyükana, Salih'e ve martıya düşman olur ve martıyı öldürür. Kaçakçı Metin de öldürülmüştür. Salih, çok sevdiği Temel Reis'in tayfası olarak İstanbul'a gitmek ister, ama gidemez ve demirci İsmail Usta'ya çırak olup kasabada kalır.

ALIN YAZISI ● Nahit Sırrı Özirik'in piyesi (1952) ● Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynanmış, fakat kitap halinde basılmamış, beş perdelik eserde yaşlanmış bir kadın, sevmek sevilmek ihtiyacıyla genç, yakışıklı, lâkin sevilmeye lâyık olmayan, soysuz bir adama tutulmuş, onunla evlenmiştir. Dramatik gerilim ve çatışma; kadının ailesinin, kadına sadece bir seks düşkünü gözüyle bakıp ondaki, bir yuva kurarak mutlu olma içgüdüsünü görmemeleri noktasında toplanır.

ALİ ● Orhan Hançerlioğlu'nun romanı (1955) ● Önsözünde Ali'yi bir gece yarısı, İstanbul'da, Tophane'nin arka sokaklarındaki izbelerden birinde tanıdığını söyleyen ve onun fiziksel-ruhsal portresini çizen yazar, şöyle düşünmüştür: Ali, bu yapısı, bu aklı, bu yaradılışıyla bir bakkal, bir öğrenci, bir memur, ya da bir sanatçı olamaz mıydı; hele bir mirasyedi, bir tüccar, bir Bakan? – Böylece her biri ayrı ayrı birer hikaye sayılabilecek, yedi bölümden meydana gelen roman, hayalî mevkiine ve mesleğine göre karakter değişmeleri göstererek, fakat her seferinde hep bir mutluluk özlemi içinde bir Ali'yi anlatır. Birinci bölümde hapse girmiş çıkmış, Yıldız Parkı'nda bir hacıağa'yı dolandırma dönüşü gene Tophane'deki kümesine gelmiş, elebaşı Horoz İbrahim'in tutsağı, on yedi yaşında, toplum sürgünü Tavuk Ali; öteki bölümlerde Zeyrek Yokuşu'nda bakkal, öğrenci, emekli, sanatçı, mirasyedi, Demir ve Çelik T.A.O.'nı kurmuş tüccar ve son olarak Sosyal Saadet Bakanı kimliğiyle karşımıza çıkar. Bu romanıyla Hançerlioğlu Türk Dil Kurumu Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştı (1956).

ALİ NİZAMİ BEYAN ALAFRANGALIĞI ve ŞEYHLİĞİ ● Abdülhak Şinasi Hisar'ın romanı (1952) ● İstanbul'da Büyükada'da Nizam caddesindeki köşkünde oturan Ali Nizamî Bey, babasının ve anasının parasını har

vurup harman savurmaktadır. **Kumar**, resim, çiçek, kuş, alafranga musiki, at araba, kadın macera, **giyim kuşam**.. meraklısıdır. Babası ve annesi ölünce mirasın yarısını kardeşi alır, Ali Nizami Bey kendi payına düşeni az zamanda tüketir, çiftlikler, hanlar, dükkânlar, apartmanlar, köşkler haraç mezat satılır; parasız kalan Ali Nizamî Bey dünyadan elini eteğini çekip bu sefer Bektaşî şeyhi olmaya özenir, Çamlıca'da harap bir evi sözümöna tekke yapar. Şimdilik tek müridi eski lalası Hüseyin Ağa'dır. Orada Don Quijote ile Sancho Panca gibi yaşamaktadırlar. Günün birinde Ali Nizamî Bey iyice çıldırır, bağlanıp götürülür, az sonra da ölür ● A.Ş. Hisar ve eserleri, sanatının ayrıntıları ve değeri üzerine geniş bilgi, romanlarından seçme bölümler, bu özeti aldığımız kaynaktadır. (CK/2)

ALLAHIN ASKERLERİ ● Yaşar Kemal'in hikâyeleri (1978) ● Çocuklar İnsandır dizisinin bu ilk kitabında Yaşar Kemal, İstanbul'da tanıdığı kimsesiz sokak çocuklarının yaşam öykülerini topluyor. O çocuklarla yapılmış röportajlardan kaynaklanan sekiz hikâye: 1) **Nar Ağacını Kuşatmış Hanımelleri ve Nanik,** Eminönü meydanında kuş yemi satan 14 yaşındaki Zilo kızın; 2) **Geceye Yağmur Çiselerken,** yazarın bir gece Florya parkında tanıdığı ve bir hafta sürmüş bir dostlukta kaynaştığı çocukların; 3) **Zürafayı Vursalar,** geceleri altını ıslattığı için evlerden kovulmuş, bilya oynama düşkünü ve şimdi Mevlânâkapı'daki halde yatıp kalkan, yirmi yaşında ve çok şişman Oğuz'un; 4) kitabın en başarılı hikâyesi diyebileceğimiz **Demirci Çırağı Kadir'e Benziyordu,** Florya'da balon satan, uçurtma sever bir çocuğun; 5) **Allahın Askerleri Gözlerinden Bellidir,** yetiştirme yurtlarından ve Çocuk Bürosu'ndan kaçmış, şimdi Menekşe'de ve on dördünde kahveci çırağı Kaya'nın; 6) **Kesikbaş Hikâyesi İstanbul Kolu,** Florya düzlüğünde ekim, kasım ayları kuş avlayan çocuklardan Metin'le Selim'in; 7) **Kuş Yağmuru Uçak Yağmuru,** gene aynı iş peşinde Sait'le Ertuğrul'un yaşam öyküleridir. Son hikâye **Örsün Üstündeki Kırmızı Demir,** on yaşındaki Muhterem Yoğuntaş'ın çetin yaşam savaşıdır ki, kitabı dolduran sahipsiz çocuklardan bir bu Muhterem, kendini ve geleceğini kurtaracağa benzer.

ALMAN EKMEĞİ ● Bekir Yıldız'ın hikaye kitabı (1974) ● Eser üzerine, yazarın daha önceki kitaplarını da içeren geniş bir değerlendirme Vedat Günyol'un **Çalakalem** (1977) kitabındadır.

ALMANYA ALMANYA ● Nevzat Üstün'ün hikaye kitabı (1965) ● On hikâye. Kitabın adı, Kırşehir köylerinden Dağ Rıza'nın Almanya serüvenini anlatan ilk hikâyenin de adıdır. Yoksul Rıza Almanya'ya işçi gider, altı ay sonra da köyde bıraktığı karısı Elif'le çocuklarına mektup, para yollamaz olur. Almanya'da ev sahibinin kızı Edda'ya tutulmuş, köydekileri unutmuştur. Elif'in perişanlığını gören halası, "Karın öldü, acele gel!" diye bir telg-

raf çektirir Rıza'ya. Dağ Rıza bu habere sevinmiştir, artık rahatça evlenebileceğini düşündüğü Edda ile kalkar gelir, Elif'i hayatta görünce afallarsa da, bir hafta geçmeden Elif'i atlatarak Edda ile Almanya'ya döner. Kitabın diğer hikâyelerinden bir kaçı, yazarın çocukluğunu geçirdiği Develi'deki gelenek ve görenekleri yansıtan, acı-katı bir gerçekçiliğe belge niteliğinde köy kasaba hikâyeleridir. Bunlardan **Köpek Öldürmesi,** sürüye saldıran bir köpeğin kuyruk sokumuna dinamit konarak vahşice havaya uçuruluşunu anlatır. **Cevizler** hikâyesinde çırptığı cevizlerle, birden doğurduğu yavrusunu aynı heybeye koyup evine dönen bir köylü kadının karşılaştığı korkunç sahne yazıya geçmiştir: Dudu Kadın, ağzına giren bir ceviz yüzünden, çocuğun ölmüş olduğunu görür.

ALMANYA DEFTERİ • Vasıf Öngören'in oyunu (1971/72) • 1945'ten bu yana ülkemizdeki sosyo-ekonomik gelişmeleri diyalektik açıdan ele alan ve epik bir uygulama olan, basılmamış oyunda oto tamircisi Recep Usta, bir türlü kavramadığı değişmeleri yok farzederek sermayesiz zengin olacağını sanmaktadır. Tanışı Tefeci Kâzım'ın benzin satıcılığından oto parçası ithalatçılığına, oradan da montaj sanayii patronluğuna yükselişini serbest teşebbüsçülüğün herkese getirdiği fırsat olarak yorumlar; tamirhanesini, evini ve gecekondusunu bu uğurda satar savar. Şimdi sırf el emeğinin, dileğine ulaşmaya yetmeyeceğini neden sonra anlamış bir zavallıdır. (Yansıma dergisi, nisan 1972)

ALNIMDAKİ BIÇAK YARASI • Burhan Arpad'ın romanı (1968) • Başında Arpad'ın sanatı üzerine, Fahir Onger'in bir değerlendirmesi bulunan roman, ilk bölümün önüne konmuş Orhan Veli'nin Tahattur şiiriyle, temanın ne olduğunu okuyucuya sezdiriyor: Vesikalı yâr yolunda engeller. – İstanbul'da Haliç'in kuytu bir köşesinde bir çay bahçesinde ocakçılık yapan Kâzım'la vesikalı yâr Zehra'nın mutsuz aşklarıdır anlatılan. İlk karşılaşmaları bir yaz gecesi, Beyoğlu'nda Çiçek Pasajı'nda olmuştu: Ocakçı Kâzım, bir arkadaşıyla içerken, yan masalardan birinde bir adam, yanındaki genç kadına küfretmeye başladı. Kâzım, işin ne olduğunu anlayamadan, alnından bir bıçak yarası aldı; sonra zamanla unuttu olayı. İkinci defa bir barda karşılaştılar: Zehra o geceyi ve Kâzım'ı hatırladı, yakınlık gösterdi Kâzım'a. Dostluk aşka dönüştü. Fakat araya giren olaylar, elinden tutanı olmayan, on beş yılın genel kadını Zehra'nın dürüst bir hayata geçme çabalarını hep boşa çıkardı, ve Zehra, gizlediği kimliğini Kâzım'a açıklamak zorunda kaldı. Kâzım Zehra'yı bıraktı gitti. Fakat birbirlerini hâlâ seviyorlardı. Bir gün Zehra'nın çektiği bir telgraf üzerine Kâzım, Zehra'nın eskiden çalıştığı bara koştu. Zehra bara uğramış, ısınmak için durmadan içmişti. Bir kördöğüşte bıçaklandı Zehra ve kaldırıldığı hastanede ameliyat odasından çıkarılınca, Kâzım'ı son bir defa gördükten sonra, karnında Kâ-

zım'ın çocuğu, hayata gözlerini yumdu. Kendini büyük şehir anaforuna kaptırmış, özlediği kurtuluşu bulmaya gücü yetmeyen nasipsizlerden birinin, sinema romanı biçiminde yazılmış, acılı hayat hikâyesi.

ALPAGUT OLAYI ● Haşmet Zeybek'in oyunu (1977) ● Olay, Çorum köylerinden biri olan Alpagut'ta 1969'da geçer. Alpagut Linyit İşletmesinde sekiz yüz işçi, üç ay ücret alamayınca yönetime el koymuşlar, işletmeyi otuz beş gün kendilerine çalıştırmışlardı. Maden ocağındaki işçilerle tutucular arasındaki çekişmeyi konu edinen oyun, ilk kez, Dostlar Tiyatrosu İşçi Kolu ile birlikte hazırlandı, oynandı (1971).

AMERİKAN SARGISI ● Fakir Baykur'un romanı (1967) ● Ankara'da "Aid Mission to the Government of Turkey" binasında, Türk - Amerikan dostluğunun kuvvetlendirilmesi için yapılan iki taraflı toplantıda, bir Türk köyünün pilot bölge olarak modernleştirilmesine karar verilir; bu iş için Ankara yakınlarında Kızılöz köyü seçilir. Bir sabah ansızın çıkagelen Ankara valisi, kaymakam ve Mission temsilcileriyle eşleri, köyde kuşkuyla karşılanırlar. Devrimci muhtar İzzet, çilekeş kır bekçisi Temeloş, köyün bir şeye ihtiyacı olmadığını söylerlerse de, gelenlerin ısrarı üzerine, hiç değilse, Ankara'yı görmelerine engel olan Aktepe'nin ortadan kaldırılmasını isterler. Aktepe birkaç gün içinde yerle bir olur, yerine bir ağaçlandırma alanı açılır; köyün adı da şimdi Güzelöz olmuştur. Amerikalılar, bazan gerginleşen havayı, emekli Tuluğ Paşa'nın yardımıyla yatıştırarak, pilot projenin uygulanmasını hızlandırırlar: Amerika'dan uçakla, faynapıl fidanları, damızlık sığırlar, cins tavuklar getirtilir; alan tel örgülerle çevrilir ve kapısına Türk-Amerikan dostluğunun simgesi tokalaşan iki el amblemleri asılır; hayvanlar için ağıllar, kümesler hepsi hazırdır; örnek ek binalar yapılır köye. Şu var ki çabalar boşa gider: Köy havasına alışamayan Amerikan sığırları ölür, tavuklar içi boş yumurta yumurtlamaktadırlar, faynapıl ağaçları meyvasızdır hâlâ. Dostluk bahçesine ve ağıllarına sokulmayan köylüde hoşnutsuzluk, homurtu çoğalır. Bekçi Temeloş'un bir gece, tellerini aralayıp durumu yakından incelemek üzere, Dostluk Bahçesi'ne girmesi, olaylara yol açar. Dizinden yaralanan Temeloş'un sinirleri daha da bozulur. Temeloş, Amerikan Hastanesi'ne yatırılır; ayağına sardıkları Amerikan sargısı, yaşlı adamı büsbütün çileden çıkarır. Temeloş güçbelâ hastaneden kurtulur, köye döner. Amerikan tohumu buğday hastalıklı çıkmış, domatesler, biberler ancak fındık kadar olabilmiştir. Köyde Amerika'yı tutanlar zararsız bir hale getirildikten sonra köylü, Dostluk Bahçesi'ne doluşur, her şeyi harap eder. Sabah kalktığında bekçi Temeloş'un inatçı baş ağrıları ansızın geçmiştir. Köylü, Ankara'dan gelmiş Amerikan Büyükelçisi, Vali, Kaymakam vb.'dan kurulu yeni bir ziyaretçi kafilesinin şaşkın bakışları altında, teknelere, sepetlere, çuvallara toprak doldurup eski Aktepe'yi yeniden yap-

maya koyulmuştur. – Roman en çok, bilinçli bir eğleni havası içinde, siyasî ve düşündürücü yönleri ve Amerikancılığı, toplum sorunlarını, köylünün sağduyusu açısından eleştirmesiyle ilginç ve olumludur.

ANA HANIM-KIZ HANIM ● Cahit Atay'ın oyunu (1964) ● Yazarın Ormanda adlı eseriyle bir arada basılmış olan iki bölümlük, dokuz kişilik oyun, İstanbul Şehir Tiyatrosu Kadıköy Bölümü'nde oynanmıştı (1964). Cahit Atay, başarılı bir mizah içinde Anadolu kadınlarının dertlerini döküyor önümüze. Bir ana ile kızının dertleri bunlar. Ana Hanım, kocasından, evlâtlarından çok, bel bağladığı ve odasını paylaştığı koca öküzün derdindedir. Kız Hanım da köylünün "türküsünü çağırıp" alay konusu ettiği kısırlığının derdinde. Kocası, bir türlü kavuşamadığı erkek evlât derdindedir; babası, Ağa'nın kocadan yana gülmemiş kızını oğluna alıp rahata erme derdinde. Oğlan, yavuklusunun; Ağa, tarlasını bedava sürdürüp, köylünün de ağzını tıkasın diye satın aldığı kuma, yâni tam doğurması beklenirken durumunun dış gebelik olduğu anlaşılan zavallı Kör Kız da tatlı canının derdinde. (Lûtfi Ay, Milliyet gazetesi, 6 kasım 1964)

ANALAR VE ÇOCUKLAR ● Dursun Akçam'ın iki uzun röportajı (1964) ● İlk röportaj Milliyet gazetesinin "Bir memleket gerçeği" konulu röportaj yarışmasında Ali Naci Karacan Armağanı'nı kazanmış (1962), ikincisi de önce gene Milliyet'te yayınlanmıştı. Doğu Anadolu köylerindeki evlenme göreneklerini; evlilik, doğum ve çocukların büyütülmesiyle ilgili gelenek ve durumları kısa, canlı tesbitler halinde veren, köy notları ile röportaj arası bir anlatımla yazılmış bir eser.

ANADOLU GARAJI ● Fakir Baykurt'un hikâye kitabı (1970) ● Başta "Sanatın bugünkü devrimci görevi" üzerine yazarın bir makalesi, sonra 16 hikâye. İlk hikâyede Deliviran'lı Arif, Ankara'daki oğluyla gelinine buzağılı bir inek vermiştir. Şimdi kış günü üçüncü gelişinde aldığı buzağıyı Dışkapı'da **Anadolu Garajı**'ndan kalkan bir otobüsle kucağında köye geri getirmenin sevinci içindedir. İkinci hikâyede Sefer Ali, rüyasında **Bir Sepet Para** görmüştür. Rüya köye yayılır. Yedi ay sonra Sefer Ali'nin oğlu Şükrü, askerlik dönüşü, baba ocağına bir heybe kumaşla bol para getirir. Sefer Ali, bu parayı, oğlunun kumarda kazandığını söyleyerek rüya uyanışı yaşadığı hayal kırıklığından sıyrılır ve nazarı önler. Üçüncü hikâyede Esethanlı köyünden Arif, iki yıldır kemik veremidir. İşin aslını bilmeyen köylüler, onun evden dışarı hiç çıkmayışını, karısı Miyase ile sevişme ve rahat düşkünlüğüne yorarlar. Acılara dayanamaz olan Arif Ankara'ya götürülür, bir hastanede dokuz hafta yatar, iki ameliyet geçirir, köye gene hasta döner. Durumunu öğrenmiş köylüler bildiklerinden şaşmamakta, Arif'in hastalığını hâlâ, evi çocukları tek başına çekip çeviren, yorgun fedakâr **Miyase'nin**

Ateşi'ne bağlamaktadırlar. Dördüncü hikâye **Kırlarımızdaki Keklikler**'de hala oğulları Hakkı ile Şükrü'nün, Amerikalıların, kuşları en yeni silâhlarla kolayca avlayıp tüketmiş olmaları yüzünden, avdan eli boş dönmeleri anlatılır. Bunlar gibi, olayları hep köylülerimizin gündelik hayatlarından alınma diğer hikâyeler arasında **Heykel,** Çit köyüne dikilen bir Atatürk büstü çevresinde oluşur. **Kadanalar,** orduda miatları dolunca satışa çıkarılan, üç beş bin liraya alınabilen, köy-kasaba arasındaki ulaşıma otobüs ve ciplerden daha elverişli, sevimli taşıtlardır. **Kuloba'dan Bildiri,** Afgan kralının âni ziyaretinden sonra yoksulluğu devlet büyüklerini utandırmış bir Ankara köyünün medenileştirilmesi esasına dayanan ve köylülerin "sağcı, solcu" olduklarını söylemeleri yüzünden yanlış yorumlara yol açan, kısmen mizahî bir hikâyedir. **Dağlarda Doğuracağım,** trajik derinliğiyle kitabın en unutulmayacak parçasıdır: Köyün en güzel, neşeli kızı Ümmü evlenmiştir, bir çocuğu olsun ister, fakat geçirdiği bir hastalık yüzünden, ölümüne mal olacaktır doğum yapması. Kocasından bile gizlediği gebeliği anlaşılınca, kendi ve damat tarafı, Ümmü'yü şehire hastaneye götürürler. Çocuğun alınması Ümmü için bir felâket olmuştur. Şimdi Ümmü, hastaneden çıkınca, köyün ormanında rasgele, kimsesiz bir çobandan olsun gebe kalıp, özlediği çocuğu, otların, çiçeklerin arasında dilediği gibi doğurmak, büyütmek hayalleri içindedir.

ANAHTAR ● Refik Halit Karay'ın romanı (1947) ● Karısının çantasında bulduğu yabancı bir anahtardan şüphelenen genç, zengin bir banka müdürü; durumdan habersiz karısına açıklamadığı bunalımlarından gene ancak karısının yardımıyla kurtulur: Kadın, mutluluklarının, oturmakta oldukları Taksim'deki lüks apartmandan ötürü karardığı düşüncesiyle, onu tekrar Bomonti'deki eski eve taşınmaya razı etmiş ve banka müdürü, karısındaki netameli anahtarın, o eski evden bir hâtıra diye saklanagelen anahtar olduğunu neden sonra anlamıştır.

ANAHTAR ● Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun romanı (1972) ● Yazar, Kilit (1971) romanında Selçuklu sultanı Alpaslan ile Bizans ordularının çarpıştığı Malazgirt Meydan Savaşı'nı (26 ağustos 1071) destanlaştırmıştı. Anahtar romanında konu, Malazgirt'ten sonra Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın komutasında Türklerin Anadolu'da ilerleyişleri ve sonunda İznik'i fethedişleridir ● Her iki romanm geniş bir yorumu için Erol Güngör'ün incelemesine bakınız (Türk Edebiyatı dergisi, şubat 1973).

ANAHTARCI SALİH ● Mehmet Seyda'nın hikâye kitabı (1969) ● Altı hikâye. İlk hikâye **Hastalar**'da on sekiz yaşlarında, Rize'li işportacı Tahsin, İstanbul'da Mithatpaşa Stadyumu'nda bir maçta, yirmi yaşlarında arkadaşı Hüseyin'i öldürür: Galatasaray bir gol atmış, Fenerbahçe'yi tutan Hüseyin

bunu Tahsin'in uğursuzluğuna yorup küfretmeye başlayınca Tahsin bıçağını çekip Hüseyin'e saplayıvermiştir. **Satıcının Ölmezi** hikâyesinde çenesine çevik, açıkgöz bir gezgin satıcı, mesleğindeki başarının sırlarını açıklar. **İçki Kumar Fuhuş** hikâyesi, Ereğli Kömürleri İşletmesi müdürlüklerinden birinde küçük bir memur olan şair Galip Fuad'ın Zonguldak'ta başlayıp Ankara'da sona eren serüvenlerini nakleder ve çok ilginç bir tipin hayatından canlı sahnelerle oluşur. Derinliğine bir güç taşıyan **Baba** hikâyesinde yaşlı bir homoseksüelin bir sinema locasında tornavida ile feci şekilde öldürülüşü; sinema sahibinin, sinema kapısındaki belediye memurunun, localara bakan işçinin ve katil yardakçılarının tek tek ifade ve yorumlarıyla, değişik açıklardan aydınlığa çıkarılır. **Casus-Karpuz Hikâyesi**'nde olay bir cezaevinde geçer: 1939'larda casusluktan yakalanmış, idam cezası altında yargılanarak yedi senedir yatan, İzmir ve Havalisi Lastik Umum Acentesi Cemal Bey'in iç dünyası canlandırılır. Sonuncu ve kitabın ikinci başarılı hikâyesi, uzun hikâye **Anahtarcı Salih**'te asıl kahraman, cinsel ilişkileri hep platonik planda kalmış, paranoiak bir adamdır ve portresi, **Baba** hikâyesinde olduğu gibi, çevresi tarafından parça parça anlatılarak bir bütünlüğe ulaştırılır: Adam, varlıklı bir ailenin tek evlâdıydı, babası alkol zehirlenmesinden gitmişti, 42 yaşında oğul gibi, sofu annesinin de ölümü üzerine, büsbütün yalnız kalınca adam Avrupalarda gezmiş, sonra konağa dönüp evlenmişti. Konakta sadece iki emektar: aşçı Hikmet Kalfa ile hizmetçi Fidan Bacı vardır. 1938 mayısına raslayan evlenmesi, aldığı kadında zamanla ruhî bir çöküntü yarattı; şimdi dul kalmış kadın da bir ruh hastasıdır. Hikâyenin adı; paranoiak adamın, kendi ölü çizgisini aşmak için araç diye kullanmak istediği bir sütçü kızıyla evlenip kızı kurtaran, fakat adamın yıkılışını hızlandıran anahtarcı Salih'ten geliyor.

ANALARIN HAKKI ● Selçuk Baran'ın hikâye kitabı (1977) ● Başarısını hikâyelerinde düşlü, şiirli bir hava yaratmakta gösteren bayan Selçuk Baran'ın bu kitabındaki dokuz hikayeden **Mısırlar**'da bir kenar mahalle kızı Nuran'ın yaşantılarını; **Dükkânın Önü**'nde bir tuhafiyecinin yalnızlığını; **Emekli**'de Saffet Bey'in bir odun kırıcıya imrenerek ondan baltayı alıp mutlu memnun odun kırışını; **Bahçede** hikâyesinde elli beş yaşında hasta, aydın bir adamın komşu kızı, üniversiteli Zuhal'le dostluğunu; **Kayalık Yoncaları**'nda otuz beşinde Sevim'in çalıştığı ofiste memur ve kırk yaşlarında Seyfi'ye birdenbire duyduğu yakınlığı; **Sarmaşıklar**'da bir sigorta şirketinde çalışan, lise bitirmiş bir kızın hayallerini ve evine gittiği bir prodüktöre bir akşam yemeği sonrası kendini teslim edişini; **Anaların Hakkı**'nda Saide'nin kaçakçılıktan zengin olmuş kocasını öldürüşünü okuyoruz ● Yazar, bu kitabıyla 1978 Sait Faik Hikâye Armağanı'm kazandı.

ANAYURT OTELİ ● Yusuf Atılgan'ın romanı (1973) ● Eserin kahramanı

Zebercet, Anadolu kentlerinden birinde (Manisa) istasyona yakın Anayurt otelinin kâtibidir. İlkokul öğrenimlidir, otuzüç yaşındadır. İçine kapalı, sevgiye şefkate özlemli, dar dünyasında günün tekdüze işleriyle avutur kendini; hayatı mekanik bir hayattır âdeta. Bedeninin pek de sık cinsel açıklamalarına yönelen aşırı dikkati ve boşalışları bile içgüdüsel ve otomatiktir. Bir gün, gelip otelde bir gece kalarak giden genç bir kadın, Zebercet'i ümitlere, düşlere sürükler. Kadının bir daha görünmeyişi, Zebercet'in dünyasını daha da karartmıştır. Yatışlarından birinde, bir yabancılaşma ânında, belli bir neden yokken, otelde çalışan ortalıkçı kadını boğar, öldürür. Günler sonra da, belki otel odasında olduğu gibi bıraktığı cesedin aranıp bulunacağını anladığı için, kendini asar, ölür Zebercet ● Roman, tekniğinin ustalığı, gözlemlerindeki başarı ve dili bakımlarından, eleştirmenlerce övgüyle karşılandı.

ANKARA ● Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanı (1934) ● Üç ayrı bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde Millî Mücadele yıllarının heyecanlı, ateşli, olaylara gebe Ankara'sını buluruz. İstanbul'dan gelen Selma Hanım, önceleri Millî Mücadele ruhunu kavrayamaz, halkın ilkel yaşamasından nefret eder, ama zamanla heyecanlı havaya kapılır. Bunda kocası Nazif Bey'in katkısı vardır. Ancak Nazif Bey, Sakarya mücadelesinden ürkerek kaçmanın yollarını arar. Selma Hanım, Ankara'da tanıdığı Binbaşı Hakkı Bey'le birleşerek mücadelesini sürdürür, yaralılara bakmak üzere hastanede çalışır. Çok geçmeden Sakarya kıyılarından ilk zafer haberleri gelir. İkinci bölüm, Cumhuriyet yıllarının Ankara'sıdır. Binbaşı Hakkı Bey'le Selma Hanım evlenmişler, yeni ortamın yarattığı bir insan olan Hakkı Bey, askerlikten ayrılarak bir şirketin idare meclisine başkan seçilmiştir. Selma Hanım lüksten, ihtişamdan kurulu bir hayatın içine düşmüştür, mutsuzdur. Devrimler, özlemler, halkın geleceğine ait tasarılar, arka arkaya iflâs etmektedir. Bu kargaşalıkta Cumhuriyet ruhu, ilk aydın gençlerini yetiştirir. Yazar Neşet Sabit bunlardan biridir. Selma Hanım üçüncü evliliğini Necat Sabit'le yapar ve sınırsız bir mutluluğa kavuşur ● Eser üzerine geniş bir yorum ve değerlendirme, bu özeti aldığımız Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin Ankara maddesindedir (cilt 1, 1977).

ANKARA MAHPUSU ● Suat Derviş'in romanı (1968) ● Tıbbiye'de okurken bir meyhanede bir kavga sonucu bir arkadaşını öldüren, on iki yıl hapishanede kalan Vasfi, özgürlüğüne kavuşunca Ankara'da iş bulamaz, dönüp geldiği İstanbul'da da uzun süre işsiz dolaşır. Öğrenciyken sevdiği Zeynep'in yeni adresini öğrenir. Zeynep nice serüvenden sonra, şimdi bir dükkân sahibi olmuş, kâtibiyle evlenmiş huysuz, cimri bir kadındır. Vasfi, Zeynep'e görünmez, soğuk havalarda barındığı Sirkeci garında bir gün yaşlı bir kadın Vasfi'ye iş verir, kaybolmuş oğluna benzettiği için de Vasfi'yi

evine alır. Geçirdiği bunalımı ve kimsesizlik duygusunu böylece yenen Vasfi, rasladığı bir hapisane arkadaşının yardımıyla bir inşaatçının yanına kâtip olarak girer; artık eli ekmek tutmuştur. (AB)

APARTMAN ● İlhan Tarus'un hikaye kitabı (1950) ● On altı hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâye, kim bilir nasıl yükselttiği apartmanına sırtını dayamış, sözde yurtsever Ferdi Bey'in ince yergisidir. **Alışkanlık**'ta damadı tarafından ticaret hayatına zorlanmış bir memur, kırtasiyeciliğini ve umursamazlığını orada da sürdürerek, ortağını zarara sokar. **Şerefli Sicil**'de on dört sene, eski bir memurun övünmelerini dinlemiş, bezmiş bir komşu, birden isyan ve halka yararlı neler yaptığı sorularıyla adamı rezil eder. **Tiyatro,** kasaba kahvesinde Otello temsilidir: Mûteberândan dâva vekili Ali Bey'in daha oyun başlar başlamaz uyuması, temsilin derhal durdurulmasına sebep olur; seyirciler Ali Bey'in rahatını bozmamak için sessizliğe gömülmüşlerdir. Hâkim **Adil Bey,** bir tahsildarın zimmet suçunu karara bağlarken tereddütler geçirir. Yaş haddinden emekli bir memur **Cenaze Kooperatifi** kurmak sevdasındadır. Girgin, şarlatan Halil Bey, açtığı kampanya sonunda, folklor ve eski şiir uzmanlarıyla çıktığı Anadolu gezisinde "şairin öldüğü yeri arar görünüp bütçesi zengin, valisi yumuşak, halkı da bu gibi mefâhire meraklı, bir müsait vilâyet" bulur. Büyük **Şair Halveti'nin Mezarı'nı** yaptırma çabaları, Halil Bey'in haremine bir kunduz kürk manto sağlamıştır. Arif Bey İstanbul'da Süleymaniyede komşusu fakir boyacının yetim kalan dört çocuğuyla ninelerine bakan, insan yürekli toplumcu bir **Fedai**'dir. Suluhisar ilçesi Varidat memuru Bekir, kayıtlarda sahtekârlık yaparak para yemekten beş yıl hüküm giyer, hapisten çıkınca İzmir'e gelir, iş aranırken **Nefaset Yağ Fabrikası**'na taşman hayvan ölülerini görür; geçim yolunu bulmuştur: Fabrika sahibi Hâfiz Ali, ölü hayvanları eritip yağ yaptığını ihbar etmesin diye, Bekir'i avantadan aylığa bağlar. Kitabın son hikâyesinde **Urgancı Naim Usta,** eski esnaf ahlâkının sembolü, bir ahi babasıdır. Gümüşhacıköyünde oğulları ve torunlarıyla çalıştığı dükkânında, yazara, Ahi Evren'in yasalarını anlatır; kendir sanatına reva görülen kıyımlardan yakınır. – Yaşantı birliğini, gözlem gücünü yazarın memurluk ve yargıçlık dönemlerinde halkla temaslarından alan bu hikâyelerde cinsel sorunlar ve aşk yok. Kitap, Türk hikâyeciliğinin geleneksel kalıp ve rahatlıkları, dil ve deyim zenginlikleri ve yer yer bir eğleni havası içinde, benzerleri pek çok tipler, ekonomik-sosyal toplum olayları panayırıdır.

ARABA SEVDASI ● Recaizade Mahmut Ekrem'in romanı (1896) ● Nazlı büyütülmüş, üstünkörü bir öğrenim görmüş Bihruz Bey, bir vezir oğludur, yani paşazade. Babası ölünce Bihruz'la cahil ve saf annesine büyük bir miras kalır. Yirmi dört yaşlarındaki Bihruz Bey, hazır paranın bitmeyeceğini sanarak, kendini gezmelere, eğlencelere kaptırır, Alafranga giyinmek, yerli

yersiz fransızca konuşmak, lüks faytonunda tur atmak başlıca merakları-dır. Bir gün İstanbul'un o zamanki gezinti yerlerinden Çamlıca bahçesinde genç, güzel bir kadın görür. Hayalinde onu kibar bir aile kızı olarak tasar-lar. Bir daha da göremediği Periveş adındaki bu kızm sevdasıyla hastadır âdeta. Serveti tükenedursun, dalkavuk ve yalancı arkadaşı Keşfî bey, Bih-ruz'a Periveş'in öldüğü haberini verir. Aşık Bihruz şimdi Periveş'in hiç de-ğilse mezarını bulmak sevdasına düşmüştür. İstanul'un bir başka eğlence yeri Şehzadebaşı'nda bir Ramazan akşamı gezinirken Periveş'e çok benze-yen bir kadınla karşılaşır, onu Periveş'in ablası zanneder; kadından kardeşinin mezarını yerini sorar. Bihruz Bey'in ahmaklığını anlayan Periveş, ona, aradığı kadının kendisi olduğunu söyler. Hayalinde yücelttiği sevgilisi-nin bir sokak yosması olduğunu, Bihruz Bey neden sonra anlamıştır.

ARKADAŞ ISLIKLARI ● Orhan Kemal'in romanı (1968) ● Büyük şehrin (İstanbul veya Adana) gündüz kahvelerde, gece meyhanelerde vakit öldü-ren, 18-19 yaşlarında aylak, hayta delikanlılarından biridir romanın kahra-manı. Ortaokuldan ayrılmış, babası ölmüş olduğu için de ana eline bakan bir aylak. Semtin zenginlerinden birinin kızına tutulur; kız da onu sevmiş-tir. Babası olmaz cevabı verince kız, oğlana uyar, evden kaçar. Oğlanın ar-kadaşlarından birinin annesi, bir süre evinde barındırır onları. Bunu, oğla-nın baba dostu pozunda Gaffar Bey'in niyeti bozuk yardımı izler. O evden ötekine, dört yabancı evde bir sığıntı hayatı süren nikâhsız çift, bir çıkmaz-da olduklarını nihayet anlarlar. Bir tartışma sonucu oğlan bırakır gider, bir zaman sonra pişman olur döner gelirse de kızı bulamaz. Fabrikalarda ararken İlyas Usta adında biriyle tanışır. İlyas Usta'nın uyarmalarıyla serse-rilikten ve arkadaş ıslıklarından vazgeçip artık çalışmaya karar vermiştir. Fabrika dönüşü, yolda ayarttığı, sonra da bırakıp kaçtığı sevgilisiyle karşıla-şır. Evlenmiş olan kız, sokakta ayaküstü ordan burdan biraz konuştuktan ve kendisini hâlâ sevdiğini söyledikten sonra kalabalığa karışır gider. – Sü-rükleyiciliğini diyaloglarından ve yer yer senaryo tekniğinden alan; dolayh olarak da toplum ve başıboş gençlik sorunlarına, ailedeki dengesizliklere eğilen bir roman.

ASKER CİGARASI ● Necmi Onur'un hikâye kitabı (1964) ● İçindeki yir-mi bir hikâye büyük şehrin, küçük kasaba ve köyün gündelik ve yoksul ha-yatından alınma olaylar toplamıdır. Kitaba adını veren hikâyede köylü Zil-fo, eşeklere yükleyip, satmaya şehre getirdiği üzümlerden aldığı parayı ge-neleve gider, tüketir. Sadece karısına çorap alabilmiş, istenen tuzu, kibriti, çiviti, hele babasının tembihlediği asker cıgarasını alamadan dönüş yolunu tutmuştur. Kendini kurtaracak bahaneyi köye yaklaşırken bulur: "İlle de as-ker cigarası dedi. Demese idi. Meret, dükkânda satılmıyor ki.." Kitabın bir başka hikâyesi **Odunlar,** kocası askerde, ufak hasta çocuğunu kış soğukla-

rından korumak için, bir küfe oduna, kendini oduncuya teslim eden Gülizar'ın çilesini anlatıyor.

ASMALIMESCİT 74 ● Fikret Adil'in hikâye kitabı (1933) ● İstanbul'da Beyoğlu'nda, Tünel'e yakın bir sokaktır Asmalımescit. Yazar bu kitabında 1930 yıllarında bu sokakta kirada oturduğu eve gelip giden şair, ressam ve yazarlara (İbrahim Çallı, Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa, vb.) ilişkin anılarını, onlarla bölüştüğü bohem hayatını hikâyeleştirdi. Esprili taraflarıyla ilgi çeken kitap, 1953'te bir kere daha basılmıştır.

ASYA ● Demirtaş Ceyhun'un romanı (1970) ● Abuzer, Şeyh Sait Ayaklanması (1925)'nda on, onbir yaşlarında bir Kürt çocuğudur. Babası, katıldığı isyanda ölüp Diyarbakır topraklarında kalmış, annesi ve kardeşiyle sürüldüğü Adana'da, Yüregir ovasında bir çiftlikte uzun süre boğaz tokluğuna çalışmışlardır. Abuzer'in kardeşi Halil de, askerliğini yaparken, büyük deprem (27 Aralık 1939) sırasında Erzincan'da ölür. Anasının da Çukurova'da ölümünden sonra Abuzer, İkinci Dünya Savaşı'ndaki ikinci askerliğini beş yıl (1941-1945) Trakya'da yapar, sonra İstanbul'a gelir, yapı ırgatlığından zamanla duvarcı ustalığına kadar yükselir. Demokrat Parti'ye girmiş, Kazlıçeşme taraflarında kendine bir gecekondu kurmuş, evlenmiş, bir yıl sonra da kızı Asya doğmuştur. Abuzer, kahvelerde işçi-köylü sorunları üzerine konuşmaları yüzünden hapsedilir, Anadolu mapusanelerinde yatar. Karısı ölmüş, cezası dolunca bir Orta Anadolu şehrinde oturmaya mecbur tutulmuştur. Şimdi bir tütün fabrikası da bulunan bu şehrin tepelerinden birinde kurduğu bir gecekonduda, yetişkin kızı Asya ile tek başına yaşamaktadır, kocamıştır. Evin uzağındaki bir taburdan üç er (Mustafa Çavuş, Antakyalı ve Kasım) yaşlı babaya yardım ederler. Kasım, tezkereyi cebine koymuştur, artık koğuşta misafirdir. Roman, daha çok, Abuzer'in, kızına ve askerlere anlattığı, Şeyh Sait Ayaklanması'ndan bu dağbaşma gelene kadarki çeşitli anılarıyla oluşur ve son üç dört günün olayları çerçevelenir. Tezkere almış Kasım, Asya ile evlenmek niyetindedir, öteki iki askerin de destekleme ve ısrarıyla Baba Abuzer de bu işe razı olur. Dördünün yarenliği ve kaynaşmasıyla geçen gecenin sabahı, Baba'nın başka dostları çıkagelip tek evin yanına yeni gecekondular kurmaya girişirler. Bir günde çarçabuk iki evin çatısı çatılmıştır ya, durum kötüdür: Tabur komutanı yarbay, manevra dürbünüyle etrafı gözetlerken yeni gecekonduculari görmüş, valiye telefon ederek bu yığılmanın askeriye açısından sakıncalı olduğunu bildirmiş, işgalin hemen önlenmesini istemiştir. Dokuz bölümlük romanın son iki bölümü, Baba Abuzer'in artık Asya'nın nişanlısı Kasım'la birlikte, konduları yıkmaya gelecek kuvvetlere karşı, evde ellerinde silah, barınaklarını uğruna ölmeye öldürmeye kararlı, gergin bekleyişlerini vurgular.

AŞK-I MEMNU ● Halit Ziya Uşaklıgil'in romanı (1900) ● Karısı bir süre önce ölmüş, kırk beş yaşında varlıklı ve kibar bir adam olan Adnan Bey, konağında kızı Nihal ve oğlu Bülent'le yaşamaktadır. Bir gün İstanbul'un o zamanki gözde gezinti yerlerinden Göksu'da Firdevs Hanım adında, eğlence düşkünü bir dulla tanışır; iki aile arasında bir yakınlık kurulur. Firdevs Hanım, Adnan Bey'in kendisiyle evleneceğini ummaktadır, ama Adnan Bey, onun kızı Bihter'le evlenir. Bihter, Adnan Bey'den çok gençtir, neredeyse Adnan Bey'in kızı Nihal'in yaşındadır. Firdevs Hanım da bu evliliğe, Adnan Bey'in zenginliğini düşünerek razı olmuştur. Konağa gelin gelen Bihter, zamanla hatâsını anlar: Kocası yaşlıdır. Bihter, kocasının yeğeni macera düşkünü Behlül'e gönlünü kaptırır. Bihter'e uzun zaman kur yapmış ve sonunda muradına ermiş olan Behlül bu "yasak aşk"tan çabuk bıkar. Onun gözü Bihter'in üvey kızı Nihal'dedir; Behlül, Nihal'le nişanlıdır. Bu evlilik gerçekleşmek üzeredir ki, "yasak aşk" açığa çıkar, Bihter intihar eder, Behlül kaçar. Şimdi yanlış bir evlilik yapmış olan Adnan Bey'le mutsuz kızı gene eski yalnızlıklarına dönmüşlerdir.

AŞKA KİTAKSE ● Naim Tirali'nin hikâye kitabı (1953) ● Sekiz hikâye. İlk hikâyedeki, bir hafta önce İstanbul'dan yola çıkmış **Vapur** şimdi Vona yahut Ordu yakınlarında, fırtınada tipide dalgalar arasında bocalamaktadır; yolcular endişe içindedirler. **Takdirnâme**'de Galatasaray lisesi'nde biraz saf bir muallim muavinine oynanan bir gençlik oyunu; **Cikli-Cıklı Hikâye**'de ünlemlerinde şefkat, sevgi, acıma eklerinin sürekli tekrarıyla, başlayan bir aşka karşı öğütler ağıtlar; **Tevekkül Hamamı**'nda bir sarhoşluk gecesinde Yenikapı önlerinde bir sandal gezintisi anlatılıyor. **Motor** hikâyesinde olay Samsun'da geçer. İskeleden vapura yolcu götüren bir motor yarı yolda stop etmiştir, yolcuların telâşı içinde ârıza, beş on dakika sonra giderilir. Aşka boşver anlamına gelen **Aşka Kitakse** ile **Picasso Aşk Katili** hikâyeleri birer üniversiteli aşkı çevresinde oluşur. Orhan Veli'nin ve o kuşak sanatçılarının uğradığı, Beyoğlu'ndaki **Lambo'nun Meyhanesinde** Sait Faik üzerine bir tartışmayı anlatan son hikâye, kişilerinin gerçekliği ve o havayı güzel yansıtmış olmasıyla ayrıca dikkate değer. – Kitabın arkasına yazarın ilk iki eseri (Park ve Yirmibeş Kuruşa Amerika) üzerine yazılmış yazılardan parçalar eklenmiştir.

AŞKSIZ İNSANLAR ● Oktay Akbal'ın hikâye kitabı (1949) ● Sonuncusu **Garipler Sokağı** (1950) romanından bir parça olup **Zülfü ve Garipler** başlığını taşıyan on sekiz hikaye, ki izdüşümleri yazarın çocukluk ve ilk gençlik anılarını toparlayıp getiriyor karşımıza, ve hepsinde evvelce var olanı şimdi bulamayışa yakınmalar, yalnızlık ve boşluk duyguları dile geliyor: Dadanılmış **Dondurmalı Sinema** çocuklukta kalmıştır; bir baba şimdi ancak **Soluk Resimler**'de bir görüntüdür; babanın ölümünden sonra satılmış

Ahşap Ev bir haziran yağmuru altında terkedilmiş, gerilerde kalmıştır; duvarlarına bir yalnız adamın bir hâtıra defteri tutar gibi duygularını karaladığı, içini döktüğü **Bulvardaki Durak** yoktur şimdi. **Nuhun Gemisi,** yâni avlusunda çocukluk ve ilk gençlik oyunlarının oynandığı, kuytu bir köşesinde romanların okunduğu büyük bina, Lâleli apartmanları, evden birkaç sokak ötedeydi, gene oradadır ya, o eski çocukları, insanları yoktur şimdi. **Şehrin Işıkları Söndü**'de ikinci Dünya Savaşı yıllarının karartma gecelerini kuşatan yalnızlık yaşanır. **Mahmut Beyin Gazetesi** haftada bir, pazartesileri, yarı meczup Mahmut Bey'in ahşap bir evin yüzüne, merdiven dayayarak, tebeşirle ve koca koca harflerle yazdığı o gazete çok uzaklarda kalmıştır. **Yandan Çarklı** vapurlar, bir çocukluk anısıdır. **Kalabalıktan Biri** olarak günün birinde yol, o eski sokaklara düşünce, içimizde bir şeyler kırılır, bir şeyler sızlar. **Kendimden Bahsediyorum**'da Sait Faik'le bir yazlık bahçede oturma süresince gene tatlı- acı geçmişlere gidilir gelinir. ● Konulu hikâyeler değil de belli temalar çevresinde oluşan anılar toplamıdır **Aşksız İnsanlar.** İkinci baskıda yazarın ilk kitabı **Önce Ekmekler Bozuldu** (1946) ile birleştirilerek **İkisi** (1955) kitabının ikinci bölümü olmuş, daha sonra bu iki kitaba **Bizans Defnesi** (1953), **Bulutun Rengi** (1945) ve **Berber Aynası** (1958) kitaplarının da eklenmesiyle meydana gelen, beş bölümlük üçüncü **Ekmekler Bozuldu** (1970) kitabında yer almıştır. Bu son baskıda, ilk baskıdaki **Haliç İskelesi** ile son hikâye olmadığı için, hikâye sayısı on altıdır.

ATÇALI KEL MEHMET ● Orhan Asena'nın oyunu (1970/71) ● 1830 yıllarında Aydın'da bir halk ayaklanmasını başlatmış, Aydın'ı zaptederek orada bir süre valilik etmiş Atçalı Kel Mehmet, Çağatay Uluçay'ın bu addaki monografisinde (1968) tarihteki yerine oturtulmuştu. Yazdığı oyunda Orhan Asena, Mehmed'in efsane kişiliğini ele alıyor: Atça köyünün muhtarı ve zengini Şerif Hüseyin, zorlu bir pehlivanı kim yenerse güzel kızı Fatma'yı ona verecektir. Çelimsiz, yoksul genç Kel Mehmet pehlivanı yenince Ağa sözünden cayar; beş kese altın ve bir kısrakla Mehmet'i başından savmak ister. Mehmet, Fatma ile evlenmekte direnince ağanın kâhyası delikanlıyı kırbaçlatır. Mehmet, kâhyayı öldürür, dağa çıkar, Menderes ırmakları dolaylarında yoksulları koruyan, kötüleri cezalandıran bir efe olur, fakat üstüne gelen devlet kuvvetleri karşısında yitip gider.

ATEŞ GECESİ ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1942) ● Eserde II. Abdülhamit devrinde Milas'a sürgün edilmiş, on sekiz yaşında öğrenci Kemal'in başından geçenler anlatılıyor. İlçe kaymakamı ve Selim Bey adında bir doktor tarafından korunan Kemal, doktorun kardeşi evli ve kocasıyla İzmir'de oturmakta olan Afife'ye tutulur. Meşrutiyet ilân edilince (1908) sürgünden kurtularak, öğrenimini Avrupa'da tamamlayan Kemal, dönüşte

bir rastlantıyla karşılaştığı Afife'den, onun da kendisini sevmiş olduğunu öğrenirse de, eski heyecanları kalmadığı için, ikisi de yalnızlıklarına çekilirler. (İZB)

ATEŞTEN GÖMLEK ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1922) ● "Edebiyatımızda Kurtuluş Savaşı üzerine yazılan romanların ilki ve hâlâ da en güzeli" olarak değerlendirdiği eserin konusunu Cevdet Kudret şöyle özetliyor: "İzmir'in işgalinde (15.5.1919) kocası ve çocuğu Yunanlılar tarafından öldürülen Ayşe, bir İtalyan ailenin yanına sığınarak, İstanbul'a, akrabası Peyami'nin yanına gider. Ulusal coşku içinde çalkanan İstanbul'da protesto mitingleri yapılmaktadır. Ayşe, Peyami ve Peyami'nin arkadaşı Binbaşı İhsan, Kuvâ-yı Milliye'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçerler. Peyami ile İhsan, hastabakıcılık yapan hemşire Ayşe'yi içten içe sevmeye başlamışlardır. Bu aşk, her ikisi için de bir "ateşten gömlek" olmuştur. Anası babası Yunan'lılar tarafmdan öldürülen köylü kızı Kezban da, karşılık görmeyen bir aşkla İhsan'ı sevmekte ve Ayşe'yi kıskanmaktadır. Savaşta İhsan ile hemşire Ayşe ölür; bacaklarından ve başından yaralanan Peyami de, Ankara'da Cebeci hastanesinde ölür. (CK/2)

AV ● Ferit Edgü'nün hikâye kitabı (1967) ● Tekdüze bir hayattan usanma sonucu intihara yelteniş, aşkın engelleri, solumasına engel olduğu nedeniyle bir adamın, karısını yangın merdiveninden aşağı atışı, bir çocuk düşürme, bir köylünün çağrıldığı evde öldürülmesi gibi olayları, toplumun türlü kuralları içinde bunalış ve bunlara isyan gibi temaları soyutlaştırarak, kapayan değil de yarım bırakan, sezdiren, psikolojik kesitlere koşulu, varoluşçuluk etkisinde on bir hikâye. Çokluk Franz Kafka'yı hatırlatıyor. Geniş ölçüde alegori ve bilinç altından yararlanılmıştır.

AVARE YILLAR ● Orhan Kemal'in romanı (1950) ● "Küçük Adamın Notları"nın ilki olan **Baba Evi** romanında, yazar, kendi çocukluk ve ilk gençlik yıllarını anlatmıştı. Küçük Adamın Notları'nın ikinci kitabı Avare Yıllar ise baba evinden kopuşun, başıboş geçip evlilikle son bulan (1937) gençlik senelerinin hikâyesidir: İki sene kaldığı Beyrut'tan, babasının izniyle Adana'ya babaannesinin yanına dönen, sözde ortaokulu bitirecek olan delikanh, gene haylaz arkadaşlarıyla okuldan kaçmakta, kahvelerde mahalle maçlarında sürtmektedir. Biraz para biriktirip övgüsünü duyduğu İstanbul'a gitmek için, bir süre bir dokuma fabrikasında işçi olarak çalışırsa da zordur bu; gene aylaklığa döner. Duruma üzülen babaanne, küçük kızından getirttiği para ile delikanlıyı "İstanbul'a yakın ilçelerden birindeki" bu halanın yanına göndermek ister. Delikanlı, verilen parayı arkadaşlarından Gazi'nin de masrafını çekerek, İstanbul'a kaçmakta kullanır. İki kaçak İstanbul'da çok kalamaz, Adana'ya dönerler. Şimdi anne de Beyrut'tan son-

ra gittikleri Kudüs'ten gelmiş, evde yoksulluk artmıştır. Delikanlı, okulu temelli bırakır, eski dokuma fabrikasına bu sefer kâtip olarak girer. Zamanla işçi kızlardan birine tutulur, kızın da kendisini sevdiğini görünce babaannesinin itirazlarına rağmen, kızla evlenir. Düğünün ertesi günü, babaannesinin, bir onuru korumak için komşulardan emanet aldığı, yeni evlilerinse hediye zannettikleri zinetler, eşyalar sahiplerine geri verilir. Fakat durumu umursamaz, mutludur yeni evliler.

AVCI KARKAP ● Güngör Dilmen'in oyunu (1960) ● A dergisinde basılmış (nisan 1960), Ali Püsküllüoğlu'nun "Türk Tiyatrosu Kısa Oyunlar Antolojisi" (I, 1969) ne de alınmış olan tek perdelik oyunda "Avcı Karkap'm vurduğu avlar, karaca ile kaplan, gene kendisidir. Karacaya, kaplana attığı kurşunları gene kendi kafasına yediğini hisseder. Bir avcıdır ama avladıklarının acısını kendi yüreğinde duyar. Bazan bir karacadır, bazan bir kaplan ve bunların bileşimi ile de Avcı Kar-Kap meydana gelir." ● Özet, Özdemir Nutku'nun, oyunun eleştirisini de yapan "Tiyatro ve Yazar" adlı eserinden alındı (1960, sayfa 183 - 184).

AVUR ZAVUR KAHVESİ ● F. Celâlettin'in hikâye kitabı (1948) ● Yazarın daha önceki hikâye kitapları Talak-ı Selâse (1923), Kına Gecesi (1927) ve Eldebir Mustafendi (1943) idi. Başına yazarın sanatı üzerine Zahir Güvemli'nin bir incelemesi eklenmiş olan bu kitaptaki otuz hikâyeden bir kısmı, o önceki kitaplardan aktarmadır. Hikâyeler içinde, konularını zararsız ruh hastalarının hafif kaçaklıklarından alan **Sefâ-yı Düm Düm, Cicim Feem, Devâiri İşgal, Kaşkol-i Mel'ûn** başlıklılar, eser sahibinin ruh doktorluğundan gelme bir gözlem gücüne, olayları geliştirmedeki ince mizaha denk bir anlatım rahatlığıyla tatlı, etkileyici ve unutulmaz hikâyelerdir.

AY BÜYÜRKEN UYUYAMAM ● Necati Cumalı'nın hikâye kitabı (1969) ● Yirmi üç hikâye. Konular Urla, İzmir ve dolaylarının cinsel yaşantı ve ilişkilerinden alınmış. Kitaba adını veren ilk hikâyede bir küçük kıyı kasabasında aşksız, yalnız genç bir adam, bir gece yarısı, üç aydır oturduğu odasına döner; henüz uyumamış ev sahibi kadın kırkını aşkındır, fakat güzeldir; aylı gece ikisini cinsel birleşmeye çeker. **Soluk Almak**'da ellisine varmış bir köylünün on beş yıllık ve dört çocuk sahibi, kendinden yirmi iki yaş küçük karısı kaçar; adam İzmir'de olduğunu öğrendiği karısını üç ay sonra bulur ve ona, çocuklarının kendisini özlediklerini söyler. Kadın kaçmış, rahat bir soluk almış, ihanetine pişman değil, kendi isteğiyle geri döner. **İğneci**'de yirmisinde ve evli Şükriye, kasabanın sağlık memuruna tutulur, hasta pozu takınarak adamı evine getirir; iğneci de candır elbet, taş değil. **Yük** hikâyesinde köylü Musa, gurbetçi Şehnaz'ın karısına, öğlen sıcağında, kuru dere yatağında sahip olur; kadın, sırtındaki kuru çalı yükünü

bile çözüp çıkaramamıştır. Kitabın en güzel hikâyelerinden ikisinde Beyşehir'li küçük bir mahalle bakkalının, âşık Dursun Ali ile karısının evinde geçirdiği bir gece (**Hovarda**); ötekinde yüz evlik küçük bir köyde üç yıldır dul, yirmi birinde Vasfiye'nin bir yedeksubayla dört aylık bir sevişme döneminden sonra ansızın bir trompetçiyle evlenmesi (**Vasfiye**) anlatılır. **Mısırlar Kımıldıyor** hikâyesinde bir köyün iki yıllık imamı, kötülediği, dinsizlikle suçladığı Halil tarafından mısır tarlasında kolcunun karısıyla yakalanır. Yaptığının cemaate duyurulması ve rezil olmak korkusuyla Hoca, birkaç gün sonra, cuma namazına yakın, kalb durmasından ölür. Kitabın en uzun hikâyesi **Çizme Delil Sayılmaz**'ın kahramanı, üç çocuk anası köylü Hanife, sevistiği Sefer yüzünden karşılaştığı bir tehlikeyi ustaca savuşturur. **Acı**'da on beş yaş küçüğü bir bağ yarıcısının karısı Fahriye, üzerine bir kuma getirilince acısını gizler, sonra da bir akrep sokmasını büyülterek inleye inleye ağlar, ferahlar. **Kayacık'ın Kadınları**'nda bir olay yoktur; adları hoppaya çıkmış bu kadınlar, yazarda giderilememiş bir merak yaratırlar. Beş haneden ibaret, erkekleri gurbette bir köyde, yetmişlik Koca Etem, köyün genç kadınlarına kimseyi yaklaştırmamakta, bir **Horoz** gibi onlara sahip çıkmaktadır. **Bayırda Bir Çardak** hikâyesinde bir kaynata, oğlunun ihmal ettiği gelinini ayartır. Bu hikâyede gelinin yenik düşmesine karşılık, **Dertli** hikâyesinde bir başka gelin, Havva, hem kaynatasına, hem kayınbiraderine tek başına karşı koyar ve askerdeki kocasına sadık kalır. **Abdoş, Ne Haber?** hikâyesinde kasabada ilkokuldan sonra altı yaş büyüğü, on dokuzunda bir kızla evlendirilen, çocukluğuna doyamamış Abdoş'un aklı, mahalle arkadaşlarıyla uçurtma uçurtmakta, meşe oynamakta kalmıştır. Sekiz yaşlarında iki çocuk arasındaki içgüdüsel-cinsel sevi **Gözleri Çakır**'da parlar, söner. Kitabın tek acıklı hikâyesi **Tanrının Kırlarında,** vicdansızca işlenmiş bir günaha değinir: Dört yaşında bir oğlan çocuğu kirletilmiştir. İzmir-Ankara trenindeki **Akhisar**'lı şimdi on sekizinde karısını, üç senede üç çocuk doğurtarak yaşamaktan bezdirmiş, gözü başkalarında, yüzsüz çapkının biridir. **Göz Açmak** hikâyesinde on dört yaşında bir ortaokul öğrencisi, dayısının oğluyla ilçeden çiftliğe gelmiştir, Kerim Ağabey'si, ona bir tütün yarıcısının karısını razı ederek, ilk cinsel birleşmeyi tattırır. **Kaymak Kız,** annesinin düşüncesizliklerine kurban gitmiş, elden ele geçirilmiş İzmir'li bir kızdır; sonunda bir gazinoya şarkıcı olur, annesi memnundur. **Anası Kızından Maya** hikâyesinde kasabada otuz beşine yaklaşmış bir ana on altısındaki kızını askerden yeni dönmüş Cemil'e nişanlar. Cemil sonradan kızın anasına tutulur ve bir gece, arkadaşlarıyla sinemaya gitmiş olduğunu öğrendiği nişanlısının evde olmayışından yararlanarak, kadını bağlarına götürür. Uzun hikâye **Helvacı Güzeli**'nde bir memur kızı, İstanbul'da genç bir memurla evlenmiş, dört yılda iki kızı olmuştur. Adam rüşvetten hapse girer, çıkar. Adam kötü bir huy edinmiştir, cinsel sapıktır şimdi. Bu yüzden

İstanbul'da duramamışlar, bu Ege kasabasına gelmişlerdir. Adam helvacıdır, boyuna yamak değiştirir. On beş yıldır kasabadadırlar; son yamak yirmibir yirmi iki yaşlarında, yakışıklı, güçlü kuvvetli Vehbi önce kadını, sonra da bir ara bir kunduracıyla evlenip üç ay sonra ayrılmış büyük kızı ayartır; sonra da küçük kızla evlenmek ister. Küçük kızın isyanı üzerine gerçeği olanca acılığıyla gören anne, kocasını bırakarak iki kızıyla İstanbul'a, kardeşinin yanına göç eder. **Halim Gelecek** hikâyesinde Belkıs'ın İzmir'de şoför kocasına olan büyük güveni; kitabın son hikayesi **Pan**'da ise yetmişine gelmiş eski bir deştaman'ın (kır bekçisi) gençlik aşkları anlatılmaktadır. – Eser, her şeyden önce bir şair olan yazarın, insanlararası çeşitli cinsel ilişkileri, hiçbir kötülemeye, kirletmeye (skatoloji) ve ard düşünceye sapmadan, gerçekçi ve insancıl bir anlayışla olaylara bağladığını gösteren bir sanat belgesidir.

AY TUTULDUĞU GECE ● Kemal Bilbaşar'ın romanı (1961) ● Olay 1950 yıllarında Demokrat Parti yönetimi zamanında, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan'dan gelen göçmenlerimizin çoğunlukta olduğu bir Ege kasabasında geçer. Topraklarını ağalara kaptırmış olan halk, balıkçılık ve zeytincilikle kıt kanaat geçinmektedir. Bir gün, tatilini geçirmek üzere kasabaya, genç ve bekâr bir mühendis gelir; önce bir tütüncüler kooperatifi kurmuş, şimdi de zeytinciler kooperatifi kurmak çabasında olan öğretmen Tevfik Bey'le ülkü ve işbirliği yapar. Kasabanın iki zengini Halim Bey'le Kadir Ağa arasındaki geçimsizlikten yararlanılıp Halim Bey'in yardımı sağlanır: Sürüncemedeki içme suyu işi tamamlanır, kasabalı kuyu ve sarnıç suyu içmekten kurtulur. Kadir Ağa'nın parmağıyla zeytinliklerinde çıkartılan bir yangının söndürülmesinde canla başla çalışması üzerine, Halim Bey, mühendisi büsbütün beğenmiştir. Mühendis de ay tutulduğu bir geceden beri, Halim Bey'in yeğeni Nemide'yi sevmektedir. İki genç nişanlanırlar. Tatili sona eren mühendis, yanında nişanlısı ve öğretmen Tevfik, düğün hazırlığı yapmak üzere İzmir'e döner. – Yurdun kalkınmasında ülkücü aydının katkıları temasını yumuşak çizgilerle işleyen ve gerçekçi yanını kasabanın gündelik hayatı, orman yangını gibi tasvirlerle pekiştiren bir roman.

AYA BİR YOLCU ● Aydın Arıt'ın oyunu (1966/67) ● Özel bir şirkette küçük memur Ali, ana baskısı altında bir ruh hastası olmuştur. Bir gece, anasının karşı koymalarına rağmen, şirketin kuruluş yıldönümü onuruna verilen şölene katılır. Yadırgadığı bu toplantıda en çok, patronun kızı Gülsev'in erkekçe, garip önerilerinden ürker. Arkadaşı Sami ile gittikleri bir dostlar toplantısındaki olaylar, onu büsbütün şaşkına çevirir, gene evinin güvenli havasına sığınır. Annesinin sitemleri, bunalımını son noktaya ulaştırınca da, kadının kafasına bir şey fırlatarak evden dışarı fırlar. Bir sokak

kadını, Ali'yi odasına götürür. Ali burada kendisini öyle yabancı bulur ki, aya ulaşan ilk insandır sanki. Dış dünyaya açılma umudunu yitirmiş olarak gene evine döner. Yerçekimine benzettiği, anne boyunduruğundan kurtulamayacağı kanısı, onun tümüyle kendi iç dünyasına kapanması sonucunu doğurur.

AYIŞIĞINDA "ÇALIŞKUR" ● Haldun Taner'in hikâye kitabı (1954) ● 144 sayfalık ve dört bölümlük kitap, aslında 30 sayfalık uzunca bir hikâyedir, konusu da aylı bir gecede, İstanbul'da Çalışkur Apartmanı'nın dairelerindeki sosyete hayatı ve mahalle bekçisi Zülfikar'ın ek-yapıda konuşmakta olan ferezeci Nuri ile sözlüsü Melâhat'i, sevişiyorlar diye karakola götürmek isteyişinden çıkan bir tartışmadır. Taner **Hikâye**'yi sözde yazmış, yayımlamış, fakat değişik görüşler, eleştiri, itiraz ve mektuplarla karşılaşınca ilk metinde eklemeler, çıkarmalar, düzeltmeler yapmak zorunda kalmıştır. **Sonuç**, yani hikâyenin ikinci yazılışı, ilk şekliyle sayfa sayfa karşılıklı tekrar basılmış, bu bölümün sonuna bir **Epilog ve Sonucun Tepkileri** eklenmiştir. Bu kuruluş ve belgeleme, her hangi bir edebiyat ürününde sanatçının yazdığıyla sıradan okuyucunun zevk ölçüleri arasındaki büyük farkı, bir eğleni havası içinde göstermesiyle tipik ve orjinaldir.

AYAK BACAK FABRİKASI ● Sermet Çağan'ın oyunu (1965) ● Olay adsız, hayalî bir ülkede geçer. O yıl bereketli bir yıl olmuş, vatandaş bol buğdaya kavuşmuştur. Depolardaki karatohum bu yüzden satılmaz olunca derebeyleri, yargıçlar ve papaz, Kutsal Göl'deki kutsal balıkların ancak buğdayla beslenebileceği konusunda Başkan'a bir emir çıkarttırırlar. Vatandaş'ın elindeki buğday alınır. Karatohum yemek zorunda kaldıkları için halk, kötürüm olur. Bu durum, yöneticilerin ortak oldukları özel teşebbüsün işine yaramıştır: Ülkede dış yardımdan gelen ayak-bacaklar için bir montaj sanayii gelişir; koltuk değnekleri ve ayak bacak fabrikası kurulur. Çevrilen dolaplar, vatandaşın bu güne de şükretmesini sağlayacak şekilde, bir kısır döngü içinde sürüp gidecektir. ● Dokuz episod üzerine ve parodilerden yararlanılarak kurulmuş olan eser, bir açlık yılında Anamur'un dört köyünde köylülerin fink adını verdikleri karatohum ekmeğini yiyip sakat kalmalarından esinlenerek yazılmıştır. Fikret Otyam'ın Gide Gide 9 (1967) adlı eserindeki Karatohum röportajı, bu olayın ayrıntılarını tesbit eder. Oyun önce 1964 Erlangen Uluslararası Tiyatro Şenliği'nde Almanya'da oynandı, dördüncülük kazandı. Türkiye'de profesyonel bir tiyatroda ilk oynanışı Ankara Sanat Tiyatrosu'ndadır (1965).

AYAKTA DURMAK İSTİYORUM ● Tarık Buğra'nın oyunu (1966) ● Sovyet işgaline karşı Peşte'de 1956'daki kanlı ayaklanmayı konu edinen ve yazarın "Macar milletinin 1956'da hürriyet ve bağımsızlığını geri almak

için giriştiği destanlık savaşta gaddarca öldürülen on binlerce insanın hâtırasına sunduğu" üç perdelik piyeste olay, Agonyalılar tarafından istilâya uğramış Militanya'nın başkentinde, Sen Peter kolejinde geçer. Kollanarak soruşturulan parolalarla öğrenciler, şair Yansı hariç, birbirlerinin yeraltı direnişine bağlı olduklarını öğrenirler. Bir halk ayaklanmasının, kukla hükümet tarafından çağrılan Agonya kuvvetlerince bastırılması, bu gençlerin de ancak daha bir süre için hürriyetten mahrum kalmalarını gerektirecektir. Bu arada kolejin ve o bölgenin yeraltı direnişini yöneten yardımcı öğretmen Erin, işgal ordusundan bir albaya telefon ederken yakaladığı Molin'i, vereceği haberlerin yanıltmaca olduğunu bilmeden, öldürür. Acele kurulan yeni Hoygi hükümetinin bir sözcüsü, tutuklulardan direnişi bırakıp işlerinin başına dönmelerini isterse de, eşkıya muamelesi görmeye razı Erin ve sevgilisi Helen, sonra kolej müdürü ile Tökil bu teklifi kabul etmedikleri için, askerler tarafından götürülürler • Oyun ilk defa Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynandı (1966), İstanbul Üniversitesi Gençlik Tiyatrosu tarafından da Münih ve Frankfurt'ta temsil edildi (1967).

AYAŞLI ve KİRACILARI • Memduh Şevket Esendal'ın romanı (1934) • Cumhuriyetin ilk yıllarında, Ankara'da, Ayaşlı İbrahim Efendi adında biri, dokuz odalı bir apartman dairesini oda oda kiraya vermektedir. Bir köy ağasının oğlu olan Ayaşlı İbrahim, eşkıyalık, zaptiye çavuşluğu, arzuhalcilik, otelcilik, v.b. gibi türlü boyalara boyanmış bir adamdır. Odalarda, kadın, erkek, genç,ihtiyar, evli, bekâr çeşitli insanlar oturmaktadır: Ayaşlı'nın apartman katında geçen hayatı anı biçiminde yazan bekâr bir banka memuru; eski bir çiftlik sahibi olan yaşlı Hasan Bey; eski konsoloslardan ihtiyar Şefik Bey; odun ve kömür satıcısı Buhara'lı Abdülkerim ile karısı İffet Hanım; eski bar kızlarından Faika ile kocası şoför Fuat; geceleri odasında kumar oynatan Turan Hanım'la kocası Haki Bey; bunlardan başka, ikide bir değişen hizmetçiler; dışardan gelip giden misafirler. Romanda, Türkiye'nin çeşitli katlarından gelen bu insanların ayrı ayrı maceraları ve birbirleriyle olan ilişkileri anlatılmaktadır. • Yazarın hikâye ve romancılığı üzerine geniş bilgi, hikâyelerinden örnekler, romanından bölümler, bu özeti olduğu gibi aldığımız Cevdet Kudret'in eserindedir. (CK/2)

AYDEMİR • Müfide Ferit Tek'in romanı (1918) • Türkiye'deki Türklerin millî hakkını bir tez şeklinde ileri süren ilk milliyetçi romanı Halide Edip Adıvar yazmıştı: Yeni Turan (1912). Türkiye dışındaki Türklerin de bizim kardeşlerimiz olduğu konusunda ikinci Türkçü roman, Müfide Ferit Hanım'ın Aydemir romanıdır. Ülkücü delikanlı Aydemir'le bir paşa kızı olan sevgilisi Hazin, Türkçülük uğruna aşklarını feda ederler. Aydemir Moskof istibdadı ve Ahund taassubu altında ezilen Türkleri kurtarmaya Türkistan'a gider. Toplumsal çabalarıyla oradaki Türklerin önderi olmuştur ki,

Birinci Dünya Savaşı patlak verir. Türkler isyan etmiştir, Aydemir hastadır, nasıl olsa ölecektir, ülküsünü ve yaptığı her iyi işi bozmaya çalışan Ahund Ömer'in kışkırtıcı olarak asılacağım öğrenince, adamın beş çocuklu karısının yalvarmaları karşısında suçu üstlenir. Divan-ı Harp, Aydemir'in idamına karar vermiştir. Aydemir, sevgilisi Hazin'i ve milletini düşünerek "Yaşasın Türkler!" diye bağırır, altından sandalye çekilir, ölür. Başka birisiyle evlendirilmiş Hazin, İstanbul'dan gelir, sevgilisinin mezarını ziyaret eder ve Aydemir'e karşı aşkını millî aşkın içinde yaşatacağına yemin eder ● Romanın geniş yorumu ve eleştirisi, Fuat Köprülü'nün, bu özeti kısaltarak aldığımız Bugünkü Edebiyat (1924) isimli eserindedir.

AYI MASALI ● Refik Erduran'ın oyunu (1962) ● "Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı derler" atasözünün bir ortaoyunu tekniğiyle açıklanması diye özetlenebilecek oyun, bir toplum taşlamasıdır. Görünüşte er kişiler (Parti başkanı, Profesör, vb) bir çıkar uğruna köprüyü geçme zorunda kalınca değişiverir, gerçekleri inkâr ederler; çünkü bir kır kahvesinin az ilerisindeki köprünün öte ucunda ayı, ancak kendisine dayı dendi mi homurtularını keser, uysallaşır.

AYLAK ADAM ● Yusuf Atılgan'ın romanı (1959) ● İstanbul'da yalnız ve nevrastenik bir gencin dört bölümde dört mevsimi kapsayan (kış, ilkbahar, yaz ve güz) hayatı. Baki'nin bir mısraı alınmış romanın başına: "Mufassal kıssa başlarsın garîb efsâne söylersin" – Geçim sıkıntıları olmayan birinin de sıkıntıları olabileceği temasını işleyen romanda C. adındaki genç; kira odalarında, lokanta, sinema ve meyhanelerde; aktörler ressamlar sözde kızlar ve içkililer arasında, bütün değerlerini yitirmiş, dayanacak bir şey, yani gerçek sevgi arar boyuna. Ayşe'yi, Güler'i tanımakla bir mutluluğa kavuştuğu sanısına kapılır bir an; fakat sonunda gece yalnızlığına gömülür: Kişioğlu sevgiyle de kurtulamayacaktır. Bir gün bir boşluk duygusu içinde, dalgın giderken, mavi yağmurluklu bir kızı yıllardır aradığı zanneder, kızın bindiği otobüse yetişmek için yol ortasında koşarken bir taksi altında çiğnenecektir nerdeyse. Gelen polisin "Ne oldu? Anlat!" sorusuna "Otobüse yetişecektim.." der ve susar. "Sustu. Konuşmak lüzumsuzdu. Bundan sonra kimseye ondan bahsetmeyecekti. Biliyordu; anlamazlardı." diye biter roman. ● Ustaca yazılmış ve Cumhuriyet gazetesinin 1957-1958 Yunus Nadi Roman Mükâfatı'nda ikincilik kazanmış olan eser üzerine geniş bir değerlendirme Fethi Naci'nin On Türk Romanı (1971) kitabındadır.

AYLAKLAR ● Melih Cevdet Anday'ın romanı (1965) ● İstanbul'da Erenköy'de II. Abdülhamid devrinden kalma, on sekiz odalı bir konak halkının yozlaşmışlığı anlatılıyor. Ölmüş eczacıbaşı Şükrü Paşa'nın, üçüncü karısından doğma kızı Leman Hanım ilk evliliğinde mesut olmamış, ayrılmış, bir-

kaç yıl sonra da Davut Bey'le evlenmiştir. Bu ikinci evliliğinden iki kızı olmuştu Leman Hanım'm: Küçüğü Pakize, Galip Bey adında birine verilmiş, doğum yaptıktan birkaç gün sonra ölmüş, damat Galip Bey ve öksüz oğlu Muammer konakta kalmışlardır. Muammer büyüdü, avukat oldu, fakat çalışmaktan hoşlanmadığı için, konakta hazırdan yaşamayı tercih etti, üniversite öğrencisi Ayla ile de evlendi. Leman Hanım'ın Davut Bey'den ikinci kızı Mürşide, cinsel bunalımlar içinde, dengesiz, çirkin, içki düşkünü bir yaşlı kızdır. Olmayacak projelere yatırımları yüzünden servetin tükenişinde büyük payı olan, Paris görmüş Davut Bey'le karısı, şenlik delisi Leman Hanım, konağa yeni yeni tanıdıkların gelip yerleşmelerine göz yumar; yemekleri, içkileri, odaları bölüşen asalakların sayısını boyuna çoğaltırlar. Paşa kızı şânına lâyık bir hayat ve gösteriş tutkunu ve konağın asıl hâkimi Leman Hanım böylece gitgide büyük borçlara girer. Sonunda polis ve icra memurları, aileyi konaktan çıkarırlar. Neyse ki, birkaç gün önce ölen ve sağlığında pek önemsenmemiş damat Galip Bey, bu iflâsı önceden görmüş, onlara bir apartman katı alıvermiştir. Kalabalık aile, taşındıkları yeni apartmanda ahlâkça çöküşleri, yaşlıların inme bunama geçirerek ölmeleri, hayatta kalanlarınsa eski umursamazlıklarından şaşmamalarıyla daha bir süre devam edecektir. ● Toplum hayatının gerektirdiği sorumluluk duygusundan ve ahlâk değerlerinden yoksun olmanın otopsisini yapan gerçekçi bir roman.

AYNA ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1966) ● Olay Yeniçeriler devrine ait eşya ve mankenlerle dolu bir müzede geçer. Nezaretçi iki memur (İsmail ve Beyciğim Ali) yorulmuş, uyuyakalmışlardır ki, Çelebibaşı ile bir Cebeci neferinin, balmumundan yapılmış heykelleri canlanıp konuşmaya başlarlar. Çelebibaşı, İsmail Bey'e, kimin yüzüne tutulursa ona gerçekleri söyleten, sihirli bir ayna verir. İsmail Bey, bu sayede, ikinci karısıyla üvey kızının ve üvey oğlunun içyüzlerini öğrenir: Üçü, ata yadigârı harap konağı satarak, parasıyla lüks bir hayat sürmek isteğindedirler. İsmail Bey, kızın, gizli bir sevişmeden hâmile kaldığını, oğlanın da bir soygunu örtbas etmek için on bin lira bulmak zorunda olduğunu da öğrenir. Konağın satılması İsmail Bey'in dolandırıcı yeğeninin de işine yarayacaktır. İsmail y'in direnmesi, yeğeni bir hileye götürür: Konağa bir ödeme emri gönderilecek, evrak yok edilecek ve konak yirmi bin lira borç için satılacaktır. Öyle de yapılır. Fakat İsmail Bey'in arkadaşı Beyciğim Ali Bey, konduğu bir mirasla İsmail Bey'in borcunu ödeyerek konağı kurtarır. Emellerine nâil olamayan aile, bu defa, İsmail Bey'i arsenikle azar azar zehirleyerek ölümünü çabuklaştırmak isterler. İsmail Bey hastadır, bütün bu üzüntülerden kurtulmak için, karısının hazırladığı zehiri bile bile içer ve ölür. Fakat bütün bunlar bir rüyadır. Son sahnede gene müzede, balmumu heykellerin

bir tarafında İsmail Bey, bir tarafında Beyciğim Ali Bey, tahta kanapelerde uyumaktadırlar. ● Konusunu Ulunay'ın bir eleştirisinden aldığımız (Milliyet, 11 mayıs 1967) piyes, ilk defa Ankara'da Meydan Sahnesi'nde oynanmıştı.

AYRI DÜNYALAR ● Şahap Sıtkı'nın oyunu (1965) ● Sanatçının evlilikle mutlu olup olamayacağı sorununu araştıran oyunda, bir ressam olan erkekle karısının, çocuklarına rağmen huzura kavuşamayışlarının sebepleri mizaçlarındaki farklara bağlanır. İçkiyi ve bohem hayatını seven erkeğe karşılık, kadının evine bağlı ve şartlara razı oluşu, ayrı dünyalardaki arayı, zamanla daha da açar ve ressam, karısıyla çocuklarından büsbütün uzaklaşır. ● Piyes önce İzmir, sonra Ankara Devlet tiyatrolarında oynanmıştır. (1961).

BABA EVİ ● Orhan Kemal'in romanı (1949) ● Küçük Adamın Notları'nın ilk cildi olan bu eserde yazar, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını anlatır. Siyasî faaliyetlerinden dolayı 1931'de Lübnan'a iltica etmek zorunda kalan avukat baba, bir süre sonra karısıyla çocuklarını da yanına getirir. Beyrut'ta karısının bileziklerini satarak bir lokanta açarsa da yürümez bu iş. Baba hastadır. Büsbütün yoksullaşan aileyi küçük oğul Niyazi, işportacılık yaparak zarzor geçindirmektedir. Bir baba dostunun yardımıyla, büyük oğul olan on sekiz yaşlarındaki yazar da bir süre, bir basımevinde çalışır. Babasından kopardığı izinle, daha sonra Türkiye'ye, Adana'da babaannesinin yanına döner. Gene ortaokula yazılır, fakat haylazlığa vurur, okuyamaz. Yazarın bundan sonraki serüvenleri **Avare Yıllar** romanının konusudur.

BABA LÜFERLE BALIKÇI ● Ayhan Sarıismailoğlu'nun hikâye kitabı (1966) ● On sekiz hikâye. Bir kısmı düzyazı şiirler niteliğinde: **Yağmurda İstanbul, Güzel Yaz, Arabalı Vapur, İstanbul'da Olmak Vardı, "Anche Se Tu".** Olaylı hikâyelerden **Bir Gece Sarıkamış'ta** bir sarhoşluk gecesini, **Konvoy** alay gazinosunda kurulan hayalleri anlatıyor. **Karanlıklardan** bir kan dâvası yüzünden köyde işlenmiş bir cinayeti ele alıyor. Kitabın en başarılı hikâyelerinden **Evime Gel'**de Kore'de yedeğe çekilmiş Türk tugayında yurt özlemleri dile geliyor. **Ahmet Dayı** bir İstanbul akşamında, Köp-'de dolaşan, eskiden varlıklı, şimdi yoksul bir adamın içli öyküsüdür. **Kanser'**de gündelikçi terzi Sabahat Hanım, hasta kocasından, yoksulluktan yakınır. **Kazâ** hikâyesinde işsiz bir adam, fabrikada patronundan iş istemiş, eli boş dönmektedir; yolda otomobil altında kalarak ölür. **Koca** hikâyesi, karısını annesine yollamış bir erkeğin şüphelerini konu ediniyor. **Kahpe'**de bir kunduracı, dostu Hacer'i falçata ile öldürür. **İstanbul'dan Çukurova'ya** gitmiş pamuk işçileri, ikinci yıl sonunda ümitsiz ve bitkindirler. Kitaba adını veren son hikaye, Sait Faik'in Sinagrit Baba'sını hatırlatıyor, fa-

kat güzel bir hikâye.

BABAM BABAM ● Mahmut Özay'ın hikaye kitabı (1970) ● On hikâye, ki hepsinde, babası çevresinde, yazarın çocukluk ve gençlik yıllarına ilişkin anıları dile geliyor. İlk hikâye (**Bir Soygun**) İhtiyar Elma Ağacı (1966), ikinci hikâye (**Deeeh.. Deh**) Yorgo (1964) kitaplarından aktarma. Üçüncü hikâye, Batı Anadolu Yunan işgalinde iken Aydın cephesi bozulunca on iki yaşlarındaki yazarın, babası, annesi, ablası ve önlerinde topal eşekleriyle Nazilli'den göçlerini ve bir ara mola verdikleri Kuyucak üzerinden Menderes ırmağının karşı kıyısında bir köye ulaşana kadar **Yol Boyunca** gördüklerini anlatıyor: Kasaba ile Kuyucak arasındaki yolda çeteciler tarafından öldürülmüş kadın, erkek, tanıdık Rum cesetleriyle karşılaşıldıkça onların hayat öykülerine de değiniliyor. **Teslim Bayrağı** hikâyesinde, ailenin uzun yürüyüşten sonra geldikleri Çiftlik köyünde başka göçmenlerle ortak yaşantıları veriliyor. **Gelin Ablam** hikâyesinde aile, Karacasu'yun bir köyünde Çete Raif'in evine sığınmıştır. Şimdi Düyunu Umumiye kâtibi olmuş baba, bir nahiyenin karakol kumandanıyla nikâhlı olan kızından yana tasalıdır; kızını kocasının yanında emniyet altına alınmış görmek ister. Çağırılan enişte, küçük bir düğün peşinden karısını alır gider. Aile, sevgili bir ferdinden olmuştur ya, duydukları hüzün, ince bir ferahlık duygusuyla iç içedir. Sonraki hikâye **Kaçak,** İhtiyar Elma Ağacı'ndan aktarma. **137 Hüseyin,** yazarın bir okul yaşantısı: İzmir İlköğretmen okulunda öğrenciyken babasının kendisini ziyaretini anlatıyor: Babası gittikten sonra, arkadaşlarından Hüseyin'in alayları karşısında yazar çılgına döner ve Hüseyin'i döver; haklı olduğu için de okulun başmuavini tarafından affedilir; Hüseyin'le de barışırsa da babasının küçümsenmiş olmasından duyduğu kırıklığı unutamayacaktır. **Kınalı Bozgununda** hikâyesi, yazarı, Anadolu'ya gelmelerinden önceki yıllara, Manastır'ın küçük kasabası Kınalı'ya; ailenin, Yunan istilâsından korunmak üzere, kasabadan Manastır'a kaçışları olayına, Balkan Savaşına ilişkin yaşantılarına götürmüştür. Sırpların elindeki Kınalı'ya vardıklarında Manastır'ın düşmüş olduğunu öğrenir ve gerisin geri Kayalar köyündeki evlerine dönerler. Bu köyde sonradan abla'nın geçirdiği küçük bir ameliyat **Doktor İlya** hikâyesine konu oluyor. Son hikâye **Kütükler'**de yazar, geçmiş zaman dünyasında çizdiği daireyi, Balkan bozgunundan sonra mübadil olarak gelip yerleştikleri Ege kasabası Nazilli'de gene ailesine ilişkin son anılarla tamamlıyor: Kurumuş incir ağaçlarının kesilmiş, yakılmalık kütükleri, ona, bahçelerindeki kulübeyi babasıyla birlikte nasıl yaptıklarını hatırlatmıştır. Bu hikâye babanın son günlerini ve ölümünü anlatıyor.

BABİL KULESİ ● Orhan Kemal'in hikâye kitabı (1957) ● Mizah hikâyeleri diye sunuluyorsa da, yazarın alışılmış, gündelik hayattan sahneler verme

paralelinde, fakat öbür kitaplardaki kadar etkileyici, oturmuş, işlenmiş denemeyecek, birkaçı müstesna, mizahsız 29 hikâyesi.

BACAYI İNDİR BACAYI KALDIR ● Sadri Ertem'in hikâye kitabı (1933) ● On yedi hikâye. Kitabın ikinci baskısı (1970) dolayısıyla Hilmi Yavuz'un yazdığı bir yazıdan (Cumhuriyet, 8 nisan (1970) cümleler: "Bacayı İndir, Bacayı Kaldır'daki hikâyeler okunduğunda görülecektir ki Ertem, 1930 yıllarında henüz devrimleri kökleştirme sürecini tamamlamamış Türkiye'de hem altyapıda görülen değişiklikleri, hem de üstyapıda görülen dalgalanmaları farketmektedir. Sözgelimi **Kaybolan Adam** adlı hikâyesinde küçük el sanatlarının büyük atelyeler karşısında çöküş ve kayboluşları anlatılırken, gerçekte kaybolanın bireysel insan tipi olduğu ve onun yerini bir toplum insanı tipinin aldığı belirtilmek istenmiştir... Kitabın bence en güzel hikâyesi **Kocasının Sesi** adlısıdır. Bu hikâyede Ertem, kocasının ölümü üzerine bir kadının evdeki papağana kocası gibi konuşmayı öğreterek yaşamasını sürdürmesini anlatır. Hikâye, üslup dağınıklığı içinde gelişen kaba örgüsüne rağmen, yoğun bir duyarlılıkla yazılmıştır. Hikâyenin dikkate değer bir özelliği de, konusu bakımından Flaubert'in Üç Hikâyesinden ilki olan Safdil Kadın'a benziyor olmasıdır."

BAĞDAT HATUN ● Güngör Dilmen'in oyunu (1974) ● Olay, 14. yüzyılda İlhanlılar ülkesinde geçer. Bağdat Hatun, devlete ece olabilmek için doğmamış çocuğunu parçalar, babasının ve altı erkek kardeşinin öldürülmesiyle sonuçlanan tuzağı ateşler, Bahadır Han'la evlenip istediği yetkiyi elde ettikten sora da dinmez tutkusu. Devlet düzenine, yasalara, töreye, ekonomik düzene, sanata, kültüre egemen olmak ister; kocasının aşkını da, halkın sevgisini de elden kaçırmamaya bakar. Kuşkuları onu yeni cinayetlere sürükler, en sonunda Bahadır Han'ı da kendi eliyle zehirler. Oyun, Bağdat'ın, kurduğu tuzağa düşmesi ve sahnede boğdurulmasıyla son bulur. ● Devlet tiyatrolarında oynanmış, basılmamış oyunun özeti, Sevda Şener'in, içinde geniş bir yorum da bulunan yazısından alındı (Türk Dili dergisi, 271, nisan 1974).

BAĞRIYANIK ÖMER ile GÜZEL ZEYNEP ● Tarık Dursun K.'nın hikâye kitabı (1972) ● Sekiz hikâye. Yazarın "Taşbaskısı için yeni halk hikâyeleri" diye sunduğu kitapta ilk hikâye **Gül ile Sitemkâr**'da Gül, ilk kez ortaokul üçüncü sınıfta iken âdet görmüş, sonra eniştesi tarafından kirletilmiş, babası tarafından öldürülmüş bir halk kızıdır. On yedisinde iken teyze evinden İstanbul'a kaçar, kaç yıldır düşlediği İstanbul'dadır. Şimdi sessiz, anlayışlı bir adam olan dostu Sitemkâr'ı bırakıp gezgin bir tiyatro kumpanyasıyla Anadolu turnesine çıkacaktır. İkinci hikâye **Tahir ile Zühre**'deki Tahir, Avrupa'ya işçi gitmek isteyen delikanlı, Sivas'lı bir değirmencidir.

Geldiği İstanbul'da İş ve İşçi Bulma Kurumu'ndaki muayenesinde sakat çıkar. Bir işhanında temizlikcilik yapmakta olan en büyük amcası Halis, Tahir'i evinde (Gültepe'deki gecekondusunda) misafir eder. İkinci karısından bir üvey kızı bulunan bu amca, hemen o gece, Tahir'e bu güzel kızı (Zühre'yi) alarak köyüne, değirmenine dönmesini öğütler. İstediği başlık parası bin liradır; yedi yüz liraya anlaşırlar. Ertesi gün Tahir, Zühre'yi ve kızın nüfus kâğıdını alıp trene biner. Yolculuk iki gün sürmüş, bir dağbaşında trenden inmişlerdir. Tahir, kızın dilsiz olduğunu ancak o zaman anlar. Bir oyuna getirildiğini düşünürse de, ıssız topraklarda koynuna girdikten sonra, kızı geri yollamaktan vazgeçer. Bu kabulün hazin tarafı: Tahir de kendi dilini kesip sulara atmıştır. Üçüncü hikâye **Hurşit ile Mahmih**'deki Hurşit, bir han kadar zengin bir babanın paşa gönlünü eğlendiren oğlu rolündedir; ne zaman dengini bulursa o zaman evlenecektir. Mahmihri'de aradığını bulduğunu sanır ya, dengi değildir kız; han kızı değildir. Dördüncü hikâyenin kahramanı **Avcı Behram,** Varan dağları yöresinde büyümüş bir delikanlıdır. Küçük dayısının karısını ayartan adamı öldürdüğü için hapis yatar çıkar. Sevdiği Elif, katilliği yüzünden kendisine verilmeyip de köyün alay konusu olunca, bu kez akrabalarını ve Elif'in babasını öldürür. Ömür defterini köy dışında kıstırıldığı kerpiç damda jandarma kurşunlarıyla kapatır. Beşinci hikâye **Derdiyok ile Zülfüsiyah**'daki Derdiyok'un ayağı, misafir kaldığı göçücülerin konuk çadırında bir haftada iyileşir. Derdiyok, kızı kaçırmaya karar verir. Karanlık gecede kayığa binmişlerdir, yağmur vardır, rüzgârlıdır su. Gölün karşı kıyısına ancak öğleye doğru varırlar. Kıyıda, kızın elleri tüfekli hısım ve akrabaları. İlk kurşun Zülfüsiyah'a atılır. Derdiyok kürek çeker, gölün ortalık yerine gelir. (Burada hikâyeci, üç ayrı son düzenler, okuyucu hangisini beğenirse:) Birinde kurtuluş imkânsızlığı karşısında balıkçı, kayığın tıpasını çıkarır. Dolan sularla batan kayıkta boğulur ikisi. Birinde: Önce Zülfüsiyah, sonra Derdiyok vurulur, suya devrilirler. Birinde: İki sevdalı karşı yakaya ulaşır kurtulurlar. Altıncı hikâye **Sürmeli Bey**'de okumuş bir Güney'li ve evli olan Sürmeli Bey, bir gazeteye "mektuplaşmak isteği" ilânı veren "on dokuzunda, varlıklı bir ailenin, orta tahsil görmüş tek kızı" Senem'i, birçok mektuptan sonra bulmuştur; bir sokak kadınıdır Senem. Yedinci hikâye **Bağrıyanık ile Güzel Zeynep**'te Ömer, beş yıl Almanya'da çalışır, dönüp gelince karısı Zeynep'le mutlu, rızalı bir ilişki kurmuş olan Aliosman'ı evlerinde, tartışmasız bir sofra sohbeti sonunda bir kurşunla öldürür. Almanya'da kaldığı sürece bir haddahane fırını önünde bağrı yangınlarla dağlanan, pazarları da çalışan bir işçiydi Ömer. Cansızların da dillendirildiği son hikâye **Seyfülmülk Hikâyesi**'nde Seyfülmülk, töreyi bozup yaylayı bırakarak düzden birine kaçan Nurcihan kızı, gider, şehirde bulur, öldürür. Yazarın aslında, düzyazı -şiir ikili anlatımına bağlı ve soyut aşk konulu Elif ile Mahmut, Kerem ile

Aslı, Asüman ile Zeycan gibi, sözlü gelenekten gelme eski halk öyküleriyle bir benzerliği olmayan bu hikâyeleri, köyden kentten gündelik olaylar toplamıdır. Ustalıklı bir gerçek-simge kaynaştırması ve şiirli anlatım, kitabın başarı gücünü artıran öğeler oluyor.

BAHAR HİKAYELERİ • Kenan Hulusi Koray'm hikâye kitabı (1939) • Dokuz hikâye. İlk hikâye **Tarlaya Çevrilen Su**'da Ahlamışlar köyüne yakın Delisu'yun köye yarım saat ötede kurulan bir bakır fabrikasına akıtılması üzerine köylülerin, fabrikayı uçurmak pahasına, suyu kendi tarlalarına çevirmeleri anlatılıyor. **Kavaklıkoz Hanında Bir Vaka** bir bozkır yaşantısıdır: 29 yılının büyük kışında yazar, Konya'ya gitmek üzere, Beyşehir'den bir arabayla yola çıkar. Bastıran korkunç tipi, iki yolcuyu daha hana sığınmaya mecbur etmiş ve yazar, ürkütücü han üzerine çeşitli hikâyeler dinlemiştir; korkulu bir gece geçirir. Sabahleyin kapısını kırıp içeri girdiklerinde, hancının, kendisini asmış olduğunu görürler. **Dörthanların Kulaksızı,** Sivas'ın Dörthanlar köyünde oduncu Kulaksız Ali'nin, kasabaya üç günlük yolda, Rus Mühendis ve ustaların bakımındaki bir fabrikaya temel taşı taşımak için girdikten sonra, dizel motoru işletecek kadar uzmanlaşmasının hikâyesi. **Tuhaf Bir Ölüm**'de Sivas memleket hastanesinde, civar köylerden gelen ağır hastalara kan veren Çaycumalı Hüseyin, bir gece başını alır gider, bir hafta kadar sonra cesedi Sazlıdere kıyısında bulunur, getirilir: Üzerinde hiçbir kazâ veya cinayet izine raslanmayan ceset ne kokmuş, ne kurtlanmıştır. İçlerinde Hafik bucak müdürü de bulunan hastalar, Hüseyin'in ölmediğine inanırlar. Bucak-müdürü, derisinin altında kızıl bir lekenin yürüdüğünü hissetmektedir: Hüseyin'in verdiği kandır bu. Müdürün sinirleri yatıştırılır. Gece sabaha karşı Hüseyin'in hayaliyle karşılaşan müdür karayoldan yere yuvarlanır, alnından kan sızar. Hastanede on beş gün daha yatan Bucak - müdürü artık ne Hüseyin'den, ne de derisinin altında bir dalga gibi dolaşan kızıl lekeden söz etmez olur. **Milyarder Mak Kinley'in Halıları** hikâyesinde olay, İstanbul'da Mahmutpaşa'da bir halı mağazasında geçer ve bir tercüman ağzından anlatılır: Yüz parça halı alacak Amerikalı milyarder bir karı-kocaya onsekiz bin lira indirimle, yüz elli bin liraya bırakılan halılar, son saniyede kadının vazgeçmesiyle depoda kalır: Milyarder ancak küçük bir seccade almıştır. **Gece Kuşu** hikâyesinde bir doktor, Kayseri'de hükümet doktoru iken başından geçmiş bir olayı anlatır: Saraycık ilçesine bağlı köylerde yaylı ile bir teftiş gezisine çıkmış, Gülmescit köyünde bir muhtarın güzel kızının, bir yarasa hücumuna uğraması yüzünden orada bir hafta kalmıştır. Doktor yarasayı vurur, bayılmış kızı kurtarır. Bir uçuruma yuvarlanan yarasa, ertesi sabah kapının önündedir, başından yaralıdır ve bir hafta orada toprağa yapışık durur; yarasanın öldüğü anda muhtarın kızı da ölmüştür. **Bir Bahsin Sonu** hikâyesinde aydınlar

arasında "bilhassa ağır cezalı mahkûmların, müddetlerini doldurunca hemen yeni bir suç daha işlemelerinde ne gibi sebepler bulunabilir?" tartışmasına, gündelik hayatta cevap olarak Konya ilçelerinden birinde tutuklu, Hacıosmanlar'dan Ahmed'in kaderi açıklanır. **Bir Yudum Su** ile, kitabın son hikâyesi **Esma'nın Aşkı** birer çöl hikâyesidir. Birinci ilhamını Kays ibni Züreyh ile Lübnâ arasındaki dramatik aşktan alır, ikincisi Yemen'de Beni Murad kabilesinin iki sevdalısı Esma ile Mürakkaş'ın hazin kaderinden. Bu iki hikâyeye Leylâ ve Mecnun'a birer pastiş gözüyle de bakılabilir. ● Kenan Hulusi, Tuhaf Bir Ölüm, Milyarder'in Hahları, Gece Kuşu ile son iki hikâyede hayalle gerçeği yoğun bir şiir gücüyle kaynaştırmış ve böylece modern hikâyeciliğimizin temel taşlarını koymuştu.

BAHRİYELİ ÇOCUK ● Tarık Dursun K.'nın hikâye kitabı (1976) ● Yazarın Vezir Düşü (1957) ve Rıza Bey Aile-Evi (1957) kitapları doğrultusunda, çocukluk ve gençlik anılarından oluşan, anlatımı yalın sekiz hikâyesi.

BAKIŞLARIN ● Hakkı Özkan'ın hikâye kitabı (1968) ● İçindeki on dokuz hikâyeden altısı çocukların dünyalarını yansıtıyor: İlk hikâye **Çocuk**'ta bir trafik kazasında ayağı incinmiş bir kız çocuğu, şimdi artık babasından şefkat göreceği ümidinin boşa çıkması üzerine, zatürre olur da ateşi yükselirse babası, kardeşine yaptığı gibi ilgilenir düşüncesiyle odasının camlarını soğuğa ve yağan kara açar. **Düdükler**'de kırk yaşlarında bir adam, aldığı düdüğü gelip geçenlerin şaşkın bakışları arasında öttürüp durarak, çocukluk mahrumiyetlerinin acısını çıkarır. **Top**'ta on iki on üç yaşlarında yoksul iki çocuk, parka annesiyle gelmiş, yaşıtları bir çocuğun, topuyla oynayışını imrenerek seyrederler. **Oyuncak Satan Çocuk**'ta oyuncak adamların yürüyüşlerine dalarak, bir çocuğun hayaller kurmasıdır konu. **Güneşe Doğru**, karpuz yüklü motorlara yaklaşıp kaptanlardan karpuz isteyen çocukları anlatır: Annesinin korkusundan ötekiler gibi açılamayan bir çocuk, sırf arkadaşlarının alaylarından kurtulmak için, bir gün bu işi başarır; karpuz yiyemezse de gönlü rahattır şimdi. **Çocuklar** hikâyesinin kahramanları da Mahmutpaşa'daki hanlardan birinde kaçak çalıştırılan, on bir on iki yaşlarında iki çocuktur. Kitabın diğer hikâyeleri de alt ya da orta tabakanın gündelik hayatlarından alınmış kesitleri, düz yalın bir anlatımla aktarıyor.

BAL SİNEĞİ ● Aydın Arıt'ın oyunu (1965/66) ● Yaşlı ve ünlü bir ruh hekimi, eski hastası olan genç karısıyla balayılarını geçirmek için bir otel odasına kapanır. Otelin acemi muslukçusu, düşledikleri tatlı dakikaları tatsızlığa çevirmiştir. Adam birtakım davranış ve sözlerle doktorun ilgisini kendi üzerine çeker, sonra da içilen şampanyalarla yaşlı adamın sarhoş olup yatağa serilmesi üzerine kadına saldırmaya yeltenir. Sapıklığın üçlü bir "Ortada Sıçan" oyununa dönüştüğü gösteride, kişiler kendilerini bu tür davranış-

lara iteleyen iç bunalımlarını ortaya dökerler. Testeresini eline alan muslukçunun, doktorun mu yoksa musluk vanasının mı başını keseceği belli olmadan oyun sona erer.

BALIKESİR MUHASEBECESİ ● Reşat Nuri Güntekin'in oyunu (1953) ● Balıkesir'de muhasebeci Tahir Bey, arkadaşlarına uyarak vurgunculuğa başlar, az zamanda zengin olur; ama bundan utanmaktadır. Yolsuz bir işten dört ay hapse girince oğlu onu "manevî ölü" olarak görür, misafirlerin yanına bile çıkarmaz olur. Bu durumda muhasebeci, ortağının getirdiği iki buçuk milyonluk bir işi, geri çevirdiği gibi, servetini hayır kurumlarına dağıtmak, tekrar Balıkesir'de dürüst hayatına dönmek isterse de, alıştıkları yeni hayatın elden gideceğini anlayan aile, buna karşı çıkarlar; o da gene vurgunculuğa döner.

BARIŞ ADLI ÇOCUK ● Sevgi Soysal'ın hikâye kitabı (1976) ● On dört hikâye. Son beş hikâyede olaylar kadın hükümlülerin hayatlarından alınmıştır. **Savaş ve Barış** (10)'da esrar içmekten hüküm giymiş Nur'un kaderi, **Bir Görüş Günü** (11) hikâyesinde karılar koğuşunda gündelik hayat anlatılıyor. Kitaba adını veren hikâye (12)'deki Barış, kadınlar koğuşuna yeni bir kadın polisin yanında getirdiği dört beş yaşlarında bir oğlandır, polisin kendi çocuğudur. Kadın polis, havalandırma saati dolunca hükümlüleri koğuşa koyup gider. İstenmeyişine, görevinden dolayı kadınların kendisine düşmanca bakmalarına üzgündür. **Bir Ağaç Gibi** (13)'de konu, ameliyattan çıkmış bir kanser hastasının kanserliler koğuşunda algılarıdır, **Zulmet Sevinci** (14) hikâyesinde ise sıkıyönetim döneminde kırk kadar kız-kadın siyasi tutuklunun bulunduğu koğuşta bir tutuklunun karar için mahkemeye götürülüşü. – Kitabın öbür hikâyelerinden **Deli Tank ve Çocuk** dikkate değer: Yoksul bir çocuk, bir yılbaşı gecesi, alnı oyuncakçı dükkânına dayalı, bir oyuncak tanka sahip olma düşleri içindedir. **Yapı** hikâyesinde on yılda yapılmış bir evin simgesel tarihçesi ustalıkla verilmiştir. **Eskici**'de ise bir kadın âni bir kararla evindeki, işe yarar sağlam bütün eşyaları eskiciye satar.

BAŞAKÇILAR ● O. Zeki Özturanlı'nın hikâye kitabı (1970) ● Kitap **Başakçılar** ve **Darağacı'nda Bir Gaydura** diye iki bölüme ayrılmış. Birincide yedi, ikincide beş hikâye var (Darağacı, İzmir'in bir semtidir; gaydura ise eşek (s.102) ve küfe (s.123) anlamlarında). Kitabın ilk hikâyesi **Başakçılar**, tarlalarda artıkkalıntı ürünleri toplayarak geçimine katkılarda bulunmaya çabalayan dul Rabuş kadınla oğlu, on dokuzunda Zülküf'ün hikâyesi. Köy kahvesindekilerin verdikleri kasıtlı bir habere inanarak, yağmurda yağışta gitmiş, Menderes başındaki bir tarladan yarım çuval başak pamuk toplamışlardır ki, ana oğul jandarmalar tarafından yakalanır, hırsızlık su-

çundan götürüldükleri ilçede tutuklanırlar. Geride, köyde yoksul yetim iki kızcağız tek başlarına kalmışlardır. **Afrodit Sahil Sitesi** hikâyesinde deniz konuşur. On yılı aşkın bir zamandır, kıyısına boy boy torun sahibi, para babası Musa Kırlı, kasabasındaki aynacı karının (falcı) tariflerine göre on gündür kayıp para sandığının, komşusu Ahmet Yıldız tarafından çalındığına inanmıştır: kadının öğütlerine uyar, Ahmet Yıldız'ın üstüne, uyurken, bir lazımlık dolusu akşam sidiği dökmesi için, köyde Baki Yeşil'i görevlendirir. Oysa, sandığı Baki Yeşil çalmış, içindeki paraları da o almıştır. Yeşil, içine eşek pisliğini doldurarak, sandığı, gece karanlığında Musa'nın avlusuna atar. Sabahleyin, alındığı gibi, dokunulmadan geri getirildiğini umduğu sandıkta gübre ile karşılaşan Musa Kırlı, o gün bugün **Titrek Musa** olmuştur. Dördüncü hikâye, İstanbul'da Çarşamba'daki evine çekilmiş ve **Para**'ya kıymet vermeyen babasının, kendisine bağışladığı emeklilik ikramiyesini, ipotek karşılığı, faizle Şişli'de sosyete kadını Şivezat Hanım'a kaptıran eczacı Galip Bey'in başına gelenleri anlatıyor: Galip Bey, "paranın bir ucundan tutmak için" işi, Şivezat Hanım'ın çirkin kız kardeşine bağlanmaya kadar vardırmış, onun müstehcen resim ve döviz kaçakçılığından arandığını öğrenince de, kendisinin para peşinden koşan "itin biri" olduğunu nihayet anlamıştır. **Sadık** hikâyesinde Urgancı Hâfız'ın oğluyken baba, kayınpeder desteklemeleriyle avukat, sonra da milletvekili olan eyyamcı Ragıp Bey'in, dört yıl bitiminde, tekrar sandıktan çıkmak için Ankara'dan seçim bölgesine gidişi ele alınıyor. Altıncı hikâyede İzmir hapisanesinde kısa bir süre koğuş arkadaşlığı ettiği Doğan'ı ziyarete gelen, yılların sabıkalısı **Altıparmak** Mustafa, Doğan'ın kumar oynattığı gerekçesiyle kapatılmış Esnaf Klüp'ünün yerinde "yasalara uygun" bir Gençlik Klübü açılması için önayak olursa da, komünistlik suçundan mahkemeye verilir, kendini savunur, beraat eder. Olanlar savcıya olmuş, aşırı komünist olduğu bir yana yankesicileri bile koruduğu suçlamalarıyla, ne yapılıp edilip, savcı, Doğu'nun köyden bozma bir ilçesine atanmıştır. Yedinci hikâye **Dayatanlar**'da yazar, köy gerçeklerinden bir başkasını vurguluyor: On beş dönümlük tarlasını üç yıldır parça parça, tarla komşusu Memiş Bey'in traktörlerine kaptıran göçmen Osman Ağa, üç yıldır başvurduğu kaymakam tarafından, hep geç kaldığı, adamın ektiği pamuğu bozamayacağı bahanesiyle geri çevrilmiş, bu sene kaymakamın kapısına sabahın alacasında gelmiştir. Memiş Bey'in tarla sınırında traktörün bu defa geçeceği çizgiye yatmış olan oğlu Ismayıl da, babasının hükümet kuvvetiyle dönüp gelmesine kadar dayatacaktır. Traktör sürücüsü, direten Ismayıl'a söz geçiremeyince, hızla gazlar traktörü. Kaçmayan Ismayıl parçalanır, ölür. Haber ilçeye ulaştığında Osman Ağa, hâlâ memurların keyfi olacak da keşif yapılmaya gidilecek diye beklemektedir. Şeftali - obur kaymakam, kayıtsız katı, Osman Ağa'yı buldurur, bağıra çıkışa, zavallıya oğlunun çiğnendiğini bildirir. Kitabın ikinci bölü-

mündeki beş hikâye, yazarın kendi hayatından kesitler. İlk hikâyede liseyi bitirip Söke'ye, babasının yanına dönmüş olan yazar, bir yıl önceki tatilde yeni kurulan bir partinin gönüllüsü olarak çalıştığı için çevrede bazı söylentilere sebep olmuştur. Şimdi askerlik şubesi başkanının verdiği üç günlük süre içinde tecil belgesi getiremezse **Kaçak** sayılacaktır. İkinci hikâyede yazar süreyi doldurmuş gizlice İzmir'e gelmiştir, ama gerekli belgeyi alamaz liseden. Bir yıl önce kısa bir süre kaldığı kira evinde kiracılardan biri olan **Madam Despina**'nın yanında bir gece misafir kalır; bu arada ortaokul öğrenimine ara verdiği yıllara raslayan İkinci Dünya Savaşının en dumanlı günlerine ilişkin anılarını tazeler. İzmir'de daha sonraki işsizlik günlerini de üçüncü hikâye **Alnımdaki Çizgi**'de anlatır. Derken Darağacı'nda bir meyanbalı fabrikasında gayduralar vardiyasında işçilik bulur, yirmi bir yaşındadır, yıl 1946, eylül ayı sonlarına kadar çalışır. Son hikâye **Hacere Benzer Halide**'de ahbabı ve Halkapmar'da bir fabrikada ustabaşı Osman Abi'sinin hayat hikâyesini, hazin aşkını nakleder; hikâye, yazarın İstanbul'a, üniversiteye yazılmak üzere vapura binip İzmir'den ayrılmasıyla sona erer.

BAŞGÖZ ETME ZAMANI ● Mehmet Seyda'nın hikâye kitabı (1963) ● Beş hikâye. Kitabın en dolu hikâyesi ince çizgilerle bir yalnızlık dramını anlatan ilk hikâyedir (Evimin Erkeği): Dört yıl önce kocasından boşanmış Berin, İstanbul'da monoton bir memur hayatı yaşamaktadır. Bir cumartesi sinema çıkışı mahallebicide rasladığı E. C.'yi ikinci karşılaşmasında alır, evine götürür. Sanatçı pozunda, fakat tembel-avare, eve yerleşen adam; genç kadının, bir işe girip çalışması tekliflerini boyuna atlatır; iş aradığını, fakat bulamadığını söyler hep. İki üç ay sonra bir gün Berin, peşine taktığı odacıdan E. C.'nin her gün iş bulmaya değil Gülhane Parkı'na gittiğini, orada karısı ve çocuklarıyla görüştüğünü öğrenir. Gece adam eve gelince, sebebini söylemeden kovar adamı. Genç kadının iç yıkılışı son cümlede şöyle özetlenir: "Öldürülecek olanı öldüremeyince hep biraz biz ölürüz." İkinci hikâye **İpe Çekilecek Herif,** bir Boğaziçi vapurunda, hasut ve dedikoducu bir adamın portresidir. Bir kabadayı psikolojisini başarıyla yansıtan ve kitabın en tatlı hikâyesi üçüncü hikâye **Erkekâmet,** kışın okula gidip yazın babasının dükkânında çalışan, on sekizinde, Üsküdar'lı, dalgacı bir ortaokul öğrencisidir. Flört ettiği kızın kabadayı ağabeysi tarafından sıkıştırılır, umursamak istemezse de dayağı yiyince, babası da tehdit edilince, kızla evlenmek zorunda kalır. Adı Ahmet'tir ama, şimdi kayınbiraderinin gözüne girmiş, her sözü dinlenen Erkekâmet olmuştur. **Başgözetme Zamanı** hikâyesinde olay Zonguldak'ta geçer: Bakkal Haydar'la ambar memuru Zihni, bir kilo rakısına tavla oynarlar, demirci Arif de oyunu seyretmektedir. Zihni kazanır; rakıyı pazar günü ailece ve sandalla Kapuz'a gi-

dip orada içmeyi kararlaştırırlar. Bakkalın kızıyla demircinin oğlunun bu gezintide samimiyeti ilerletmeleri, ötedenberi birbirleriyle geçinemeyen iki babayı, anlaşıp başlık işini görüşmeye zorlar. Son hikâye **Allahlık Feyzi Bey**'de olay gene Zonguldak'ta ve 1939 yılında geçer: Bir dairede muhaberat servisi şefinin, memurlarının alaylarına kurban gidişi anlatılır. Konulara göre iyi ayarlanmış değişik ve rahat anlatım, kitabı sevdiren nedenlerden biridir.

BAŞKA BİR YAZ ● Burhan Günel'in Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü'nü küzünün kitabı (1980) ● Üç bölümden oluşan kitapta on üç hikâye var. **Gül Rengi:** Sümüklü, mendilsiz öğrenciyi öğretmeni sınıftan çıkarır. Çocuk çok üzülür. Yeni silinen koridorda koşarken kayıp düşer. Başından yaralanır. Götürülür. Hasta yatarken tatlı düşler görür: Babası iş bulmuştur. Her cebinde bir mendil vardır. Öğretmeni ve arkadaşları artık onu sevmekte, beğenmektedir. **Gazoz:** İlkokulu yeni bitiren çocuk yazın gazoz satıp parasını annesine verir. Önünden arkadaşı Müzehher geçince ona gazoz sunar. Kız gülümseyerek içer. Sıcak havalarda dayanamaz, çocuk kendisine de gazoz açar. Bu yüzden zarar etmeye başlar. Annesi kızar. Eniştesi onu dükkânına çırak alır. Tanıdıkları gelince, onlara ısmarladığı gazozların kalıntılarını çocuk gizlice başına diker. Bunu gören eniştesi kulağını çekip azarlar. Ardından ona bir şişe gazoz verir. Çocuk dışarı çıkar, şişeyi öfkeyle yere çarpıp kırar. **Yanlış Oldu:** Amcası eczanesinde çahşan çocuğun yanına bir adam katar, Doktor Mehmet Beye götürmesini söyler. Çocuk üç Mehmet Beyden birine götürür adamı. Doktor işini bırakıp arabasıyla hastanın evine gider. Hastanın apandisitten ameliyat olması gerektiğini belirtir, reçetesini yazar. Yeğeni eczaneye dönünce amcası kızar. Çünkü çocuk, adamı az ve ucuz ilâç yazan doktora götürmüştür. **Başka Bir Yaz:** Sıcak bir yaz günüdür. Çocuk eczanede çalışmaktan iyice yorulmuştur. Amcası öğleyin yemeğe gitmesini ve çabuk dönmesini söyler. Çocuk acıkmıştır, dükkânların vitrinlerine bakarak yürür. Evde ekmeğin üstüne salça sürerek yer. Uzanır, bitkindir, işe gitmeyi canı çekmez. Gözü gezmekte, oynamaktadır. Kardeşini göndererek hasta olduğunu bildirir, aspirin ister. Amcasının küplere bindiğini öğrenince kalkar, aspirinleri geri götürür. Hızla çalışmaya koyulur. **Boyunbağları:** Kadın ilkokula giden oğluna sandıktan çıkarıp eski, lekeli bir boyunbağı verir. Çocuk çok sevinir. Annesi oğlunun yakın arkadaşı Ahmet'e de bir boyunbağı armağan eder. Nedense, Ahmet bundan sonra çocuğa soğuk davranır. Eskisi gibi ders vermeye de gelmez. Çocuk önce şaşırıp üzülür, sonra gerçeği öğrenir: Ahmet'e boyunbağını annesinin verdiğini öbür öğrencilere böbürlenerek anlatmış, onu gücendirmiş, onurunu yaralamıştır. **Sırt Dönmesi:** Babası ve küçük kardeşiyle garaja yürüyerek varırlar. Parasız yatılı sınavını kazanan çocuk İzmir'e gidecektir. Hafta-

lığını peşin alan kardeşi babasına sigara, ağabeyine de kaşar peyniri satın alır. Çocuk çok duygulanır. Evden ayrılırken annesi ağlayarak boynuna sarılınca da böyle duygulanmıştır. Otobüs kalkınca iyice üzülür. Babası da üzgündür, ona bakmaya dayanamaz, sırtını dönerek sessizce sigarasını emer. **Azınlık:** Gecekondu mahallesinde bir yaşlı Ermeni Doktor, hizmetçisi Nazmiye ve ihtiyar kocasıyla birlikte oturur. Çiçek yetiştirir, çocukları sever, tavukçulukla uğraşır. Bir gözü kördür. Çelimsiz, uysal ve sessizdir. Yalnızca bir kez komşusu Kürt Şeyho'yla atışır ve dayak yer. Çocuklardan biriyle arkadaş olur. Ona arasıra armağanlar verir. Bir gün hastalanır, gitgide zayıflar ve ölür. Çocuk onu yitirmenin acısını yüreğinde duyar. **Kelebekler Kadar:** Babası tatilde memleketine gelen oğluna on beş lira verir. Bunu, İzmir'e dönünce borç aldığı Namık Amcaya ödeyecektir. Çocuk, yolda giderken yaşlı Amca'nın evde olmamasını diler. Böylece, parayı gönlünce harcayacaktır. Fakat Amca evdedir. Üstelik, parayı da almaz. Çocuk şaşırıp sevinir. Parasız yatılı kaldığı okula dönerken bir pastaneye girer, orada tulumba tatlısı yer. Kelebekler kadar mutlu olur. **Cumartesi Bizim Değil:** Parasız yatılı okul Cumartesi tatil olur. Öğrenciler sevinçle sokağa fırlar. İki arkadaş vitrinlere bakarak, kızları izleyerek, sokaklarda dolaşarak yorgun ve mutsuz, okula dönerler. **Luka:** Lisede öğrenim gören delikanlı tatilde memleketine gelir. Geçici bir işte çalışır. Leman adlı bir kızı sever. Fakat kızın babası görüşüp konuşmalarını önler. Bu arada delikanlı komşuları Kenan Beyin köpeği Luka ile arkadaş olur. Yağmurlar başlayınca işinden ayrılır. Köpeği görmeye gider, ama evde bulamaz. Üzülür. **Düş Gibi:** Delikanlı İstanbul'a gelir, bir basımevinde iş bulur. Az sonra memleketinden bir haber alır: Babası kanserden ölmüştür. Annesinin bir adamla birlikte olduğunu duyar. Sevdiği kızın da bir doktorla evlendiğini öğrenir. Bütün düşleri yıkılır. Kendini okumaya verir, hikâyeler yazar. Arada bir içer, İstanbul'u gezer, insanları gözlemler, hayallerle avunmaya çalışır. **Akşam Fısıltısı:** Vapura yetişmek için koşar, insanları yara yara ilerler. Vapurda pencere önüne oturacak, çevresindeki yolcuları, tanıdık yüzleri gözden geçirecek, konuşulanlara kulak kabartacaktır. Bu arada çocukluğunu, gençliğini, memleketinden ayrılışını düşünecektir. Sonra Kadıköy'den semt otobüsüne binecektir... Jetonu basıp bekleme salonuna girer. Fakat camlı kapılar az önce kapanmıştır. Bir sonraki vapuru bekler. **Yitirilen:** Selçuk bankada çalışan eski sevgilisi Leman'ı görmeye gider. Aradan yıllar geçmiştir. Dışarda buluşup geçmiş günlerden konuşurlar. Leman babasının zoruyla bir doktorla evlenmiş, bir oğlu olmuş, adını Selçuk koymuş, geçimsizlik dolayısıyla eşinden ayrılmış, mutsuz olmuştur. Şimdi anne babasıyla birlikte oturmaktadır. Selçuk ise on yıl önce Tekel tütün fabrikasında çalışırken karısının anasıyla tanışmıştır. Sonra kızını görmüş ve onunla evlenmiştir. Futbolculuğa merak sarmış, ayağı kırılınca kitapçılığa başlamıştır. Eşi-

nin ayakları inmelidir. Sürekli okumakta, çocuklar ve işçiler için şiirler yazmaktadır. Leman da, Selçuk da mutsuzdurlar, ama ikisi de gençliklerinde ellerinde bulunan şeyi yitirdiklerini ve bir daha onu bulamıyacaklarını anlamışlardır.

BAŞÖRTÜLÜLER ● Afet Muhteremoğlu'nun hikâye kitabı (1964) ● Beş hikâye. Köyden kasabaya, sonra şehre göçen büyük ailenin fertleri arasındaki kopuşlar gösteriliyor ilk hikâye **Nine**'de. Kişiler, yazarın ilk hikâye kitabı olan **Bedriye**'deki kişilerdir. Bu hikâyede çok yaşlı ve huysuz Nine'nin oğluyla gelini tarafından bir gece İstanbul'daki kızıyla damadının evine getirilişi ve evdeki tedirginlik anlatılıyor. Yeni ortamlarda köy insanının gelenek ve görenekleriyle gene de toprağa bağlılığını, temel topraktan kopamadığını hissettiren Nine'nin karakteri, yazarın bundan sonraki kitabı **Toprak**'ta daha belirginleşecektir. İkinci hikâye **Başörtülüler**'in konusu, enerjilerini başka alanlarda değerlendirememiş; kurtuluşu camilere gitmekte, evlerde toplanıp mukabele, ilâhi ve mevlit okumakta bulmuş kadınların dünyasıdır. **Aşk** hikâyesinde bir genç kız, çoluk çocuk sahibi öğretmeniyle olan ilişkisini, bu ilişkinin yarattığı ümitleri, pişmanlık ve şüpheleri; **Evlilik** hikâyesinde bir genç kadın, kocasıyla yeni yuvası karşısında kendi durumunu belirtiyor. **Ev Hizmet İşçileri** başlıklı son parçaya da emekleri sömürülen, hor hakir görülen hizmetçiler konu olmuştur.

BATAK ● Galip Güran'ın oyunu (1953) ● Morfin tutkunu bir kadının çöküşünü konu edinen oyun, doktor kocanın aczini ve ıstırabını ve kadının serseri bir gençle nişanlı küçük kardeşinin umutsuzluğunu da beraber yansıtarak, bir aile faciası ekseninde oluşur. Piyes Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynanmış, kitap halinde basılmamıştır.

BATAK GÖL ● O. Zeki Özturanlı'nın oyunu (1969) ● Söke civarında gölkenarı bir köye yerleştirilmiş, Balkan Savaşı sonu Yunanistan göçmeni altı kişilik aileden ikisi ölmüş, biri öldürülmüş, geriye üç kişi kalmıştır. Bu üç kişiden Hasan, gölde imtiyaz tanımadığı, Allahın gölünden Allahın balığını tuttuğu için, ağabeysinin kiralık katiller tarafından öldürülmüş ve cinayetin örtbas edilmiş olmasından dertlidir. Hasan'ın yaşlı kız ablası Fatma, askerlik çağı gelmiş yeğeni Sadık'ı komşu kızı Zeynep'le evlendirirse, durumlarının düzeleceğini düşünür hep. Gölde balık korsanı Emin, çingene davulcu İrfan'ı kandırır, alacaklı rolüne çıkarır ve Hasan, ağabeysinin davulcuya bin lira borçlu olduğunu öğrenince, ölüyü borcundan kurtarabilmek için, ister istemez Emin'le çalışmaya karar verir. İşlerine engel olan dalyan kâhyası Arap Ali'yi, ağabeysinin katili diye Hasan'a vurdurtmayı tasarlayan hain Emin, Zeynep'i de iğfal etmiştir; kızın Sadık'la evlenmesi de ayrıca işine yarayacaktır. Davulcu'nun vicdan azabı çekerek gerçekleri an-

latması sonunda muhtar, kâhya ve Emin üçlüsünün komplosuna kurbat gitmek üzere olduğunu anlayan Hasan, kanalı dinamitleyip gölü havaya uçurarak ova yapmak isterse de bu işi başaramayınca, düşmanlarına teslim olmamak için, kendini vurur. Sadık, askere gitmiştir. Tek başına kalan Fatma, Allahın verdiği gölü batak yapıp çıkanlara ilene ilene, Hasan'ın suç ortağı olarak jandarmaya götürülür. ● Bu konuyu, yani Bafa gölündeki dalyan tekelinin köylüleri gölden balık tutma hakkından yoksun bırakmasıyla ortaya çıkan köylü-bey çatışmasını daha önce Samim Kocagöz de Yılan Hikâyesi (1954) romanında işlemişti. İki kardeşin göçmen ağzıyla konuştukları, iki bölümlük Batak Göl, 1969'da önce İstanbul'da, Kent Oyuncuları tarafından oynandı.

BAYKUŞ ● Halit Fahri Ozansoy'un oyunu (1916) ● Olay şiddetli bir kış esnasında, Anadolu'da meçhul bir köyde geçer. İhtiyar bir köylü, hasta yatan büyük oğlu Mehmet için hekim getirmek üzere küçük oğlu Nail'i kasabaya göndermiştir. Geceleyin kulübeye bir yolcu gelir, onunla küçük oğulu bekleşirlerken, çocukla gitmiş olan köpek yalnız döner, çocuğun kazaya uğradığına hükmedip aramaya çıkarlar. Nail'i kaybetmiş olan ihtiyarın büyük oğlu Mehmet de, nişanlısı Ayşe'nin yanında son nefesini verir. Yaşlı baba, bu iki facia karşısında çılgına döner. (MN/2)

BEDRİYE ● Afet Muhteremoğlu'nun hikâye kitabı (1963) ● İstanbul'a öğretmen Ahmet Bey'lerin evine, Ahmet Bey'in dul kalan kaynanasıyla birlikte, o evden bu eve evlatlık gelmiş Bedriye, kitabın dokuz hikâyesinin de başkişisidir; bu yüzdendir ki yazar, roman-hikâye diye tanımlıyor eserini. Ahmet Bey'den, ikisi de üniversitede, kızı, oğlu, karısı ve kaynanasından kurulu aile içinde, dokuz yaşındaki Bedriye, bu değişik ortamda, kendi kapalı dünyasının alışkanlıklarını ve yaşının gereklerini sürdürürken, sık sık sert tepkilerle karşılaşır, azarlanır, dövülür. Okula gönderilmektedir, fakat evin işlerine de yetiştiği halde, dikbaşlılığı, büyümüş de küçülmüşlükleri (örneğin, kaynakçı Hulki'ye aşk mektubu yazması..) artınca, hele evin kızının orlon ceketini habersiz giyip okula onunla gidince okuldan alınır, köyüne babasına gönderilmesi kararlaştırılır. Dört yıllık bir İstanbul serüveninden sonra, Bedriye'den geriye, merdiven altındaki tozlu karanlık odacığında kırık dökük öteberi, zaman zaman da en çok evin, şimdi evlenmiş, çocuğu olmuş kızını içlendiren anılar kalmıştır. ● Bir öğretmen evine düştüğü halde anlayış ve şefkatten nasibini tam alamamış bir beslemenin iç dünyasını ve bir toplum sorununu aydınlığa çıkaran yazar, aile çevresiyle okuyucu arasında kuvvetli bir yaşantı birliği de kuruyor.

BEN DELİ MİYİM ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1924) ● Yazarın bu eseri edep ve ahlaka aykırı olduğu gerekçesiyle mahkemeye veril-

miş, sonra da beraat etmişti. ● Konu: Şadan adında varlıklı ve işsiz güçsüz bir delikanlı, akılca kendi ayarında Kalender Nuri ile birlikte Haşmet Bey-Revan Hanım ailesine musallat olur. Gülünç, hazin, iğrenç olaylardan sonra kadını kocasından ayırırlar. Fakat Kalender Nuri ile Şadan'ın arası bu kadın yüzünden açılır; Şadan daha önce davranarak kadınla evlenir. Kalender Nuri yeni karıkocayı rahat bırakmayınca, aklının zaten pek yerinde olmadığını söyleyen Şadan, Kalender Nuri'yi ıssız bir kuyuya atarak öldürür; kendisi de Nuri'nin hayalinin her yerde peşinde olduğu kuruntusu içinde, bir gün beynini dağıtır, ölür. (MNÖ/3)

BENİM SİNEMALARIM ● Füruzan'ın hikâye kitabı (1973) ● Altı hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede İstanbul'da Kasımpaşa'da oturan işçi kızı, baştan çıkarılmış Nesibe'nin üç gündür eve dönmeyişinin, çileli annesinde yarattığı korkular ve bu kaçışın nedenleri anlatılıyor. **Temizlik Kolu** hikâyesinde yirmi yıldır İstanbul'a yerleşmiş bir göçmen ailesinin içtenlik ve kaynaşma dolu ev hayatı ele alınıyor: Doksanına yaklaşan nine, dört oğlunun üçünü İstanbul'da yitirmişir. Babası üç ay önce ölmüş, şimdi amcasının, ninesinin yanında yetim torunu Hediye'nin, ilkokulda hep temizlik kolunda çalıştırıldığı haberi, yurdunda çok iyi günler görmüş yaşlı kadını yüreğinden yaralar. Kızı gibi sevdiği gelininin candan çabaları bile ferahlatamaz nineyi. Üçüncü hikâyenin kahramanı, on yaşlarında kara kuru, Sivas'lı Seyyid, İstanbul'da bir handa kahveci çırağıdır. Almanya'ya işçi gidecek ağabeysi, onu, bir hemşerisinin işlettiği çay ocağına getirip bırakmıştır. Ağabeysi dönünceye kadar, anasına can yoldaşı olacaktır Seyyid. **Bir Evin Dış Görünüşü**'nde oğlu inşaat yüksek mühendisi, kızı Erzurum'da evli, Fitnat Hanım, bir yaz gecesi, İstanbul'daki apartman katında kocası otuz yıllık küçük memur Rahmi Bey'in istediği gibi girgin bir adam olmayaşının kırgınlığını yeniden yaşar; tekrar evlilik hayatının hicranlarıyla dolmuştur ve evlilikleri, ayrı dünyalarda iki ayrı anlayış birleşmesidir. **Günübirlik Ada'da** hikâyesinde üç aydır baba evinden uzakta, bir zengin köşkünde oda hizmetçiliği yapan, kendisine çok da iyi davranılan pomak kızı, on beşinde Cennet, aylığını almaya gelen yoksul babasına, bir besleme olmaktansa işçi olarak çalışma özlemlerini dile getirir. **Kış Gelmeden** hikâyesinde Alişan, altı yaşındayken annesini de kaybederek, enişte evinde sığıntı gibi büyümüş, on beşinde evden kaçmıştı. Bir süre Mersin'de futbolculuk yaptı. Ama şimdi, sekiz yıl sonra, cebinde ancak elli lira, İstanbul'a döner. Ablası Mehlika zaten derme çatma bir apartmanın yeraltı katında mutsuz, yoksul bir evliliği sürdürüyordu. Ortanca kardeşleri Ayten'in de kaçmasını, kötü yola düşmesini önleyememişti. Alişan'ın dönüşüyle Mehlika, eski acılarının büyüyeceğini anlar; kocasıyla aralarında zaten bir tükenmişlik vardır. Mehlika, memur kocası Namık Bey'e haber vermeden, sabaha kar-

şı, hiç değilse kardeşine destek olmak üzere, Alişan'la birlikte, uzaklarda yeni bir hayatı denemeye kararlı, evinden ayrılır. Karısı gitti diye, Namık Bey her halde hiç de üzülmeyecektir. ● Yazarın **Parasız Yatılı** (1971) ve **Kuşatma** (1972) kitaplarını da içeren bir değerlendirme-yorum, Fethi Naci'nin Edebiyat Yazıları (1976) isimli eserindedir.

BERBER AYNASI ● Oktay Akbal'ın hikâye kitabı (1958) ● On hikâye. Mutluluğu çocukluk yıllarının sislerinde kalmış, şimdi bir boşluk duygusunu sürdüren yazarın, bu kitaptaki hikâyelerinden **Yabancı Okulda, Evden Kaçış** ve **Dağınık Anılar** çocukluk yaşantılarına bir dönüştür; **Berber Aynası, Filim Koptu, Ayakları Dibinde Gökyüzü, Kapısı Çalınacak, Nelerden Sonra** ve **Avuntu** ise, gençlik yıllarının ve şimdi'nin tekil birinci ya da üçüncü şahıs anlatımıyla tesbiti. (Aşksız İnsanlar maddesiyle karşılaştırınız!) ● Bu eseriyle Akbal, 1959 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı.

BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE ● Orhan Kemal'in romanı (1954) ● Orta Anadolu'nun seksen evlik köylerinden biri olan Ç. köyünün bir kısım erkeği o yılda, çalışmak üzere, çeşitli iş bölgelerine dağıldılar. İçlerinden üçü de Çukurova'ya inmeye karar verdi: İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali. Yusuf daha önce Sivas'a gitmiş, cer atelyesinde iki ay hamallık etmiş, şehir görmüştür; öbür ikisi ilk defa gelmişlerdir şehire. Köyde kapıkomşu üç arkadaş Adana'da bir çırçır fabrikasına girerler; işleri ağırdır; dayanamayan Köse Hasan ölür, ikisi fabikadan çıkarılır ve yapı işçisi olurlar. Pehlivan Ali, gönlünü ve birikmiş parasını bir şoförün metresine kaptırır. Sonradan girdiği bir ağa çiftliğinde çalışırken de bitkinikten kendini patoza kaptırarak parçalanır, göçer. İflahsızın Yusuf, sebatla direndiği yapı işçiliğinden duvarcı ustalığına yükselmiştir. İki arkadaşını kaybetmekten acılı ve elinde ötedenberi tek hayali bir gaz ocağı ile köyüne döner. ● Eser üzerine iki değerlendirme, Fethi Naci'nin On Türk Romanı (1971) ve Edebiyat Yazıları (1976) kitaplarındadır.

BESLEME ● Ülker Köksal'ın oyunu (1975) ● Sultan Kızı'ın anası birisine kaçmış, sonunda kötü yola düşmüştür; babası yeniden evlenmek için Sultan'ı bir eve satar. Boğaz tokluğuna hizmetçi olduğu bu evde Sultan sadece evin oğlu Selim'den yakınlık görür. Evin hanımı, kocası tarafından terkedilmiş huysuz bir kadındır; kıza eziyet eder. Apartman kapıcısı Hüseyin, Sultan'a göz koymuştur; Sultan bir gün evden kovulunca Kapıcı Hüseyin onu imam nikahıyla karısı Bedriye'nin üstüne kuma alır. Karnındaki yavrusu doğunca ilerde belki mutlu olacak Sultan, Hüseyin'den yediği bir dayak sonunda çocuğunu ve bir daha çocuk sahibi olma umudunu yitirmiş, kayıplara karışır. ● Devlet tiyatrolarında oynanmış, basılmamış oyunun konusu Seçkin Cılızoğlu'nun yazısından alındı (Milliyet Sanat dergisi, 6 Kasım

1978).

BEYAZ TÜRKÜ ● Bekir Yıldız'ın hikâye kitabı (1973) ● On bir hikâye. **Kara Çarşaflı Gelin**'de on üçünde Genzua kız, babasının öldürdüğü adamın ailesine verilir. **Akyavuz** hikâyesinde Akyavuz, kaçakçıları ele veren "müzevir"'i öldürür; **Hamuş**'ta ise Şahap, karısına cinsel saldırıda bulunmaya teşebbüs eden, ama teslim olmamak için adamı öldüren karısını "lekelendi" diye vuracaktır. **Barutçu Maho**'da ilkel kırsal topluluğun töreleri, Nalçacı Hüseyin'e, yeğenini öldüren Tayyar'ı vurmasını emrederler, ama Hüseyin, yeğenini vuranı değil, vurduranı öldürmek isteyecek, töre buyruklarının dışına çıkacaktır. **Tahir Usta** hikâyesinde Tahir Usta, küçük kardeşinin işvereni olduğu bir kutu atelyesinde işçi olarak çalışmaktadır. Hafta sonunda işveren kardeş, bir siparişin parasını alamadığı için, ağabeyi Tahir Usta'nın fazla mesai ücretini vermeyecektir. **Kefene Sarılı Mavzer,** kitapta Almanya göçünü konu edinen son üç hikayeye başlangıç gibidir. Bu hikâyelerden **Celp**'te yazar, Almanya'ya göç ederek yeni bir örgütlenme düzenine geçen bir Anadolu'ya göç ederek yeni bir örgütlenme düzenine geçen bir Anadolu insanını tipik bir özelliğinden yakalar: Karısı gece mesaisine kaldığı için evdeki bebeği beslemek durumunda Muş'lu işçi, biberonu kullanmasını bilmediği için, istemeyerek çocuğunun ölümüne sebep olur. **Hayl Hitler** ve **Maria Otuz Yaşında** hikâyeleri de Almanya öyküleridir. ● Bu özet Beyaz Türkü'ye ve genellikle Bekir Yıldız'a yeni ve yerinde bir yorum ekleyen Hilmi Yavuz'un bir yazısından kısaltılarak alındı (Milliyet Sanat Dergisi, sayı 27, 6 nisan 1973).

BEYAZ YAKALILAR ● Şükran Kurdakul'un hikâye kitabı (1972) ● Onbeş hikâye. İstanbul'da bir bankanın **Kiralık Kasalar** dairesinde görevli, otuz altı yılın emektar memuru Hüsamettin Bey'in, yanına yardımcı verdikleri yeni, genç memura, görevinin gözlem ve anılarını anlatmasıyla başlayan kitapta ikinci hikâye **Utanç Karanlıkları,** işçi haklarını savunma ve grev tema'sına yaslanıyor. Sonraki üç hikâyenin **(Bir Köroğlu-Bir Ayvaz, Vapurda, Grevden Önce)** kahramanı aynı kişidir: Banka memuru Selâmi, bir iş için bir bankadan ötekine gönderilince kısa bir süre yol boyu gidiş gelişlerde düşler kurmakla hayatına bir renk katan, işi kâğıt ticaretine dökmüş, zengin olmuş eski bir banka arkadaşına raslayınca da kendi zavallılığını anlayan Selâmi. Altıncı hikâyedeki memur ise, genç, yeni bir tapu memurudur; dairenin kıdemlisi ve baba dostu **Eski Memur,** onun, vicdan ve utancı bir yana bırakarak, dairedeki örf ve âdetlere (!) uymasını ister. **Encümen Kaleminde** hikâyesinde olay, İkinci Dünya Savaşı yıllarında İzmir'de geçer. İkinci kez askere alınmış 1915-1917 doğumluların çoluk çocukları, belediyenin asker ailelerine yardım bürosundan ve belediye encümeninden çıkacak maaş kararlarını beklemektedirler; belediyenin önü ana-

baba günüdür. Yirmi ikisinde genç memur Hasan, önünde yığılı evrak tomarları arasında bir otomat gibidir şimdi. **Evde** hikâyesi bir başka memurun gün boyu erzak puantajı yaparak geçen saatlerinden sonra, evinde, gerginliklerinin yavaş yavaş nasıl yatıştığını anlatıyor. **Emekli** de bir memurdur, Kütahya adliyesinde yirmi üç yaşında başladığı mübaşirlikten kaleme geçmiş, otuz bir yıl hizmetten sonra adliye kalemindeyken işine son verilmiştir. **Babam** hikâyesinde babasının dünya görüşünü eskimiş, çağdışı bulan bir oğulun, onu içten içe küçümseyişi sergileniyor. **Soruşturmadan Önce** hikâyesinde önce, bir tren istasyonuna inmiş bir müfettişten söz edilir, sonra "İzmir'deki ortamı orada da var sanarak" ilçede sendika ve grev hareketlerine karışmış bir memurun, evde karısının da kendisini suçlamasıyla çoğalan sıkıntı ve endişelerine geçilir, ama yapılacak bir şey yoktur; müfettişin raporunu bekleyeceklerdir. **Makina İle** hikâyesi, bir bankada günün on saati hesap makinesi başında hesaplara gömülü bir memurun özlemlerini, düşlerini yansıtıyor. **Esat Beyin Oğlu**'nda bir devlet dairesinde yirmi şu kadar yıllık bir memur, akşam kahvede, radyoda, haberlerden sonra oğlunun adı okunur okunmaz yığılıp kalmış, evine götürülmüştür. Olay, dairede, bir sır gibi, kulaktan kulağa günün konusudur. **Dayı-Kız**'da ikinci çocuğuna gebe genç bir kadın, görmüş geçirmiş yaşlı dayısına, bir ambar memurluğuyla işe başlamış kocasının, ömrünü işçi tulumuyla geçirmemek hırsı uğruna kişiliğini değiştirmesinden, maddileşmesinden yakınır. Son hikâye **Beyaz Yakalılar**'da sendika gazetesinde, işçilerinin grev yapacakları haberiyle sarsılan bir genelmüdür, çağırdığı ve parayla satın almak istediği, bilinçli tablet ustasının yılmazlığı, dönmezliği karşısında artık çok şeyin değiştiğini anlar.

BEYHAN ● Kâmuran Şipal'in hikâye kitabı (1962) ● Dokuz hikâye. İlk hikâye **Köstebek**'te yedeksubay eğitimi görmeye taşrada bir yere gelmiş gençlerin, yakalanmış bir köstebeğe karşı işkence ve merhamet içgüdüleri çözümleniyor. İkinci hikâyede olay İstanbul'da geçer: Gezgin **Sucu İsmail**, yirmi lirası kaybolmuş bir hamal tarafından hırsızlıkla suçlanır. Üzerini aramalarını isteyince, iftiracılar, gönlünü alarak bırakırlar İsmail'i. Göğümleriyle uzaklaşmaktadır ki, İsmail, yerde meşin bir çanta görür, alır. Kimselerin görmediklerinden emin olunca açar bakar, yirmi lira vardır çantada. Kitap, adını üçüncü hikâyeden alıyor: Deniz yoluyla Almanya'ya giden ve karısını kayınvalidesini bırakmış, iki yıllık evli, genç bir öğretmen, tanıştığı bir Azerî Türkünün kız çocuklarına bakarak, adamın baba şefkati paralelinde, kız olursa adını **Beyhan** koyacağı doğacak çocuğu üzerine, karısıyla yaptığı konuşmaları ve evliliğini hazırlamış olayları hatırlar; bir yandan da gemide gördüklerini anlatır. **Kurban Eti** hikâyesi bir kurban bayramı yaşantısıdır. Gene bir İstanbul hikâyesi olan **Cenaze Töreni**'nde anlatıcı, öl-

müş komşu kadının evinde, cenazenin camie ve mezara götürülüşünde, kalabalık dağılınca da bir sinemaya gidişinde yakınlık ve yabancılaşma duygularını bir arada sürdürür: İlgisizlik-yakınlık karışımı bir karşıtlığı, yadırgayış ve boyun eğişle kaynaşık yaşamıştır; filmin başlamasını beklerken, henüz sabahmış, evden çıkmış da dosdoğru sinemaya gelmiş gibi bir duygu vardır içinde. **Dönüş** hikâyesinde evden kopuş olayı Adana'da geçer: İki ortaokul öğrencisi, yaz tatilinde, Mersin'de Almanların yanında çalışacaklar, para biriktirip Antakya'ya giderek orada yatılı bir okula gireceklerdi. Tren yolculuğu sonunda Mersin'den kimselere başvurmadan, gene trenle geri dönecekler, bu defa yeni hayaller kuracaklardır. **Filizî Yeşil** hikâyesinde, on beş yıl kahve ve gazinoları okuyup çalışma yeri yapmış bir genç, iki gün önce nikâhlanmış, ahşap bir evin üst katında iki oda kiralamıştır. Bir pazar sabahı yeni evde, eşyaları getirecek kamyonu bekler. Odaya doluşan yeni akrabalar eşyaları yerleştirmeye başlayınca genç mahalle kahvesine gider. Ortalık kararınca döndüğü vakit odalarda kimse yoktur, fakat her şey yerli yerine konmuştur: Örtüsü, yastıkları, yorganıyla yatak filizi yeşildir. Sabahki tedirginlikleri geçmiş, bir huzurla sarılmıştır genç ve düğünleri birkaç gün sonradır. Kitabın, kısalığına rağmen, dolgun ve unutulamaz hikâyesi **Bahşiş**'te İstanbul'da fakirce bir lokantada, on dört on beş yaşlarında bir garson, aşırı hizmet düşkünlüğünden ötürü, müşteride sıkıntı ve gizli bir öfke yaratır. Garsonun bütün çabaları ve ümidi boşa gitmiş, bahşiş vermeye alışık olmayan müşteri onu, eliboş çevirmiştir. Kitabın sonuncu, en uzun ve en başarılı hikâyesi **Cam Fanus**'ta Alman hükümetinden aldığı bir bursla bir yıldır Almanya'da, genç bir Türk öğretmeni, bir mayıs günü parkta, elli yaşlarında serseri ruhlu bir Alman'la dostluğu boyunca, yurdunda dargın bıraktığı karısını hatırlar, intibak edilememiş bir evlilik hayatına ait yaşantılar arasında gezinir: Gönlü insanlarla kaynaşma isteğiyle doluydu, fakat bu cam fanusun kristal duvarında zaman zaman açılan ufacık pencereler, yaklaşmak ve yalnızlığını paylaşmak istediği kimselerin uzaklıkları yüzünden hemen kapanıveriyordu. Kendisine düzmece hayat hikâyeleri anlatan düşkün ve ayyaş Alman'la parkta sohbeti ve kaynaşması bu yüzdendir ve adamın, o kısa beraberlikte kendisinden peşpeşe para sızdırmasını anlayışla karşılar hep.

BIRAKILMIŞ BİRİ ● Orhan Duru'nun hikâye kitabı (1959) ● Asım Bezirci, Günlerin Götürdüğü-Getirdiği (1962) kitabına aldığı bir incelemesinde eserdeki on sekiz hikâyenin altısını **(Adam-Ev, Ölük, Kadınlar Ölüsü, Madam Frankestein, Elvan Anahtarını Nasıl Düşürdü** ve **Yenik)** korku hikâyeleri diye gruplandırıyor ve devam ediyor: "Bunlara mutsuzluk hikâyeleri de denebilir. Çünkü bu hikâyelerde çevreyle bağlantıları kesilmiş, desteksiz kalmış kişilerin çelişik, aykırı yaşayışı dile getirilir. Bunlar çoğunca yok-

sul, yalnız, karamsar hattâ hasta kişilerdir. Gerçi büsbütün ümitsiz değildirler, mutluluğa ermeye çabalarlar, ama bir türlü eremezler. Sıkıntılar, sanrılar, karabasanlar, sonuçsuz düşler içinde çırpınıp dururlar: Hiçliğe karşı var olmaya uğraşırlar... Hikâyelerden bir kısmı değiştirim hikâyeleridir (baştan beş hikâye). Bunlarda yazar hem kendisinin, hem de toplumumuzun içinde bulunduğu boşluğu, anlamsızlığı dile getirmek ister. Korku hikâyelerinde konuda kalan değiştirimler (karıştırım, değiştirim, soyutlama, abartma, gerçek üstüne çıkma) bu hikâyelerde anlatıma da geçer. Yazarın sözdizimini zorladığı, devrik cümleleri yer yer aşırı uzunluklara çektiği görülür. Bunlarda ayrıca, klasik hikâye kuralları çokluk çiğnenir. Yer, süre, çevre, kişi, konu gibi öğeler sık sık unutulur. Masal ve fanteziye sapılır. Söz gelişi **Lök**'te Edmond, gözlükleriyle birlikte gözlerini çıkarıp hohlayarak siler. **Balon Yiyen Köpek**'te köşk gittikçe şişer, yeni yeni odalar doğurur. **Karabasan**'da böcekler büyüye büyüye sığmazlar eve, taşın altını doldurur gibi, üst üste doldururlar evi. **Büyük Otobüsteki Küçük Adam,** bitleri bir bir sayarak ve vergi defterine yazarak, ufacık bir boya kutusunun içindeki suya atarak, büyüyüp karides halini alan bitlerin eriyip bulamaç olmasını bekler ayakkabı cilâsı olması için. **Darağacını Arayan Adam,** çerkeztavuğundan bıktığı için kendini asmak ister..." – Diğer hikâyelerin özetleri ve eser üzerine etraflı yorum için, Asım Bezirci'nin, yer yer alıntılarla yetindiğimiz incelemesine bakınız.

BİLLUR KALP ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1926) ● İki kısımdan oluşan romanın ilk kısmında Mürüvvet, büyükanne ve annesinin geçimine yardımda bulunmak üzere, bir gazetede ilân edilen işi almak ister. Oysa bu ilân, eğlenmek isteğinde birtakım dalaverecilerin tuzağıdır. Kızın görgüsüzlüğünden faydalanan herifler, onu zor bir duruma sokarlar; kız da kendini denize atarak bu aybını örter. İkinci kısımda eski paşalardan fakir düşmüş bir aile kızı Sema, civar köşklerden birinde oturan Muhlis ile evlenmek üzeredir, aralarına bir kıskançlık girer, ayrılırlar. Sema kendini engin bir çalışmaya verir, Muhlis bir türlü anlaşamadığı bir kızla evlenir. Romanın içinde bir genelev sahnesi, İstanbul'un kenar mahallelerinde bir kahve tasviri, iş aramaya gelen kadınların dedikodusu, Beyoğlu'nun buluşma evlerinden birinin içyüzü, Zelzele adında iki perdelik bir de komedi vardır. (MN/3)

BİNBOĞALAR EFSANESİ ● Yaşar Kemal'in romanı (1971) ● Binboğalar'da, yani Toroslar'da Aladağ'ın koyağında yörük Karaçullu obası, yıllardır yerleşecek bir toprak parçası bulunamamıştır. Beşi altı mayısa bağlayan gece bir Ayin-i Cem düzenlenir. Hızır'la İlyas'ın buluşacakları o gece, bütün oba, Aladağ'da yaylak, Çukurova'da kışlak dileğinde bulunacaktır. Ama o gece obalılar, verdikleri sözün hilâfına, gizlice kişisel dileklerde bu-

lundukları için asıl niyetleri bir türlü gerçekleşmez. Destansı romanı dolduran kişiler arasında demirciler ocağı pîri Haydar Usta'nın çabaları, eserin gerilim gücünü gevşetmeyen bir eylemler toplamı oluyor.

BİNNAZ ● Yusuf Ziya Ortaç'ın oyunu (1919) ● Binnaz, Lâle Devri'nin fettan kadınları arasında en çok ün almış olanıdır. Onun bu şöhretini uzaklardan işiten, Rumeli paşalarından birinin oğlu Hamza onu görmeye Tuna kıyılarından İstanbul'a gelir. Binnaz'ın Efe Ahmet isminde bir sevgilisi vardır. Efe Ahmet, Hamza'yı bir hücumdan kurtarmıştır. Karşılaştıkları bir kahvede vuruşmaya karar verirler, oysa o sıralarda böyle kavgaların ölümle cezalandırılacağı ilân edilmiş bulunuyordu. Efe Ahmet, Hamza'yı yaraladığı için bu cezaya çarpılacaktır. Hamza, bir zaman hayatını kurtaran Efe Ahmet olduğunu, verdiği hâtıradan tanır ve dedesinin hatırı için, Ahmet'in affı hakkında bir emir alır. Bunu nefsine ağır bulan Efe Ahmet, kurtarma emrini yakar ve kendini aramaya gelen cellatlara teslim olur.

BİR ADAM YARATMAK ● Necip Fazıl Kısakürek'in oyunu (1938) ● Olayı "meçhul bir tarihte İstanbul'da" geçen üç perdelik piyeste Husrev, hayatı kaderin ve tesadüflerin yönettiğine inanan, otuz sekiz yaşlarında bir yazardır. Son oyunuyla büyük bir başarı sağlamış, eserde yalnız bir nokta: oyun kahramanının, annesini, kazâ kurşunu ile öldürmesi, seyircilerce yadırganmıştır. Husrev, bir dost toplantısında bunun, garipsenecek bir şey olmadığını anlatmak için, ruh hastalıkları doktoru Nevzat'ın tabancasını ister ve oyundaki çocuğun şarjörü nasıl boşaltıldığını gösterir. Tabancayı, oyundaki anneye çevirir gibi annesi Ulviye'ye çevirmiştir. Şarjörü çıkarttığını sanarak tetiği çeker. Tam o anda, halasının kızı Selma, boş fincanlardan birini almak üzere yerinden kalkmıştır, vurulur ve ölür. Oyundakine benzer, fakat gerçek bu ikinci kazâ, Husrev'in arkadaşı olan, gazete patronu Şeref tarafından, gazetenin satışını artırmak için, Husrev'in hayatının mahremiyetlerine kadar uzanan açıklamalarla halka duyurulduğu gibi, doktor Nevzat tarafından da bir reklam aracı olarak kullanılmak istenir: Doktor, ünlü yazarı kendi özel kliniğine yatıracaktır. Husrev evden kaçar, eski yıllarına sığınır. Otuz yıl önce babası, kendisini, bu yalının bahçesindeki incir ağacına asarak öldürmüştü. Annesi, oğlunun da aynı şeyi yapmasından korktuğu için ağacı önceden kestirmiştir. Çok geçmeden Şeref'le doktor Nevzat'ın yalıya geldiklerini gören Hüsrev, annesinin önlemek isteyişlerine rağmen, devlet hastanesine gitmek şartıyla, götürülmesine boyun eğer. Son sözü: "Ne yapayım, anne? Kestiniz incir ağacını." olmuştur. – Piyes, 1937-1938 kışında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmış, büyük ilgi görmüştü.

BİR AKŞAMDI ● Peyami Safa'nın romanı (1928) ● İzmit'te öksürüklü bir

babanın ve hoppa bir annenin kızı Meliha, buradaki hayattan, yalnızlıktan, eğlencesizlikten sıkılmaktadır. Uzak akraba subay Kâmil, harp dönüşü onlara misafir gelince Meliha sevinir. Kâmil çapkın bir erkektir, gönlünü çeldiği Meliha'yı İstanbul'a kaçırır, kızın fedakârlığını takdir ederek de onunla evlenir. Kızının kaçışına çok üzülen baba ölür, anne de kardeşinin yanına gider. Meliha, babasını unutmaz, annesini de düşünür hep. Kâmil, beş altı sene önce bir Fransız kadınıyla evlenmiştir; kadın çıkagelir. Meliha ile bu kadın arasındaki kıskançlık çekişmelerini pratik zekâsıyla yatıştıran Kâmil, birinci karısına ayrı bir apartman tutar. Meliha'nın kocası Kâmil, cephede şehit düşer, Sermet de hastanede ölünce Meliha ve annesi İzmit'e dönerler. ● Özet, Cahit Sıtkı Tarancı'nın **Peyami Safa Hayatı ve Eserleri** (1940) kitabından alınmıştır.

BİR AVUÇ GÖKYÜZÜ ● Çetin Altan'ın romanı (1974) ● Olay, günümüzde İstanbul'da geçer. Kırkbir yaşında, siyasî suçlu ve evli adam, iki yıl tutuklu yatmış, sonra bırakılmıştır. Aradan sekiz ay geçer, bir gece karakoldan çağrılır; komiser muavini, infaz savcılığından gelen tebliğatı imzalatır ona. Adam, bu kez hükümlü olarak üç yıl daha yatacaktır; önünde Adliye'ye teslim olması için ancak bir haftası vardır. Romanda Adam'ın bu bir haftası anlatılıyor. Birdenbire karşısına çıkıveren "gözlükleri kalın çerçeveli" eski bir sınıf arkadaşı, sözde, Adam'a yardım edecektir: Adam'ı "ailesinin geçimini sağlayacak tedbirleri alabilmesi için, cezasının infazının dört ay sonraya ertelenmesini isteyen" bir dilekçe yazmaya razı eder. Sınıf arkadaşı savcılıkla temastadır ve bir oyalamadır bu. Nitekim mahkumiyetin ağır cezalı olduğu gerekçesiyle, izin dileği geri çevrilir; bir hastalık raporu alma ümidi de savcılıkça baltalanır. Sınıf arkadaşı, Adam'a bir şilebe kamarot girip yurttan kaçmasını önerir. Oysa tertibat almıştır: Şilebe binerken yakalanacak, cezasına yeni bir ceza daha eklenecektir. Bu arada yedibuçuk yıllık bir mahkumiyeti daha onaylanır, Adam'ın; şimdi üç yıl değil, sekiz yıl yatacaktır. Adam, yardımsever dost pozundaki "eski sınıf arkadaşı"nın işbirlikçi dümenlerini anlamıştır. Perşembe gecesi, sözleştikleri saatte şilebe gitmektense, hafta bitiminde cuma günü Adliye'ye gider, teslim olur. Koğuşun demir parmaklıklı pencerelerinden gene ancak bir avuç gökyüzü görecektir. ● Bir ara müstehcen olduğu savıyla toplatılan **Bir Avuç Gökyüzü** üzerine, bilirkişi olarak Vedat Günyol'un raporu, yazarın **Çalakalem** (1977) kitabındadır.

BİR ÇİFT ÖKÜZ ● Samim Kocagöz'ün romanı (1970) ● Birçok hikâyesinde olduğu gibi, bu romanında da yazar, konuyu Demokrat Parti dönemi Batı Anadolu, Söke dolaylarından alıyor. Subaşı köyünde ağa İbrahim, sırtını Parti'ye dayamış, cahil bir adamdır, oğlu Hasan'ı da okutmamıştır. Hasan önceleri köye zararlı bir delikanlıdır, ama öğretmenin de etkisiyle za-

manla değişir; babasına karşı çıkan ve köydeki göçmenleri koruyan bir genç olur. Hasan, Yakup Emmi'nin torunu Elif'le evlenmek ister. Düğün günü Hasan'ın babası İbrahim Ağa'nın adamı Rüstem, yaptığı kötülüklere ek olarak, göçmenlerin ekinlerini yakmıştır; kaçamadan yakalanır, Hasan'ı vurmak ister; ama Hasan, Rüstem'i öldürür.

BİR FİLİZ VARDI ● Orhan Kemal'in romanı (1965) ● Olay 1960'dan sonra İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde geçer. Bir arabacının üç kızından en büyüğüdür, 16 yaşındadır, ortaokuldan ayrılmıştır Filiz. Ailesini çift atlı arabasıyla geçindiren ve Balkan Savaşı göçmeni olan baba, atları arabayı satmış, paraları kiraya, içkiye vermiştir. Anne bir çorap atelyesinde çalışmaktadır. Baba Filiz'in de çalışmasını ister, Filiz bir kitap deposunda 400 lira aylıkla tezgâhtarlık bulur. Evli, yaşlı kitapçı Maşa, güzel Filiz'e göz koyar. Sırnaşmalarını tekrarlayınca bu işi bırakır Filiz; 300 lira aylıkla bir sendikaya sekreter olur. Onu bu işe, kitapçıda tanıştığı bir dokumacı koymuştur ve kasketi ensesine yıkık, mavi gözlü bu fabrika işçisini Filiz sevmektedir. Bu arada eski patronu kitapçı Maşa, Filiz'in babasından, kızını kendisiyle evlenmeye razı etmesini, çalıştığı yeni yerden almasını ister. Maşa'nın yol kesmeleri, kendisine bir kahve açacağı va'dine kapılan babasının da tehditleri karşısında Filiz bunalır, tendürdiyot içerek intihara kalkışır. Haberi gazeteden öğrenen dokumacı, hastaneye koşar. Gece lisesini bitirmiş, üniversiteye de devam etmekte olan bu genç dokumacının da kendisini sevdiğini Filiz, artık anlamıştır.

BİR GECENİN BEYLİĞİ ● Yıldırım Keskin'in romanı (1957) ● İsviçre'nin bir şehrinde, Lozan'da kendilerini içki, kadın ve hayal üçgeninde günün hazlarına salıvermiş yüksek öğrenim Türk öğrencilerinin sorumsuz hayatlarını yansıtan roman; Sait Faik ve Samet Ağaoğlu'nun Batı üniversite şehirlerindeki yabancı öğrenciler dünyasına Türk Üniversitelilerinin hayatını eklemiş olmasıyla bir yenilik gösteriyor. Romanın kahramanı, üç senedir Lozan'da bulunan Tarık'ın, yazarın kendisi olduğu seziliyor. Onun, Vega adlı bir kızla aşk ilişkileri, varoluşçu bir temele, hayatın boşluğu duygusuna yaslanmış romanı renklendiren unsurlardan biridir.

BİR GECE YOLCULUĞU ● Gülderen Bilgili'nin Akademi Kitabevi 1986 Öykü Başarı Ödülü'nü kazanan kitabı (1987) ● İçinde altı hikâye var. **Hacı Manav Sokağı:** Hastanede kadınlar koğuşunda yatarken çocukluğunu anımsar. En çok da terzi Eftalya'yı. Matmazel Teyze annesinin giysilerini diker, prova için eve kadar gelirdi. Kendisinin ilkokul önlüğünü de o dikmişti. Bir de mendil armağan etmişti. Her gelişinde ona akide şekeri, paskalya çöreği falan getirirdi. Bazan elinden tutar, onu evine götürürdü. Bir seferinde bahçede birlikte balık yemişlerdi... Hastaneden çıkınca Eftal-

ya'yı arar. Merhaba durağından geçerek Hacı Manav Sokağı'nı bulur, ama evi bulamaz. Aradan yıllar geçmiştir. Eski ahşap ev yıkılmış, yerinde bir beton apartıman dikilmiştir. Bir Rum yazmacıdan Eftalya'nın katını hastaneye bağışladığını, sonra yatağa düştüğünü ve öldüğünü öğrenir. Yüreği sızlar, gözleri dolar. Başkaca bir bilgi edinemez. **Sevgi Hiç Bitmesin:** İhsan Beyle iş arkadaşı Vesile Hanım el sıkışıp iyi akşamlar dileyerek ayrılırlar birbirlerinden. İhsan Bey her günkü gibi Eminönü Pazarı'na uğrar. Filesini son kez doldurur. Artık emekli olmuştur. Otuz üç yıldır bir kurumda dürüstçe çalışmış, arkadaşlarının sevgisini kazanmış, çevresindekilerin yardımına koşmuş, titiz bir eksper olarak emekliye ayrılmıştır. Sekreter Vesile Hanımla vedalaştıktan sonra, vapurda memuriyet yaşamını düşünür, başından geçenleri anımsar. Aradan bir süre geçer, dayanamaz, kuruma uğrar. Arkadaşları onu büyük bir özlemle karşılarlar. Tatlı tatlı söyleşir, şakalaşırlar. Paydostan sonra yine Vesile Hanımla birlikte iş yerinden çıkarlar. **İcra Kararı:** Kocası Rıdvan ölünce, kadın dört çocuğuyla baş başa kalır. Onları besleyip büyütmek, okutmak için çırpınır. Ahşap eve bir tezgâh koyarak dokumacılığa başlar. Fakat mal sahibi, bunu bahane ederek, icra kararıyla evi boşalttırır, eşyaları sokağa attırır. Çocuklar eşyaları beklerken, bakkalın da yardımıyla, kadın bir apartımanın bodrum katında bir daire bulur. Akşama doğru boş bir kamyonla gelir. Eşyalar ona yüklenir ve yeni evin yolu tutulur. Çocuklar buna pek sevinirler, yalnızca on beşine basan Nihan üzülür. Çünkü sevgilisi Vedat'tan ayrılmış, okul arkadaşı Canan'ın gözünde küçülmüş, annesinin göğüslediği güçlükleri yakından görmüştür. Yine de umutludur: Güzel bir kızdır, başarılı bir öğrencidir, ilerde mimar olacak ve annesiyle kardeşlerini bu sıkıntılı durumdan kurtaracaktır. **Uzaklıklar:** Lerzan'la Zülâl aynı büroda çahşmaktadırlar. Lerzan on dokuz yılını doldurmuştur. Gelecek yıl emekli olacaktır. İyi yürekli, anlayışlı bir yöneticidir. Zülâl ise memurdur. Yıllık izninde yakışıklı, ama işsiz bir gençle tanışmıştır. Bir gece birlikte gezmişler, açık havada barda dansetmişler, konuşmuşlardır. Merakla, coşkuyla ondan gelecek telefonu bekler. Lerzan Çetin'le karşılaştığı, sevişti̇ği, denizde balık tuttuğu, şarkı söylediği, evlendiği günleri düşünür. Yazık ki o mutlu günler geride, uzakta kalmıştır. Evliliği mutfakla daire arasında sevgisiz, tekdüze ve sıkıcı bir çizgide sürmektedir. Genç arkadaşıyla buluşacağını uman Zülâl sarı renkli bir penye buluz almak için Lerzan'la birlikte çıkmayı önerir. Öğle paydosunda çıkarlar. **Bir Gece Yolculuğu:** Çocukken, bağbozumu mevsiminde, kardeşi Nimet'le Arman Baba'nın bahçesinde incir ağaçlarının altında sevinçli oyunlar oynarlardı. Pazarları kovboy filmlerine giderlerdi... Aradan yıllar geçmiş, sinema birahane olmuştur. Çocuk büyümüş, yüksek öğrenim görmüş, bir trikotaj toptancısının yanında bir handa çalışmaktadır. Depoda stok hesaplarına, çıkış fişlerine bakmaktadır. Memurlardan biraz keke-

me olan Pepe ona ilgi gösterir, büroda çiçek yetiştirir, resim yapar. Fakat bir gün kovulur. Gerçi ona pek yüz vermemiştir, ama gidişine de üzülmüştür. Yalnız duymuştur kendini. Zaten nicedir hastadır. Bir Nimet ilgilenmiştir onunla. Oysa o da dertlidir: Mustafa'yla evlenince fabrikadaki işinden ayrılmıştır. Fakat, bir süre sonra, kocasının bir başka kadınla ilişki kurduğunu öğrenmiştir. Şimdi sıkıntı içindedir. Bir gün kardeşinin evine gelir. Bulaşıkları yıkar, ortalığı düzenler. Boynuna sarılıp ağlar. Onu ertesi gün hastaneye, nöroloji ve psikiatri servisine götürür. Doktor tedaviyi sürdürmesini ve bir işle uğraşmasını salık verir. Aslında Nimet'e yardım etmesi için de çalışması gerekmektedir. Öyleyken o gitgide sıkılıp yorulur, handaki işini bırakır. Çekinerek Nimet'e uğrar. Onu sevinçli görünce şaşırır. Kardeşi kocasından ayrılmaya ve bobinajda yeniden çalışmaya karar vermiştir. Eyüp Usta da bu konuda ona yardımcı olacaktır. Bunu duyunca ferahlar, artık Nimet'i düşünmeyecektir. Tek başına ve özgürdür. Yaşamını kendi belirleyecektir artık. Ihlamur ağaçlarının altından geçer. Tren yolunu, ardından denizi görür. Çığlıklar duyulur. Rayların arasında intihar ya da kaza ile ölmüş bir gencin cesedi yatmaktadır... **Uzaktaki Sevgili:** Uçakla geldiği yabancı kentte bir otele yerleşen kadın, sabahleyin eski arkadaşını, daha doğrusu, ilk sevgilisini telefonla arar. Yıllardır görmemişlerdir birbirlerini. Akşamleyin buluşurlar. Hava soğuktur, kar yağmaktadır. Bir lokantaya girerler, şarap içerek özlemle geçmiş günlerden konuşurlar. Erkek dışarda evlenmiş, bir çocuğu olmuş, ama eşiyle uyuşamamış, ayrılmıştır. Kadınsa tatlı anılarla doludur. Gerçi eski arkadaşını bir ara bırakmış, başkasına bağlanmıştır, ama ondan hep sevgi, anlayış ve dostluk görmüştür... Birkaç kez buluşurlar, tiyatroya giderler, kenti gezerler, hatta bir geceyi birlikte geçirirler. Birden hastalanan oğlunu görmeye giden erkek, orada enine boyuna düşünür, karısıyla konuşur, evliliği bir daha denemeye karar verirler. Bunu açıklayınca arkadaşı üzülüp sarsılır, ama belli etmez. Vedalaşarak uçağa biner. Ülkesine döner.

BİR GÜN BÜYÜYECEKSİN ● Mehmet Seyda'nın romanı (1966) ● Doğan Kardeş Çocuk Romanları Yarışması'nda birincilik ödülünü almış olan (1964) ve olayları İstanbul, Düzce, Afyon ve Uşak'ta geçen roman, 1919'da İstanbul'da doğmuş Osman'ın çocukluğunu, ilkokula başlamasına kadarki hayatını anlatır. Annesi Ruhsar, babası Mahmut Bey, dedesi eczacı Hacı Ömer Şakir Bey, babaannesi Nazire Hanım, halaları ve Nebiye halasının oğlu, ondan iki yaş kadar büyük Fahim Abi'si ile mutlu bir çocukluk geçiren Osman, dedesi gibi eczacı olan babasının işlerinin bozulması üzerine ailesiyle Afyon'a gider. Orada Abdurrahman adında bir çocukla arkadaşlığı, Osman'a, Fahim'den ayrılmanın üzüntüsünü unutturur. Bir süre sonra babaannesiyle tekrar İstanbul'a, Nebiye halalarına gelir. Biraz şiş-

manlasın diye, Behiye halasının yanına, Burgaz Adası'na gönderilmesi, Osman'a yeniden sıkıntılı günler geçirtir. Babası gelir, onu bu sefer Uşak'a götürür. Uşak'ta babaannesi vardır, yeni annesi Rabia ve bu anneden yeni bir kardeşi vardır, fakat dedesi ölmüştür. Babasının üç kere daha evlenmiş olması Osman'ın mutluluğunu zaman zaman gölgelemiştir ya, çocuk en büyük acıyı dedesinin ölümüyle tatmıştır. Osman'ı ilkokula Uşak'ta ilk günü babaannesi götürür. – Yazarın, yayımlanması daha önceye raslamış (1958) **Yaş Ağaç** romam, bu eserin devamıdır.

BİR GÜN TEK BAŞINA ● Vedat Türkali'nin romanı (1975) ● Demokrat Parti iktidarının baskıları sonucu 27 Mayıs 1960 devrimini hazırlayan toplumsal çalkantıların ve 1960 nisanı öğrenci olaylarının da sergilendiği romanda Kenan'la Günsel arasındaki aşk ön plana alınmıştır. Üniversite mezunu Kenan, evvelce Konya'da öğretmenlik yapmıştı, şimdi İstanbul'da kitapçıdır. Üniversite tarih bölümünü bitirmiş Nermin'le 1946'da evlenmişlerdi, on dört yıllık evliliklerinden bir de kızları var: Zeynep. Şişli'de bir apartmanda oturmaktadırlar. Felsefe öğrencisi ve fakülte kitaplığında maaşlı memur Günsel'le tanışmaları, Kenan'ın aile hayatını sarsıntıya uğratır. Kocamustafapaşa'da emekli ilkokul öğretmeni teyzesinin yanında oturan yirmi iki yaşındaki Günsel, devrimci işçilerden ağabeysi gibi, polis-öğrenci çatışmaları içindedir. Sıkıyönetimin ilân edilmiş olmasına rağmen, eylemler daha da yoğunlaşır. Bayezit meydanındaki ayaklanma ve direnişler sırasında yakalanıp hücreye kapatılan, sonra salıverilen öğrencilerden biri de Günsel olmuştur. Yaşlı Kenan eylemlerin dışındadır, bir yandan da gizli polis olmakla suçlandırılmaktadır. Günsel gebedir, fakat Kenan'dan soğumuştur. Çocuğunu aldırmak üzeredir ki, Kenan'ın intihar ettiğini öğrenir. Zincirlikuyu mezarlığında Kenan'ın gömülüşünü izler gizlice ve çocuğunu doğurmaya karar verir. ● Milliyet Yayınları 1974 Roman Yarışması'nda birincilik kazandıktan sonra basılan bu romana Orhan Kemal Armağanı (1976) da verildi. Bir değerlendirilmesi Fethi Naci'nin **Edebiyat Yazıları** (1976) kitabındadır.

BİR KADIN DÜŞMANI ● Reşat Nuri Güntekin'in romam (1927) ● İstanbul'da Adnan Paşa'nın kızı Sârâ, dayısının kızı Vesime'nin düğünü için gittiği bir Batı Anadolu ilçesinde, güzelliğiyle erkekleri kendine bağlamıştır; yalnız Homongolos diye tanınan, otuz otuzbeş yaşlarında Ziya, Sârâ'ya kayıtsızdır, çünkü Ziya, dediklerine göre bir "kadın düşmanı"dır ve Sârâ ile alay eder boyuna. Sârâ ondan öç almak için bütün zekâsını kullanır, Ziya'yı kendine âşık eder. Sârâ, sevme ve şefkat yeteneğinden yoksun sanılan Homongolos'a, kalpsiz yaşamanın imkânsızlığını kamtlamak üzeredir ki, Homongolos bir motosiklet kazasında ölür. Homongolos, kendini çok çirkin sandığı ve çok onurlu olduğu için, Sârâ'yı sevmekten korkmuş, bu

kazayı bile bile kendisi hazırlamıştır. Kaba, katı görünüşü altında nasıl duygulu bir kalp taşıdığı, ölmüş arkadaşı Necdet'e yazdığı mektuplardan anlaşılır.

BİR KARIŞ TOPRAK ● Samim Kocagöz'ün romanı (1964) ● Önsözünde yazar, Söke ovasının Yörük Timarı hikâyesini, ovanın Nalbantlar köyüne yakın bir yerinde, yaz ayları ırgatlara çay, gazoz satan bir yörükten dinlediğini belirtir. Bir Karış Toprak "bu hikâyenin Cumhuriyet'ten önceki yıllarda olup biten kısmı" dır: Söke ovasının Menderes vadisinde bir yörük beyi olan Koca Yörük Ali Ağa, oymağına gelen Hacı Halil Paşa'nın bir teklifiyle karşılaşır: Paşa ondan, Subaşı köyünde bir sarrafın satacağı toprakları almasını, obasının o köyü yurt edinmesini ister. Yörükler köye yerleşirlerse Halil Paşa, Ali Ağa'ya Sultan Hamid'den paşalık unvanını da alıvereceklektir. Ali Ağa yörüklerin göçebe olduklarını, işlerinin çiftçilik değil, hayvancılık olduğunu söyleyerek teklifi reddederse de yeğeni İbrahim, yörük töre ve yasalarını çiğneyerek, topraklanmaya razı olur ve kandırdığı yörükleri Subaşı köyüne götürür. Giden yörükler, karılarının bacılarının altınlarıyla toprakları alırlar. İbrahim en iyi, en emin tarlaları kendisine ayırmıştır. Tahıl ekilir ve yeşerirse de daha o sene, şiddetli yağmurda Menderes taşınca her şey su altında kalır. Perişan olan, açlıkla karşılaşan yörükler tekrar obaya döner, Koca Yörük Ali Ağa'ya sığınırlar. Subaşı köyünde İbrahim, toprağına yeni topraklar ekleyerek ağa olmuştur. Yörük âdet ve geleneklerini de tanıtan roman, şu cümlelerle biter: "Türkmenlerin ekip de biçemediği topraklar, masallarda söylenir oldu. Bu yıl konup göçtükleri bereketli topraklara, o gün bu gün yetmiş yıldır, Yörük Timarı adı verilir. Mor çiçekli, sakız kokulu dağlardan geldiler; Söke ovasına adlarını armağan ettiler; yine duru serin pınarlı, yeşil çamlı dağlarına döndüler."

BİR MUADELE-İ SEVDA ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1899) ● Naki, zengin bir ailenin şımarık büyütülmüş oğludur. Üçüncü karısı Bedia'yı, gerdek gecesi serbest davranışlarından ürkerek, babası evine gönderir, sonra da peşine düşer, onunla barışır. Bedia şimdi de sinir hastası olmuştur. Gerçek, sonradan anlaşılır. Bedia, Fatin adında bir genci seviyordu, onunla evlenecekti, babası Bedia'yı zorla Naki'ye vermişti. Bedia, iffetinden şüpheye düşürerek, Naki'nin karısı olmayı önlemişti; Fatin ile böyle kararlaştırmışlardı. Ama Fatin döneklik edip, Bedia'nın babaevine gönderilmesine başka anlamlar vermiş, Bedia da bunun üzerine gene Naki'nin evine dönmüş, fakat Fatin'in bu davranışı onu zamanla sinir hastası yapmıştı. Naki, karısının Fatin'e yazdığı mektupları ve Fatin'in fotoğrafını bulup da karısını sorguya çekince Bedia bir bunalım geçirir, çocuğunu düşürür, ağır hastalanınca da Naki onu boşar. Bedia, babasının evine döner,

iyileşir, Fatin'le evlenir. Romanda olaylar Naki'nin ağzından anlatılmaktadır. (MN/3) ● Bir Muadele-i Sevda "Bir Aşk Denklemi" demekse de romanın sadeleştirilmiş yeni baskıları AŞK BATAĞI adıyla yapılmıştır.

BİR OLAYIN BAŞLANGICI ● Muzaffer Buyrukçu'nun romanı (1970) ● Yazar, bir konuşmasında romanını şöylece özetlemiştir: "Babasıyla birlikte bir gazetede kapıcılık yapmakta olan yoksul bir genç, sürekli okumakta, yeni yeni ortaya çıkan yazarlık yeteneğinin coşkun dürtüsüyle hikâyeler yazmaktadır. Günün birinde, iyi yürekli yazı işleri müdürünün yardımıyla ilk hikâyesi gazetede yayınlanır, gencin kendine güveni artar. Fakat ertesi gün bir yetkili, hikâyenin onunla ilişkisi bulunmadığını bildiren bir açıklama yayınlatır. Sevincini yüreğinde donduran bu darbe, onu şaşırtmış, sertleştirmiş, babası dahil herkesten öc almaya itmiştir." (Milliyet gazetesi, 13 Aralık 1970) ● Ali Hikmet, geniş bir yorumunda, konuyu daha da genişleterek verir: "Romanın başkişisi Doğan, ailesinin yoksulluğu kadar, babasının savruk ve zorbaca kayıtsızlığı yüzünden okulu bırakmış, bir sütçünün yanında bir süre çalışıp sütçünün karısıyla cinsel ilişkiler kurmuş, bu ilişkilerin meydana çıkması üzerine kovulmuş, bir gazeteye kapıcı olmuştur. Buyrukçu, "geri dönüş"lerle Doğan'ın geçmişini anlatırken, onun "insanca" ilişkilerin yavaş yavaş yok olmaya yüz tuttuğunu bir aile ve iş çevresinde yaşadığını da belirtir. Doğan bu ortamda var olabilmek için bir yazar olmayı seçmiştir. Babası bir göçmen olmanın getirdiği ruhsal eziklik, ama daha çok düzenin insanı köleleştiren koşullarıyla insana vergi olan sevgi, onur gibi duyguları kemirilmiş bir tiptir. Aile çevresinde egemen olan babasıdır. Düzenin ezilen katlarının insansızlaştırdığı kişiyi nasıl babası simgeliyorsa, egemen katların insansızlaştırdığı kişiyi de, çalıştığı gazetenin yayın danışmanı olan Cevdet Bey simgeler. Romanda Doğan, işte bu iki insansızlaştırılmış tip arasında insanca var olabilmek için direnen çelişkiyi somutlar; romanın diyalektik kurgusu bu üç tip çevresinde gelişir.." (Cumhuriyet gazetesi, 14 Ocak 1971).

BİR ÖLÜ EVİ ● Nazım Hikmet'in oyunu (1932) ● "Bu eserde insanlığın içyüzü, üzüntü, keder, gösteriş ve içtenlik görünümü altındaki sahtelik teşhir edilir. Bir ölünün arkasından gösterilen teessür altında miras kavgası, para hırsı, alaya alınarak anlatılır. Ahlak ve âdetler komedisidir." (Refik Ahmet Sevengil, Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu, cilt II, 1934)

BİR ÖLÜNÜN DEFTERİ ● Halit Ziya Uşaklıgil'in romanı (1892) ● Vecdi, küçük yaşta annesini kaybedince, o sırada kocası ölen ve küçük bir kızıyla (Nigâr) dul kalan halasının evine gelir. Askerî doktor olan babası taşraya atanmış, gitmiştir. Vecdi, sekiz yaşlarındadır, yatılı okula başlar, orada kimsesiz bir çocukla (Hüsam) arkadaş olur. İkisi, cuma tatillerini Vec-

di'nin halasının evinde geçirmektedirler. Halasının niyeti Vecdi'yi kızı Nigâr'la evlendirmektir, Vecdi'yle Nigâr nişanlı gibidirler zaten. Hüsam, liseyi bitirince yazar olmuş ve Nigâr, Hüsam'ın bir gazetede basılmış şiirlerini okuyunca asıl onu sevdiğini anlamıştır. Hüsam'ın da Nigâr'ı sevdiğini gören Vecdi, ikisinin evlenmesini sağladıktan sonra, gönül acısını yatıştırmak için savaşa gider, yaralanır, Edirne'de yattığı hastanede bir kolu kesilmiş İstanbul'a dönünce, yağmurlu bir havada, bile bile fena halde ıslanır. Çamlıca'daki köşküne gelince de ıslak elbiseleriyle pencereler açık yatar. Bu üşütme Vecdi'nin hayatına mal olmuştur. Vecdi, hâtıra defterinin Hüsam'a verilmesini vasiyet ederek ölür. Hüsam bu macerayı o defterden öğrenir. Nigâr ile Hüsam, iki çocuklarıyla mutludurlar, ama Vecdi'nin acı hâtırası aralarında yaşamaktadır. (Cemil Yener, Bir Romancının Dünyası, 1959)

BİR PAZAR GÜNÜ ● Ahmet Kutsi Tecer'in oyunu (1959) ● Metin And, A. Kutsi Tecer ve Tiyatro başlıklı bir incelemesinde (Hisar, 45, eylül 1967) eseri şöyle tanıtır, değerlendirir: "Tecer'in gene ortaoyunundan esinlendiği bir oyunu daha vardır. Bir Pazar Günü. İlk defa 1957'de Teknik Üniversite Tiyatrosu'nun sahneye koyduğu, 1959'da Genç Oyuncular'ın oynadığı ve ayrıca gene bu topluluğun yayınları arasında kitap olarak çıkan bu oyun; dekorsuz, donatımsız, göstermeci tiyatronun olanakları içinde, gücünü söyleşmelerden alan, modern bir ortaoyunu örneğidir. Birbirine dost, iki evli çiftin kâğıt oynayarak geçirdikleri bir pazar günü, varlıklı bir çift ile oynaş üçgeninin katılmasıyla renklenişi, bu üç aile yanında çalışan ve pazar izinlerinde bu ailelerin içyüzünü tartışan üç hizmetçinin konuşmalarıyla Bir Pazar Günü, oyunluğu ağır basan bir oyun. Oyun ayrıca yaşayışımıza yeni giren iğreti, özenti, yüze gülücü, maddeye fazla yer veren değerlerin, kadın-erkek ve aile ilişkilerinde çıkarların, paranın önem kazanışını keyifli bir gülüş arkasından gösteriyor."

BİR SOLGUN ADAM ● Selçuk Baran'ın romanı (1975) ● Bankacı Mehmet Taşçı şimdi altmış yaşındadır. Emekli olunca evini, karısını, kızını bırakıp, yetmişini aşkın Dürnev Hanım'ın evinde çatı katı odasını kiralamıştı, on yıldır orada yaşamaktadır. Bir gün buradan da soğur, Dürnev Hanım'a haber vermeden gider, Kadıköy'de bir otele yerleşir, bir süre orada kalır ve karlı bir günde yollara düşer, uzun süre yürür, İzmit yolundan geri dönüp gene Dürnev Hanım'ın evine gelir, uzun zaman hasta yatar. Mayısta bir gün gazetede kendi ölüm ilânını okur. Sonra bir zahire tüccarıyla dost olur, iki ay kadar da bu Sadık Bey'in evinde kalır. Bir gün ansızın gene, nereye olursa olsun gitmeye karar verir. İçini kaplamış yaşama bezginliğini başka türlü dindiremeyecektir. ● Roman, Milliyet Yayınları (1974) Roman Yarışması'nda beşincilik aldı.

BİR SÜRGÜN ● Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanı (1937) ● Kibar ve devlet düşkünü bir ailenin ihtimamla büyütülen oğlu Hikmet, fazla okuduğu ve yabancılarla fazla temasta bulunduğu, esasen ailece Sultan Murat taraftarı tanıdıkları için, genç yaşta İzmir'e sürülür. Orada duramayan doktor Hikmet, 1904 temmuzunda Paris'e kaçar. Öğrenimini burada tamamlayacaktır. Paris'te tanıştığı Ragıp Bey, onun bazı teşebbüslerine aracılık eder. Fakat yabancı bir çevrede iş aramak, dost edinmek, kısaca yaşamak doktor Hikmet'e pek zor gelir. Sevdiği Arlette'in ve ailesinin gösterdikleri yakınlıkta bile bir kazanç gayesi vardır. Hikmet giderek paraca sıkıntıya düşer, hastalanır, dostu Dr. Pienot'nun önleyemediği verem, altı yedi hafta içinde hızını artırır. Doktor Hikmet'in günleri artık sayılıdır. ● Özet, A. Ferhan Oğuzkan'ın Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1954) kitabından alındı.

BİR ŞEHRİN İKİ KAPISI ● Samim Kocagöz'ün romanı (1948) ● Yurt kalkınmasına katkıda bulunmak isteyen ülkücü aydınların, derebeylik düzeninden kalma, tembel sömürgen kalıntı güçlerle çekişmesini anlatan roman; Çanakkale ve İstiklâl savaşlarına katılmış, zaferden sonra bir kenara çekilmiş Ferâmuş'un temsil ettiği halktan yana çalışan mühendis Bekir'in ölümü, doktor Reşat'ın kasabadan ayrılması, Belediye meclisi üyesi Mustafa'nın ümitsizlikleri ve öğretmen Sıtkı'nın ümitleriyle sona erer. Olaylar 1910 doğumlu, meclis üyesi Mustafa'nın ağzından anlatılır ve yazarın doğup büyüdüğü Söke ilçesinde, Söke tasvirleri, gündelik yerli hayat sahneleri, Beşparmak ve Samsun dağları arasındaki Balat ovasında Menderes nehrinin arada bir taşma korkuları arasında geçer.

BİR ŞEY YAP MET ● Aziz Nesin'in oyunu (1959) ● Olayı yirmi iki yaşında bir delikanlı olan Met, Met'in babası Nek, annesi Ri, büyükbabası Şöö, nişanlısı Keer, yardımcı kadın Kinata ve Doktor arasında oluşan, beş tabloluk oyun üzerine Melih Cevdet Anday, bir yorum yazısı yazmıştı (Yeditepe, 18, 1 şubat 1960). Kişi adlarının Türkçede, başka dillerde bilinen kişi adları olmayışının nedenlerine de değinilen o değerlendirmede eserin konusu üzerine Anday, şunları söyler: "Yaşamın gerçek anlamından habersiz gelip gitmek, bilgisiz bilinçsiz kalabalıktan olmak istemiyorsanız bir şey yapın, size gelinceye dek yapılmamış bir şey... Ama küçük, ama büyük, bir şey yapmanız gereklidir; bunu başarabilirseniz yaşamayı hak edersiniz. Bu düşünceyi, bu güzel düşünceyi söylüyor Aziz Nesin, oyununda; ama bunu olağan dışı bir konu ile işliyor. Met'in, Nek'in yaşadığı o düşsel ülkede kişiler belli bir yaşa gelince yargılanıyorlar; yargılayıcı olan Doktor o kişilere ne yaptıklarını soruyor; bir şey yapmamışlarsa bir tas içindeki ağuyu içmek, ya da dışarda bekleyen bilinçsiz karakalabalığın arasına atılıp parçalanmak gibi, iki yol karşısında seçmeli bırakıyor onları. Bir şey yapmayan

ölecektir. Oyunun zembereği durumunda olan Met ise, bir şey yapmadığı için ölüm yargısını yiyip yirmi dört saatlik, kısa bir yaşamı kaldığını görünce, bu yirmi dört saat sonunda, yapacak bir şey buluyor: Evin kapısını açıp, onu parçalamak üzere dışarda bekleyen kalabalığın arasına atılıyor. Gerçi bıçaklanıp öldürülüyor ama, o kalabalıkta da, bilinçli yaşamanın gerekli olduğu düşüncesini uyandırıyor: Artık kavga, dışarı ile içeri arasında sürüp gitmeyecek, dışarda başlayacaktır. Böylece Met, yeni bir şey yaptığı için yaşamak hakkını kazanıyor."

BİRTAKIM İNSANLAR ● Sait Faik Abasıyanık'ın romanı (1952) ● Eser ilk baskıda (1944) MEDARI MAİŞET MOTORU adını taşıyordu; o maddeye bakınız.

BİR TEREDDÜDÜN ROMANI ● Peyami Safa'nın romanı (1933) ● Muallâ, okuduğu "Bir Adamın Hayatı" romanının etkisi altındadır, yazarı tanımak ister. Bir dostu aracılığıyla dileği gerçekleşen genç kıza, romancı evlenme teklifinde bulunur ve karar vermesi için bir mühlet verir. Muallâ, evetle hayır arasında tereddüt ededursun, araya romancının daha önce tanımış olduğu bir kadın girer. Vildan adındaki bu kadın, bohem hayatına düşkün ve bunalımlar içindedir. Romancı, romanı, Vildan'ın marazî müdahalelerinden ve Muallâ'nın uzayan tereddütlerinden kurtararak, ne Vildan, ne Muallâ, yeni bir dönemin başlamak üzere olduğunu haber vermekle bitirir. ● Özetini Cahit Sıtkı Tarancı'nın **Peyami Safa - Hayatı ve Eserleri** (1940) kitabından aldığımız romanın geniş değerlendirilmesi ve romandan parçalar için bk. CK/2.

BİR TESPİH TANESİ ● Muzaffer Hacıhasanoğlu'nun hikâye kitabı (1951) ● On bir hikâye. İlk hikâye **Bir Fotoğraf Canlanıyor**'da yazar, sokakta bulduğu bir fotoğrafta altı kşilik bir aile görür: Büyükanne, anne, baba, üçü erkek, biri kız dört çocuk. Alıp eve getirdiği bu fotoğraftaki kişiler, gece uykunun eşiğinde canlanıp dile gelerek fotoğraftan sonraki kendi hayat öykülerini anlatırlar: Büyük oğul önce kunduracı, sonra serseri olmuştur. Ortanca, liseden sonra yatılı okula girmiş, fakat kleptomandır, hapislere düşmüştür. Küçük, doktor olmuş, çağrıldığı veremli bir fahişeyi, kız kadeşi olduğunu öğrenince, yaptığı bir iğneyle öldürmüştür. İkinci hikâye **Toprak**'ta bir bankada kısım şefi Ahmet, bir kıskançlık yüzünden, evinde oyun masasında bir ahbabını öldürür, hapis yatar, şimdi toprak işçisidir. **Yanlış** hikâyesinde dostu Zambak Fatma'nın, doktorun yaptığı iğneden öldüğünü söylemesi üzerine çılgına dönen Kara Ahmet iki gün evin çevresinde dolaşır, bir öğlen vakti içeri girer. Doktor, bavullarını hazırlamış, şehirden ayrılmak üzeredir. Muayene olmak bahanesiyle Ahmet, doktoru bıçaklar ve kaçar. Peşinde jandarmalar, atını Kızılırmak'a sürer. Fatma'nın ha-

yali ona yanlış adam öldürdüğünü söyleyip durmaktadır. Jandarmalar, yetiştiklerinde Ahmet'i de ölmüş bulurlar. **Bir Tespih Tanesi,** tek başına yaşayan bir tarih öğretmeninin sert bir görünüş gerisinde, gizli insancıl taraflarını veriyor. **Tokaç'ın** konusu, Narlıdağ köylerinden birinde bir babanın, kızını, okula gidemez diye rapor almak için şehir hastanesine getirmesi, orada hilesinin meydana çıkmasıdır. Gene bir hastane hikâyesinde bir hasta, yattığı koğuşun gündelik hayatını anlatır: Koğuş arkadaşlarından, ölenlerin götürüldüğü **Tahta Perdenin Arkası'nı** hep ürküntüyle merak eden Hasan Efendi, sonunda oraya götürülmüştür. **Elantalar** "yılın bir gecesinde kasaba çocuklarının, sopaların ucuna taktıkları, renk renk elişi kâğıtlarından yapıp içlerine mum diktikleri, silindir biçimi fenerlerdir"; bu hikâyede yazar, bu fenerlere bağlı anılarda, doğduğu kasabada geçmiş okul günlerini yaşar. Aynı taşra hayatı **Hoca** hikâyesinin, **Dut** kasabaya yeni gelmiş bir tapu memurunun yaşantılarının konusudur. Kitap bir köy hikâyesiyle **(Çeşmebaşı)** son bulur.

BİR YOL ● Talip Apaydın'ın oyunu (1966) ● Dört perdelik oyunda, verildiği köye faydalı olabilmek için çırpınan öğretmen Rüştü'nün çabaları anlatılıyor. Köy halkı cahildir, işsizdir, ormandan kereste kaçırarak geçinir. Öğretmen, bu kaçakçılığı önlemek üzere, köylülere tahta kaşık yaparak pazarda satıp para kazanmayı öğretir. Köyün şeyhi ve şeyhin etkisinde kalanlar, yobazlıklarıyla karşı çıkarlar öğretmene. Evi basılır, öğretmen Rüştü dövülür. Eski öğretmen de bu gibi olaylar yüzünden köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Öğretmen Rüştü, yaralı durumuna rağmen dost köylüleri teselli eder, olayın jandarmaya duyurulmasını önler; çünkü köylülerin uyandığından emindir artık. Oyunun başında öğretmenin kendi kendine konuşmasından şu cümleler, onun piyes sonundaki köyde kalma kararını zaten gösteriyordu: "İki yol var: Ya bırakıp kaçmak, yılmak; ya da her şeye katlanmak, çarpışmak, bu insanlara yardım etmek. Birinci yolu kim seçer? Zayıflar, kendine güvenemeyenler, halkı sevmeyenler..."

BİRAZ GELİR MİSİNİZ ● Aziz Nesin'in oyunu (1958) ● S. Günay Akarsu, bir eleştirisinde (Varlık, 586, 15 kasım 1962) beş tabloluk oyunu şöyle özetler, yorumlar: "İnanmış insanın gücünü ortaya koyuyor bu oyununda Aziz Nesin. Supi adlı çalgıları yapan Mateh Usta, bunların sesini duyanların kötülük yapamayacağına inanmıştır. Ne var ki Supi'lerin sesini de herkes duyamamaktadır. Onun için Mateh Usta daha iyi, daha gelişmiş supiler yapmaya çalışmaktadır: Herkesin, sesini duyabileceği supi yapılınca kötülük yeryüzünden kalkacaktır. İşte Mateh Usta böyle insancıl bir erek uğruna geceli gündüzlü çalışmaktadır. İşini bitirmeden ölmek istemediği için de koşullarını zorlamakta, günlerin daha uzun olduğu bir yer aramakta, ölüme bile kafa tutmaktadır. Oğlunu, çırağını da kendi gibi olağanüstü bir

çalışmaya zorlamaktadır. Oysa ustalarına ve supi'lerin gücüne inanmış olan gençlerin zorlanması gereksizdir. Onlar severek, isteyerek, inanarak çalışmaktadırlar. Kendi içlerine kapanmış, insanların iyiliği için çalışan bu üç kişinin dışındaki evreninse supi üstüne hiçbir bilgisi yoktur. Adını bile söyleyemedikleri bu çalgının yapacağı büyük işleri bir türlü akıllarına sığdıramamakta, Mateh Usta'ya inanamamaktadırlar. Onun için de Mateh Usta supi'lerini satamamakta, ailesi yoksulluk içinde bunalmaktadır. Öte yandan Mateh Usta, supi'lerinin ancak insanları doğru yola getirmekte kullanılmasını istemektedir. Bu yüzden de evde açlıktan kıvranırlarken, supi'lerini züppece isteklerinde boşuna kullanmak isteyen zengin birine, büyük paralar karşılığında bile vermemektedir. Zamanla zenginin isteği inat durumuna gelmekte, ileri sürdüğü paralar da gitgide artmaktadır. Zengini bundan sonra, şimdiye değin alıştığı gibi isteğini gerçekleştirememenin kızgınlığı ve böylesine üzerine titrenen supi'lerin sesini duyamamanın verdiği kıskançlık, aşağılık duygusu ve korku içinde bocalar buluyoruz. Bunların yanında Nesin; çalışmaktan, ya da içinde bulunduğu kargaşalıktan bunalan insanın kendini aldattığını; "Şu iş de bitsin, ondan sonra rahat!" diye avunduğunu, oysa her bitenin ardından bir yenisinin başladığım anlatıyor. Ona göre çalışmak için böyle davranmak gerekiyorsa, bu küçük aldatmacanın hiçbir sakıncası yoktur. Nasıl ki, yapılması gereken iş tamamlanmadan bir ustanın gücü tükenirse, onun yerini hemen bir yenisi alacaktır." ● İlkin Almanya'da Schwerin (1961) ve İstanbul Şehir (1961) tiyatrolarında oynayan piyes, sonradan Romanya'da Köstence (1965), Azerbaycan'da Gence (1967) tiyatrolarında da sahneye kondu. Almanca, İngilizce, Fransızca, Rusça, Romence, Azerice, İtalyanca ve Yunancaya çevrildi.

BİZANS DEFİNESİ ● Oktay Akbal'ın hikâye kitabı (1953) ● On hikâyesini derleyen bu kitabında yazar, İstanbul'un surlara yakın bir semtinde geçmiş çocukluk ve ilk gençlik yıllarının akrabalar, arkadaşlar, sinemalar ve hayallerle örülü anılarını, o günlere özlemini dile getirir. **Bizans Definesi,** bir yanıyla bir yerlere gömüldüğü bilinen, fakat yeri bir türlü bulunup çıkarılamayan çocukluğun kendisi olmuştur. **Kızkıran Haydar,** mahallenin kızlarıyla aşklar yaşayan, yarı gerçek, yarı yalan bunları anlatmaktan hoşlanan o günlerin delikanlısı, yazarın yıllar sonra görüşünde bezgin, çökmüş bir aile reisidir. Yazarın, yazları ağabeysiyle gittiği bir cambazhanedeki Nelly'ye ve öteki oyunculara ilişkin anılarla oluşan **Cambazlar** ve bir adamın yalnızlığını anlatan **Parktaki Kanepe** hikâyelerinde gene geçmiş günler özlemiyle karşılaşırız. Akbal'ın en güzel hikayelerinden biri olarak kabul edilen **Ester ile Rosa,** bir kenar semt yazlık sinemasının gişesinde çalışan iki musevi kızıdır; İsrail'e gitmek hayalleri içinde yaşarlarken yazarla arkadaşına değişik şeyler düşündürürler. Kitapta bir hikâye (**Gar**) ilhamını

doğrudan doğruya gününden alır; Ankara garında bir kış sabahı yazar, geçmiş günlerinin değil o günün insanlarını görmüştür.

BİZİM KÖY • Mahmut Makal'ın köy notları (1950) • İvriz Köy Enstitüsü'nü bitirdikten (1947) sonra, köy öğretmenliği sırasında Varlık dergisine gönderdiği köy mektup ve notlarını sonradan Bizim Köy kitabında toplayan Mahmut Makal, Niğde Aksarayı'nda doğum yeri olan Demirci köyünden gündelik yaşantı, izlenim ve anılarıyla edebiyatımızda köy yazıları çığırını açmış, geniş bir ilgi uyandırmıştı.

BOĞALARIN ÖLÜMÜ • Nevzat Üstün'ün hikâye kitabı (1975) • Altı hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede yazar. Barselona'da ilk kez gittiği bir boğa güreşinde, o gün arenada dokuz boğa öldürüldüğünü anlatıyor. **Götürülmeler**'de sıkıyönetim gecelerinden birinde saat birbuçuk sularıdır. Bir yüzbaşı, bir teğmen, bir onbaşı, mahalle muhtarı, kapıcı ve dört polis evi aramaya gelirler. Tutuklama emrinde generalin imzası vardır. Yazar, Sansaryan Hanı'ndaki siyasî şubeye götürülür. Balmumcu kışlasında yüz sekiz tutuklu, 22 Mayıs 1971, bir haftalık tutukluluğu altıncı gününü doldurmuştur. Üçüncü hikâyedeki **Bir Kadın**, ondört aydır Almanya'da, yirmi yedi yaşlarında Nazife'dir. Beklenen ve iki çocuklarını köyde bırakıp gelen Ali, ilk günlerin şapşallığını üzerinden atınca ev sahibesi kadına tutulur ve karısı Nazife'yi öldürür. **Ölmek** hikâyesinde yazar, babasının ölümünü anlatıyor; **Uzun Ev**'de ise Almanya'da bin elli mark biriktirmiş Yusuf'un hayallerini: Ortaokul yedinci sınıftan ayrılmış Yusuf, Almanya'da sekiz yıl çalışmıştır. Kırk haneli köyüne izinli geldiği zamanlarda, üçbuçuk katı yükselmiş bir apartmanı tamamlamak sevdasındadır. Son hikâye **Ağustos Götürülmesi**'nde konu, yazarın Emniyet Birinci Şube memurları tarafından Erenköy'den alınıp götürülmesidir. Bu ikinci götürülüşüdür; Kültür Sarayı'nın yakılışında parmağı olup olmadığının saptanması için tutuklanmıştır. On gün Emniyet Müdürlüğünde alıkonulup on ikinci gün Selimiye kışlasında askerî yargıçlarca soguya çekilir, tahliye edilir. Eylül başlamak üzeredir.

BOĞUNTULU SOKAKLAR • Demir Özlü'nün hikâye kitabı (1966) • Kitap, sokaklarda yalnızlığını sürdüren, çevreden kopmuş da içindeki ıssızlığı dinleyen bir duyarlığın hikâyelerinden oluşuyor. Yazarın ilk kitabındaki (Bunaltı, 1958) düşünen insanın toplum değerlerine yabancılaşmasını, varoluşçuluğun bir ilkesini geliştirip sürdürüyor. **Paris İçin Hikâyeler** genel başlığını taşıyan birinci bölümdeki üç hikâye (**Alan, Kaldırımlarda, Kralın Geçtiği Kapı**) Türk öğrencilerinin ve onlarla ilişkileri olan Parislilerin toplaştıkları kahve, pansiyon ve sokaklardaki beraberliklerini yansıtıyor. Kişiler, sanatın, alkolün ve cinsel kaynaşmaların içinde bir boşluk psikozu-

nu yaşayan yüksek öğrenim gençleri. Boğuntulu Sokaklar başlıklı ikinci bölümde **Dönüş, Boş Alanlar, Bir Sevginin Başlangıcı** ve **Boğuntulu Sokaklar** hikâyeleri var, ki bunlardan **Dönüş,** kısalığı oranında istiarelerindeki belirginlikle yazarın bir bunalım ve sessizlikler hikâyecisi olduğunu çok iyi kanıtlıyor. Kitabın belki Dönüş'ten de karakteristik ve dolu hikâyesi **Boş Alanlar'**dır.

BORDAMIZA VURAN DENİZ ● Orhan Hançerlioğlu'nun romanı (1960) ● Olaylar yirminci yüzyıl başlarında Gaziantep ve İstanbul'da geçer. Taşçızade Hacı Cemalettin Efendi, yirmi yıl önce karısı Zehra, oğlu Cevat ve evlâtlıkları Güllü ile Antep'ten İstanbul'a göç etmiş, Süleymaniye'de eski bir konağa yerleşerek ticaret hayatına atılmış, bu yirmi yılda bir kızı (Münevver) ve üç oğlu (Suat, Vedat, Sedat) daha olmuştur. Büyük oğlu Cevat sürdürür babasının işini. Roman; oğullar, gelin ve torunlarla oluşan bu kalabalık ailenin birbirlerinden kopmalarına, anlaşmazlıklar sonucu dağılmalarına dayanır. "Uyuyanlar tabanca sesini duymadılar" cümlesiyle başlar; birinden ötekine atlayarak, aile fertlerinin değişik hayatlarından bölümleri derledikten sonra gene bu cümle ile sona erer. Patlayan tabanca, Sedat'ın intiharını bildirmektedir. Sedat, Taşçızade'nin küçük oğludur; ağabeylerinden profesör Suat gibi yüksek öğrenim görmüş, bir lisede Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Bir ara Antep'teki çiftliklerine gidip orada çalışmak ister; fakat dört yanı uçsuz bucaksız denizdir, bordasını durmadan döven denize dayanamaz artık tekne. Bir zamanlar, İstanbul'da iken sevdiği Lâle (Tülip) ile evlenmiş olsaydı belki kurtulurdu; direnme gücünü yitirerek dönüp geldiği İstanbul'da Süleymaniye'deki konakta intihar eder.

BOŞ BEŞİK ● Necati Cumalı'nın oyunu (1949) ● "Bebek" türküsünden esinlenerek yazılmış iki bölüm, sekiz tabloluk dramda olay, güney Anadolu yörükleri arasında, Çiçek dağı eteklerinde geçer. Yirmi beş yaşında bir yörük beyi olan Ali, yirmi birinde Fatma ile yedi yıllık evli ve mutluysa da, anası, dayısı, emmisi, çocuğu olmadığı için, Ali'nin ovalı Fatma'dan ayrılmasını, hiç değilse üstüne bir kuma getirmesini istemektedirler. Aile baskısı devam ederken, kısır diye kanırnan Fatma, bir oğul doğurur (Murat). Göç vakti gelmiş, geçmektedir. Murad'ın, kırkını doldurması için ertelenen göç başladığında, töre gereğince, Bey Ali oba başında gider; Fatma, Murat'la beraber deve sırtında kafileyi en geriden izler. Kırk gün gecikme, göçü kötü günlere bırakmıştır. Çiçek dağı aşılacaktır. Gökte kuzgunlar uçuşur, kurt çakal sesleri duyulurken, gece karanlığında durmadan ilerleyen kafile, gün doğarken konak yerine ulaşır. Fakat Fatma'nın devesindeki Murat'ın beşiğinin boş olduğu görülür. O karanlık fırtınada ağaç dallarına takılmış kundaktaki Murat, kuzgunlara yem olmuştur. Evlât acısıyla deli gibi, geçtikleri yerlere seğirten Fatma, taşkın sularda boğulur. ● İlk de-

fa 1949'da İzmir Şehir Tiyatrosu'nda sahneye konan, 1952'de filme alınan oyunu yazar, 1968'de bütünüyle değiştirerek yeniden yazdı. Oyunun bu son şekli, yazarın Ezik Otlar ve Vur Emri adlı piyeslerini de içine alan **Oyunlar I** adlı kitabındadir (1969).

BOYNU BÜKÜK ÖLDÜLER ● Yılmaz Güney'in romanı (1971) ● Yazar bu romanında, ağasına bir Tanrı gözüyle bakan Halil adlı bir tutmanın dramını anlatıyor, bugüne kadar alışmadığımız öfkesiz, serin kanlı, alçakgönüllü bir gözlemci tutumuyla. Bu dram, Halil'in daha küçükken, bir kan davası yüzünden babasının bir duvar dibinde vurularak öldürülmesiyle başlıyor. Anası Halil'i Siverek'in bir köyünden kaçırıp, Adana'nın Yenice köyüne getiriyor ve çok geçmeden onu "bir don, bir gömlek ve trahomlu iki gözle bırakıp" öbür dünyaya göçüyor. Halil'in kaderi, uyanıp bilinçlenince ye kadar, çizilmiştir artık: Kadir ağanın çiftliğinde, tutmalar arasında bir tutma olarak yaşayacaktır uzun yıllar. Yazları damda, kışları ahırda, hayvanlarla birlikte yanyana yatıp kalkarak, çiftlik işlerinde çalışarak askerlik çağına ulaşacaktır. Romanın asıl olayları, Halil'in askerden dönüşü ile başlıyor ve ağa-tutma, ağa-köylü ilişkilerinin gelişimi içinde Halil'in akla karayı seçer duruma gelmesi, o toz kondurmadığı, o her şeyini borçlu olduğunu sandığı ağasından, onunla birlikte topraktan kopup; korkuları, çaresizlikleri, umutsuzlukları, kör inançları bir yana atıp kaderini kendi eliyle çizmek, çizebilmek amacıyla köyü bırakarak, hayatını kentte kurmaya karar vermesiyle sona eriyor. ● 1972 Orhan Kemal Roman Ödülü'nü kazanmış eser üzerine iki değerlendirme; Vedat Günyol'un, yukardaki özeti aldığımız **Çalakalem** (1977) ve Fethi Naci'nin **Edebiyat Yazıları** (1976) kitaplarındadır.

BOZBULANIK ● Nezihe Meriç'in hikâye kitabı (1953) ● On dört hikâye. İlk hikâye **Çalgıcı**'da yağmurlu bir akşam vakti, durakta otobüs bekleyen bir öğretmen, bir çalgıcıyla karşılaşır. Hayatla dolu, evliliğinde mutlu, çalgıcı; öğretmeni lafa tutar. Öğretmen az sonra sıkıntısını, sırtının ağrısını unutmuş, dünyayı güzel görmeye başlamıştır. **Dünyada Teknik Arıza** hikâyesinde dul bir kadın olan Nermin, geçimini çuval dikerek sağlamaktadır. Minik kızı yanında oynarken kadın, eli makinada, hayatını ve kırık hayallerini düşünür. **Boşlukta Mavi,** köye, dayısıgile misafir gitmiş bir şehir kızının, kalabalık aile içinde duyduğu yabancılaşmanın hikâyesidir. **Aksaray Dolmuş**'ta yazar, yanındaki yolculardan yaşlı bir hanımla bir genç kızın konuşmalarını dinler, dolmuştan inince kızın hayatını hayalinde bütünler. **Bozbulanık**'ta bir genç kız konyak tesir edip de başı dönmeye başlayınca , çevresinde gülüşüp eğlenen, poker oynayan, kızlı erkekli tanıdıklarına, hepinizden nefret ediyorum diye bağırmak ister, yalnızlığının bunalımını yaşar. **Ümit Fakirin Ekmeği** hikâyesinin kahramanı, çamaşıra, tahtaya git-

mekten bitkin bir kadındır. On dört yıllık kocası badanacı Hasan, şimdi Nümune Hastanesinde safra kesesinden ameliyat olmuş, zayıf düşmüştür. İlk'in üçünde bir kız çocukları vardır, harap bir köşkün bir odasında oturuyorlar, iki aydır kirayı verememişlerdir. O gün hastane dönüşü, kadının ancak elli kuruşu kalmıştır, bununla ekmek ve kızına bir kırmızı kalem alacaktır. Kadın kızgın ağustos sıcağında bir şerbetçiyle karşılaşır, onunla dertleşir. Şerbetçi şerbet verir, para almaz. Kadın ağlar, adam onu teselli eder. İnsanlık, iyilik duyguları içinde kadın, biraz ferahlamış, eve çocuğuna döner. **Uzun Hava** hikâyesinde şoför Sabir, Sofiya adında bir kadına deli gibi tutkundur, ıssız yollarda arabayı çılgınca sürer; aklının çoğu Sofiya'da, birazı bir zavallıya ihanet duygusuyla perişan, evdeki karısındadır. **Bazıları** hikâyesinde Rıza Bey, yirmi beş yıllık karısına yabancı, kızına ve çok sevdiği oğluna rağmen yalnız, iç dünyasını onlara anlatamamaktan mutsuzdur. **Dağılış**'ta kiliseler, heykeller, anıtlar ortasında bir kız, yalnız ve üzgün, Roma'da dolaşır. **Öğretmen** bir genç kızdır, (yazarın kendisi) ve bir ilkokulda müzik dersindedir; çocukların haşarı, cıvıltılı dünyasında kırık hayallere dalar; ders bitmek bilmiyordu. **Narin** hikâyesinde gözleri kapalı, Mona Lisa şarkısını dinleyen bir kız duygulanışlarla doludur; çekingen bir kızı, çilekeş Fehime Teyze'yi, dönüşte karşılaştığı bir çingene kızını hatırlar, yalnızları düşünür: Kalabalık caddelerde, tenha kır yollarında, dairelerin loş koridorlarındaki yalnızları. Güzel sesli yabancı adam Mona Lisa'yı okur plakta; çok uzak bir memlekette sessiz ve ehemmiyetsiz bir kızın kendisini dinlediğini, bu şarkıyla içlendiğini bilmeden, okur. **İnceden** hikâyesinde gece yarısı, yüreklerinde bir taş, kendi hülyalarıyla gülüşerek asfalttan geçip giden üç sarhoşun dünyaları gösterilir. **Öz Suyu**, iki sene aynı sokakta oturmuş, kocası marangoz, kendisi yaşama sevinciyle dolu, Hayriye'nin hikâyesidir. Havasıyla değişen sokak, üst kattaki kiracı çıkıp da yerine ev sahipleri taşınınca, gelenlerin geçimsizliği sonucu, birdenbire ıssızlaşıverir. Son hikâye **Mademki Hayal Kurmak Bedavadır** gene bir sokağı ve kişilerini anlatıyor. ● İşlediği konulara bir iç zenginliği, dinlendirilmiş dikkatler, boyutlar ekleyen yazar değerini daha bu ilk kitabıyla kabul ettirmişti. Kitabın ikinci basılışında (1957) **Alaturka Şarkılar, Kurumak, Keklik Türküsü, Dışarlıklı** hikâyelerini ekleyerek hikâye sayısını on sekize çıkardı; **Öz Suyu** hikâyesindeki Hayriye'yi de sonradan **Sular Aydınlanıyordu** (1969) oyununda yeniden canlandırdı.

BOZGUN ● Ferit Edgü'nün hikâye kitabı (1962) ● On hikâyede parça parça bütünleştirilen kişi, içinde yaşadığı ortama yabancılaşmış, içine düştüğü hiçlikle devinen, yokluğa kadar sürüklenen bir kişidir. Zaman zaman hiçliğini kavramaya çalışır, dünyayı iğrenç bulur, insanlardan tiksinir. Hikâyelerde odak noktası, kendi üzerine kapanan bireyin, varlığını derinden kav-

ramak istediğinde ona bir temel bulamayışıdır. (Demir Özlü, Yeni Ufuklar dergisi, Eylül 1962)

BOZKIRDAKİ ÇEKİRDEK ● Kemal Tahir'in romanı (1967) ● Tek parti devrinde (C.H.P), 17 nisan 1940'da çıkarılan 3803 sayılı kanunla yurdun çeşitli yerlerinde Köy Enstitüleri kurulmuştu (hepsi 21 tane). Bu romanda on beşinci Enstitünün kuruluşu anlatılıyor. Yeni Enstitü Çankırı, Kastamonu ve Çorum topraklarının birleştiği yerde Şirin Köy'e yakın Keşiş Düzü'nde kurulacak ve Dumanlıboğaz Köy Enstitüsü olacaktır. Millî Eğitim Bakanlığı bu Enstitüyü kuracak ekibe Halim Akın'ı başkan tayin etmiş, Şirin Köy'ün eğitmeni Murat Ören ile Nuri Çevik, Cemal Avşar ve Emine Güleç öğretmenleri onun emrine vermiştir. Şirin Köy'den Sultan Kız, eğitmen Murad'a âşıktır, bazı geceler Murat Ören'in odasına gelir; Murat Ören dedikodu korkusuyla tedirgindir. Kurucu ekip, çeşitli köylerden derlenen on sekiz erkek, dört kız öğrenciyle Keşiş Düzü'nde Enstitüyü kurmaya koyulurlar. Şirin Köy'ün zengini Zeynel Ağa, ikidebir Cinci Nezir'e dilekçe yazdırarak önlemek ister bu işi. Enstitünün suyu için döşenecek boruların, değirmenci Deli Derviş'in esrar ürettiği topraklarından geçmesi gerekir. Derviş'in tapusu sahte olduğu anlaşılırsa da boru hattı tahrip edilir, çatışmalar büyür, sahtekârlığı meydana çıkaran eğitmen Murat Ören, Şirin Köy'de Sultan Hanım'la aynı odada kıstırılır, dövülür, hapsedilir, durumu öğrenen Enstitü ekibi tarafından kurtarılır. Deli Derviş, göz koyduğu Emine Öğretmen'i değirmene kaldırmıştır; elikolu bağlanmış Emine Güleç, değirmen odasında, Sultan Hanım'm oyalamalarıyla henüz emniyettedir. Enstitülüler yetişirler, silâhh çatışma başlar. Sultan Hanım, bir ara elindeki baltayı Deli Derviş'in başına indirir, öldürür Derviş'i; fakat eğitmen Murat Ören de Derviş'in kurşununa kurban gitmiştir. ● Kuruluş şartlarından dolayı Köy Enstitüleri konusunda alt ve üst yapıdan aydın, cahil türlü kişilerin şüpheci görüşlerini de ısrarla belirten roman, yazarın öbür köy romanlarından farklı bir nitelik gösterir. ● Romanı üzerine bir değerlendirme Vedat Günyol'un **Çalakalem** (1977) kitabındadır.

BOZUK DÜZEN ● Güner Sümer'in oyunu (1965) ● Aile düzenimizdeki bozukluklar tema'sma yaslanan, iki bölümlük oyunun konusu, bir Anadolu kasabasında deprem felâketi atlatarak, on yıl önce İstanbul'a göç etmiş, orta halli bir ailenin hayatıdır. Baba ölmüştür, bir mide ameliyatı geçiren anne, hastanede yatmaktadır. Ailenin yükü, bakkallık eden büyük oğul Hakkı'nın omuzlarındadır. Ortanca oğul bir fakülteye kayıtlı, fakat haylaz, futbol düşkünü Turgut, boş hayallerle gününü gün etmeye bakar. Küçük kardeşleri Ömer müzik ve kitap sever, romantik bir öğrencidir. Ailede, sıradan ikinci, bir kız evlât vardır ki, evli fakat mutsuzdur: Sarhoşluk ve kabalıklarına dayanamayıp, kocası Ragıp'ı bırakır, kardeşlerinin yanına döner.

Ömer, Turgut'un sevgilisi hoppa Demet'e gönlünü kaptırır; kardeşinin bu masum sevgisinden haberdar olan Turgut, bir kaçakçı şebekesiyle tanışır, kendini büsbütün koyverir. Bu arada anneleri hastanede ölür. Karısı Güzin'in, yanına dönmekte ısrar etmesi üzerine, enişteleri Ragıp, kendisine on bin lira borçlu olduklarını açıklar: Babaları, dükkânı yaptırırken bu parayı ondan senetle almıştır. Borcu ödemek için Hakkı, dükkânı satmaya, kalacak parayla da bir tütüncü barakası açmaya karar verirse de Turgut, bu işi kendisinin halledeceğini söyleyerek evden ayrılır: Parayı alet olacağı kaçakçılığa avans olarak alacaktır. Kardeşler, Turgut'un bu parayı nereden bulacağını düşünürlerken oyun sona erer. ● Şiirli bir duyarlıkla inandırıcı bir çizgide gelişen piyes, aynı yılda önce İstanbul Şehir, sonra Ankara Sanat Tiyatrolarında oynandı, filme de alındı (1965).

BRANDA BEZİ ● Nâzım Kurşunlu'nun oyunu (1952) ● "Kiracı-ev sahibi ilişkilerini, arsa spekülasyon ve dolandırıcılığını belirten, büyük şehirlerin konut derdini gösteren" oyunda kırk yaşında Osman, otuz beşinde karısı Müzeyyen, bir çocukları ve Osman'ın babası, orta halli bir ailenin fertleridir. Oturdukları evin sahibi Abdullah Efendi, kızını evlendireceğini öne sürerek onları evden çıkarmaya zorlayınca, Müzeyyen Hanım'ın öne düşmesi ve mücevherlerini satmasıyla aile, bir ev edinme teşebbüsüne girişir. Abdullah Efendi'nin kendi arsasını satma teklifini redderek uzak, ıssız bir yerde bir arsa alırlar. Temel atılır. Bir gece, şiddetli bir yağmurun, açıktaki çimentoları alıp götürmesini önlemek için Abdullah Efendi'den bir branda bezi isteyen Osman'a Abdullah Efendi, bezin sağlamını değil, çürüğünü verir. Fakat Osman, çoğalan yağmurda gene de arsaya kadar gidemez, geri döner. Abdullah Efendi memnundur. O sırada gök gürler, yıldırım düşer. Çöken yan duvara bakmak üzere dışarı fırlayan Abdullah Efendi, ikinci bir yıldırımın yıktığı duvarın altında kalır, ölmüştür. Binbir rica minnet verdiği, eski branda bezine sarılarak yukarıya, yatağına çıkarılır. ● Piyes 1952 martında Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynanmıştır.

BU BİZİM HAYATIMIZ ● Refik Halit Karay'ın romanı (1950) ● Mazlum Sami, dede mirası büyük servetiyle uzun yıllar Avrupalarda yaşadıktan sonra İstanbul'a dönmüş, yalısına yerleşmiştir. Bir gün elli sekiz yıllık boş hayatını düşünür: Vaktiyle bir göçmen kızıyla sevişmiş, gebe kalınca yalıdan sessizce ayrılıp giden kızın bir arabacıyla evlenip bir oğlan doğurduğunu sonradan öğrenmiş ve sevişmeleri kendisiyle kız arasında bir sır olarak kalmıştı. Mazlum Sami, şimdi birdenbire eski gözdesini bulmak hevesine düşer; tuttuğu bir dedektif, dileğini yerine getirir, Hüsniye'yi bulur. Göçmen kızı şimdi yetişkin ve evli iki delikanlının anasıdır ve rahat bir hayata kavuşmuştur. Bu aileyle ahbaplık da kuran dedektif, bir konserde Mazlum Sami'ye Hüsniye'yi gösterir, tanıştırır, Hüsniye hâlâ güzeldir. Karı-

sı zarif bir manken olan Mazlum Sami düşünür: Vaktiyle gururunu kırıp keşke Hüsniye'yi alsaydı, şimdi hayatının sonlarında daha şefkatli, daha anlayışlı bir eşe sahip olacaktı. Fakat Hüsniye, o sevişme çocuğunun küçükken öldüğünü, şimdiki iki oğlunun arabacı kocasından olduğunu söyler. Ama Hüsniye yuvasını korumak ve çocuklarının rahatını bozmamak için bu yalanı uydurmuşsa? Mazlum Sami artık hep bu şüpheyle yaşayacaktır. ● Romanın geniş özeti ve değerlendirilmesi, Agâh Sırrı Levend'in yazısındadır (Türk Dili dergisi, Aralık 1957).

BU DAĞIN ARDI ● Muzaffer Hacıhasanoğlu'nun hikâye kitabı (1954) ● On hikâye. En uzunu kitaba adını veren ilk hikâye: Karlı bir gecede bir karargâhta prafa oynayan subaylar arasındaki konuşmalarla başlar; beş bölümün her birinde yerler ve kahramanlar değişir; varılan her yerde, daha ötedeki dağların ardında neler var; bunları görmek özlemidir konu. **Kibrit Kutusu** hikâyesi, bir istasyonda tren bekleyen yolcunun eşyalarına göz kulak olacak hamallarla çekişmesini anlatır; adam kendi hayatından kesitler hatırlayadursun, tren görünmüştür. **Akşam Gazetesi**'nde ne tasavvur ederse aksi olan birisi, son kötü yakıştırmasının gerçekleştiğini görür: Bir çocuk bu sefer sahiden denize düşer boğulur. **Bir Yer**'de olay berber dükkânında geçer; nesiller arasındaki anlayış farkları ve ölüm korkusu konuşulur. **Bu Sabah,** bahar başlangıcı bir sabahtır, oteldeki müşteri çay, simit getiren yamakla şakalaşır, sokaklarda, kırda bir gezinti, içindeki yaşama sevincini güçlendirmiştir. **Gelirsiniz Değil mi?,** gezgin bir tiyatro kumpanyası rejisörünün anılarıdır: Çileli adam, yazara, ordan oraya hayatını anlatır ve onu bir gece, âciz sanatını görmeye çağırır. **Tarih**'te yazar, gece yarısına doğru geldiği şehirde, bir hamalla beraber, otel arar; otelin birinde bir sarhoş "hemşeri" çıkar, hikâyenin devamı, bu hemşeri'nin tipik iç dünyasıdır. **Büyükler** hikâyesinde bir doktor, sarhoş babanın hasta çocuğunu muayeneye çağrılmıştır; adamın annesi, çocuğun o halinde babanın düşüncesizliğini affetmemektedir. **Cemal'in Evi,** gene bir kasaba öyküsü: Anasına, babasına bir ev yapmaya çalışan Cemal, kiremit yüklü kamyonun devrilmesiyle ölür, ev yarım kalır. Son hikâye, çizdiği **Davulcu** portresinin canlılığı, tasvir ve tahlil gücüyle, kitabın en başarılı hikâyesi oluyor.

BU TOPRAĞIN KIZLARI ● Akagündüz'ün hikâye kitabı (1927) ● İçindeki dört uzun hikâyede ayrı ayrı anlatılan dört kızdan biri **Sokak,** biri **Salon,** biri **Kendi Kendinin,** sonuncusu da **Bu Toprağın Kızı**'dır, ki dördü de İstanbul'lu, dördü de bütün çabalarına rağmen mutluluğa kavuşamamış, hayatın ve ahlaksız kimselerin kurbanı olmuş kızlar, genç kadınlar.

BUHURUMERYEM ● Kâmuran Şipal'in hikâye kitabı (1971) ● Sekiz hikâye. İlk hikâye Bebekli Kilise'de kayıplara karışmış, şimdi çıkagelmiş hi-

kâye kahramanı, Tevrat'taki Kayıp Oğul kıssasından, hiçbir karşılayanı olmayışıyla ayrılıyor: İçinde pişmanlığın, utancın ve yitik mutluluklara özlemin ezikliği, bildiği şeyleri, yapıları bir de semtin yeni kişilerinden duyup belleğindekilerle karşılaştırarak, mezarlık yolunda yürümeye koyulur. **Hüsnü Yusuf** hikâyesi, bir halı mağazasında tezgâhtar, uzun boylu bir adamla, ondan birkaç yaş küçük olup bir dokuma atelyesinde çalışan, orta boylu bir adam arasında, Hazreti Yusuf'un güzelliği üzerine tasavvufî bir konuşma ile başlar. İyilik nedir, güzellik nedir sorunlarını derinleştirdikleri sırada, bir mobilya mağazası önünden geçerlerken, vitrinde bir bebek görmesi, orta boyluya "üç bin kilometre uzakta kalmış", babasız büyümekte, emzikteki kendi çocuğunu hatırlatır. Bir apartman kapısı önünden geçerlerken, aralık kapıdan dışarı fırlatılan pis sularla pardesüsünün kirlenmesi üzerine de orta boylu bir an kızar, ama olaya sebep olan dokuz on yaşlarındaki kız içlenip ağlamaya başlayınca öfkesine hâkim olur. Uzun boylu, onun önce celâllenip sonra şefkate geçmesini Harun Reşid'e ait bir fıkra ile yorumlar. Yazarın, her halde çok önce yazıldığı için bu kitapta yerini yadırgayan üçüncü hikâyesi **Diyoptri Yirmi**'de olay bir hastanede geçer. Gece vakti, göz kliniğine, gözüne muşta ile vurulmuş, otuz yaşlarında bir adam getirilmiştir. Muayene sırasında, vizyon odasında erkek hastabakıcının gözlük çerçevesine yirmi numara yerine on numara cam takması, yorgun göz asistanının yaralanma için yanlış bir rapor yazmasına neden olur. **Kamalar** hikâyesinde adam, bir aynanın önündedir, eli bir incir yaprağını andırmaktadır. Elini yüzüne bir kafes gibi bastırır ve kafes, yüzünü üçgenlere bölmüştür, parmak araları sivri birer kamayı andırmaktadır. Adam, geçmişteki bir aşkı ve seks baskısını bu üçgen kamalar arasında parça parça hatırlar. **Saflarınızı Sıklaştırınız** hikâyesi de değişik hayat kesitlerinden bir dekor içinde aynı kişinin zorlu seks güdüsüne karşı direnme çabalarını vurguluyor. İnsan topluluklarının seks alanında tarih boyunca koyduğu yasaklara, kısıtlamalara tegetler çizen **Yed-i Beyzâ** hikâyesinde, gene halka halka çağrışımlardan, doğum sancıları içinde bir ağaca tutunan Meryem Ana'nın eline geçilir. Ağaç, el biçiminde çiçeklenmiş, Buhûrumeryem çiçeği, böylece, hikâyede, çıkılması yasak olan, ama sonunda yüzüklere, evliliklere bağlanırsa, çıkılmasına cevaz verilen cinsel ilişkiler merdiveninin son ve meşru basamağı olmuştur. **Salih'in Devesi** hikâyesinin kahramanı da eski bir kitaptaki hikmetlerden, kıssalaradan şehveti kırmanın tek yolunun evlenmek, evlilik olduğunu okumakta olan ve önceki hikâyelerde gördüğümüz aynı genç adamdır. Eşi çok uzaklarda ve kendisi cinsel birikimin, deliliğin sınırında olduğu korkusuyla tedirgin, nefsine hâkim olma yollarını arayan o genç adam. Hikâyede rumuz olarak kullanılan Salih peygamberin devesinin Ad kavmi tarafından öldürülüşü kıssası, güçlü bir nimet, bereket kaynağının yok edilmesi yüzünden, nefse eziyetlerin çoğalışını simgeliyor. Kıssada, devenin sağıldıkça tekrar sütlendiğini belirten cümle, sürüp

giden imtihanın çetinliğini gösterircesine, uzun zaman, genç adamın kafasında yankılanmıştır: "Süt eksilmiyor, olduğu gibi memeler dolu duruyordu." Son hikâyede bir evin yüksek pencerelerinin birinden bir kadının sesinin aşağılara "Sergis!" diye seslenmesiyle bilinçaltında nergis (Narkissos) mitosunun yorumlarına açılır aynı genç adam: **Nar Çiçeği** renginde bir gömleğin araladığı çağrışımlar toplamıyla, kırmızı rengin cinsiyet dünyasındaki geçmişine uzanır. Gerilimi, özleyişi, hırsı çoğaltan iç ve dış nedenlerle, kendini yüzükoyun bıraktığı yatakta, nar çiçeği bir bluz üzerinde yattığı sanısına kapılır. Artık bedeninin titremesini, kımıldamasını ve sonunda kendi vücudunu kucaklayan kolların bir tatminle gevşemesini önleyemeyecektir.

BULANIK RESİMLER ● Muzaffer Buyrukçu'nun hikâye kitabı (1961) ● Başlıksız altı hikâye. Kişileri, bakış açıları aynı, birbirine bağlı hikâyeler, bir uzun hikâyenin bölümleri gibidir. Konuşmalar, gidiş gelişler, karşılıklı davranışlarla oluşan gündelik hayat, İstanbul'da bir büroda, o daire memurlarının sıkıntılı dünyalarını belirler. Aşağıda yolda Nacet jiletleri satan bir çocuğun müşteri çağıran sesi, odadaki bu memurlar topluluğundan dış dünyaya zaman zaman açılıp kapanan bir köprü gibi, her hikâyede yer yer tekrarlanır. Gevezelikleri, dedikoduları, birbirlerine takılmaları, değişik mizaç ve kişisel üzüntü ve sevinçleriyle öteki memurlar (Şef, Selâmi Bey, Melâhat ve Hayriye Hanımlar, Türkân, Odacı, vb.), hikâyelerin en belirgin şahsı denebilecek Hüseyin'in çevresindedirler, ki bu haliyle eser, küçük bir memur topluluğunda insanın, dış ve iç, türlü sorunlarına eğilen bir gözlemler toplamı oluyor. ● Kitap, Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü'nü kazandı (1962).

BULUTUN RENGİ ● Oktay Akbal'ın hikâye kitabı (1954) ● On iki hikâye. On beş yıl öncelerde kalmış, eski bir aşkın İstanbul'da bir körfez vapurundaki karşılaşmada kesik kopuk hatırlanışı, kısa uzak konuşmalar gerisinde, şimdi evli, iki çocuk babası erkeğin, o günleri bir daha yaşaması, ilk hikâyenin temelidir: **Yitirdiğimiz,** erkeğin gözüyle bir masal, bir hayaldir artık. İkinci hikâyedeki **Boşluk,** bir otobüs yolculuğunda duyulur: Yakınlıklarda bile insanlar birbirlerinden ne kadar uzaktadırlar. **Karanlık Benim Ülkemdir**'de sinemada yer gösteren, sevilmelere hasret, çirkin bir kız karanlıkta güzel sanıldığı kuruntusu içinde yaşar bütün mutluluğunu. **Matmazel Matilda,** yazarın on üç yaşına ilişkin bir anısı çevresinde gelişir: On yedi, onsekizinde bu güzel Rum kızı ona, uzak buğulu ilk aşklarından birini hayal ettirmiştir. **Hayaller Hayaller,** gene yazarın, büyükbabasının köşkündeki yaşantılarına; annesine, babasına, ağabeysine bağlı anıların da eklenmesiyle, çocukluğunun altın çağına bir dönüş olur. **Çamurlu Yol** ve **Lokomotifler** hikâyelerinin ilhamlarını yazar, Ankara'da kaldığı yıllardan alır.

Kitabın en yoğun, en özlü hikâyelerinden **Kara Kargalar Gibi**'de Akbal, tekrar ilkokul yıllarına dönmüştür: Ölen babasının peşinden, borçları ödemek için evde satılığa çıkarılmış eşyalar, ona geri gelmeyecek mutlulukların hüznünü yaşatır. **Bizans Definesi** kitabında olduğu gibi, bu kitabında da bir hikâyede (son hikâye: **Dünya Cümbüşü**) yazarın kendisiyle, iç dünyasıyla değil, gündelik hayatla karşılaşırız: Bu hikâyede Ankara'da çarşı, pazar alışverişine çıkmış hizmetçi kız Zehra'nın, kalabalıklar içinde mutlu şaşkınlığı çözümlenir. ● Genellikle, geçmişle şimdi'yi bölünmez bir bütün olarak gören yazarın bu kitaptaki başarısında şiirli Türkçesinin de büyük payı olduğunu belirtmek gerekir.

BUNALIM ● Sabahattin Engin'in oyunu (1970) ● Üç perde. Milyoner bir ailenin oğlu, üniversiteden ayrılmış, yirmi iki yaşında Çetin'in kızlı erkekli, kafadarı birkaç arkadaşıyla birlikte, manevi değerlerden yoksunluğunu vurguluyor. Çetin'in babasının ve bu babanın çocukluk arkadaşı bir doktorun çabaları boşa gitmiş; Çetin, sonunda, annesinin de yanlış eğitimi yüzünden ve bomboş hayatına yeni bir heyecan katmak tutkusuyla katil ve hırsız olmuştur.

BUZLAR ÇÖZÜLMEDEN ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1965) ● Komedi, üç perde. "Cevat Fehmi, bir ihtilâl sırasında şiddetli kış ve kar yüzünden yolları kapanmış, merkezle bağlantısı kesilmiş bir kasabanın idaresini ele geçiren bir deli kaymakamla bir deli jandarma komutanının akıllılara taş çıkaran örnek idaresiyle, toplum yönetiminde olumlu sonuçlara ulaşmak için ne mucizeye, ne de dehaya ihtiyaç olmadığını, iyi niyetin ve dürüst bir davranışın çok defa her şeyi başarmaya yettiğini göstermek istemiş, bu başarıyı da delilere nasip etmekle akıllı geçinen toplumların hicvini yapmıştır." (Lûtfi Ay, Milliyet gazetesi, 8 Kasım 1964)

BÜYÜK AİLE ● Samet Ağaoğlu'nun hikâye kitabı (1957) ● Kitaba adını veren ilk hikâye psiko-sosyal açıdan Hacı Gıyaszadeler'in yükseliş ve çöküşlerini anlatıyor: Meşrutiyet'in ilânından (1908) birkaç sene önce büyükbaba Hacı Gıyas'ın ölümü üzerine dört oğlu (yaş sırasıyla: Ferhat, Abdulmuttalip, Yakup ve Musa) Tokat'ın Niksar ilçesinden, topraklarını satıp bütün servetleriyle İstanbul'a göç ederler. Amca kızlarıyla evli dört kardeş, Boğaziçi'nde bir köşk almış, Mahmutpaşa'da bir handa ticarete başlamışlardır. Ailenin, doğan çocuklarla daha da kalabalıklaşması, kardeşlerle eşlerin değişik karakterlerde oluşları, zamanla bölünmelere yol açar. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, önce ailenin temel direği Ferhat, büyük oğul, evini ayırır, Boğaz'dan Kadıköyü'nde bir köşke taşınır, bir de metres bulur. Durumu öğrenen karısı Ferhat'ı hile ile tımarhaneye kapatır. Ferhat, mütareke sonuna kadar tımarhanede kalır, çıkınca Eyüp'te bir tekke-

ye kapanır. Ailenin parlak günleri, Millî Mücadele'den sonra büsbütün kararmaya yüz tutar, işler bozulur. İlk darbe, ailenin Kadıköy koluna, Ferhat'ın karısıyla çocuklarına raslar: Ferhat'ın üç çocuğundan büyüğü, Hüseyin, koleji bitirmişti, amcalarıyla çalışıyordu; kızı Dilâra yetişkin, güzel bir kız olmuştu; küçük, Hasan, Hukuk'tan sonra Almanya'ya doktora yapmaya gitmişti. Hasan gurbet elde, Hüseyin'le Dilâra İstanbul'da, kısa aralıklarla intihar ederler. Ailenin Boğaziçi kolu da bunlara benzer çöküntüler içindedir: İkinci oğul Abdülmuttalip'in kızı sokaklara düşer. Üç kardeş tamamen ayrılmaya karar verir, Boğaz'daki köşkü satar, eşyayı bölüşür, her biri İstanbul'un birbirinden uzak semtlerinde birer ev kiralayarak dağılırlar. Hikâyenin sonunda üçüncü kardeş Yakup, gizli para sahibi olduğu zanniyla Abdülmuttalip'in ölümüne sebep olur, sonra da Eyüp'teki tekkeye giderek, bütün bu felâketlere sebep gözüyle baktığı büyük ağabeysi Ferhat'ı balta ile öldürür. Parçalanan büyük-aileden yalnız küçük kardeş Musa ve karısı kurtulmuşlar, son çöküşten az önce baba toprağı Niksar'a dönmüşlerdir. Kitabın ikinci hikâyesi **Ahmet Sâî'nin Korkusu**'dur: Bir gün, buluşacağı arkadaşının ölüm haberini alan ve hemen arkadaşının yattığı otel odasına koşan Ahmet Sâî, ölünün yüzünü gördükten sonra ölüm üzerine düşünmeye, düşündükçe de ölümden korkmaya başlar. Korkma döneminden sonra idrak ve düşünme dönemine giren Ahmet Sâî, daha sonra ölüme çare aramaya koyulur, kendi kendine niçin kimyâger veya doktor olmadığını sorar. Son dönem mistik dönemdir. Teselliyi mâbetlerde arar, artık ölümü bir kurtarıcı olarak beklemektedir (Bu hikâyenin benzeri, yazarın, **Öğretmen Gafur** (1953) kitabında Ahmet Sâî'nin Vicdan Azabı başlığıyla çıkmıştı. Hikâye burada çok değiştirilmiş, yeniden yazılmıştır.) Üçüncü hikâye **Sağır Yalı**'nın kahramanı, yirmi sekiz yaşlarında Ömer günün her saati aklına takılan boş bir yalıyı, bir kayığa binip, sık sık görmeye gider, uzaktan saatlerce seyreder. Sonunda fırtınalı bir gecede rıhtıma çıkarak, kırdığı pencereden içeri girer. Salon, odalar ve eşyalar, ona çok eskiden tanıdığı varlıklar gibi gelir; duvarlardaki resimlerle eşya arasında bağlantılar kurar. Ayrıldıktan sonra, denizden yalıya bir kez daha bakar. Büyü dağılmış, yalı sırrını ve anlamını yitirmiştir. ● Yazar hikâyelerindeki kuvveti, sıtmalı ateşli bir üslûptan ve Dostoyevski gibi büyük Batı romancılarında görülen ruh tahlilleri ustalığından aldığını bu kitabında da gösteriyor.

BÜYÜK BALIKLAR ● Orhan Hançerlioğlu'nun romanı (1952) ● İstanbul'un gündelik hayatından alınmış sahnelerin ard arda gelmesi, bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlanmasıyla oluşan romanda olaylar, bir sabah gökyüzü aydınlanırken vatman Sabri'nin işbaşı yaparak, tramvayını Şişli garajından çıkarışıyla başlar. Önce Sabri geceyi nasıl geçirmiştir, o anlatılır. Tramvay Parmakkapı'da ilerlerken Vatman'ın yerini, caddeye bakan apartmanların birinden dışarısını seyretmekte olan Silva alır. Silva, Şakir

Bey'in metresidir. Kısa bir süre Silva ile ilişkisi belirtilen Şakir bey giyinir, evden çıkar, tütüncüye uğrar; bu kez tütüncüdür anlatılan. Az sonra Refik Bey gelir tütüncüye; şimdi de Refik Bey'in hayat öyküsüne geçilir. Böylece, kişiden kişiye atlamalarla, tesadüflerin getirdiği türlü hayat sahneleri ve çeşitli tipler, bir panoramanın parçaları halinde ve hızlı bir tempoyla sergilenir, tanıtılır. Bir günlük bir İstanbul gezisinin gözlemleri temeline yaslanan roman, o günün gecesi Maçka'da Taşlık parkında, iki kişinin gökyüzünü seyredişleriyle sona erer.

BÜYÜK GÖZALTI ● Çetin Altan'ın romanı (1972) ● "Onu" öldürdüğünü itiraf etmesi istenen, kırk dört yaşında bir tutuklu, tıkıldığı işkence odasında hayatı boyunca manen kimleri öldürmüş olabileceğini düşünür; öldürmüş olmakla suçladıkları kimdir, bunu bulmaya çalışır. Vilâyette önemlice bir müdür olan babasıyla bir paşa kızı olan annesinin ve başka kalabalık akrabalarının anıları arasında özellikle çocukluk, ilkgençlik ve İkinci Dünya Savaşı'na raslayan İstanbul'daki yatılı okul yıllarının, kendi görüşüyle kısıtlı, tutsak yaşantılarını bir bir gözünün önüne getirir, bu arada bol bol seks dünyasının gelişim evrelerini anlatır. Uzun, bıktırıcı bir tutukluluk döneminden sonra "hakkında koğuşturma yapılmaya mahal olmadığı anlaşılmıştır" gerçi, fakat bir türlü salıvermezler tutukluyu. Bir görevli, hücresine son gelişinde cebinden bir koza çıkarmış, bu kez de "bunun içindekini kim öldürdü?" diye sormuştur ona. Roman şu cümlelerle biter: "Nihayet sakladığım en büyük sırrı çözmüşlerdi. Ben aslında ipekböceğini kozasının içindeyken öldürmüştüm. Başka türlü kumaş dokunamıyordu, ne yapayım.." ● Roman üzerine bir değerlendirme Vedat Günyol'un **Çalakalem** (1977) kitabındadır.

BÜYÜK MAL ● Kemal Tahir'in romanı (1970) ● Yazarın Yediçınar Yaylası (1958) ve Köyün Kamburu (1959) romanlarıyla bir üçlü oluşturan Büyük Mal'da Çorum dolaylarına inen Abuzer Ağa'nın oğlu Sülük Bey'in, kasaba ağası Hacı Kenan'la çekişmesi anlatılıyor. Zenginliği Kirkor Emmi yağmasına dayanan Kenan, Sülük Bey'i vurdurur, Emey de Kenan'ı haklar, arada istidacı Pırava Mıstık yanar. ● Romana güvenli, güvensiz bakışlar, yazarın başarısı, başarısızlıkları, özeti kısmen aldığımız Rauf Mutluay'ın yazısıyla (Varlık Yıllığı, 1971) Fethi Naci'nin yorumundadır (On Türk Romanı, 1971).

BÜYÜK YOLCULUK ● Kâmuran Şipal'in hikaye kitabı (1969) ● Altı uzun hikâye. Kitaba adını veren ve bir tren yolculuğu boyunca, sonra da yabancı bir kentin otelinde bir suçluluk duygusunu geliştiren ilk hikâye, bu duygunun türlü nedenlerine eğilen diğer hikâyelerin sonuna alınsaydı, bir yalnız adam portresi, sebep ve sonuç bağlantılarıyla daha belirginleşir-

di. **Ve Karşıdaydı** hikâyesinde yıllar sonra karşılaşılan, Almanya'ya işçi giderken vedâlaşmaya gelmiş bir üvey kardeş, yazara çocukluk anılarından kaçıp kurtulmuşluğun, böyle bir güvenin boşuna ve uzakta kalmanın ancak kendini bir aldatmaca olduğunu duyurur. **Bol Uykular** hikâyesinde yalnız-adam, yıllardır kiracı olarak oturduğu bir evden, bu sefer kimselere duyurmadan, gene bir süre için çekip giderse, bu görünmeyişinin ev sahiplerinde, yakın kahvedeki dostlarında ne gibi yorumlara yol açacağını hayal eder. En iyisi uyumaktır, uyku haplarıyla bol bol uyumak ve uyur. **Gülümsedi Az** hikâyesinde iyi uyunmuş bir başka gecenin sabahında, gönlünde yaşama sevinci, uyanır. Gün boyu mutlu gülümseyen kimselerle karşılaşır. Eve döndüğünde bu defa bir Ramazan akşamının Tanrıya yaklaşılan saatlerindeki huzuru yaşar. Bir başka gün **Dört Duvar** arasında, odasında bunalmış, geçmişin ve şimdi'nin, kapanmayan bozuk bir kapının sesleri gürültüleri içinde sinirli gergin, kendini gene sokaklara atacaktır. Sonuncu hikâye **Kurban**'da, hikâyelerin kahramanı, yakın geçmişinden bir başka kesit verir: karısı, annesinin evine dönmüştür. Genç adam, ısrarlı davetini geri çeviremeyerek, altındaki kata, ev sahibinin yanına iner. Adam, karısını boşamıştır; dert ortağı gözüyle baktığı genç adamı, aklınca teselli eder. Genç, ondan kurtulunca kayınvalidesinin evine gider, karısını alır, parka götürür. Genç kadın barışma teklifini kesinlikle reddeder. Son deneme boşa gitmiş ve delikanlı, kendi açısından sebeplerini tam açıklayamadığı kırgınlık birikimlerinin kurbanı olmuştur. ● Hikâyeler, yarı yarıya, çocuksuz olmaktan ileri gelme bir evlilik çözülüşüne yakılmış toplu bir ağıt; bu ayrılışın getirdiği yalnızlık ve pişmanlıkların dolayh anlatımıdır. **Gülümsedi Az** hikâyesinde bu durum ve bu özlem, açıkça hissedilir.

CADI ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1912) ● Yalıları bitişik iki kadından biri ölüp de kocası tekrar evlenecek olursa, sağ kalan komşu hanım, adama rahat yüzü göstermeyecektir. Böyle sözleşirler. Kadınlardan biri ölür, kocası Naşit Nef'i Efendi yeniden evlenince yalı komşusu hanım cadı kılığına girerek arkadaşının dileğini yerine getirir. ● Roman tartışmalara yol açınca yazar Cadı Çarpıyor (1913) ve Şakavet-i Edebiye (Edebiyat Eşkıyalığı, 1913) kitaplarıyla sanatını ve halk için sanat tezini savunmuştu.

CAN PARASI ● Fakir Baykurt'un hikâye kitabı (1973) ● Kitabın başında kendisiyle yapılmış konuşmada yazar, hayatı ve sanatı üzerine ayrıntılı bilgi veriyor. Genellikle köyden, kasabadan insan manzaraları, röportajlar niteliğini taşıyan yirmi bir hikâye içinde içtenliği, derinliği etkili olanlar şunlar: İlk hikâyedeki **Can Parası** Nevşehir köylerinden Sadullah'm, ağır hasta kızı Cemile'yi Ankara'da Hacettepe Hastanesine yatırabilmesi için gerekli bin beş yüz liradır. Cemile, han odasında ölür. **Güldede** hikâyesinde

üç çocuk anası gencecik Neslihan da hastalıktan erimiş, bitmiştir. Merhametli kocası yoksul Abdo, onu, son ümit, son teselli olarak, Yatır Güldede merkadine şifa için duaya götürür. **Gazi Büyürken,** Ankara'da kalabalık bir apartmanda kapıcı karısının, daire sahiplerinin alışveriş isteklerine yetişme telâşlarının hikayesi. **Merzifonlu Koca Zeynel** cezasını tamamlayıp köyüne dönmüştür ki, iki hafta geçmeden sebepsiz ölür: "Sekiz yıllık mapuslukta kurula kurula zembereğe dönen hız, köye gelince boşanıvermiştir." **Macır Osman** iskân edildiği bir Ankara köyünde köylülerin düşmanlığıyla karşılaşan, çoluk çocuğuyla ordan oraya atılan, iyi kalpli bir Balkan göçmenidir. Sonunda Manisa'da bir zeytinlikte çapacı olur: Anayurtta ev bark, toprak sahibi olması artık hayaldir. **Emecik'in Muhtarı** hikâyesi, bir iki petek bal yüzünden Reşadiye'de yokyere işlenen bir cinayeti anlatıyor. **Kızlanh Halil'in Fidanları** hikâyesinde Halil, gözü gibi sevdiği badem fidanlarını kesen evli barklı Süleyman'a cinsel ve pis bir ceza verdirmekle yetinir. **Palaz'da** çocuk Ahmet, kendisiyle haince alay eden köylünün harmanını yakar. **Şıhlıgöz Yolunda** bir köy öğretmeni, kasabadan dönerken donmuş, kurda kuşa yem olmuştur.

CAN ŞENLİĞİ ● Abbas Sayar'ın romanı (1974) ● Olay günümüzde Yozgat'ta geçer. Havza, Samsun, Merzifon ve Çorum yollarında yıllar yılı eşek sırtında yük taşıyıcılığı, katarbaşılık yapmış, arabalar çıktıktan sonra da aranmaz olmuş Hüseyin Ağa, şimdi matbaacı Nail Bey'in şehre yakın elma bahçesine iki aylığına tuttuğu, seksen yaşında bir bekçidir. Biri semerci, biri kalaycı, hayırsız iki oğulun başlarından attıkları ihtiyar için, Nail Bey'in satın alıverdiği bir eşek, en büyük oyalanma, hemen tek "can şenliği" olmuştur. Elmalar toplanıp da bağ bekçiliği sona erince, biçare ihtiyar yeni bir ümide kapılır: Şehir çıkışındaki dam yapılarında, Karayolları bekçisi kocasıyla yaşayan, köy gelini Ayşe'nin, altmışı geçkin dul anasıyla evlenir, kadının köyüne gider. Şehirdeki evine sahip çıkmış oğlundan bu ev karşılığı beş, on bin lira alacağını duyurmuştu. Bu parayı alamayınca, yeni karısının küçümseyişleriyle karşılaşır. Komşuların kışkırtmasıyla, karısının bu horlayışı giderek dayanılmaz hale gelir ve Hüseyin Ağa, yaptığı işin, yani ölümün eşiğinde bir insan soluğunu yanı başında duyma ve paylaşma isteğinin boşluğunu anlar. Öçünü daha çok kendinden alır: Şehre gelir, evle birlikte kendini de yakar, ölür. Cesedi ancak aradan bir kış geçince, nisanda, işçilerin enkaz temizliğine giriştiklerinde, ortaya çıkacaktır. ● Abbas Sayar, bu romanıyla 1975 Madaralı Roman Ödülü'nü kazandı.

CANAVAR ● Faruk Nafiz Çamlıbel'in oyunu (1925) ● Ahmet, Ali Baba'nın kızı Zeynep'le sevişmektedir. Zengin, eşraf oğullarından Ömer de kızı sevmektedir ve kızı kaçırır. Götürdükleri yerde bulup kurtardığı Zeynep'le dönmekte olan Ahmet'in arkasına Ömer ve adamları düşerler. Yakalana-

cağını ve sevgilisinin elinden alınacağını gören Ahmet, Zeynep'i öldürür ve öc almak için dağa çıkar. (MN/2)

CANLI MAYMUN LOKANTASI ● Güngör Dilmen'in oyunu (1964) ● Sokak satıcılığından petrol krallığına yükselmiş Mister Jonathan ve genç karısı Misis Jonathan, balayı için çıktıkları dünya gezisinde Çin'e gelmişler, Hongkong'da milyoner turistlere canlı maymun beyni yediren bir lokantaya gitmişlerdir. Bir masanın altına bağlı ve tıraş edilmiş başı masanın ortasındaki delikten yukarı çıkmış, diri bir maymunun kellesi satırla uçurulacak ve beyin, orada zengin, genç Amerikalı çiftin gözleri önünde, kafatasından sıcak sıcak hemen çıkarılacaktır. Karı-koca bu ânın heyecanıyla doludurlar ki, canlı maymun birdenbire kaçar. Eşsiz bir yemekten olmuş Amerikalıların çok üzüldüklerini gören, elli yaşlarında bir Çinli (Şair Wong), üstelik hiçbir işe yaramamış kendi beynini verip yoksul, kalabalık ailesine beş, on kuruş bırakabilmek için maymunun yerine geçmeyi kabul eder ve garsonun satırı, Bay Wong'un başını uçurmuştur ki, masa başındakilerin sevinç ve korku çığlıkları arasında perde iner. ● Amerikan kapitalizm doygunluğunun Uzak Doğu halk yoksulluğu ile karşıtlığı ve taşlanması esasına dayanan, eleştirmenlerce değişik açılardan yorumlanan bir perdelik oyun, Halkevleri Genel Merkezi'nin Şinasi Efendi Tiyatro Ödülü'nü kazanmış ve İstanbul'da Küçük Sahne'de oynanmıştır (1963).

CEHENNEM ● Muzaffer Buyrukçu'nun hikâye kitabı (1966) ● Üç uzun hikâye. Birincisi **(Cehennem),** çalıştıkları büroda memurların yer yer cinsel, eş-cinsel sorunları deşen, konudan konuya atlayan konuşmalarıyla oluşuyor. **Uzaklarda Bir Tüfek,** yeni gelen acemi erat arasında, ertesi gün kışladan ayrılacak, terhis edilmiş askerlerin kışlada son gecelerini hikâye ediyor: Ümit, sevinç ve endişelerin kaynaştığı ortamda Hasan, köyüne dönünce, eski bir kan dâvasını sürdüren düşmanları tarafından öldürüleceği korkuları içindedir. **Eski ve Çürümüş Bir Yer** hikâyesinde ise, evvelce yalvarmalarına kanıp kaçakçılığına göz yumarak kaçmasına yardım ettiği bir müdürün, şimdi, verdiği kartı ve kendisini tanımazdan gelmesi üzerine, bir hudut görevlisinin geçirdiği bunalım anlatılıyor: Görevini ihmal yüzünden işinden atılmış, sefalete düşmüş memur, bu inkârla yıkılarak müdürü öldürür.

CEHENNEM KRALİÇESİ ● Selim İleri'nin romanı (1980) ● İşadamı Korkut ve ressam Belkıs motorla Bodrum'a gitmektedirler. Korkut genç, güzel ve dişi bir kadın olan Belkıs'a tutkundur. Fakat bir zamanlar Korkut'a eğilim duyan Belkıs artık ondan bıkmıştır. Şimdi gönlü yazar Mehmet'tedir. Mehmet de ondan hoşlanmaktadır, ama evlidir. Korkut, Kalyon Oteli'nde yer ayırtmıştır. Arkadaşları Mehmet ile eşi Semra, genç reklamcı

Gökmen ile felsefe öğretmeni Şadiye de otobüsle oraya gelirler. İki kişilik odalara yerleşirler. Yazı Bodrum'da geçireceklerdir. Akşamleyin kıyıda bir meyhanede otururlar. Yiyip içerler. Belkıs uzun uzun Mehmet'le söyleşir. Korkut ile Şadiye susarlar. Semra sarhoş olur. Gökmen içini çekerek Belkıs'ı seyreder. Bir başka akşam yine meyhanede toplanırlar. Mehmet'le Belkıs dansederler. Korkut'la Gökmen kıskanarak üzüngle onlara bakarlar. Semra iyice sarhoş olur. Geceleyin odalarında Belkıs'la Korkut tartışırlar. Korkut onun arkadaşlarından ayrılmasını ister. Belkıs sinirlenir. Sabahleyin sıkıntıyla kalkar. Kendisini umutsuzca seven Gökmen'in yanına gelir, kıyıda konuşarak yürürler. Şadiye Bodrum'da dolaşırken fakülte arkadaşı Hüseyin'le karşılaşır. Yanında Rıfat adında genç, yakışıklı bir futbolcu vardır. Hüseyin (öbür adıyla Bülbülün) eşcinseldir. Rıfat'ı sevmektedir. Şadiye de görür görmez tutulmuştur ona. Dinlence bitince, topluluk İstanbul'a döner. Mehmet'in karısıyla arası büsbütün açılır. Semra kendini içkiye verir. Bazı geceler eve gelmez. Mehmet'in direnme gücü gitgide azalır. Arkadaşlarından Ruşen ve Kerim'le bir toplumcu kültür dergisi çıkarmayı kararlaştırırlar. Bunun için Mehmet üniversitedeki asistanlığından ayrılır. Fakat az sonra arkadaşlarıyla uyuşmazlığa düşer. Karısı da onu yüzüstü bırakır.Böylece, evliliğin de yürümeyeceği anlaşılır. Mehmet yapayalnız kalır. Bir türlü okuyup yazamaz. Aylaklık, yalnızlık ve umarsızlıkla bunalıma girer. Sonunda canına kıyar. Geçkin bir kız olan Şadiye, Hüseyin'in yalvarmalarına aldırmaz, gönlünü kaptırdığı Rıfat'la evlenir. Yazık ki mutluluğu çok sürmez. Çünkü kocası onu sevmemiştir. Kendisine baktırmak için evlenmiştir onunla. Çocuğu da olmamıştır. Haftada birkaç gün eve gelmektedir. Şadiye acıyla gizlice ağlamaktadır. Mehmet'in beklenmedik ölümü Şadiye'yi üzer. Gerçek bir dost, iyi bir insan, seçkin bir aydın yok olmuştur. Olay Belkıs'ı da sarsar. Mehmet'i derinden sevdiğini anlar. Gerçi intiharından önce bir gece onu görmeye gitmiş, saatlerce dertleşmişlerdi. Onunla yatmayı tasarlamıştı, ama Mehmet oralı olmamıştı. Belkıs anadan kalma mücevherlerini satarak Bodrum'da ıssız bir köye yerleşmeyi düşünür. Korkut'la ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Daha fazla sürüklemesi olanaksızdır. Öte yandan, Korkut da onu sürekli izlemekten yorulmuştur. Üstelik, işlerin ilerde düzeleceğinden de umudunu kesmiştir. İkisi de ortak bir dilden konuşmadıklarını öğrenmişlerdir artık. Herhalde ayrılacaklardır...

CEHENNEMLİK ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1924) ● Devletin üst görevlerinde bulunmuş, zengin, yaşlı, emekli Hasan Ferruh Efendi, kız kardeşinin ailesiyle birlikte bir yalıda oturmaktadır. Genç bir karısı ve önceki eşlerinin birinden de çirkin bir kızı vardır, küçükten büyüttüğü yakışıklı evlatlığı Şemsi'yi kızıyla nişanlamıştır. Kız kardeşi Ferhunde Hanım, yaşlı kocasının yatıştıramadığı arzularını, Şemsi'ye göz koyar, onunla yatış-

tırmak ister; meramına da erer. Oysa nişanlı Şemsi, Ferhunde Hanım'ın güzel kızı Mahmude'yi sevmektedir; Mahmude'nin kardeşi Muzaffer de amcasının genç karısı Cazibe ile ilişki kurmuştur. Roman bu aşk ve tutku kargaşalığının türlü görünüm ve sürprizleriyle ilginçliğini sürdürür. (MN/3)

CELALETTİN HARZEMŞAH ● Namık Kemal'in oyunu (1885) ● On altı perdelik tarihî oyun, Ab-ı Sükûn adasında "şahane fakat eski" bir çadırda Celâlettin ile ilk eşi Neyyire arasında bir konuşma ile başlar. Herzamşahlar'dan Mehmet, bir moğol ticaret kervanını yağma ettirince Cengiz ordularının saldırısına uğramış, yenilmiş, Hazer denizindeki bu adaya sığınmıştı. Ölümü üzerine yerine büyük oğlu Celâlettin Harzemşah geçti. Moğollarla savaşa giren, yenilgiye uğrayan, Hindistan'a kaçmak zorunda kalan, Sind nehrini geçerken de esir düşmemek için karısını ve oğlunu nehre atan, ancak on beş kişiyle kendisini kurtarabilen Celâlettin, Hindistan'da bir ordu topladı, Tebriz'e kadar geldi. Kalenin hükümdarı Mihricihan adındaki kadın, Celâl'e âşık oldu, kaleyi teslim etti ve evlendiler. Moğollarlar savaşı sürdüren Celâlettin son yenilgisinde dağa kaçtı, dağda bir taş üzerinde otururken, Moğolların tarafına geçen komutanlarından birinin adamı eliyle öldürüldü, gömleğini kâğıt ve karısının parmağını kalem yaparak vasiyetnamesini yazdırdı. Kocasının öldüğünü gören Mihricihan da kalbine bir hançer saplayarak orada can verdi. ● Sahne değerinden çok, yazarın edebiyat anlayışını ve bizde tiyatro çalışmalarının başlayış ve gelişmesini belirttiği önsözü "Mukaddime-i Celâl" ile ünlü eserin konu özeti Hikmet Dizdaroğlu'nun Namık Kemal/Hayatı, Sanatı, Eserleri (1952) kitabından alınmıştır.

CEMİLE ● Orhan Kemal'in romanı (1952) ● Olay 1934 yılında geçer. Annesini küçükken kaybetmiş, 14-15 yaşlarında bir boşnak kızı olan Cemile, ağabeyi Sadri ile Adana'da bir dokuma fabrikasında çalışmakta, yaşlı babaları Malik ev işlerine bakmaktadır. Çukurova yerlilerinden Çopur Halil, beş-on devesiyle biraz malına güvenerek, girip çıktığı fabrikadaki bir işçi kızıyla boyuna Cemile'ye haberler gönderir, onunla evlenmek ister. Fakat Cemile'nin gönlü fabrika kâtibi Necati'dedir. Araya bir ayaklanma olayı girer: Makinelerde sık sık iplikler kopmakta, dolayısıyla parça başına çalışan işçilerin ücretlerinde azalmalar olmaktadır. Fabrikaya beş yıllık kontratla getirilmiş İtalyan mühendis Orlando'ya karşı Türk ustabaşının bir tertibidir bu. İplik kolalarına gizlice zımpara tozu karıştıran ustabaşı, mühendisi bu yoldan uzaklaştırmak ve fabrikayı, iki ortaktan biri olan, cahil Kadir ağa ile dilediği gibi yönetmek sevdasındadır. Ustabaşı ile yeğeni Camgöz Sadık'ın kışkırttığı işçiler, İtalyan mühendisin odasına hücum ederler. Mesele anlaşılmıştır: Fabrikanın uyanık fikirli, öteki sahibi Numan Rüştü Be-

yin müdahalesiyle ayaklanma bastırılır, suçlu işçiler işlerinden atılır. Ustabaşı Nazilli'ye kaçmış, yeğeni de deveci Halil'in yardımıyla bir kahve açmıştır. Sefalet içinde kalan ve bir oyuna kurban gittiklerini anlayan işçiler, kahveyi yakıp yıkarlar. Kâtip Necati, Cemile'yle evlenir. ● **Baba Evi** romanında çocukluk ve ilk gençlik yıllarını anlatmış olan Orhan Kemal, **Avare Yıllar** romanına evlenmeyle biten gençliğini konu edinmişti. Cemile romanı, Avare Yıllar'da ismi verilmeyen, kimliğinden, ailesinden pek söz edilmeyen gelinin, evlenmeden önceki hayatından bir bölümün hikâyesidir.

CEMO ● Kemal Bilbaşar'ın romanı (1966) ● Olayları Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında başlayıp 1925'in ilk aylarındaki Şeyh Sait isyanı sıralarında ve daha sonra gelişen roman, iki bölümdür. Kürt kızı Cemo, ilk bölümde babası değirmenci Cano'nun, ikinci bölümde kocası çancı Memo'nun ağzından anlatılır. Cemo'un anası Kevi, bir ağa kızıydı. Cano onu kendi ağası için kaçırırken, yolda âşık olmuş, kendine almış, ağanın korkusundan üç yıl dağda belde dolaşmışlar, kızları Cemo o arada doğmuştur. Derken Şeyh Sait isyanı çıktı. Mahmut adında bir başka şeyh, üçyüz adamıyla bu isyanı bastırmaya gitti. Karısıyla kızı Cemo'yu Şıh Mahmut'un konağına bırakarak, bu kafileye değirmenci Cano da katıldı. Şeyh Sait'in yakalanıp Diyarakır'da Gazi Paşa'nın adamına teslim edilmesinden sonra, dönüşte, karısının öldüğü haberini alan Cano, Şıh Mahmud'un değirmenine yerleşip "dişi bitmemişken öksüz kalan" kızı Cemo'yu yiğit bir delikanlı gibi büyüttü. Şimdi güzel Cemo'yu isteyenler arasında Şıh Sayıt'lı Sorikoğlu da bulunmaktadır. Baba Cano, teke tek döğüşte kızını kim yenerse ona vereceğini söyledi. Sonuncu talibin de Cemo'ya yenildiği sırada çancı Memo çıkageldi. Daha önceden de sevdiği için, Cemo, döğüşsüz, Memo'nun oldu. ● Romanın ikinci bölümünde Bitlis, Muş dolaylarından bir köylü olan çancı Memo, önce kendi hayatını anlatır: Yetim kalmış, Diyarbakır dolaylarındaki dayısı tarafından büyütülmüş, saz çalmasını, çan yapmasını, savaşmayı dayısından öğrenmiştir. On sekizindeyken gönlünü Dersim ağalarından birinin kızı olan Senem'e kaptırmış, bir şeyh oğlu olmadığı için dengi değil diye vermedikleri kızı, Diyarbakır'daki askerliği sırasında, terhis edilir edilmez, kaçırmayı tasarlamıştır. O ara dayısının ölümü üzerine köyüne izinli gider, dönüşte Senem'in de öldüğü haberini alır. Memo, askerlikten sonra artık dayısının köyünde kalamaz, yengesinin ısrarlarını dinlemeyerek, köyden ayrılır. Memo'nun Cemo ile karşılaşması, ona tutulması bu ayrılıştan az sonradır. Cemo ile Memo'nun beraberlikleri de maceralarla dolu geçer: Memo, Cemo'yu alır, kendi köyüne götürür. Derken Şıh Sayıt'lı Sorikoğlu, köylerine sahip çıkar. Hükümet, köy halkını başka bir yere, Çakal Gediği'ne yerleştirir. Memo, baharda bir gün çan satmaya Dersim'e gitmiş-

tir; Şıh Sorikoğlu'nun adamları tarafından pusuya düşürülür, vurulur, dövülür, bıçaklanır. Dersim köylüleri, ağır yaralı baygın buldukları Memo'yu obalarına götürürler; Memo orada ilk sevgilisi Senem'i görür. Senem'in, Diyarbakır'daki askerliği sırasında Memo ile buluşmalarından bir oğlu olmuştur. Bir aylık bir bakımdan sonra Memo iyileşmeye başlar. Köylüler onu obalarına ağa yaparlar; fakat Cemo'yu unutamamıştır Memo. Bir ara Senem'i bırakıp Çakal Gediği'ne gider. Daha yarı yolda, köyün, Sorikoğlu tarafından talan edildiğini, bir çok köylünün öldürüldüğü veya tutuklandığını öğrenir. Sorikoğlu'nun tekmeleriyle Cemo da bir tehlike atlatmış, Memo'dan olacak çocuğunu düşürmüş, şimdi de içki meclisinde oynatılmak için, ağa Sorikoğlu ile kaymakam yardımcısı tarafından, zorla, Zozana yaylasına götürülmüştür. Yanındaki köylülerle birlikte Memo, bağ evini basar. Memo'yu gören Cemo o arada bulduğu iki kazma sapından birini Sorikoğlu'na verir, kendisini savunmasını söyler ve yiğitliğini göstererek Sorikoğlu'nu döve döve kendisi öldürür. Kaymakam yardımcısı da kaçmak isterken uçuruma yuvarlanır, ölür. Cemo ile Memo, Dersim'e Senem'in obasına dönerler. ● Bir destan -masal havası taşıyan; canlı, deyimli, şiirli bir dil ve anlatımla yaratılmış; bütünüyle yerli bu Doğu-Anadolu romanının prototipi, yazarın Yeditepe dergisinde yayımlanmış (1953) **Çancının Karısı** hikâyesidir. Cemo ile Türk Dil Kurumu 1967 Roman Ödülü'nü kazanan Bilbaşar, daha sonra, Cemo'nun devamı olan, iki ciltlik **Memo** romanını çıkardı (1969).

CENGİZ HANIN BİSİKLETİ ● Refik Erduran'ın oyunu (1959) ● Evinin bahçesinde mavzerle, makineli tüfekle kuş avlayan, önüne gelenin kandırabileceği kadar bön, anlayışsız ve yarı sapık bir adamdır Cengiz. Avrupa şehirlerinde yaşamış, sözde kültürlü bir kadın (Suzan), üç karısı daha olan bu adamla evlenir. Olayı 1933'lerde geçen ve eski toplumumuzda birden çok kadınla evlenebilme geleneğinin de bir yergisi olan eser, önce İstanbul'da Küçük Sahne'de (1959), sonra Ankara Devlet Tiyatrosu'nda (1961) oynanmış, kitap halinde basılmıştır.

CEVİZLİ BAHÇE ● Kemal Bilbaşar'ın hikâye kitabı (1941) ● İzmir'de basılmış olan kitapta yedi hikâye var. Mediha Berkes, bir tanıtma yazısında hikâyelerin konularını şöyle özetliyor (Yurt ve Dünya, 12, 1 Ocak 1941): "İlk hikâye **Cevizli Bahçe**'de bir kasaba fabrikatörü, halka sezdirmeden, hileli, meşru olmayan yollarla bir servet biriktirir, fakat sonunda kazâ ile ölerek, günahkârlığının cezasını çeker. **Kadırga,** halk arasında haysiyet ve şeref sahibi olduğu halde, sinsi sinsi ahlâksızlık eden bir ihtiyarın hikâyesidir; bunu vesile yaparak yazar bize, o kasabanm içyüzünü, gizli fuhuş evlerini, halk arasında yürürlükte âdet ve ahlâk kurallarını anlatır. **Kelimam'ın Fesleri**'nde mütaassıp kasaba eşrâfı, genç ve ileri fikirli bir bucak

müdürüne kurnazca oyun oynar. **Müftü'nün Hullesi**'nde durum aynıdır: Softalar, şeriatle oynandığı iddiasıyla, yenilikler getirmek isteyen dürüst bir öğretmeni kurnazca kasabadan uzaklaştırırlar. **Bir Tren Yolculuğu Esnasında** hikâyesi, muhtelif konularda ayrı ayrı hikâyeciklerden ibarettir. **Irgatların Öfkesi,** yol işçisi köylülerle, menfaat için kurulmuş özel bir şirket arasında geçen bir mücadeledir. Yazarın **Anadolu'dan Hikâyeler** (1939)'inde olduğu gibi, bu hikâyelerin çoğunun sonunda da, kabahatli olanlar cezalandırılır..."

CEZMİ ● Namık Kemal'in romanı (1880) ● Cezmi 17. yüzyılda yaşamış şair, binici, kahraman bir sipahidir. İran'a karşı açılan bir cenge gider. Kırım şehzadelerinden Adil Giray da oradadır ordusuyla. İkisi arkadaş olurlar. Adil Giray İranlıların bir baskınında yakalanır. Şahın karısı Şehriyar, Adil Giray'ı sever, fakat delikanlı, Şah'ın kız kardeşi Perihan'a vurulmuştur, kız da onu sever. Araya mezhep çekişmeleri girer. İran saltanatını Şiîlerden almaya çalışırlarken, aşkına karşılık görmeyen Şehriyar öcalmak ister. Hazırladığı fesatta Şehriyar da hayatını kaybeder, ama Perihan'la Adil Giray da ölürler. Kendilerine yardım için İran'a çağrılmış Cezmi de yaralanır. (MN/2)

CİĞERDELEN ● Safiye Erol'un romanı (1946) ● Ciğerdelen, Tuna nehrinin sağ tarafında Estergon kalesinin karşısında ve Batı yönünde eski Türk palangasıdır. Avusturya-Osmanlı savaşlarında önemli kalelerden biriydi. Türklerin orada savaşları 1683'tedir: Silâhtar Tarihi'nde "Düşman Ciğerdelen altına gelip dört tarafından ateşe verdi, içinde bulunan birkaç bin kadın ve erkek feryat ederek yanıp gitti ve dumanı göklere yükseldi" diye anlatılan bu yenilgi, Estergon kalesinin de düşmesine sebep olmuştu. ● Safiye Erol, romanında şimdi ile geçmiş zaman karşılaştırmaları yaparak, soyları Ciğerdelen kalesindeki Sarı Sipahiler'e kadar çıkan iki gencin aşklarını anlatıyor: Almanya'da inşaat mühendisliği okumuş, yurduna dönmüş Turhan'la, lise arkadaşı Haşmet'in karısı olan ve 1943 yılında İstanbul'da Moda'da bir evde bir çay toplantısında tanıdığı Cangüzel Hanım'ın aşkları. Ciğerdelen kalesi nasıl Sarı Sipahiler soyunca tarihin düğüm noktası, sürekli savaş ruhunun kan damarı olduysa, Edirne'nin imar planlarıyla uğraşan Turhan da hırçınlık ve kıskançlıklarıyla Cangüzel'le uğraşa uğraşa, sonunda onu elinden kaçırmıştır. Cangüzel'in Keşan'da üç günlük misafirliği son buluşmaları olmuştu. (Zahir Güvemli, Türk Romanları, 1954)

CİHAN ŞOFÖRÜ ● Samim Kocagöz'ün hikâye kitabı (1954) ● On iki hikâye. İlk hikâyenin kahramanı Berduş, altındaki yaşlı Ford kamyonuyla, Söke ovasının pamuğunu büyük şehirlere taşıyan, kendi deyişiyle, "yetmiş bir buçuk millet motorun ciğerini kitap gibi okuyan", iyi kalpli, hisli bir Ci-

han Şoförü'dür, yol boyunca hayatını anlatır. **Alış-veriş hikâyesinde olay köyde geçer: Fakir bir baba, bir çuval buğday, biraz öteberi karşılığı küçücük kızını bir adama, nikâhsız verir; toprak suratlı kabadayı, kızı peşine takar gider; kızcağızın çocuk gözleri dolu doludur. Çakı** hikâyesinin başlıca kişileri bir baba ve oğludur: Delikanlı, pamuk tarlasına çalışmaya gelmiş, iri kocaman çakısıyla ılgın dalları kesip, sırtında getirdiği, ayakları kötürüm babasına bir gölgelik yapmış, onu oraya yerleştirdikten sonra tarlaya koşmuştur. Günlerce çalışır; ücret anlaşmazlığından dolayı dayıbaşıyla aralarında çekişme olur. Adam, bıçağına el atınca, delikanlı da çakısına sarılır; araya girerler, mesele yatışır. Delikanlı, babasını sırtlar, bir başka tarlaya doğru, yola çıkar. Bu arada baba, çakının ne zaman kullanılacağı üzerine, oğluna öğütler verir. **Koca Öküzün Ölümü**'nde Menderes'i geçmeye çahşırken çamura saplanan ve çakallar tarafından parçalanarak öldürülen bir öküzün ardından baba oğulun duydukları anlatılır. Oğul hikâyesinde on yıldır bir çiftlikte yanaşma Süleyman'ın, bir işçiyle evli ve pamuk toplamaya gelmiş Ayşe'den bir çocuğu olmuştur, iki aylıktır çocuk. Süleyman, kocasından boşanıp kendisine varmasını isterse de, Ayşe bunu reddeder. İki kızı daha vardır, evliliğinden memnundur. Pamuk toplama sona erince Ayşe, kucağında oğlu, kendisini almaya gelmiş kocası ve iki kızıyla köye döner; çiftlikte kalan ve onları seneye kadar göremeyecek olan Süleyman, ahırdaki doru ata içini döker, dert yanar. **Kör Talih**'te Söke düzlüğünde bir yol yapımında çalışan Yusuf, aldığı bir piyango biletine bir şey çakmamasına rağmen hayaller kurmaya devam eder. Altıncı hikâyeye konu olan **Teneke,** bir kış sabahı bir evin önünden çalınmıştır. Bekçi Yakup, hırsızın peşinden koşar, neden sonra şehrin dışında yakalar genç adamı: Çöp tenekelerinden yapılmış dermeçatma bir kulübecik önündedirler; iki cılız oğlan, bir cılız kadın çıkar kapı yerine geçen oyuktan. Adam, çocuklarını soğuktan koruyacak son tenekeyi çalmıştır. **Motor** hikâyesinde olay bir bankada geçer: Yaşlı köylü, gerekli belgeleri getirmiş, Marşal yardımından bir traktör almak için kredi istemektedir. Motor, tarlasının kapasitesinin çok üstündedir ve ona zarardan başka bir şey sağlamayacaktır; fakat yaşlı köylü, oğlunun şerefi ve köye gösteriş için diretir, motoru alır. **Gençlik Bu,** konusunu Ahmet'in, karısı Fadime'ye aşırı tutkunluğundan alıyor. **Dost Hatırı**'nda Söke meyhanelerinden birinde, bir kadeh rakının geri çevrilmesinden yok yere bir cinayet işleniyor. **Bir Garip Kişi,** seyrek beyaz saçlı, yaşlı bir adamdır; yazara bir sürü defter gösterir ve bunlardan kendisinin, kendi gibilerin romanını çıkarmasını ister; yazar, defteri yüz liraya alarak, sıkıcı konuktan kurtulur. Son hikâye **Kafadan Sakat**'ta Yunus Efendi, aklını kebapçının kedisine takmıştır; hayvanı kireç kuyusuna fırlatarak öldürür. ● Eser yazarın dördüncü hikaye kitabıdır ve Kocagöz hikâyeciliğinin başarılı örnekleri, sayıca daha çok, bizce asıl bu kitabında bulunur.

CİNSEL OYUN • Mehmet Seyda'nı romanı (1966) • Eser, çocukluğu **Bir Gün Büyüyeceksin** (1966) ve **Yaş Ağaç** (1958) romanlarında anlatılan Osman'ın cinsel gelişme ve açılımı üzerine kurulmuştur. Yazar, girişte, kişisel olayların geçtiği zaman bakımından, romanının 1916-1956 yıllarını kapsadığına değinir. Kitabın ilk 55 sayfası, Osman'ın baba-evi anılarıyla oluşur. Sonraki, asıl birinci bölümde, baba evinden kopmuş Osman, Ankara'dan İstanbul'a gelen bir trende, yaşama canlısı bir kadının, hizmetçiliklerde biraz fazlaca açılmış kızıyla ilişki kurar. Bu kız, Osman'ın cinsel oluşumunu hızlandıracak ve ona İstanbul'da bir sokak kadınının evinde bir de oda kiralayacaktır. Bu birinci bölüm bize, Osman'ın kadına ve edebiyata açılmış bir dünyada işsizlikler, zaman zaman zor işler arasında sürdürdüğü avarelik yıllarını verir. İkinci bölüm, hala-dayı oğlu Fahim'in; Avrupalardan dönüp gelmiş, cinsel perhizlere girerek kurtuluşunu askerlikte ve ilerlemiş yaşına rağmen başlayıp bitirdiği tıp öğreniminde bulmuş Fahim'in dünyasıdır. Cinsellik ekseninde anı ve yaşantıların anlatım ve yorumlarıyla beslenen romanda Bilinçaltı akımından yararlanmalar, Freud'cu görüşlere açılmalar önemli bir yer tutuyor.

CUMARTESİ YALNIZLIĞI • Selim İleri'nin hikâye kitabı (1968) • Sekiz hikâye. İlk ikisi (**Hüzün Kahvesi** ve **Yürek Burkuntuları**), şizofrenik saplantı ve sayıklamalar içinde, yılgın bir cinsel sapığın öyküsü. Cumhuriyet'ten sonra bir aile fertleri arasındaki kopuşlara yaslanan üçüncü hikâyede, Cumhuriyet'ten önce bir nâzır kızı olan; üniversitede okumuş öğretmen Suat; sevdiği, fakat ülküsü tutkusundan ağır basan aşırı sosyalist bir marangoz tarafından terk edilir; artık mutsuz bir dünyaya kapalı, yaşlı bir kızdır Suat ve **Türküsüz'**dür. Dördüncü hikâyedeki üniversite öğrencisi Güner'in, yalnızlığında yakın dostluk kurduğu, Erenköy'ündeki komşu Eşref Selim, Nâzım Hikmet'tir. Halktan gelen, halka dönük Güner, Eşref Selim'in görüşleri etkisinde, burjuva üvey babasının sofrasında kendini bir **Asalak** gibi görür. **Güzün Savaş** hikâyesi; toplanıp götürülen, cop yiyip çocuğunu düşüren kızlı, erkekli öğrenci gösterileriyle bir miting tutanağı gibidir. Altıncı hikâyenin kahramanı işçi kız, bencil anlayışsız bir aile çevresinde, sürekli bir bunalımı yaşar; ancak kaynakçı bir gençle gezmelerinde, yani **Cumartesi Yalnızlığı'**nda mutludur. Sevdiğinin, sonunda, Türküsüz'deki marangoz gibi çekip gitmesi üzerine, bu mutluluktan da yoksun kalır. Son iki hikâye **Ağlayan Kiremitler** ile **Zeytinliklerin Altında Sükûn Yok'**ta konu, büyük şehirde fabrika işçilerinin dünyasıdır: Ege zeytinliklerinden kopup gelmiş Macide ile Recep, büyük şehir düzen ve koşulları altında ezilirler.

ÇAKRAZLAR • Muzaffer Arabul'un romanı (1967) • Eski bir merkez memuru olan Hıfzı Çakraz'ın emeklilik yılları İkinci Dünya Savaşı'nın yok-

sulluk ve açlık yıllarına raslamıştır. İlk cıldinden sonrası basılamamış romanda, bir yığın çoluk çocuk işçi sınıfının bütün çalışan çocukları gibi çalıştıkları halde, ailenin o dönemde çektiği geçim sıkıntıları anlatılıyor. (H. İ. Dinamo, Yeditepe dergisi, Kasım 1968)

ÇALIKUŞU ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1922) ● Feride, İstanbul'da bir subayın kızıdır. Küçük yaşta anası babası ölür. Teyzesinin korumasıyla "Notre Dame de Sion" Fransız yatılı okulunda okur. Çok haşarı olduğu için, okulda ona "Çalıkuşu" adını takarlar. Yaz tatillerini teyzesinin Kozyatağı'ndaki köşkünde geçirir. Teyzesinin oğlu Kâmuran, yakışıklı, sarışın bir delikanlıdır. Zamanla birbirlerini sever, nişanlanırlar. Feride, düğün günü, çarşaflı bir kadının getirdiği mektuptan, Kâmuran'ın İsviçre'de iken Münevver adında hasta bir kızla ilişkisi olduğunu, ona evlenme vaadinde bulunduğunu öğrenir. Her şeyi yüzüstü bırakıp kaçar. Öğretmenlikle, Anadolu'nun Zeyniler köyü, Bursa, Çanakkale, İzmir Kuşadası gibi çeşitli köy, kasaba ve şehirlerde dolaşır. Güzelliği başına dert açar, her gittiği yerde karşısına bir erkek çıkar, dedikodular olur. Zeyniler köyünde iken tanıştığı ihtiyar doktor Hayrullah Bey'le Kuşadası'nda ikinci kez karşılaşır. Babacan bir adam olan Hayrullah Bey, Feride'yi kızı gibi korur; halkın dedikodusu üzerine dış görünüşü kurtarmak için, onunla kâğıt üzerinde evlenir, fakat aralarındaki ilişki bir baba-kız ilişkisidir. Feride, öğretmenliğe başlayınca bir "günlük" tutmuş, bütün bu maceralı hayatı günü gününe defterine yazmıştır. Hayrullah Bey bu defteri bulur, okur ve saklar. Hastalanınca, Feride'ye kendisinin ölümünden sonra arasıra teyzesinin yanına gitmesini ve verdiği kapalı bir zarfı Kâmuran'a teslim etmesini vasiyet eder. Hayrullah Bey'in ölümünden sonra, Feride vasiyeti yerine getirir. Kısa bir süre için teyzesinin yanına gider, zarfı Kâmuran'a verir. Zarfın içinde, Hayrullah Bey'in bir mektubu ile Feride'nin "günlük"ü vardı. Hayrullah Bey, Kâmuran'a yazdığı mektupta, Feride'yi bir daha bırakmamasını salık vermektedir. Kâmuran, mektubu ve defteri gece sabaha kadar okur, her şeyi öğrenir, ertesi gün yola çıkacak olan Feride'yi bir daha bırakmaz, evlenirler. ● Romanın geniş ve belgesel bir değerlendirmesi, gördüğümüz beş özet içinde en derli toplusu ve dolgunu olan bu özeti aldığımız kitaptadır: (CK/2)

ÇAMASAN ● Demirtaş Ceyhun'un hikâye kitabı (1972) ● Altı hikâye. İlk hikâyenin kahramanı **Sultan Kurban** bir köy ağasının kızıydı, bir jandarma onbaşısıyla evlenmiş, şehre gelmişti. Kocasını, uzun uzun anlattığı bir sel baskınında kaybetti, oğluyla gelinine kaldı. Sancılı bir hasta ve yatalak. Oturdukları gecekondunun yağmurlarla yarılan seddi, şimdi onu da suların koynuna salacaktır. İkinci hikâyedeki **Çamasan**, eli ayağı tutmaz olmuş bir dede. Ramazanoğlu beyinin yayla bekçiliğini yapmış, Abdülhamit II.

devrinde askere yazılmış, Torosların kurdu bir yörüktü bir zamanlar. Şimdi Adana'da oğlunun yanında ve geçmişte yaşadığı yaylaların özlemiyle dolu. Çocuk bakmaktan iğne ipliğe dönmüş gelinin yeni bir doğumda öldüğünü öğreneceği sırada, oğlunun da Almanya'ya işçi olarak gideceği haberini alır. Üçüncü hikayedeki **Çamur,** bir dökümhanede işçiyken seyyar satıcılık yapmaya karar vermiş Hanefi'nin saplandığı çamurdur. Hanefi, Torosların eteğinde bir köydendi, İstanbul'a gelmişti. Sürbehan'da ve oradan gönüllü gittiği Kore'de geçen askerlik anıları da çamur ve eziyet dolu. Karısının tek altınını bozdurarak aldığı iki tekerlekli, tablalı el arabasını Şişli'den, Hürriyet-i Ebediye tepesinden sonra, Haliç'e inen vadiden aşağı, kulübesine doğru koşturmaktadır ki, toprak yolda, yağmurda yağışta berbat bir çamura saplanır araba. Tek geçim aracı arabayı bu çamurdan, ıssız ve karanlık yolda çıkarıp da evine, karısı Elif'le dört çocuğuna ulaşabilmesi, artık imkânsızdır. Orhan Kemal'e adanmış dördüncü hikâyedeki **Namlu Ağam,** inşaat ustasının hapishaneden tanıdığı ve gözünde tanrılaştırdığı bir ülkü adamının öldürülüşünden duyduğu derin üzüntü ve hıncı yurguluyor. Kitabın en güçlü hikâyeleri son iki hikâye: **Velesbit'**te İstanbul'da bir gecekondu meyhanesinde yaşlı bir adam var; gedikli müşterilerin sevdiği, takıldığı bir adam. 1930-35'lerin bisiklet tutkunluklarından gelen bir adam. Kastamonu'dan İstanbul'a geldiğinde bir bisiklet almıştı, bisikletten daha hızlısı çıkınca bir şoföre muavin girmiş, şoför olmuş, dolmuş devri başlayınca da dolmuşçuluğa geçmiştir. Meyhane arkadaşlarıyla, evde karısıyla konuşmaları çok canlı, rint ve babacan bir tip. **Gebe,** "ayaktakımına politikanın ne olduğunu öğretmeye çalıştığı" gerekçesiyle işinden çıkarılmış, kırk yaşlarında bir adamla, dördüncü çocuğuna gebe karısının, içtenlik, tabiîlik, çekişme ve dayanışmalarla dolu ev hayatlarının öyküsü. ● Demirtaş Ceyhun, bu kitabıyla 1973 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı.

ÇAMAŞIRCININ KIZI ● Orhan Kemal'in hikâye kitabı (1952) ● En eskisi 1942 tarihini taşıyan on bir hikâyeye, kitabın ikinci baskısında (1964) bir hikaye daha eklenmiştir: Mavi Eşarp. Hikâyelerden beşi, yoksulların hayallerle avunmaları tema'sına dayanır: **Çamaşırcının Kızı** Neriman, İstanbul'a giderse sinema artisti olacağını düşler hep. Dondurmacı **Şuhut'la Karısı,** oğullarının doktor olup kendilerine bakacağı hayaliyle yaşarlar. İşinden atılmış **Çöpçü,** on yıldır temizlediği sokakta, tekrar işe alınacağı ümidiyle bekler. **Eski Gardiyan** şeker hastasıdır, kendini yaralarsa hastaneye yatıracaklarını sanır, ümidi boşa gider. Göçmen köylü çocuğu on dördünde **Recep,** bir cinayet yüzünden düştüğü hapishanede okuma yazma öğrenip, çıkınca doktor olmayı kurar. Cinsel güçsüzlüğü genç karısıyla ahbaplarının alaylarına mahkûm **Duvarcı Celâl,** iki sayfalık kısalığına rağmen vurucu bir hikaye. Viranelikte fuhşa alıştırılmış çok küçük **İki Kız;** parklarda

müşteri bekleyen, vücudunu bir simide verecek kadar nâçâr **Kötü Kadın;** yerleri Orhan Kemal hikâyeciliğinin uç noktaları olan bu üç hikâye de bu kitaptadır.

ÇARK ● Başar Sabuncu'nun oyunu (1970) ● Salih, Avrupadaki öğreniminden yurda dönünce fabrikatör babasının burjuva-kapitalist düzenine ve törelere saygıya başkaldırır; ama belli bir dünya görüşüne yaslanmayan, köksüz, özenti bir başkaldırmadır bu. Süslü püslü hippi giysileri içinde işsiz güçsüz bir süre baba parası yiyen Salih, sonunda küçümsediği düzene yenilir, kendini o çarka kaptırır. Üstünü başını ciddîleştirerek yazıhanenin başına geçer, babasının tutumunu benimser. "Adam olmuş", ama daha önce arkadaşlık kurduğu bir işçi karşısında da utanan, küçülen bir kimse olmaktan kurtulamamıştır. (Özdemir Nutku, Cumhuriyet gazetesi, 3 Mart 1971)

ÇARPANA ● Ümit Kaftancıoğlu'nun hikâye kitabı (1975) ● İçindeki on beş hikâyeden **Bokböceği**'nde bir Amerikan yük uçağına karşı, millî onurun zedelenmesinden duyulan hınç dile getiriliyor. **Kara Sığırlar**'da olay, Hanak ilçesine bağlı Urartu yamaçlarında geçer: Ağaların hayvan gibi yönettikleri köylüler arasında bir Kurbanı başkaldırmıştır; jandarma başçavuşu da Kurbanı'dan cesaret alan köylülerden yanadır. Ardahan birlikleri Çamurlu'yu sarar, ağaların sesi çıkmaz olur, aç ite yenik düşmüşlerdir. Ama yirmi gün kadar sonra Kurbanı ve öteki elebaşılar, Hanak'a çağırılırlar ve dönmezler geri. **Almanya Dönüşü**'nde Hanak'tan Almanya'ya giden işçiler anlatılıyor: Sünnî-Kızılbaş rekabeti unutulmuştur, bütün gözler "Almancı"lardadır. **Obollular** hikâyesindeki Obol, Posof'a yirmi kilometre, aç bir köydür. **Karıncalar**'da karılarını çalıştırarak, kazanılan parayı ellerinden alan erkeklerin acımasızlıkları anlatılıyor. **Gülember Almanyada** hikâyesi, Almanya'da biriktirdiği paralar nedeniyle köyde paylaşılamayan bir kızın öyküsü. Son hikâyedeki **Çarpana**, evli Sunuk'un tutulduğu bir kızdır. Sunuk, onu karısının üstüne kuma almak sevdasıyla yanıp yakılır, Çarpana reddeder, Sunuk ölümüne kadar Çarpana'yı sever; kıza hiçbir kötülük etmeden, edemeden sever. İki hikâye, biri okul için fotoğraf çektirmeye kasabaya giden çocukla horoz satmaya giden köylünün hikâyesi (**Al Horoz**), öteki; analarının verdiği paralarla şehirden on altı kilo mısır satın alıp köye dönen iki çocuğun hikâyesi (**Ardahan Yollarında**), kitabın çocuk edebiyatına acılı sevinçli katkılarıdır. Kitapta şenlikli hikâyeler de var: Bekçi Nebi'yi (**Küvet**) ve kadın kurdu seksenlik bir hastayı (**Baba Virani**) konu edinmiş iki hikâye böyledir.

ÇATIDAKİ ÇATLAK ● Adalet Ağaoğlu'nun oyunu (1969) ● İki perdelik, dördü kadın, ikisi erkek altı kişilik oyunda küçük bir düğmeci dükkânı sahibi, elli ellibeş yaşlarında ve bekâr Arif Bey, eski tip bir apartman daire-

sinde kız kardeşi Fatma Hanım'la oturmaktadır. Kırk, kırkbeş yaşlarındaki Fatma Hanım da hiç evlenmemiştir ve safra kesesinden hastadır; ameliyat için hastaneye yatarsa, otuz yıldır baktığı ağabeysinin yüzüstü kalmasından endişelendiği için, üst kattaki komşu kadının öğütlerine de uyarak bir hizmetçi tutar. İki yıl önce kocasıyla İstanbul'a gelmiş, dört çocuklu bir kadın olan hizmetçinin de adı Fatma'dır. Fatma Hanım, evi Fatma Kadın'a bırakarak hastaneye yatar, ameliyat olur, dönüşte merhametli olduğu ve yüzü tutmadığı için, Fatma Kadın'ın işsiz hayta kocasına da yardımda bulunduğu gibi, ailenin ilkokuldaki yaramaz oğullarını evlat edinir, emzikteki öbür çocuklarına da bakmak zorunda kalır. Bu nedenlerle evdeki huzurunu kaybeden Arif Bey'in işleri büsbütün bozulur, dükkânına haciz konur. Şimdi ağabeysine bu yüzden inme inince fedakârlığıyla halden anlamayanlara sessizce katlanmış, iyi kalbli Fatma Hanım, hayattaki tek desteğini de kaybetmiştir. ● Eser, basılmadan önce İstanbul Şehir (1965) ve Ankara Devlet (1966) tiyatrolarında oynandı. Kitaba yazarın **Sınırlarda Aşk-Kış-Barış** adında bir başka oyunu da eklenmiştir.

ÇELO ● Abbas Sayar'm romanı (1972) ● Olaylar Karacaviran dolaylarındaki bir köy ve bir ilçede geçer. İşlediği cinayetin davası, Ağırcezadaki ilk duruşmasmda "20 temmuz 1962 çarşamba günü mahallinde keşif ve tatbikat yapılması" kararına bağlanan Kadir oğlu Çelebi (yaygın adıyla: Çelo) on dokuz yaşındadır. Onu bu cinayete amcası Eset Çavuş'un zulümleri, insafsızlıkları sürükledi. Yetim büyümüştü Çelo; iki yaşlarındayken amcasının eline kalmış, çoban olmuştu. Kendisine etmediğini bırakmayan amcasının ve amca karısının elinden, köyünden, on dört yaşlarındaydı, kaçtı Çelo. Amca kızı Kezik'i seviyordu, kızı istemediği biriyle evlendirdiler. Çelo, üç beş yıl orda burda sefillik çekti, gene köyüne döndü: Babasından kalma tarlalardan, bağlardan hissesini almak istiyordu. Çok uğraştı, ama sonunda hakkını alamayacağını, boyuna aldatılmakta, horlanmakta olduğunu anlayınca amcasını öldürdü, gidip jandarmaya teslim oldu. Sevgilisi Kezik de bunca şeyden sonra, sevmediği koca evine artık aslâ dönmeyeceğini anlayarak kendini göle attı, boğuldu. ● Çelo, Türk Dil Kurumu 1973 Roman Ödülü'nü kazanmıştır.

ÇEMBERLER ● Çetin Altan'ın oyunu (1964) ● Üç perdelik, dört kişilik piyeste karı koca, yirmi yaşında oğulları Nejat, yetişkin kızları Nevin boyuna sıkılan kimselerdir. Nejat avaredir, Nevin koca peşinde, anne poker düşkünü ve baba, ipotekli evin satılacağı kaygıları içinde. Oğul, bir şilebe kâtip olur, İtalya'ya gider, yıllar sonra karısıyla döner. Baba bu arada ölmüş, Nevin bir teknisyenle evlenmiş, evden ayrılmış, fakat mesut olamamıştır. Anne eski havasındadır, Nejat babasının durumuna gelmeye başlamıştır. Mutluluğu nerede arayıp bulacaklarını bilemeyen, inanç ve değer

yoksulu aile; temelsiz sıkıntılar ve hayalî çemberler ile sarılıdırlar gene. ● 1975'de Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynandı.

ÇENGİ ● Ahmet Mithat'ın romanı (1877) ● Yazarın Cervantes'in Don Kişot'una benzer biri olarak gördüğü Daniş Çelebi'yi bilgiç annesi Saliha Molla, afsun büyü korkuları, cin peri hikayeleriyle büyütmüştür. Nafiz Efendi adında, zengin bir adam, kendini ve dostlarını eğlendirsin diye, Daniş'i konağına alır; şaka olsun diye de cariyelerinden birini Daniş'e peri kızı diye tanıtır. Daniş'in zorla evine götürdüğü kızı, Saliha Molla, oğlu için Nafiz Efendi'den satın alır. Kız, bir peri olduğuna Daniş'i iyice inandırır, Saliha Molla ölünce de kocasına her akşam esrar içirerek evde âlemler düzenler, eve erkekler alır. Daniş'in dadısı durumun ve sahtekârlığın farkındadır. Paralar tükenince dadıyla Daniş, Peri'yi öldürmeye karar verirler. Konuşmaları dinlemiş olan Peri, akşamüstü esrar içirdiği dadıyı kendi yatağına yatırır: Daniş gece yarısı eve döndüğünde, yataktaki kadını karısı sanarak hançerler, öldürür. Peri ise mücevherleri alarak kaçmıştır (ki sonradan Sümbül adıyla, ünlü bir çengi olur). Durumu öğrenen Daniş, aklî dengesini büsbütün kaybeder, on yıl sonra da kendini asar, ölür. (Mustafa Baydar, Ahmet Mithat/Hayatı, Sanatı Eserleri, 1954)

ÇERİBAŞI APTULLAH'LA İDAMLIK İSMAİL ● Afet Ilgaz'ın hikaye kitabı (1974) ● İstanbul'da Sultanahmet Cezaevi'ndeki tutukluları konu edinmiş olduğu için, kişileri bir hikâyeden ötekine de geçen on hikaye. Yazar "dizi hikâyeler" diyor. Kitaba adını veren ilk hikâyedeki Aptullah, İstanbul'un namlı yankesicilerindendir. Bir şair öğretmen, Kapalı'ya konuluşundan 38 gün sonra, oradan alınmış İdamlık İsmail'in koğuşuna verilmiştir. Çeribaşı Aptullah çingenelere haber saldığı için, asılması geciken İsmail sonunda asılır. **Arabın Yalellisi**'nde kauçuk hırsızlığından yatmakta ve radyosuna düşkün İbrahim anlatılıyor. **Beyler Koğuşundaki Hulusi Bey,** urgan fabrikatörü ve müteahhittir; İkinci Dünya Savaşı yıllarında kolayca zengin olmuş, Askeriye'nin büyük deposundan yaptırttığı hırsızlıklar yüzünden hapse düşmüştür. **Tanıklar**'da onbaşı kendisine hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklu öğretmenden şikâyetçidir. **Bayburtlu Necati** de öğretmene dergi verdiği saptandığı için taş odaya atılmıştır. Koğuşa yeni gelen **Lise Müdürü** acayip bir adamdır; öğretmen bir gece onun mahkûmlardan birine karılık ettiğini anlar. Bir ara Tophane sırtlarındaki askerî hapishanede yatmış öğretmenin askerî hastanede geçen günleri **Süngülüler** hikâyesinin konusudur. Olayları İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçen hikayelerde hayatından da kesitler verilen öğretmen, şair Rıfat Ilgaz olmalıdır. Kitabın sonuna Afet Ilgaz için yazılmış eleştiriler ve incelemelerden oluşan bir bölüm eklenmiştir.

ÇIĞ ● Nâzım Kurşunlu'nun oyunu (1953) ● Olay kışın DoğuAnadolu'da bir dağ başındaki hana sığınmış yolcular arasında, iki gün içinde geçer. Zorla evlendirilmiş, düğün gecesi sevdiğine kaçmış bir kızla, kızın peşine düşmüş ağabey ve atlatılan koca; birbirlerinden habersiz, aynı handadırlar. Durumu bilen hancı, iki tarafın karşılaşmasını önlerse de, kardeşini zorla evlendirmiş, şimdi de peşine düşmüş olduğuna pişman ağabey, bir ara enişte si (atlatılan koca) ile kavgaya başlayınca, kız onları ayırmaya koşar, serseri bir kurşunla ağır yaralanır. Çekişen ağabeysi ile kocası da kopan çığın altında kalır, ölürler. ● Üç perdelik oyun, Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynandı (1953).

ÇIKMAZDA ● Necati Tosuner'in hikâye kitabı (1969) ● İçindeki sekiz hikâyenin hepsinde yazar, bir eksik adam saplantısı içinde, çocukluk yıllarından gençliğine doğru, yaşama gücünü parça parça nasıl yitirmiş olduğunu; isyandan tevekküle, ya da aksi, geçerek ne gibi bunalımlar duyduğunu anlatır: İkinci Dünya Savaşı başlarken, bir kentin dış mahallelerinden birinde küçük bir eve, ufak bir memur oğlu olarak doğmuş, üç yaşındayken salıncaktan düşüp sakat kalmış, liseyi bitirip yüksek öğrenim yapmaya İstanbul'a gelince kamburluğunun bilinci, aşksızlıklarla, onda gitgide bir azap halini almıştır (**Eksik Adam Çizgileri**). Yirmi yaşında, koltuk değneği kullanmaya mecbur ve mahkûm, sakat bir kızla karşılaştırır kendisini. Benzerlerini, daha kötü durumda olanları düşünmek bile teselli edemez onu; tedavi için yabancı bir ülkeye gitmişse de, sonuçtan ümitsizdir (**Kurtulmak**). Üç gün önce geldiği yabancı kentte bir köprü üstünde (**Pont Marie Üstünde**) çaresizliğini olanca boyutlarıyla yaşar. **Ağabeyi** hikâyesinde gene İstanbul'dadır; bir cami yanındaki çınar altında, yazlık kahvede, insanlardan uzak, boşlukta, münvezi saatlere gömülür. Ayakkabılarını boyattığı bir boyacı "Abim de senin gibiydi" diyerek para almaz ondan. Bir geneleve gitmesi, bunalımlarından biraz olsun kurtarır onu (**Düğüm**). Sevilmeyecektir, sevmeye özenir, deniz kıyılarında kendi kendine dertleşir hep (**Çıkmazda**). Kendisini, yirmibeş yaşının keskinleşen duyarlığında "sakatlığını, sırtındaki çıkıntıyı" unutamadığı için **Çamura Yatmış Biri** olarak görür. Sonuncu hikâye **Birtakım Şeyler Gibi**'de içinden bir ses onu boyuna, odun depoları önünde vınıltıyla işleyen bıçkılara doğru iter: Kendini bıçkıya atıp, kamburunu kesebilse rahatlayacak, acınmaktan, hor görülmekten kurtulacak, herkeslere "Ben de sizin gibiyim!" diyebilecektir.

ÇIKRIKLAR DURUNCA ● Sadri Ertem'in romanı (1931) ● Olaylar padişahlık devrinde geçer. Kurnaz, çıkarcı, çapkın ve zorba Sıddıkzade, bir Alevi köyünün (Adaköy) ağasıdır, hükümette adamları vardır, köylülerden tiftik yün alıyor, İstanbul'daki tüccara yolluyordu. O yıl köylüler yünlerini Sıddıkzade'ye satamadılar. Aralarından seçip İstanbul'a yolladıkları kişile-

re dokumacılar loncası başkanı ucuz Avrupa malları karşısında çıkrıkların durduğunu, köylülerin şehirlere akın etmeye başladığını anlattı. Sıddıkzade artık fabrika eşyası satan bir tüccar olmuştur. Ticaretini yürütebilmesi için çevredeki çıkrıkların, tezgâhların durması gerekmektedir. Yoksullaşan köylüler Dergâh'a yanaşırlar, şeyh Dudu Hatun, onlara çıkrıkları durduranın mahvolacağını söyler, köylüler fabrika dokuması giymemeye and içerler. Bu arada Batılılaşmayı ve şehirli tüccarı tutan vali de çıkrıkların durmasını emretmiştir; yerli dokuma satışı yasaklanır. Sıddıkzade, alıştırmak için, Avrupa malı kumaş ve bezleri bedava dağıtırsa da, köylüler direnirler, fabrika malları Dergâh'm önünde törenle yakılır. Sıddıkzade, valiyi kışkırtır, Adaköy'deki Alevilere karşı harekete geçilmesini söyler. Köylüler daha önce davranıp eşkıyalardan Pazvantoğlu'nun kumandasında Devrek ve Mengen'i basarlar. Birçok eşkıya ve mahpuslar da onlara katılmış, olaylar İstanbul'da duyulmuş, Bolu'ya hükümet kuvvetleri gönderilmiştir. Pazvantoğlu kuvvetlerin çokluğunu görünce korkar, teslim olur; onu öteki eşkıyalar izler, Adaköylüler geri çekilirler. Köylülerden Hasan, evvelce kendisine çok kötülük etmiş ve sevgilisi Hatice'nin ölümüne sebep olmuş olan Sıddıkzade'nin evini ateşe verir. Sıddıkzade bir orospuyla alevler içinde yanar. Zaptiyeler köyü sarmışlardır, çarpışma başlar, köylüler yenik düşerler. Dergâh yerle bir edilir, isyancılar kurşuna dizilir. Böylece çıkrıklarında tiftik işleyenler yenilmiş, yerli sanayi o bölgede çökmüş, Avrupa imalâtı ortalığı kaplamıştır. ● Roman üzerine değerlendirme ve kaynaklar, özetini yer yer kısaltarak aldığımız eserdedir: (AB)

ÇIPLAK ● Nevzat Üstün'ün hikâye kitabı (1966) ● On hikâye. **Bir Hikâye** başlıklı ilk hikayede Eşelik'li Mustafa, çocukluk ve İstiklâl Savaşı yıllarına ait anılarını anlatıyor. **43. Sok. 36 Numara'**da İstanbul'da Zeytinburnu'ndaki gecekondular üzerinde duruluyor, sosyalizm savunuluyor. **Bir Ölü Konuşuyor'**da ağa kapısında kul bir adam, ölümünden sonra mazisine eğilir, ağa zulümlerini açıklar. **Kara Tren,** perişan Doğu-Anadolu köylerinden birine sesler, haberler getiren tek taşıttır. **Boşluk,** düşmüş bir kızın kaderi; **Çıplak,** giyecek başka çamaşırı olmayan, üç aydır kirli üstündekiler yıkanmış, henüz kurumamış olduğu için damda çıplak bekleyen, bir dağ köyü kızının başarılı hikâyesidir. **Beni Seviyorsun Değil mi,** bir genelev kadınını anlatıyor. **Bir Kadının Değeri** hikâyesinde Hasan, hasta karısını ilçeye getirmiş, doktor had apandisit teşhisi koymuş, hemen ameliyat için üçyüz lira istemiştir; altıyüz liraya yeni bir avrat alabileceğini düşünen Hasan, karısını anasına babasına götürmek istediğini söyler: "Ölecekse orada ölsün, bana kızarlar sonra!" der. **Orospuyla Kedi'**de bir genelev kadını bir kediyi çocuğu gibi benimsemiştir; analık özlemini bu yoldan giderir. Son hikâye **Yaşama Düzeni'**nde evden kaçmış onbir oniki yaşlarında İsmail, peynir ek-

mekle karnı doyurulması pahasına, ahlaksız bir adamın tuzağına düşer. ● Anlatılışları konularının yalınlık ve katılığına uygun hikâyelerin ağırlık noktası, toplumun alt yapı sefaletleridir.

ÇIPLAK ● Nevzat Üstün'ün hikâye kitabı (1970) ● Yazar ilk Çıplak'tan sonra, gene bu isimle ikinci bir kitap çıkardı. Önceki üç kitabını oluşturan hikâyelere on dört hikâye daha ekleyerek bütün hikâyelerini tek eserde toplamış oldu. Bu ikinci Çıplak dört bölümdür: İlk **Uçan Hoca** bölümünde hepsi yeni on, ikinci **Kırmızı Balık** bölümünde ilk dördü yeni, dokuzu **Almanya Almanya** kitabından on üç, üçüncü **Boşluk** bölümünde hepsi de ilk Çıplak kitabından on, dördüncü **Bir Küçük Yağmur** bölümünde altısı **Akrep Üretim Çiftliği,** sonuncusu **Almanya Almanya** kitabından yedi olmak üzere, kırk hikâye var. İlk kez bu kitapta bir araya gelmiş, baştan on dört hikâyenin konuları şöyle: **Boş Kalmış Bir Adam,** yazarın kendisidir; yaklaşan sonbaharda Develi'de pekmez kazanları kurulmuştur. Yazar, evindeki bu telâş arasında Kafka üzerine düşüncelerini belirtir, sonra pekmez kaynatıp şıra yapan kadınları anlatır. **Suç ve Ceza**'da elli beşinde bir adam, on dördünde bir kızla evlenmiş, düğünden iki hafta sonra da dört kişi kızı dağlara kaçırmışlardır. Üç gün üç gece dağlarda gezdirildikten sonra getirilip köyün kıyısına bırakılan kızın adı, koca evinde orospuya çıkmıştır. Yaşlı koca, çok geçmez, kandırdığı iki köylüyle beraber, ormanda taze gelini canavarca öldürür. **Uçan Hoca**'da sakat sıska Nazmi, köyde çocukların eğlencesi olarak büyümüş, fakat şaşırtıcı bir belleğe sahip olduğu için önce hâfız, sonra da köyün gözde hocası olmuş, köyün en güzel kızı, on altısında Asiye ile de evlendirilmiştir. Kendisine bir evliya olduğunu, uçabileceğini söyleyen bir hocanın telkinlerine kanan sâf Nazmi, bir sabah vakti, kendini dik kayadan aşağı, boşluğa bırakır. Geride onca para, karısı Asiye'ye kalmıştır. İlçeye, pazara indiği bir gün Asiye, bir şoför yardımcısıyla büyük kentlere kaçar gider. **Mustafa'nın Sıcağı** hikâyesinde Develi'nin Ayvazhacı köyünden Mustafa, iki yıl önce evlendiği, bir yıl önce de Beşkâtib'in yanına hizmetçi verdiği onbeş yaşlarında karısı ve çocuğuyla köye dönmektedir. Şehir giyimini benimsemiş karısına yabancılaşmış olan Mustafa, kuşkular içinde, şimdi genç kadını öldürmeyi düşünmektedir. **Dindarlarla Irgatlar,** 1951 yılında köyden Adana'ya çalışmaya inen iki ırgadın, Mustafa ile Receb'in hikayesi. Ramazandır, yazdır ve çok yorgundur ikisi de. Çember sakallı dört kişinin saldırısına uğrarlar. Ramazan günü yemek yedikleri için çıkan tartışma sonunda yobazlar, yatırıp bağladıkları iki ırgadı koyun boğazlar gibi keser, öldürür, cesetlerini Seyhan nehrine atarlar. **Dul Kadın** hikâyesinde Kezban, Kayseri köylerinden birinde onaltı yaşlarında bir ağa kızıdır. Köyün öteki ağasının oğlu Kâzım'la evlendirilir. İkisi de gençtir, güzeldir, çılgınca sevişmelerini sürdürürlerken, Kâzım askere gider, ye-

di ay sonra da ölüm haberi gelir. Baba evine dönen Kezban, bedeniyle uzun bir süre mücadele edip de içgüdülerini gemleyemeyince, kendini bir gün ahırda bir erkek eşeğin cinsel iştahına teslim eder; akşama çıkmadan ölmüştür. **Politika** hikâyesinde beş kişi bir ciple, bir parti adına halkı aydınlatmaya Toroslarda bir dağ köyüne gitmişlerdir. İçlerinden yazar, bildiğinden şaşmayan konuşması yüzünden milletvekili seçilme şansını kaybeder etmesine, fakat gönlü rahattır. **Doğum** hikâyesinde yazar, Fıraktın ırmağı kıyısındaki toprak yoldan, ağustos ortaları bir gün bir ciple köye doğru inmektedir ki yolda rasladıkları bir arabadan aldıkları, bacakları arasında kararmış bir çocuk kolu, genç bir gelin, ters doğum yüzünden, beş on kilometre ötede ölmüştür. **Aşk** hikâyesinde yirmisinde Ayşe, üç yıllık kocası Ömer'in, amca kızı Elif yüzünden, kendisinden soğuduğunu öğrenir. Eşelik köyünde geçer olay. Kocasını kandırarak, ona yardım ederek Elif'i kaçırır, bir at sırtında basar giderler dağlara. Ayşe, Elif'i gerdeğe sokar. Sabahleyin sarılmışlardır. Gece bir an ümitlenip, üçünün bir arada yaşayabileceklerine aklı yatan Elif, şimdi karı kocanın tek bir beden gibi olduklarını görür; silahlı çatışmada Ömer ile Ayşe ölür. **Hapishaneden Çıkan Bir Kadın** hikâyesinde yazarla tanışları Kayseri'den Develi'ye döneceklerdir ki, bir han önünde otobüs beklerken raslarlar bu kadına. Kocası askere gidince kaynanasının hainliği yüzünden kayınbiraderini öldürmek zorunda kalmış, cezasını doldurmuş Nazife'dir bu. Cezaevinde sevici bir kadının eline düşmüş, onun kapatması olmuştur. Şimdi köyünde, Sevici'nin de tahliye edilip kendisini yanına almasını bekleyecektir. **Kırmızı Balık,** Develi köylerinden Şıhlı'da yedi yaşında bir kızın, köy kenarında yaktığı çalı çırpıdan tutuşup yanmasını, hemen cipe bindirilip Develi'ye gönderilirse de politik bir yönü olan yazar tarafından yollandığı için hastaneye alınmayışını, Kayseri'ye götürülürken de yolda ölüşünü anlatıyor. **Kara Madazı Köyü** Erciyes dağı dibindeki Yavaş ovası köylerinden biridir, Yahyalı ilçesine bağlıdır ve tapusu Demokrat Parti'nin eski milletvekillerinden Emin Bey'in elindedir. 1957 seçimlerinden Cumhuriyet Halk Partisi yenilgi ile çıkınca yazar, CHP'nin Develi ilçesi başkanı olmuş, Yahyalı cezaevini dolaştığı sırada Kara Madazı köylülerinin dertlerini dinlemiştir. **Suçlu** hikâyesinde onbirinde Hatice, kendisine tecavüz eden yirmibeş, otuz yaşlarında Mustafa'yı karakolda ve yargıçların önünde büyük bir umursamazlıkla savunduğu için, yakın akrabaları tarafından öldürülür. **Okuma Yazma Bilinir,** yazarın dolaştığı köylerden birinde, bir evin kapısı önüne çakılı tabelada gördüğü bir yazıdır; evin sahibi, okulsuz köyün okuma-yazması olan tek insanı Salih Bey, eski bir belediye tahsildarıdır.

ÇIPLAKLAR ● Refik Ahmet Sevengil'in romanı (1936) ● Doktor Çetiner, varlığını sağlığına adadığı Anadolu'dan bir miras meselesi için İstanbul'a

gelmiştir. Uzaktan akraba olduğu Vural Gündoğdu ailesinin salonlarında Ülker'le tanışır. Ülker, hariciye memurluğuyla Avrupa'da dolaşan ve bu yüzden ihmal ettiği karısının bir gönül macerası sonunda intihar etmesine sebep olan bir babanın kızıdır; yabancı okullarda okumuştur. Çetiner'le Ülker birbirlerini severler; merak ettikleri Çıplaklar Cemiyeti'nin toplantılarına birlikte giderler; orada harp zenginleri, karaborsacılar, vergi kaçakçıları gibi kimseleri tanırlar. Ülker, bir gün, kendisine ihanet ettiği zannıyla Doktor Çetiner'i ansızın terk eder ve ziyaretçi hemşireler teşkilâtında çalışmaya başlar; doktorsa Anadolu'ya dönmemiş, İstanbul'da yeni açılan dispanserlerden birinde görev almıştır. Bir gün karşılaşırlar. Çıplaklar Cemiyeti'nin aşılamaya çalıştığı ruhî sefaletten artık kurtulmuşlardır; evlenir ve bir Anadolu şehrine giderler. Büyük bir fabrikada Çetiner doktor olur, Ülker de o fabrikadaki işçilerin çocukları için açılmış yuvaya yönetici. Dağlarda bayırlarda yalın ayak ve yırtık çaputlarla dün ırgatlık eden işçiler bugün çıplak değil, giyinik ve mutludurlar. ● Geniş özet ve değerlendirme: Agâh Sırrı Levend, Eserler ve Şahsiyetler, 1940.

ÇİÇU ● Aziz Nesin'in oyunu (1969) ● Üç bölüm, beş tabloluk ve tek aktörlü oyuna adını veren Çiçu, "lastikten ya da plastikten yapılma bir mankendir. Şişirilince kadın vücudu biçimini alır, içindeki hava boşalınca söner". Köpeği, kendisi, kuşu, kaplumbağası, akvaryumda balıkları, saksıda çiçeği ve Çiçu'su ile bir apartmanın çatı katı dairesinde oturan bekâr bir Adam, on üç yıl içinde, yalnızlık bataklığına gömüldükçe gömülür. Bir ara evlenerek uzakta yaşaması da bir işe yaramamış, yalnızlıktan kurtulup mutluluk ararken, kendi yalnızlığını bile yitirmiştir. Karısından habersiz, ara sıra gelip baktığı hayvanlarının, sonunda hiç uğramaz olduğu için bakımsızlıktan öldükleri eski yerine, bekârlığının çatı katına dönerse de, Çiçu orada sönmüş, sarkmış bir lastik parçasıdır şimdi. ● İlk oynanışı 1970 sonlarında İstanbul'da Kent Oyuncuları'nda bu oyunuyla yazar, Türk Dil Kurumu 1970 Tiyatro Ödülü'nü kazandı.

ÇİNGENELER ● Osman Cemal Kaygılı'nın romanı (1939) ● Musiki meraklısı İrfan bir temmuz gecesi Topçular semtinde (İstanbul'da Eyüp ilçesinde) harmancı Çingenelerin çadırları yanında dolaşırken, Nazlı adında bir Çingene kadının söylediği ninniyi duyar, kadına âşık olur, her gün oraya gitmeye başlar. Bir ara Nazlı'yı evine getirse de, kırları ve başıboş hayatı seven kadın, kısa bir süre sonra yine kendi çevresine döner. İrfan bir süre de Sulukule (Topkapı'yı Edirnekapı'ya bağlayan surdışı caddeye paralel ve sur içinde kalan caddenin adı) ve Ayvansaray'daki çalgıcı, şarkıcı ve oyuncu Çingene'ler arasında vakit geçirir. Sulukule'li Çakır Emine, İrfan'a tutulur, İrfan bu sefer de onu evine getirir. Fakat Emine'nin başka bir âşıkı ile ettiği kavgada adamı öldürünce, on iki buçuk yıl hapis yatar; bu ara-

da annesi ölür, evi barkı satılır, yeryüzünde hiçbir dayanağı kalmaz, hapisten çıkınca Sulukule arkasındaki kale kovuklarında oturmaya başlar, arasıra Çingene'lerle birlikte ufak tefek eğlentilere gidip keman çalar, beş on para alır. Hayatını bir hâtıra defterine yazmıştır; "Sultanahmet'te hapishane yanındaki kahvede" tesadüf kemanını dinleyen eski bir dostuna bu defteri bırakır, gene kayıplara karışır. Dostu, onun bir gece polisler tarafından sokakta ölü bulunduğunu neden sonra öğrenir. ● Roman üzerine geniş bilgi, romandan ilginç bir bölüm, bu özeti aldığımız eserdedir: (CK/2) ● Yazarın en ünlü eseri olan **Çingeneler** 1942 Cumhuriyet Halk Partisi Roman Yarışması'nda derece almıştı.

ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ ● Tezer Özlü Kıral'ın romanı (1980) ● Kızın babası eskiden beden eğitimi öğretmeniymiş. Düdüğünü saklamış. Sabahları onu öttürerek çocukları kaldırıyor. Evde askerî bir disiplin istiyor. Ev Fatih'te, bir çıkmaz sokakta. Yangın yerinde yapılmış. Arkasındaki küçük bahçeye üç çam dikilmiş. Aile altı kişiden oluşuyor: Baba, anne, nine, bir oğlan ve iki kız. Bunni nine beş öğün namaz kılıyor. Sabah erkenden kalkıyor, sobanın küllerini temizleyip yakıyor. Kahvaltıyı hazırlıyor. Küçük kız kardeşi Süm'le aynı somyayı paylaşıyor. Ağabeyinin odası ayrı. Arasıra oraya giriyor, kitap alıp gizlice okuyor. Fırsat buldukça sinemaya gidiyor. Annesiyle babası bitişik odada yatıyorlar. Aralarında bir sıcaklık, sevgi yok. Odalarla mutfak hole açılıyor. Baba orada bir Atatürk köşesi yapıyor. Bayramlarda İstiklâl Marşı söyletiyor. Kız gördüğü baskılardan, uyduğu kurallardan, törelerden sıkılıyor. Bir türlü gönlünce davranamıyor. Bu yüzden bazan kendini öldürmeyi düşünüyor. Nitekim bir gece geç saatte kalkıyor, avuç dolusu ilâcı içiyor. Kusmamak için de reçelli ekmek yiyor. Sessizce yatağa uzanıyor. Ancak bir psikiyatri kliniğine yatırılarak kurtarılıyor. Çıktığında hiçbir şey anımsamıyor. Pazar günleri evde dayanılmaz bir curcuna yaşanıyor. Müfettiş baba pijamasıyla rapor yazıp bağırarak okuyor. Öğretmen anne sınav kâğıtlarını inceliyor. Bunni banyoyu yakıyor. Sırayla herkes yıkanıyor. Akşamları çoğunlukla kavga çıkıyor. Bunni evin en çileli kişisi. Yemek, bulaşık, çamaşır onun üstünde. Öyleyken hiç yakınmıyor. Sonunda Taksim Hastanesi'ne yatırılıyor. Acılar çekerek can veriyor. Altın küpelerini Süm, bakır mangalını kız alıyor. Tabut çukura indirilirken ağlamaya çalışıyor, ama olmuyor. Kız Karaköy'deki bir yabancı liseye gidiyor. Okulun kapısında duran şişman rahibe öğrencilerin kara giysilerini denetliyor. Sınıflarda sönük ampuller yanıyor. Derslere lacivert başörtülü rahibeler geliyor. Üç yıl boyunca Almanca derslerini aynı rahibe okutuyor. Kız okulda Günk'le (onun da annesi öğretmen) arkadaş oluyor. Soluk yüzlü, kara saçlı, duygulu bir çocuk bu. Zola'nın romanlarını okuyor. Sonra ikisi de Dostoyevski'nin romanlarına dalıyorlar. Yavaş ya-

vaş büyüyorlar. Cinselliğe merak salıyorlar. Kısa çorapları çıkarıp naylon çoraplar giyiyorlar. Sinemaya gidiyorlar. Dansetmeyi öğreniyorlar. Oğlanlarla arkadaş oluyorlar. Doyumsuz coşkular yaşıyorlar. Günk burs kazanıyor, bir Avrupa ülkesine gidiyor. Onu Sirkeci'den trenle uğurluyorlar. Kız Hayalet Oğuz'la tanışıyor. Oğuz ona Beyoğlu'nu gezdiriyor. Öpüşmeyi öğretiyor. Okulun, ailenin, toplumun töreleri, yasaları, kuralları kızı tedirgin ediyor. Özgür olmak, dilediğince yaşamak istiyor. Bir süre sonra Almanya'ya bir yolculuk yapıyor. Berlin'de bir şairin yüksek tavanlı, büyük kapılı evinde kalıyor. Yalnızlık çekiyor. Türkiye'ye dönünce hastalanıyor. Bir sinir hastanesine yatırılıyor. Uyku, korku ve acıyla yoğrulmuş günler geçiriyor. Ne olduğunu anlamadan ve sevmeden evleniyor. Kocası çok tutumlu, hatta cimri. Paris'e tutkun. Geceleri geç vakit tiyatrodan dönüyor. Leo Ferre'nin plaklarını çalıyor. İçkisini yudumluyor, kahvesini içiyor. Saatlerce sevişmek istiyor. Uyuşamıyorlar, ayrılıyorlar. Birkaç yıl sonra ölüyor. Boşanınca Ankara'dan İstanbul'a taşınıyor. Yalnızlığı artıyor. Eski dostlarını arıyor. Bir bodrum katında Oğuz'u buluyor. Beyoğlu'nu dolaşıyorlar. Yirmi beş yaşında yeniden hastaneye düşüyor. Hem de bir bahar günü. Kolundan iğne yapıp bayıltıyorlar. Ayıldığında bir şey anımsamıyor. Epey sürüyor bu. Hastaneden çıkınca dengesi bozuluyor. Tekrar yatıyor. Doktorlar pek ilgilenmiyorlar. İğneleri hademeler yapıyor. Kızarlarsa deli gömleği giydirip hastaları dövüyorlar. Süm baharda onunla ağabeyini Akdeniz kıyısında bir köye götürüyor. Birlikte uzun yürüyüşler yapıyorlar. İstanbul'a döndüklerinde ağabeyleri tutuklanıyor. 12 Mart'ın baskılı günleri yaşanıyor. Etkisi uzun süren iki iğne yaptırdıktan sonra köye gidiyor. Güneş altında sarı kumsalda dolaşıyor. Bir gençle yatıyor. Bunu çekinmeden Süm'e söylüyor. O da öfkeyle "Sen delisin!" diye bağırıyor. Bu arada kocası çıkageliyor. Sert bir adam. Kadın iyice çıldırıyor. İstanbul'a götürülüyor. Demir parmaklıklar ardına kilitleniyor. Oysa, kocasıyla bir daha bu duruma düşmesin diye evlenmiştir. Evde ilâç alıp derin bir uykuya dalıyor. Ardından elektroşok tedavisi oluyor. Annesi, eşi ve ağabeyi yanında duruyorlar. Komaya giriyor. Ayılınca evden kaçmaya kalkışıyor. Bunun üzerine üniversite kliniğine kapatılıyor. Gazete, kitap, müzik, bahçe, yürüme yok. Yalnızca sigara. Tedavi boyunca ölüme gidip gelmiş gibi oluyor. Taburcu edilince pek seviniyor. Güneye doğru geziye çıkıyor. Güneşin doğuşunu, ağaçları, kumsalı seyrediyor. İstanbul'a döndüğünde kenti ısınmış buluyor. Evde kocasının öksürüğünü işitiyor. Akşam üstleri Boğaz'da sahilde yürüyor. 12 Mart dönemi sona ermiştir. Cafe Boulevard'da ilerici arkadaşlarıyla buluşuyor, yurt sorunlarını konuşuyor. Arnavutköy yöresinde O'nunla dolaşıyor, meyhanede oturuyor, söyleşiyor, yatıyor. Sevişmenin güzelliğini, bir insanla birleşmenin kutsallığını anlıyor, yaşamanın doyulmaz tadına varıyor. Denizle, kumsalla, rüzgârla, yeryüzü ve gökyüzüyle birlikte varoluşu derin-

den duyuyor...

ÇOK BİLEN ÇOK YANILIR ● Recaizade Mahmut Ekrem'in oyunu (1914) ● Maraş Nâibi (kadısı) Azmi Efendi, Kaymakam Edip Efendi'yi çekememekte, onu azapta bırakmak için hiçbir fırsatı kaçırmamaktadır. Kaymakamın, kızını Halep valisinin oğluna nikâhlayacağı haberini alınca, bir oyunla buna engel olmak ister. O sırada, alacağı kızı uzaktan olsun görmek için seyyah derviş kıyafetinde Maraş'a gelmiş ve kendisini ziyaret etmiş olan valinin oğlu İhsan Bey'i işi bozmak niyetiyle Kaymakam'la tanıştırınca niyeti aksine çıkar. Kaymakamın kızı da bunun intikamını almak için, kendini kahveci Hasan Ağa'mn kızı Ayşe diye tanıtarak Nâib'in dairesine girer. Nâip, çok beğendiği Ayşe ile evlenmek için kendi karısını boşar ve Ayşe'yi alır; oysa asıl Ayşe çolak, topal, çopur, hafif akıllı, çirkin bir kızdır. Nâip Azmi Efendi oynamak istediği oyunun kurbanı olur. (MN/2)

ÇÖLDE BİR DEVE ● Cengiz Yörük'ün hikâye kitabı (1965) ● Yedi hikâye. İlk hikâye **Ilımsız Dam'**da sanatoryumda ölmüş annesini otomobille memleketine götüren bir adam, yol boyu duygusuzluk gibi bir hal içinde, hayatının parça parça anılarıyla dolar boşalır. **Arkadaşlar** hikâyesinde, dört saatlik bir içki beraberliğinde evde, sonra gece yarısı sokakta biri zengin, biri fakir iki arkadaşın iç dünyaları yorumlanır: Fakir, çok yakın arkadaşına karşı, bilinçaltında birikmiş, çoğu alkolün etkisinde, mübalağalı haset, gıpta ve kıskançlıkları dışa vurur. Kitaba adını veren üçüncü hikâyede karısının, komşuları bir terziyle ilişki kurduğunu sanan bir tornacı, üç gündür bir inşaat yerinde terzinin dükkânını gözetlemiş, terzinin kendi evlerine girmesini beklemiştir. Vakit akşamdır, yapı mühendisi çıkagelir, temellere bakar, tuğlaları taşları hesaplar, elindeki kâğıtlara bir şeyler yazar. Gizlendiği yerden, tornacı, mühendisin de bir ara kendi evine baktığını görür; yoksa o da mı terziyi kollamaktadır? Az sonra mühendis, geldiği ciple dönüp gitmek üzeredir ki, tornacıyı görür, şüphelenir, orada neye beklediğini sorar. Çözümleyemediği duygular, kuruntular içinde tornacı, terziyi suçüstü öldürmek için cebinde gizlediği tabanca ile, bunalımından habersiz mühendisi, sebepsiz öldürür. Sonraki **Eylül Akşamı** hikâyesinin konusu, Orhan Kemal'in **Gurbet Kuşları** romanının bir bölümüne de (X. bölüm) konu olmuş ve 6/7 eylül 1955 gecesine rastlayan bir halk ayaklanmasında, İstanbul'da Beyoğlu'ndaki azınlık dükkânlarının tahrip edilmesidir: O gece korkunç bir yangın veya deprem yerinden farksız koca caddenin, yerle bir edilmiş dükkân ve eşyaların tasviri, bir aşk kırgınlığı çevresinde yapılır. **Köpekler** hikâyesinde sinir krizleri geçiren yoksul bir adam, köpeklerin insanlar gibi konuştuklarını duya duya, köpekleşmiş insanların densizliklerinden bîzar, aklını oynatır. **Neden Böyle Oldu,** evli bir adamın gizli aşkı çevresinde oluşan bir hikâyedir. Sonuncu hikâye **Kulaktaki Dar**'da çocuğunun ku-

lağına kaçmış bir darı tanesini on saniyede çıkarıveren doktor, yapı işçisi babadan elli lira ücret isteyince, fakir adam, avucunda o günkü gündeliği on lira, şaşkın baka kalır. ● Cengiz Yörük, bu kitabıyla 1966 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı.

ÇULLUK ● Mahmut Yesari'nin romanı (1927) ● Olay İstanbul'da Cibali reji (tütün) fabrikasmda başlar. Tütün işçisi Murat, aynı fabrikada çalışan Münevver'e ilgi duyuyor, onu belki de seviyordu. Murat bir gün haklı olduğu bir kavga sonunda fabrikadan çıkarıldı, babasının çağrısına uyarak köyüne gitti. Dönüşü uzayınca isteyenleri çoğalan Münevver'i bir başka işçiyle evlendirdiler. Murat da köyde evlendirilecekti, ama çocukluğundan beri nişanlısı Esma'yı artık ona vermiyorlardı. Murat, Münevver'den de Esma'ya benzediği için hoşlanmıştı. Murat Esma'yı kaçırdı; silâhlılar peşine düştüler, kız nefes darlığı çekiyordu, bu heyecan ve yorgunluğa dayanamayarak, tenha bir yerde attan indikleri sırada Murad'ın kollarında can verdi. Su çullukları da yakalanınca böyle sessiz, onurlu ölürlerdi. Murat ayağından ve omuzundan yaralanmıştı, iyileştikten sonra acı anılarla gene İstanbul'a döndü. (Zahir Güvemli, Türk Romanları, 1954) ● Roman, Orhan Kemal'den çok önce, fabrika işçilerinin çalışma biçimlerini göstermesiyle de ayrı bir önem taşıyor.

ÇUVALIN YANINDAKİ ADAM ● Nahit Eruz'un hikâye kitabı (1969) ● Onüç hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâye, iki sene peş peşe yağmur yağmadığı için, on dönüm toprağından, karısıyla üç çocuğunu doyuracak ürün alamayınca bir çuval un çalmak zorunda kalmış bir adamın, yanında jandarmalar, peşinde çocuklar, hükümet konağına getirilişi; ikinci hikâye **Kara Duman**'da küçük çocuğunun yanmasından sanık yoksul bir kadının ağır ceza mahkemesindeki duruşma sonunda serbest bırakılışı anlatılıyor. **İki Bebek Geldi**'de aynı apartmanda doğum yapan, biri zengin bir kadın, biri kapıcının karısı, iki kadın karşılaştırılır, çocukların ayrı kaderlere doğru büyüdükleri belirtilir. **Sokak Köpeği**'nde konu, Bülbülzade'nin üzerine titrediği Kontes adlı köpeğin, üçünü bitirip dördüncü yaşına bastığı gün, soylu köpeklere verilen doğum günü ziyafetine gelmeye yeltenmiş bir sokak köpeğinin öldürülüşüdür. **Vız Gelirsin Be, Vız** hikâyesinde, soğuktan bir kızını kaybetmiş bir adam, şimdi kurduğu sobanın sıcaklığında, dışarda yağan karlara meydan okur. **Başka Dünyanın İnsanları** hikâyesinde her yıl yaz ayları pamuk toplamaya gelen ırgat ailelerinin göçebe ve perişan hayatları tasvir ediliyor. Yedinci hikayenin kahramanı **Hayrettin,** altı yaşında bir çocuktur; anası babası ve iki kardeşiyle Kafkasya'dan göç ederlerken yolda ailesinden ayrılır, tek başına Türkiye'ye gelir, bir köyde büyütülür, ortaokulu bitirir; askerliğini subay olarak yapmış, şimdi o köyü vatan edinmiştir. Kitabın başarılı iki hikâyesi **Dört Sandala İki Yolcu** ile **Biberli Çay**'dır, ki

birinde olay Finike'de geçer: Açıkta demirleyen vapurlardan bütün yolcularını balıkçı teknesiyle kıyıya taşıyan Rıza'ya diğer üç sandalcı, işsiz kaldıkları için düşmandırlar; bu sefer de gelen üç yolcuyu Rıza'ya kaptırmışlardır. İkinci hikâye, ısmarlayan oldukça yemek yiyen, azizlik olsun diye acı biberli çay içirilen, kimsesiz Ali'nin zavallılığını tahlil eder. Onuncu hikâye **Gangster Mehmet,** yakalanıp getirildiği jandarma karakolunda başına gelenleri anlatır: Açlığın ve tesadüflerin sonunda adı gangstere çıkmış bir zavallıdır. **Kasabanın Koskoca Memuru** hikâyesinde Doğu'da bir kasabada oniki yıl rahatça çalıştıktan sonra İstanbul'a nakledilmiş evli bir memur sinirlerinden şikâyetçidir; sinir doktoruna bunun nedenlerini açıklar: Büyük şehrin mahrumiyetleri ve hızlı hayatıdır onu hasta eden. Kitabın çok zayıf son iki hikâyesi **Moda Şirketi** ve **Korkulacak Kız** adlarını taşıyor.

DAĞA ÇIKAN KURT ● Halide Edip Adıvar'ın hikaye kitabı (1922) ● Yazarın Birinci Dünya Savaşı sonlarıyla Kurtuluş Savaşı yıllarında yazdığı otuz iki parça hikâye ve gezi notlarından oluşan eserinde İstanbul'da gazete satarak dört kişilik ailesini geçindiren, dokuz yaşındaki Rüstem'le, Beyrut'ta o da annesine, kardeşlerine bakan küçük bir Arap kızının konu alındığı **Tanıdığım Çocuklardan** ve küçük kızını okutabilmek için İstanbul'da onurlu bir hayat savaşı veren **Kabak Çekirdekçi** hikâyeleri, kitabın en etkili, en insancıl bölümleridir.

DAMGA ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1924) ● İffet, II. Abdülhamit devri paşalarından birinin oğludur, 1908 Meşrutiyeti'nde sürülen babasıyla Midilli'ye gider, iki yıl sonra da babası orada ölünce İstanbul'a döner, yirmi yaşındadır, hukuk öğrenimi yapmaya başlar. Bebek taraflarında çocuklarına ders verdiği Cemil Kerim Bey'in karısı Vedia, İffet'i sever, İffet de Vedia'ya tutkundur. Cemil Bey'in köşkte olmadığı geceler buluşmaktadırlar. Bir gece yakalanınca, Vedia ile aralarındaki sırrı açığa vurmamak için hırsızlığa geldiğini söyler, mahkemeye verilir, altı ay hüküm giyer. Hapisten çıkınca alnındaki hırsızlık damgası yüzünden işsiz kalır, türlü vesilelerle hırsızlığı yüzüne vurulur. Çengelköyü'ndeki baba köşkünün mahkemesi bitmiştir; eline geçen parayla İffet, sessiz bir yerde bir ev satın alır. Bir gün karşılaştığı Vedia, ona kocasından ayrıldığını söyler. İffet, şimdi evlenebileceklerini hatılatınca, Vedia damgalı biriyle evlenmenin çirkin dedikodulara yol açacağını öne sürer, teklifi reddeder. Roman, bunca fedakârlığa boş yere katlanmış olan İffet'in "Hayatımı bir vehme kurban etmişim!" itirafıyla biter. (İZB)

DEĞİRMEN ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1944) ● Olay, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına yakın (1914'e doğru) Sarıpınar ilçesinde geçer. Kasabanın zenginlerinden Ömer Bey'in evinde bir Bulgar kızının (Kı-

zanlıklı Naciye) oynatıldığı içkili bir gece eğlentisine katılmış memurlar, mal müdürünün birdenbire: "Zelzele oluyor, arkadaşlar!" diye bağırması üzerine paniğe kapılırlar. İtiş kakış kaçışma sırasında hafif yaralananlardan biri de kaymakam Halil Hilmi Efendi'dir. Oysa ne deprem olmuştur, ne yıkıntı vardır ilçede. İşleyen telgraflarla vilâyete ve İstanbul'a yansıyan hayal olay, gazetelerde abartmalı haberlere yol açar. İlçeye vilâyetten yardım gönderilir, karşılıklı yazışmalarla durum daha da büyütülür. Önce mutasarrıf, sonra da vali gelir Sarıpınar'a. Bakımsızlığı, haraplığı dışında, ilçenin deprem falan görmediği anlaşılırsa da, padişahtan gelen bir telgraf, işi büsbütün çıkmaza sokar: Şehzade Şemsettin Efendi, geçmiş olsun'a gelecektir. Mutasarrıf, vali dahil, ilçe yöneticileri, durumu görüşürler. Kurulun onayı üzerine mühendis Deli Kâzım, bazı yerleri yıktırır, bahçelere çadır kurdurur ve çevreye bir deprem bölgesi görünümü verir. Şehzade gelir; o vakte kadar İstanbul'da Beykoz'dan uzak yola gitmemiş ve Ortaköy'le Çengelköy'den başka köy görmemiştir. Sarıpınar'ın gerçekten büyük bir felâkete uğradığı inancı içinde, üzüntülerini bildirir ve görevi başında yaralanan kaymakamı kutlar. Bu ziyaret üzerine Sarıpınar depremi, yerli ve yabancı gazetelerde bir daha çalkalanır, öncekilere ek olarak bir kez daha ilçeye yardımlar yağar; günün birinde de kaymakam Halil Hilmi Efendi'ye saraydan bir altın Osmanlı nişanı gelir. ● Turgut Özakman'ın **Sarıpınar 1914** adıyla oyunlaştırdığı (1968) **Değirmen** romanı üzerine geniş bir inceleme: (İZB, s. 166-180)

DEĞİRMEN ● Sabahattin Ali'nin hikâye kitabı (1935) ● Üç kısma ayrılmış kitapta on altı hikâye var. Kitaba adını veren hikâye ile başlayan ilk kısmın beş hikâyesi, sanatçının romantik döneminden gelme hikayelerdir. İkinci kısımdaki hikâyeler, yazarın gerçekliğe yönelişini belirler. Bu kısmın ilk hikâyesi **Bir Delikanlının Hikâyesi**'dir ki bunda tek tesellisi kitapları olan bir delikanlı, akşam vakti rasladığı bir sokak kızını odasına getirip de öpmeye başlayınca kızın karşıkoyma ve ağlayışlarıyla karşılaşır; şaşkına dönmüş, utanmış, uysal sessiz gelen kızın iç dünyasına ne kadar uzak olduğunu anlamıştır. **Kazlar** hikâyesinin kahramanı, verem kocası on senedir hapiste Dudu Kadın'dır. Kocasının gönderdiği mektup üzerine komşusundan çaldığı iki kazı, başgardiyanla cezaevi müdürüne vererek, koğuştaki yerini değiştirtmek isteyen kocasına, sırtına bağladığı oğluyla, şehir - köy arası dokuz saatlik yolu yürüyerek götüredursun, adam ölmüştür. Gardiyan, bu ölümü Dudu'dan gizler, kazları alır, haftaya gelmesini söyleyerek ana oğulu başından savar. Dudu köye dönünce, kaz çaldığı için yakalanır, üç aya mahkûm olur, tutuklandığı için daha uzun bir süre kocasının öldüğünden haberi olmayacaktır. Gene bu bölümün en güçlü hikâyesi **Kanal**'da, Konya hapisanesinde yatan Zağar Mehmet'in dramı dile gelir: Mehmet,

Beyşehir gölünden gelen Çumra kanalının sularından yararlanmasını önleyen, suya sırf kendi tarlası için el koyan çocukluk arkadaşı ve kapı komşusu Demdemköylü Mehmet'i mavzerle öldürmüştür. Üçüncü kısmın üç hikâyesinden ilkinde "muallim çıkmış, Anadolu'ya tâyin edilmiş, harcırâhını şurda burda yemiş, sonra da yol parası için tanıdığı bir komisyoncuyu tabancayla öldürmüş" bir gencin bu **Bu Cinayetin Sebebi** üzerine mahkemedeki itirafları; ikinci hikâye **Bir Siyah Fanila İçin**'de Mülkiye'li Ömer'in, bir ilçede kaymakamken ayakkabı boyacısı olmasının nedenleri nakledilir. Kitabın son hikâyesi **Komik-i Şehîr** (Ünlü Komik), gezgin bir tiyatro kumpanyasındaki iki oyuncunun acıklı kaderidir: Komik-i şehîr Rahmi'nin dört yıldır beraber yaşadığı güzel aktris Viktor, Anadolu'nun bir ilçesinde kaçırılır, oturak âlemlerinde dolaştırıldıktan sonra kasabanın çok uzağına, karlar üzerine baygın bırakılır. Sonra da kaymakama teslim olmayınca fahişelik yaptığı iftirasıyla geneleve kapatılır, kumpanya da ilçenin inzibatını ihlâl ettiği gerekçesiyle ilçe sınırları dışına çıkarılır. Yaylı, köpüren dere üstündeki köprüden geçerken, ruhî dengesini yitirmiş olan Rahmi, dizginlere asılır, arabacının ve hayvanlarının direnmesine rağmen, arabayı dereye uçurur. Felâketten, sakat kalarak, sadece bir jandarma kurtulmuştur. Beri yanda genelevde Viktor verem olur, hastaneye sevkedilir.

DEĞİŞEN İSTANBUL ● Ziya Osman Saba'nın hikâye kitabı (1959) ● İçindeki altı hikayenin ilki **Ev**, şairin çocukluk yıllarını geçirdiği evin; ikinci hikâye **Misafirlikler**, Çiftehavuzlar'daki halasına, Beyazıt'ta Soğanağa mahallesindeki bir konağa, dadısının Beşiktaş'taki akrabasına gidiş gelişlerinin hikâyesidir. **Yaz Gezintileri, Kış Gezintileri** başlıklı hikâyelerde şair, gene çocukluğunda, ailenin bir ferdiyle yapılmış, çeşitli semt, özellikle Beyoğlu dekor ve manzaralarıyla süslü İstanbul gezintilerinden aklında kalanları, ilk sinemaları, ilk filmleri anlatır. **O Sınıf**, Galatasaray lisesinde Cahit Sıtkı Tarancı ile aynı sınıfta geçirilmiş öğrencilik; **O Banka** 1940'larda çalıştığı ve ikinci eşi Rezan Hanım'la tanıştığı Emlâk ve Eytam Bankası Bahçekapı şubesindeki memurluk yıllarının anılarıyla oluşur. ● **Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi** isimli eserindeki hikâyeleriyle birlikte bu altı hikâye; şairin, kendi hayatının ayrıntılarına inmedeki ince dikkatini, anılarına içten bağlılığını gösteren şiirli belgelerdir. Kitabın sonuna, ölümü üzerine, şairin kişiliği ve hâtırası konusunda, on sekiz sanatçımızın yazıları eklenmiştir.

DEĞİŞİK GÖZLE ● Necati Cumalı'nın hikâye kitabı (1956) ● Dokuz hikâye. İlk hikâyede olay İzmir'de bir barda geçer: Günay, iki yıldır tutkunu olduğu Lâle'nin o gece, locada başka erkeklerle senli-benli olduğunu görünce kadından soğur; şimdi ona **Değişik Gözle** bakmaktadır. Sırf kıskandırmak için böyle davranmış olan Lâle, gitmesini önlemek isterse de Günay,

artık bir daha gelmeyeceğini hissetiren bir soğuklukla, bardan ayrılır. O gece bir daha gülememiştir Lâle. **Gene Yenik Düşsem** hikâyesinin kahramanı da bekâr bir erkek: ilgi duyduğu bir kadınla, tesadüfler sonucu tanışır; içkili bir yerde, sonra erkeğin evinde konuşup sevişmeleri, iki gün içinde bir aşkın oluşumunu öyküler. **Aklım Arkada Kalacak**'ta yazar, bir kasabadan ayrılışının hüznünü, yıllar boyu oturduğu sokağın insanlarına ilişkin anılarını dile getirir. **Gecenin Şarkısı,** bir sabah vakti içten içe yankılanan, ingilizce bir şarkının tek tük mısralarıdır; annesi, kardeşi ve sabah mutluluğu arasında, yazarın gönlünü bir bahar sevinciyle doldurmuştur. **Kaybolan** bir kedidir; karı koca, ellerinde bavullar, on gün sürmüş bir gezi dönüşü, Ayvaz isimli kedilerini bulamaz, nerde olduğu üzerine tahminler yürütürler; evden bir canın eksilmesiyle üzgündürler. Yazarın, Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenim yılları, üç arkadaşın bölüştüğü odada ortak yaşantılar, uzaktaki iki arkadaşın şimdiki durumları **Bunlar Hep Hâtıra Olacak** hikâyesinin; bir aile mutluluğu ortasında ve oturdukları bağa bir saat uzaktaki denizi özleyerek Borçlar Hukuku'na çalıştığı günler ise **Denize Bakıyorum** hikâyesinin konusudur. **Karşıki Tarla,** şehrin batı kıyısında kalan sanatoryumun verandasında kür yapan 23 hastanın görüş ufku içindedir; bir çiftçinin dört günde sürdüğü bu tarla, hastalara sağlıklı toprak özlemi verir. Son hikâye **Benim Kalbim,** suçlu ve küçük yedi çocuğun mahkemeye kelepçeli getirilmiş olmasının, duygulu bir kalpte, yazarda yarattığı isyanları anlatıyor. ● Cumalı, bu eseriyle 1957 Sait Faik Abasıyanık Hikâye Armağanı'nı kazanmıştı.

DELİ EMİNE ● Vasfi Uçkan'ın oyunu (1968) ● Yazarın, Ankara'da Mithatpaşa Tiyatrosu'nda oynanmış, kitap halinde basılmamış olan bu ilk oyununda bir köy kadını Emine, kocasının ölümünden sonra, küçük kızı Zeyneb'in anlayışına rağmen, büyük kızları Fâzıla ile Ganime'nin hainlikleri ve miras çekişmeleri yüzünden, yalnızlığına kapanır, çıldırır ve horozunu kocası olarak görmek saplantısıyla intihara sürüklenir.

DEMİR BEY yahut İNKİŞAF-I ESRAR ● Ahmet Mithat'ın romanı (1877) ● İstanbul'da Kasımpaşa'lı Ali Haydar'ı, çocukken bir Katolik papazı, zalim baba ve üvey anasından alarak evlat edinmiş, Fransa'ya götürmüş, orada Piyer adıyla vaftiz ettirmiştir. Ali Haydar verildiği manastırdan kaçar, asker olur, binbaşı ve yaverliğe kadar yükseldiği Cezayir'de Araplara yardım eder, bir düello yüzünden Fransız hizmetinden çıkar. Demir Bey adıyla Mısır hizmetine girer, emekli olunca İstanbul'a gelir, oğlunu okutur, sonra onu Paris'e gönderir. Delikanlı, Paris'te Polini adında bir kızla tanışır; bu kız, Demir Bey'in bir Fransız kadınından olan kızıdır. Kız, babasının macerasını öğrenince Müslüman olur, sevdiği kont da Müslümanlığı kabul edince onunla evlenir. (MN/1)

DEMİRCİLER ÇARŞISI CİNAYETİ ● Yaşar Kemal'in romanı (1973) ● Mahmut, ağası Derviş Bey'e verdiği sözü beş yıl sonra yerine getirmiş ve Murtaza Bey'i yatak odasmda öldürmüştür. Murtaza Bey'in kardeşi Akyollu Mustafa, ölü daha toprağa verilmeden Derviş Bey'i nasıl öldüreceğini düşünmeye koyulur. Derviş Bey de öldürüleceğine, hem de birkaç gün içinde öldürüleceğine inanmıştır. Akyollu Mustafa'nın ayağına kadar gidersе de Mustafa hiç oralı değildir. Konağını baştan başa kum torbalarıyla tahkim ederek bir kale haline getiren ve yaz kış, gece gündüz konaktan dışarı çıkmayan Derviş Bey, korku ve gerilim içinde öldürüleceği saati ve yeri beklemektedir. ● 1974 Madaralı Roman Ödülü'nü kazanan eser üzerine bir değerlendirme, Vedat Günyol'un **Çalakalem** (1977) kitabmdadır.

DENİZ GURBETÇİLERİ ● Halikarnas Balıkçısı'nın romanı (1969) ● Genel çizgileriyle, Bodrum'da süngerci kaptanı Ateşoğlu Murat Reis'in, dalgıç Teleskop Mehmet Reis, Karabatak Davut Reis, Çengelci Ali Barut, Kara Yusuf ve başkalarının çileli, çekişmeli hayatlarını anlatıyor roman. Dört teknelik dalgıç filosuyla bir sabah denize açılan Ateşoğlu kafilesi, ilk savaşlarını tefeci sünger ağası Karakulak Tevfik'le yapar, kurtulurlarsa da, sonradan bütün rakiplerini yenen ve süngercileri haraca kesen Karakulak, Tekirburnu'nda Ateşoğlu'nun gemilerini, içindeki gemicilerle havaya uçurtur. Datça'dan dönmekte olan ve bu korkunç cinayeti son anda karadan gören Ateşoğlu, kamasını çekip Karakulak'ı öldürmek ister fakat başına indirilen bir taşla denize yuvarlanır; hâfızasını kaybeder. İşlenen cinayet gizli kalmakla beraber, bu işi Karakulak'ın yaptırdığından emin Hacer Nine, torunu Aliş'in de ölümüne sebep olmuş Karakulak'ı bıçaklayıp öldürür, ölenlerin öcünü alır. Komşularının sağladıkları bir kayıkla dalgın-kapanık, balık avlamaya başlayan Ateşoğlu, günün birinde avdan geri dönmez. Kafilesinin adamları gibi o da denizde ölmüş, denizde kaybolmuştur.

DENİZİN ÇAĞIRIŞI ● Kemal Bilbaşar'ın romanı (1943) ● Yahya Kemal'in "İnsan âlemde hayal ettiği nisbette yaşar" cümlesiyle biten Deniz Türküsü şiirin son dört mısraını bir giriş olarak almış roman, psikopat bir ilkokul öğretmeninin dengesiz dünyasını yansıtan bir hâtıra defteridir. Çocukluğu yoksulluk içinde ve hayallerle geçmiş delikanlı, küçük bir kasabada öğretmenken, gizli bir dâvetin câzibesiyle içinde seyahat arzuları çağıldamaya başlayınca, izin alır, İzmir'e gelir. Zehra adında bir kızla nişanlanır. On gün sonra da bir sinemada Zehra'yı birdenbire bırakır gider ve Adalet adında düşük bir kadınla yaşamaya başlar. Bu sefer de kadın bırakır onu. Delikanlı, geldiği kasabadaki görevine son verilmiş olduğunu öğrenir; parasız aç kalır, hamallık etmek ister, çelimsizdir. Sefaletin son kertesinde birdenbire denizi görür. Babasını da bir zamanlar deniz çağırmıştı; neden sonra anlamıştır, İzmir'lere bunun için geldi. Gün batısındaki sarı

saçlı tanrıça, deniz çağırmaktadır onu. Denize gidecektir. ● Yer yer Dostoyevski tiplerini ve Knut Hamsun'un **Açlık** romanının kahramanını hatırlatan grotesk, hasta kişisiyle bu roman, yazarın ilk romanı idi.

DENİZİN KANI ● Tarık Dursun K.'nın romanı (1968) ● Olaylar 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşu sıralarında, Ege denizinde bir küçük kıyı kasabasında, süngerciler arasmda geçer. Süngerci Kara Mustafa, askerlikten sonra denizi bırakıp ekmeğini topraktan çıkarmak istemişse de, köyünde Kör Harun Ağa'nın hışmına uğrayarak kasabaya dönmüş, bu sefer de deniz ağası Hacı'nın ağına düşmüştür. Kara Mustafa, sevdiği Iraz'ın, denizci diye kendisine verilmemesi üzerine, kızı kaçırır, babası razı olunca da evlenir kızla. Sünger avlama mevsiminde Kara Mustafa vurgun yer, sol yanı tutmaz olur. Iraz'a göz koymuş olan Hacı, Mustafa'nın bu durumundan yararlanmak ister. Hacı'nm Iraz'ı ayarttığını öğrenen Mustafa, o yarı kötürüm halinde çiftesini alır, güçlükle Hacı'nın yazıhanesine gider. Bütün kuvvetini toplayarak tetiği çekerse de, yetişen kâtip İsmail'in kurşunuyla Mustafa da ölü olarak yere devrilir. ● Yazarın, 1958'de Bodrum süngercileri arasında yaptığı gözlemlerden yararlanarak kaleme aldığı bu romanda, bir ara başkanları Şaban Reis'in önderliğiyle Hacı'ya çalışmamak kararı alan, fakat kayıksızlık, araçsızlık yüzünden Hacı'nın kulu kölesi olmaya mahkûm sünger avcılarınm yenik hayatları, mitoslar ve efsanelerle beslenerek canh tablolar ve şiirli bir dille anlatılmıştır. Tarık Dursun, bu romandaki üç bölümü (s. 82, 100, 131) daha önce **Yabanın Adamları** kitabında üç ayrı hikâye olarak yayımlamıştı (Yarınlı Gece, Kürtaj, Tutanak hikâyeleri); ki bu da kuruluş bakımından romanda bölümlere, bağımsız birer hikâye karakteri verilmek istendiğini gösterir.

DERYA GÜLÜ ● Necati Cumalı'nın oyunu (1963) ● Üç bölümlük oyunda olay Meryem, Haşim ve Sinan arasında, günümüzde İzmir körfezinin güney kıyılarında geçer. Bodrum'lu Meryem, yaşlıca ve sarhoş bir adam olan Haşim'in kapatmasıdır. Bir gün çıkagelen Marmaris'li genç balıkçı Sinan, Haşim Kaptan'ın yanına kapılanır, karısıyla da sevişmeye başlar. Nefret ettiği kocasından kurtulmak isteyen, doymayan, ateşli Meryem, Sinan'ı iki kere zehirlemeye teşebbüs edip başaramadığı kocasını öldürmeye teşvik eder, fakat kandıramaz. Haşim Kaptan on beş gün sonra bir kalp kriziyle ölür, ama Meryem gene meramına erememiştir. Tartışmaları, Sinan'ın çekip gitmesiyle sona erer. Derya Gülü, Haşim Kaptan'ın balıkçı kayığının adıdır. ● Eser ilk defa İstanbul'da Kent Oyuncuları tarafından oynandı (1963).

DESPOT ● Reşat Enis'in romanı (1957) ● İstanbul'da Şehremini'nde küçük bir evde fakir bir ailenin çocuğu olarak büyüyen Fikret, dokuz-on yaş-

larında iken babası Kaya Ali, Birinci Dünya Savaşı için askere alınınca, anneannesi ve kardeşi Bekir'le birlikte, annesi Naciye Hanım'ın eline kalır. Bir süre tütünde çalışan kadın, evdeki öteberi de satılınca, aileyi toparlayıp trenle Eskişehir'e, kayınbiraderlerinin köyüne gitmek zorunda kalır. Köyde aile için bir köle hayatı başlar. Fikret'in bir bankada idare meclisi reisi olan, büyük amcası Davut Ağa, gök gözlü, hain ruhlu, sert bir adamdır, bir despottur. Yalnız küçük amca Süleyman, Fikret'i elinden geldiği kadar korur. Bir gün Fikret'in babasının Eskişehir'de yaralı yattığı haberi gelir. Despot amca, arabasını vermediği için yayan giderler: Çanakkale savaşında yaralanmış babanın sol bacağı, dizkapağı üstünden kesilmiştir. Yaralı asker köye getirilir, yarasının kangrene çevirmesinden ötürü de çok geçmeden ölür. Bu ölüm, Despot'un zalimliğini daha da artırır. Fikret babasına ait tarlayı binbir güçlükle sürer, kış geçer, ekinler olur, fakat harman yanar. Despot'un zulümleri köyde isyana yol açar. Jandarmalar onbeş kişiyi tutuklarlarsa da, Yunanlıların İzmir'i işgali, isyancıların serbest bırakılmasını kolaylaştırır. Düşman kuvvetleri köye de gelirler. Despot Davut Ağa, Yunanlılarla birleşir, onları evinde ağırlar ve Kemalci diyerek, Fikret'le arkadaşlarının ağır hakaretlere uğramasına sebep olur. Köy, Kuvayı Milliyeciler'in eline geçince Despot bu sefer onlardan yana görünür. Yunan taraftarlarıydı diyerek, ezegeldiklerini tevkif ettirir. Fakat durumu yakından bilen Sivrihisar kaymakamının yardımıyla, sanıklar serbest bırakılır. Despot'la başedemeyeceklerini anlayan aile (Naciye Hanım, büyükanne, Fikret, Bekir ve küçük amca Süleyman) İstanbul'a dönerler. Yeni bir sefalet dönemi başlar. Bekir ve büyükanne ölür. Fikret çahşmaya gittiği Kozlu kömür ocaklarındayken annesinin de öldüğü haberini alır. Hem çalışır, hem okur ve kaymakam olursa da, büyükamcasının şerrinden kurtulamaz bir türlü. Despot Davut Ağa, Alnıaçık soyadını almış, iktidar partisine girmiş, kodaman bir milletvekili olmuştur. Fikret kaymakamlıktan Bakanlık emrine alınır. Sonradan İstanbul'da Emniyet İkinci Şube kaçakçılık bürosu şefliğine atanır. Buradayken yurt dışına eroin kaçıran bir şebekenin elebaşılarını aramaktadır ki, Despot'un parmağıyla bu görevden alınır, Beyoğlu Emniyet Amirliğine nakledilir. Eski Sivrihisar kaymakamı şimdi Dahiliye Vekili olmuştur. Fikret, İstanbul'a gelen Vekil'i bulur. Vekil, Fikret'i İstanbul Emniyet Müdürü yapar. Eroin kaçakçılığını Despot'un yönettiği anlaşılmıştır. Despot ve yardımcısı Koço, Cenova mezarlığına gömülmek üzere götürmekte oldukları, Koço'nun teyzesinin cesedine külliyetli miktarda eroin ve altın gizlemiş olarak, uçakla İtalya'ya kaçmak üzereyken yakalanırlar. Mebusluk, idare meclisi üyeliği yapmış, İstiklâl madalyalı Despot Davut Alnıaçık hapishaneyi boylarken Fikret de Eskişehir'e vali olur.

DEVLET ANA ● Kemal Tahir'in romanı (1967) ● Güttüğü tezi ilk sayfa-

da Nâzım Paşa'nın "Be biz Osmanlılarız bizde çok insan bulunur" mısrasıyla özetleyen roman, adını kahramanlarından devlet Hatun'un adından alıyor ve Ertuğrul, Osman, Orhan Beylerin yıkılmış, çökmekte Anadolu Selçuk Devletinin Bitinya ucunda Osmanlı devletinin temellerini nasıl attıklarını destanlaştırıyor: Devlet Hatun, Rum Bacıları'nın başına geçtikten sonra Bacı Bey olmuş, Osmanlıların Derin Geçit'i aşmalarında olanca gücünü kullanmıştı. Kancık Vuruş, Uyandırılan Işık, Dost Çelmesi, Derin Geçit diye dört bölüme ayrılmış olan 623 sayfalık romanda Osmanoğullarının çimleniş, filizleniş yılları; Konya'da Selçuklu çözülüşleriyle Bizans sınır kaynaşmaları; savaşçı dervişler, hilebaz keşişler, Sen-jan şövalyelerinden Notüs Gladyüs, Orhan Gazi'nin eşi olunca Nilüfer Hatun adını alan tekfür kızı Lotüs, Şeyh Edebali, Yunus Emre... gibi kişileriyle maceranın, aşkın, inancın, tarih-masal potasında eritilmesiyle yazıya dökülür. ● Türk Dil Kurumu 1968 Roman Ödülü'nü kazanan eser, edebiyat dünyamızda tartışmalara konu olmasıyla da ün kazandı. Mehmet Seyda'nın **Türk Romanı** (1969) adlı kitabı **Devlet Ana** romanının olumlu olumsuz yankıları üzerine düzenlenmiş bir açık oturum tutanağıdır.

DEVLET KUŞU ● Orhan Kemal'in romanı (1958) ● Istanbul'da Kumkapı taraflarında bir göçmen ailesi. Baba kapıcılıktan ayrılmış, boşta. İki kız, iki erkek, dört evlât. Kızlar Unkapanı'nda tütün fabrikasında çalışmaktalar. Erol okulda, Avare Mustafa askerliğini bitirmiş, işsiz aylak ve günlerini Taşkasaplı'nın kahvesinde geçirmekte. Kafadarları: Sülü, Çingene, Bayram. Yakışıklı Avare Mustafa, komşuları Aynur'a tutkun. Fakat Mustafa'nın anası, oğlunu zengin bir kızla evlendirip rahata erme sevdasında. Günün birinde evlerinin karşısındaki arsada, eskiden kaymakam, şimdi karaborsacı Zülfikar Bey, bir apartman yaptırmaya başlar, çirkin kız Hülya da Mustafa'ya âşık olur. Aile, zenginliği dolayısıyla Hülya'ya talip olmasını isterlerse de Mustafa, önce yanaşmaz buna; fakat annesinin de kendinden yüz çevirdiğini görünce, gidip Zülfikar Bey'in yanında çalışmayı kabul eder. Apartman biter, zemin kat Mustafa'lara verilir. Arkadaşı Sülü'nün de ısrarlarıyla Mustafa, Hüyla ile evlenir. Cebi para görmüş, fakat hürriyetinden olmuştur; aklı fikri Aynur'dadır. Mustafa, yeni durumunu benimseyemez, Zülfikar Bey'in kendisini uşak gibi kullanmak istemesini onuruna yediremez bir türlü. Sonunda evi terk eder. Karısı Hülya merdivenden düşmüş, çocuğunu düşürmüş, hastaneye kaldırılmıştır, belki de ölecektir. Biricik kızının acısıyla perişan Zülfikar Bey, Mustafa'yı bulur. Hülya'yı bir kerecik olsun görmesi için yalvarır, paralar saçar Mustafa'nın ayaklarına. Sülü toplar paraları, adama geri uzatır: İnsanlıklarını parayla satmayacaklardır. Zülfikar Bey'i getirmiş olan taksi, Mustafa'yı, Sülü'yü, Çingene'yi de alarak geri döner: Mustafa, Hülya'yı görmeye gitmektedir. "Taşkasaplı,

kahve bahçesinin kapısında, yaş yaş parlayan kirpikleriyle arkalarından bakıyordu." ● Orhan Kemal, sonradan bu romanı oyun biçimine de sokmuş (**İspinozlar,** 1965), eser ayrıca **Avare Mustafa** adıyla filme de alınmıştır (1961).

DIŞARDAKİLER ● Haldun Taner'in oyunu (1957) ● Büyük kız torunuyla kocası tarafmdan istenmediği halde, yaşlı düşkün Yümnü Bey, bir ayıklama dolayısıyla, ihtiyarhğını geçirmekte olduğu Darülaceze'den çıkarılır, evine geri gönderilir. Bu işe Yümnü Bey'in terk edilmişliğini de düşünerek bir gazeteci de önayak olmuştur; Semih adındaki bu gazeteci, Yümnü Bey'in küçük torunu Aynur'a da âşıktır. Yümnü Bey, bir zamanlar İttihat ve Terakki partisinin üyelerindendi; şimdi bir gazetede o partinin reisi Talât Paşa'yı kötüleyen bir yazı görünce çok üzülür. Babası da Yümnü Bey'in parti arkadaşı olmuş, gazeteci Semih, hem de bir oyalanma olur diye, Yümnü Bey'i, anılarını yazmaya, kötü niyetli yazarın görüşlerini çürütmeye teşvik eder. Kitap yayımlanır ve Yümnü Bey, ödevini yapmış insanların huzuruna kavuşursa da hasım yazarın, kitapta aleyhine belge diye kullanılmış mektupları Yümnü Bey'in evinden çaldırması yüzünden zor durumda kalır: İftira suçundan tutuklanacaktır. Bu durumda, Yümnü Bey'i bir bunak olduğu, cezaî ehliyeti bulunmadığı gerekçesiyle gene Darülaceze'ye göndermekten başka çare kalmamıştır. ● Çekirdeği, yazarın **Yaşasın Demokrasi** (1949) kitabındaki "Sahib-i Seyf ü Kalem" hıkâyesi olan, sekiz tabloluk eser, Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynanmış, basılmamıştır.

DİK BAYIR ● Abbas Sayar'm romanı (1977) ● Konuya on yaşlarında (1933) iken, okullar tatil olunca evcek bir yaylıya binip Yozgat köylerinden biri olan Beydiyar köyüne gidişlerini anlatarak başlayan yazar, aynı köye, on yıl sonra, yeni kurulmuş bir partiye ocak başkanı bulmak üzere gitmiştir. Aradan bir on sekiz yıl daha geçer, 1968'lerde köylerin şişkinliğini iller, ilçeler yutmaya başlar; köyde Alamancılar (Almanya'ya işçi gidenler) çoğalmaktadır. Köyden Gani, ortaya bir kooperatif sözü atar, öne düşer ve köylülerin ümit bağladıkları köy kalkındırma kooperatifi kurulur. Bir tuğla-kiremit fabrikasının temelinin atılması, Gani'ye ve seçtiği beş on kişiye Almanya yolunu açmış, bu hayaline kavuşup Gani de gidince fabrika binasının yapımı büsbütün yavaşlamıştır. Halime'nin kocası Raşit de gidenler arasındadır. Teyze oğlu Mahmut, Halime'ye tecavüz eder, gebe kalan Halime, çocuğu düşürmeye kalkar, ağır hastalanır. Almanya'dan izinli gelen Raşit, anasının evindeki karısını hemen şehre, doktora götürmek isterse de Halime yolda, otomobilde ölür. Raşit kız kardeşi Elif'i iğfal eden Celâl'i öldürdüğü için, şimdi hapistedir. Raşit'le birlikte Kerim de köye gelmişti izinli, Elif'le sözlüydü. Celâl'in ona zorla tecavüz ettiğini öğrendiği için, uzun bir nefis mücadelesinden sonra Elif'i suçsuz bulur. Raşit'in ve

Elif'in babaları Müslim Ağa'ya Elif'le evleneceğini söyler, kızı otomobiline alarak Almanya'ya döner.

DİKMEN YILDIZI ● Akagündüz'ün romanı (1928) ● Tayyare yüzbaşısı Murad'ın, gizli bir görevi başarabilmesi için, şehit olduğu haberi gelmiştir. Nişanlısı Yıldız, aklî dengesini kaybeder ve Murad'ı babası Kâmil Bey'in öldürttüğü saplantısına kapılır. Ona göre, babası yalnız Murad'ı değil, işi bir namus ve şeref meselesi yaparak, kızının Murad'dan gayrimeşru doğurduğu ikizlerden birini de boğdurmuştur; şimdi onu akrabalarından biriyle evlendirmek için, ikinci ikizi de yok etmek peşindedir. Yıldız, bir sabah evden kaçıp geldiği Ankara savcılığında anlatır bu cinayetleri. O sırada, Ankara'nın saygın kişilerinden biri olan Kâmil Bey'le, aile doktorunun ve polis müdürünün gelmeleri, durumu aydınlatır: Yıldız'ın kucağındaki kundakta o ikizlerin hayatta kalanı değil, bir taş bebek vardır çünkü. Yıldız'a hava değişimi ve özenli bir bakım gereklidir. Murad'ın babası, Yıldız'ı Ecevit ve İnebolu dolaylarına götürür; çileli Anadolu kadınlarının şikâyetsiz, sabırlı hayatlarını göre göre, bir yıl dolmadan iyileşir Yıldız. Şimdi, Murad'ın öldürülmeyip şehit edildiğini, bunun da katlanılması gerekli, şeref duyulacak bir durum olduğunu benimsemiştir. Büyük Taarruz sırasında Ankara'ya dönerler, Zafer'den sonra da İzmir'e gider ve Başkumandan tarafından kabul edilirler. Mustafa Kemal Paşa onlara bir sürpriz hazırlamıştır. Yıldız, şehit olduğunu sandığı nişanlısı Binbaşı Murat'la karşılaştırılır. Masa üzerinde de, davet eden yerinde Mustafa Kemal'in adı yazılı, düğün davetiyeleri vardır. ● Özet, Dr. Aytekin Yakar'ın **Türk Edebiyatında Millî Mücadele** (1973) isimli eserinden alındı.

DİLEKÇE ● Çetin Altan'm oyunu (1966) ● Olay, hiçbir saati düzgün işlemeyen Saatleri Ayarlama Müdürlüğü'nde geçer. Belediye saatlerini yağlamış da parasını alabilmek için dilekçesine cevap ve müdürlükten rapor bekleyen, tamirci Necmi Torik, kırtasiyecilik çarkında çırpınır durur. Müdürün, şeflerin, memur ve odacıların rahat veya çıkar düşkünlüklerini de gösteren eser, onbeş lira tutan alacağını bir aydan beri kurtaramamış Necmi'nin boşuna çabalayışlarıyla sona erer. Bir sosyal yergi olan üç perdelik Dilekçe'nin ilk oynanışı 1962'de İstanbul Şehir Tiyatrolarındadır.

DİLŞO ile DİLŞE ● Haydar Koyunoğlu'nun hikaye kitabı (1976) ● Onbir hikaye. **Bolat,** onbir yaşındaki bir köy çocuğunun dört yaşındaki danasıdır. Çocuğun çok sevdiği Bolat, kendi anasının karnını deşen Suva isimli danayı aynı şekilde öldürür. **Gülün Ahı,** assubay rütbesini andıran alın çizgilerinden ötürü, bölük arkadaşlarınca Asmehmet diye anılan bir askerin hikayesidir. Terhis edilir, Ayşe'sine kavuşmak üzere yollara düşer. **Dilşo ile Dilşe'**de yirmi beşinde Dilşo, geçim sıkıntısı yüzünden, karısı Dilşe ile oğ-

lu Mirzo'yu alıp köyden Diyarbakır'a göçer. Yirmibirindeki karısı orada insan tacirlerinin eline düşer, günde yirmi, otuz adama satılır. Cezası ağırdır Dilşe'nin; köyün kararı uygulanır: Kocası, Dilşe'yi Malabade çayında boğacaktır. Dilşo, karısını çayda boğar. **İki Caddeli Adam** hikâyesinde yazar, bir Anadolu kentinde yazın mısır, kışın kestane satan iki çocuğu gözlemiştir. Bunlardan Mustafa'nın bir gün ansızın yere yıkıldığım görünce çocuğu alır, hastaneye götürür, yatırır ve orada sırrını öğrenir: Çocuk, iki caddesi olan bir patronun hesabına çalışmakta, sömürülmektedir. Patronun karın tokluğuna çalıştırılan işçileri vardır. Mustafa sırrını açtıktan bir iki gün sonra hastaneden kaçırılır. Patron ve adamlarımn, çocuğu nereye götürdükleri öğrenilemez. **Havariyo Hageliyo** hikâyesinde berbat bir kış günü ava gitmek isteyen üç Amerikalıya, silah verecekleri vaadini duyunca dört Türk katılır; Canik dağlarında ava çıkarlar. Dönüşte Amerikalılar, Türklere üç keklik bırakarak avlarını alıp hızlanırlar. İki Türk, bayırın düzünde kalır. Yağan kar kefendir ikisi için. Bir top çavuşunun er Memo'ya ilişkin anılarında **Memo,** haksızlıklara, zulümlere, alaylara uğramış, sonunda delirip ölmüş bir zavallı Kürt delikanlısıdır. **Yesir Misto'nun Damı** hikâyesinde kurada Lice'nin bir köyünü çekmiş bir ilkokul öğretmeninin, çocuklara ve köylülere Türkçe öğretmek için karşılaştığı güçlükler anlatılıyor. **Zilliga-ya,** Ankara kalabalığında şaşkına dönmüş, yaşlı bir köylüyü anlatıyor. **Sürgün'de** Ortaöğretimden alınıp Binboğa dağlarının yücelerindeki Ayazdere köyüne sürgün gönderilmiş bir öğretmen, köye ulaşmıştır ki, donar kalır, ölmüştür. Almanya'da makineleşmiş bir dayı da **Akort** hikâyesine konu oluyor. Son hikâye **Boş Adam'da** Munzur dağı eteklerinden Malatya'da iş bulmaya giden genç bir köylü görüyoruz. İlkokulu bitirmiştir. Hükümet kapısında bir iş bulacak, ortaokula girecektir. Halden anlayan yoktur, ne iş bulur, ne de veli. Parası bitince geri dönmeye karar verir, dağlarda kalır.

DİREĞİN TEPESİNDE BİR ADAM ● Zeyyat Selimoğlunun hikâye kitabı (1969) ● On hikâye. Birinci hikaye **Yemek'te** gemici İdris, gemide fasulye çorbalı, kuru üzüm hoşaflı ve ağız tadıyla yenmiş bir yemekten sonra, tabaklar yıkanırken, Rize'de para hırsıyla işlenmiş bir cinayeti hatırlar: Çocukluğunda o katilin ekmeği öğürdüğünü, yediği yemeklerin gırtlağına takıldığını görmüş olan İdris, şimdi kendinde ve arkadaşlarında hak edilmiş, helâl yemeklerin lezzet ve mutluluğuyla doludur. İkinci hikâye **Beş Kepçe Üzüm Hoşafı'nda** süvari Mehmet Kaptan, kavga eden iki gemiciyi ayırır, yenişmelerini sağlamak için de güverteye kırmızı sulyen boya ile bir çizgi çektirir. Ellerinde bir halatm birer ucu, çizginin iki tarafında yer alır kavgacılar. Asılmalarıyla halat gerilir, çekişme uzadıkça uzar. Çağrılan aşçıbaşının fazladan beş kepçe üzüm hoşafı vaadi üzerine gemici Kadir daha güçlü asılır, rakibini çizgiden beri yanına çeker alır. Üçüncü hikaye **Bulucu**

Hızır Salim'de Mehmet Kaptan, bir zamanlar atandığı bir gemiye gerekli çapayı nasıl bulduğunu anlatır: Hızır Salim, Haliç'in bir yerinde, suyun dibinde bir deniz-altı deposuna sahiptir; darda Kaptan'a Hızır gibi yetişmiştir. **Açıkta Kalmanın Sınırında** hikâyesinde Mehmet Kaptan, geminin gece vakti demir tarayıp bir başka tekneye bindirmiş olmasından suçlu, yirmi yıldır yanında güverte lostromosu Eyüb'ün, işinden atılma korkusuna karşı anlayış gösterir; lostromoyu bir kere daha koruyacaktır. Kitaba adını veren beşinci hikâyede olay gene Mehmet Kaptan'm gemisinde geçer: Gemici Şükrü, gece pruva direğinin tepesine tırmanmış, orda öyle durmaktadır; inmek istemez bir türlü; denize atlayacağını söyler. Telâşa düşen kaptan, onu kandırıp indirmeye çalışırsa da Şükrü, Lostromo Eyüb'ün "Şükrü iyi denizcidir' diye bağırması şartıyla ineceğini söyler, fakat Eyüb Reis yalan şey söyleyemeyeceği gerekçesiyle teklifi reddeder. Güvertedekiler, gözleri yukarda ve kamaşmış, Şükrü'nün denize atlamasını ürküntüyle beklemektedirler. **Kara Bir Şey Denizde** hikâyesinde bir mayın, içi boşalmış, kör bir mayın olduğu anlaşılana kadar, kaptana korkulu dakikalar yaşatır. **Canı Huyunun Altında Tekel Hamza**'nın hikâyesinde Mehmet Kaptan, sigara kaçakçısı ateşçi Hamza'ya gözdağı verir, fakat sonra çağırdığı lostromo'ya başaltını fazla aramamasını, çünkü Tekel Hamza'nın ne yapıp edip gene sigara kaçıracağını söyler. Sekizinci hikâye **Külhanların Önünde,** boyuna kürek sallayan aynı ateşçi Hamza'nın çok canlı ve şiirli meslek portresidir. **Çıkmak İçin İnmek**'de Rize'nin Sarayköy'ünden, ondört yaşında Dursun, gemide bir aydır muçodur; karanlık ambara inen çubuk basamaklar karşısında duyduğu korkuyu, gemici Memiş'in yüreklendirmesiyle yener ve ilk kez iner ambara. Kitabın son ve en uzun hikâyesi **Yeşil Altın,** Rizeli gemici İdris'in hayalleriyle oluşur: İdris güverteye uzanmıştır; gökteki bir bulutun sırtında köyüne kadar gider, özlem giderir. Tarlasındaki mısırları söküp yerine çay, yani yeşil altın dikilecektir. İdris'in, arkadaşı Ali'ye açtığı bu niyet, gemideki marangoz - gemici Sarayköylü Mehmet Usta tarafından da olumlu karşılanır. Şimdi Mehmet Usta, rendesinin başında, İdris vardiyada, ikisi de kendi hülyalarının mutluluğu içindedirler ● Yer yer bir şiir yoğunluğu içinde ahenkli gerilimli bir dille yazılmış hikâyelerdeki tazeliğin, çekiciliğin bir nedeni de yazarın, portrelerini çizdiği, maceralarını anlattığı denizcilerin karakter ve iç dünyalarını derinden duyurmasıdır. ● Eser, Sait Faik Abasıyanık Hikâye Armağanı'nı kazandı (1970).

DİRLİK DÜZENLİK ● Oktay Rifat'ın oyunu (1975) ● Üç perdelik ve basılmamış oyunun ilk adı **Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik** idi, 1961/62 tiyatro mevsiminde oynanmıştı. Şairin birinci ve ikinci perdeleri hemen hemen yeni baştan yazması ve bitişini de değiştirmesiyle yeni şekli, adı sade-

ce **Dirlik Düzenlik** olarak 1975'te Devlet tiyatrolarında oynandı. Oktay Rifat, tiyatro broşüründe oyununu şöyle açıklıyor: At ve fil, bilindiği gibi, satranç taşlarından ikisinin adıdır. Karılık kocalık, arkadaşlık, kısacası bir arada yaşamak, ilişkiler kurmak, bir satranç partisine benzer. Duygusal planda bile karşınızdakinin atı oynatmasına karşılık sizin fili ya da kaleyi sürmeniz gerekli. (...) Bir ailenin dirlik düzenliği aslında bu karmaşık çekişmenin ürünüdür, eğer buna dirlik düzenlik denilebilirse. (...) Oyun, karı koca, oğul ve nişanlıdan kurulu bir ailenin dış görünüşünü aşarak daha derinlere inmek çabasmdan doğmuştur; dar anlamıyla bir ailenin içyüzüdür. (...) Oyunda baştan sona tekrarlanan hesap görme motifi, ailenin parasal yanından çok, kadının kocayı ezmek, ona yaşamı zehir etmek isteğinden doğuyor. Kadın filini sürünce koca, atını geri almış, karşısındakine boyun eğmekte bulmuştur dirlik düzenliği.

DİZBOYU PAPATYALAR ● Tomris Uyar'ın hikâye kitabı (1975) ● Sekiz hikâye. **Hakların En Güzeli**'nde kırk yaşlarında bir külhanbeyi, parkta "hanım ablam!" dediği bir kadına hayatının bir olayını anlatır: Ablasını fuhşa teşvik eden eniştesini vurmuştur. **Emekli Albay Halit Akçam'ın İki Günü**'nde içindeki özgür yaşama istekleri, bir evlilik ve disiplin kıskacında hapsedilmiş Halit Akçam, arkadaşlarıyla çok içtiği bir gazinoda eski anılara kapılarak birden tabancasını çekip bilmediği bir adamı öldürür. **Yaz Suyu**'nda bir trende İstanbul'a iş bulmaya giden Aydın, enstitülü bir kızla arkadaşlık kurar. Aydın şimdi Kumkapı'da bir meyhanede garsondur ve kızla iki yıl mektuplaşmıştır. Sonunda, kızla ilişkisini kesmeye Kırkağaç'a gider, ama nasıl olur, anlayamaz, aile o gece nişanı yapmış ve evlenmişlerdir kızla. **Şen Ola Bayburt** Behçet Bey'le karısı Feride Hanım'ın yaşlılık günleridir. Yıl 1950; Behçet Bey hükümet tabibi idi. Bu hüzünlü hikâyede anlaşılmamış bir karakterin yıkılışı dile geliyor. **Dizboyu Papatyalar** bir banka müfettişi ile karısının hayatları. **Ömür Biter Yol Biter**'de Almanya'ya kızının yanına gidecek bir kadının birdenbire elli bin lira vergi borcu çıkar, borç ödenmeden gitmek imkânsızdır. **Limanda** hikâyesinde emekli bir öğretmenin dul ve çocuksuz eşi Meliha Hanım, evinin bir odasını güvendiği kimselere pansiyon vermektedir. Sinema oyuncusu İzzet, bu evde kendini bir limanda gibi hisseder. Kitabın galiba en güzel hikâyesi varlıklı ve çok yaşlanmış bir kadının son günlerini ve ölümünü anlatan son hikâye **Aykırı Dal Üstüne** adını taşıyor.

DOĞUDAN HİKÂYELER ● Muhtar Körükçü'nün hikâye kitabı (1968) ● On altı hikâye. İlk hikâye **Postacı Zülküf**'te yazın katır sırtında, kışın yayan, on yıldır posta sürücülüğü yapan Zülküf, bu defa il merkezinden S. ilçesine kırk bin lira götürmektedir. Akşam kararırken havanın birdenbire kar tipisine çevirmesi sonucu, yolunu şaşırır; bütün çabaları boşunadır.

Zülküf'ü gocuğuna sarılmış, uyur gibi bulurlar: Donmuştur. Onbeş adım kadar daha gitse belki yolunu bulabilecekti. Sımsıkı avucundaki bir kâğıt parçasına, parayı ve posta çantasını kırmızı yazmalı değneğin altına sakladığını yazmış, horantasını önce Allaha, sonra millete emanet etmiştir. **Teberoğlu Ömer** hikâyesinde de Doğu-Anadolu'nun yol derdi ele alınıyor. Ağa oğullarının densizliğini dile getiren iki hikâyeden biri **Damdakiler**'de ortakçı Üveyis, sevgilisini kaçıran ağa oğlu Bedir Bey'i öldürdüğü için hapse düşmüştür; **Ayıp Hikâye**'de belsoğukluğuna yakalanmış, onsekizinde beyzade Akif, amcasının "çok canının çektiği taze bir avrata yanaşırsa iliğinin, kemiğinin temizleneceği" tavsiyesine uyarak, yanaşmalardan birinin yeni gelin karısını kıstırır ve zavallıya ömrü boyunca çekeceği hastalığı aşılar. **Su Gibi Aziz Olasın**'da, ellerinde filinta, göğüslerinde fişeklik, bir otobüsün yolunu kesen iki adamı, yolcular önce eşkıya sanırlarsa da, berikilerin derdi, Ankara'dan Kirvan'a gitmekte olduğunu işittikleri bir su müdüründen köylerinin susuzluğuna çare bulmasını yalvarmaktır. Kirvan'daki durumsa tam tersine: getirilmiş su kesilmiş, köye verilmeyip kişilerin topraklarına salınmıştır. Kitapta birer tipi canlandıran hikâye kahramanlarından **Kâmil Zühtü Kültürsel** tekrar tekrar milletvekili olamamaktan hastadır âdeta. **Hoca Mehmet,** traktör altında kalıp kaburgasını, sol kolunu kırdığı halde, haftasına, tek elle traktör süren, hayat dolu, çalışma canlısı bir ihtiyardır; ölümü gene bir kamyon altında olur. **Babalığı** hikâyesinde Bitlisli bir nüfus memuru, yetişkin evlatlığı Ferdane'nin, genç bir memur tarafından istendiğini, kızın bu yüzden artık kendisini odasına almadığını görünce, bol bol yedirip içirmek suretiyle yatalak karısının ölümünü çabuklaştırır, ne yapar eder Ferdane ile resmen evlenir. **Bastonsuz Memur** bekârdır, yirmi evlik bir ilçede Yado adında yedi sekiz yaşlarında, önceleri tek kelime türkçe bilmeyen bir çocuğa kendi evlâdı gibi bağlanmışır. Bu şefkate bir karşılık olmak üzere memura bir baston yapmak için bir ağaç dalını yontmak isterken, Yado elini keser, yara kangren olur ve memur, çocuğun ölümünü acıyla hatırlar hep. Kitabın son hikâyesi **Bir Taşralı**'da İstanbul üniversitesindeki aşkını evlendirmeye dönüştürmek isteyince red cevabı alarak, fakülte arkadaşı, kolej mezunu ve Nişantaşlı sevgilisinden uzaklaşan Erzurumlu genç, küçümsenişinin intikamını, Almanya'dan doktora yapıp dönüşünde, şimdi zengin ve yaşlıca biriyle evli genç kadından acı bir hakaret şeklinde almak ister, fakat yatakta çırçıplak beklemekte olan kadının boşalttığı kurşunlarla bu hakareti hayatıyla öder.

DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU ● Peyami Safa'nın romanı (1930) ● İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde küçük bir evde annesiyle birlikte yaşayan, babasız, onbeş yaşında bir çocuk, bacağında sekiz yaşından beri çektiği fistüllü, akıntılı bir kemik hastalığından (arthrite tubercule-

use) kurtulabilmek ümidiyle hastaneleri dolaşmaktadır. Zaman zaman ameliyatlar geçirmiş, bacağı alçıya konmuştur. Koltuk değneği kullanması, bol besin alması istenen genç, Erenköy'deki köşklerine sık sık gece yatısına gittiği uzak akrabası emekli bir paşanın, kendisinden yaşça büyük kızı Nüzhet'i sever. Ragıp adında ve Nüzhet'ten onbir yaş büyük bir doktorun Nüzhet'le evlenmek istemesi, roman kahramamının bunalım ve acılarını daha da artırmıştır. Hastalık azınca, genç yeni bir ameliyat geçirir. Bu arada Paşa'ya inme inmiş, Nüzhet de doktor Ragıp'la evlenmiştir. Hasta gencin notları, annesiyle arkadaşlarının, kendisini hastaneden çıkarmaya gelmeleriyle sona erer.

DOLUDİZGİN ● Samim Kocagöz'ün romanı (1963) ● Yazarın, İstiklâl Savaşı'mızı konu edinmiş **Kalpaklılar** (1962) romanının devamı ve sonu. Kocagöz, bu iki romanı ne gibi belgelere dayanarak nasıl yazdığını, her ikisinin nasıl karşılandığını bir yazısında etrafıyla açıklar. (Ataç dergisi, 18, ekim 1963). Romanın geniş bir değerlendirilmesi, Dr. Aytekin Yakar'ın **Türk Romanında Millî Mücadele** (1973) isimli eserindedir.

DOR ALİ ● Behzat Ay'ın romanı (1966) ● Düzlek köyünden Dor Ali'nin, evini tarlasını dağıtıp ailesiyle Samsun'a göçünü, orada arabacı ve küfeci olarak ekmeğini kazanma direncini anlatan bu köy romanında yazar, olayları toplumcu açıdan yorumlamaya çalıştığını fazlasıyla duyurur; kuruluş ve anlatımda süregelene bir katkıda bulunamayışıyla da roman üstün bir başarı çizgisinin altında kalır.

DOSTLUKLARIN SON GÜNÜ ● Selim İleri'nin hikâye kitabı (1975) ● On altı hikâye. 130. sayfadaki "Kaç hayatı bir arada yaşıyoruz, her an bir başkası gibiyim." cümleleri bütün hikâyelerde bir leitmotif olarak belirginleşiyor. Kollara bölünmüş bir aile dağınıklığından gelen Kemal, bu hikâyelerde çocukluğunun anılarını ve şimdiki gençlik yaşantılarını anlatıyor. **Yarın Ağlayacağım,** sağlıklı, mutlu, korkusuz dayı oğulları karşısında birikmiş bir eziklik ve hicranlar toplamıdır. **Bütün İstanbul Bilsin'**de burjuva kalıntısı bir ailenin nazlı çocuğu, yaşının özgür eğlencelerinden yoksun bırakılmış, hüsranlarla büyümüştür. **Sizinle İğrenç,** yengesi Belkıs Hanım'a ilişkin anılarıdır, ki yaz kış Büyükada'da, faytonla çıkılan dik yokuştaki köşkte bu yengeye ve kocasına da yabancıdır Kemal. Kocası ölmüş, otuz yaşlarında terzi Funda Abla, Kemal'e kikabın özlü hikâyelerinden **Elbise Haritaları'**nda gene bir acı kaynağı olmuştur: Kemal'in annesinin küçümsediği bir yoksul terzi kızıdır Funda. **Mecnunu Çok Dağlar'**da Kemal sevdiği Yurdanur'un bir doktorla evlendiğini görecektir. Çok güzel bir hikâye: **Yarın Olsun'**da kitap yakmalar dönemindeki yabancılaşması anlatılıyor Kemal'in. **Kırlangıç Fırtınası'**ndaki öğrenci eylemleri, onun katılmayı ba-

şaramadığı kavgalardan biridir. **Dostlukların Son Günü** hikâyesinde karı koca, ikisi de dostu evli bir çift arasında geçirdiği sıkıntılı bir pazar gününü yorumlar. **Kuşlar mı Konar,** onda, gittiği arkadaş evlerinde "evine dönmesi beklenen" biri olduğu sanısını uyandırır, tedirginliği daha da artar. Son hikaye **Söyle Kalbim,** hasta bir annenin çoğalttığı çevre intibaksızlıklarıyla yeniden yalnızlığa açılmış bir kapıdır. Sürekli suçluluk duygusu içindeki Kemal'in bu hikâyelerde gizli gizli, kendini bağışlatmaya, aklamaya çabaladığı da görülüyor. ● Eser, 1976 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı.

DÖL ● Gülten Dayıoğlu'nun hikâye kitabı (1970) ● Beş hikâye; üçünde olaylar köyde geçer. İlk hikâye **Döl**'de, doğanlardan bir kızı hayatta, şimdi dördüncü çocuğuna gebe, yirmisinde bir köylü kadın, çok ilkel koşullar ve kocasının, Ebe Hala'nın ve küçük kızının yardımlarıyla, onların gözleri önünde zor bir doğum yapar. İkinci hikâyenin kahramanı onbeşindeki **Gül Gelin** de, ebesiz köyde sancılar içinde iki gün kıvranır, sonunda kurtulur, fakat çocuğun ölü doğması, gencecik gelini gözyaşlarına boğmuştur. **Elif Kızın Öyküsü**'nde bir buçuk yaşında iken babası ölmüş, kapalı büyütülmüş Elif Kız, şimdi otuz yaşlarında dul anasının acımasız şüphelerine kurban gider, yersiz suçlanma ve dayaklardan yılgın, âdeta uykuda gibi, evden kaçar, sevdiği, onsekizinde Ali'ye kendini teslim eder, sonra da kapıldığı dehşetle kendini çaya atıp öldürür. **Ortak** hikâyesinde olaylar İstanbul'da geçer: Kapıcı Ömer, beş yıldır uğramadığı köyüne, karısıyla çocuğunun yanına gitmiş, fakat bu kere İstanbul'a, kocası askerde Cemile'yle dönmüştür. Asıl karısı Esma, köy halkının nereye gittiğini bilmediği Cemile'nin, kuması olduğunu, kızıyla iki ay sonra İstanbul'a çıkagelince görür, öğrenir. Daracık, havasız kapıcı odasında başlayan ve Ömer'in erkekliğini bölüşen iki kadının hayatı nispetli, çekişmeli sürüp giderken, Ömer ikisinden de bıkar; duruma bir çözüm bulamayınca da, işlettiği bakkal dükkânını gizlice bir başkasına devredip kayıplara karışır. İki kadın, önce birbirlerini suçlayarak dövüşürlerse de, hemen sonra çekişmelerinin boşluğunu anlayarak ağlaşmayı keserler. Artık, el ele verip birbirlerine destek olacaklardır. Sonuncu hikâye **İç Sızısına Bilezik**'te konu, erkeği iflas eden, çocuksuz bir ailenin hayat mücadelesidir. Kadının cesareti, direnmesi; ellerindeki son paralarla, romatizma ağrılarına iyi gelen bakır bilezikler yaptırıp önce onun, sonra erkeğin bunları satarak durumlarını düzeltmeye çabalamaları olumlu sonuçlar vermektedir ki adam, satış için gittiği kasabalardan birinde dolandırıcılıkla tutuklanır. Fakat mahkemede kendini savunacak, giriştiği yaşama kavgasını yargıca ayrıntılarıyla anlatacak, artık yılgınlığa, ümitsizliğe düşmeyecektir; budur kararı.

DÖNEMEÇ ● Ümit Kaftancıoğlu'nun hikâye kitabı (1972) ● Onüç hikâye.

Kitaba adını veren ilk hikâye, yazarın kendi hayatındaki önemli dönemecin öyküsüdür: Kars'ın Hanak ilçesinin Saskara köyünde Gani Ağa'nın öküzlerini bütün yaz beş liraya güden, onbeş yaşında Garip ve üç arkadaşı, köyden iki gün çeken Cılavuz'a giderek oradaki köy enstitüsü imtihanına neden çağrılmadıklarını öğrenmeye karar verir, yola çıkarlar. Yolda Kiziroğlu Mustafa Bey soyundan bir dede onlara yardım eder, güçlükleri aşarak Cılavuz'a varırlar. İmtihana çağrılmışlardır ya, yazı onlar ulaşmamıştır, kayıtlar da kapanmıştır. Fakat iyi kalpli başkan-öğretmenin aracılığıyla imtihan edilirler. İmtihanı tek başına kazanan Garip, okula alınır. **Kara Kotan** hikâyesinde, toprak dağıtımında köyün en iyi tarlalarını üstüne yazdırmış, şimdi tapularını çıkartıp dâvalara başlamış olan Loplop, köye keşfe getirdiği hâkimi kandıramadığı için, tarlasını elinden almak istediği biçare bir köylü karşısında yenik düşer; dâvayı kaybetmiştir. **Süpürge** hikâyesinde yedi çocuk, ana Durhatın, baba Yelönü, dokuz can, Yelatan yaylasından köye dönmüşlerdir ki, göç çözülünce süpürgenin yaylada unutulduğu anlaşılır. Gece karanlığında yaylaya dönüp süpürgeyi getirmeye zorlanan oğulları Karabey çocuk, ıssız dağlara vurur giderse de, yol iz kaybeder. Babasının bütün aramaları boşunadır. **Yat-Kalk** hikâyesinde Osmanlı'nın Türkmen'e, Kızılbaş'a ettiği zulümlerin acısıyla kahırlı bir Türkmen köyünde, devlet zoruyla imece yaptırılan bir cami, çok geçmeden Cem âyini yapılan, hû çekilen bir tekke olur. Beşinci hikâyede, tarlada çalışan babası Abbas'a **Azık** götürmediği için anası Yeter Kadın tarafından dövülen Haydar Çocuk, anası gidince fenalık geçirmiş, bir tekne içinde soğuk suya yatırılmıştır. Yeter Kadın kocasına yiyeceğini bırakıp dönünce oğlunu cansız bulur, yere yıkılır. Çocuk sonradan kendine gelirse de ana ölmüştür. **Boz İtler** hikâyesinde babası Erzurum hastanesinde bıçak altında ölmüş köylü kızı Güldalı aklını kaçırır. Getirilen, okutulan hoca, ölen babadan evde kalmış işlemeli tabancayı, tüfeği, altın köstekli saati ve ana-kızın sandığındaki birkaç altını alarak kayıplara karışır. Şimdi kızının iyileşeceği ümidinde aldandığını anlayan ana da kızıyla birlikte akşam sabah feryat etmektedir. **Gece Sekiz-Gündüz Dokuz,** kocası askerde, adı kötüye çıkmış bir köy gelininin baba evine döndükten sonra kendini savunmasını ve bu durumun kaynata evindeki tepkilerini anlatıyor. **Sarı** hikâyesinde yedi kardeşli Garip (yazarın kendisi), köy çöplüğünde gördüğü, başkasına kaptırdığı sarı bir şeyin portakal olduğunu, yıllar sonra Cılavuz Köy Enstitüsü'nde ilk yemeği yerken öğrenecektir. **Fatih Yangını** hikâyesinde olay İstanbul'da geçer. Yazarın köylüsü, hemşerisi olan yapı işçilerinin, kaçak inşaatta çalıştırılırken ölmeleri peşi sıra, Fatih'te, Malta'da bir kahvede, Tahtakale'de soyulmuş bir gencin gülünç-hazin hikâyesi anlatılıyor. **Tuntul** hikâyesi İstanbul'dan gelen nişanlısıyla nikâhlanmadan yattı diye, bakire değildi diye, Saskara köyünde herkesin diline düşmüş kızını savunan bir ananın beddualarını akta-

rıyor. **Karasanlı Kancık,** sevdiği kızla evlenmek uğruna öldürülmüş oğlunun ardından bir babanın yaktığı ağıttır. Baba evi, kızı başından atmıştır. Ölen delikanlının acılı anası babası, hiç değilse kız gün görsün ümidi içinde, uzaklarda okumakta olan küçük oğullarını beklemektedirler. **Alacaklar** hikâyesinde köyde dükkan işleten Bayram, yazın köye gelen okumuş Duran'a, bire beş yazdırarak, köylülere borç listeleri çıkartır, ama veresiyeleri toplayamaz, dükkânı kapatmak zorunda kalır. Kitabı bir destan, bir Dede Korkut boyu havası içinde diri, yalın sürüp giden güçlü bir hikâye ile kapatıyoruz: **Ulgar.** Bu öyküde Kol köyünden iyi havalarda Ardahan'a giderek kışlık yiyecek arpalarını alamamış "Kırklar", kar tipi başlayınca aç kalmamak için ister istemez kırk kızak koşup yola çıkarlar. Yol gidiş geliş, öküz ayağıyla altı gün sürecekse de, dönüşü olmayan bir yoldur bu: Bir arkadaşlarını giderken donduğu için sağ ayağı ve sağ elinin parmakları kesilmiş, Ardahan hastanesinde bırakarak, aldıkları arpalarla dönerlerken, tutuldukları daha zorlu bir kar fırtınasında Ulgar dağı hepsine mezar olur.

DÖNÜŞ ● Cengiz Dağcı'nın romanı (1968) ● Olayları gene yazarın anayurdu Kırım'da başlayan romanda Niyazi, Petersburg Üniversitesi'ni bitirmesine iki yılı kalmıştır ki, yazın, bu yılların parasını sağlamak için, doğduğu yer olan Gurzuf kasabasına döner; dedesinin öldüğünü öğrenir, cenaze ertesi gün kaldırılır. Niyazi, bir hafta kalır Gurzuf'ta. Çocukluk arkadaşı Veli, askerlik işini halletmeye bir günlüğüne Yalta'ya gidecektir. Niyazi onu uğurlamış, iskelede denizi seyrederken, kendisinden bir adres soran Binbaşı Gorhov ve karısıyla tanışır, karı kocayı görmek istedikleri kişinin evine götürür. Arabayla giderlerken yolda Niyazi, bu kadına tutulur. Ertesi gün için beraberce bir gezintiye çağrılmış, fakat binbaşı bir emir üzerine hemen Yalta'ya gittiğinden, Niyazi kadınla yalnız kalmıştır. Atlara binip dağlarda gezer, sevişir ikisi. Kadından ayrıldıktan sonra Veli'yi arayan Niyazi, onu, evinde kanlar içinde bulur: Yalta dönüşü, askere gitmemek için Veli, sağ kolunu omzundan kesmiştir. Niyazi Akmescit'e gelir. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığını orada öğrenir. Petersburg'a dönemeyecektir; üniversiteler kapatılmıştır. Niyazi, Kırım'da kalır, Levin-Zagorski adında bir yahudi doktorun oğluna rusça dersi vererek geçimini sağlar. Alman ordularının Kırım'ı işgalinden bir süre sonra Dr. Levin Batı-Rusya'ya taşınır, veda günü Niyazi'ye bir adres bırakarak savaştan sonra kendisiyle yazışmasını ister. Niyazi işsiz kalır, Köstence üzerinden Polonya'ya gider, Krakov'da türlü işlerde çalışır. Dört yıl sonra da, mektup yazdığı doktorun çağrısına uyarak Varşova'ya gider, onun yardımıyla Prag Üniversitesinde öğrenimini tamamlayınca Gurzuf'a döner. Onsekiz yıl uzağında kaldığı kasaba aynı kasabadır, fakat çok değişmiştir insanları. Niyazi, bir öğretmenlik almak isterse de, okul müdürü bunun imkânsızlığını hissettirir. Niyazi, kimsesiz bir so-

kak köpeğiyle kurduğu arkadaşlığını sürdürürken roman sona erer.

DÖRT KÖŞELİ ÜÇGEN ● Salâh Birsel'in romanı (1961) ● İşi Tütün Yaprakevi deposunda bekçilik olan bir gözlemci'nin, "uluslararası bir gözlemci"nin, toplumun türlü katlarını kapsayan gözlemleriyle insanları eleştirdiği, türlü töreler üzerine fikirler yürüttüğü roman, alışılagelmiş roman biçimleri dışında bir kuruluş gösteriyor; olaylara değil düşünce ve yoruma yaslanıyor. Özellikle tiyatro ve edebiyat dünyamızın iç yapısını yansıtan bölümleri çok ilgi çekici ve humor dolu eserini yazar, entelektüel roman diye tanımlamaktadır.

DÖRT OYUN ● Melih Cevdet Anday'ın oyunları (1972) ● İlk oyun **Yarın Başka Koruda** adını taşıyor. Gerçek-gerçeküstü karışımı, iki perdelik, yedi kişili oyunda konu sembol ve mecazlarla örtülüdür: yanında kocası, kırlık bir yerde bir pansiyon evine gelen bir kadın, on üç yıl önce, yirmibeş yaşındayken ilk gelişlerindeki coşku ve mutluluğu yeniden yaşamak isterse de, koru ve ormandaki ağaçlar öyle değişmiş ve çoğalmıştır ki, vaktiyle adlarını yazdıkları ağacı bulmaları imkânsızdır. Hem sonra buraya daha önce geldikleri de şüphelidir. Kadının amları gerçek mi, uydurma mı, o da şüpheli. Erkek, ümitsizliğe düşen karısını teselli eder: Yarın başka koruya gidebilirler, aradıkları ağaç belki orada karşılarına çıkıverir. Bir perdelik dört kişili **Müfettişler** oyununda otuz yıl kâğıtlar arasında yaşamış emekli bir adamla karısı, oturmakta oldukları evi satıp deniz kıyısında yıllar yılı özlemini çektikleri asıl evi alma, kimselerce tanınmaksızın, gözlerden anılardan uzak, orada yeni bir hayata başlama ümidi içindedirler. Ionescu yöntem ve temposunun ağır bastığı öbür iki oyundan **Dikkat Köpek Var** (bir perde, beş kişi) bir kızla bir delikanlının evlenmesi çevresinde oluşuyor. **Ölüler Konuşmak İster** (bir perde, sekiz kişi)'de batmakta olan bir geminin güvertesinde sekiz yolcunun hayat felsefeleri dile geliyor, özellikle bir cenaze memurunun ölüm ve ölüler üzerine fantastik görüşleri.

DÖRDÜNCÜ İYİLİK ● Enver Naci Gökşen'in hikâye kitabı (1967) ● Dokuz hikaye. İlk hikaye **Sözsüz Konuşan İki Kişi**'yi yazar "bu öykü, bir kasa başındaki üç boyutlu, canlı bir kadınla bir duvara yapışık, iki boyutlu, cansız bir adamın öyküsüdür" diye tanımlıyor: Kırkbeş yaşlarında, hiç evlenmemiş kasiyer kadın, sokak duvarında afişte gülümseyen erkek şarkıcıya mutsuzluğunu anlatır. Şarkıcı da mutsuzdur. Gerçekle hayal dertleşir. Fakat birkaç gün sonra kadın, bir sabah mağazada yerine oturduğu zaman, sözsüz konuştuğu adamın üzerine bir fare zehiri afişi yapıştırılmış olduğunu görür. **O Şişelerin Dili** hikâyesinde idrar tahlili yaptıracak bir profesör, bir ara kaybettiği dolu şişeyi bulup da hayatî kimya laboratuvarına götürünceye kadar hayatî önemde korkular, sıkıntılar geçirir. **Hızlı**

kü'de sekiz yıl önce evlenmiş bir çift, evlenmeye karar verdikleri pastaneye giderek, yıpranmaya yüz tutmuş mutluluklarını canlandırmaya çalışırlar. **Asfaltta Bir Lokman Hekim,** yazarın bir yolculukta bir çeşme başında tamdığı ve sağlığın sırrının mideye hükmetmekte olduğunu söyleyen, çeşme kurucusu Genç Ali'dir. **Karıncaların Bedduası** Tahir Usta'yı tutmuştur; helâ çukuru kazarak geçinen usta, bir kazı sırasında bir karınca yuvasını bozmuş, rahmetli karısından hâtıra yüzüğünü o ara düşürüp kaybetmiştir; meyhanedir artık tesellisi. **Hayat Şekercisi,** bir otobüs durağında nane limon şekeri satan, ondört-onbeş yaşlarında bir çocuktur; yağmurlu bir günde yerde iki tane elli liralık bulur; bir dolmuşla evine dönerken taşıttaki yolculara hayatını anlatarak, bir vicdan azabını geçiştirmeye çabalar. Kitaba adını veren yedinci hikâyede tembel bir adam olan manav Recep Efendi, oğluna iyiliklerde bulunan öğretmen Selim Yeşilyaprak'tan, **dördüncü bir iyilik** olarak, ortaokuldaki çocuğunun sınıfta kalmasının önlenmesini ister; dürüst öğretmen bu işe karışmayınca, manav birdenbire yüz çevirir ondan. **Küskün** hikâyesinin kahramanı, elli yaşında, akıl hastası ve kimsesiz İsmail Ağa, mahalle kahvesinde herkesin alayına karşılık, Bahriyeli tarafından sevilip korunursa da, düşman bilir Bahriyeli'yi. Fakat ölümünden sonra Bahriyeli, İsmail Ağa'nın vesikalık fotoğrafını büyültüp camlatarak, kahvesinin baş köşesine asacak kadar, dostluğuna bağlı kalır. Son hikâyedeki **Hakkı Efendinin Derdi,** ağır hasta olarak hastanede yattığı sürece karısını her an yanında görmek istemesidir. Belli günler dışında ziyaretler kesin olarak yasaklanınca şefkatli karısının yakınlığından yoksun kalıp hastalığı artan Hakkı Efendi, artık bağlasalar hastanede duramayacaktır.

DRİNA'DA SON GÜN ● Faik Baysal'm romanı (1972) ● Konu eşmerkez iki daire içindeki olaylardır. Küçük dairedeki olaylar, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Yugoslavya'da eski ve köklü bir Türk ailesi olan Selmanoviçler'in çiftliğinde geçer. Büyük daire, aynı tarihlerde çiftliğin dolaylarında ve ötelerinde Sırp ve Hırvatlarla Türkler, Boşnaklar ve Arnavutlar arasındaki iç savaşları anlatır: General Mihailoviç, Alman saldırısından sonra Hersek'te komuta ettiği sahil muhafaza kıtasının başına geçip Bosna dağlarının Ravna Gora bölgesinde Çetnik örgütünü kurmuştur. Çetnikler, Müslümanları, özellikle Türkleri öldürmeye yönelmiş Sırp çeteleridir. Beri yanda Selmanoviç ailesi tarih boyunca eksile eksile ancak birkaç kişi kalmıştır. Ailenin başında, yüksek öğrenimini Almanya'da yapmış Rıza Selmanoviç vardır. Yirmi yıldır çiftlikte çalışmakta olan, Hukuk mezunu ve Taşlıca'h, Miç lakaplı kâhya Mehdi Azamoviç ile, Azamoviç'in oniki yıllık arkadaşı Sırp Mordaç, çiftliğin olaylara karışan kişileridir. Mordaç, 1 Ocak 1941 günü ortadan kaybolur, Çetnik şeflerinden Neniç'in çetesinde Almanlara karşı çarpışmaktadır; altı ay sonra bir gece çiftliğe döner. Mordaç'ı

Neniç'in sağ kolu Goril İpan yollamıştır. Goril İpan, Rıza Selmanoviç'in güzel kızı Elmasa'nın kendisine teslimini ve savaş süresince çetelerinin çiftlik tarafından beslenmesini istemektedir. Bu teklifi Selmanoviç'e bildirmeyen Azamoviç, daha sonra, Neniç'in yerini söylemedi diye, Almanlar tarafından kurşuna dizilir. Türk gizli örgütü kurulmuş, Rıza Selmanoviç başkan Hatipoviç'in yanında görev almıştır. Selmanoviç, bir ara haydutların eline düşerse de kaçar, kurtulur. Türklerin çoğunlukta olduğu Nevesni kasabasına Çetnikler'in yaptıkları korkunç bir gece baskınından sonra, Türkler için hayat çekilmez hale gelmiştir. Londra'da ziraat mühendisliği öğrenimi yapmaktayken, bir bombardıman sırasında oğlu Dündar'ı da kaybeden Rıza Selmanoviç, Çetnikler'le savaşa devam için Yugoslavya'da kalacak, karısı Şevvala Ana, kızları Elmasa, Müberra, oğulları İstemi ve erkeği gene Çetnikler tarafından öldürülmüş komşuları Ayişa ile onun kızı Muammera, bir arabaya binerek, Drina nehrinde ölüler yüzedursun, Türkiye'ye doğru yola çıkacaklardır. Tarih 1942 baharıdır. ● Romanın sonuna olayların gerçekliğini belgeleyen ve Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmış bir röportaj eklenmiştir: Roman kahramanı Rıza Selmanoviç'le yapılmış bir röportaj. Orada 1971'de 76 yaşında bulunan Rıza Selmanoviç'in 1958'de Anavatan'a dönmüş olduğu da belirtilir.

DUDAKTAN KALBE ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1925) ● Kenan mühendistir, Avrupa'da müzik öğrenimi de görmüştür, iyi keman çalar. Paşa dayısının misafiri olarak İzmir'de bulunurken Bozyaka bağlarında Kınalı Yapıncak adını taktığı Lâmia ile tanışır. Lâmia da annesi babası ölünce amcasının yanına gelmiştir. Kenan sevdiği Lâmia'yı İzmir'e ikinci gelişinde tekrar görür, bir gençlik günahı işleyince de ona kendisini amcasından resmen isteyeceğini söyler; fakat bir prensesle evlenmek üzeredir, istikbalini mahvettiği düşüncesiyle bir bunalım geçirir, birkaç gün kendini bilmeden yatar. O sırada Lâmia'lar İzmir'e inmişlerdir. Genç kız, Kenan'ın vazife hissinden gelme evlenme teklifini reddeder, üç aylık hâmile olduğunu anlayınca da intihar etmek ister, kurtarır ve Kütahya'da bir akrabasına gönderirler. Kızını orada doğurur, yaşlı bir binbaşıyla orada evlenir. Kocasının yeğeni doktor Vedat Kütahya'ya sürgün gelmiştir. Kenan'ın prensesle evlendiğini Lâmia, doktordan öğrenir. Doktorla aynı odada bir kömür çarpmasına uğramaları, dedikodulara yol açar, binbaşı Lâmia'yı boşar. Doktor evlenme teklifinde bulunursa da Lâmia türlü düşüncelerle bu teklifi reddeder, kızıyla İstanbul'a gelir. Bir süre sonra doktor Vedat da İstanbul'a dönmüştür. Doktorla Kenan arkadaştırlar. Kenan bir gün doktorun muyenehanesine uğradığında Lâmia ve çocuğuyla karşılaşır. Doktor, Kenan'ın Lâmia'yı İzmir'den tanıdığını bilmemektedir, sadece tanıdığını bilmektedir; ona Lâmia ile nişanlı olduklarını söyler. Beri yanda Kenan evliliğinde mut-

lu olamamış, prenses karısından ayrılmıştır; dört yıl kadar önce yüzüstü bıraktığı Lâmia'yı sevmektedir. Lâmia, doktor Vedat'la evlenir. Kenan, kızı Mebruke'yi Bebek bahçesinde son defa gördükten sonra İzmir'e, Seydiköy'ndeki kız kardeşine gider, annesinin mezarını ziyaret eder. Altı ay sonra da İzmir gazetelerinde eski belediye başkanlarından Saip Paşa'nın yeğeni Hüseyin Kenan Bey'in intihar ettiği haberi okunur. Kenan, birkaç ay bir uzlet hayatı yaşadığı bağda, dayısının Bozyaka'daki bağında kendini öldürmüştür. ● Özet, Zahir Güvemli'nin **Türk Romanları** (1954) isimli eserinden alındı.

DUHTER-İ HİNDÛ (Hintli Kız) ● Abdülhak Hâmit Tarhan'ın oyunu (1875) ● İçinde bir de manzum parça bulunan düzyazı oyunda Hindistan'daki İngiliz subaylarında Tomson, bir Hintli kızla sevişmektedir, bir gün Elizabet'e raslar, onu sever, Hintli kızı ihmal eder. Elizabet, oradaki yüksek memurlardan Bortel'in karısıdır. Tomson ile ilişkisini bilen Hintliler, kadını Bortel'i zehirlemeye kışkırtırlar. Dul kalan Elizabet, Tomson ile; Hintli Kız da yaşlı bir Hintli ile evlenirler. İhtiyar ölünce Hint âdetlerine göre kız yakılacak, görevi dolayısıyla da Tomson bunu önleyecektir. Yaşlı koca ölür; Tomson kızdan kurtulmak için geleneğe göz yummak ister, fakat kızla arasındaki ilişkinin içyüzünü bilen Hintliler Tomson'un da kızla beraber yakılmasına karar verirler. Ancak Tomson'un halka karşı adaletli davranacağına söz vermesi üzerine kızı da, Tomson'u da yakmaktan vazgeçerler. (MN/2)

DUMANALTI ● Nezihe Meriç'in hikâye kitabı (1979) ● Çoğu uzaktan ya da yakından 12 Mart dönemiyle ilgili on hikâye ● Kitaba adını veren **Dumanaltı** hikâyesinde, eylemci öğrencilerden Kayabaşılı Murat'ı evinde sakladığı için ihbar edilen Gülgün'ü jandarmalar ciple götürürler. Hikâyede Mihri Halanın bu olayla ilgili üzüntü, öfke ve şaşkınlıkla yoğrulmuş duyguları, düşünceleri, anıları anlatılır. **Tedirgin** başlıklı hikâyede gözaltına alınan bir kadının sıkıntılı ruhsal durumu belirtilir. Kadının herhangi bir örgüt ve siyasal akımla ilgisi yoktur. Gerçi sonunda salıverilir, ama yapılanları da unutamaz. Uzun bir hikâye olan **Umut'a Tezgâh Kurmak**'ta içeri düşen bir kadından söz edilir. Nesrin bir yürüyüşe katıldığından ötürü tutuklanır. İki yıl kadar yattıktan sonra aklanır. Salıverilip evine dönerken eşiyle oğlunu, konu komşuyu, anımsar, düşler kurar. **Tan** hikâyesinde yine bir tutuklama söz konusu edilir. Deniz kıyısında tatil yaparken polisler gelir, Özdemir'i yemek masasından alıp götürürler. Karısı Ülker önce sarsılır, sonra oğlu Tan'la eve döner. Çok kaygılıdır, fakat Tan durumu kavramıştır, annesine korkmamasını söyler. **Acıyı Aşmak**'ta jandarmaların vurduğu üç gençten söz edilir. Yazı deniz kıyısında kocası, çocukları ve arkadaşlarıyla geçiren bir kadın, yörede gezinirken gençleri bir ağaçlıkta görür. Bir-

kaç gün sonra da onların tepede saklandıkları bir yaşlı ninenin evinde kıstırılarak öldürüldüklerini duyar. Gerçi onların kişiliklerini, ne yaptıklarını bilmez, ama insanları sevdiğinden olaya çok üzülür. **İkircim**'de biri devrimci, öbürü inançsız iki kadın arasında geçen bir telefon konuşması aktarılır. Güzin bilgili, sakin, sade bir kadındır. Zerrin ise süsüne, rahatına, çocuklarına düşkün biridir. Solculuğa da, sağcılığa da karşıdır. Bir gün Güzin'e telefon eder, ondan oğlunun tutuklandığını, kızının ise kayıp olduğunu öğrenir. Güzin'i bu yüzden avutmaya, eleştirmeye kalkışır. Fakat aldığı cevaplardan sarsılıp bozulur. Konuşmadan sonra olup bitenleri yeniden düşünür, değerlendirmeye çalışır. Kitapta 12 Mart olayının dışında kalan dört hikâye vardır. Bunlardan **Dedi Ölüm Aklımda** başlıklı olanda Nedret adlı sıradan bir ev kadınının büyük bir kesimi mutfakta geçen anlamsız, tekdüze yaşamı, değişiklik özlemi ve komşusuyla ilişkisi iç / dış konuşmalarla, çağrışımlı anılarla yansıtılır. **Işın**'da yeni yetme bir kızın yaşamı tanıma özlemi ve yolunu belirleme isteği, annesinin evde bulunmadığı bir akşam balkonda sessizce oturan babasıyla yaptığı incelikli bir konuşmayla ortaya konur. Bu konuşma hem kızın geleceğini, hem de babanın geçmişini aydınlatır. **Marangozdur, Adı Ahmet Ustadır** tekli iç ve dış konuşmayla, monologla kurulmuş bir hikâyedir. Başından çeşitli acıklı olaylar geçmiş bir işçinin yaşamı ile özlemlerini, karısını, üç kızını, evini çevresini anlatır. **Erol Bey** kitabın en uzun, en güzel hikâyesidir. Nezihe Meriç hiç görmediği bir kişinin ve ailesinin tasarımlı, kurmaca hikâyesini nasıl yazdığını anlatır burada. Boğaziçi'nde oturan Erol Bey, mirasa konar. Evde kalmış kız kardeşleriyle birlikte bir köşkte yaşar. Saygılı, kibar, yakışıklı bir İstanbul Efendisidir. İçmeyi, söyleşmeyi, hayal kurmayı sever. Evlenmeden bir bohem yaşamı sürer. Sonunda yalnız başına ölür.

DUMAN ve ALEV ● Ömer Faruk Toprak'ın anıları (1968) ● Şair, Gönen'de geçen çocukluğundan başlayarak ortaokul öğrenimi için geldiği İstanbul'daki gençlik yıllarını, okuduğu kitap ve dergileri, şairlikte ilk denemelerini, İkinci Dünya Savaşı döneminde, 1940 kuşağı diye adlandırılan edebiyatçılardan özellikle toplumcu olanlarla tanışma ve ilişkilerini günlük-deneme biçiminde anlatıyor. Anılar 1965'lere kadar geliyor.

DUMANLIDA TELAKİ VAR ● Nâzım Kurşunlu'nun oyunu (1964) ● Üç perdelik piyeste olay, bir ara-istasyonunun dışında ve içinde, bir gün zarfında geçer. İstasyon şefi Şemsi otuz yıla yakın meslek hayatında işini sevememiş bir adamdır. Baldızı Nebile, sözlüsü Rıza'nın kendisini terketmesinden sonra aşağılık duygusuna kapılarak eniştesi Şemsi ile ilişki kurmuş, ablası kardeşiyle kocasının bu ilişkisini öğrendiği için intihar edince de Şemsi, Nebile ile evlenmiştir. Nebile, bu arada hareket memuru Erol ile de sevişir. Nebile'nin sözlüsü Rıza, üç yıl sonra çıkagelir. Nebile, Rıza ile gide-

cektir, kararını kocasına da duyurmuştur. Fakat yol kapanır. Rıza'nın alaylarına içerleyen Şemsi, elinde tabanca, fırtınalı yağmurlu karanlık bir gecede Rıza'yı kovalamaya başlar, az sonra yalnız döner: Rıza'nm uçuruma yuvarlandığını, öldüğünü sanmaktadır. Attığı tek kurşunla onu, kendisinin de öldürmüş olabileceği korkuları içinde, Şemsi intihar eder. Tam o sırada Rıza'nın köprüden düşmüş olduğu, düşerken de sadece yüzünden yaralandığı anlaşılmış, gelen bir telefon haberinden de kapalı yolun açıldığı öğrenilmiştir. ● Eserin ilk oynanışı Bursa'da Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'ndadır (1962).

DURU GÖL ● İlhan Tarus'un romanı (1961) ● Tüneller açılarak Yarıbel'deki Duru Göl'ün akıtılmasıyla Altınova sulanacaktır. Roman, bu uğurdaki çabaları, şantiyede geçen olayları anlatır. Göl suyunun ekime elverişli olmadığı gerçeği düşünülmeden, milyonlarca lira harcanarak yapılan tesislerden, sonunda, ancak bir elektrik santralı olarak faydalanılacağı anlaşılır. Yapım çalışmalarının nereye varacağı yanı sıra, göl kıyısında kümelenmiş insanlar arasındaki ilişkiler de romanın düğümlerinden biridir. Zengin, serbest bir İstanbul kızı Zeynep, şantiyeye, nişanlısı başmühendis Pertev'le gelirse de, kızın hoppalıklarından ve dedikodulara yol açmasından dolayı, Pertev nişanı bozar, Zeynep'i İstanbul'a yollar. Zeynep daha sonra şantiyedeki bir diğer mühendis Cebbar'la evlenir, Duru Göl'e tekrar gelir. Pertev'i etkileyen bu durum, biraz da Zeynep'e nispet vermek için; Pertev'in Göl'e koca bulmak ümidiyle gelmiş Zeynep'in arkadaşı Meral'le evlenmesine sebep olur. ● Kişilerin çokluğu, olayların iç içe oluşu ile yer yer tıkanan roman bozkırın kazılan kuyularında, açılan tünellerinde üç yıl kadar süren çalışmaları; mühendis, memur ve işçiler arasında ziyafetler, eğlenceli, çekişmeli şantiye, lojman, baraka hayatını yansıtmasıyla bir özellik gösterir. Eleştirmenler Duru Göl'ün "Elazığ ovasının üstündeki Hazar Gölü" olduğunu belirtiyorlar.

DUVARLARIN ÖTESİ ● Turgut Özakman'ın oyunu (1965) ● Cezaevinden kaçmış dört hükümlü, boş eski bir zeytin deposunun ikinci katına sığınırlar. Depoyu kuşatan polisler ateş açarlarsa hükümlüler, sokaktan sürükleyip rehine olarak tuttukları öğretmen genç kızı öldüreceklerdir. Bir ara genç kız, ağzından kan gelir, bayılır. Dışarıya seslenilerek çağırılan yaşlı doktor, genç kızın, eski hastası olduğunu, ciğerlerindeki yarayı kapatmak için on yıldır uğraştığını söyler, kızı götürmek ister. Hükümlüler bırakmazlar, genç kız da gitmek istemez zaten. Doktor tedavisini yapar, gene geleceğini söyleyerek ayrılır. Çeşitli duyguların ve doktorun verdiği öğütlerin etkisinde hükümlüler, teslim olmaya karar verirler. Genç kızı bırakarak depodan, silâhsız çıkmaktadırlar ki, dışardan silâh sesleri duyulur; öldürülürler. Üç perdelik oyunda olay ilkbaharda bir öğle sonu başlamış, ertesi gün

akşama doğru sona ermiştir. ● Yazarın en hareketli oyunlarından biri olan ve ilkin Ankara'da Küçük Tiyatro'da oynanan (1958, filme de alındı) eser, hükümlülerin ruhunda işlenmemiş insanlık ve mertlik duygularını sezdirmesiyle de bir derinlik taşıyor.

DÜNYA EVİ ● Orhan Kemal'in romanı (1958) ● Romanın kahramanı "Genç Adam", yazarın kendisidir. Orhan Kemal, **Avare Yıllar** romanında hayatının evlilikle (1937) sona eren dönemini anlatmıştı. Bu kitabı **Avare Yıllar'**m devamıdır ve yazarın evlenince girdiği dünya evini çevirmenin güçlükleri çevresinde oluşur: Genç Adam, ailesi Beyrut'ta iken ortaokul öğrenimini sürdürmek için Adana'ya dönmüş, sonra kâtip olarak girdiği dokuma fabrikasındaki işçi kızlardan biriyle (**Cemile** romanında genç kızlığını anlattığı boşnak kızı Cemile ile) evlenmiştir. Babaannesi, kızının yanına gidince yirmidört yaşlarındaki Genç Adam ve karısı, ellerinde 24 lira 95 kuruşluk bir maaş, başlarının çaresine bakmak zorunda kalırlar. Kadın, kocasından gizli, fabrika sahibinin karısına giderek, kocasının aylığının artırılması için ondan yardım istemeyi düşünürse de, bir tesadüfle durumu öğrenen delikanlı, buna engel olur. Bir yandan da aldığı tehdit mektuplarının, karısına göz koymuş Camgöz'den geldiğini öğrenir. Bir baba dostu, şimdi ambar memuru olan Genç Adam'ı kendi çıkarı uğruna hileye, hırsızlığa ayartmak isterse de adamın kötü niyetlerini sezen delikanlı, yanaşmaz bu teklife. Yanaşmayınca da fabrika sahibine şikâyet edilir, iftiraya uğrar, fabrikadan çıkarılır. Kendi gibi fabrikadan atılan arkadaşı odacı Şaban'la birlikte bir ihtilal yapmayı bile düşünür. İşsiz kalmış iki kişi daha katılır onlara, fakat bu ikisinin polis olduğu anlaşılır. Parasız kalmışlardır. Karısı, kütlü toplamaya gitmek üzere elciden elli lira avans alır, kocası tarafından yakalanınca da parayı geri götürüp bu işten vazgeçmek zorunda kalır. Kızan Genç Adam, evden ayrılır, yalnız kalan kadına Şaban yardım eder. Karı koca, ayrı ayrı, yaptıklarına pişmandırlar. Roman, Genç Adam'ın evine dönüşüyle sona erer. Doğacak çocukları artık babasız kalmayacaktır.

DÜNYADA HARP VARDI ● Orhan Kemal'in hikaye kitabı (1963) ● Oniki hikâye. Kitabın en canlı hikâyelerinden **Çikolata'**da olay üç küçük kız arasında geçer. İki kardeşin yiyip yalayıp attıkları çikolata yaldızını, onlar gidince üçüncü kız yeniden alır, kimselerin göremeyeceği bir yere gelince yalamaya başlar. **Eski Plak'**ta bir istidacı, **Söğüt Yaprağı'**nda bir sünnetçi, ikisi de yaşlı, gençlik günlerinin anılarıyla avunurlar. **Behiye,** Beşiktaş Yıldız Parkı'nda mahallelisi bir genç tarafından kirletilmiş ondört yaşında bir kızdır, aynı gün Cemal Bey, Behiye'ye raslar, onu otomobiline alır, gezdirir, aynı işi tekrarlar; fakat memnundur Behiye. **Arı Ölüsü'**nde bir sabah vakti karısının kendisini özlediğini hisseden bir erkek, oğlunu sigara almaya yollar. Küçük çocuk dönünceye kadar sevişmeleri tamamlanır. **Fırla-**

ma'da dolmuş kâhyalığı yapan bir çocuk hayallere dalar. Kitaba adını veren son ve uzun hikâye, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir cezaevindeki hayatı ele alır.

DÜNYAYA İKİNCİ GELİŞ yahut İSTANBUL'DA NELER OLMUŞ ● Ahmet Mithat'ın romanı (1875) ● Olay, III. Selim devrinde geçer. İstanbul'da Veysel Efendi'nin kâhyalığına kadar yükselmiş, hadım köle Mesut, geceleri kadın kılığına girerek konak konak dolaşmaktadır. Bu dolaşmaları sırasında, efendisinin oğlu ile sevişiği için esirciye teslim edilen cariye, denenmek için verildiği konakta Mesut'la karşılaşır, onu tanır. Mesut, kendisini ele vereceğinden korktuğu kızı yok etmek isterse de öldürmeye kıyamaz, bir adada bir mağaraya hapseder. Lalası olduğu Osman'ın yalvarmalarına dayanamayınca ona, sevdiği kıza kavuşmasının bir çeşit ölümle mümkün olacağını söyler. Delikanlı kabul edince, o da cariyenin hapsedildiği mağaraya kapatılır. Orada bir de oğulları doğan Osman'la cariye Nergis, yedi yıl sonra bir yolunu bulup mağaradan çıkarlar. Bu ikisi için "dünyaya ikinci geliş"tir ve mağarada geçirdikleri zaman zarfında İstanbul'da, dünyada çok şeyler olmuştur. (MN/2)

DÜRDANE HANIM ● Ahmet Mithat'ın romanı (1882) ● Yirmi sekiz yaşlarında bir dul olan Ulviye Hanım, babası da ölünce İstanbul'daki yalısında yaşlı annesi, hizmetçi ve uşaklarıyla yaşamaktadır. Yalının önü deniz, üç yanı bahçedir. Komşu yalı sahibi Halvetî Efendi'nin rahmetli ilk karısından kızı Dürdane onsekiz yaşlarındadır; iki yalı halkı arasında tanışıklık yoktur. Ulviye, Dürdane'yi merak eder, bazı sırları olabileceğini düşünür, araştırır. Becerikli bir kadındır, erkek kılığına da girer, pekçok erkekten daha kuvvetlidir. Bir gece Ulviye, iç taksimatını öğrendiği komşu yalı bahçesine geçer, Dürdane'nin penceresine tırmanır, odada bir erkek görür; Dürdane'nin gizli sevgilisidir bu. Ulviye, baba dostu bir İngiliz doktordan o sırada yeni icat edilmiş telefonun İstanbul'da da satılmaya, kullanılmaya başlandığını öğrenmiştir; bir telefon edinir, alıcıyı bir gece Dürdane uyurken gizlice onun odasına yerleştirir, hat çeker, kulaklığı kendi odasına koyar. Şimdi Dürdane'in anne ve babasının bile farkında olmadıkları gizli aşkın yaşandığı odada konuşulanları, Ulviye bir bir duymaktadır. Dışarda çok zaman erkek giyimiyle dolaşan, Acem Ali Bey adıyla tanınan Ulviye, Galata meyhanelerinde Sandalcı Sohbet ile dost olmuştur; Sohbet, onun genç bir kadın olduğunu anlarsa da ses çıkarmaz. Hamile olan Dürdane'nin doğumunun yaklaştığını gizli telefondan öğrenince Ulviye Acem Ali Bey olarak Sandalcı Sohbet'in yardımıyla bir ebeyi kaçırır, yalıdakilere sezdirmeden Dürdane'nin odasına sokar; doğan çocuğu da genç anneye ve dadısına emin bir yere götüreceğini söyleyerek kendi yalısına götürür. Mirasyedi âşık Mergup Bey, Dürdane'yi yüzüstü bırakmıştır. Dürdane, onu

sevdiğini, suçun kendisinde olduğunu tekrarlayarak, sonradan kadın kılığıyla gelip kendini tanıtan Ulviye'nin, Mergup'tan öc alma tekliflerini reddeder. İntikamını kendi kendinden alacaktır: Dürdane, ricası üzerine Ulviye (Acem Ali Bey) ile Sandalcı Sohbet'in yalıya alıp geldikleri Mergub'un perişan bakışları önünde, önceden zehir içmiştir, acılarını anlata anlata ölür. Ama dâva mahşere kalmamıştır: Bu intihardan altı ay sonra Mergup, henüz onbeş günlük yeni evliyken, aldığı kızın eski âşıkı tarafından öldürülür. Ulviye Hanım da hayat hikâyesinden acılar çekmiş, mert bir adam olduğunu anladığı Sandalcı Sohbet ile evlenir.

DÜŞ EKMEĞİ ● Oktay Akbal'ın romanı (1983) ● Yazarın 1940 yılının Şubat ve Haziran ayları arasında geçen anılarından oluşan bir roman. Kitabın arka kapağında açıklandığına göre, Oktay Akbal'ın uzun zamandır üzerinde çalıştığı **Öksüz Kuşak** adlı bir "ırmak roman"ın ilk bölümüdür. Bu bölümde yazar, "İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir lise öğrencisinin anı defterinden parçalar sunuyor okurlarına... ilkgençlik uyanışları, ilk aşklar, duygulanmalar, cinsel dürtüler, sanatsal arayışlar, dostluklar, küçük serüvenler... Bir şiir havası içinde yaşanan günler, geceler..." Bu kısa açıklamadan da anlaşılacağı üzere, **Düş Ekmeği** özyaşamsal (otobiyografik) bir roman. Oktay Akbal'ın 17-18 yaşlarında lise öğrencisi iken başından geçenleri dile getiriyor. Romanda bir sürece bağlı, belirgin bir 'eksen olay' yok. Birtakım yaşanmış olaycıklar var: Öğrenci arkadaşlarından Orhan, Halûk, Selim ve Feyzi ile Beyazıt Kulesi'ne çıkma, Şehzadebaşı'nda sinemaya gitme, Suna'yla Beşiktaş'a kadar tramvayla yolculuk etme, yağmur altında Vefa'dan Süleymaniye'ye yürüme, Fatih Parkı'nda kanepeye oturup düşünme, cebir sınavından kaçıp kahvede tavla oynama, bir koltuk meyhanesinde şarap içme, özlenen Hale'nin evini arama, okul takımıyla Beşiktaş'ta yapılan ve yenilgiyle sonuçlanan maçı coşkuyla seyretme, hizmetçi kadın Şükran'la yatma, Yenikapı'da bir gazinoya gidip kitap okuma, şiirler, hikâyeler yazma, sık sık Hale'yi düşünme, komşu kızı Saime'yle dolaşma, sinemada karanlıkta öpüşme, dostlarla adaya gezmeye gitme, Haziranda sınıfı geçme vb... Bu küçük olaylar, daha doğrusu anılar, Oktay Akbal'ın duyguları, düşleri, gözlemleri, düşünceleri, umutları, sevinçleri ve üzüntüleriyle birlikte veriliyor. Arada bir arkadaşlardan, öğretmenlerden, komşulardan, sınavlardan, anadan, babadan, dededen, mahalleden ve savaştan da söz ediliyor. Gerçi bütün bunlar bir temel olaya ve konuya bağlanmıyor, bu yüzden de özetlenemiyor, ama içtenlik, duyarlık, sevecenlik ve insancıl bir sıcaklıkla yoğrulmuş özlü, yalın, tatlı bir anlatımla belirtiliyor. Bu çekici anlatım açık, düzgün ve kısa cümleli bir dille beslendiğinden roman ilgiyle, su gibi okunuyor.

DÜŞLERİN ÖLÜMÜ ● Tahsin Yücel'in hikâye kitabı (1958) ● Onbir hi-

kâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede sevgilisi, James Joyce'u bilmesini isteyince, Süleyman yüce duygularla o noktaya varır. Şu var ki yükselmesi bir iniş olmuş, o yazarı sevenlerle,bayağılarla birleşmiştir: Hastalıklarından bellidir, hepsi çirkeftir onların. Kaptığı hastalık nezleden farksız, çabuk geçer türden ise de, Süleyman onuruna yediremez bunu. Ruhi dengesini yitirmiş, elinde oyuncak bir tabanca, aklını James Joyce'u öldürmeye takmıştır. **Gene Ağlatmışlar Kara Gözlümü** hikâyesinde okulda üzerinde bit çıkmış bir çocuğun duyduğu küçülme ve utanç, daha sonra evde yoksul ana-oğul arasında karşılıklı daha da büyüyerek, ikisinin de dayanamayacağı bir acı ve azap haline gelir. **Yastık** hikâyesinde, hayatını bir zamanlar sevildiği kuruntusuna kurban etmiş, platonik aşktan dem vuran bir adam protesto edilir. **Yeni Gelin**'de bir temmuz akşamı Dursun'un hanına bir eşek sırtında yarı bitkin gelen altmışındaki kadın, gün görmemiş, kara yazılı bir kızdır. Yeğeninin beş yaşındaki çocuğuna küsmüş, kil satmak için köyden kaçmış, fakat yolda beş erkeğin ikişer kere tecavüzüne uğramıştır. Hikâye bu acıklı olayın yaşlı kadında, kadının kardeşinde, hancıda ve çevre kö halkında yarattığı etkileri, ölçülü, serinkanlı bir duyarlık, fakat güçlü bir dramatik gerilimle vermektedir. **Sisli Ses** hikâyesinde hikâye kahramanı, bir kahvede türkü söyleyen bir kadını öldürmekle, kadına delicesine tutkun Durdu Memed'i kurtaracağını sanmış, yanılmıştır; sisli bir sestir kadın; gerçek olsaydı Durdu Memed çağırdığı halde gelmez miydi? **Bizim Orda Bir Kamyon Durdu** hikâyesinde bir şoför, yıllar sonra köyüne döner. Boşlukta, yok olmuş bir evi gerçekte var gibi görerek, o evde geçmiş çocukluk günleriyle dolar; yakınlarını, çocukluk hastalığını ve evi yakışını hatırlar. Kendisine merakla bakanlar tanımazlar onu; çocukluk arkadaşı Ali de tanımaz. Fakat Ali'nin yaşlı anası Mine bacı tanımıştır. Tanımazdan gelmiş, çünkü "gâvur gibi dünyaya tapan" oğlunun, şoförden esirgediği yakınlığı, bir Mine bacı gösterir şoföre. **Akça Gölge** hikâyesinde Avşaroğlu, yeni gelinken ölen karısının başında dört gün beklemiş, onu diriltmek istemiş, sonra elinde gelinin, kestiği uzun ölü saçları, kapı önüne çıkınca komşular cesedi götürmüşlerdir. Ömrü boyunca yarı deli, bu saçlarla yaşayan Avşaroğlu, ölürken saçları, bu olayı anlatana emanet eder. Uğrunda eziyetlere katlandığı, yanından ayırmadığı bu gür saçların, askerliğini yaptığı sırada bir subay hanımı tarafından alınması, şimdi de anlatıcıyı ölümden beter azaplara sokmuştur. Son hikâye **Üşümek**'te genç Raşit, yaşı kırkı çoktan geçmiş karısını aylar var ki terk etmiştir. Raşit'in yeni sevgilisi aylar var ki her gece geç saatlerde iki kere telefon ederek: "Boşan artık, boşan!" demektedir kadına ve kadın boyuna üşümektedir. Bir gece bunalım içinde, söndürmeden bıraktığı sigaranın sebep olduğu yangında kadın gene donuyordu âdeta; fakat dışarda, beklediği o yağmur şakır şakır yağmaktadır şimdi. Kitabın geri kalan üç hikâyesi (**Para ile Burun, Erdemli Kargalar**

ve **Hayristan'ın Altın Çağı**) hikâye-fantezi arası, alegori planında parçalardır. ● Tahsin Yücel, bu kitabıyla Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü'nü kazandı (1959)

EFENDİLİK SAVAŞI ● Fakir Baykurt'un hikâye kitabı (1959) ● Öteki kitaplarında olduğu gibi, köy gerçeklerini ele almış yazarın ondört parçasını derleyen bu eseri, hikâyeden çok, köy röportajları, köy hayatından görünümler toplamı niteliğindedir. Oniki parça daha eklenerek genişletilmiş ikinci baskının (1969) başına, Demet dergisinden alınmış bir tanıtma yazısında, İsmail Hakkı Tonguç, kitaptaki parçalardan, çocuğu olmayan köy kadınlarının nerelere başvurduğunu anlatan **Yaran Dede'nin Taşları;** köye havadislerin nasıl geldiğini, halk arasına nasıl yayıldığını, tarla farelerini öldürecek zehirin nasıl dağıtıldığını, köylülerin bunu nasıl karşıladıklarını anlatan **Kıl ve Zehir;** köylerde pek erken evlendirilen kızların durumlarını anlatan **Ham Meyvayı Kopardılar Dalından;** ortakçı köylülerin çektikleri çileleri anlatan **Payımız;** memurlarla köylüler arasındaki ilişkileri dile getiren **Can ve Get Ulan** hikâyeleri üzerinde özellikle durur. İkinci baskının sonunda, yazarın, köy enstitüleri üzerine "Efendilik Savaşı Sürecektir" başlıklı bir yazısı eklenmiştir.

EFRUZ BEY ● Ömer Seyfettin'in romanı (1919) ● 1908 Meşrutiyetinden Birinci Dünya Savaşı ortalarına kadarki devrin türlü toplumsal yöneliş ve çalkantılarını yansıtan ve yazar tarafından "Fantazi roman" diye tanımlanan eser, beş bölümdür: Hürriyete Lâyık Bir Kahraman, Asiller Kulübü, Bilgi Bucağı'nda, Açık Hava Mektebi, Beyaz Serçe. ● Roman üzerine geniş bir yorum, bölüm özetleri ve romandan parçalar için bk. (CK/2)

EGENİN DİBİ ● Halikarnas Balıkçısı'nın hikâye kitabı (1952) ● Sanatının ağırlık noktasını denizcilerin, balıkçıların, süngercilerin, dalgıçların hayatlarına dayamış olan yazarın, oniki hikâyeli bu kitabında deniz ve kara hikâyelerinin sayısı yarı yarıyadır. Kara hikâyeleri: Edebiyatımızın en başarılı hayvan hikâyelerinden biri olan ilk hikâyedeki **Karaoğlan,** Cılız Salih'in danasıdır, büyür, ziraat müfettişi Bay Haşmet'e satılır, Datça plajından motorla İzmir'e götürülür, fakat İzmir rıhtımında azar; kudurduğu sanılır, öldürülür. İkinci hikayede daktilo Gülşen, ipek yerine dalgınlıkla **Pazen Don** giymiş olduğunu, müdürün kucağına oturunca anlar, utanır; fakat şef farkına bile varmamıştır bunun. **Çingene Ali**'yi bir idam mahkûmunun asılmasında cellat olarak kullanmak istemişlerdir, kalabalıktan yararlanarak kaçar; dağlar delisidir o. Karısı Cura, çadırlar göç ederken her yol dönemecindeki çalıya mavi şalvarından bir parça iliştirmiştir; Ali, sonunda hürriyeti ve Cura'yı bulur. **Fosforlu Handan,** İzmir'de tütünde çalışan bir mahalle kızının, sevdiği delikanlı yüzünden dedikodulara ve bir cinayete kurban

gitmesinin hikâyesi. **Decceal'**da Meşrutiyet devrinde komşu köylerden iane toplayacak, bir bucağın Donanma cemiyeti, bando mızıka ile bir kampanya açmıştır: Çopur Mehmet, ödünç para isteyip gelecek yıl iki katını ödemek teklifiyle, iane vermekten kurtulur. **Değirmenci Ateşoğlu Nasrettin,** getirilen çuvallardan birindeki arpaları, ne bilsin, çuvala saklanmış banknotlarla birlikte öğütüvermiştir; hayatı baştan başa neşedir, kahkahadır değirmencinin. **Parmak Damgası'**nda balıkçı Mahmut, köy öğretmeni Seniha'yı istetmiştir. Kasabada nikâhları kıyılırken, okuma yazması olmayan Mahmut'a nikâh memuru, deftere parmağını basmasını söyler, sonra kalemi Seniha'ya uzatır, imzalamasını ister. Seniha, kalemi geri çevirir, kocasının parmak izi yanına o da parmağını basar. ● Kitabın, olayları denizlerde geçen altı hikâyesinden birincisinin kahramanı **Domino Ayşe,** Bodrum'da iyi kalbli bir sokak kadınıdır; yazar onun çıplak resmini yapar. Parasını kimsesiz yatalak hastalara harcayan Ayşe, sonunda vurgun yemiş, sakat süngercilerden biriyle evlenir. **Karabulutoğulları,** bir zamanlar Milas yolunun taşları kadar kalabalıktılar; Küllük'te, Bodrum ve Milas'ta hep onlara rastlanırdı. Şimdi o deniz oğullarından Selim Dede ile oğlu Direk Mahmut ve Mahmut'un iki oğlu da Fenike'den kömür getirirlerken kayıkta, keşişleme kasırgasında ve tornad dalgaları arasında denizde can verince, Mahmut'un karısı Kara Ayşe, üç küçük kızıyla Bodrum'da erkeksiz kalakalır. **Dönmeyen** hikâyesi, İzmir'de ortaokula gitmek üzere vapura binen, on-onbir yaşlarında Mehmed'in acı âkıbetini anlatıyor: Gece yarısı uyuyor sandıkları çocuğa saldıran kötü niyetliler, haykıracağını anlayınca zavallıcığı küpeşteden denize atarlar. Evdeki anne aynı anda korkunç bir rüya görmüş, acı bir çığlık koparmıştır. **Haydut** hikâyesinde kaçakçı babası vurulmuş, korsan Kerim oğlu Hasan, kırkını aşmış, fakir babası, mert yiğit biridir. Bir gün gizlendiği kıyıda köy güzeli Ayşe'yi görür, sıcakkanlı Ayşe'yi ölmüş kızı gibi sever, ona iki beşibirlik hediye eder ve başı derde girerse, gösterdiği yarık kayaya bir sakız dalı sokmasını söyler. Köyde beşibirlikler ortaya çıkınca, köy zenginleri kıza işkence eder, sırrı öğrenir, kayaya dal soktururlar. Aynı anda patlayan on onbeş silâh, tuzağa düşen Hasan'ı cansız yere serer. Son hikâye **Egenin Dibi'**nde dalgıç Aliş, Bay Haşmet'in paralarını aramak üzere, İzmir körfezi ağzında kalmış İnebolu vapuruna iner; yolcu kadavraları yüzen kamaralardan birinde bir erkek ve bir kadın cesediyle karşılaşır: Kadın, iki aydır bir haber alamadığı, sevgilisi Çakır Hatice'dir. Aliş, miğferde hava kalmamış gibi denizin dibinde boğulur. ● Yazarın kendisi tarafından resimlendirilmiş kitapta Karabulutoğulları, Haydut, Parmak Damgası ve hele Ege'nin Dibi hikâyeleri; yer yer dil ihmallerine rağmen, sanatçının eşsiz güzellikte, apayrı ve şiirli dünyasının en başarılı örnekleridir.

EĞİK AĞAÇLAR ● Sevinç Çokum'un hikâye kitabı (1972) ● Ondokuz hi-

kâye. İki bölümlük ilk hikâye **Eğik Ağaçlar**'da yazar, hayat kırgını, boşlukta insanları simgeliyor, anılarda dalgın insanları. **Bir Eski Sokak Sesi**'nde bir soba deliğinden gözetlenen, ölümün eşiğinde, hüzün sarısı bir kadın hatırlıyor. **Bezgin**'de Tophane'ye inen yolun köşesinde bir gezgin köfteci, bir ezmeci ve yersiz yurtsuz sakat ihtiyar bir adam arasında yabancılaşmayaklaşma iplikleriyle bir gündelik hayat parçası dokuyor. **Anış** hikâyesinde Boğaziçi vapurunda, pembe ev hayalleri gerçekleşmiş bir kız arkadaş hatırlanıyor, şimdi aradaki bütün bağlar kopmuştur. **Çarmıh**'ta yazar, annesinin adı kötüye çıkmış, kardeşi ölmüş, yalnız ve sahipsiz olduğu için kavgacı, hırçın bir oğlan çocuğunun iç dünyasını araştırıyor. **Bitpazarı** hikâyesinde emekli edebiyat öğretmeni Hilmi Hoca, Bitpazarı'nda gördüğü eski, büyük bir fotoğraftaki kadını, bir zamanlar sevdiği bir kadına benzetir. Ağaca asılı fotoğraf onu anılara, özlemlere çeker. **Kırılan Camlar**'da gene Hilmi Bey, bir güz akşamı, karısıyla evindeyken dışardan bir taş atılır, cam kırılır. Karşı kulübede oturan adam, durup dururken yapmıştır bu işi: Yalnızdır, karısı bırakıp gitmiştir. Adam gelip Hilmi Bey'den özür dilemese de olurdu; çünkü Hilmi Bey de gençliğinde bile bile böyle bir cam kırmıştır. **Sulara Gömülen Ay**'da bir adam, küçük bir gazinoda gezgin bir kemancıyla dost olur, rakı içer ve geçmişteki sevgilisinin anılarıyla dolar. **Mavi Karanlık**, bir hastane koğuşunda sabah saatleri. **Sinekler** hikâyesinde iki sinek konuşturulur; yazar sağlamında şimdiki kendisini, yaralı sinekte ise kendisinden önceki kendisini düşlemektedir. **Ayrım**'da iri yarı dolmuş şoförü, yanına genç bir kız oturtmuştur. Arabadaki öbür yolcu, Bebek-Taksim yolu boyunca konuşmalarına kulak vererek, şoförün, farklı refah ve kültür seviyesindeki, sorumsuz kıza gizli bir tutkunluğu olduğunu anlar. **Kocaman Bir Akça Ev**, küçük Emine'nin, okuluna taktığı addır. Yazar, beş kardeşi olan eklem romatizması çeken küçük Emine'nin çocuk dünyasıyla duygulanmıştır. **Dostluk** hikâyesinde yeni baba olmuş bir adamın karısı, adamın arkadaşı tarafından da sevilmektedir; fakat ince, onurlu, gizli kalacak bir sevgidir bu. Babası ölmüş bir evde eşyaların ıssızlığı, **Yalnızlık**'ta dile geliyor. **Doludizgin** koşan zaman içinde yazar, anılarında sarmaşıklı, sardunyalı eski bir evi arar. O evde genç mutlu bir karı koca vardı; erkek senatoryuma yattı ve kadın, elli yaşlarında, canbazhane sahibi birine kaptırdı gönlünü, dansöz oldu, ama aradığı bu değildi, anne evine döndü. Aylar sonra kocası çıkageldi; iyileşmişti. Sessizce, hiçbir şey olmamış gibi,eski mutlu hayatları yeniden başladı. **Bir Düğün Sofrası**'nda yüksek tansiyonlu Cahit Bey, bir Çingene ailesinin şenlikli düğününü seyretmektedir ki, düğüncü kadın, bahçeye doğru eğilmiş, arzuyla kendilerini izlediğini görünce, onu da aşağı çağırır. Cahit Bey, ömrünün en lezzetli yemeğini orada çamaşır iplerinin altında yer-ve ölmez. Sonraki hikâyede boş havuzun kıyısında dolaşan, ayağı yaralı bir **Güvercin**, yazara, bahçedeki evde, başı-

na buyruk yaşamak için evinden kaçıp buralara gelmiş iyi yürekli bir adama sığınmış, onyedisinde var yok bir kızı düşündürür. **İlk Adım,** kitabın son hikâyesi, mutlulukların çok kere küçük şeylere bağlı olduğu tema'sını geliştiriyor. Alegori ve çağrışımlarının yerli yerinde oluşuyla yazarın bu ilk kitabı hele **Bir Eski Sokak, Çarmıh, Kocaman Bir Akça Ev** ve **Dolu Dizgin** hikâyelerini düşünürsek, başarılı bir kitaptır.

EKİLMEMİŞ TOPRAKLAR ● Orhan Hançerlioğlu'nun romanı (1954) ● Bir Anadolu köyünün yetmiş yıllık kaderini kucaklamak istemesine rağmen çok kısa, bu yüzden boyutları en aza indirgenmiş roman yedi bölümdür. Altı bölümün başında 1876, 1881, 1913, 1925 ve 1937 yıllarında Avrupa'da katod ışınlarının bulunmasından atom bombasına, uygarlığın geçirdiği evreler, o tarihlere raslayan bizim gazetelerden alınmış birer yurt haberiyle birlikte hatırlatılır. Bu paralel karşılaştırma, olaylara izlenimci değil, akılcı bir açıdan bakan romanın tezini duyurmak içindir: Ekilmemiş topraklar, Yediviran köyündedir. Ne Ömer Ağa, ne seksenaltı yıllık bir ömrün sahibi büyükoğul Mehmet Ağa, bu toprakları ekip sürememiş; aşar, iltizam, eşkiya ve jandarma baskısı yüzünden aile, sürebildiklerinden bile doğru dürüst faydalanamamıştır. Ailenin ve köyün erkekleri Balkan Savaşı'ndan başlayarak peşpeşe harplerde can verip gitmişler, Ömer Ağa'nm en küçük oğlu Murat, önce bir kolunu, sonra iki bacağıyla tek kolunun elini de kaybetmiştir; köyün muhtarıdır şimdi. 1945 yılının 6 ağustosunda köye,yetmiş yıldır ilk defa bir kaymakam gelir; yanında jandarma komutanı ve millî eğitim memuru da vardır. Kaymakam, köye okul yapılacağını müjdeler, köylüden yardım ister. Ovanın bomboş durmasından, ekilmemiş olmasından ötürü köylüyü ayıplar. Kuzu ziyafetinden sonra şehirliler köyden ayrılınca Murat Ağa, köyün aczini, terk edilmişliğini bir kere daha hisseder, geceye doğru da ölür. 7 ağustos 1945 günlü gazetelerde çıkan iki haberden birinde, ilk atom bombasının dün Hiroşima'ya düştüğü yazılıdır.

EKMEK KAVGASI ● Orhan Kemal'in hikâye kitabı (1949) ● İçindeki onsekiz hikâye cezaevlerinde, fabrikalarda, kenar mahallelerde yaşamak için direnen yoksulların hayatından birer sahnedir. Kitaba adını veren ilk hikaye, bir askerî alayın dökülen yemek artıkları çevresinde aç insanların çekişmelerini gösterir: Alay başka yere kalkıp da yerine bir oto bölüğü gelince, azalan yiyeceklerden ötürü, çekişmeler daha çetin olur. Kitabın ve hikâyeciliğimizde Orhan Kemal çizgisinin en güçlü örneklerinden **Uyku**'da yüzelli işçisinin sekseni ondörtle onaltı yaş arasında erkek çocuklar olan Madeni Eşya Fabrikası'nda yazın bir cumartesi öğleden sonra gece sabaha kadar onsekiz saati aşkın, ağır ve İş Kanunu'na aykırı kaçak çalıştırma anlatılır. Yazarın ilk hikâye kitabı olan Ekmek Kavgası'nın sadece bir hikâyesinde olay insanlar arasında değil de bir **Köpek Yavrusu** çevresinde oluşur.

İki ard ayağını bir yük arabası ezmiş hayvanın ölümüdür o hikâyenin konusu.

ELBİSECİLER ÇARŞISI • Kâmuran Şipal'in hikaye kitabı (1964) • İçindeki dokuz hikâye bir kişinin ilk gençlik (**Bir Nikâh Töreni, Rebeka**), askerlik (**Bu Tayınlar Kaçıncı Manganın**), ayrılıkla biten evlilik (**Bilinmez ki, Büyük Oğul, Elbiseciler Çarşısı**) hayatından ve yalnızlıklarıyla belirli bir döneme bağlanmayan zamanlarından (**Gece Lambalarının Işığı Altında, Onbaşının Bavulu, Tohtor mu ki**) alıyor konularını ve İstanbul'un kenar semtlerinden birinde, sokak-kahve-ev üçgeni içinde, çevresiyle arasındaki mesafeyi kapatamamaktan tedirgin bir aydının iç dünyasında yer etmiş bir suçluluk duygusunu dile getiriyor genellikle. 1965 Sait Faik Abasıyanık Hikâye Armağanı'nı kazanmış olan kitabın, bu psikolojide derinleşen en başarılı hikâyeleri, anlayışı hep karşısındakinden bekleyen, fazla onurlu genç çiftin mutsuz evlilik dönemine ait olanlardır.

ELDEBİR MUSTAFENDİ • F. Celâlettin'in hikâye kitabı (1943) • İçindeki yirmisekiz hikâyeden **Koltuk, Bir Mektup, Salgın, Akşamcı** ve **Vasiyet** hikâyeleri (beş hikâye) yazarın ilk kitabı **Talâk-ı Selâse** (1923)'den aktarmadır, beş hikâye de **Kına Gecesi** (1927)'nden. Geri kalan onsekiz hikâye içinde, kitaba adını veren ilk hikâyede yaşlıca, gezgin bir dişçi, Boğaziçi yahlarının her işine yetişir, angaryalarını karşılar; fakat bir yalıda erkeksiz, kibar bir hanım o devrin yoluyla yordamıyla kendisine ilân-ı aşk edince namusunu iki paralık etmemek için kaçar. Son hikâye **Evliya Çelebi Gibi** yazılmış, Çelebi'nin Danzig yolculuğunu hayal eden bir parçadır. Yazar, diğer hikâyelerinde de, Osmanlı geleneğinin son dönemlerinden kenarda köşede kalmış tipleri ele alıyor ve bunları tatlı bir dil ve gözlem gücüyle, gündelik ortamlarında başarıyla anlatıyor.

EMMİOĞLU • Talip Apaydın'ın romanı (1961) • Romanın kahramanı Battal, Eskişehir köylerinden Yapılı'da Koca Osman'ın yeğenidir ki, Koca Osman'ın oğlu Hasan'ın amcazadesi olur, yani emmioğludur. Babası ölmüş, fakir amcası yanında büyümüştür. İki genç de onyedi-onsekiz yaşlarındadır. Sessiz ve aptalca Hasan'dan farklı olarak, Emmioğlu kurnazdır, girişkendir ve zaman zaman amcasını kızdırmaları, sonunda evden koğulmasına yol açar. Porsuk çayı kıyısındaki Sazlı çiftliğini kiralamış olan Kır Ağa, yanına ortakçı toplamak için köye gelmiştir. Kafileye Hasan, Battal ve Hasan'ın eniştesi de katılır. İstenmediği, kendisine bilet de almadıkları için, parasız Battal, istasyonda kalakalır. Ertesi gün kaçak bindiği bir yük treninde, ters yönde gittiği için de, büsbütün yabancısı olduğu bir kasabaya varır ve Emmioğlu Battal'ın kendi başına buyruk hayatı bundan sonra başlar. O andan itibaren roman, iki yoldan ilerler: Bir yanda Emmioğlu,

öte yandan çeltik ekimi için Sazlı çiftliğine gidenlerin maceraları ayrı ayrı anlatılır; fakat ağırlık noktası Emmioğlu'dur. Önce istasyonda hamallık yapan Emmioğlu, tanıştığı kebapçı Mahmud'un yardımıyla simit, haşlanmış yumurta satar, kebapçılık öğrenir. Sazlı çiftliğindekilerin yoksullukları sürüp giderken, Emmioğlu işini yoluna koymuştur. Roman, bir tesadüf, Kır - Ağa ile karşılaşan Emmioğlu'nun, mayıs ortalarında Sazlı istasyonunda trenden inerek eski ahbaplarını görmeye gelmesiyle sona erer: Kılığı düzgün, kendinden emin, kebapçı Emmioğlu, onlara kebap, ekmek, sigara da getirmiştir. Amcazadesi Hasan, Emmioğlu ile gitmek isterse de bırakmaz ötekiler. Oysa o yaz, kaldırdıkları çeltik, çiftlik sahibine olan borçlarını ödemeye ancak yetmiştir.

ESARET ● Ahmet Mithat'ın hikâyesi (1870/71) ● "Tanzimat hikaye ve romanlarında çok kullanılan esaret ve insan ticareti konusu üzerine yazılmış ilk eser" olarak değerlendirdiği ve "olamayacak kadar büyük bir tesadüf üzerine kurulduğunu" hatırlattığı hikâyeyi Cevdet Kudret şöyle özetliyor: Zeynel Bey küçük yaşta satın aldığı ve büyüttüğü Fıtnat ile evlenmek ister. Fakat Fıtnat, kendisiyle aynı günde satın alınmış ve küçüklükten beri birlikte büyümüş bulunduğu Fatih adlı bir delikanlı ile sevişmektedir. Zeynel Bey, kendi nefsiyle yaptığı bir iç mücadelesinden sonra, bunları birbirleriyle evlendirerek mutluluğa erişmek ister. Düğün gecesi, iki genç birbirlerine çocukluklarını anlatırlar; sonunda ikisinin de Çerkezistan'dan ayrı ayrı alınıp İstanbul'da esir diye satılan iki kardeş oldukları ortaya çıkar. O zaman efendilerine bir mektup yazarak kendilerini öldürürler. (CK/1)

ESİR ŞEHRİN İNSANLARI ● Kemal Tahir'in romanı (1956) ● Kâmil Bey, servetinin hesabını doğru olarak bilmeyecek kadar zengin bir Abdülhamit paşasının biricik oğludur. İstanbul'da Galatasaray lisesini bitirdikten sonra Fransa'ya giderek Sorbonne Üniversitesinde felsefe okur; Shakespeare üzerine inceleme yapmak için uzun yıllar Londra'da, resmi ilerletmek düşüncesiyle bir süre Roma'da kalır; Mısır'a, Hindistan'a, Çin'e, kuzey ve güney Amerika'ya geziler yapar. 1913 yılında 27 yaşında, İstanbul'da gene bir paşa kızı ve kültürlü Nermin hanımla evlenir. Evlendiklerinin üçüncü günü de Avrupa'ya hareket ederler. Birinci Dünya Savaşı patladığı zaman İspanya'dadırlar; kızları Ayşe, 1916'da Madrit'te doğar. Savaşın bitiminde İstanbul'a dönerler. İstanbul'da ancak iki dükkânla bir köşk kalmış, gerisi yangınlarda yanmış, ellerde çarçur edilmiştir. Üsküdar'da Bağlarbaşı'ndaki o köşke yerleşirler. Anadolu'da Kuvayı Milliye direnişleri başlamıştır. O vakte kadar mirasyedi olarak yaşamış, hiçbir esaslı iş tutmamış olan Kâmil Bey'in önce aklı yatmaz bu toparlanmalara; fakat çevresiyle temasa gelip insanlarla kaynaştıkça halk ruhunu görür, uyanır. Aristokrat bir aydındı; zamanla memleket insan ve gerçeklerini tanıyarak devrimci bir aydın olur,

Millî Mücadele'ye karışır. Anadolu'ya bir plan gönderme işinden tutuklanır; İkinci İnönü zaferinin (30 mart/1 nisan 1921) kazanıldığı sıralardadır; divanıharpte yedi yıla hüküm giyer. Arkadaşı Ramız Efendi serbest bırakılıp da cezaevinde yapayalnız kalınca derin bir yalnızlık duygusuyla sarsılır. "Kapı Ramiz Efendi'nin bıraktığı boşluk üzerine kapandı. Kâmil etrafına korkuyla bakarak karyolaya oturdu. "Yedi sene! hiç olur mu? İmkânsız!" diyerek titreyen elini ağzına götürdü." Romanın son cümleleridir. ● Bir panorama açılışıyla Mütareke devrinin İstanbul'unu kapsayan eser, yazarın en beğenilen romanları arasında başlarda geliyor.

ESKİ FOTOĞRAFLAR ● Dinçer Sümer'in oyunu (1976) ● Bir Anadolu kentinde bir pavyon kadını ve şarkıcı Sevtap, otel odasında anlatmaya başladığı hayat hikâyesini gene o odada sona erdirir: Eniştesinin kirli niyetleri yüzünden evden kaçmış, sevdiği bir gencin kan dâvası sonucu öldürülmesiyle boşlukta kalmış, erkekliği olmayan bir zenginin kapatmalığında ruhsal-cinsel bunalımlar geçirmiş, sıradan bir işçi olup çalışmayı da yükselme tutkularına aykırı bularak, sonunda gazino sahibi Veli Bey'in ona buna sattığı bir eşya derekesine düşmüştür. ● Eser, Türk Dil Kurumu 1977 Oyun Ödülü'nü kazandı.

ESKİ HASTALIK ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1938) ● Züleyha, bütün cephelerde çarpışmış, savaşmış bir subayın, Ali Osman Bey'in kızıdır. İstanbul'da dayısının yanında Kolej'i bitirmiş, babasının bulunduğu Silifke'ye gitmiştir. Orada sosyal çalışmalara girişir, Cumhuriyetin kuruluşu yıllarında görülen ilk baloları hazırlayan kurullarda çalışır. Belediye başkanı, vaktiyle babasının yanında çarpışmış olan Yusuf'tur. Yusuf eski bir derebeyi soyundan gelir ve Silifke'ye yakın Gölyüzü çiftliğinin sahibidir. Başkanlıktan ayrılınca çiftliğine çekilir, eski komutanını da oraya çağırır. Yusuf babasından Züleyha'yı ister, evlenirler. Züleyha gönülsüz evlenmişti, Yusuf'u kaba buluyor, küçük görüyordu. Ayrılmaya karar verdiler. Mahkeme, kesin boşanmadan önce bir yıl ayrı yaşamalarını uygun gördü. İstanbul'a dayısının yanına dönen Züleyha, bir gün bir gençle çıktığı otomobil gezisinde kaza geçirdi. Karısının hastaneye yatırıldığını gazeteden öğrenen Yusuf, onu alıp Silifke'ye götürmek için İstanbul'a geldi. Marmara, Ege denizi ve Akdeniz yolculuğunu bir şilepte yaptılar. Züleyha'ya deniz iyi geldi: Çanakkale'yi, Ayvalık ve Dikili'yi dolaşmışlar, birbirlerine yaklaşmışlardı. Silifke'ye geldiklerinde mahkemenin ayrılık süresi dolmuştu. Züleyha, Yusuf'un "kal, gitme!" demesini bekledi, ama Yusuf, eski komutanının kızını temize çıkardıktan sonra, onu dilediği gibi yaşamaya bırakmayı daha uygun buldu ve Züleyha, Silifke'den üzgün, pişman ayrıldı. (İZB ve M. Uyguner, Reşat Nuri Güntekin, 1967)

ESKİCİ ve OĞULLARI ● Orhan Kemal'in romanı (1962) ● Eskici Dükkânı adıyla oyunlaştırılmca sonraki yayınlarında bu ikinci ad kullanıldı. Trablusgarp savaşında bir bacağını kaybeden Eskici Baba, geçimine yetişemediği ev külfeti karşısında öfkeli, çaresiz, karamsar ve kırgındır. Varlığını ve gücünü kaybeden orta halli bir ailenin yeni şartlara uymaya çalışan sorumlusu olarak çocuklarının geçimini pamuk ırgatlığında arar. Karısı ve çocuklarının ağır bir sıtmaya yakalandığı bu güç şartlar içinde, kızları eş bularak yeni yuvalar kurarlar. Şehre dönen aile, aynı güç şartlar içinde fabrika işçiliğinden mutluluk ve rahatlık bekler. Çukurova hayatını konu edinen roman dizisi içindeki Eskici ve Oğulları, Orhan Kemal'in orta sınıf ailesinin yeni zamanlardaki çözülüş ve dağılışını ölçülü bir tutumla anlatan başarılı romanlarından biri sayılır. (Meydan-Larousse Ansiklopedisi, IV, 366)

ESRAR-İ CİNAYAT (Cinayetlerdeki Sırlar) ● Ahmet Mithat'ın romanı (1883/84) ● Edebiyatımızda ilk yerli polis romanı olmasına rağmen başarılı eserde olay, 1870 yıllarına doğru İstanbul'da geçer. Boğaz'ın bitiminde Öreke Taşı denilen kayalıkta bir temmuz gecesi genç bir kızla iki adam öldürülmüştür. Beyoğlu mutasarrıflığı komiserlerinden Osman Sabri ve taharri memuru Necmi, kaatili aramaktadırlar. Bir ay sonra da Halil Sûrî adında bir zengin, Beyoğlu'ndaki evinde tavana asılı bulunur. İki polis bunun da bir intihar olmayıp ilk olaya bağlı ikinci bir cinayet olduğu sonucuna varırlar. Şüpheler 35-40 yaşlarında zengin ve çok güzel bir kadın olan Hediye Hanım üzerinde toplanır. Sorguya çekilen, sıkıştırılan kadın, cinayetlerin Kalpazan Mustafa tarafından işlendiğini söyler. Birkaç gün sonra Kalpazan Mustafa'nın Tercüman-ı Hakikat gazetesinde Avrupa'dan yolladığı mektuplarla cinayetlerdeki sırlar yavaş yavaş aydınlığa çıkar: Kalpazan Mustafa, eli her işe yatkın, dürüst çalışkan bir genç iken, asıl adıyla bir Hezarfen-zade Mustafa Çelebi iken, yirmi yaşında, Hediye Hanım'a tutulmuş, onun kulu kölesi olmuştu. Hediye Hanım, Halil Sûrî ile birlikte, Avrupa'ya kıymetli eşya kaçırmaktadır; Mustafa'ya da konağında gizli bir atelyede sahte altınlar bastırtır. Mustafa, Hediye'den soğuyup konaktaki cariyelerden Peri'ye âşık olunca Hediye, kızı onunla evlendireceğine söz verdiği halde Halil Sûrî'ye peşkeş çekmek ister. Peri'nin Öreke Taşı'na sözde mehtap seyrine götürüleceğini öğrenen Mustafa düzenbazları orada bastırmış, iki Kefalonyah'yı öldürmüş, yaralanarak ölümden kurtulan Halil Sûrî ise, Mustafa'nın olmasın diye, Peri'yi orada kendisi öldürmüştür. Kalpazan Mustafa, sağ kalan adamlarıyla kaçan Halil Sûri'yi bir süre sonra evinde kloroformla bayıltarak boğar, olaya intihar süsü vermek için de cesedi tavana asar. Avrupa'ya kaçar. Avrupa'dan gönderdiği mektuplarla olayların ayrıntılarını gazeteye bildirmiş olan Kalpazan Mustafa, Adliye Nezareti'nce affa uğrayacağı ilân edilince İstanbul'a gelmek isterse de, vapur bekle-

mekte olduğu Kalas kentinde bir kazada ölür. Beyoğlu mutasarrıfının, Hediye Hanım'ın yardakçısı ve ortağı olduğu da anlaşılmıştır, ama Mutasarrıf, Avrupa'ya kaçar, kurtulur. Kötülüklerin kaynağı Hediye ise, romanın sonunda iki gözü akmış bir dilencidir. ● Romanın oyun biçimine konulmuş şekli, TRT Radyolarında yayımlandı (1976).

EŞBER ● Abdülhak Hâmit Tarhan'ın oyunu (1880) ● Aruz vezniyle manzum bir dram olan oyunun kahramanı Eşber, Hindistan'da Keşmir hükümdarıdır. Makedonya kralı Büyük İskender, İran'dan sonra Hindistan'ı zaptetmeye başlayınca, Eşber, askerinin azlığına bakmadan karşı koymak ister. Kız kardeşi ve hükümdarlıkta ortağı olan Sumru, İskender'le sevişiği için, kardeşini bu fikirden caydırmaya çalışır, o ümitsizlik içinde vatanına da lânet edince Eşber hançerini çeker, Sumru'yu öldürür, kale kapısına asar. İskender, şehri ele geçirdiğinde Sumru'nun ölüsüyle karşılaşır; çok üzülmüştür, fakat yakalanan Eşber'i yurdunu savunmasındaki yiğitlikten ötürü kutlar, zincirlerini çözdürür, kılıcını geri verir. Ülkesini teslim zorunda kalmış Eşber, bu kılıcı bağrına saplar ve ölür.

EVCİLİK OYUNU ● Adalet Ağaoğlu'nun oyunu (1964) ● Altı tabloluk oyunun ana fikri ilk tabloda verilir: Otuz yaşında bir kadın, otuzbeşinde bir erkek, mahkemede hâkim karşısında boşanmak için çırpınmaktadırlar; çünkü evlendiler evleneli taşındıkları her evde havasızlıktan boğulmuşlardır; durmadan ev değiştirmekten, geceler boyu sokaklarda dolaşmaktan da bitkindirler. Son tabloda kadın-erkek gene aynı mahkemede; hâkim onları boşamadığı için ölmüşler, daha doğrusu birbirlerini öldürmüşlerdir. Devamlı ev taşımaktan, havasızlıktan ölmüşler, onları belki de başkaları öldürmüştür. Görünmeyen hâkim, kendisine hakaret etmeleri üzerine karı-kocayı hapse atar. Hapiste de ayrı ayrı hücrelerde yatacaklar, aradıkları mutluluğu bulamayacaklardır. Oyunun aradaki sahneleri bu alegorinin, çocukluktan evliliğe, hattâ ölüme kadar süregelen ahlâk töre ve yasaklarıyla yaşama ve kaynaşmalardaki kısıtlanmanın nasıl bir gelişim çizgisi izlediğini belgeler. ● Oyunun ilk temsili Ankara'da Devlet Tiyatrosu'ndadır (1964).

EVLATÇIKLAR ● O. Zeki Özturanlı'nın oyunu (1973/74) ● İstanbul'da bir özel tiyatroda oynanmış, basılmamış oyun; İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılı günlerinde iki aile arasındaki ilişkilerin savaştan nasıl etkilendiğini, inançların nasıl zedelendiğini, duygularda körelmeye, değer yargılarında bencilleşmeye gidildiğini gösteriyor. Bir kasaba bakkalı İbrahim'le makasçı Hayati, oyunun önemli kişilerinden ikisidir. (Tahir Özçelik, Yeditepe dergisi, şubat 1974)

EVLERDEN BİRİ ● Orhan Kemal'in romanı (1966) ● Devlet Demiryolu

memurlarından Sadi Bey, emekli ikramiyesiyle İstanbul'da Cibali'de iki katlı bir ev satın almıştı. Karısı saftır, büyük oğlu İskender bir büroda kâtip. Küçük oğlu Erdal Hukuk Fakültesi son sınıfta öğrenci, ablaları Ayşe de bir mağazada kasiyerdir. İskender ticaret yapmak, Erdal Avrupa'ya gidip doktora vermek için; iki oğul da ayrı ayrı kendi hesaplarına evin satılmasını istemektedirler. Ablaları Ayşe istemez evin satılmasını. Kavgalar, çekişmeler bu yüzden kopar. Komşu kızı Nursen'e âşık yaşlı Sadi Bey, Nursen'in İskender'le seviştiğini öğrenince, zaten hastadır, çok sürmez, kederinden ölür. Üç kardeş, gene ev yüzünden çekişmeye başlarlar, kavga polisler tarafından yatıştırılır. İskender'le Erdal bırakıp giderler evi. Babalarının ortada kalan cenazesini mahalleli kaldırır.

EVLİ BİR KADININ GÜNLÜĞÜNDEN ● Peride Celâl'in romanı (1971) ● Yazarının "Daha iyi tanıdığımdan olacak, romanlarımda genellikle büyük şehrin belli bir düzeyinde yaşayan kadınları ele alıyorum.." diye tanıttığı ve Selma'nın 2 mart-9 Temmuz tarihleri arasında tuttuğu günlüklerden oluşan romanda toksözlü Ali ile, şımarık büyütülmüş, zengin çocuğu Mehmet, Selma'nın arkadaşıdırlar. Üniversite sıralarında Mehmet, anatomi dersinden Selma'yı kurtarır, evlenirler. Kocasını sevmesine karşılık, Selma, daha çok Ali'nin düşüncelerinden etkilenir; ikisi arasında karşılaştırmalar yapıp da mutsuz ve güçsüz olduğunu anlayınca kendini eğlencelere verir. (Akşam gazetesi, 8 şubat 1972)

EYLÜL ● Mehmet Rauf'un romanı (1901) ● Süreyya Bey'le Suat Hanım beş yıldan beri evlidir. Bir yaz, Boğaziçi'nde Yenimahalle'de küçük bir ev kiralarlar. Mutludurlar. Süreyya'nın arkadaşı Necip, bunların aile dostudur; sık sık gelip yanlarında misafir kalmaktadır. Necip Suat'a çok değer vermekte, ona karşı derin bir saygı beslemektedir. Bu değer veriş ve saygı bir gün şiddetli bir sevgiye çevrilir. Genç adam, sevgisini içinde gizlemektedir. Bir gün dayanamaz, Suat'ın eldiveninin bir tekini çalar. Sonunda hastalanır, hummâ nöbetleri arasında hep bu eldiveni sayıklar. Suat bunu öğrenince eldivenin öbür tekini de verir, böylece, her iki tarafın birbirine karşı duyduğu aşk açığa vurulmuş olur. Fakat ne Necip arkadaşına, ne de Suat kocasına hıyanet edebilecek yaratılışta insanlar değildir. Bu aşk, işte böyle, ikisinin de yalnız içinde yaşar. Kış gelince yine konağa taşınılır. Aşk gittikçe şiddetlenir ve bu iki insan, karşılıklı, dayanılmaz acılara göğüs gerer ve nefislerini yenerler. Sonunda bir yangın çıkar, Suat içerde kalmıştır. Necip onu kurtarmak için evin içine atılır ve Suat'la birlikte aynı ateşte yanar. ● Roman üzerine geniş bilgi ve eserden karakteristik parçalar, bu özeti aldığımız eserdedir: (CK/1).

FADİK KIZ ● Orhan Asena'nın oyunu (1966) ● İki bölümlük, müzikli oyun Akömerler köyünün kırk örüklü Fadik'inin hikâyesidir. Babası Gömleksiz Ali, anası Güllü, sekiz kardeşi, bir de inekleriyle tekgöz bir evde oturan Fadik, babası tarafından beşyüz liraya satılmak istenince, anasının teşvikiyle Ankara'ya kaçar. Gecekondu mahallesi Altındağ'da İpsiz Ali'nin tekgöz evinde Fadime Karı olmuştur şimdi. Hizmetçilik eder, kazancını İpsiz Ali'ye yedirir, gene de yaranamaz ona. Nüfus kâğıdı yoktur, nikâhsızdır. Üç yılda iki çocuğu olmuş, üçüncüsüne gebedir. Kocası Ali, komşu kızı Şehnaz tarafından ayartılınca, Fadik evden atılır. Evli bir avukatın evine besleme ve adı Fatma olur; saçların son iki örüğü de orada kesilir. Avukat, Fadik'ten hevesini alınca dört yüz lira vererek kovar Fadik'i. Bir muhabbet tellâlı kadının yanında Fadik, şimdi Fatoş olmuş, derken geneleve düşmüştür. Günün birinde kocası Ali, o eve çıkagelince Fadik yeni bir kurtuluş ümidine kapılmıştır. Bu ümitle, sonunda kendini tanıtırsa da, namus şeref düşkünü Ali, Fadiği öldürür. ● Oyun 1966/1967 mevsiminde önce İstanbul'da Kent Oyuncuları tarafından oynandı.

FAHİM BEY VE BİZ ● Abdülhak Şinasi Hisar'ın romanı (1941) ● Fahim Bey, Bursa eşrafından birinin oğludur. İstanbul'da Galatasaray lisesinde okumuş, Londra'da elçilik üçüncü kâtipliği yapmıştır. Ufak tefek yapılı, küçük ve yumuk gözlü, kendi halinde ve saat meraklısı Saffet Hanım'la evlidir. Fahim Bey, 1908 Meşrutiyeti'nden sonra Hariciye'den ayrılır, Bursa'da pamukçuluk yapmak ister. Tanınmış bir aileden geldiği için, bazı kimseler bu işe para yatırmaya niyetlenirler, fakat Fahim Bey'in bir "hayal düşkünü" olduğunu anlayınca vazgeçerler, Fahim Bey bir şey yapamaz. Ama bu tasarısının bir gün mutlaka gerçekleşeceği ümidi içinde, İstanbul'da Galata'da büyük bir işhanmda bir yazıhane tutar; dosyalara, defterlere gömülür, hayalî yazışmalar düzenler. Ömrü bir kenar mahalledeki evde yıl yıl sona ererken, tanıyanların kaçık gözüyle bakageldikleri Fahim Bey, kendi masalsı dünyasında mutludur; bir gün sessizce ölür. ● Yazar onu sağlığında tanımıştı. Gazetelerde okuduğu "hazin bir vefat" haberi üzerine Fahim Bey'in okul ve gençlik arkadaşı olan babasının ve Çamlıca'daki eniştesinin vaktiyle anlatmış olduklarını ve kendi anılarını derleyerek bu romanı yazdı. Eseri Almancaya çevirmiş olan (1954) Friedrich von Rummel'in, kahramanını Gonçarov'un "kendi kendine yeten, dış eylemlere açılamayan" Oblomov'una benzettiği **Fahim Bey ve Biz** romanı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Roman Yarışması'nda (1942) üçüncülük kazanmıştı. Eser ve yazarın diğer romanları üzerine geniş bilgi ve yorumlar için bk. (CK/2)

FATİH-HARBİYE ● Peyami Safa'nın romanı (1931) ● İstanbul'da Dârülelhân (Konservatuvar) öğrencisi Neriman'la Şinasi, birbirlerini yıllardır se-

ven iki gençtir. Neriman'ın babası Faiz Bey, Osmanlı geleneklerine saygılı ve iyi ut çalmasını bilen Şinasi'nin kızıyla nişanlanmasına izin verirse de, Neriman kendisini Batı hayranlığına kaptırmış ve evlerinin olduğu Fatih semtini, oradaki sessiz ve Müslüman hayatı beğenmemeye, Fatih - Harbiye tramvayına binerek gidip geldiği Beyoğlu'ndaki aldatıcı hayata imrenmeye başlamıştır. Dârülelhân'a bir süre devam edip ayrılmış, Macit adında züppe bir gencin randevülerine giden Neriman'daki değişmenin, Şinasi ve Faiz Bey farkında ve üzgündürler. Roman, bir süre bocalamadan sonra, Neriman'ın Şinasi'ye dönüp onunla evlenmesiyle sona erer. ● Özet, Cahit Sıtkı Tarancı'nın **Peyami Safa/Hayatı ve Eserleri** (1940) kitabından alınmıştır.

FATMA HANIMIN ERİK AĞACI ● Kemal Bekir'in hikâye kitabı (1970) ● Dokuz hikâye. İlk hikâye, kasabadan özel bir trenle gelip geçecek **Büyük Adam**'ı karşılama telaşlarını anlatıyor. İkinci hikayede ilkokul öğretmeni **Hamit Bey,** yüzüne güldüğü, dalkavukluk ettiği kaymakama karşı, birikmiş kırgınlık ve nefretini, kaymakamın altı yaşındaki oğluyla kasaba parkında bir süre yalnız kalınca dışa vurur: Çocuğa, babasını sevmemesini, onun kötü bir adam olduğunu söyler hep. Kaymakam dönüp geldiğinde, öğretmen yine deminki nazik, saygılı adam oluvermiştir. Üçüncü hikâyede okuldan kaçtığı günler, dolaştığı yerlerde toplu para hülyaları kuran İsmayıl, bir gece, başkasına sattığını söylediği, hayalde biletine **Piyango** vurduğunu uydurarak, anasına babasına heyecanlı dakikalar yaşatır. **Fatma Hanımın Erik Ağacı** hikâyesinde, Fatma Hanım'la kiracısının gergin-gevşek ilişkileri ele alınıyor. **Yumurta** hikâyesinde şehrin kenar mahallelerinden birinde İciveli adında bir gençle, dört yaş küçük çocukluk arkadaşı, Mehmet arasında yıllar boyu süren hınç ve düşmanlık, bir gece, ikisi de sarhoştur, karanlık bir sokakta, sonra gidip birlikte içmeye devam ettikleri parkta dostluğa dönüşür; artık aralarından su sızmaz olmuştur. Sonraki hikâyede eskici Recep'le, yıllardır evcek ahbaplık ettikleri Arif'in aldıkları **Ortak Bilet,** ikisi arasında küçük bir çekişmeye konu olur: Recep'te duran bileti, karşılıklı sitem ve güvensizliklerden sonra, şimdi Arif saklayacaktır. Yedinci hikayede gece sinema dönüşü, küçük memur üç arkadaştan biri, yerde futbol topu gibi tekmelemeye, sürmeye başladıkları bir **Kibrit Kutusu**'na dalarak geçmiş zaman anılarına açılır. **Belma ile Ali** hikâyesinde anlatanın, çalıştığı yerdeki memur arkadaşlarından biridir Belma; Ali de odacının ilkokul dördüncü sınıfta öğrenci oğlu. Çocuk, elinin kapıya sıkışması üzerine Belma'dan gördüğü yakınlığı birkaç gün sonra tekrar görmek ister; onun bu masum hilesi odadaki memurlarca türlü yorumlara bağlanır. Sonuncu hikâye **Ben, Sen, O, Öteki**'nde, yanında çalıştığı iş adamına bütün hıncını boşalttıktan sonra işini bırakmış bir memur, şimdi bira bardak-

ları başında davranışının nedenleri üzerinde düşünmektedir.

FAZİLET ECZANESİ ● Haldun Taner'in oyunu (1960) ● Varlık Yayınevi'nin Yeni Hikâyeler 1953 antolojisindeki **Eczanenin Akşam Müşterileri** başlıklı hikâye Haldun Taner'indi; bu oyun o hikâyenin piyese dönüştürülmüş, genişletilmiş şeklidir: İstanbul'da Boğaziçi'nde yaşlı eczacı Bay Sadettin Dertsavar, hazır ilâçları küçümsemekte, ilacın havanda dövülerek elle yapılması, hastaların insan avucunun sıcaklığıyla iyileştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Fabrika işine güvensizliği, kendi inancına bağlılığı yüzünden geçim sıkmtılarına düşen Sadettin Bey, aynı sevgiyi oğlu Ünal'a da aşılamaya çalışır; fakat babasının ölümünden sonra Ünal, fabrika ilâçları satarak, eczaneyi iflâstan kurtarır. ● İlk kez İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmış, fakat kitap halinde basılmamış oyunun geniş özeti, Özdemir Nutku'nun **Tiyatro ve Yazar** (1960) kitabındadır. Gerek bu oyunun, gerekse Taner'in 1960'a kadarki öbür oyunlarının eleştirilmesi için de aynı kitaba bakınız (s. 159-168).

FELATUN BEY ile RAKIM EFENDİ ● Ahmet Mithat'ın romanı (1875) ● Felâtun Bey, "alafranga yani rahat yaşamak için" İstanbul'da Üsküdar'daki bağlı bahçeli güzel konağını satıp Tophane'nin Beyoğlu'na yakın taraflarında kâgir bir ev yaptırmış, Rum - Ermeni hizmetçi-ahçı almış Mustafa Merakî Efendi'nin oğludur; kız kardeşi Mihriban gibi o da pek nazlı büyütülmüştür. Görünüşte "büyücek kalemlerin birinde" memurdur, ama günlerini gezip tozmak, eğlenmekle geçirir. Babasının ölümünden sonra payına düşen on altı bin liralık mirası yabancı bir aktris uğruna çarçur ettikten sonra hayatın zorluğunu anlar; tek kurtuluş yolu, bir mutasarrıflık alarak İstanbul'dan uzaklaşmasıdır. Râkım Efendi ise eski Tophane kavaslarından birinin oğludur. Bir yaşındayken babası ölür, annesiyle Arap dadı Fedayi, el işleri yapıp, tahtaya çamaşıra gidip büyütürler çocuğu. On altı yaşında Rüştiye'yi (ortaokul) bitiren, Hariciye kalemlerinden birine önce aylıksız memur olan Râkım, annesi ölünce büsbütün emektar Fedayi'nin eline kalır. Kalemden maaş almaya, bu arada bir matbaacıya kitap çevirmeye başlar. Yaşı küçük bir cariye bile satın alarak kıza okuma yazma öğretir, piyano dersleri aldırtır, sonra da bu Cânan'la evlenir. (MN/1)

FERDİ ve ŞÜREKASI (Ferdi ve Ortakları) ● Halit Ziya Uşaklıgil'in romam (1896) ● Yazarın İzmir dönemi bu üçüncü romanında zengin tüccar Ferdi Efendi'nin kızı Hacer, babasının ticarethanesinde kâtip İsmail Tayfur'u sevmektedir; Tayfur ise gönlünü, babasının küçükken sokakta bulup evine aldığı, birlikte büyüdükleri, kimsesiz Seniha'ya kaptırmıştır. Fedakâr Seniha, sevgilisinin büyük bir servetten mahrum kalmaması için aşkını in-

kâr eder, aradan çekilir; Tayfur da Hacer'le evlenir. Ama Seniha'yı unutamadığı için, bir gece, Hacer'in yanından ayrılıp bir uyurgezer gibi, Seniha'nın odasına gider. Bunu gören Hacer, gerçeği anlayınca duyduğu kıskançlıktan, Tayfur'u da birlikte kilitleyerek odasındaki tülleri tutuşturur. Çıkan yangında kendisi yanmış, Tayfur çıldırmıştır. Seniha, artık ebediyyen kaybettiği mutluluğu, aklını yitirmiş sevgilisine bakmakla arayacaktır. (İsmail Habib, Tanzimattanberi I, 1940)

FİNTEN ● Abdülhak Hâmit Tarhan'ın oyunu (1916) ● Kanada'lı güzel bir kadın olan Finten (Missis Cross), Londra'da sefahet içinde yaşamaktadır; kocası Mister Cross, Avustralya'da altın madenleri işleten çok zengin bir ihtiyardır. Finten, Londra'da kendisine kapalı duran yüksek sosyeteye girebilmek için asalet unvanı kazanmak hevesine kapılır. Kendisini seven Lord Dick ile evlenebilmek için de kocasını öldürtmeyi düşünür. Hintli uşağı ve âşığı Davalaciro'yu aşk vaadiyle kandırarak, bu işi görmek üzere Avustralya'ya gönderir. Finten'in Davalaciro'dan olma gayr-i meşru ve anormal bir çocuğu vardır; fakat Lord Dick bunu kendinden olma sanmaktadır. Çocuğa bir ana bulmak maksadıyla, veremli kızlar hastanesinden üçüncü derecede veremli bir kızla Lord Dick'in evlenmesi, kızın ve Mr. Cross'un ölümlerinden sonra da iki sevgilinin birbirlerine kavuşmaları düşünülür. Fakat veremli kız Blanche, nikâhtan sonra iyileşmeye başlar, Lord Dick de karısını gerçekten sever, Finten'i bırakır. Finten, Davalaciro'ya kalır. Cinayet işlediği için vicdan azabına tutulan, Finten'in geçmişini bildiği için de kıskançlığa kapılan Davalaciro, bir bunalım sırasında Finten'in çocuğunu boğar, Finten Davalaciro'yu tabanca ile vurur, kendisi de bunalım içinde yere yıkılır. (Cevdet Kudret, **Bir Bakıma** kitabında /1977/ "Finten üzerinde Shakespeare etkileri" incelemesi)

GAR SAATİ ● Umran Nazif Yiğiter'in hikâye kitabı (1951) ● Dokuz hikâye. İlk hikâyede memur Şefkati Bey, Ankara'ya gidecek Genel Müdür'ü uğurlamak için, daire arkadaşlarından bazıları gibi, Haydarpaşa garına gelmiştir. Beylik nezaket cümleleri, sahte gülücüklerle dolu bu uğurlama sırasında, gidenin, kalacakların, iki tarafın da gözleri, ilerlemek bilmeyen **Gar Saati**'ndedir. **Göç** hikâyesi, bir tapu memurunun, on yıl kaldığı kasabadan, atandığı yenisine, yükte ağır eşyaları satarak, altı kişilik aile, bir yaylıya doluşup gidişinin öyküsüdür: Dondurucu soğukta, yolda, tahta bir köprü, onlar geçtikten hemen sonra yıkılır, sulara karışır; vardıkları handa yeniden hayata kavuşmuşlardır. **126 Numaralı Oda,** altı yıldır çalıştığı küçük ilçeden bir ile naklini isteyen bir memurun (veya öğretmen) izinle başkente gelip başvurduğu zatişleri müdürünün odasıdır. Ummadığı vaitlerle eski yerine dönen, fakat boş yere naklini bekleyen öğretmen; sonradan, konuştuğu kimsenin müdür değil, ufak bir memur olduğunu, atlatıldığını öğre-

nir. **Kapalı Kutu**'da trende uyku tutturamayan bir yolcu, kompartımandaki öbür beş kişiye, hayalinden hayatlar yakıştırarak sabahı bulur. **Gökgürlemesi**'nin konusu, bir seçim günü sandık başında çıkan bir olay ve hapishaneyi haraca kesen azılılar arasında hafif suçluların ezilişi; **Rahmetli,** Boğaziçi köşklerinden birinde açık artırma ile satılan eşyaların hâtıra ve tahminlere bağlanışıdır. **Dairemiz,** liseli bir gencin kalabalık bir devlet dairesindeki ilk memurluk gününü ve son hikâye, **Otel,** genç bir müfettişin bir kasaba otelinde geçirdiği bir geceyi anlatıyor ● Yerli rengin, kişileri meziyet ve kusurlarıyla oldukları gibi vermenin, bizim gerçeklerimizin hâkim olduğu; insan ve olay görünümlerini duyarlıkla yansıtan bu hikâyeler arasında **Göç** hikâyesini yazarın sanatının en başarılı örneği diye gösterebiliriz.

GARİPLER SOKAĞI ● Oktay Akbal'ın romanı (1950) ● Bu sokak, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Fatih'te orta halli halkın yaşadığı bir İstanbul sokağıdır. İyi bir ailenin oğlu olan, üniversite öğrencisi Salih, bir aşk yüzünden evinden ayrılmış, etrafı zengin apartmanlarıyla sarılı Garipler Sokağı'nda bir oda kiralamıştır. Bir hâtıra defteri gibi yazılmış eserde Salih; muhtarı, bekçisi, esnafı ve kahveci Zülfü Hanım'ıyla o sokağı; bir türlü kaynaşamadığı o insanların gündelik hayatlarını anlatır. Salih'in bu uzaktan temaşâsı; günün birinde sokağın, yerine büyük bir cadde açılmak üzere, istimlâk edilmesiyle sona erer. Garipler'i terk eden, eşya yüklü ilk araba, bir nisan sabahı "şehrin zehirli soluğunun erişemediği yerlere doğru yola çıkarken, Salih de elinde valizi, bir hırsız gibi girdiği yerden gene bir hırsız gibi, arkasına bakmadan kaçar." ● Bütün bir sokağı verme amacı güttüğü için kişileri çok, dolayısıyla belkemiği bir eylemden yoksun roman, ilginçliğini yazarın şiirli anlatımından ve Salih'in iç dünyasını iyi yansıtmasından alıyor.

GARNİZONDA BİR OLAY ● Mehmet Seyda'nın hikâye kitabı (1968) ● İçinde altı hikâye bulunan kitap iki bölümdür. İlk üç hikâye **Garnizonda Bir Olay,** öbür üç hikâye **Çemberler** genel başlığını taşır. İlk bölümün birinci hikâyesi **Yangın**'da olay, sondan başa doğru anlatılıyor: Jandarma karakolunda iki yangın kovası üzerideki tahtaya oturtulmuş kadın, görümcesiyle âşıkını yakmaya teşebbüsten sanıktır: Pazarcık'lı Satılmış, askerlik dönüşü bir yaz günü şehre iş tutmaya giderken yol üstünde Fadime'nin kulübesini görmüş, kadından su istemiş, odunlarını kırmış, yemek yemiş, sonra da kadının yanında kalmıştır. Fadime duldur, sessiz ve toy bir kız olan görümcesi Durdu ile oturmaktadır. Satılmış, zamanla Durdu'ya da göz koyar. Fadime onları bir gece samanlıkta sevişmiş, uyurlarken görünce samanları tutuşturur. İkisi yara bere içinde kurtulmuş ve Fadime bu yüzden yakalanmıştır. **Garnizonda Bir Olay,** birinci bölümün ikinci hikâyesidir: Olay Kırıkkale'de geçer. Çelik fabrikasında frezeci Ahmet Usta'nın kızı

Muhsine, annesinin ölümü üzerine büsbütün serbest kalır, gençleri ayartır; bir gece evinde beş kişinin saldırısına uğrar, sedye ile garnizon revirine götürülür. Suçluları ele vermez Muhsine. Olaydan dört gün sonra Ahmet Usta, kızını, çocuklarını alır; Kayseri'den gelen trenle Kırıkkale'den ayrılır. **Yarıda** hikâyesi, 1939 martında Zonguldak'tan İstanbul'a, Yıldız Harb Akademisinde kurulu askerî mahkemeye gönderilen yazar Ali Muhsin'in hayatından, hayal-gerçek karışımı bir bölümdür. Kitabın geri kalan üç hikâyesine (**Çemberler I, II, III**) yazarın, **Cinsel Oyun** (1960) ve **Bir Gün Büyüyeceksin** (1966) romanlarında genişliğine anlattığı olayların özeti ve minyatürü gözüyle bakılabilir.

GAZOZ AĞACI ● Sabahattin Kudret Aksal'ın hikâye kitabı (1954) ● **Bir Dostluk,** on hikâyenin ilki ve evlilik dışı, kaçak bir sevişmenin yorumudur. İkinci hikâyede **Hayriye Hanım** ölmüştür; camie getirilmiş cenaze, namazının kılınmasını beklemektedir; sıcak bir yaz günü son törene gelmiş, tanıdık birkaç kişinin bekleştiği yazlık küçük kahveye bir adam girer. Cenâze götürülünceye kadar hikâyeci, bu adamın, Hayriye Hanım'ın bir zamanlar ayrıldığı kocası olabileceğini düşünür, ikisinin ortak hayatını hayal eder. **Geceye Doğru** hikâyesinde o gün emekliye ayrıldığını öğrenmiş memur Refik Bey, durumdan henüz habersiz, otuzdört yıllık karısı ve çocukları arasında, evlilik anı ve alışkanlıklarıyla sarılı, üzgün-mutlu bir gece yaşar. **Büyükannemin Ölümü,** üç gün önce hastaneye yatmış büyükannenin ziyaret edilişiyle ölümü arasında hayatın ve yazarın umursamaz akışını gösteren bir köprü gibidir. **Bizim Olan Sokaklar**'da yazar, lise son sınıf öğrenciliğine, o günlerin yaşantılarına dönmüştür: Sıcak bir günün gecesinde iki arkadaş, bir kahveden, otuz - otuzbeş yaşlarında bir kadınla çıkarlar. Kadın bir apartmana girer. Şimdi iki genç, yaşlarının ümit ve hülyaları içinde, tenha sokaklarda yürüyeceklerdir. Gene hikâyeci, **Meydan**'da bir bahar ayında Boğaziçi iskelelerinden birinde vapur beklerken hayallere dalar, yazılamayan bir hikâyenin hikâyesini **Çekirdek**'te anlatır. Son hikâye kitabın en uzun hikâyesidir: Şehrin bitiminde, denize yakın bir mahalleyi ve mahalle kahvesinin müşterilerini tanıtmakla başlar. Gözü sevgilisi Melâhat'in penceresinde olduğu için iskambil oyununda hep yenilen, bu yüzden **Gazoz Ağacı** diye adlandırılan aylak Saim, Melâhat'ı mahalleden kaçırır, metres edinir, bir un fabrikasında çalışmaya koyulur. Cicim ayları tez geçer ve vitrinlerde eşyalar, bir odaya kapatılmış Melâhat'i kendine çeker boyuna. Altlarındaki odada bir terzi çırağının tutkunluğu, Melâhat'i gitgide Saim'den uzaklaştırmaktadır. Saim, eski arkadaşlarından biriyle karşılaşır, onun ısrarıyla bir akşam eski mahallesine, iskambil oynamaya gider ve dönmez o gece. Bu gelmeyişler tekrarlanır. Dönüşlerinden birinde Saim, odayı boş bulur. Melâhat'in üç dört gün hâlâ gelmeyişi üzerine Saim, temelli eski ma-

halleye döner. Neden sonra bir gece Melâhat'i görür: Genç kadın, kalantor bir erkeğin kolunda, bir kokteyl salonundan çıkmış, bakmamış, belki de görmeden geçip gitmiştir. ● Olayları İstanbul'da geçen hikâyelerin başlıca özelliği, yaşananlara yazarın zihninde yakıştırdığı yorumların eklenmesiyle gerçek-düş kaynaşmaları göstermelerinde, kitap boyunca aynı şair mizacının duyulmasındadır. Yazarın, en güzel hikâyesi **Geceye Doğru** olan bu ilk kitabı, 1955 Sait Faik Abasıyanık Hikâye Armağanı'nı kazanmıştı.

GECEDE ● Leylâ Erbil'in hikâye kitabı (1968) ● Yazarın yedi hikâyesini derleyen kitapta, mektuplarla oluşan ilk hikâye **Tanrı**'da dört çocuklu Zarife, beş yıldır Almanya'da çalışan, orada başka kadına tutulmuş kocası Şuayip'in yanına gider, hastalanır, akıl hastanesine kapatılır. İkinci hikâye **Ayna**'da bir kadının yaşlılık bunalımları çözümleniyor: Oğlunun, yozlaşmış ana ocağını bırakıp Güney-Amerika'ya gitmesinden sonra, kızıyla yalnız kalan yaşlı dul, eski saltanat günlerinin hayali ve konfor özlemi içindedir. **Çekmece** hikâyesinde, ateşçilikten başlayıp lostromoluğa yükselmiş bir denizci, karısına denizaşırı limanlardan mektuplar yollar, yaşama direncini anlatır. Hikâyenin sonuna eklenmiş bir gazete kesiğinde, kırk kişi boğuldu başlıklı haberde, boğulanlar arasında, mektupları yazan Dursun Kaymak'ın da adı görülmektedir. **Hokkabazın Çağrısı**, gecekondusu yıktırılan, çocuğu ölen bir hokkabazın, kendi kendine konuşma biçiminde hayat öyküsü. **Ölü** hikâyesinde "bir memur ölüsünün karısı" yakınır boyuna; neden öldün Asım diye sorar, kendisine kadınlığını duyuramamış, hep aldatmak isteyip de aldatamadığı otuz yıllık kocasına. Adam gerçekten ölmüş müdür, ölmek üzere midir, anlaşılmaz kesinlikle. **Gecede** hikâyesinde belirli bir olay yoktur: Bir kadın, değişik dekor ve kişiler arasında pişmanlık, tereddüt, başkaldırış ve boyun eğmelerle, karşıt duygular içinde bir yalnızlık bunalımını yaşar. Son hikâye **Vapur**'da bir vapur sembolünden yararlanılarak, Boğaziçi'nin ihtişam ve debdebe dolu dönemleri ince ince hicvedilir, tarihin ağırlıklarından kurtulma yolları aranır, uzak değerler özlemi dile gelir. ● Biçim ve dil bakımından ilk kitabı **Hallaç** (1961)'taki atak çıkışları yumuşatmış ve burjuva ahlâk çöküntüsünü, türlü toplum yabancılaşmalarını ustaca ve insancıl belirtmiş olan hikâyeci, bu eseriyle hikâyeciliğimize yeni bir bakış açısı kazandırdı.

GECİKENLER ● Nâzım Kurşunlu'nun oyunu (1968) ● Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynanmış, kitap halinde basılmamış eserde iki kız torununun eline kalmış bir büyükanne ele alınarak ölmekte gecikenlerin acıklı–gülünç kaderleri işlenmektedir.

GERİDE KALANLAR ● Gülten Dayıoğlu'nun hikâye kitabı (1975) ● İçindeki onbir hikayenin ilk yedisine konu olan geride kalanlar; kocaları, ba-

baları işçi olarak Almanya'ya gitmiş köy-kasaba kadın ve çocuklarıdır. **Ebemkuşağı**'ndaki üç çocuklu Elmas'ın kocası üstelik orada başka kadınla evlenmiştir. Evde kocasının akrabaları nispet verdikçe Elmas bütün bütün kahrolur. **Tükürük**'te hem anne, hem baba Almanya'ya gitmiştir. Ninesiyle kalmış ilkokul ikinci sınıftaki Mahmut, babasının bir arkadaşı tarafından kirletilir. **Yemi Gür Gelen Eşşekler**'deki gelin ve görümce, kocaları Almanya'da olmakla beraber, geleceklerinden emin, neşelidirler. **Şeytan İşi**'nde Almanya'dan izinli gelmiş kocası dövdüğü için Gövem, sabahın kör ünde baba evine kaçar. Dayak yemesinin nedeni de iki yıldır Almanya'da olan Rüstem'in gelirken getirdiği çıplak resimleri, müstehcen filimleri gösterip o sahneleri karısında uygulamaya kalkışmasıdır. **Sık Dişini** hikâyesinde, yirmi beşinde Ramazan, Almanya'ya, babası Hicaz'da iken gizlice gitmiştir. Babası oğlunun köydeki yağcı dükkânını işletmesini istediği için, onun Almanya'da çalışmasını bir türlü bağışlamamakta, bu öfkeyle de iki kız, bir oğul sahibi gelini Dilo'ya etmediğini bırakmamaktadır. Ramazan ne köye dönebilir, ne de çoluk çocuğuna Almanya'ya aldırabilir. **Yazgı** hikâyesinde yetmişi aşkın Hamdi Ağa, helâya düşmüş, belden aşağısı tutmaz olmuştur. İkinci karısı olan Zülüf'ün ilk kocası Almanya'da yoksulluktan ölünce ölüsü orada kalmış, Zülüf'ü de topal Hamdi Ağa'ya vermişlerdi. Zülüf'le evlenmek istediği halde beğenilmemiş olan Bekir, iyileşmesi için Hamdi Ağa'ya tavsiyede bulunur; Zülüf'ten de böylece öç alacaktır: Hamdi Ağa, Zülüf'e bir gece için çıplak bedenlerini birbirlerine sımsıkı sarmalarını ister. Zülüf tiksinerek ve korkudan kabul eder. Ağa geceyarısı ölür. İlk karısı sabahleyin onun öldüğünü görünce kumasının feryatlarına rağmen, Zülüf'ü çözüp kurtarmaz ölü kocasının çemberinden ve yastık altından anahtar destesini alıp, dolap çekmece ne varsa içindekileri boşaltmaya koyulur. Sekizinci hikâyede **Yılan Nine**, oğlu, gelini ve iki torunuyla yaşamaktadır. Bir sabah bağda adamların çayı bölmekte olduklarını görür, bağının etekleri su altında kalacaktır; giriştiği mücadelede Nine ölür. **Goca'na** köylüye yüksek faizle borç para vermekte olan Marzı Kadın'dır. Öğretmen büyük oğul kendisini bu işten alıkoymak isteyince deliye döner; küçük oğul ise ağabeysinin okumuşluğunu da çekemediğinden, anasından yanadır. Öğretmen oğul, karısını alır, aynı köyde başka eve çıkar. Ana için bu da bağışlanamaz bir hakarettir. **Yenir Otlar Yeşermişti**'de bir gelin--kaynana, ilkyazdır, yiyecekleri kalmamıştır, topladıkları mantarları közleyip yerler; zehirlenen gelin ölür. Son hikâyede on ikinci çocuğunu doğurmuş, beşi hayatta bir kadın, köye doğum kontrolunu öğretmeye gelen ebeye spiral koydurtur; adı artık **Telli Ümmühan**'dır. Kocası Veysel'in içine korku düşmüş, karısına yaklaşamaz olmuştur. Ümmühan memnundur ya, kocası onu zorla kasabaya götürür, spirali çıkarttırır.

GİDENLER DÖNMEYENLER ● Hulki Aktunç'un hikâye kitabı (1976) ●

Ondört hikâye. Gözbağı, gözlerini korumak için bir kaynakçı gözlüğü edinmeyi tutkuya dönüştürmüş kaynakçı kalfası Yusuf'un İstanbul'da 6/7 Eylül 1955'teki halk ayaklanmasında yaşadığı korku ve çaresizlik çevresinde toplanıyor. **Araba,** kahvede ölen bir ihtiyarın evine götürülürken konulduğu bir el arabasıdır. **Pazarlık**'ta hırslı eskiciler bir eski konağın eşyalarını ucuza kapatma peşindedirler. **Gidenler Dönmeyenler** hikâyesinde bir işçinin Almanya'da ölüşü anlatılıyor. Kitabın belki en yoğun hikâyesi **Yazılmamış Bir Günlük,** demir peşinde bir adamın bulanık dünyasını yansıtıyor. Çocuk Yusuf'un bir panayır çadırında Şahmeran'ı seyredişi **Bayram Gömleği**'ne konu oluyor. **Yanardöner**'de bir kiralık katilin yarı yoldan dönüşünü buluyoruz. **Yıl Yıldan Uzun,** işçi yürüyüşlerine katıldığı için fabrikadan atılmış, tutuklanmış Sadık'ın hikâyesidir. ● Olay parçaları arasında belirgin bağlamlara değil de, atlamalı yaşantı ve atmosfer çözümlemelerine yaslanan, o yüzden hepsinde kesin bir konu özeti çıkarılamayacak olan hikâyelerin derlendiği bu ilk kitabıyla yazar, Türk Dil Kurumu 1977 Hikâye Ödülü'nü kazandı.

GİZLİ EL ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1924) ● Hukuk mezunu Şeref, babası ölünce parasal sıkıntıya düşmüş, Gemlik'te bir memurluk bulmuştur. Orada Narh Çiftliği sahibi Aziz Paşa, bir askerî doktorun kendisine tanıştırdığı Şeref'i oğluna öğretmen yapar. Paşa'nın İstanbul'da Fransız okulunda okuyan kızı Seniha'ya da Türkçe dersi veren Şeref, giderek kıza âşık olur. Gizli aşkı anlaşılınca Seniha ile Şeref evlenirler. Şeref kendini hep küçük görmekte, bir işe yaramadığına inanmaktadır. Savaş başlayınca Şeref, Aziz Paşa'nın yardımıyla cepheye gitmez, gene Paşa'nın yardımıyla İstanbul'da bir görev alır, daha sonra dış ülkelere gider. Savaş bitince ünlü ve zengin olmuş, İstanbul'a yerleşmiştir; ama karı koca mutlu değildirler. Şeref eğlence hayatına dalar, bir gün nedenini bilmeden tutuklanır, onu gene kayınpederi Aziz Paşa kurtarır. Kendisini nasıl karşılayacağını kestiremediği eşinin yanına, Gemlik'e dönmek ister, döner. Seniha onu içtenlikle karşılar. (İZB)

GİZLİ EMİR ● Melih Cevdet Anday'ın romanı (1970) ● Roman, herkesin kurtuluşu, nereden geleceği belli olmayan, ama yine de direnç ve umutla beklediği ve beklemek zorunda olduğu gizli bir emir'de aradığı, ezici bir polis yönetimini ele alıyor. Olaylar daha çok, gazeteciler, sanatçılar, özellikle ressamların ve Asayişi Yerleştirme Olağanüstü Teşkilâtı'nın kodamanları çevresinde geçiyor. Özgürlük ve sanat ilişkileri konusunda yoğun ve üstün seviyeli tartışmalarla yüklü olan roman, insanların uykularına varıncaya kadar bütün davranış ve düşüncelerini düzen altına almaya çalışan bir polis yönetiminde, kurtuluşun nereden ve nasıl geleceği üstünde bir çağrıdır. Batıda örneklerine rasladığımız bir türü başarı ile deneyen yazar, bizi,

aydınların, düşünceye kilit vurmak isteyen zorba yöneticiler karşısındaki sorumluluk duygusu ve direnç gücünün sınırları üzerinde düşündürüyor. Eser, son derece akıcı dili yanında, polis yönetimini en gülünç sınırlarına kadar götüren ve mizah çizgisinin çok üstünde yer alan ince alay ve yergileriyle daha bir değer kazanmaktadır. (Vedat Günyol, Yeni Gazete, 16 Mart 1971)

GONG VURDU ● Reşat Enis'in romanı (1933) ● Esere Babıâli'deki yazarların yaşayışlarını anlatarak başlayan Reşat Enis, konuyu az sonra Beyoğlu'na kaydırır. Oradaki gece hayatını ve genelevlerden, dar ve pis sokaklardan, randevü evlerinden ana caddeye dökülen çirkefleri, kaba çizgilerle belirtir. Yer yer yazarın kendi hayatıyla da birleşen Ömer tipi, bir bakıma Halit Ziya'nın Ahmet Cemil tipinin bir devamıdır ve büyük-renkli umutlarla Babıâli'ye adımını atmış gencin yaşadığı dram, romanın en canlı ve çekici tarafı olur. (Tahir Alangu, Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman, 1959)

GORDİUM ● Hikmet Erhan Bener'in romanı (1956) ● Olayları bir Anadolu şehrinde iki seneyi kapsayan romanda doktor Nevzat'la karısı Macide'nin içine düştükleri çıkmazın, koparamadıkları kördüğümün nedenleri araştırılır. Karı koca arasında gittikçe artan soğukluk, romanın başında anlatılmış, ikisinin nişanlanış ve evlenişleri sonlara bırakılmıştır ki bu, olayların değişik zaman dilimleri halinde, çağrışım ve anılara bağlı anlatıldığını gösterir. Aynı çatı altında, aralarındaki gerginlikten dolayı mutsuz karısı Macide'nin yan odada inlemelerine aldırmayışı yüzünden geç kalındığı için, bir gece peritonit'ten ansızın ölümü, doktorun biraz esrarlı dünyasında yeni bir iç mücadelenin başlangıcı olur. Macide'yle nişanlanmalarından bir gün önce doktorun müzik öğretmeni Nermin'le olan cinsel birleşmesi, arkadaşı öğretmen Necati'nin de Macide'yi kendinden kıskanması, evlilik süresince doktoru tedirgin eden nedenlerdendi.

GÖÇÜK ● Levent Ağralı'nın romanı (1976) ● Konu, Karadeniz'in 450 metre altında, ancak 12 metrelik uç kısmı çökmeden kalmış bir madenkömürü galerisinde beş işçinin üç gün süren tutsaklığıdır. Recep hemen ölmüştür, Sağır Ali ayağı kırılmış, bayılmıştır; Arap Hüseyin şuurunu kaybetmiş, kımıldamaz, ses vermez olmuştur. Onbir sene önce de bir göçükte kalmış, o zaman kazmacı ustası Davut Çavuş ile beş yıldır maden ocağında işçi Halil, yaşama savaşı sürdürürler. Bir mezar kazıp Recep'i gömer ve su sızıntılarının çoğalması üzerine Sağır Ali ile Arap Hüseyin'i tavana askıya alırlar. Hava azalmakta, su yükselmektedir, lambaları sönmüştür. Ailesinin son erkeği olan Halil, kurtulursa muhakkak eski kan davasına kurban gideceği korkularının da eklenmesiyle direnme gücünü kaybeder, kendini asar.

Karanlıkta bu intiharın farkına neden olan varıp Davut Çavuş da ümitsiz - çaresiz kendi canına kıymayı düşünmektedir ki, kurtarma ekipleri galeriye ulaşır. Davut'u ve yaralı-ölü arkadaşlarını dışarıya çıkarırlar. ● Yer altında kapalı saatlerin ayrıntılarını, umutla umutsuzluk arasında bocalayışları ustaca belirten ve olayı Davut Çavuş'la Halil'in yumuşayıp sertleşen konuşmalarında dengeli bir tempoyla geliştiren eser, Milliyet Yayınları 1975 Roman Yarışması'nda birinci mansiyon kazandıktan sonra basıldı.

GÖKOVA'NIN YALAZLARI ● Celâl Özcan'ın hikâye kitabı (1977) ● Baştakiler uzun, onbir hikâye. Yazarın ilk kitabı. Rahat ve sıcak bir anlatım. **Paşagil** ve **Alman İşi** hikâyeleri kuruluş ve taşıdıkları insanî değerler bakımından etkili. Kitaba adını veren hikâyede Çayırca ovasındaki deprem anlatılıyor; 52 ev oturulmaz halde; üç yüz kişi açıkta kalmıştır. Yapılan Elliiki Evler'i köyün dişlileri kapatır. Buna içerleyen Kâzım, babasının yeni evini, Kadir Bey'i oturtmamak için, bir gece karanlığında ateşe verir. Nişanlısı Zeynep'le İstanbul'a kaçmayı kararlaştırdıkları gece evi yakar ve yakalanır. **Yenilenmek** hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği günlerde, dört yıl askerlik yapmış bir baba işsizdir. Çocuk simit satar; babası, anası ölür. Çocuk şimdi dar gelirli bir devlet memurudur. **Çardağı Çattık,** zamana ayak uyduran yaşlı bir değirmencinin yaşama sevincini; **Hıdır,** bir yılbaşı için eşleştiği öğretmenine hediye alamayan bir çocuğun üzüntülerini anlatıyor; çocuk okulu bırakmış, kapıcı olmuştur. **Öte Yandaki Tutsak**'ta bir kapıcı kızının yalnızlığını okuyor, **Mestan Usta** ve **Topyeri**'nde de epik bölümlerle karşılaşıyoruz.

GÖKYÜZÜ ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1935) ● Romanın kahramanı şimdi altmış yaşındadır. Tıbbiye'de okurken masum bir politika mahkûmu olarak Trablus'a sürülmüş, oradan kaçtığı Avrupa'da uzun süre tembel-avare yaşadıktan sonra İkinci Meşrutiyet (1908) devriminde İstanbul'a dönmüş, denediği gazeteciliği başaramayınca memur olmuş, bu işte de geri planlara düşmüştür. Savaşlara, devrimlere uzaktan bakmakla yetinmiş, bir aile ocağı kuramadığı gibi, sevgiye de yabancı kalmış, kuvvetini yalnızlıkta aramış, evinde emektar Gülşen Kalfa ile yalnız yaşamış, yalnız gökyüzünün bilinmeyen sırlarıyla ilgilenmiştir. Bir gün, Amerikan kolejini bitirince yanına aldığı yeğeni Sevim, Sevim'in arkadaşı Mükerrem, ispritizma denemesi için Bursa'ya giderler. Ruh çağırma sırasında Sevim şiddetli bir şok geçirir, bayılır, bir yıl yataktan kalkamaz. Ancak, romandaki adıyla Küçük Bey'e, akrabalarından yaşlı bir yengenin salık vermesiyle, törenli bir tütsü yapıldıktan sonra birden iyileşir. Bu esrarlı iyileşme; Cumhuriyet'ten sonra da cinleri, perileri ve efsuncularıyla gizli gücünü, etkinliğini sürdüren, bu anlamda "gökyüzü" karşısında evvelce materyalist bir adam olan roman kahramanının manevi iflasını daha da hızlandırır. O şimdi direnme

gücü kalmamış, kuruntulu, kararsız bir adamdır. (Agâh Sırrı Levend, Eserler ve Şahsiyetler, 1940 ve İZB)

GÖL İNSANLARI ● Kemal Tahir'in hikâye kitabı (1955) ● Kitabın ilk ve ikinci (1958) baskısında konularını Çankırı ve dolaylarından alan dört uzun hikâye vardı. Kitaba adını veren ilk hikâyede Şerif Kaptan'ın emrinde Karadeniz'den Terkos gölü kenarına merkeplerle çakıl taşıyan işçilerin hayatı anlatılıyor. Şerif Kaptan'ın, işçilerden oniki yaşlarındaki akrabası Salih'i kötü yolda kullandığını anlayan Hamdi, çocuğu baba evine götürür. Kaptan, üç gün sonra tekrar geldiğinde durumu öğrenince kızar ve Hamdi, birikmiş gündeliklerini zorla alarak işini bırakır. Öteki işçiler de aynı şeyi yapmak isteyince Hamdi patronun işçisiz ve müşkül durumda kalacağını düşünerek, gitmeyeceğini söyler; fakat arkadaşları uyuyunca, kararını uygular. Hamdi'nin peşinden Kaptan karanlığa iki kurşun sıkarsa da, Hamdi bunu önceden bildiği için, başka yoldan gitmiştir. İkinci hikâyede **Çoban Ali,** yıllar sonra ağası Rıza Bey'e ortakçı olacak, Bey'in para yardımıyla komşu köyden Fatma ile de evlenecektir. Fatma'nın babası, kızını daha fazla başlık veren birine vermeye kalkınca, Rıza Bey'in küçük oğlu Hüseyin, Fatma'yı Çoban Ali için kaçırır; ikisinin evlenmesini sağlar. **Gelin-Kadın Oyunu** hikâyesinde Sultan, kendisini kaçıran Sıtkı'nın hapse girmesi üzerine hiç sevemediği Hâfız Murat'a verilir; bu arada marangoz Halil'le sevişirken yakalanır, fena dövülür, bir iki yıl sonra da kocası ölür. Üç yıllık hapisten çıkan Sıtkı'nın, gene peşine düşmesi üzerine, kendisini Kızılcahamam'a teyzesine götürmesi için, Ağa'nın oğlu Remzi'ye sığınırsa da, ona bu işde çocukluk arkadaşı Bekir yardım eder. Uzun ve zahmetli bir yolculuk sonunda Sultan, teyzesine iletilmiş, kurtulmuştur. Bekir geri döner. Sultan'la Bekir, biri sekiz, biri on yaşındayken samanlıkta gelin-kadın oynarlardı. Kitabın en başarılı ve çekingen duyarlıkları ustalıkla yansıtan hikayesinin kahramanı **Arabacı,** Çerkeş'ten Suhizarı'na kaçak tahta yüklemeye giden, yirmiş yaşlarında, üç aydır nişanlı ve evlenmek üzere, bir delikanlıdır. Yolda iki köylü kadını alır arabasına. Kadınlar iki dul kardeştirler; birinin köydeki kızı Arabacı için biçilmiş kaftandır.Arabacı, kadınların soruşturmalarını ve ümitlerini destekleyerek, bir gece onların evinde kalır; ertesi gün de kadınların işlerine yardım eder; yatsı okunurken, söz kesmek için dönüp geleceği va'diyle köyden ayrılır. Şoseyi görür görmez, yabancı bir yerden evine dönmüş gibi ferahlamıştır. ● Kemal Tahir, kitabın üçüncü baskısına (1969) dört hikâye daha ekledi. Bunlardan ilki **Nam Uğruna'**da olay, onüç yılda ancak tamamlanmış bir baraj çevresinde oluşur. Amerikan Elçisi'nin, Bayındırlık Bakanı ve Vali'nin katıldığı açılış töreninde müteahhit Şaban Bey'in, havuza düşen oğlunu Topal Musa Çavuş kurtarır ve günün kahramanı olur. Fakat şöhret delisi olduğu için, gazeteler-

de asıl adının ve hapishanede zincirlerle bağlı çekilmiş bir resminin basılmasını isteyince bir hasipane kaçağı olduğu anlaşılır, tekrar hapse girer. **Kondurma Siyaseti** hikâyesinde Tamzara, Dersim'e askerlik arkadaşı Haydo'nun yanına gider, sürü kaçakçılığıyla biraz para yapar, evlenmek üzeredir; bir isyan dolayısıyla Kürt aşireti Rumeli'ye sürülürken Tamzara, aşiretle Trabzon'a kadar gelir, orada kalır. Sürüleri için gerekli ot, aşiretin Trabzon'dan gemiye bindirilmesinden ancak onbeş-yirmi gün sonra gelmiştir. Hikâyenin devamı, bu bir vapur yükü ot yüzünden karşılaşılan zorlukları ve çevrilen dolapları anlatıyor. **Bir Kodoşluk Hikâyesi,** Binbir Gece Masalları'ndan halk hikâyesine bir aktarma denemesidir: Hind padişahının oğulları Şehriyar ile Kutluyar'ın maceralarını nakleder. Son hikâye **Fermanlı Hoca**'da Çorum'lu Uzun İmam, bir tren yolculuğunda kompartıman arkadaşlarına, Hak yolunda erdiği mertebeleri ve sonunda nasıl Sultan Hamid'in fermanlı hocası olduğunu açıklar; yazar aynı hikâyeyi bir kere de Erzincan'lı Köse İmam'dan dinlemiştir.

GÖLGEDE GEZİNTİLER ● Behiç Duygulu'nun hikâye kitabı (1970) ● Onbir hikâyeden beşi, doğa güzelliklerini özümleyiş ve duyuruşu ile öne geçiyor, kitabı da sıradan, basit olaylar, saptamalar toplamı olmaktan koruyor. **Çıngıraklar** ve **İncir Yaprakları,** incir hasadı tasvirleriyle güzel. **Küçük, Güzel Kız** mutlu bir köy-kasaba yaşantısı çevresinde gene doğaya dönük. **Yolculuk** ve **Ölümsüz Lâleler** de bir yalnızlık bunalımı eşliğinde dağbaşlarının, yaylaların, çiçeklerin şiirini duyuyor. Geriye kalan altı hikâyeden **Park**'ta bir aşk kırgınının akşamüzerleri çıktığı kameriyeli bir ilçe parkında yalnızlık saatleri ve içe kapanışlarla oluşur. Aynı ilçede **Bakkal Kerim ve Arkadaşları** da vardır ki, sosyalizme özenmeleri yazara ayrı bir hikâye konusu olmuştur. **Noterdeki Sevgilim**'de yazar, ağırlığı iyi belirtilmemiş bir aşktan kaçışını anlatır, sonra da **Bekâr Odası**'nda karlı bir günün ve gecesinin boşluğunu yaşar. **Gölgede Gezintiler** son hikâye, iki bölüm, iki ayrı hikâye de sayılabilir. Birinci bölümde yazar İstanbul'a gelmiş, arkadaş olduğu bir ressam kızla, eylülde bir gün, bir gece bazı semtleri dolaşmıştır, ikinci bölümde birlikte gezinti, gene bir eylül gecesiyle ertesi günü kapsayarak tekrarlanır. Gecenin içkisi, onları, yolda, ürkek bir öpüşmeye de çeker; sabaha karşı yolüstü küçük bir kahvede ressam, yazarın iç dünyasını çözümler. Sabahleyin vapurda uykusuz, adalara gidip dönüşse, yazarı büsbütün bitkin düşürmüştür.

GÖLGELER ● Ahmet Muhip Dranas'ın oyunu (1947) ● Bir iç yaşantı yorumu olan, üç perdelik, onbir kişilik piyeste olay, uşaklı -hizmetçili bir evde geçer. Eserin kahramanı "her kelimesini iç dünyasının derinliklerinden çekip çıkaran" elli-ellibeş yaşlarında bir adam (Baba)'dır ki karısı, kızı, oğlu ve komşusunun oluşturduğu bir çevrede yaşlılığın yalnızlığı, hor görül-

düğü saplantısı ve yaklaşan ölümün tedirginliğiyle mutsuzdur. Duvarda asılı bir portredeki Narçiçeği Elbiseli bir kadın hayaliyle avunur ancak. Baba, bu kadında otuz yıl öncesinin hâtıralarını yaşar: Kader istemediği için oğlunun annesi olamamış, başkasıyla evlenmiş, uzak sevgili sembolüdür o portre. Bir akrabanın hastalandığı haberini alması, evde bir camın kırılması, duvardaki çalarsaatin durması, kendisinden on-onbeş yaş küçük karısının kendisine ihanet ettiği kuruntuları, hepsi iç içe, Baba'da sonunun yaklaştığı sanılarını şiddetlendirir. Anne, kız, kızın nişanlısı, oğul; hareketli dünyalarında adamın içindeki kargaşayı anlamazlar bir türlü ve Baba, Narçiçeği Elbiseli Kadın'la dolu ve cenazesinin başında kasa anahtarı için çekişileceği kuruntularıyla bitkin, ölür. – Eser, 1946 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmış, C.H.P. Piyes Yarışması'nda da ikincilik kazanmıştı (1947).

GÖNÜLLÜ ● Ahmet Mithat'ın romanı (1897) ● Mustafa Nihat Özön, 1897 Türk-Yunan savaşında, zamanın hemen bütün yazarlarının bu konuda hikâye, şiir ve tarih yanı sıra romanlar da yazdıklarını, Ahmet Rasim'in **Askeroğlu** ve Abdullah Zühtü'nün **Şanlı Asker** romanlarının bu olay dolayısıyla yazıldığını, Ahmet Mithat'ın da **Gönüllü** romanıyla bu akıma katıldığını belirtir. O savaşa gönüllü giden Recep Koso'nun hikâyesi olan romanda Rum kızı Filomen sonunda Müslüman olur, Tesalya'nın alınması üzerine sevgilisi Recep Koso ile evlenir. (MN/1)

GÖZLERİ BAĞLI ADAM ● Adnan Özyalçıner'in hikâye kitabı (1977) ● Altı hikâye. **Tutsaklar**'da, kaçmasını önlemek için, Yusuf Bey, kızını Nato Havaalanı'nda görevli bir Amerikan çavuşunun yanına hizmetçi verir. Kemal'in o tel örgüleri aşıp sevgilisine ulaşması artık imkânsızdır. **Baskın** hikâyesinde bir apartmanda bastırılan, biri ölü, biri yaralı iki öğrencinin polislerce götürülüşü, kapıcıyla karısının da apartmanı bırakıp gidişleri anlatılıyor. **Buluşma,** emektar dikiş makinasında erkek çamaşırı dikerek geçimini sağlayan Aysel'in hikâyesi. Kocası beş altı arkadaşıyla direnişe kalkıştığı, fabrikadaki işçileri kışkırttığı, bildiri dağıttığı için tutuklanmıştı. **İkinci Arka**'da yokuşun cam gibi olduğu karlı bir kış günü, sırtında baskıdan yeni çıkmış formalar, İstanbul'da Ankara caddesinden aşağı inen hamal Habip, bir kargaşa gününü ve taşladıkları kitapçıyı anımsar. "Dinsiz komonistler"in yapacağı toplantıyı yaptırmamak, onları dövmek, sindirmek için o gün parayla tutulmuşlardan biriydi Habip. Ağır yükün ve kaygan zeminin adım adım çoğalan korkularını geliştiren bu hikâye, kitabın en başarılı iki hikâyesinden biridir. İkincisi bir tavukçu dükkânından kaçan bir horozu konu edinmiş **Dükkân** hikâyesi. Kitaba adını veren son parçada Yalova'dan Altınova'ya yaklaşırken göz alan yoğun bir ışık, Amerikan Hava Üssü'nün tel örgülerini aydınlatan projektörlerin ışığıdır. İlerisinde Karamür-

sel'in bulunduğu bu üsse giriş çıkış gözlerin bağlanmasıyla mümkündür ● Eser, 1978 Sait Faik Hikâye Armağam'nı kazandı.

GREV ● Orhan Kemal'in hikâye kitabı (1954, 1958) ● İlk baskıda onbir, genişletilmiş ikinci baskıda yirmi altı hikâye var. Her iki baskıda olan beş hikâye şunlar: İlk hikâyede **Grev** bir dokuma fabrikasındadır. Olaya polis, vali muavini el koyar; başsavcı yardımcısı elebaşı Sarı Memet ile arkadaşlarını tutuklar. **Nurettin Şadan Bey** öğrenimini Almanya'larda yapmış, Türklüğe hakaretten tutuklanmıştır. Cezaevinde özel muamele görmek ister; doktordan yüz bulamayınca zorbalığının sökmeyeceğini anlamıştır. **Dert Dinleme Günü**'nde bir fabrikadan sendika toplantısına gönderilecek işçilere, söyleyecekleri şeyler harfi harfine öğretilmiş, gerekli direktifler verilmiştir ya, giden işçiler toplantıya bile alınmadan geri dönerler. **Telefon** hikâyesinin kahramanı arzuhalci İsmail Efendi, mahkeme kâtibiyken zimmetine para geçirmiş, cezaevinden çıktıktan sonra değiştirdiği şehirde, eski dostu bir albayın yardımıyla bu arzuhalci dükkânını açmışsa da gene iflâh olmamıştır: Bir gün dükkânda eski, bozuk bir telefonla iş için konuşuyormuş gibi yaparak, bir köylüden elli lira sızdırır. Bir zaman sonra işinin yapılmadığını anlayan köylü, arzuhalciyi şikâyet eder, fakat postaneden böyle bir telefon abonesi olmadığı anlaşılınca İsmail Efendi'ye iftira suçundan köylü tutuklanır. **Can Sıkıntısı**'nda olay bir İstanbul körfez vapurunda başlar. Biri kucağında, dördü peşinde beş oğluyla küçük bir anne salona girmiştir; bir dokumacının karısıdır. Hikâyede karı-kocanın evlerinde çocuklarıyla ortak mutlulukları anlatılır. Kitabın ilk baskısındaki **Velinimet** ile **İş Adamı** hikâyeleri **Sarhoşlar**'ın 3. baskısına (1968), **Kirli Pardesü** de **Ekmek Kavgası**'nın 4. baskısına (1968) aktarılmıştır. İkinci baskının öbür hikayeleri ise yazarın **Arka Sokak** (1957), **Kardeş Payı** (1957) ve **İşsiz** (1966) kitaplarından seçmelerdir.

GULYABANİ ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1912) ● Şefika Hanım, parasına göz diken hayırsız yeğeni tarafından Üsküdar'da Bulgurlu dolaylarında bir konakta cinlere, perilere tehdit ettirilmektedir. Evde, korkutulan üç kadın daha vardır: Çeşmifelek Kalfa, zenci Ruşen Dadı ve sonradan hizmetçi gelmiş Muhsine. Olaylar Muhsine'nin ağzından anlatılır. Düğüm, Muhsine'yi seven Hasan adında genç bir köylü tarafından çözülür: Gulyabani kılığına girerek kadınları dehşete düşüren kişinin konağın kâhyası Bekir, cin kılığındaki adamın da Şefika Hanım'ın yeğeni Şevki olduğu anlaşılır. Sonunda Muhsine ile Hasan evlenirler. (Zahir Güvemli, Türk Romanları, 1954).

GURBET KUŞLARI ● Orhan Kemal'in romanı (1962) ● İstanbul'da iş tutmaya gelen gurbetkuşu genç köylülerden biri de Sivas'lı İflahsızın Me-

med'dir. Memed her yıl Çukurova'ya inen duvarcı ustası Yusuf'un oğludur. Annesinin ölümü yüzünden o yıl, babası diğer üç çocuğunun başında köyde kalmış, büyük oğul Memed çıkmıştır gurbete. Memed, iki sene önce, İstanbul'a gelmesi için kendisine mektup yazmış olan ve Yemiş'te sebze halinde çalışan köylüsü Gafur'u bulursa da, iş olmadığı bahanesiyle Gafur, Memed'i atlatır. Memed, ahbap olduğu Divrik'li hamal Veli ile Veli gibilerin barındıkları handaki Hacı Emmi'nin yardımlarıyla sokakta kalmaktan kurtulur ve Balıkpazarı'nın yıkımında çalışmaya başlar. Bu işteyken tanıştığı Kastamonu'lu, ortaokuldan ayrılmış duvarcı ustası Recep'ten okuma yazma ve duvar örmesini öğrenir. Recep ve Veli ile birlikte Kadıköy'de bir yapıda çalışmaktalarken karşı köşkün hizmetçisi, yirmi yaşında Ayşe ile tanışır. Köşk, Memed'in köylüsü olan Gafur'un patronu eski kabzımal, yeni müteahhit milyoner Hüseyin Korkmaz'ındır. Efendisinin köşkünde yatıp kalkan Gafur, Ayşe'ye sarkıntılık etmekte, mahalle bakkalında onun dedikodusunu yapmaktadır. Ayşe, Gafur'un Memed'in hemşerisi ve çekindiği adam olduğunu bir tesadüfle öğrenir. Ayşe'nin Memed'e gönlünü kaptırması, Gafur'daki kıskançlığı çoğaltır. Bir ara Gafur, patronunun kâtibiyle kavga eder, yaralar onu ve hapse atılır. Ayşe ile evlenen Memed, köşkte Ayşe'nin odasına taşınmıştır. Memed'in babası üç çocuğuyla köyden İstanbul'a gelir, köşkte Gafur'dan boşalmış odaya misafir edilirler. Hüseyin Korkmaz, dükkanında Gafur'un işini Memed'e vermişti. Hüseyin Korkmaz, Memed'in babasından pek pek hoşlanır, haldeki kabzımal dükkânına Memed'in yerine onu alır. Ayşe yüzünden babasıyla arası açılan Memed, Ayşe'nin tanışı bir ailenin oturduğu Zeytinburnu'nda bir gecekonduya taşınır. Gene duvar ustasıdır, Ayşe de Bakırköy'de bir iplik fabrikasında çalışmaktadır. Biriktirdikleri para ile ve borçlanarak bir arsa satın almışlar, kendilerine bir gecekondu yapmaya koyulmuşlardır ki, belediye zabıta memurları gelip yıkarlar yapıyı. Memed üzgündür, çöker kalır. El feneriyle ciplerin çapraz ışıkları arasında Gafur memnun-sinsi gülümsemektedir: Hapisten çıkmış, Vatan Cephesi'ne girmiş, gelip öç almıştır. Ayşe, kocasının zebun hâlini göstermek istemez Gafur'a; omuzundan tutup çeker kocasını: "Kalk lan, kalk, gene yaparık, yenisini yaparık!" der. Bu sözle biter roman. ● Olayları İstanbul'da istimlâk, yıkım-yapım faaliyetlerinin yoğunlaştığı, iktidar ve muhalefet partilerinin siyasî çekişmelerinin gerginleştiği 1950-1960 yıllarında geçen roman, köyden büyük şehire göçlerin türlü nedenleri üzerinde de duruyor. Orhan Kemal, romanın kahramanı İflahsız Memed'in babası Yusuf'un Adana'daki gençlik dönemini **Bereketli Topraklar Üzerinde** (1954) romanında vermiştir.

GÜL HIRSIZI ● Nahit Eruz'un hikâye kitabı (1973) ● Olaylara ve duygusal saptamalara yönelik, anlatımı yalın onbir hikâyede işlenen konular: Şi-

fasız hasta bir öğretmenin, iyi olmadan taburcu edilmemesi için, hastanede sonuçsuz direnişleri (**Yaşamak İçin**); müşterilerinin çoğu çingene ve şaraptan başka içkinin bulunmadığı bir Yahudi meyhanesinde **Adamın Biri**'nin, kötü yola sapmış karısına karşı zaafları ve bu duruma katlanamayan oğlunun çekip gitmesi yüzünden yapayalnız kalışı; doktorların beş yıllık ömrün kaldı dedikleri orta yaşlı bir adamın yedinci yılda da **Yaşama Sevinci** ile dolu oluşu; İstanbul'da kalabalık bir devlet dairesinde odacı **Kadir Gecesinde Doğan Kadir**'in üç çocuklu ailesini geçindirme savaşı; bir müdürün işlerden bezmişliği (**Bir Günün Öyküsü**); köyünden İstanbul'a hizmetçi getirilmiş onüçünde bir kızcağızın sıla özlemi (**Zaliha**); Elbeyli güneyindeki Çemik karakolunda, Suriye'ye koyun kaçıranlarla çatışmanın ayrıntılarını saptayan **Tutanak** (kitabın en dolu hikâyesi sayılabilir); kucağında güllerle yakalanmış bir gencin bu gülleri nereden çaldığını söylemeyişi ve bir polisin yanında, elleri kelepçeli, kapı kapı dolaştırılarak güllerin sahibini arayış (**Gül Hırsızı**); iyi kalpli bir fahişenin, kiracı geldiği evde, mahallenin şerefi gayretkeşliğiyle oturtulmayışı (**Mahalleye Gelen Yabancı**). Onuncu hikaye **Herkese Sevmek Yasak**'ta da buna benzer bir konu: Akçakaya kasabasında varlıklı bir ailenin oğlu Selim, Ankara'da tanıdığı genelkadın Gülizar'la evlenmeye karar verir. Her şeyi göze almış, bütün direnmelerine rağmen Gülizar'ı da razı etmiştir. Lâkin Akçakaya'da Selim'in annesinin nefretiyle karşılanırlar. Daha ilk gece, geceyarısı, aile ocağında kalamayacakları bildirilir kendilerine. Apar topar bağ evine giderlerse de, yarın ne olacakları şüphelidir. Son hikâye **Bir Memurun Günlüğü Gibi**'de karısını, çocuklarını alıp Habur'a giden bir başmemur, bürokrasi baskılarına dayanamaz, istifa etmek zorunda kalır.

GÜLLÜCE'Yİ SEL ALDI ● Yusuf Ziya Bahadmlı'nın romanı (1972) ● Olay 1968 yılının bahar ve yazında iki buçuk ay içinde geçer. Nüfusu iki bini aştığı için Güllüce köyünde 12 haziranda seçim yapılacak, belediye kurulacaktır. Köyde üç parti vardır: Ahali Partisi, Ümmet Partisi ve Bizim Parti. Sırtını ilçe kaymakamına dayamış kırk yılın muhtarı Memiş Kâhya ve köylüyü haraca kesen bakkal Sadık, yeni yeni birçok dolaplar çevirir, seçimi kendileri kazanmak için uğraşırlarsa da, desteklerini sağladıkları milletvekillerinin de çabaları boşa gider. Köyün ilk belediye başkanlığını ve belediye meclisi üyeliklerini yeni ve yoksuldan yana Bizim Parti adayı Ali ile arkadaşları kazanır. Fakat acı bir zafer olmuştur bu. Çünkü seçim tam sonuçlanmıştır ki, başlayan yağmur zorlu bir sele çevirmiş ve elliye yakın Güllceli ve pekçok hayvan, eşya sulara kapılıp gitmiş, köylünün sevinci mateme dönüşmüştür. Romanın bazı bölümleri köyün ülkücü, bilinçli öğretmeni Aydın'ın, sevgilisi Yayla'ya yazdığı mektuplarla oluşuyor. Yayla, bakkal Sadık'ın kızıdır, o da öğretmen okulunu bitirmek üzeredir. Aydın,

kendi dünya görüşü ekseninde hem yer yer olayları anlatıyor Yayla'ya, hem de bu olayların yorumunu yapıyor.

GÜLNİHAL ● Namık Kemal'in oyunu (1875) ● Tanzimat'ın ilk yıllarında Rumeli'de bir sancak beyi olan Kaplan Paşa çok zalimdir, en yakınlarından başlayarak memleketin bütün ileri gelenlerini ortadan kaldırmıştır. Kardeşlerinin çocukları olan İsmet'le Muhtar birbirini sevmektedirler. Kaplan Paşa, İsmet'i kendi sevdiği, Muhtar'ı da halk tarafından sevildiği için kıskanır. Muhtar'ı yok etmek amacıyla birtakım hilelerle iki gencin arasını açar. Ama sonunda bu oyunlar anlaşılır. İki gencin kavuşmasında onlara İsmet'in dadısı Gülnihal yardım etmiştir. (MN/2)

GÜN GÖRMEYEN SOKAK ● Şahap Sıtkı'nın romanı (1958) ● Olay Antalya'da geçer. Gün görmeyen sokaklardan birinde, bu şehre altı yıl önce gelmiş, karı-koca iki ilkokul öğretmeni, yirmi iki yaşlarında Nurseren'le otuz yaşlarında Emin oturmaktadır. Emin, cinsel güçten yoksunsa da, çok mutludurlar. Bir sabah vakti, kapı karşı komşuları, yoksulca bir ailenin Şefika adındaki yetişkin kızı, Nurseren'den, kendi evlerinin boş duran selâmlık kısmını, sular idaresinde fen memuru, yirmi sekiz yaşında Selâmi ile annesine kiraya vermesi için, Emin Bey'in babasını razı etmesini rica eder. İstediği olur, ev kiraya verilir. Fakat Şefika'nın, Selâmi'nin annesi zannettiği hanım, teyzesi çıkmış ve eve bu teyzeyle beraber, binbaşı olan kocasının şehit olması üzerine aklını oynatmış on altı senedir deli, asıl anne de getirilmiştir. Şefika'nın niyeti Selâmi ile evlenmek ise de, komşuluktan doğan kolaylıklar, arada cinsel bunalımlar geçiren Nurseren ile Selâmi arasında başlayan ilişkinin, giderek bir aşka dönüşmesine yol açar. Şefika perişandır. Bir gece Nurseren, Selâmi'nin odasına gelir, içerler. Selâmi, Nurseren'in bakışlarında teslim olma arzusu görmüştür. Selâmi'nin de sonsuz bir istekle dolu olduğunu görünce Nerseren, ona, vücudunun bekâretini getirdiğini söyler. Şu var ki, çok sevilen bir varlığa ansızın ermenin verdiği heyecan, sonra asabî buhranlar, çırpınmalar; genç adamın dörtbaşı mamur erkeklik duygusunu köreltir ve Selâmi, iktidarsızlık içinde perişan, yere serilir. İçerde, diş gıcırtıları, salyalı homurtularla yatan o deliden farksız bir hale gelen Nurseren, saçları darmadağın, yalın ayak, Emin! Emin! diye bağıra bağıra sofayı geçer, merdivenlerden rüzgâr gibi iner, dışarı fırlar. Nurseren gittikten sonra Selâmi, kendini bir kayısı ağacına asarak intihar eder. ● Yazar, Antalya tasvirlerinde, şehrin gündelik hayatından sahnelerde gerçekçilikten; kişilerin, özellikle iki öğretmenle Şefika'nın iç dünyalarını çözümlerken de psikolojik sezgilerden yararlanıyor.

GÜNEŞİN PARMAKLARI ● Şevket Yücel'in hikâye kitabı (1970) ● Ondokuz hikâye. Kitap, türlü seslerin yaptığı çağrışımlar üzerine düşünceleri

derleyen, bir deneme niteliğinde **Sesler** parçasıyla başlıyor, Engizek dağları çevresinde, yazarın yıldızlara bakarak uykusuz geçirdiği **Bir Köy Gecesi**'ndeki düşünceleriyle sona eriyor. Aradaki hikâyelerden **Babam,** bir genç kızın bir süre önce kalp krizi geçirmiş, şimdi iyi babasını seyrederken onu yadırgayışlarının şaşkınlığını çözümlüyor. Hayatının değişikliklerle dolu olmasını isteyen, sıkıntılı bir başka genç kızın ruh halleri **Radyolu Kız**'da işleniyor. Oğlunun büyümesi karşısında bir babanın yaşlanma huzursuzlukları, giderek bu büyümeye alışması **Oğlumun Sakalı** hikâyesine konu oluyor. Başarılı hikâyelerden biri **Uçurum**'da izlediği bir karacayı vurabilmek için bir uçurumun çıkıntısına inen bir avcı, karşıdaki kayanın mağarasına sığınmış karacayı vurup uçuruma düşürdükten sonra, yukarıya çekemez kendini. Kımıldaması imkânsız çıkıntıda soğuk ve tipiden donup kalacağını anlayınca, çiftesinin tetiğini güçlükle bu kez kendine çevirir, derin boşluğa kayar gider. **Sinekle Uğraşan Adam**'da basık tavanlı bir lokantada tek ayaklı bir adamın bir sineğe uyguladığı işkence, yazarı, uzaktan, içinden çıkamadığı şüphelere iletmiştir. Sonraki hikâyede ağır yük kaldırarak karnındaki onuncu çocuğundan kurtulmak isteyen **Döndü Bacı,** kocasının umursamazlığı yüzünden, kan kaybından ölür. **Söylenti,** hiç yoktan işlenmiş bir cinayet öyküsü: İbrahim, askerden dönüşünün dördüncü günü köyde Nergis Bacı'dan, kendisi yokken karısının birisiyle oynaştığını duyar, deliye döner, suçsuz kadını ırmak kıyısına götürüp bağlar, bir tahra ile kestiği gövdesini, kafasını ırmağa fırlatır. **Kudret Taşı,** bir kaplıcada bütün dertlere deva olduğu sanılan bir taştır. Sonraki hikâyede bir operatör, otuzunda ve beş çocuklu bir köy öğretmenine, kangren olmuş, **Bu Bacak Kesilecek** demiştir; öğretmen bir başka ile gider, orada sadece başparmağının kesilmesiyle kurtulur. **Konuşan Parmaklar**'da bir parkta iki sevgilinin çekingen mutlulukları açıklanıyor. Geri kalan hikâyelerde de beş çocuklu bir dar gelirlinin pahalılık karşısında ezilişi (**Ucuzluk**); beş yıllık evli, iki çocuklu genç bir karı kocanın şiddetli bir kavgadan sonra, bu sefer onbeş gün sürmüş küskünlüklerine barışarak son verişleri (**Gecenin Dudakları**); uykusu kaçmış bir adamın gece dolaşmaları (**Işıklar**); yirmi yıllık emektar bir hayvanın, kocayıp çalışamaz olunca bir uçuruma itilerek öldürülüşü (**Dişleri Dökülen Eşek.** Güçlü bir hikâye); insanı arada bir saran boşluk, hiçlik duygusu, sonra da bu ölü çizgiden kurtuluş üzerine yorumlar (**Boşluklar**); Ergani istasyonunda asker kaputlu bir adamın gece gündüz bilinmeyen bir nedenle trenleri bekleyişi (**Beklemek**); birikmiş hasetler, çapraşık duygular etkisinde bir adamın, yakın arkadaşını öldürmek isteyişi (**Arkadaş**) konularının işlendiği görülüyor.

GÜNEŞTE ON KİŞİ ● Turgut Özakman'ın oyunu (1955) ● Dört aylık bir zamanı kapsayan, üç perdelik oyunda olay, genellikle Güneş gazetesi idarehanesinde, on kişi arasında geçer: Kötü bir magazin olmaktan öteye gide-

meyen Güneş gazetesine toplumcu bir kişilik kazandırmak için Kenan, halkı aldatan firmalarla savaşa girişir. Dalaverecilerin içyüzlerini yakından görmek için de, onlardan birinin sus payı teklif ettiği paralı bir işi kabul eder. Şu var ki, kısa zamanda değişir: Paranın sıcak yüzü, Kenan'ı ülküsünden de, halk uğruna savaştan da vazgeçirmiştir. Kenan, arkadaşlarını terk eder; Güneş gazetesi de emektar, sadık birkaç yazarla eski yavanlığına döner. ● Yazarın bu ikinci oyunu da Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynandı (1955)

GÜNÜN ADAMI ● Haldun Taner'in oyunu (1953) ● Yazarın, baş tarafına "Vaka, dünyanın herhangi bir yerinde geçer" kaydını koyduğu oyunda, muhalefet partisi genel sekreterinin ısrarı ve adaylığı kabul ettiği gün kendini kabinede bilmesi va'diyle, milletvekili yapılmak istenen bir hukuk profesörü, siyaset çarkının dolaplarını görünce bu işten ürker, teklifleri reddederek kürsüsünde kalır. Doçenti de sonuçtan memnundur, çünkü profesörü milletvekilliğinden vazgeçirdiği için, şimdi iktidar partisinden, komisyonunu rahatça alabilecektir. ● Eser, yazarın ilk oyunudur. 1949'da yazılmış, dört yıl sonra verildiği İstanbul Şehir Tiyatrosu'nca kabul edilmiş, rol dağıtımı yapılmış, tam oynanacakken, temsil zararlı görülerek repertuvardan indirilmişti. Basının bu durumu protesto eden yazılarından seçmeler, kitabın başına eklenmiştir. Eser sonradan Ulvi Uraz Tiyatrosu'nda oynandı (1961).

HACİZLİ TOPRAK ● Cengiz Tuncer'in romanı (1959) ● Olay, Kesikbel'in, kimi Buldan'a, kimi Güney'e veya Alaşehir'e bağlı kırk köyünden Karaahmetli'de geçer. Resmî kayıtlarda gerçek adı Kayran olan bu köyü bir zamanlar, ölçeli seksen sene olmuş yiğit Karaahmet, bey zulmünden kurtarmış, ama sonra Çakallar köyünden Mastan'ın ihanetine kurban gitmişti. Karaahmed'in adı o köyün de adı oldu zamanla. Aradan yıllar geçti, bu hain Mastan'ın torunu da dedesinin adıyla çıkageldi Karaahmetli'ye. Roman, bu ikinci Mastan'm zorba bir tefeci kişiliğiyle Kesikbel köylerini haraca kesişini anlatır. Ama bu kez de bir başka yiğit köy delikanlısı Hasan, bu Mastan'm kötülüklerini önleyecektir. Olaylar, Hasan'ın köylülere sahip çıkma çabaları çevresinde toplanır ve sonunda Mastan, çıkarlarına set çeken Hasan'ı vurup öldürmek isterse de, Hasan da kendini savunmaya silâha sarılınca, ölen Mastan olur. Yaralanmış Hasan, arabayla kasabaya götürülürken, Mastan'ın kızı Aliye de sevdiği Hasan'la beraberdir, onun yanındadır.

HAÇİN ● Zebercet Coşkun'un romanı (1975) ● Haçin, Adana ilçelerinden Saimbeyli'nin eski adıdır. Mondros Mütarekesi hükümlerine dayanarak Fransızlar, 24 Aralık 1918'de Adana'ya girmişler, Ankara Antlaşması'ndan çok sonraya, 5 Ocak 1922'ye kadar Adana'da kalmışlardı. Başlangıçta Bi-

rinci Dünya Savaşı yıllarında Haçin'den sürülmüş Ermenilerin Halep'te dört yıl kalıp, Fransız işgali üzerine Haçin'e dönmelerini anlatan roman, sayfalar ilerledikçe Haçin'deki Türk-Ermeni ilişki ve gerginliklerinin bir panoraması olur. Orta Toroslar üzerinde kırk bine yakın nüfusu, üç kilisesi, bir camisi, Türk-Ermeni mahalleleri ve tepede Amerikan mektebi olan kentte, Türk mektebinde hoca Gaytancızade Mürsel Efendi ve ailesi, romanın asıl kişileridir. Fransızların atadıkları son kaymakam Çalyan Karabit, İstanbul Hukuk'unu bitirmiş bir avukattır ve Haçin'e Kilikya devleti hayalleriyle gelmiştir. On bin Türkten kasabayı terketmemiş, evlerine kapanmış bin küsur Türk vardır Haçin'de. Mürsel Efendi'nin oğullarından gezici başkâtip İsmail, düğün günü götürülür, yara bere içinde neden sonra salıverilir. Küçük oğul Faik, aile dostu Mihran Katayan Efendi tarafından günlerce saklanır, evlerinin aranacağı öğrenilince, Mihran'ın karısı Seta, gece karanlığında Haçin'den çıkarır çocuğu; ama Türk kesimine geçemeden vurulur Faik. Mürsel Efendi eziyetlere dayanamayarak ölür, karısı da öldürülmüştür. İki topluluk arasında kıyımlar sürer gider. Çok çetin bir çete harbinden sonra Türk milisleri Haçin'e girdiklerinde Mürsel Efendi ailesinin sağ kalmış tek ferdi kızları Naime'dir. ● Eser, konularını Kurtuluş Savaşı'mızdan alan romanlar içinde en başarılılardan biri olmak değerini taşıyor.

HAKKA SIĞINDIK ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1919) ● Birinci Dünya Savaşı içinde, Aksaray'da Hoşkadem taraflarında, halk, bütün İstanbul'da olduğu gibi, yiyecek yakacak ve giyecek sıkıntısı çekerken, aynı mahallede oturan savaş zenginlerinden Hâfız İshak Efendi ile Hacı Ferhat Efendi aileleri bolluk ve sefahat içinde bir hayat sürmektedir. Savaşın sonlarına doğru İstanbul'da müthiş bir İspanyol nezlesi salgını başlamıştır. Aptal Veli adlı bir meczubun nefesinin her hastalığa iyi geldiği söylentisi halk arasında yayılmıştır. Nüzhet Ulvi adında bir yazar, bu söylentiden yararlanarak zenginlerden para sızdırıp fakir fukaraya dağıtmayı düşünür. Hâfız İshak Efendi'ye gönderdiği imzasız bir mektupta, Aptal Veli'nin oturduğu yere yirmi dört saat içinde üç yüz lira göndermezse, pek sevgili oğlu, gelini ve torununun İspanyol nezlesinden öleceğini bildirir. Hâfız İshak Efendi parayı göndermez, mektupta adı geçen kişiler tesadüfen ölür. Bunun üzerine Hacı Ferhat Efendi kendisinden istenen beş yüz lirayı gönderir. Komiser Şinasi bu işin peşine düşerse de, mektubu yazanı bir türlü ele geçiremez. Nüzhet Ulvi, Şinasi'ye kendisi giderek, bu işi ne maksatla yaptığını anlatır. Ona hak veren Şinasi, görevi ile vicdanı arasında kalınca, Nüzhet Ulvi'yi yakalamamak için işinden ayrılır. ● Hüseyin Rahmi romancılığının örnekleriyle bütün özellikleri ve **Hakka Sığındık** romanının taşıdığı toplumsal değerin ayrıntıları, özetini aynen aldığımız şu eserdedir:

(CK/1)

HALAS ● Mehmet Rauf'un romanı (1929) ● Harp Okulu'nu bitirince gönderildiği Suriye'de yaralanmış, İstanbul'da tedavi görmüş, sonra da babasından kalma birkaç para evle dükkânı satmak için İzmir'e izinli gelmiş, genç subay Nihat, İzmir'de İngiliz kızı Beatrice'i sever. Mütareke günleridir. Yunanlıların İzmir'i işgal etme belirtileri karşısında, kızın babası Nihat'ın millî gururunu kıracak davranışlarda bulunmaya başlayınca Nihat, kızla ilişkisini keser, İzmir'de kurulmuş gizli örgüte girer. Kısa bir süre sonra kalp hastalığından ölen örgüt başkanı Miralay Emin Bey'in, götürmesi için bıraktığı iki mektubu alarak İstanbul'a gelir. Mektubun biri Miralay'm kızı İclâl'e verilecektir. Nihat'la İclâl birbirlerini severler, zaferden sonra evleneceklerdir. Anadolu'ya geçmek isteyen Nihat, İngilizler tarafından yakalanır, aylarca tutuklu kalır, sorguya çekilmek için çıkarıldığı mahkeme koridorunda Beatrice ile karşılaşır, onun yardımıyla kurtulur. Beatrice evlenmelerini önerir; Nihat, İclâl'i sevdiğini, İclâl'le Anadolu'ya kaçıp Ankara'ya gideceklerini söyler. Beatrice iki sevgiliyi yemeğe davet eder, gece de Nihat ile İclâl'i İnebolu'ya gizlice cephane taşıyan bir motora bindirir, kendi aşkını gönlüne gömerek ikisini dostça uğurlar. Birinci İnönü Zaferi (10 Ocak 1921) o günlerde kazanılmış, Nihat'la İclâl, Millî Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya geçmekle halâs (kurtuluş) yoluna girdiklerini göstermişlerdir. ● Murat Uraz, **Türk Edebiyatından Seçme Özetler,** 1962. Romanın yorumu, değerlendirilmesi, Dr. Aytekin Yakar'ın eserindedir: **Türk Romanında Millî Mücadele** (1973).

HALLAÇ ● Leylâ Erbil'in hikâye kitabı (1961) ● Onüç hikâye. Toplumun kısıtlamalarına içerlemiş, törelerine yabancılaşmış, inançsız, sorumsuz bir kişinin boşlukta çırpınışları diye belirlenebilecek hikayelerde dünyaya varoluşçu bir açıdan bakılıyor. Kişinin çevre ile, kağşamış bir aile düzeniyle çatışmaları gösteriliyor. Hikâyelerdeki hınç, alay ve isyan; tavizci ve ikiyüzlü bir ahlâk düzenindeki katılıklara, yasak sevgilere duyulan özlemlere yöneliyor. Yer yer Samuel Beckett'i düşündüren, somut temelin azlığmdan ötürü okuyucuda rüya yaratıkları arasında olduğu izlenimi bırakan kişileriyle hırçın, sinirli bu hikâyeler; biçimleri, dil ve üslûplarıyla uç noktalara açılmak ataklığı içinde, çokluk yorucu, yadırgatıcı yenilikler taşıyor. Yazarla yaşantı birliğine girebilmek için önce **Bilinçli Eğilim, Yatak, Baltık, Diktatör** ve **İncik Boncuk** hikâyelerini okumak gerekir.

HAMDİ ve HAMDİ ● Cahit Atay'ın oyunu (1963) ● Yazar bu oyununda şehir yaşamını elıne alıyor. Toplumumuzun ayrı iki katının iki Hamdi'sini en belirli özellikleriyle karşılaştırıyor. Türlü yoksulluklar içinde kıvranan postacı Hamdi, zaman zaman zenginlerin yaşamına özenmekte, zengin

olup rahatlamak özlemiyle yanmaktadır. Milyoner Hamdi ise işlerinin çarkına kapılmış; kazanmak, daha çok kazanmak hırsıyla sağlığından, karısından olmuş, kendini, kişiliğini yitirmiştir. O da hastalık korkusundan uzak, basit bir yaşamda mutlu olacağını sanmaktadır. Oyunun olağanüstü havası içinde iki Hamdi yerlerini değiştirirler. Ne yazık ki ikisi de içine girdikleri çevreye çabucak uyarak, mutluluğa ulaşamazlar bir türlü. Yalnız aralarında küçük bazı ayrılıklar vardır. Milyoner olan postacı Hamdi, postacı olan milyoner Hamdi'den daha çok tedirgindir. Her ikisinin eski yerlerini almalarıyla oyun sona erer. ● Özet, S. Günay Akarsu'nun eleştirisinden alındı (Varlık dergisi, 1 mayıs 1963).

HANDAN ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1912) ● Refik Cemal, Neriman'la evlidir. Handan, Neriman'dan üç yaş büyüktür, kardeş çocukları olurlar. Daha sekiz aylıkken babası ölen Handan'ı aydın bir adam olan amcası, kendi kızlarıyla birlikte büyütmüş, kolejde okutmuş, ona özel öğretmenler tutmuştu. Bu öğretmenlerden Nâzım, II. Abdülhamid'in istibdat yönetimini devirmek isteyen, ihtilâlci gençlerden biridir; Handan'ı sever, onunla evlenmek ister. Handan, Nâzım'ı beğenmesine rağmen, onun kendisine daha çok bir ülkü arkadaşı aradığı düşüncesiyle bu teklifi reddeder ve Hüsnü Paşa adında zengin ve maddî bir adamla evlenir. Nâzım tutuklanmış, Handan'a iki mektup yazarak hapishanede intihar etmiştir. Handan, kocasıyla Londra'da bulunmaktadır. Refik Cemal de konsoloslukla Londra'ya gidince, karısının yeğeni Handan'ı orada tanır ve Handan'a âşık olur. Ama Handan onurludur, kaba çapkın bir adam da olsa kocasına sadıktır. Handan beyin hummasına yakalanır; karısı üçüncü çocuğunu doğurmak üzere olduğu için, Handan'ı gece gündüz beklemek görevini Refik Cemal üstlenmiştir. Handan ölümden kurtulur. Hastalığında hâfızasını yitirmiş, o da Refik Cemal'e sevgisini dışa vurmuştu. Yavaş yavaş hâfızasına kavuşunca, Neriman'la çocuklarını hatırlar Handan. Onlara ihanet edemeyecektir, Refik Cemal'i Neriman'ın elinden almak üzereydi, içinde şiddetli bir suç ve pişmanlık duygusu başlar ve beyin hummasının öldüremediği Handan, çektiği bu vicdan azabından ölür. (İsmail Habib Sevük, Tanzimattanberi I, 1940)

HANEY YAŞAMALI ● Tahsin Yücel'in hikâye kitabı (1955) ● Dokuz hikâye. İlk hikâye hüsranla biten bir aşka yakılmış, masal alegori karışımı bir ağıttır: Zavallı **Sümüklüböcek**'in âşık olduğu Kelebek, zengin ve yakışıklı Yusufçuk'a tutulur, onunla evlenir. Fakat aldanmıştır; hain Yusufçuk, Kelebeği bırakır. Bir süre Kelebeğin kendisine döneceğini uman Sümüklüböcek, sonunda iki kat mutsuz, Kelebeği aramaya yollara düşer. **Bir Küçük Resim,** ölümünden sonra, emekli lise müdürü Zekeriya Bey'in cüzdanında bulanan çıplak resimdir. Sınıflardan birinde bir öğrencide ele geçiril-

miş, öğretmenden müdür muavinine, ondan da müdüre devredilmiştir. Ailesi, müdürün böyle bir resme sahip olmaktan niçin hoşlandığını, onu neden cüzdanmda sakladığını nerden bileceklerdir? **Katuşa Masalı**'nda yaşlı meyhaneci, bir delikanlıya, uzak bir ülkede kalan ilk sevgilisini, sonra burada bulduğu ikinci Katuşa'yı anlatır. Delikanlı, görmeden, Katuşa'ya âşıktır âdeta. Meyhaneci bir gün gösterir: Katuşa, güzel bir kedidir. **Haney,** yaşlı insancıl bir fahişeydi, ölmüştür. Fakat **Yaşamalı**'dır; çünkü ilk gençliklerinde kasaba erkeklerine çok iyiliği dokundu, çok emeği geçti. Açık ve müphem kaynaşması, ön ve arka plan bağlantıları ustaca ayarlanmış **Resim ile Elişi** hikâyesinde gece yarısı, saat ikidir; otuz sekiz yaşında Ahmet Elden hâlâ uyuyamamıştır; masadaki bir kadın resmine bakarak kurduğu hayaller, sonunda onu kendi kendini cinsel tatmine iter. **Dokuz Ay On Gün** hikâyesinde; araya İstanbul'un yoksul, zengin semtlerindeki doğumlardan sahneler katılmış, bu doğumların ailelerde yarattığı sevinç, yılgınlık, nefret, kadere rıza gibi değişik tepkiler belirtilmiş olan bu hikâyede, güzel günler hayali kuran bir delikanlının, gerçekleşememiş evlilik tasavvurları açıklanıyor. **Kelepçe**'de eline, karısının ihanetinin ücreti verilmiş bir adam, namus, şeref duygularının isyanıyla bir bunalım geçirir, paraları yırtar; şimdi yakalanacağı korkuları içindedir. **Eski Hikâye**'de Ali, sevdiği teyze kızı Hacer'in zengin bir mühendisle evlenmek üzere olduğunu öğrenir. Ailenin, kendisine karşı davranışı, bir nezaket perdesi altında birden değişmiştir. Gelişmeden kalmış bir sanat kabiliyetinin alegorili ifadesi olan son hikâye **Büyük Sarhoşluk**'ta bir çöpçü, sokakta bulduğu bir öğrenci defterine, karşısındaki caminin resmini yapmak ister. Çöpçübaşının ihtar ve tehditlerine, gelip geçenlerin alaylarına aldırmaz: Işinden atılmak pahasına da olsa bu resmi muhakkak yapacaktır. ● Eser, 1956 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazanmıştır.

HANIMIN ÇİFTLİĞİ ● Orhan Kemal'in romanı (1961) ● Bu roman yazarın **Vukuat Var** romanının devamı ve ikinci cildidir. **Vukuat Var**'da Adana'da bir fabrikada işçi olarak çalışan Güllü, sevgilisi Kemal öldürülünce ailesinin kendisini vermek istedikleri Ramazan'la evlendirilmek üzere, Ramazan'ın zengin dayısı Muzaffer Bey'in çiftliğine gitmek zorunda kalmıştı. Gene Adana köylerinden birindeki bu çiftliğe geldikten sonra da, sevmediği Ramazan'la evlenmemek için direnir Güllü. Muzaffer Bey'se çapkın bir adamdır. Yeğeni, kâhyası, adamları onun Güllü'yü ayartıp metres edinmesinden korkmakta, görmesini önlemek istemektedirler. Fakat kulağına gelen diretmelerinden ötürü merak ettiği için Muzaffer Bey, Güllü'yü çağırtır, görünce de pek beğenir. Yeğenini bir yana iterek, Güllü'yü kendine alır. Güllü şimdi lüks hayata alışmış, Serap Hanım olmuştur; Kadillak arabada şehire, kulüplere, toplantılara gider, gelir. Köy ve çiftlik halkı, Muzaf-

fer Bey'in bu tutumuna kırılmış, içerlemişlerdir. Kâhya Yasin Ağa çiftlikten ayrılır, kendisini öldüreceği söylentileri üzerine de Muzaffer Bey, yeğeni Ramazan'ı çiftliğin ortasında feci şekilde döver, çiftlikten kovar. Çiftlik yönetimi boşta kalınca Güllü'nün babası Cemşir ve kafadarı berber Reşit, fırsattan yararlanıp çiftliğe yerleşirler. Köyde Muzaffer Bey'in düşmanı olan Habip üyesi olduğu yeni parti seçimleri kazanırsa Muzaffer Bey'in işgalindeki topraklarını geri alacağı ümidindedir. 1954 seçim propagandaları sırasında Muzaffer Bey'in de aynı partiye girmesi üzerine Habip, öç almanın tek çaresini Muzaffer Bey'i pusuya düşürüp öldürmekte bulur. Katil bulunamaz. Şimdi çiftlik, Serap Hanım'a kalmış "Hanımın Çiftliği" olmuştur. Serap Hanım (Güllü) çiftliğin avukatı Erdoğan'la evlenmeye karar vermiştir. Erdoğan'ın bir gün gene toprak çekişmesi yüzünden, Habip'in kardeşine hakaret etmesi, eski kinleri yeniden alevlendirir. Habip ve kardeşleri, bir gece Hanımın Çiftliği'ni yakarlar. Kendisini ele vermeyeceği yemini üzerine Habip, henüz avukatla evlenememiş ve Muzaffer Bey'den emzikte bir çocuğu olan Serap'ın hayatını bağışlar. Dâvâcısı da olmadığı için sorgular boşa gidecek, çiftlik kundakçısı bulunamayacaktır.

HARİSTAN ve GÜLİSTAN ● Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in hikâye kitabı (1901) ● İçindeki yirmi iki parça küçük hikâye, mensur şiir ve monolog türlerindedir. Kitaba adını veren masalımsı hikâyedeki Gülistan (gül bahçesi) erkeklere düşman olmuş yaşlı bir kadının, kızı Nesrinnûş'u götürdüğü, Bahr-i Kulzüm (Kızıldeniz)'deki bir adadır. Genç kız, hiç erkeksiz ada da, bütün rahatlıklar bulunduğu halde, ruhunda bir boşluk duymaktadır. Hâristan (dikenli yer) adasında ise, Serendip'ten Babil'e gelirlerken denizde boğulmaktan kurtulmuş yedi erkek ve Hârâ adında, dört yaşında bir erkek çocuk vardı. Hiçbir kadının bulunmadığı bu dikenlik, taşlık, çorak adada Hârâ, sert doğa koşulları altında büyümüştü. İçinde bir sırra özlem duyan Hârâ, bir gün yaptığı bir sandalla Gülistan adasına geldi, Nesrinnûş ile karşılaştı. İki genç, ruhlarındaki boşluk duygusunun yok olduğunu, mutluluğa kavuştuklarını gördüler. Kitaptaki ünlü monolog Yeğenim, elli beş yaşlarında bir adam tarafından söylenir. Adam, yeğenini Paris'e öğrenime göndermiş, delikanlı neden sonra yurduna, Türk gelenek ve göreneklerini yadsıyan bir züppe olarak dönmüştür. Monologda, alaylı bir dille bu yabancılaşma yerilmekte, delikanlının ancak Zonguldak'ta beş yıl maden mühendisliği yaptıktan sonra yerli hayata ayak uydurabildiği belirtilmektedir. Kitabın unutulmaz hikâyelerinden birinin kahramanı da askerleri çok seven ve üç şehit anası **Nakiye Hala**'dır.

HARPUTTA BİR AMERİKALI ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1955) ● Yazar, üç perdelik komedinin önsözünde belirttiğine göre, eserini yazmaya karar verince uçağa atlayıp Elazığ'a gitmiş, orada ve ikinci, üçüncü

perdelerin geçtiği Harput'ta birkaç gün kalarak, halktan Harput'un mazideki altın devrinin hikâyelerini dinlemiştir. Yirminci yüzyıl başlarında Harput nüfusunun yüzde yirmisi Amerika'ya gitmişti. Birinci perdede Harput'ta doğmuş, kırk sene evvel dört yaşında iken, babasıyla Amerika'ya göç ederek orada milyoner olmuş, Abraham Maderus (İbrahim Müderris) İstanbul'da Hilton otelindedir; Türkiye'ye kardeşini aramaya gelmiştir. İstanbul'da haber üzerine kendisine başvuran üç erkekle bir kadının ne kardeşi, ne de onun karısı olmadıklarını anlayınca Harput'a gider, kardeşini kendisi orada bulur. Fakat kardeşi Ahmet Müderrisoğlu; o güne kadar anasına, kendisine bir mektup bile yollamamış milyoneri soğuk karşılar; cümlelerini hep "Milyoner kardeşim, sen o zamanlar neredeydin?" sorusuna bağlayarak, ona, ailenin yıllar boyu çektiği sefaletleri anlatır: Anası, karısı, çocukları açlıktan ölmüştür. Ve Ahmet Müderrisoğlu, kalıntı Türkçesiyle itirazlara yeltenen ağabeysini, gene de kendi yurdundan memnun ve kaderine razı, reddeder. ● Piyes ilkin İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynandı (1955).

HARRAN ● Bekir Yıldız'ın röportaj kitabı (1972) ● İstanbul'da Topkapı terminalinden bir otobüse binerek yola çıkan yazar; Düzce, Ankara, Adana, Gâvur dağı üzerinden Antep'e varır, oradan bir taksiyle Nizip'e geçer, ablasını ve yengelerini ziyaret eder, üç gün sonra da otobüsle Urfa'ya gider, Urfa'da kısa bir gezintiden sonra da bir kamyon onu Harran'a bırakır. Kitap, böylece kısa yol notlarından, yol boyu gözlem ve konuşmalardan oluşan, yirmi iki bölümlük bir röportaj dizisidir.

HASAN MELLAH (Denizci Hasan) yahut SIR İÇİNDE ESRAR ● Ahmet Mithat'ın romanı (1874) ● Kadiks deniz okulunu bitirmiş Hasan Mellâh, ellerine düştüğü korsanlar tarafından İspanya'da bir şehirde bir zenginin evini soymakla görevlendirilir. Tırmanarak girdiği odada uyumakta olan kız, korsanların soyacakları Alfons'un kızı Cuzella'dır. Uyanan kız, Hasan Mellâh'ın resmini daha önce görmüş, ona âşık olmuştu. Yakalanmaması için, Hasan'ı odasında saklar. Daha sonra kız kaçırılır, Hasan Mellâh bir gemi satın alıp kızı kaçıranın peşine düşer, türlü serüvenlerden sonra Cuzella'yı kurtarır, onunla evlenir. Geniş özet ve Ahmet Mithat'ın romancılığı için bakınız: (CK/1)

HASANGİLLER ● Tarık Dursun K.'nın hikâye kitabı (1955) ● İki uzun hikâye. Kitaba adını veren birincisi, yazarın daha sonra **Kopuk Takımı** (1969) romanına konu edinip genişliğine anlatacağı olayların ilk bölümleridir ve Hasan'ın genelevde sevgilisi Günay yüzünden katil oluşuna kadar gelir. İkinci hikâye **Evlere Şenlik**'te de hikâyeci, bıçkın-afili, içi içine sığmayan bir delikanlının (marangoz Kerim) hayatından kısa kısa cümleler ve

canlı bir üslûpla renkli sahneler çizer.

HAŞHAŞ ● Lütfi Kaleli'nin romanı (1974) ● Türkiye'de haşhaş ekimi yapılan bölgelerden biri de Doğu Anadolu'dur (Malatya). Olaylar 1965-1970 yıllarında bu bölgede geçer. Amerika Birleşik Devletleri, ülkesinde uyuşturucu madde tutkunluğunun artması üzerine, haşhaş üreten başka memleketler gibi, Türkiye'yi de haşhaş ekme yasağına zorlamış, bu yüzden ekim izni verilen il sayıları, 1968-1970 yılları arasında azaltılmıştı. Romanın başında, şiddetli bir kar tipisinde bir kamyonla afyon kaçırılışı anlatılıyor. İki ton gizli afyon, Hurşit Ağa'nındır; jandarmalarla karşılıklı ateşte Hurşit Ağa'nın adamı Pala Mehmet vurulur, ölür, şoför Ahmet yakalanır, onbeş yıla hüküm giyer. Hurşit Ağa, kaçakçılığı Pala Mehmet'le şoförün üzerine yıkmış, kurtulmuştur. Şoför Ahmet'in babası, karısı, çocuğu yüzüstü kalır. Bir de Hurşit Ağa'nın haşhaş tarlasında işçilik ederek, üç yıldır yatalak kocasına ve yedi ile iki yaşları arasında dört çocuğuna bakan Elif vardır ki, büyük oğlu Hasan'ın öğretmen okulundan kovulmasıyla büsbütün çaresiz kalmıştır. Hasan, okul yöneticilerinin haksız tutumlarına karşı çıktığı için okuldan atılmıştı. Hasan, kentte kurulmuş, eylemci bir derneğin başkanlığına getirilir. Haşhaş yasağı pek çok köyü zor durumda bırakmış, gerek Hasan ve ülküdaşlarının, yasaklamayı protesto mitingleri, gerekse Ankara'ya, başbakan Demirel'e giden heyetin girişimleri bir sonuç vermemiştir. Ya haşhaş üretme izni, ya da ekilecek sürülecek tarla isteyen Canbel köylüleri, Yayadüzü'nde bulunan ve Tahir Ağa'nın sahip çıktığı hazine topraklarını işgal ederler. İlçeye koşan Tahir Ağa, kaymakamı ve takviyeli ekibi alarak olay yerine yetişir. Hasan şimdi köylüleri ayaklandırmak suçundan tutuklananlar arasındadır. Atıldığı hapiste, Hurşit Ağa'nın afyon kaçakçılığı kurbanı şoför Ahmet'le karşılaşır. Ahmet'in anlattıkları yürekler acısıdır: Hurşit Ağa'nın kalpsizliği yüzünden karısı, iki çocuğuyla birlikte kendini ve evini yakmıştır; Ahmet öç alma tutkusu içindedir. Planı birlikte kararlaştırırlar. Hasan hapisten çıkmıştır, bir süre sonra gece vakti Ahmet de kaçar cezaevinden. Şoför Ahmet, dernekte kendisini bekleyen Hasan ve arkadaşlarının yardımıyla, kentteki evinde Hurşit Ağa'yı bulur, tabancayla öldürür, "yönü Alacadağ'a çevrik" bir taksiyle kaçarlar. Aramalar sonunda, bir ihbarı değerlendiren polisler, Canbel köyü yukarısında bir mağarada bastırırlar kaçanları. Hasan kaatil sanılmaktadır ve mağarada onbeş kişi olması gerekir, ama sonunda onbir ceset bulunur. Dört kişi nereye gitmiştir ve Hasan kurtulmuş mudur? Burasını bilemez polisler. ● Giriş bölümündeki kaçış sahnesi ve Beydağı'nın Gedik tepesinden şavkıyan güneşte, tarlalarda kadınların enli bıçaklarla haşhaş başlarından afyon yağını teneke hunilere sıyırmalarını anlatan sayfalar, romanın özgür tasvir gücünü kanıt-

lıyor.

HAVADA BULUT ● Sait Faik Abasıyanık'ın hikâye kitabı (1951) ● Sait Faik bu kitabında onüç hikâyeyi zincirleme birbirine bağlar, şöyle ki: İlk hikâye **Havada Bulut'ta** köpekli bir adam anlatılır; hikâyecinin ta kendisi olan bu adamın oturduğu İstanbul adalarından birindeki (Burgaz) posta müvezziinde bıraktığı izlenimler ve çevresinde yarattığı dedikodular anlatılır: Anlatıcı, yani üçüncü şahıs (Sait Faik) posta müvezzii ile bir olur, köpekli adamın bir gazeteye gönderilecek mektubunu açar, okurlar; zarfın içinde bir hikâye vardır, bir de bu hikâyenin, gazetedeki hikâye yarışmasına katılmak üzere yollandığına dair pusula. Kitabın ikinci hikâyesi **Ayışığı,** böylece köpekli adamın ilk hikâyesidir: Konusunu onun bir aşk macerasından alan hikâyeyi üçüncü şahıs ve posta müvezzii okur, gülüşürler. Üçüncü şahıs (Sait Faik) bir gazeteye girme teşebbüsünü, İstanbul'da oyalanmalarını anlatır, sonra adaya döner, köpekli adamı bulur, ona postacıyla birlikte işlediği masum suçu açıklar. Köpekli adam, hikâyesinin az çok beğenilmiş olmasına sevinmiştir, dost olurlar. Köpekli adam, hikâyeciye (ikisi de Sait Faik) başka hikâyelerini okur. Yazılış ve ilham sebeplerini açıklar. Kitabın üçüncü hikâyesi, adı gene **Havada Bulut'**tan başlayarak, hikayeler bu teknikle birbirine bağlanır. Bu ikinci Havada Bulut'ta Rum kızı Yorgiya, çeşmeden su doldurduğu kovasında yüzen beyaz bir bulutu, kulübelerinin tek odasına götürmek sevinci içindedir. Eve girdiğinde birden yok olan bulut, Yorgiya'nın bir daha bulamayacağı çocukluk mutluluğu olur. Köpekli adam, hikâyeyi okuduktan sonra, büyümüş Yorgiya'yı sarhoşluk gecelerinden birinde tanıdığını, evine götürdüğünü ekler, o gece kıza âşık olmuştur. **Büyük Hülyalar Kuralım** hikâyesi, bu aşk sırasında yazılmış; bir lise mezunu olan köpekli adamın bir çiftlik, bir bakkal dükkânı, bir kahvehane açmak hayalleriyle örülmüştür. Köpekli adam, okuduğu hikâyesini dinleyen üçüncü şahsa, büyük hülyaları artık kendisinin kurmasını öğütler ve **Karidesçinin Evi'**ne geçer: Her çarşamba o eve Yorgiya ile birlikte gitmekte, gece onunla orada kalmakta, sevişmektedir. Hikâye, kuvvetini daha çok, karidesçinin, biri onbir, öteki ondört yaşında başka anadan, dört yaşında olanı şimdiki karısından, üç oğlunun çocuk dünyalarını tasvir ve tahlilden alıyor. Sonraki hikâye **Yorgiya'nın Mahallesi** vesilesiyle genelevler sokağı Ziba'yı ve bir kabadayı tipi olan Filim Hayri'yi konu ediniyor. **Kurabiye** hikâyesinde olayın zamanı da belirtilir: 21 haziran 1942, vakit gece yarısını geçmiştir, hikâyeci uyanıktır, yağmurlu bir gecede olanları yazar: Bir kızın peşinden giden bir delikanlıyla kızı, hayalinde masum sevgilerle konuşturur. Soradan karşılaştığı bir arkadaşı aynı kızı "kurabiye" diye över; birlikte kızın evine giderler; kız bir genelevde çalışmaktadır. Hikaye "O zamanlar Yorgiya sokak sokak, ben meyhane-pastane dolaşırdık; ne

korkunç pastaneler vardı şu Beyoğlu'nda." diye biter, peşinden **Korkunç Bir Pastahane** hikâyesi başlar: Masalardan birinde iki erkek, iki kadın uyuşamamışlardır pazarlıkta; bir başka masada bir başka grup uyuşur. Değişik kişileriyle içersi, masa masa anlatılır. Hikâyeci de bir gece buradan bir kadını evine götürdüğü için, sevgilisinden af diler. Kadını, ona, sevgilisinden bahsetmek için götürmüştür. Sevgilisinin mahallesini, arkadaşlarını da, onun kadar sevmektedir: **Eleni ile Katina**'yı da o arkadaşlardan ikisi olarak tanımıştır; falcı **Matmazel Todori** de o mahallenin, sevdiği insanlarındandır; odası bir eski-zaman kurtizanı havası kokar, onbeş senedir aynı yerde oturmaktadır Matmazel ve mal sahibinin, çıkarmak için çok uğraştığı falcı Matmazel'i, sonunda oradan ancak ölüm çıkarır. Hikâye bitince hikâyeci, sevgilisinin bir akşam üstü kendisini bırakıp gittiğini ekler. O da doğduğu memlekete gitmiş, orada sevgilisine gönderemediği iki mektup yazmıştır; bunları evde okuması için, köpekli adama verir. Bu **Birinci** ve **İkinci Mektup**'lardan sonra kitabın son parçası **Sonu** gelir. Gene iki mektuptan ibaret bu parçada hikâyeci, bir gün Köprüden Burgaz'a gelirken vapurdaki izlenimlerini ve bir başka güne ait durumunu not eder; uzun zaman ayrı kaldığı İstanbul'a döndüğünde, köyde ne postacı vardır, ne de köpekli adam. İki Sait Faik'ten biri tek başına kalmıştır.

HAVADA BULUT YOK ● Cevdet Kudret'in romanı (1958) ● Yazarın **Sınıf Arkadaşları** (1943) romanının devamı olan eserde olaylar 1934-1949 yılları arasında Kayseri'de geçer. İstanbul'da Haydarpaşa garında annesi tarafından uğurlanan Süleyman, Kayseri lisesine edebiyat öğretmenliğine gelmiştir. Akşamları öğretmenlerin de çıktığı kahvede, şehrin "aydın" larını tanır. Kendini içkiye vermiş ve Jean Jacques Rousseau hayranı, resim öğretmeni Basri Bulut'un bir gece sokakta düşerek ayağını kırıp hastaneye kaldırılması üzerine Süleyman, Bulut'un zaten yarı terk edilmiş ve aç, eşi Nermin'le üç kız çocuğuna yardım eder. İki ay sonra hastaneden çıkınca eski ayyaşlığına dönen Basri Bulut'un ölümünden sonra, yardım ziyaretlerinin dedikodu yaratması ve çevrenin, kadına kötü gözle bakması karşısında Süleyman, genç dulun, çocuklarını alıp İstanbul'a, ablasının yanına gitmesini sağlar. Kısa bir zaman için daldığı uyuşukluk ve taşra memuru psikolojisinden sıyrılarak olumlu işler görmek isterse de, hep bürokrasi engelleriyle karşılaşır. İkinci Dünya Savaşı çıkıp da bir, iki sene sonra kıtlık başlayınca, Halkevi'nin sosyal yardım kolunda çalışarak yoksullara destek olur. Kayseri'nin fakir mahallelerinde yardıma muhtaç "yoksulları yazma komisyonu" üyesi olarak başardığı işlerin, zamanla ters ve yanlış yorumlanması yüzünden Halkevi'nden çıkarılır. Okula gelen müfettişin soruşturmaları da aleyhine sonuç vermiştir: Müfettişin Ankara'ya dönüşünden bir hafta sonra "görülen lüzum üzerine" bakanlık emrine alınır. Genç edebiyat öğretme-

ni, Kayseri'de onbeş sene kalmıştır. Görevinden uzaklaştırılınca, lise muhasebecisine adresini bırakarak, ertesi sabahki trenle İstanbul'a döner. ● Adını "Havada bulut yok, bu ne dumandır/Mahlede ölü yok, bu ne figandır?" halk türküsünden alan romanda Kayseri yoksullarıyla (13-28) onlara yardım için başvurulan şehir zenginlerinin hayat ve durumlarını (29-33) anlatan bölümlere eserin bütünlüğü içinde bağımsız birer hikâye gözüyle bakılabilir.

HAYAL İÇİNDE ● Hüseyin Cihat Yalçın'ın romanı (1901) ● İstanbul'da bir idadi (lise) öğrencisi olan Nezih, bir pazar günü arkadaşlarıyla gittiği, o yılların gezinti ve eğlence yeri Tepebaşı Bahçesi'nde Diyapulo adındaki Rum ailesinin küçük kızlarını görür, yakınlık duyar, kızda da kendisine karşı bir sevgi başladığı kuruntusuna kapılır, günleri sevinçler, ümitler, acılarla doludur. Bir süre sonra gene o bahçede bu sevginin ancak kısa bir gönül eğlencesi olabileceğini anlar, hayallerinden kurtulur.

HAYAT-I MUHAYYEL ● Hüseyin Cahit Yalçın'ın hikâye kitabı (1899) ● İçindeki yirmi bir hikâyeden ikisinde (**Görücü, Köy Düğünü**) yerli halk hayatını, dokuzunda seçkin kişiler, onunda İstanbul'daki azınlıkları ve "tatlı-su frenkleri"ni anlatan yazar, kitaba adını veren parçayı II. Abdülhamid istibdadından bunalan Edebiyat-ı Cedîde sanatçılarının, aileleriyle birlikte, önce Yeni Zelanda'ya göç etmeyi düşünmeleri, sonra da yol parası sağlamanın zorluğundan, arkadaşları Hüseyin Kâzım'ın Manisa'da Sarıçam köyündeki çiftliğine çekilmeye karar vermeleri üzerine yazmıştı. Ama bu Hayat-ı Muhayyel (Hayaldeki Hayat), başta en çok hevesli görünen Tevfik Fikret'in ve diğerlerinin vazgeçmesi sonucu gerçekleşemeden, tatlı bir anı olarak kaldı. Bu hikâye, yazarın hikâye ve roman tutumu üzerine ayrıntılı bilgi ve eserlerinden seçme, başka parçalar: (CK/1)

HAYATTAN SAYFALAR ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1919) ● İstanbul'da Edirnekapı semtinde, Haliç'e doğru inen kale duvarları diplerinde oturan halkın yaşayışını konu edinen romanda özellikle, oralardaki mezarlıklara gömülmeye getirilen cenazelerin yakınlarından aldığı sadakalarla geçinen Hacer'in dilencilik yöntem ve gösterileri çok canlı başarılı anlatılır. (MN/3)

HAYDUT MONTARİ ● Ahmet Mithat'ın romanı (1887/88) ● 1850'lere doğru İtalya'da, Corcino, velinimeti kont Ciovani'yi öldürmüş, üstelik kontun kızı Ancelino ile evlenebilmek için de, kızın sevgilisi Anderya'yı yok etmeyi aklına koymuştur. Düşkün Yordan adında kalender, yarı sakat bir adam, hain Corcino'nun, bu işde kiralık kaatil olarak haydut Montari'yi kullanmasına aracılık eder. Fakat görünüşün aksine, Düşkün Yordan, An-

derya ile Ancelino'yu birbirine kavuşturmak çabasındadır. Bir gün gazeteler, çalıştığı çiftlikte yangın çıktığını, Anderya'nın kurtulamayarak yandığını yazarlar. Oysa Yordan'ın gazetelere para ile ilân biçiminde verdiği uydurma bir haberdir bu. Sonunda hem Düşkün Yordan'ın, hem de haydut Montari'nin, kont Ciovani ile birlikte kendi babasını da öldürmüş Corcino ile suç ortağı Gargola'dan öç alabilmek için çok ustaca kılık değiştirmiş Anderya olduğu ortaya çıkar. Kaatiller tutuklanır, Ancelino ile Anderya evlenirler.

HAYIR • Adalet Ağaoğlu'nun romanı (1987) • Sosyal bilimler profesörü Aysel Dereli sabahleyin ağır ağır kalkar. Boynunu on kez sağa sola çevirir. Odanın perdesini aralayıp havaya bakar. Duşa girer. Çıkınca sol bacağını ovar. Günün ilk kahvesini içer. Saksıları sular. Tırnaklarını cilâlar. Akşam ödül törenine gidecektir. Gazetede buna ilişkin bir haber vardır. Altında da eskiden çekilmiş, gülümseyen bir fotoğrafı. Varşova'daki sosyal antropoloji öğretim görevlisi arkadaşı Syversten ile Madrid'deki kız kardeşi ressam Tezel'e birer mektup yazar. Danimarka'da bulunan eski öğrencisi, dostu Engin'in mektubuna cevap verir. Sonra düşsel sevgilisi Yenins'i düşünür, onunla söyleşir. Sokağa çıkıp bankaya gider. Kira borcunu yatırır. Postaneye uğrayıp mektupları atar. Oradan berbere uğrar, saçlarını boyatıp yaptırır. Akşama doğru taksiyle Özerk Millî Kültür Kurumu'na gidecektir. Arabadan inerken ayağı eğişe takılacak, hafifçe sendeleyecektir. Koltuğuna girilerek salona götürülecektir. Bilim Hizmet Dalı Değerlendirme Seçici Kurul Başkanı Prof. İhsan Türközü övücü bir konuşmayla onur plaketini verecektir. Ardından Aysel Hanım konuşacak, birkaç yıl önce kendisine yapılan haksızlıklardan dolayı sitemde bulunacaktır. Ayrıca, yurt dışında aldığı bir özendirme ödülünden ötürü Türkiye'de de bir tören düzenlenmesini ayıplayacaktır. Törenin bitiminde "Yeni bir inceleme yapıyor musunuz?" diye soran gazetecilere "Aydın İntiharları ve Geleceğin Başkaldırışı" konusunda çalıştığını söyleyecektir. Bu çalışmanın giriş bölümünü birkaç kez yazmıştır. Bir türlü kesin bir karara varamamıştır. Ancak şunda karar kılmıştır: Yinelemeye hayır! Aynılaşmaya hayır! "Hayır" sözcüğü iki yıl önce kaleme aldığı bir yazıyı anımsatır ona: Bir askerî darbeyle yasaların çiğnendiği, hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı, insanların baskı ve işkence gördüğü bir dönemi eleştiren ve herkesi hayır demeye çağıran o yazı yüzünden kovuşturmaya uğramıştı. Ashında, elyazısıyla çiziktirilmiş bir taslaktı bu. Ne yayımlanmış, ne de dağıtılmıştı. Öyleyken, bir gece evi basılmış, kitapları karıştırılmış, sözü geçen yazı da götürülmüştü. Üç yıl sonra da o yazı dolayısıyla gözaltına alınmış, yargılanmış va aklanmıştı. Bir gece kar yağmıştı. Kocası profesör Ömer erkenden kalkmıştı. Karısının kırk ikinci doğum gününü kutlamak istiyordu. Akşam birlikte yemeyi önermişti. Ülke-

de hava pek gergindi. Darbe olmuştu. Aysel'in öğrencilerinden Engin içeri alınmıştı. Ömer onun nerede olduğunu güçlükle öğrenmişti. Bir gün Aysel dekanlıktan çağrılmış, işine son verildiği bildirilmişti. Engin salıverilince okula dönmüş, yeniden tutuklanmış, bırakılmış, sınavlara girmiş, üniversiteyi bitirmiş, teslim çağrısı olunca yurt dışına kaçmış, bulaşıkçılık, garsonluk, boyacılık yapmış, sonunda Kopenhag'da Yaşlılar Yurdu'nda Dr. Bernt'in yanında gece gözetimciliğine başlamıştı. Yalnızdı. Hocası, bir ara da sevgilisi olan Aysel'i özlemle arıyordu. Ona saygı ve sevgi dolu mektuplar yazıyordu. Aysel yeğeni Ayşen'in Anadolu Kulübü'ndeki düğününe çağrılmıştı. Gerçi hiç canı çekmiyordu, ama Ömer gitmesi gerektiğini söylüyordu. İşadamı İlhan'ın kızı Ayşen bir generalin oğlu Ercan'la evlenecekti. Gelgelelim, evlilik uzun sürmemişti. General emekli olmuş, Ayşen boşanmış, İlhan da yeni iş alanları bulmuştu. Ayşen arada bir halasına uğruyor, Ömer'le gezmeye çıkıyorlardı. Aysel ise evde kalıyor, kitaplarına çalışıyordu. Sonunda bir pastanede acı gerçeği öğrenmişti: Ayşen ona Ömer'den gebe kaldığını açıklamıştı. Yeğenini tokatlamamak için kendini zor tutmuştu. Olayı kocasıyla enine boyuna konuşmuş, kavga etmeden ayrılmışlardı. Ömer sonra Ayşen'le evlenmiş, ondan bir kızı olmuştu. Karlı bir gündü. Aysel'i İzmir'den gençler çağırmışlardı. Orada nükleer çağın değerlerinden, savaşın getireceği büyük yıkımdan söz edecekti. Fakat havaalanına gidememişti. Yolları askerlerle polisler kesmişlerdi. Onlarla tartışmış, yere itilmişti. Kalkmış, eski öğrencilerinden Doçent Üner'in evine güçlükle varabilmişti. Uluslararası Sosyal Antropoloji Enstitüsü yılın 'Yeni Yankılar Ödülü'nü Aysel'e vermeyi kararlaştırmıştı. Onu almaya giderken Engin'e de uğramıştı. Yaşlılar Yurdu'nun bahçesinde yan yana dolaşmış, kanapeye oturup bir süre konuşmuşlardı. Engin onu biraz yaşlanmış bulmuştu. Ayrıca, burada Petra adlı bir kadınla ilişkisinden de söz açmaktan çekinmemişti. Belki de bu yüzden karşılaşmaları biraz soğuk, ama ayrılmaları oldukça sıcak ve buruk geçmişti. Engin sonradan kendini eleştirmiş, öğretmeni, dostu, ülküdeşi, sevgilisi olan birini yitirmekten üzüntü duymuştu. İki kez Aysel'i telefonla aramış, ama bir cevap alamamıştı. Bunun üzerine, Türkiye'ye döndüğünü düşünerek, evinden aramış, yine bulamamıştı. Merakta kalmıştı. Ödül plaketini vermek için Özerk Millî Kültür Kurumu'nda düzenlenen törene Aysel gelmez. Kurum başkanı, seçici kurul üyeleri, fotoğrafçılar, televizyon çekicileri boşuna beklerler. Evine, hastaneye telefon edilir, ama bulunamaz. Yazar arkadaşı tasalanır, Aysel'in evine gider. Onun gazla ya da uyku ilâcıyla intihar edeceğinden korkar. Aysel'i o da sevmiş, ama bir türlü açılamamıştır. Oysa Galatasaraylı yayımcı Aydın, girişken biri olduğundan, onunla sıkı ilişki kurmuş, dansetmiş, gezip tozmuştur. Yazar kötü varsayımlar kurarak ve yüreği yanarak evi dolaşır. Daktiloya takılmış kâğıtta şu satırları okur: "Her durumda özgür kimliğimizi koruyabilmek ancak edimle söylenebilecek şu iki sözcüğe bağlı: Yinelemeye ha-

yır. Aynılaşmaya hayır, aynılığa hayır..." Az sonra Engin telefon eder, Aysel'i sorar. Ardından Üner'le Alev gelirler. Aysel'in bir kaza geçirdiğini düşünürler. Eskiden de bir kazaya uğramış, bacak kemiği kırılmıştı. Ayağının aksaması da bundandı. Üner kâğıtlardan birinde "yenins" sözcüğüne rastlar. Bunu "yeni insan" diye yorumlar. Yazar sabahleyin kalktığında kar dinmiştir. Güneş doğmak üzeredir. Sis içinde denizde bir sandal görür. Aysel, tek başına, içine oturmuştur. Yenins'in çağrısına dayanamamış, yinelemenin, aynılaşmanın, uzlaşmanın dışına, sınırsız bir yolculuğa çıkmıştır. Yeni insanın yüzünü görecek, yeni bir incelemeye çalışacaktır. Bu, bir kaçış değil, bir reddediştir, bir hayırdır...

HAZİRAN • Selçuk Baran'ın hikâye kitabı (1972) • Yirmibir hikâye. Yazar birer olay anlatmıyor hikâyelerde. Keskin, belirgin çizgilerden kaçınarak, dikkat isteyen, belirsiz yaşantı parçalarını birleştiriyor; çağrışım ve yorumlara açılma gücü için okuyucudan katkılar bekleyen bir "iç hayat" görünümleri çiziyor. İlk hikâyede **Odadaki,** yatalık bir adamın boyuna, yaşasaydı gelinlik çağında olacak bir kızı hatırlayışıyla oluşuyor. **İhtiyar Adam ve Küçük Kız** gene yaşlı bir adamın iç yalnızlığını, **Konuk Odaları** genç yaşta ölmüş bir yengenin hayatından kesitler çevresinde kadınlar dünyasını yansıtıyor. **Kavak Dölü'**nde yaşlı halasıyla oturan, yaşlı kız terzi Emine, haftada bir ziyaretlerine gelen, otuzundaki teyze oğlu Rahmi'ye bir uğrayışmda cinsel bir yakınlık duyarsa da, Rahmi'nin kayıtsızlığı karşısında, o özlem dakikalarının sıcaklığını yitirir: Kapı, Rahmi'nin ardından değişmez bir alınyazısının kesinliğiyle kapanmıştır. **Anne'**de yatalak bir baba, büyüğü kız, küçüğü oğlan iki çocuk vardır; orta halli bir aile. Annenin, bir gece eve geç gelişi ekseninde, dolaylı bir şekilde, evliliğe ihanet ihtimali, kollayışlı aydınlığına en ufak bir bayağılık gölgesi düşürülmeden, ustaca değinmelerle duyurulur. **Işıklı Pencereler'**de Selime, iki oğlan anasıdır; trikolar diker, hazırlar, diktiklerini her hafta toptancıya götürür. Bir ramazan gecesi, karşı yapılarda sahura kalkmış insanları görür, kalbi iyilik duygularıyla dolar. **Ceviz Ağacına Kar Yağdı'**da kente uzakça bir yerde tek başına yaşayan, kültürlü bir kadın vardır. Yıllar sonra kocası, oğlu, kızıyla kendisini ziyarete gelmiştir. Bir komşu kızı, üç yabancının bu ziyaretinden sonra merakını gidermek için küçük, beyaz eve koşar. Kendini yalnızlığa adamış kadın, ona hayatının sırrını açıklar. **Kent Kırgını** üniversiteli bir gençtir; annesi her sabah evlere temizliğe, çamaşıra giden bir kadıncağızın küçük kızına ilişkin anıları vardır. Nedime adını taktığı bu küçüğün, boş bir arsada porselen parçaları, renkli cam kırıklarıyla kurduğu dünyayı yıkmış olmanın pişmanlığını yaşar yıllar sonra. **Sokaklarda,** Günayla'yı seven kırk yaşında bir erkek, bir gece içine kapanık kızı evine götürür. **Zambaklı Adam** kendisini ansızın yaşama sevincine kaptırmış, otuzun üstünde bekâr bir adamdır.

Islık'taki Yusuf ise onsekizindedir, istatistik genel müdürlüğünün yayın şubesinde memurdur; bir gün birdenbire işini bırakır, dönüşsüz çeker gider daireden. Artık zamanı vardır: Parkta oturup kuşların sevinç şarkıları mı söylediklerini, yoksa korku çığlıkları mı attıklarını öğrenip anlayacak kadar çok zamanı vardır. **Göç Zamanı**'nda yıkıntıların ve kanat seslerinin farkında olmayan bir çevrede bir kadın, gittikçe daha çok içine kapanır. **Oyun**'da evli, küçük memur bir adam da eski anılarına gömülmekten kurtaramaz kendini. **Tuba**'da bir banka memuru, karısı ve çocuğuyla bir cumartesi gezisine çıkmıştır. Tekdüze hayatında, çocukluğunun şehir bandosundaki tubanın özlemi ve mutsuz çocukluğunun hicranlarıyla dolar. **Analar ve Oğullar**'da evini bırakıp kaçan, otuzunda ve bekâr, bir üniversite asistanı oğul için, dul anneyi teselli etmek üzere toplanmıştır komşu kadınlar. **Porto-Riko'lu** hikâyesinde yüzü Porto-Riko'lu ya da Meksikalı olan taşra delikanlısıyla, kasabaya yaz tatillerini geçirmeye gelmiş, kentsoylu, okumuş, yirmibeş yıldır arkadaş, kırk yaşlarının eşiğinde iki kadın vardır; onların karşıt duygu ve düşüncelerine ışık tutulur. **Umut** hikâyesinde bir kadın, ona gençliğini hatırlattıklarından mı nedir, nişanlı kızların, gelin kızların yakınlarında olmaktan hoşlanır. Üstlerinde oturan ailenin fakülte öğrencisi oğluyla, sınıf arkadaşı nişanlısına temiz, içten ilgisi bu yüzdendir. Bir akşam, delikanlının tutuklandığı haberiyle kendi özlem ve umutları da yıkılmıştır. **Leylak Dalları** hikâyesinde yirmibirinde bir kız ve erkek kardeşi, baba ve anneden oluşan mutlu aile tablosunda vurgulanan motif, gençlerin kurulu düzene sessizce başkaldırmak istekleridir. **Saatler**'de iki kadın, biri evinden çocuklarından, biri işinden bıkmış, günlerce sorumsuz, özgür yaşamışlardır, umdukları huzuru bulamamış, ister istemez eski, tekdüze hayatlarına döneceklerdir. **Haziran** hikâyesinde Ankara'da genç bir memur, öğretmen olan karısıyla, çocuksuz evliliklerinin ıssızlığı içindedirler. Son hikâye **Bir Yabancı**'da bir evde eşlerle yemeli içmeli konuşmalı bir gece toplantısı, erkekleri kadınları ayrı ayrı konularla iki kümeye bölüştürmüştür. Tanışlardan biri saat onbire doğru bir yabancıyla çıkagelir. Hikâye ev sahibesinin iç yalnızlığını ve kaldığı kısa süre içinde o yabancı delikanlının yarattığı tedirginliği inceliyor. ● Bayan Selçuk Baran, **Haziran** kitabıyla Türk Dil Kurumu 1973 Hikâye Ödülü'nü kazandı.

HENÜZ ONYEDİ YAŞINDA ● Ahmet Mithat'ın romanı (1881) ● "Birkaç yıl önce" şubat sonralarında bir gece Beyoğlu'nun orta halli bir lokantasında yemek yemiş, içki içmiş, biri otuzunda (Hulusi Efendi, varlıklı bir adam), öteki kırkına (Ahmet Efendi, avukat ve simsar) yakın iki arkadaş, tiyatroya da gittikten sonra, bastıran şiddetli yağmurda karşıya, İstanbul'a geçemeyeceklerini anlamışlardır; pis otellere gitmektense, geceyi temizce bir genelevde geçirmeye karar verirler. Gittikleri evde Ahmet Efendi, Kalyopi adında, henüz onyedi yaşında bir kızı rastlar. Birkaç kez daha gider o

eve ve Kalyopi'yi konuşturdukça onun bu hayata, yoksul ailesini yaşatabilmek için düştüğünü öğrenir ve Hulusi'nin yardımıyla kızı genelevden kurtarır. Kurtuluşun sekizinci ayında da ona bir koca bulur: Kalyopi'yi ahbaplarından birinin yanında uşak olarak çalışan bir Rum delikanlısıyla evlendirir. ● Dilini sadeleştirerek, eseri 1943'te yeniden yayınlayan Hakkı Tarık Us, 1881'de yazılan bu romanın o devirde yasak edildiğini, satıştan kaldırıldığını da belirtiyor.

HEP ve HİÇ ● Vedat Nedim Tör'ün oyunu (1951) ● Çok önce yazılmış, ancak 1951'de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmış, kitap halinde de basılmamış oyunu Muzaffer Reşit bir eleştirisinde (Varlık, 368, 1 mart 1951) şöyle tanıtıyor: "Hep ve Hiç, ezelî bir tema'yı, çok para kazanmak hırsının sebep olduğu kötülükleri ele almış, yani bir tez eseri. O kadar ki, olayın nerde geçtiğini bile bilmiyoruz; şahısların adları da, hangi milletten oldukları da meçhulümüzdür. Çok, pek çok kazanmaya önceden karar vermiş ve bu uğurda her vasıtayı mübah sayan bir iş adamı karşısındayız. Kısa zamanda muvaffak olan, dünya ölçüsünde iş gören ve milyonlarla oynayan bu adam, para kazanmak hırsına birçok insanları da kurban etmiştir. Günün birinde bu adam bir kalb krizi geçirir ve bir saat içinde değişiverir. Artık ondan iyi insan yoktur; yaklaşan ölümden titrerken yalnız vicdan azabı duyar ve yaptığı kötülükleri telâfi etmenin çarelerini arar."

HER GECE BODRUM ● Selim İleri'nin romanı (1976) ● Eser, Bodrum'u bir tatil kasabası olarak tasvirle başlar. O yaz, Bodrum'a ilk kez gelmişler arasında yirmi yedi yaşındaki Cem ve yakın arkadaşları Murat'la Tarık vardır. Limanda demirli Kirke teknesinde varlıklı, dul, özgür Betigül, esrar düşkünü ve geçmişi belirsiz Haydar'la yaşamaktadır; fetişist eğilimler gösteren Kerem de onların yanındadır. İlk üç genç, bu üçüyle ahbaplık kurarlar. Derken Cem'in ve Murat'ın arkadaşları Ahmet de, otuz iki yaşında ve evlenmemiş ablası Emine ve İngiltere'den mektup arkadaşı Catharine ile birlikte çıkagelir. Çoğalan dostluklar bir dramı da yoğunlaştırmaktadır: Betigül ile Cem arasında cinsel ilişki kurulur. Emine ise Kerem'e çok içten bir ilgi duyar. Catharine yerli törelere uyamaz, Tarık da içine kapanır ve çevresince saflıkla nitelenir. Betigül Cem'i bırakmış, Murat'a yanaşmıştır. Kerem'den hiçbir duygusal karşılık görmeyen Emine hayal kırıklığına uğrar, iki günlük bir Bodrum deneyinden sonra kasabayı gizlice terk eder. On onbeş günlük bir tatil sürecinin sadece üç gününü anlatan roman, Cem'le Murat ve Tarık'ın İstanbul'a dönüşleriyle sona erer. Bütünüyle iç konuşma tekniğine dayalı bu dönüş sahnesinde Cem sertleşmiş, iç duyarlıklarından uzaklaşmış, Murat'sa yönü ne olursa olsun asıl kalıcılığın sevgide billurlaştığını fark etmiştir. Roman bir doğa tasvirinde kişiyi bireyselleştirmeyen toplumsal düzeni saptamaya çalışıyor. Cem, kendilerinin birbirle-

rine uyguladıkları vahşetleri bırakmalarını önerir. "Bir daha yaşayalım; deniz bizi bekler mi?" görüşüyle biten **Her Gece Bodrum**'un genel havası, bireyselleşmeyen kişilerin bu yabaniliği daha uzun süre yaşayacaklarını duyumsatmaktadır. ● Selim İleri bu eseriyle Türk Dil Kurumu 1977 Roman Ödülü'nü kazandı.

HERKES KENDİ HAYATINI YAŞAR ● Bekir Sıtkı Kunt'un hikâye kitabı (1941) ● İçinde konuları İstanbul'un gündelik hayatından alınmış, altı uzun hikâye bulunan kitabın ismi, ilk hikâyenin de başlığıdır: Orta halli bir aileden gelen babaannesi Besime Hanım tarafından büyütülmüş, iyi bir terbiye almış, liseyi bitirmiş Melâhat, ciddî bir tiyatroya girip oyuncu olmak ister. Törelere bağlı nine, yadırgar ve önlemek ister bunu. Melâhat'ın hem bir bankada çalışan, hem Hukuk'ta okuyan nişanlısının yardımıyla Melâhat, nihayet ninesini razı eder, tiyatroya girer. Temsile götürülen yaşlı kadın, oyunda torunun dövüldüğünü görünce, sahiden olmadığını bildiği halde, büyük bir korku ve heyecana kapılır. İkinci hikâye **Kötüler İçinde Bir İyi**'de işine, çoluk-çocuğuna bağlı, nâmûsu mücessem bir memurun, kötü kalbli kimseler tarafından aldatılmaları anlatılır: Anadoluhisarı'nda babadan kalma ahşap evinin bir bölüğünü verdiği kiracıları, çalıştığı ticarethanenin müdürü, saflığı dürüstlüğü yüzünden iş açarlar başına. Son çalıştığı veznedarlıkta, kasadan, bir arkadaşına 250 lira borç vermiştir. Borçlunun ölümü ve merhumun karısının bu borcu inkâr etmesi üzerine memur birdenbire hayatını değiştirir, kasada on bin liradan fazla açık çıkınca da tutuklunur. **Baba ve Kızı** hikâyesinde evde kapalı yetiştirilmiş Hatice, evden kaçar, şoför Hidayet onun bir barda çalıştığını öğrenmiştir. Kızın babası imam Halil Efendi'ye durumu bildirir, gözleriyle görmesi için de adamcağızı bara götürür. Kızını o haliyle gören baba, bir ölü, bir heykel gibi kaskatıdır. **Kanca** hikâyesinde, otuz beşinde Mevlûde Erkıran hayata diretemez, düşer, gitgide aralarında yaşadığı erkeklere benzer, yabanlaşır ve sonunda onlardan biri gibi kaatil olur. **Yıldız**'da avukat Cevdet Bey'in kızı Süheyla'nın evlendirilmesi, ailenin tek derdi olmuştur. Süheylâ evlendirilir, fakat damat hayırsız çıkmıştır, kız yakında belki gene baba-evine dönecektir. Ama şimdi sıra ikinci kızları Neclâ'dadır. Yaşlı karı-koca, Neclâ'nın istikbalini düşünmek zorundadırlar. Son hikâye **Daire** bir devlet dairesindeki gündelik hayatı, âmir-memur ilişkilerini, çatışan menfaatleri anlatıyor. ● Yazar, sosyal veya ruhsal çözümlemelere açılmaksızın, olayları yalınlıkları içinde göstermiş, bunu yaparken de düz ve sade bir dil ve anlatım kullanmıştır.

HOROZ DEĞİRMENİ ● Şahap Sıtkı'nın romanı (1967) ● İstanbul'da Yeşilköy havaalanına inen Londra uçağındaki yolculardan biri de yirmi - yirmi iki yaşlarında solgun yüzlü bir gençtir: Varını yoğunu harcayarak iki ay

Londra'da kalmış, onbir ameliyat geçirmiştir. Emin Londra'dayken karısı Nevhiz, Kayseri'de kaynanası yanında geçirdiği yoksul hayattan usanarak, Emin'in arkadaşı Şaban'a uyar, onunla Adana'ya, oradan İstanbul'a kaçar, geneleve düşer, derken ufak-tefek, çirkin bir milletvekilinin metresi olur. Kayseri'ye dönüp de karısının kaçtığını öğrenen Emin, baba yadigârı evi satar, anasına bir oda kiralayarak Nevhiz'i bulmak için önce Adana'ya sonra İstanbul'a gider. Bir kahvede Nevhiz gibi bir senedir İstanbul'da olan Şaban'la karşılaşır. Hain dost kaçmak ister, kaçamaz, Emin'i yemeğe götürür. Emin, Şaban'ın kötülüklerinden habersiz, ona Nevhiz'i aradığını söyler, yardım ister. Şaban, sinsi hesaplarla bu yardımı kabul eder, Nevhiz'i bulur ve ona Emin'den öldüğünü öğrendiği annesinin hasta, kendisinin de paraya ihtiyacı olduğunu bildirir. Şaban'dan, Emin'in İstanbul'da olduğunu öğrenen ve önleyemediği olayların utancıyla perişan Nevhiz, bütün parasını Şaban'a vererek, ondan, aralarındaki sırrın Emin'e açıklanmamasını rica eder. Aldığı paraları eroinde ve Tophane kahvelerinde oynadığı barbutta çarçur eden Şaban, kahvecinin ihbarıyla eroin kullanmaktan tutuklanır. Ufak - tefek milletvekili, metresi Nevhiz'e tapmaktadır; çoluk çocuğunu bu yüzden terk etmiştir. Bu küçük cüsseli, küçük ruhlu adamdan kurtulmak isteyen, kurtulamayan Nevhiz, onun, kendisini Londra'ya beraber götüreceği haberinden de memnun olmazsa da, Kayseri'den getirttiği geri zekâlı, aptal kardeşi Ömer'i bir bakımevine bırakarak, adamla Londra'ya gitmek zorunda kalır. Emin, Şaban'dan Nevhiz'in adresini öğrenmiş, her gün evin çevresinde dolaşmaya başlamıştı. Korkan Nevhiz, milletvekiline şikâyette bulunmuş, Emin uzaklaştırılmış, işçi olarak bir maden ocağına girmiş, kendini içkiye vermişti; haftada bir polise de görünmek zorundadır. Nevhiz Londra'dan döner; kardeşi Ömer ölmüştür. Maden ocağından kaçan Emin, İstanbul'a gelir, Nevhiz'e gider. Nevhiz evde yalnızdır ve Emin'e Şaban'ın hainliklerini anlatır. Zaten ne Nevhiz'e, ne de Nevhiz'i metres edinmiş ufak tefek adamadır Emin'in hıncı. Nevhiz'i suçsuz görür Emin. O ayrıldıktan sonra eve ufak-tefek milletvekili gelir, boşanmak için iki milyon lira isteyen karısına bu parayı vermeye razı olmuştur; Nevhiz'le evlenebileceklerini söyler, fakat teklifi reddeder Nevhiz. Emin o gece, altı ay yatıp hapisten çıkmış, kirli işler çevirip zengin olmuş Şaban'ın evine gider, döverek olanca hıncını acısını alır ondan. Roman, Emin'le Nevhiz'in birleşmeleri ve Emin'in Kayseri'de kalmış annesinin, İstanbul'a oğlunun yanına getirilmesiyle sona erer. ● Arka kapağında "Bir devrin siyasî keşmekeşinde çabalayan insanların alınyazılarını, siyasî alandaki kişilerin özel hayatlarını dile getiren bir panorama" olarak tanımlanan romanda yer yer ressam, aktör ve edebiyatçı portrelerine de raslanmaktadır.

HUZUR ● Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanı (1949) ● Eser dört bölümdür, her bölüm romanın belli başlı dört kahramanından birinin adını taşır:

İhsan, Nuran, Suat, Mümtaz. Merkezde Mümtaz vardır, çevresinde öteki şahıslar. Mümtaz, annesiyle babasının Anadolu'da ölmelerinden sonra İstanbul'a gelmiş, amcaoğlu ve ağabey dediği tarih öğretmeni İhsan'ın evinde büyümüş, Galatasaray Lisesi'ni, Edebiyat Fakültesi'ni bitirmiş, şimdi Fakültede asistan, bir şairdir. Romanın birinci bölümünde olaylar bir gün içinde geçer: Mümtaz, hasta İhsan'm tedavisi ve evle ilgili işlerle uğraşmış, akşama doğru da bir yıldır bağlandığı, sevdiği, ve Edebiyat Fakültesi'nde okumuş genç, güzel Nuran'ın, evvelce boşanmış olduğu kocasıyla (Fahir) barıştığını, onunla tekrar evlenip İzmir'e gideceğini öğrenmiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerde, bir geriye dönüşle, Mümtaz, Nuran ve Suat (Nuran'ın Fakülteden arkadaşı) arasında daha önce geçmiş ve Suat'ın kendini asmasıyla sona eren üçüzlü aşk maceraları anlatılır. Mümtaz, Şeyh Galib'in hayatı üzerine yazacağı bir romanda, dolayısıyla kendini ve aşkını da anlatmayı tasarlıyordu, fakat tasavvuru yarıda kalır. Nuran'ı yalnız Mümtaz değil, Suat da seviyordu. Mümtaz'la evlenmeye hazırlandığını görünce intihar etmiştir. Dördüncü bölümde hastalığı ağırlaşmış ağabeyi İhsan için, bir sabah vakti, yengesi Macide'nin telâşları arasında ilâç bulmaya koşan Mümtaz, eczane dönüşü, yolda, ölü Suat'm hayaliyle karşılaşır; bu hayal onu da ölüme sürüklemek ister. Bir ruhî buhran geçiren Mümtaz yere düşer, sonra yüzü gözü kan içinde eve gelince merdiven başına yıkılır. Radyo, İkinci Dünya Savaşı'nın başladığını haber vermektedir. ● Olay ve karakter romanı olmaktan çok, karışık ruh hallerini tasvir eden bir yaşantı romanı olan **Huzur,** yer yer, yazarının özel ve çevre hayatını yansıtması yanı sıra, İstanbul'un tabiat, semt ve mimarî güzelliklerini duyurmasıyla da tarihî-pitoresk perspektifler toplamıdır ve Mehmet Kaplan'ın deyişiyle "en büyük orijinalitesi ve değeri, aksiyonunda değil, psikolojik muhtevasındadır."

HÜKÜM GECESİ ● Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanı (1927) ● İkinci Meşrutiyet (1908) sonrası parti çekişmeleri ekseninde dönen roman için Cevdet Kudret "yazarın bu en özgün, en ilgi çekici, en güçlü romanı, bugüne değin yazılan edebiyat tarihi ve incelemelerde ne yazık ki gereği gibi işlenmemiştir" görüşünü belirtir; romanın aydınlık bir değerlendirmesini yaptıktan sonra da konuyu en belirgin çizgileriyle şu şekilde özetler: Ahmet Kerim, ikinci Meşrutiyet devrinin ünlü muhalif gazetecisi Ahmet Samim'in yakın arkadaşıdır. Ahmet Samim "Sedâ-yı Millet", Ahmet Kerim de "Nidâ-yı Hakikat" gazetesinin başyazarıdır. Her ikisi de, İttihat ve Terakki Fırkası'nın kaba kuvvete dayanan yönetimine karşı yazı ile savaşa girişmiştir. Ahmet Kerim, özel hayatında, hergün önünden geçtiği köşe başındaki bir konaktan gelen "şarkı ile karışık piyano sesini" birkaç saniye durup dinlemeyi alışkanlık haline getirmiş, kıza tutulmuştur. Günün birinde Ahmet Samim öldürülür, muhalif gazeteler kapatılır. İşsiz kalan ve derin

bir karamsarlığa kapılan Ahmet Kerim, politikadan iğrenir, kendini temiz aşk hulyalarına kaptırır. Bir İttihatçı'nın kızkardeşi olan sevgilisi Samiye'nin davetine uyup bir gece konağa girer. Bu bir tuzaktır. Kız bağırır, ağabeysi ve iki yeğeni, ellerinde tabancalarla, odaya dalarlar. Ahmet Kerim işi anlar, kollarını kavuşturup ölümü bekler. Ahmet Kerim'in bu yiğitçe davranışından etkilenen Samiye araya girip onu kurtarır. Bu vaka üzerine Ahmet Kerim yeniden politika hayatına atılır, yeni kurulan "Alemdar" gazetesine yazı işleri müdürü ve başyazar olur. Derin bir pişmanlık içinde öldürücü bir sevdaya tutulan Samiye, Ahmet Kerim'e mektuplar yazar, aracılar gönderir, yüz bulamaz, sonunda kendini öldürür. "Hürriyet ve İtilaf Fırkası"nın kurduğu "İhtilâl Komitesi" Mahmut Şevket Paşa'yı öldürünce, bir çok muhaliflerle birlikte Ahmet Kerim de tutuklanır, Bekirağa Bölüğü'ne atılır. Elebaşı sayılarak idam edilmesi ihtimali vardır. Ziya Gökalp'ın aracılığıyla kurtulup Sinop'a sürülür. Orada artık hiçbir şeyle ilgilinmez, kendini içkiye verir, ruhça ölür. Bir gün annesine mektup yazmak için kalemi eline aldığında elinin titrediğini görünce, artık "bitmiş" olduğunu anlar. (CK/2)

HÜSEYİN FELLAH ● Ahmet Mithat'ın romanı (1875) ● Fellâh, arapçada çiftçi demektir. İki Yeniçeri'nin İstanbul'da Galata kalesi yıkıntıları arasında yaralayıp bıraktıkları Civelek Mustafa'yı yoksul bir ana-kız ölümden kurtarırlar. Adı Şehlevent olan kız, anasına yardım için, kendisinin cariye gibi satılmasına razı olur ve dilsiz rolünde Cezayir'e kadar gelir. Civelek Mustafa da kendisini yaralayanları "temizledikten" sonra kaçtığı Cezayir'de Şehlevent'in cariyelik yaptığı konağa köle olmuştur. Mustafa ve Şehlevent, orada tanıdıkları yiğit ve kabadayı Hüseyin Felâh'a, efendilerinin reisi olduğu eşkıya kumpanyasının şerrinden kurtulmasında yardımcı olurlar. Roman eşmerkez daireler halinde genişleye genişleye devam eder. (MN/1)

IRAZCANIN DİRLİĞİ ● Fakir Baykurt'un romanı (1961) ● Yazarın bundan önceki **Yılanların Öcü** (1959) romanında olduğu gibi, olaylar Burdur'un Erle çukuru bölgesindeki Karataş köyünde geçer. Kişiler kadrosu, o romandakilere yenilerinin katılmasıyla oluşur. Eserin belkemiği Irazca Ana, oğlu Kara Bayram, gelini Haççe ve torunlarının yaşantılarıdır. Çevrenin güneşte kavrulduğu bir ikindi üstü, Kara Bayram'ın, dokuzuna yeni basmış oğlu Ahmet, öküzle ineği otlatmaya götürmüştür. Irazca'larla arası açık Muhtar'ın oğlu Cemal ve köy kurulu üyelerinden Haceli'nin kardeşi Boz Ömer, dostluk göstererek çocuğu tenha bir yere çekerler, Cemal uzaklaşır bir ara; dere içinde Ahmet'le yalnız kalan Boz Ömer, çocuğu kavrar ve tecavüz etmek isterse de, kendisine vereceklerini va'dettikleri bıçağı kapan küçük Ahmet, Boz Ömer'i boynundan yaralar ve kaçar. Bir süre gizle-

diği olayı, annesinin şüphelenmesi üzerine, ona açar; Haççe de kaynanasına anlatır. Irazca Ana, rezil olmaları korkusuyla şimdilik örtbas etmek ister, fakat çocuğun durgunlaşması, yemeden içmeden kesilmesi üzerine, o da telâşa düşer. Beri yanda Boz Ömer'le Cemal, dedikodu yapmaktadırlar. Seçim öncesi olduğu için muhtar, kendi çıkarları peşindedir, habersizdir olup bitenden. Söylentilerin kulağına gelmesi üzerine Kara Bayram, anasının da öğütlemesiyle ilçeye gider, kaymakamdan yardım ister. Boz Ömer'le Cemal tutuklanır. Irazca Ana memnundur, şu var ki muhtar ve Haceli, rüşvet ve hile yoluyla çok geçmeden iki tutukluyu hapisten kurtarırlar. Kara Bayram, serbest kalan iki zorba tarafından fena halde dövülür. Burdur memleket hastanesine götürülür. Yüzüstü kalan ekinler, Irazca'nın kardeşi Sultanca Kadın'la oğlu Şükrü ve ailenin diğer fertleri tarafından biçilir, harmanlanır. Başına dert açtığı, işlerini bozduğu için muhtarın düşman olduğu kaymakam, başka yere atanır. Yeni görevine gitmeden de köye gelerek, sevdiği saydığı Irazca Ana'ya veda eder. Hastanede arkadaş olduğu odacı Ali, Kara Bayram'a en doğru davranışın şehre göç etmek olduğunu, bu rezillerle uğraşılamayacağını söylemiştir. Bayram'ın aklı yatar buna. Hastaneye yeni bir odacı alınacağını öğrenince de bu işe talip olur. Taburcu edilip de niyetini gerçekleştirmeye köye döndüğünde, anasının itirazıyla karşılaşır. Fakat karar vermiştir Kara Bayram: Anasını feda ederek, çocuklarını toplayıp Burdur'a taşınır; Ahmet'i ve onun küçüğü Şerfe Kız'ı okula yazdırır; kendi de karısı Haççe ile birlikte hastanede çalışmaya başlar. Ahmet kendine gelmiş, aile kurtulmuş, fakat köyde düşmanlarıyla tek başına kalan yaşlı Irazca Ana'nın dirliği düzeni tamamen bozulmuştur artık.

ISSIZLIĞIN ORTASINDA ● Mehmet Eroğlu'nun 1979 Milliyet Roman Yarışması'nda birincilik ödülünü alan eseri (1984) ● Ayhan İlyasoğlu 1974'te Kıbrıs'ta asteğmen olarak savaşa katılır. Üç kişiyi öldürmenin, bir kişinin de ölümüne yol açmanın verdiği acıyla kendini vurur. Girne'de hastaneye yatırılır. Bir ay kadar tedavi görür. Terhis olunca Magosa'ya, oradan Mersin'e gelir. Sokakta Neşe'yle karşılaşır. Kızın annesini anımsar. İstanbul'da Yeniköy'de Zafer'in evinde geçirdiği yazı düşünür. Orada gördüğü mavili kadın, Suzan'ı gözünde canlandırır: Bahçede mayosuyla şezlongda güneşlenirken. Hayranlıkla seyretmiştir onu. O sıra henüz on altı yaşındadır. Komşu kızı Rezzan'la da arkadaştır. Liseyi Ankara'da arkadaşı Zafer'le birlikte okuyacaklardır... Mersin'de Suzan'ı arayıp bulur. Aradan on yıl geçmiştir. Kadın hariciyeci eşinden ayrılmış, bir narenciye tüccarıyla evlenmiştir. Kocası şimdi Kıbrıs'tadır. Ayhan geceyi onunla geçirir. Sonuç: hayal kırıklığı... Mersin'den Ankara'ya gider. Üvey kardeşi Murat'ın evine konuk olur. Yıllardır yolunu bekleyen Rezzan onu görmeye gelir. Boynuna sarılır, ağlar. Hâlâ sevmektedir onu. Başından geçenleri öğrenmek is-

ter. Ayhan bir türlü unutamadığı savaş sahnesini anlatırken titrer, terler. Kız şaşırıp kaygılanır. Murat'ın yardımıyla Ayhan haftada iki gün bir çocuğa ders verir. Dönüşte de Rezzan'a uğrar. Konuşurlar. Arkadaşlarından Metin bir akşam Ayhan'ı yemeğe çağırır. Halit'le Ersin de gelirler. Ersin çok içerek kusar. Ayhan onu taksiyle evine götürür. Mavi gözlü, sarışın, alımlı bir kadın onu karşılar. Kardeşini getirdiği için teşekkür eder. Ayhan ona istekle, beğeniyle bakarken Suzan'ı anımsar. Adının Ferda olduğunu öğrenir. Murat bürosuna uğrayan Ayhan'a yakında Ayşe adlı bir kızla evleneceğini, bunun için annesinin Ankara'ya geleceğini açıklar. Ayhan tedirgin olur. Oradan çıkınca meyhaneye gider. Arkadaşları Metin ile Halit de oradadır. İçerek eski günlerden konuşurlar. Hapisliklerini, sorgulamalarını anlatırlar birbirlerine. Ayhan karlı gecede üşür, güçlükle Rezzan'ın evine ulaşır. Kapı açılıp da Fazıl'la karşılaşınca şaşırır. Ondan kuşkulanmaktadır. Az sonra Fazıl gider. Ayhan öfkeyle onu nereden tanıdığını sorar. Rezzan karısıyla arkadaş olduğunu, gece kendisini eve onun getirdiğini söyler. Artık kendini toparlaması, bir karar vermesi gerektiğini bildirir. Ayhan sinirlenir. Tartışırlar. Sonra içer, birlikte yatarlar. Sabah kalkınca yeniden konuşurlar. İkisi de birbiriyle uzlaşamayacaklarını anlamışlardır. Özellikle Rezzan, sevişme sırasında Ayhan'ın kendisine Ferda diye saldırdığını duyunca, onunla evlenme umudunu yitirmiştir. Ayhan devrimci arkadaşlarından Ali'nin kendisini görmek istediğini öğrenir. Hemen evine gider. Sorgulamada işkence gören, ama kimseyi ele vermeyen Ali ağır hastadır, yakında ölecektir. Karısı Nalân'a yardım edilmesi gerekmektedir. Ayhan eski arkadaşını görünce çok üzülür. Ölümü düşünürken bir düşman askerini öldürdüğü sahne gözünde canlanır. Kendisine bir çeviri bulması için Rezzan'a uğrar. Onun iş arkadaşlarıyla bir partiye gider. Orada sarhoş olur. Sıkılıp çıkar. Gözünü açtığında kendini Rezzan'ın yanında bulur. Murat'la bir doktor ve Ayşe de başucundadır. Bunalım geçirmekte, yine savaşı anımsayıp sayıklamaktadır. Dokuz gün süren hastalığında adı geçenler ona nöbetleşe bakarlar. İyileştiğinde Ali'ye para bulmak için Ferda'nın evine gider. Salonda onun amcasıyla karşılaşır. Ondan Ferda'nın kocasının ölmüş olduğunu öğrenir. Sevinir. Az sonra içeri giren Ferda ona soğuk davranır. Bunun üzerine Ayhan iğneleyici, alaycı sözlerle onu şaşırtıp kızdırır. O da onu "deli" diyerek kovar, istediği parayı da vermez. Ayhan adresini bırakarak ve kendisini beklediğini söyleyerek çıkar. Halit'i arar. Ona Ali'nin ölmekte olduğunu bildirir. Halit ise onun kahramanca davranışlarını bireycilik diye niteler, eleştirir. Ayhan bir şişe votka alıp eve döner. Kapıda Ferda'yı görür. İçeri çağırır. Bir süre alaylı bir anlatımla konuşurlar. Ferda Ali'ye verilmek üzere bir çek uzatır. Fakat Ayhan'ın bir daha kendisini aramamasını şart koşar. Ayhan öfkeyle çeki yırtar. Ferda'nın Rezzan'la konuşup her şeyi öğrendiğini anlar. Sonunda Ferda onunla kalmaya razı olur. Geceyi bir yatakta geçirirler. Ali'nin evine giden Ayhan bir zarf

içinde parayı Nalân'a verir. Ferda akşam üstleri Ayhan'a gelir. Vahşice sevişirler. Ayhan onun kendisini geçmişten, bunalımdan, yalnızlıktan kurtaracağını sanır, ama umudu gerçekleşmez. Bir gün onu döver, öyleyken kadın ondan vazgeçmez. Birbirini acıtarak birleşmeyi sürdürürler. Arkadaşlarından Naci ile eşi Selmin, yolda giderken, Ayhan'ı görüp arabaya alırlar. Eve götürürler. Yeyip içerken Ayhan yine geçmişe dalar: Kıbrıs'ta rastladığı bir papaz ile Andoniça adlı Rum kızını düşünür. Bir ara Naci ona sataşır: "Kahramanlık adına içinizdeki pisliği, şiddeti kustunuz." Ayhan da ona korkak olduğunu söyler. Ayhan bir dağda göle yaslanmış bir otelde Ferda'yla yedi gün geçirir. Hiçbir şeyin değişmediğini sızıyla duyar. Artık bir dönemece geldiğini sezer. Ferda için yalnızca bir zevk aracı olduğunu anlar. Eve gelince Naci'nin bıraktığı bir not bulur: Ali ölmüştür. Ayhan sarsılır. Zafer'le Ali'den sonra sıranın kendisine geldiğini düşünür. İnsana, geçmişe ve geleceğe inancını yitirmiştir. Ali'nin cenaze törenine gider. Ayrılırken, Fazıl onu tutup arabasına doğru çeker. Ayhan ona "Alçak! Korktun, onu sen ele verdin!" diye bağırır. O da asıl muhbirin Metin olduğunu ve Zafer'in Antep'e kaçtığını açıklar. Ayhan çocukluk arkadaşı Zafer'i aramaya karar verir. Yola çıkmadan Ferda'yla son kez görüşür. Gideceğini söyler ona. Ferda nedenini sorar, ama o bunu açıklamaktan kaçınır. Ayrıca, onun evlenme önerisine de aldırmaz. Vedalaşıp ayrılır. Güneye giden bir otobüse biner.

İBİŞ'İN RÜYASI ● Tarık Buğra'nın romanı (1970) ● Komik Naşit adıyla ünlü tiyatro oyuncusu Naşit Özcan (1898-26 nisan 1943)'ın yaşamöyküsünü Burhan Arpad, uzun hikâyesi **Son Perde** (1961)'ye ayrıntılarıyla konu edinmişti. Tarık Buğra'nın romanındaki erkek kahraman Nahit, fizik yapısı ve Darülbedayi (İstanbul Şehir Tiyatrosu)'de başlayıp Şehzadebaşı'nda Direklerarası'nda kendi kurduğu tiyatrolarda devam eden sanat çabalarıyla, Naşit Özcan'ın benzeri, hattâ ta kendisidir. Nahit, topluluğa katılan oyunculardan, kantolarıyla hayranlar toplayan Hatice'ye gönül verir, evli olduğu ve dürüstlüğüne sığdıramadığı için de bu aşkı gizlemeye çalışır. Nahit, eski bir arkadaşı aktör Sadi'yi de, işsizliğine acıyıp kumpanyaya almıştır. Nahit'i kıskanan Sadi, Hatice'yi ayartmaya kalkar. Nahit'in intikamı, Sadi'yi çok sarhoşken sahneye çıkarıp seyircilere kendini rezil etmesi biçiminde olur. Şaşıran ve ürken Hatice, o gece intihar eder, Nahit'se eski yalnızlığına döner. ● Aşırı duygulu iki kişi arasındaki fırtmalı bir aşkı anlatan ve sonradan yazar tarafından oyunlaştırılıp Devlet tiyatrolarında oynanan (1972) roman, TRT 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında başarı ödülü kazanmıştı.

İBRAHİM EFENDİ KONAĞI ● Sâmiha Ayverdi'nin romanı (1964) ● Gediz derebeylerinden bir tiftik tüccarının oğlu ve 1909 yıllarında seksen yaş-

larında İbrahim Efendi, uzun seneler Meclis-i Maliye reisliği yapmıştır. Anadan, babadan kalma miraslarla daha baştan zengindir, gururludur. Kışları Şehzadebaşı'ndaki konağında, yazları Boğaz'da Çengelköy'deki köşkünde geçirir. İki kızı ve damatlarıyla görkemli bir hayat sürmektedir; Hilmi Bey ve Bâise Hanım adlarında iki de kardeşi vardır. Damatlardan Salih Bey, bütün bu servete sahip olabilmek hırsları içindedir. İkinci damat Yusuf Bey ise gönül ehli, hoşsohbet bir adamdır, karısının saçmalıklarına katlanabilmek için, kendisini içkiye ve musikiye vermiştir; sonunda intihar eder. Komşuları ve gelip gidenleriyle bir Osmanlı refah ve rahatlığı, eğlenceler düğünler, harem, selâmlık, uşaklar hizmetçiler; İbrahim Efendi'nin bir kalp krizinden ölmesiyle geçmişin malı olur. Şimdi konağın idaresi, Efendi'nin büyük kızı Şevkiye Hanımefendi'ye kalmıştır. Mal mülk üzerinde kâhyalar kadar bile yetkisi olmayan damat Salih Bey, karısıyla tartışmalarının boşunalığını anlar, konağı bırakır gider. Gelir yıldan yıla azalır, yeni kâhya Zaim Bey, ne yapar eder malı mülkü iki kızkardeşin elinden alır. İki kızkardeş de mallarını geri alabilmek için mücevherlerini avukatlara kaptırırlar. Avukatın biri konağın iki katını işgal etmiştir. Kızkardeşler, kendilerine bırakılan çatı arasında barınamayacaklarını anlarlar. Kayınbiraderleri Hilmi Bey'in oğlunun oğlu eczacı Sedat ve görümcelerinin oğlu mühendis Ekrem beyler, Şevkiye ve Şükriye hanımefendilere Fatih'te Hırka-i Şerif civarında bir ev kiralar, geçim ve bakımlarını sağlarlar. Önce yaşça küçük Şükriye, sonra da abla Şevkiye hanımların hayatları bu kira evinde sona erer. ● 19. yüzyıl İstanbul'unda bir Osmanlı konağında hayat ve geleneklerin, yaşanmış olayların sergilenmesi, düğümlenip çözülmesi doğrultusundaki eser, yazarın en ünlü romanlarından biridir. Yorum ve geniş özet: Arslan Ergüç, Çağrı dergisi (Konya), sayı 80, Eylül 1964.

İÇE DÖNÜK ve ATAK ● Mehmet Seyda'nın romanı (1973) ● 1916 doğumlu, Üsküdar'lı Saffet Erdal orta öğrenim görmüştür; İstanbul sinemalarında bilet denetimciliği yapan, bir belediye memurudur; evlidir, iki çocuğu vardır. Dostlarından Dr. Haçik Haygazoğlu'nun teşhisine göre, manyak bir adamdır Saffet. Nöbetleşe, birinden çıkıp ötekine giren, bazan iki ruhsal durumu iç içe yaşayan, hem manyak, hem melankolik bir adamdır (atak ve içe dönük). Roman, Ayı lakaplı Saffet'in 1951'dan başlayarak, evli iki yaşlarında, 1968'deki ölümüne kadarki hayatını, görevsel ilişkileri yanı sıra, özellikle küçük kızlara yönelik cinsel tutkunluklarını sergiliyor. Kızı Canan ondokuzuna, oğlu Ümit (kimya mühendisi) yirmibeşine gelmiş, anneleri Fatma Hanım, on yıldır kendilerini arayıp sormayan kocasına karşı boşanma davası açmış, bir oturumda boşanmıştı. Dili ve tekniği ilginç romanda Saffet Erdal'ın hem donuk, hem şaşırtıcı hayatı, sıra gözetmeyen zaman dilimleri halinde ve çokluk kendi kendisiyle hesaplaşma biçiminde, anılar ve çağrışımlarla bütünleniyor.

İÇERDEKİLER ● Melih Cevdet Anday'ın oyunu (1965) ● Yazarın "Olay, polisin tevkif kararı olmadan herhangi bir kişiyi süresiz olarak tutuklu bulundurabileceği bir ülkede geçer" diye belirttiği iki perdelik ve üç kişilik oyunda, polis müdürlüğünün siyasî kısım komiseri, bir yıla yakın tutuklu, otuzbeş yaşlarında ve cinsel bunalımlar içindeki öğretmeni konuşturabileceğini düşünerek, karısıyla odada başbaşa bırakmayı kabul eder. Fakat daha da artan bir sabırsızlıkla, tutuklunun bir hafta beklediği karısı hastalanmıştır, gelemez ve yerine kız kardeşi çıkagelir. İçindeki baskıların etkisiyle tutuklu, karısından isteyeceği şeyi baldızından isteyince genç kız, bu teklifi önce reddeder, sonunda razı olur. Soyunması bitmek üzereyken tutuklu, geriliminden kurtulur. Yarım saatlik konuşmanın zaferi, ahlâka ve törelere dönüş olmuştur. İçerdeki baldızı, tutuklunun karısı sanan komiser, birden değişmiş, sert-kaba, odaya girer. Kombinezonla durmakta olan kız çıkar ve sorgu, ta baştan tekrar başlar. ● Eser, 1965'de İstanbul Şehir ve Ankara Devlet tiyatrolarında oynadı.

İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN ● Sabahattin Ali'nin romanı (1940) ● Bir yaz günü Kadıköyü'nden Köprü'ye gelen vapurda Ömer, Emine Teyze ile karşılaşır ve Emine Hanım'ın yanındaki kıza, uzak bir akraba kızı Macide'ye âşık olur. Balıkesir'lidir Ömer, yirmibeş yaşlarındadır. Bir yandan, kayınılma ile girdiği Postahane'de çalışmakta, bir yandan da üniversitede sözde okumaktadır. Macide, Balıkesir'de ortaokulu bitirdikten sonra musikiye merakından dolayı Emine Hanım tarafından İstanbul'a getirilmiş, Konservatuvar'a yazılmıştır; altı aydır babasının yolladığı yirmibeş lira ile Emine Hanım'ların Şehzadebaşı'ndaki evinde pansiyon kalmaktadır. Emine Hanım'ın kocası Galip Bey yağ ticareti yapmaktadır, fakat işleri bozulur gitgide. Çok geçmeden Macide'nin babası ölür, Balıkesir'den gelen para gelmez olur. Emine Teyze'lerde sığıntı gibi kalmak istemeyen Macide, bir gece Ömer'le bir gezinti dönüşü, hakarete uğrayınca bavulunu alır; nereye gideceğini bilmeksizin, Emine Hanım'ın evini terk eder. Tesadüf, Ömer henüz kapı önündedir; durumu öğrenince Macide'yi Taksim yakınlarındaki pansiyonuna götürür. Artık bir karı-koca hayatı yaşamaktadırlar. Ömer, arkadaş kesesinden geçinir olmuş, karısını da profesörler, şairler, yazarlar çevresine sokmuştur. Bir akşam çalgılı bir bahçede fasıl topluluğunda piyano çalan bir genç, Ömer'in yanına gelir. Bu, Macide'nin ortaokuldan, aralarında platonik bir gönül bağlantısı geçmiş eski müzik öğretmeni Bedri'dir. Bedri, eski arkadaşı Ömer'le Macide'nin aile dostları olur, onlara paraca yardım eder. Ömer, kendisine her zaman istediğinden başka şeyler yaptıran, içindeki şeytan'ın esiridir. Çevresinin etkisiyle düştükçe düşer; bir ara arkadaşlarının bazılarıyla tutuklanır. Salıverileceği gün Bedri, Ömer'i ziyaret eder. Konuşmaları sonunda Ömer, hâlâ nikâhlanmadıkları Macide'yi Bedri'ye bırakır, aradan çekilir. Şimdi Macide, Bedri'yle yeni ve düzenli bir ha-

yatın eşiğindedir. ● İkinci Dünya Savaşı öncesi üniversite ve sanat çevrelerindeki sosyal, siyasî fikir yönelişlerini de gösteren, olaylarda tesadüfleri ön plana aldığı için de bir karşıtlıklar toplamı olan roman, aydınların oluşturduğu bir çevre yergisidir. Bu çevrenin en olumlu tipini yazar, ancak Bedri'nin kişiliğinde yaratıyor.

İÇLİ KIZ ● Abdülhak Hâmit Tarhan'ın oyunu (1875) ● Namık Kemal'in **Zavallı Çocuk** (1873), Recaizade Mahmut Ekrem'in **Vuslat yahut Süreksiz Sevinç** (1874) oyunlarıyla büyük benzerlikleri olan düzyazı eserde Mesut Efendi'nin kızı Sabiha, İzzet'i sevmektedir. Üvey anası Raife, nedimelerinden Emine'nin de yardımıyla, Sabiha'yı İzzet'e verdirmemek için dolaplar çevirir; kendisini kâh Sabiha, kâh Mesut Efendi'nin ilk karısı Nafia olarak tanıtıp onların adlarını kirletmekte iken durum anlaşılır ve düzelir. (MN/2) ● Geniş karşılaştırma: Dr. Gündüz Akıncı, Abdülhak Hâmit Tarhan-Hayatı-Eserleri ve Sanatı (1954).

İFFET ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1896) ● İstanbul'da Fatih civarında karısı, kızı ve oğluyla orta halli bir hayat geçiren Şakir Efendi, Müslüman olmuş bir Macardır. Kızı İffet'i Beyoğlu'nda bir Frenk pansiyonunda okutur. İffet'in pansiyondan çıktığının ikinci yılında Şakir Efendi ölünce ailenin durumu bozulur. Bir evden daha ucuzuna taşına taşına, sonunda mezarlıklar kenarında bir kulübeye sığınırlar. İffet nakış, dantel gibi el işleri yapıp satarak annesiyle kardeşini yaşatmaya çalışır. Annesi hastadır, akrabalarından olan nişanlısı Latif, bir iş için gittiği İzmir'de mektuplarını kesmiştir. Bir gün evlerine uğrayan bir kadın, İffet'e, kendisini Göksu'da görüp beğenmiş bir zenginin metresi olması teklifini iletir. Bunu önce nefretle reddeden İffet, durumlarının çok kötüleştiğini görerek, sonradan, kadına razı olduğu haberini yollar. Gitmeye hazırlandığı gün heyecan ve üzüntüden fenalaşır, hasta düşer. Bu olayları kâh kendi gördüklerine, kâh İffet'in yazdıklarına göre anlatan Hüseyin Rahmi, bir gün İffet'in mezarını arar, bulur: Sağında anasının, solunda da nişanlısı Latif'in mezarları vardır. İffet'in küçük kardeşi Sabri'nin de bir gemiye tayfa yazıldığını öğrenir. (MN/3)

İHTİYAR GENÇLİK ● Mehmet Seyda'nın romanı (1971) ● Yazar, May Edebiyat Ödülü'nü kazanmış (1969) eserini bir konuşmasmda (May dergisi, 17, Şubat 1969) şöyle tanıtıyor: "**İhtiyar Gençlik,** birçok romanlarım gibi çok yıllar önce yazılmıştı. **Yaş Ağaç**'m son iki bölümü arasına girer, konu 1932-1933 yıllarında Çorum'u alır. Behram Lütfü Bey (bk. Türkiye'de Sol Akımlar, s. 126) gibi, Ruşen Zeki Bey gibi, Anadolu'daki sol akımlarla bağlantılar kurmuş Türkçe öğretmenlerinin, o zamanki ortamda, bir ortaokul sınıfına, o sınıftaki bir çocuğa neler getirdiğini açaklamaya girişir.

Çevreyle, öbür öğretmenlerle onları karşılaştırır. Ergenlik dönemine yeni basmış bir çiçeği - burnunda delikanlıyı, değişimler geçiren ailesiyle, okul arkadaşlarıyla hep birlikte ele alır. Onun iç dünyasını, bunalımlarının nedenlerini, arkadaşlarının iç dünyaları ve bunalımlarıyla bir arada göstermeye çalışır..."

İKİ UYKU ARASINDA ● Tarık Buğra'nın hikâye kitabı (1954) ● Onüç hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede genç adam, Beyoğlu'nda bir meyhanede bir kadınla tanışmış, gece adını dahi bilmediği bu kiralık kadınla yatmıştır; hikâye ertesi sabah bu beraberliğin her ikisinde yarattığı geri plan duygularını inceliyor. **Mavi-Doç,** İstanbul'da bir taksi şoförüdür; dostu Sabahat'e bağlılığı, genç kadının bir başkasını sevmesiyle gölgelenmiştir. **Piyano ve Keman İçin,** İstanbul'da Servili medresesi odalarında barınan fakir üniversitelilerden Rahmi'nin sessiz ölümünü; **Beşinci** bir tren yolculuğunu anlatıyor. **Ufacık Ölü,** tabutsuz bir bebektir; Bayezit'te eski Küllük kahvesinin ardındaki musallâ taşına bir bahar günü minicik bir yorgana sarılı olarak, babasının kollarında getirilmiştir. **Pazar Nöbetine ve Sınırlara Dair;** ilhamını yazarın, bir ara öğretmen yardımcılığı yaptığı, İstanbul'da özel bir lisedeki bir hâtırasından alıyor. Kitabın sonuncu ve uzunca hikâyesi; mayıs ayında bir ikindi-üstü, Hisarlı ilçesinin **Şehir Kulübünde** toplanmış aydınların, içki ve oyunla artık değişmez kaderleri olmuş, monoton geceye dalışlarını konu edinmiştir. Hikâye kişilerinden Münir Cevdet Bey, kitabın daha önceki hikâyelerinden **Meçhul Kahraman'da** İstanbul Balıkpazarı meyhanelerinden birinde son yıllarını yaşarken, hâtıraları arasında daha belirgin anlatılmıştı. ● Kişiliğini, canlı-yoğun üslûbunda ve görünenin devamındaki iç yaşantılarda göstermesiyle oluşturan yazar, Millî Eğitim Bakanlığı yayınları arasında çıkan **Hikâyeler** (1969) kitabına, bu eserindeki hikâyelerden sadece dördünü almıştır.

İNCE MEMED ● Yaşar Kemal'in romanı (1955) ● Yazar, eserini şu cümlelerle tanıtıyor: "1925-1933 yılları arasında Toros dağlarında yüzelliden fazla eşkiya dolaşırdı. Hikâyesini ettiğimiz İnce Memed bunlardan biridir." ● İnce Memed, Abdi Ağa'nm zulmünden ötürü eşkiya olmuştur. Dikenlidüzü'ne yerleşmiş beş köyün sahibi olan Abdi Ağa, bu köylerin en büyüğü Değirmenoluk köyünde oturuyordu. İnce Memed de bu köyde doğmuştu, dul anasıyla yaşıyordu. Babası İbrahim ölünce ellerinde ne var ne yok almıştı, keçi-sakallı Abdi Ağa. Ana-oğul ikisini de dövüyor, zulmediyordu. Çocuk İnce Memed dayanamadı, anacığı Döne'den habersiz, köyünden kaçtı, civardaki Kesme köyünde iyi kalpli, yaşlı bir çiftçi olan Süleyman'a sığınıp ona çoban olduysa da, yerini öğrenen Abdi Ağa, kendi gitti, İnce Memed'i geri getirdi, daha da düşman kesildi ona. İnce Memed böyle büyüdü. Ana-oğulun sürdüğü ektiği toprak ürününün dörtte üçünü Abdi

Ağa kendine aldı, dörtte birini onlara bıraktı. Bir göz evde ana-oğul, yoksul fakir, dayandılar bu hayata. Bir tek inekleri vardı; aç kaldıkları üçüncü günün sabahı, onu da biraz yiyecek karşılığı, Ağa'ya bıraktılar. Büyümüş İnce Memed bir ara kasabaya indi; oradaki değişik hayatı, boyunduruksuz yaşamayı gördü. Şimdi komşu kızı Hatçe'yi seviyordu. Abdi Ağa'nın kel yeğenine nişanlamışlardı ki, Memed kızı kaçırdı ve Hatçe, ormanda kadın oldu. Peşlerine düşmüşlerdi. Yol, iz bulmakta usta Topal Ali'nin öncülüğüyle yerleri bulundu. İnce Memed, Abdi Ağa ile yeğenini vurdu ve takipçilere Hatçe'nin kılına dokunmamalarını seslendikten, Hatçe'ye de eve dönmesini, sonra gelip kendisini alacağını söyledikten sonra, karanlığa sıkılan kurşunlar arasında uzaklaştı, ormandan çıkıp önce Kesme köyündeki Süleyman Emmi'sine gitti. Beri yanda yeğen öldü, omzundan, bacağından birer kurşun yediği halde iyileşen Abdi Ağa, Memed'e karşı olanca hıncını Memed'in anasından çıkardı: Döve döve öldürdü kadını. Hatçe'yi de yeğenini öldürdüğü iftirasıyla hapse attırdı. İnce Memed, dağlarda önce Deli Durdu çetesine katıldıysa da, Durdu'nun taş-kalpli bir haydut olduğunu anlayarak ondan ayrıldı. Anasıyla Hatçe'nin başlarına gelenleri öğrenince, kendi gibi çeteden ayrılan Recep Çavuş ve Cabbar'la birleşti, Abdi Ağa'yı yakalamak istedi, ama iki baskında da ele geçiremedi Ağa'yı. Hatçe'nin Kozan hapishanesine götürüleceğini öğrendi, şimdi yanından ayrılmayan Topal Ali ile birlikte yolda baskın yapıp Hatçe'yi ve Hatçe'nin hapishane arkadaşı Iraz'ı jandarmaların elinden kurtardı, kaçırdı. Alidağı'nda sığındıkları mağarada Hatçe, Iraz'ın yardımıyla çetin bir doğum yapmak üzereydi ki, bir aydır dağın çevresinde dört dönen jandarmalar, mağarayı sardılar. O durumda kaçamayacaklarını anlayan Memed omzundan yaralanmıştı ki, çocuk doğdu. Tüfeğe kurşunu Iraz dolduruyor, Memed tek elle sıkıyordu. Mermi tükenince tüfeğine mendilini asarak Memed, mağara kapısına çıktı. Tek başına gelen müfreze komutanı Asım Çavuş, çok yiğitliğini gördüğü İnce Memed'i teslim almadı, geri döndü ve İnce Memed'in, bu oyunu kendisini vurmak için oynadığını söyleyerek, arkadaşlarını geri çevirdi. Jandarmalar, yorgun bitkin uzaklaştılar. "İnce Memed vurulmuş, Alidağı'nda tipi dinince ölüsü aşağı indirilecek" haberi, köye ve köyden kasabaya yayıldı. Abdi Ağa pek sevindiyse de, ikinci bir haberle, Memed'in Asım Çavuş elinden yaralı kaçıp kurtulduğu haberiyle altüst oldu. Şimdi Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünde genel af çıkacağı söylentilerine rağmen, İnce Memed kararsızdır, dağdan inmemiştir. Derken Alayar'da tekrar kuşatıldı, bir yüzbaşı komutasında bu seferki jandarma baskınında Hatçe vuruldu, öldü. Haberi köye, Iraz götürdü. Gelen muhtarla köylülere, İnce Memed, ölüyü teslim ederek, kucağında oğlu Memed, dağa yukarı çıktı. Orada Iraz, çocuğu alıp Antep köylüklerine gitmesine, kendi oğlu gibi büyütmesine izin istedi Memed'den ve üstündeki fişekleri soyup bir yere yığarak, kucağında oğlan, İnce Memed'den ayrıldı. Cumhuriyet'in onuncu yıl-

dönümünde, söylenen çıktı. Dağdaki eşkiyaların, birkaçı hariç, hemen hepsi inip tüfeklerini jandarma dairesine teslim ettiler. Af haberini İnce Memed'e Cabbar getirdi, kendi de gidip teslim olacağını söyledi. Memed hiçbir şey demedi, bir öğleüstü Değirmenoluk'a yaya indi. Köylü ona bir ev yaptırmış, bir at almış, tarlası da ektirilmiştir. Memed gösterilen ata atladı, köyden çıktı. Topal Ali'den, Abdi Ağa'nın kasabada kaldığı yeri öğrenmişti. Gece vakti, odasında bastırdığı Ağa'yı üç el ateşle öldürdükten sonra, peşinde kurşun yağmuru, atını Toros'lara sürdü, köye geldi, haberi verdikten sonra Alidağı'ndan yana gözden yitti gitti. İnce Memed'den bir daha haber ahnmadı, imi timi bellisiz oldu. ● Şiirli dili, anlatım ve tasvir gücüyle Türk romanı zirvelerinden olan eser, basılmadan önce Varlık Roman Armağanı'nı kazanmış (1955), basıldıktan sonra da 23 dile çevrilmiştir. Yaşar Kemal, sonradan eserine bir ikinci cilt ekledi. İnce Memed'in kaldığı yerden serüvenlerini de bu ciltte anlattı (1969).

INEK ● Nâzım Hikmet'in oyunu (1965) ● İstanbul'da Bulvar Tiyatrosu'nda oynanmış olan (1969) üç bölümlük, altı kişilik oyunun konusunu Günay Akarsu, bir eleştirisinde şöyle özetler (Milliyet, 16 mart 1969): "Oyunun asıl önemi, bütünüyle bir soyutlama, bir genelleme olmasında. Oyun belli bir yerde geçmiyor, oyun kişilerinin adları bile yok. Oyundaki inek, bir aldanmanın, bir aldatmanın simgesidir. Aile, ineğin kendilerine yararlı olacağını sanmaktadır. Bu amaçla olanaklarını zorlayarak bir inek satın alırlar. Oysa ailenin içinde bulunduğu şartlarda, ineğin, aileyi rahata kavuşturması mümkün değildir. Bu gerçeği göremeyen ailenin başarısızlığa uğraması kaçınılmaz bir sonuçtur. Ailenin damat adayı ise, zamana daha uygun bir meslekten (şoför) olduğu, başka bir çevrede yaşadığı için inekle bağdaşamaz bir türlü. Gerçi o da ineğin neden aileyi kalkındıramayacağını pek bilmez, ama hiç olmazsa mesleğinden ve çevresinden gelen etkilerle, ineğe karşı çıkar. Geçen zaman, doğruları aileye de anlatır: İnek, süt vermek şöyle dursun, tam bir belâ olmuştur. İneğe bakmak için ana, işinden çıkar; kız Konservatuvarı bırakıp gene çalışmaya başlar; çocuk, derslerini sermek zorunda kalır. Ailenin sıkıntısı dayanılmaz bir hal almıştır. İneği besleyebilmek uğruna, yasa-dışı yollara bile baş vururlar; parasızlıktan kimi akşamlar yemek yiyemezler. Mutluluğunu bütün bütün yitiren aile, var gücüyle inek için çalışmaktadır artık. İnek, onları sömüren bir varlık haline gelmiştir. Gene de ailenin her kişisi, ineğin gerekliliğine birbirini inandırmaya çabalar. İneği, kendilerine yararlı olsun diye aldıklarını unutmuşlardır sanki. İnek, üzerinde tartışılmaz bir değer olup çıkmıştır. Biz ineksiz yaşayamayız diyerek birbirlerini inandırmaya, kandırmaya çalışırlar. Oysa her biri, içinden, ineğin ölümünü dörtgözle beklemektedir. Ama öyle şartlanmışlar, gerçeklere öyle yabancılaşmışlardır ki, ölüm haberine üzülmüş görünürler. Ancak ineğin geri gelmesi korkusuyla birbirlerine açılıp rahatlarlar."

İNSAN KURDU ● Tarık Dursun K.'nın romanı (1959) ● Anası ölmüş, yaşlı babasını köyde bırakmış Ali, kasabada bir kereste fabrikasında çalışırken, kavga çıkardığı için işinden atılır; Derviş'in kahvesinde tanıştığı İbram Usta'nın yardımıyla bir inşaata bekçi olur. Yeni arkadaşlarından Çolak ile bir gece, kasabanın genel kadını Gülizar'a gider; karanlıkta iki siyah göze: Gülizar'ın kızı Zeynep'e âşık olur. Ali ile Zeynep evlenirler. Gülizar, Ali'ye bir at, bir araba alır; Ali şantiyeden ayrılır, yapılara kum çekmeye başlar. Bir gece Gülizar'la kızı kaçırılır. Ali ile Çolak kaçıranları bulurlar. Ali, iki kişiyi öldürmüştür. Zeynep'le kaçar. Yolculuk zahmetlidir; dağ köylerinde dinlenerek, azık alarak kaçmaktadırlar; tek düşünceleri denize ulaşabilmektir. Bir çobandan, dağlarda dolaşan Efe Murat Ağa'nın fakir babası olduğunu öğrenirler. Ali'nin atı ölür. Artık yayadırlar. Derken Murat Ağa çıkar karşılarına ve onlara yardım eder. Peşlerindeki jandarmalardan, birkaç kere güçbelâ kurtulurlar. Korkunun daha da uzağa çektiği deniz günün birinde karşıdan görünür. Murat Ağa'nın yardımıyla, deniz kıyısında bir köyün muhtarına misafir olurlar. Bir motorla karşılardaki adalara kaçacaklardır. Hazırlanırlar, fakat jandarmalar tarafından sarılmışlardır: Murat Ağa vurulur ölür, Ali ile Zeynep teslim olurlar. ● Roman, iki bölüm. **İki Yıllık Kasabalı** genel başlığını taşıyan birinci bölümde Ali'nin iki kişiyi öldürmesine kadarki olaylar anlatılıyor. **Delidağları** genel başlığını taşıyan ikinci bölüm, Ali ile Zeynep'in kaçışlarının hikâyesidir. **Sonuç,** yani Murat Ağa'nın vuruluşu ile Ali'nin ve Zeynep'in teslim oluşları, kitabın başındaki birinci bölüme ek'te anlatılmıştır ki, böylece sonuç, önceden belirtilmiş olur, sonucu hazırlayan sebep ve ortamların sıralanmasına ondan sonra geçilir.

İNSANSIZ ŞEHİR ● Orhan Hançerlioğlu'nun hikâye kitabı (1953) ● İçinde kısa kısa yirmidört hikâye bulunan kitap, yazarın daha önceki **Karanlık Dünya** (1951) romanını oluşturmuş gerçeklerin ayrıntılarını yakından gösterme niteliği taşıyor: Anadolu'nun çeşitli sorunlarını ele alıyor. Yalnız son sekiz hikâye, köy - kasaba hayatından kesitler olmak dışına çıkıyor; çocukluk ve gençlik yıllarına ait büyük-şehir hikâyeleri oluyor. **Yalnız O Pazar** ve **Her Şey Aşk İçin** hikâyeleri, konularını lirik planda bir lise aşkından ve bu aşkın mutlu bir evlilikte devamından alıyor. ● Eser, asıl sanatını romanda göstermiş yazarın tek hikâye kitabıdır.

İNSANSIZLAR ● Yıldırım Keskin'in oyunu (1962) ● Dört tabloluk oyunda olay, en yakın şehirden yirmi kilometre uzakta, ahşap bir evin tek odasında otuz yaşında bir kadınla kırk yaşında bir erkek arasında geçer. Yağmurlu, fırtınalı bir gece vakti, çekinerek eve giren kadından az sonra, erkek de gelir; kendisini orman mühendisi Mümtaz diye tanıtır, önce kadını evin tek başına yaşayan hanımı sanırsa da, sorduğu sorulara aldığı cevap-

larda ev ve eşya ile kadın arasında boşluklar görür. Erkek, bir gece için burada kalmak zorunda olduğunu söylemiş, yatma vakti gelmiştir. Erkek, divana uzanacağı sırada inler: yaralıdır, kolu kan içindedir. Ertesi sabah kadın, kasabaya iner, yiyecek, ilâç ve gazete getirir. Eczanede dün gece fırtınadan yararlanarak, iki erkekle iki kadının, hapishaneden kaçtağını duymuştur; bundan bahseder. Konuşmaları ilerledikçe, ikisinin de aynı hapishaneden kaçtıkları ve bilmedikleri bu eve sığınmalarının bir tesadüf olduğu ortaya çıkar. Geceye doğru ıssız eve yaklaşan bir otomobil sesi, her halde polisler, kısa beraberliklerindeki tedirgin mutluluğu sona erdirir. ● Eser 1962 şubatında Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynandı.

İNTERMEZZO ● Fikret Adil'in hikâye kitabı (1955) ● Kitap baştan sona tek olayın hikâyesidir., **Asmahmescit 74** adlı eserinde Türk sanatçılarının bohem hayatlarını anılar, öyküler biçiminde yansıtmış olan yazar, 93 sayfalık bu kitabına, 1932 yılının son aylarında, bir grupla İstanbul'a gelmiş Yunan aktörü Yorgos Pappas'ın, İstanbul gazetelerinde de yer almış, aşk macerasını konu edinir ve aktörün, musevi kızı Tina'yı İstanbul'dan Yunanistan'a kaçırışını neşeli, eğlenceli bir anlatımla hikâyeleştirir.

İNTİBAH yahut SERGÜZEŞT-İ ALİ BEY ● Namık Kemal'in romanı (1876) ● Ali Bey adında bir genç, İstanbul'da Çamlıca'da Mahpeyker isminde, zamanın meşhur bir aşiftesiyle tanışır. Hayat görgüsüzlüğünden dolayı bu kadına bağlanır. O zamana kadar çok itaatli bildiği oğlunu gittiği bu korkulu yoldan çevirmek için annesi, Dilâşup isminde bir cariye alır. Terk edildiğini anlayan Mahpeyker, Ali Bey'den öç almak için, Dilâşup'a iftira ettiği gibi, Ali Bey'i de annesinin ölümüne sebep olacak hallere sürükler ve nihayet Ali Bey'i öldürtmek için bir batakhaneye getirir. Orada mahsus hazır bulundurulan Dilâşup, Ali Bey'i ölümden kurtarırsa da kendi ölümüne sebep olur. Bütün dolapların Mahpeyker tarafından çevrildiğini anlayan Ali Bey de onu öldürür, atıldığı hapishanede altı ay sonra da kendisi, Ali Bey, ölür. (MN/2) – Arapça intibah sözcüğünün karşılığı: Uyanış'tır.

İPEK ve BAKIR ● Tomris Uyar'ın hikâye kitabı (1971) ● Onyedi hikâye. Kitap üzerine yazdığı bir değerlendirmeye hikâyecinin "geleneksel anlatıştan ayrıldığını, eski hikâyenin olay-yer-süre, hattâ çoğunda kişi gibi temel öğelerine pek önem vermediğini, hikâyelerini daha çok izlenimler, imgeler, anılar, tasvirler üzerine kurarak çağrışımlar ve iç konuşmalarla yürüttüğünü" belirterek başlayan Asım Bezirci, bu arada hikâyelerin konularını da "kabaca" verir: Şükriye ile babasının dedeyi görmeye gitmesi (**Çiçek Diriltıcileri**), bir kız çocuğunun anıları (**Temmuz**), bir ihtiyar kadının yalnızlığı, yaşantısı (**Kuytuda**), altı yıl sonra karşılaşılan eski bir kız arkadaşla

konuşma (**Konuk**), saralı bir uşağın geçmişini düşünmesi (**Rüzgârı Düşün**), iki komşu kadının söyleşmesi, çocuğun onları dinlemesi (**Dağlar Sada Verip Seslenmelidir**), terzi Leylâ'nın burjuvaca evlenmesi (**Düğün**), düğün töreni üstüne Leylâ'nın bir arkadaşının izlenimleri (**Gün Döndü**), düğüne geç giden gündelikçi İkbal'in gözlemleri (**Uzaktan Yoldan**), Leylâ'nın kardeşi Nuri ile evlenen Nevin'in hayatından çizgiler (**Biraz Daha**), yengesinin ziyareti dolayısıyla küçük yengenin duydukları (**Yürek Hakkı**), evde kalmış bir kapıcı kızının kırgınlığı (**Ovasız**), bir esnaf ailesinin bireyleri arasındaki ufak sürtüşmeler (**Kurban**), gecekonduda oturan ve oğlu hastalanan bir kadının memleket özlemi (**Allı Turna**), hizmetçi Gülizar'a kocası Sefer'in gönderdiği ve Nimet Hanım'ın yanından ayrılmasını öğütlediği mektubun yankıları (**Evin Sonu**), kocasından ayrılmış bir çocuklu kadının mektubu ve anıları (**Sarmaşık Gülleri**). Yeni A dergisi, sayı 6, Eylül 1972.

İPSİZLER ● Sabahattin Engin'in oyunu (1970) ● Onsekiz kişilik oyunda olay, yirmidört saat içinde geçer. Karabıçak adıyla tanınan kabadayı Ahmet, sevdiği bir genelev kadınıyla evlenerek dürüst bir insan olmaya karar vermiştir. Fakat gerek Ahmet'in birdenbire uysallaşmasını anlamayan kadının densizliği, gerekse çıkarlarından olmamak hırsıyla genelev patronunun hazırladığı tuzak, kırk yaşlarındaki bahtsız adamın, kendini koruma zorunluğuyla bir cinayet işleyip tekrar hapse düşmesine neden olur.

İSHAK ● Onat Kutlar'ın hikâye kitabı (1959) ● Sekiz hikâye. **Çatı**'da istenmeden dama çıkıp onaracağım diye çatıyı yıkan adam; hastalığına rağmen yağmurda, sokaklara çıkacağım diye ayak direyen büyükanne; yağmur altında dörtbir yanı akan, "başını alıp giden ev"le birlikte çekip gitmek özlemleri içinde çırpınan delikanlı; hep kendilerinden, koşullarından sıyrılmak isteyen kişilerdir. **Horozlar** hikâyesinde, içinden horoz gibi ötüvermek gelen, bilinçle-bilinçaltı arasında "çevresinin sert aile kalıpları" içine düşüp düşüp çıkan, ama sonunda gene de ötüveren büyükanne; **Yunus** adlı hikâyede çevresinden kurtulmak için bir mescit hücresine sığınıp elindeki kitapla birlikte "bir kâğıt gibi sonsuza doğru katlana katlana" kendini ölüme bırakan Yunus Amca; ikisi de gene bir kendinden kaçışın canlı örnekleridir. Dokuz yıllık memurluk hayatını "bir makine düzeni içinde geçiren" **Kediler** kahramanını, günün birinde her şeyi bir yana atarak ömrünü kediler arasında geçiren bir sapık ahbabın evine kapanmaya itiveren o "bilinçsiz atılış" taki ruh durumu ile, **İshak** hikâyesindeki çiftçinin "masallar uydurarak, onlara inanarak yaşayışı" ndaki ruh durumu da aynı bunalım çizgisi üzerindedir. **Kül Kuşları** hikâyesinde küçük Gazel, annesinin ölüm haberini getirmiş olan postacının ikinci gelişinde acı bir çağrışımla titrer. **Hadi** hikâyesinde yersiz bir kıskançlık yüzünden bir adam, küçük bir kızın

annesini vurmuş, sonra da kendi canına kıymıştır. Küçük kız, bu dramı masa altından seyretmekte, belki de evine sayısız erkek alan annesinden görmüş olmanın doğurduğu şartlı bir refleksle şimdi ölü adamın ayakkabı bağlarını çözmeye çalışmaktadır. **Dördüncü** hikâyesinde kumarcılar, kâğıtsız kumar oynarlar. **Horozlar'**da küçük oğlan çocuğu, büyükannesinin iftar topunu beklerkenki sabırsızlığını sayılarla gidermeye çalışır: Masallarla besli kafasında, sayıların gümüş saplı anahtar kümesi halinde sofraya doğru yayıldığını düşler. ● Hikâyelerinde renkli-şiirli bir anlatım kullanmış, masal motiflerinden ve rüya mantığına giren gerçeküstü öğelerden ustaca faydalanmış yazarın bu kitabı, Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü'nü kazanmıştır (1960) ● Bu madde, Vedat Günyol'un bir incelemesinden (**Dile Gelseler,** 1966, s. 230 vd.) bazı bölümlerin alınmasıyla hazırlandı.

İSPİNOZLAR ● Orhan Kemal'in oyunu (1965) ● **Devlet Kuşu** (1958) romanını Orhan Kemal, sonradan üç perdelik bir oyun biçimine soktu. Konu aynı konu, kişiler o romandaki kişilerdir. İlkin 1964'de İstanbul Şehir Tiyatrolarında sahneye konan **İspinozlar,** sonradan özel tiyatrolarda **Yalova Kaymakamı** adıyla da oynandı.

İSYANCILAR ● Recep Bilginer'in oyunu (1964) ● Olayı yakın bir geçmişte bir güney Anadolu köyünde geçen üç perdelik oyunda "toprağı az olan köylü, öğretmenin uyarmasıyla, hazineye ait toprağın kendisine dağıtılması için müracaat eder, fakat düzenbaz muhtar, bu dileği valiye, isyan şeklinde bildirir. Çekmediği kalmayan köylü, haklarının tanınması için direnir. Özellikle Fadime Nine, köylüsünün önüne düşer, muhtarı seçmezler, sandığa hile karışmasm diye de, sandığı muhtara vermezler." Köylülerin nerdeyse öldürecekleri densiz adam, son sahnede bile hâlâ muhtarlığı için yakınmaktadır. Onun yüzünden mapuslara düşmüş köylüler, Fadime Nine'nin önlemesiyle bırakırlar muhtarı. Yaşlı kadın, köyden defolup gitmesi şartıyla onu da hükümeti de bağışlamıştır. ● On kişili, otuza yakın figüranlı ve sağlam yapılı oyun, önce Ocak 1964'te İstanbul Şehir Tiyatrolarında oynanmış, epik havasıyla da yılın en beğenilen oyunlarından biri olmuştu.

İŞ DÖNÜŞÜ ● Fethi Savaşçı'nın hikâye kitabı (1972) ● Onüç hikâye. İlk hikâyelerin konuları yazarın başından geçmiş bazı olaylardır: Ödemiş ilçesine bağlı Birgi bucağının Taşpazar köyünde doğmuş olan yazar, ilkokulun dördüncü sınıfında iken sınıf arkadaşı Ayşe'ye gönül vermiştir (**Birgi Deresinde**). Bir ara **Bakkal Çıraklığı'**nda çalışmış, sonra duvarcı olmuştur. Duvarcılığı sırasında Bozdağ'ın başında yapılacak bir **Okul İşinde** temel kazmış, **Ahmet Duvarcı Olacak** hikâyesinde bu zanaatın inceliklerini, törelerini, usta-çırak ilişkilerini başarıyla yansıtmıştır. Kitaba adını veren hikâyede

çevre köylerden birindeki caminin örtüsünü kiremitleyip dönerken, yolda bir köylü çocuğuyla kısa bir ahbaplık kurar. **Receb'in Anası**'nda, gene Birgi bucağında, büyük oğlu vurulan Esma Kadın'ın, kocasından kalma mavzeri boynuna asarak gecenin karanlığına karışıp gittiğini görür. **İsmail Hakkı** da yazarın arkadaşıdır, bir yorgancının oğludur; Ödemiş ortaokulunu bitirince "Hafta Sonu" adında bir gazete çıkarıp kendi şiirlerini yaymaya, tanıtmaya kalkar; ilk sayının sadece dört tane satılması üzerine manen yıkılarak, yazardan aldığı borç para ile, düşlerinin kenti İstanbul'a doğru yola çıkar. İki hikâyede yazar, anılarını değil, gözlemlerini anlatıyor: **Pis Politikacıdan Sonra** hikâyesinde, iktidar partisi ilerigelenlerinden bir konuşmacının, bir orman köyünde saçtığı nifak tohumları beklenen sonucu vermiş ve köylüler, ülkücü öğretmenle orman memuruna düşman olmuşlardır. **Kara Suluk Yürüdü** hikâyesinde "Kara suluk, topraktaki buzların çözülüp küçük sızıntılar halinde akmasıdır". Martın ikinci haftası, Karaköy'de dörtgözle beklenen bu "yürüme", köylülerin tütün dikimine başlamaları anlamındadır; artık köy sevinç içindedir. Kitabın son üç hikâyesinde araya, yazarın da işçi olarak gittiği Almanya giriyor: **Uzun Yola Çıkacak Kadın**'da bir erkeğin, çocuklarını bırakıp işçi olarak Almanya'ya giden karısını uğurlayışı anlatılmaktadır. **Birinci Kata İnemem**'de otuzbeş yaşma kadar evlenmemiş, evlenememiş Alman kızı Helga ile Zonguldak'lı işçi Memet arasındaki soğukluğun dostluğa dönüşmesi işleniyor. **Su Gibi Bira Akarken** hikâyesinde de bir birahanede Almanlarla konuk işçiler arasındaki kaynaşmalar, nefretler saptanıyor, yorumlanıyor.

İŞSİZ ● Orhan Kemal'in hikâye kitabı (1966) ● Yazarın **72. Koğuş**'un ilk baskısından (1954) seçtiği dört hikâyeye (**Kömürcü, Numaracı, Üzüntü, Pervin**) sekiz yeni hikâye ekleyerek çıkardığı kitap. İlk defa bu kitapta bir araya gelen **Büyücü, Cünha, Piyango Bileti** hikâyeleri **Ekmek Kavgası**'nın dördüncü baskısına (1968) **İşsiz, Hacet Kapısı, Babalar ve Oğullar, Yandan Çarklı, Doğum** hikâyeleri ise **Grev**'in ikinci baskısına (1968) aktarıldığına göre, **İşsiz** kitabının yeni baskıları yapılmayacağı düşünülebilir. Orhan Kemal'in bir karakter yaratmada en başarılı, en ustaca hikâyelerinden biri olan **Kömürcü**'de eski kantocu Rum Klara, sonradan bir aşk uğruna din değiştirmiş, Hatice olmuş, geçkin fakat hovarda-bıçkın bir kadındır. Şimdi kömürcülük yapmakta, işçisi olan delikanlı Hasan'la metres hayatı yaşamaktadır. **Numaracı**'da veremin üçüncü devresindeki kızım için diyerek ondan bundan para sızdıran bir adam anlatılır. **Pervin** bir zengin evinde iki oğlanın gönül eğlencesi bir hizmetçi kızdır; oğullarından birini bir gece kızın odasından çıkarken yakalayan baba, kendi cinsel açlığını da giderdikten sonra, kızı kovar. **Büyücü**'de işinden atılmış bir postacı, ünlü bir büyücü olur; suçüstü yakalanınca kenar mahalle halkı adamı kaçırır, kurtarırlar. **Cünha**'da Sivas köylüğünden İsmail, imam nikâhıyla yaşayageldiği

karısına medenî nikâh kıydırmak ister; çünkü tanışlarından Ömer, biraz da gönüllü kadını İstanbul'a kaçırmıştır. Gelip kadını bulan İsmail, kendisine kanun nikâhı kıydırırsa kadının "cünhah düşeceğini", o zaman kimsenin kaçıramayacağım söyledikleri için, şimdi bu iş peşindedir. İlçenin adliyesinde açıkgöz iki takipçi, İsmail'i çekiştirirlerken, kadın gene ortalardan kaybolmuş, kaçmıştır. **Piyango Bileti**'nde bir karı koca, istikbal hülyaları kurup çıkacak ikramiye yüzünden kavga etmek üzerelerken, paraların bankaya kadın adına yatırılmasına karar vererek barışırlar. **İşsiz** hikâyesi, bir sarhoşluk gecesinde tanıştığı, senli benli olduğu işsize kartını veren doktorun, ertesi gün ümitlerle muayenehanesine gelen adamı tanımak istemeyişini, hastabakıcıya kapı dışarı ettirmesini anlatır. **Hacet Kapısı**'nda Emeti Kadın, kocası öteberisini satıp, kavruk oğlunu fabrikaya sokmak üzere, şehre gelir. Çocuğun nüfus kâğıdı yoktur; çıkarılır. Bu sefer de doktor muayenesinde çürük çıkar çocuk. Varını yoğunu tüketmiş Emeti Kadın, dünyası yıkılmış, geri döner. **Yandan Çarklı**'da daracık bir odaya sığışmış on kişilik bir ailenin, gene de mutlu, ümitli hayatları canlandırılır. Kısalığına rağmen güçlü, yoğun **Doğum**'daki doğum pamuk tarlasında olmuştur: Ferho Üzeyir'in karısı Gülizar, bir köpeğin aç bakışları karşısında, korkular içinde bir oğlan doğurur.

İZMİR'İN İÇİNDE ● Samim Kocagöz'ün romanı (1973) ● Olay 1959'da İzmir'de başlar. Hidayet ve ağabeysi Hamdi Koryürek beyler, büyük bir şirketin sahibidirler. Hidayet Bey şirketin dış ticaretini, Hamdi Bey de iç ticaretini yönetir. Hidayet Bey'in yanında, şirketin döviz işlemlerini çekip çeviren, yirmibeş yaşında ve tenis şampiyonu Emre de, Hamdi Bey'in kızı Gülseren'in sevgilisidir. Aileler, gençlerin evlenmesini kararlaştırırlar. Demokrat Parti baskı döneminin kapanmasını sağlayan 27 Mayıs 1960 devriminde Hidayet Bey'in ondört milyon liralık bir otomobil lastiği karaborsacılığını yönettiği, bu kazancı Avrupa bankalarına kaçırdığı anlaşılırsa da adam kanıt yetersizliğinden salıverilir. Bu işe Emre'nin de adı karışmış, Emre de tutuklanmıştır. Fakat Emre'nin suçsuzluğu hemen ortaya çıkar. Şerefiyle oynanmış Emre, gayet serinkanlı, Avrupa'ya gitmeye hazırlanan Hidayet Bey'i öldürmek ister, ama başaramaz bunu. Evine, nişanlısına ve kendisini anlayan, çok seven, kayınbiraderi Uğur ve eski petrol mühendisi Cahit Demiroğlu ile ortak kurmakta oldukları plastik eşya fabrikasına döner. ● Emre'nin babası, altmışdört yaşında, emekli albay Nazif Tınaztepe'nin İstiklâl Savaşı anılarından parçalar da veren romanın bir başka özelliği de, Birinci Cihan Harbi'nden (1914) günümüze, türlü dönemlerdeki hükümet politikalarını eleştirmesidir. Roman üzerine bir değerledirme, Fethi Naci'nin **Edebiyat Yazıları** (1971) kitabında görülür.

JÖN TÜRK ● Ahmet Mithat'ın romanı (1910) ● Yazarın son romanı. Batı-

lı olmaya özenen İstanbul konaklarından biri de Alafranga düşkünü Kâzım Bey'in konağıdır. Büyük bir dairede çalışmakta olan Kâzım Bey, kızı Ayşe'yi Fransız muallimeler tutarak yetiştirmiştir. Öyle ki, çok serbest büyüyen Ayşe, adını beğenmez, Fransızca "la biche" kelimesinin Türkçe karşılığı Ceylan ismini alır. Ceylan, on yaşında çok iyi Fransızca öğrenmiş, onüç yaşında kadınlık arzularına susamıştır; on yedisinde aşk konusunda yaşıtı delikanlıları utandıracak kadar ataktır. Ceylan, Galatasaray lisesini bitirmiş, Hukuk'a devam eden Nurullah'a âşık olur, bir gün delikanlıyı bir miktar afyonla uyutur ve oda hizmetçisiyle birlikte götürür, alt katta bir odaya yatırır. Gece yarısı, gizlice yanına geldiği Nurullah'tan gebe kalır. Sonra da Nurullah'ı kendisiyle evlenmeye zorlar; oysa Nurullah, Ahdiye adında bir kızla evlenmek üzeredir. Ceylan, öç almak için, babasının kitaplığından seçtiği zararlı kitapları Nurullah'ın odasına taşıtır, aralarına da kendi yazdığı uydurma mektuplar koyar; babasının imzasıyla da bir ihbar mektubu yazarak, Nurullah'ın odasına baskın yaptırır. Bu yasak kitaplar yüzünden Nurullah, Ahdiye ile evleneceği gün tutuklanır, Akkâ'ya sürülür. Ancak sekiz yıl sonra, 1908 Meşrutiyeti'nin ilânı üzerine özgürlüğüne ve Ahdiye'sine kavuşur. ● Özet, Mustafa Baydar'ın **Ahmet Mithat/ Hayatı, Sanatı, Eserleri/**(1954) kitabından alındı.

JÖNLER ● Bekir Fahri'nin romanı (1910) ● Edebiyat tarihlerimizde adı geçmeyen, hayatını ve eserlerini ilk kez 1965'te Cevdet Kudret'in bir incelemesinden öğrendiğimiz Bekir Fahri'nin **Jönler** romanının konusunu da o araştırmadan alıyoruz: Mekteb-i Tıbbiye öğrencisi Necip, II. Abdülhamid'in baskılı yönetimine karşı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin memleket içinde yaymaya çalıştığı özgürlük hareketine karışır, üzerinde bulunan "evrakı muzırra" (zararlı kâğıtlar) yüzünden ilkin Taşkışla hapishanesine, oradan da Trablusgarp hapishanesine atılır; bir süre sonra hapishaneden kaçarak Mısır'a gider. Hiçbir yerden geliri olmadığı için, Mısır'da korkunç bir sefaletle karşılaşır. Uygun bir iş ararsa da bulamaz. Aralarına katıldığı Jön Türkler'den çoğunun yoksulluk yüzünden, ya da başka nedenlerle, türlü yolsuzluklara karıştıklarını, hattâ içlerinden kimisinin saray hesabına hafiyelik edip arkadaşlarını jurnal ettiklerini, bu yolla kendilerini affettirenlerin "içeriye" (memlekete) döndüklerini üzülerek görür. İlkin Jön Türkler'i korur gibi davranan Mısır Hidîvi'nin de, Babıâli ile anlaştıktan sonra, onları sıkıştırmaya başlaması yüzünden, Jönler birer ikişer Mısır'dan uzaklaşıp başka yerlere gitmeye başlarlar. Necip de günün birinde Mısır'dan ayrılır. ● Romanın edebiyat tarihimizdeki değeri için, özeti aktardığımız kaynağa bakınız: (CK/1)

KADERİN CİLVESİ ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1964) ● Yazarın ilk kez ölümünden yıllar sonra basılmış romanlarından biri olan eserde

namusla açlık sorunu ele alınıyor. Şemi, para ile her rezaleti geçerli sayan, ahlaksız bir adamdır; elli yaşlarında, gelenek ve göreneklere bağlı, namuslu fakat zayıf iradeli Baba Salâh ise, bütün varlığı büyücek bir ev, altı kişilik bir aileyi geçindirebilmek sıkıntısı içindedir. Şemi bu fırsattan yararlanır, üç aylık kira karşılığını hemen sayarak Salâh'ın evini kiralar; alt katta iki odayı Salâh'm ailesine bırakmıştır. Şemi, evi önce kumarhane olarak kullanır, sonra da "asrî buluşma yeri"ne çevirir. Salâh bir yanda namusu ve şerefi, bir yanda aç kalma korkusu arasında kendi kendisiyle uzun çekişmelerden sonra, duruma ahşır, zamanla da Şemi'nin yardımcısı olur. Ailede kopmalar başlar: Salâh'm oğlu ve kızı evi terk ederler. Günün birinde bir yabancı gelir ve Salâh'a oğlunun, geçkin bir Rus kontesiyle Rusya'ya kaçtığını, orada öldürüldüğünü haber verir. Kızı da bir delikanlı ile seviştikten sonra bir başkasını bulmuş, o da öldürülmüştür. Çocuklarına kötü örnekler gösteren babanın işlediği günahın cezalarıdır bunlar. ● Geniş özet ve romanın değerlendirilmesi: Agâh Sırrı Levend, Türk Dili dergisi, Ekim 1964.

KAÇAK ● Ayla Kutlu'nun romanı (1979) ● Üstün Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde toplumsal ekonomi asistanıdır. Araştırma yapmak ve tezini hazırlamak üzere burslu olarak ansızın Paris'e gider. Üç yıl birlikte yaşadığı sevgilisi Ayhan bu kaçar gibi gidişle şaşırır. Merak ve üzüntüden günlerce kendine gelemez. Üstün'den bir açıklama bekler, ama haber bile alamaz. Üstün'ün arkadaşı asistan Cahit öteden beri Ayhan'a ilgi ve hayranlık duymaktadır. Durumu fırsat bilerek ona evlenme teklifinde bulunur. Bırakılmaktan, umarsızlıktan bunalan kız, Üstün'e olan kızgınlığının da etkisiyle, teklifi kabul eder. Evlenirler. Üstün, aradan bir yıla yakın zaman geçmesine karşın, Ayhan'ı aramaz, ama unutamaz da. Ona bir açıklama yapmadan ayrıldığı için suçlu sayar kendini. Uzun bir mektup yazarak o günkü durumunu belirtmeye, sevgilisinin gönlünü almaya çabalar. Güç bir iş olduğundan mektubun yazılması aylar sürer. Sonunda Üstün Türkiye'ye dönmeye karar verir. Gerçi Cahit'ten aldığı bir mektupta siyasal ortamın dönmeye elverişli olmadığı belirtilmiştir, ama o kararından caymaz. Hazırlıklarını yapar, Ayhan'a yazmakta olduğu mektubu tamamlar. Fransa'dan ayrılırken postaya atması için onu kız arkadaşı Mireille'e verir. Gelgelelim, yurduna ayak basar basmaz gözaltına alınıp Ankara'ya gönderilir. Öte yandan, Ayhan onun ayrıntılı mektubunu okuyunca, bir türlü ısmamadığı evliliği bozmaya karar verir. Cahit buna inanamaz. Fakat Ayhan bir gün eşyasını bavula doldurarak evden ayrılır. Babasının eski öğrencilerinden arkadaşı Ahmet'in evine gider. Ne var ki o sıra Ahmet de tutuklanmıştır. Karısı Ceren Ayhan'ı yanına alır. Birlikte ne yapacaklarını konuşurlar. Gazetelerde iri puntolarla bir gizli örgütün ortaya çıkarıldığı, Fransa'dan dönen elebaşı Üstün'ün de yakalandığı yazılmaktadır. Ayhan iş arar ve bu-

lur. Ona göre, Ceren'in evi güvenli değildir. Çünkü polis yeniden baskın yapabilir. Fakat gidecek başka bir yeri de yoktur. İki kadın epey sıkıntı çekerler. İçerdeki erkeklerine öteberi götürmek zorundadırlar. Oysa gelirleri çok kısıtlıdır. Üstelik, Ahmet'in annesi astım hastasıdır. Ayhan geçmişte Üstün'le geçirdiği güzel günleri gözleri yaşararak anıp avunur. Tutuklular içerde dayanışmaya girmişlerdir. Üstün'ü "Hoca" diye çağırırlar. Onu elbirliğiyle korumaya uğraşırlar. Görüş günleri pek telâşlı ve gerilimli olur. Ahmet annesi ve karısını karşılamaya hazırlanır. Üstün, Ayhan'ın kendisini görmeye gelmesini doğru bulmaz. Ona sevgi ve özlem dolu mektuplar yazar. Onları Ceren'le ya da başka biriyle gizlice gönderir. Ayhan elleri titreyerek ve yüreği çarparak mektupları okur. O da Üstün'e uzun cevaplar yazar. Cahit o günlerde profesör olmayı bekler. Bundan ötürü Ayhan'dan ayrılmak istemez. Yolunu keserek ona yalvarır, eve dönmesini diler. Fakat karısı anlamsız bir evliliği tazeleyip sürdürmenin saçmalığını vurgular. Tartışma sırasında Cahit sinirlenir, Ayhan'ı tokatlar. Yıkanma günü koğuştakileri karlı havada soğuk bir hamama götürürler. Üstün üşütür, ateşi yükselir, günlerce yatar. Zayıflar, sararıp solar. Ayhan dışardan ona yardım edemediği için kahrolur. Dayanamaz, görüş günü cezaevine gider, Üstün'ü görür. Konuşamazlar, birbirlerine bakakalırlar. Tutuklular sorgulamaya çağrılır. Herkes iyice hazırlanır. Topluca adliyeye götürülürler. Üstün, ifadesi alınırken, korkunç gerçeği öğrenir: Cahit karısını korumak amacıyla ona Türkiye'ye dönmemesini yazmış, üstelik, gelince de ihbar etmiştir... Bir başka gün de Ahmet ile arkadaşları sorguya götürülür. Ceren adliyede bir yolunu bularak kocasına annesinin öldüğünü bildirir. Ahmet gibi öbür sanıklar da buna çok üzülürler. Sorgulamadan sonra Ahmet'le birkaç kişi İstanbul'a gönderilirler. Ceren duramaz, o da eşinin peşinden gider. Üstün tecrit denilen bir hücreye kapatılır. Uykusuzluk, korku ve yorgunluktan bitkin düşer. Umutsuzluğa kapılır, ölümü düşünür. Dışarda Ayhan da meraktan kıvranır. Üstün günler sonra hücreden çıkarılır, koğuşuna götürülür. Artık kurtulamayacağını sanarak kapkacak satın alır. Yemeğini kendisi pişirecektir. Akşamleyin koğuştan dört kişi salıverilir. Üstün onlardan bir delikanlıyla Ayhan'a bir pusula yollar. Ertesi gün o da tahliye edilir. Ayhan, işyerinde çalışırken, delikanlıyla karşılaşınca şaşırır. Pusulayı elleri titreyerek alır, hemen çantasına atar. Uçar gibi eve koşar. Soyunmadan yatağa uzanır. Kâğıtta yalnızca "Seni seviyorum" yazılıdır. Ayhan duygulanır, dalıp gider. Neden sonra kapının çalındığını duyar. Terliklerini giymeden gidip kapıyı açar, kimseyi göremez. Fakat karla örtülen sokakta henüz silinmemiş ayak izleri vardır. Birden uyanır, çıplak ayakla koşmaya başlar. Herhalde gelip giden Üstün'dür. Onu bulacak ve bir daha bırakmayacaktır. Umutla, sevinçle, coşkuyla koşar, gittikçe hızlanarak koşar...

KAÇAKCI ŞAHAN ● Bekir Yıldız'ın hikâye kitabı (1970) ● Beş hikâye.

Kitabın ilk hikâyesi **Gaffar ile Zara**'da olay, Fırat kıyısında Mahra köyünde geçer. Hamdo Ağa'nın, bunca adamın işini bir solukta yapan traktörü köylüyü büsbütün zebun etmiştir. Askerliğini bitirip geldiği köyünde, ailesinin perişanlığıyla dertli Gaffar, ondokuzunu yeni doldurmuş karısı Zara'yı, biri altı yaşında, öteki daha küçük iki oğlunu bırakarak Almanya'ya gitmeye karar verir. Bir traktör edinerek bellerini doğrultma amacıyla yapılacak bu yolculuk; ana baba ve çoluk çocukla hazin bir vedalaşmadan sonra, Urfa'dan gelip Antep'e uzanan yolda, Gaffar'ın bir kamyona binmesiyle, ne kadar süreceği, ne getireceği belirsiz, artık başlamıştır. **Büyük Yas** hikâyesinde bir düğün toplantısında Nevres, ateş almayan tabancasıyla alay eden Şehmuz'u, bu işi onun bedeninde sınayacağını söyleyerek, bu defa tetiği ikinci çekişte vurur, öldürür. Evliliği henüz bir yıla erişmemiş, Şehmuz'un karısı Gülsün, eve getirilen ölünün başında, kocasını seven yiğit ve ender kadınların yaptığını yapacak, saçlarını tutam tutam koparıp Şehmuz'un üzerine serpecektir. Üçüncü hikâyede Kertuşe köyünde iki kuşçu arasındaki iddialaşmada, en güvendiği erkek kuşu **Zırhlı Şamı,** rakibinin kuşlarına yenik düştüğü için, Vakkas Emmi perişandır. **Güzel Parmaklar** hikâyesinde, onbeşinde, gerdeğe girişinin ikinci haftasında Elif, hâlâ cıgara sarmasını öğrenememiştir. Elif'e yardım için, bir tabaka cıgara sarıveren Ayşe Bacı, geceleyin, şimdiki kızların fosluğunu ve kendisinin ne hünerli kadın olduğunu göstermek üzere, olayı kocasına anlatınca, adam, Elif'in kocasının bu sigaraları eşine dostuna ikram edeceğini, adını dillere düşüreceğini söyleyerek, kadını bayıltıncaya kadar döver. Kitabın en gerilimli hikâyesi, sonuncu hikâyedir: **Kaçakçı Şahan,** Halep'te kazandığı parayı iki altına çevirmiş, sınırı geçip köyüne dönecektir ki, gece mayın tarlasında bacağı kopar. Patlama sesine gelen jandarmalar, uzaktan vururlar Şahan'ı. İki altını ölmeden ağzına atmıştır Şahan. Ancekent köyünde köylüler, ailesine bir zarar gelmesin diye, Şahan'ı tanımazdan gelirler. Babası da tanımazdan gelir, sonra gece karanlığında jandarma karakoluna sokulur, acısını içine gömer ve oğlunun, bir kasa gibi kapah çenesini ayırır. Şahan, kaçağa giderken babasına: "Canım yere düşerse, altınları önce ağzımda sonra karnımda ara!" demişti. Şahan'ın, hayatı pahasına elde ettiği altınlar, yaslı baba için, gelininin, torununun dulluk, yetimlik hakkıdır. ● Bekir Yıldız, **Kaçakçı Şahan** kitabıyla 1971 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı.

KAÇAKLAR ● Kemal Bekir'in romanı (1961) ● "Kaçaklar üniversite çağı içinde raslaşan iki gencin, ayrı ayrı imkân ve koşullar içinde yaşayan iki sevgilinin, dengesiz aşklarına dayanıyor. Bu arada onların birleşmeyen sevgilerinin bütün sebep ve geçmişleri. Bir büyük şehir kalabalığı içinde birbirine zıt çevreler, eğilimler, alışkanlıklar, davranışlar. Bu arada yeni kuşakların bir yandan doğal itilmelerle yaşadıkları duygu hayatı, bir yandan çevrelerinin baskılarıyla yöneldikleri toplum görevleri. Dikkatimizi çeken en

önemli taraf, Kemal Bekir'in ayrıntılı bir anlatımla bütün davranışların psikolojik nedenlerini açıklama gücü. Gerçi bu tutum, romanın temposunu yavaşlatıp durgunlaştırıyor, ama böyle bir konu başka şekilde de aktarılamazdı. Neclâ ile İhsan'ın kaderinde binler var ülkemizde; şüphesiz benzemeyenler de, Kaçaklar, yılın en özgün kitaplarından biridir." (Rauf Mutluay, Kim dergisi, 4 Nisan 1962).

KADIKÖY İSKELESİ ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1953) ● Vatman Arif, yirmidört liraya oturduğu evden, daha fazla kira veremediği için çıkarılır, harp zengini bir müteahhidin köşkü yanına bir gecekondu yapar, oradan da atılır. Oğluyla karısını köye göndermekten başka çaresi kalmamıştır. Kadıköy vapuru ana ile oğulu alıp götürürken baba Arif, Kadıköy iskelesinde sabahlayan yersiz yurtsuz esrarkeşlerin arasına karışır. ● Zayıf bir eser olarak karşılanmış üç perdelik komedi, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmış, kitap halinde basılmamıştır.

KADINLAR ARASINDA ● Oktay Rifat'm oyunu (1966) ● Üç perdelik eserde olay, İstanbul'da Paşalimam'nda Abdülhamid devri paşalarından Fettah Paşa'nın torunu ve şimdi daktiloluk yapan Saffet Hanım'ın, annesinin, hiç evlenmemiş halası Zülfiye Hanım'ın ve emektar Kevser Kalfa'nın yaşadıkları eski bir evde geçer. Ev, inmeli ihtiyar bir kadınındır. Paşa'nın ölümünden sonra oğlu, kalan malları yiyip bitirmiş, onun da ölümüyle fakir düşen aile buraya sığınmıştır. Şimdi on yıldır hasta kadına bakma karşılığı, bu evde kira vermeden oturmaktalar. Günün birinde, tanıdıkları bir karı koca eve misafir gelir: Nevin Hanım'la Nizami Bey. Mutfak masrafını bol bol karşıladıkları için Fettah Paşalar önceleri pek memnun olurlarsa da, Nizami Bey'in ev sahibesini kandırması sonunda, evi onunla karısına bırakıp eşyalarını toplayarak eski ahbaplarına dağılmak zorunda kalırlar. Dağdan gelen bağdakini kovmuştur. ● 1948'de Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynanmış olan eser, yazarın ilk piyesidir. Erkeksiz, dayanaksız, dağılmış, çökmüş bir aile çevresini gerçek boyutlarıyla yaşatması, komedyadaki dramı duyurması ve kuruluşuyla başarılı bir oyundur.

KAFATASI ● Nâzım Hikmet'in oyunu (1932) ● İlk kez 1932'de Darülbedayi'de (İstanbul Şehir Tiyatrosu) oynanmış, üç perdelik eserin konusu, verem serumunu keşfeden Doktor Dalbanezo'nun ve onun temsil ettiği ilmin ve değerin; toplum düşmanı, bencil kimselerin elinde nasıl oyuncak olduğu, insanlık için çalışan ilim adamı karşısında insanlığın ilgisizliğidir. (O.B.-V.G., Yücel dergisi, Nisan 1945)

KAĞNI ● Sabahattin Ali'nin hikâye kitabı (1936) ● Onüç hikâyeli kitaba adını veren ilk hikâyede oğlu öldürülmüş yaşlı bir ana, köylülerin cinayeti örtbas ettirmelerine göz yumarsa da, bir ay sonra bir ihbar sonucu, vilâyet-

ten gelen iki jandarmanın zoruyla, mezarından çıkarılan kurtlanmış cesedi kağnıya yükleyip şehre götürecektir. Jandarmalar, muhtarı, imamı ve katili birbirlerine bağlayarak önlerine katmış, önceden gitmişlerdir. Altmışlık kadın, gece yarısı yolda bitkin, acılı yere yuvarlanır kalır, kağnı ıssız yolda kendi bildiğine ilerlemektedir. İkinci hikâye bir **Kamyon'**da, Konya'dan İzmir'e çalışmaya giden bir köy delikanlısının, yolun sonlarına doğru, şoföre verecek hiç parası olmadığı için, kendini kamyondan tersine atışı ve dengesini kaybederek başı taşlara çarpa çarpa yardan aşağı, dereye yuvarlanışı anlatılır. Üçüncü hikâye **Kafa Kâğıdı'**nda yol parası borcundan hapse düşmüş elli kişiden biri de "hepsi devletin kâğıdı olduğu için" torununun nüfus kâğıdını kendininmiş gibi kullanmakta sakınca görmeyen yaşlı bir köylüdür. **Bir Şaka** ve **Duvar** hikâyeleri de yazarın hapishane anılarıyla oluşuyor. **Gramofon Avrat,** Konya hovardalarının paylaşamadıkları, yirmi yaşlarında bir küçük kadındır: Uzaktan tutkunu arabacı Murat'ın, bir oturak âleminde kendisi için hayatını tehlikeye attığını görür. Zamanla geneleve düşerse de artık yalnız, kendi uğruna hiç düşünmeden adam vuran ve on şu kadar yıla hüküm giymiş Murat için çalışmaktadır. **Arap Hayri,** Beyşehirli bir boyacıdır, gezginci tiyatro kumpanyalarından birinde çalışan Adalet'e tutulur, gölde tombazlar üzerinde hazırlanmış bir saldaki gece eğlencesi sırasında, herkesler sarhoşken, sevdiğine yaklaşır, Adalet'le birlikte sulara gömülür. Edebiyatımızda çocuk hikâyeleri konusunda unutulmayacak **Arabalar Beş Kuruşa** hikâyesinde biri fakir ve satıcı, öteki zengin, iki okul arkadaşı arasında pekişmeye başlayan bir yakınlık, bu yaklaşmayı sosyal seviyesine yakıştıramayan zengin anne tarafından kalpsizce önlenir. Son hikâye **Bir İskandal'**da yazar, öğretmenlik ettiği "Orta Anadolu şehrinde" ki yaşantılarını, aydınların durumunu açıklıyor.

KALP AĞRISI ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1924) ● Eserin kahramanı, bir doktor kızı olan ve annesinin babası Kürt olduğu için babası tarafından Zeyno diye adlandırılan Zeynep'tir. ● Roman sportmen, kafaca çok gelişmiş, tabiî, güzel ve bir doktorla (Dr. Safvet) nişanlı Zeyno'nun Hasan adlı bir subayla aralarındaki aşkın yarattığı kalp ağrılarının hikâyesidir. Hasan, kafaca kendisinden çok üstün bulduğu Zeyno'ya âşıktır ve onları birbirine bağlayan duygu, daha ziyade maddîdir. Hasan'ı seven ve delicesine kıskanan Azize ise Zeyno'nun çocukluk arkadaşıdır. Bir kıskançlık buhranı sonunda Azize, Boğaz'da kendini denize atarak intihara teşebbüs edince, ciğerlerinden rahatsızlanır. Azize'nin hayata dönmesi, iyileşmesi Hasan'la evlenmesine bağlıdır. Zeyno kendisine bir fedakârlık düştüğünü görür. Ancak o, bir başkasını severken nişanlısı Safvet'le evlenemeyecek tipte bir kızdır ve nişan yüzüğünü iade eder. Safvet Avrupa'ya gider. Zeyno hem kendisine kafaca denk, hem de kuvvetli bir şahsiyete sahip, babasının arkadaşı kurmay subay Muhsin Bey'le evlenir. Muhsin Bey adeta Zeyno'-

nun maddî ve manevî iki cephesine cevap veren Safvet ve Hasan'm birleşmesinden vücuda gelmiştir. Azize ise Hasan'ın hayatını dolduramaz, Avrupa'daki tedavi günlerinde Hasan, Dora ile sevişmekten kendini alamaz. Dora birçok bakımlardan Zeyno'yu andırmaktadır. Roman, Azize'nin çocuğunu dünyaya getirirken ölmesiyle son bulur. Romanın büyük kısmı Zeyno'nun ağzından anlatılır, Azize'nin Avrupa macerası da onun mektuplarından verilir. ● Halide Edib'in bütün sanat mirası üzerine en derinliğine değerlendirme Doç. Dr. İnci Enginün'ün bu özetini aldığımız **Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi** (1978) isimli büyük monografisindedir. ● Yazarın **Zeyno'nun Oğlu** romanı, **Kalp Ağrısı'nın** devamıdır.

KALPAKLILAR ● Samim Kocagöz'ün romanı (1962) ● "Kurtuluş Savaşı'-nm kalın iki çizgisini çizmek gerekirse diyebiliriz ki bu çizginin birincisi, dış düşmanlara karşı girişilen bağımsızlık savaşı, ikincisi içerde padişah ve hilâfet taraftarlarına karşı başlayan Cumhuriyet ihtilâlidir. Genç Ankara hükümeti dış düşmanlarla savaşırken, içten de ihtilâli tamamlamak gibi çetin bir sorunla karşı karşıyaydı. Kalpaklılar, bu iki kalın çizginin panoramasını çizmek ister. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaliyle başlayan roman, değişik kişilerin hâtıralarıyla, savaşın çeşitli cephelerine sıçrayarak gelişir. Olaylar birbirine eklenerek, yamanarak Kurtuluş Savaşı'nın bütünlüğü tamamlanmak istenir. Mızıka çalarak İzmir'i işgal eden Yunan askerine karşı başlayan halk hareketi, Kuvayi Milliye'nin kuruluşu, İstanbul'dan haberlerin bir aşk düzeni içersinde alınarak Ankara'ya ulaştırılışı, Kastamonu'da, Gerede'de, Düzce'de Kuvayi İnzibatiye ile Kuvayi Milliye'nin iç savaşı, yani halifeliğe, padişahlığa karşı, Cumhuriyet İhtilâli'nin heyecanlı zafer hikâyesi.. Roman bu parçadan meydana getirilmiştir." (Muzaffer Erdost, Ataç, 13, Mayıs 1963). Kendisiyle yapılan bir konuşmada (Ataç dergisi, Ağustos 1963) yazar da şu noktayı belirtir: "Ele aldığım kişiler, tarih olaylarının içindeki kişiler olmakla birlikte, bu kişilerin dışında benim yarattığım tipler de vardır.. Romanıma Mustafa Kemal'in Büyük Nutku'nun ışığında yön verdim.. Romandaki olumlu tip Yusuf, Kurtuluş Savaşı'nın aydınıdır." ● Yazarın **Doludizgin** (1963) romanı, 1959'da filme de ahnmış olan **Kalpaklılar'ın** devamı ve sonudur. ● Eserin geniş değerlendirilmesi için kaynak: Dr. Aytekin Yakar, **Türk Edebiyatında Millî Mücadele** (1973).

KAMBUR ● Necati Tosuner'in hikâye kitabı (1972) ● Ondört hikâye. Yazarın önceki kitabında (**Çıkmazda,** 1969) dallanan, boy atan fidan bu kitapta köklerini daha yaymış,daha derinlere uzatmıştır: Kişi adları bazı hikâyelerde değişiyorsa da, pastırmalı yumurtanın çokça dokunduğu gecenin hikâyesi hariç, geri kalan onüç hikâyede olaylar, eşmerkezli daireler gibi,

hep bir beden sakatlığının yarattığı aşağılık duygusu çevresinde toplanıyor, genişliyor: İlk hikâye **İki Gün**'de sakat genç Remzi, lise mezunudur, bir yerde memurdur, beş altı yaşlarındayken bir düşme sonucu sakat kalmıştır. Karşılarındaki evin beslemesi Zeliha ile evlenmek isterse de vermezler kızı. Üçüncü hikâyede topal gencin yerini gene memur ve daire arkadaşı Meliha'yı seven bir **Kambur** genç alır. **Sonun Öncesi** de bellidir, aşkını bir türlü açamayacak, açsa bile geri çevrilecektir bu genç. **Edi ile Büdü** hikâyesi de, kambur bir memurun, daire akadaşı Selma'yı sevmesiyle oluşur; bir gün daireye yaşlı, o da kambur, bir kadının gelişi, sakat memurda arkadaşları tarafından oynanmış korkunç bir oyun sarsıntısı yaratır. Kambur genç, aşk özlemlerini **Diyeşet** hikâyesinde dile getirir. Bu aşkı unutmak amacıyla **Yırtılmış Bir Mektup İçindir** hikâyesinde başka bir kente gidecek, **Pencereler**'de yabancı ülkede bir kentte pencerelerden kendini aşağı atıp öldürmeyi tasarlayacak, çok uzaklardaki bir başka pencerede ise sevdiği kız (bu kez adı Ayten), kamburun (bu hikâyede adı Osman) kaçış nedenlerini kendine göre yorumlayacaktır. **Eğlence, Tavşancıl, Çilekli** hikâyelerinde de esirgenmiş aşkların kahırları devam eder. **Küf** hikâyesinde kambur, kendini büsbütün bırakır. Yıkanmayı, çamaşır değiştirmeyi bile düşünmez olur, sığındığı pis bir otel odasında her şey kir pas ve küf içindedir. Onüçüncü hikâyede kızın adı Meral olmuştur. Kambur, Meral'i unutmaya çalışırken karşısına bir Aysel çıkar, özlemini çektiği yakınlık ve sevgiyi onda bulacağını ummaktadır ki, Aysel'in de bırakıp gitmesiyle yeni bir **Vurgun** yer, büsbütün yıkılır. Artık (Son hikâye **Çok Şey**'de) kamburuna sığınmaktan, hayata karşı katı, ümitsiz, hınçlı, kamburuyla direnmekten gayrı yapacak bir şeyi kalmamıştır.

KAN DAVASI ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1962) ● Annesini, babasını küçük yaşta yitirmiş Ömer, Kurtuluş Savaşı'nda yedek subaylık yapmıştır, öğretmendir, Ege köylerinde çalışır, atandığı Yukarı Sazan köyünde kan davası ve gerginlik vardır. Aşağı Sazan'ı su basınca Yukarı Sazan'lılar sevinirler. Ömer, Aşağı Sazan'a yardıma koşar; kaderleine terkedilmiş çocuklardan Müslim ona yardım eder ve bu uğurda hayatını kaybeder. Su baskınından sonra iki köy barışır, kan davası sona erer. Öğretmen Ömer bir toplum sorununu çözmüştür, mutlu ama yalnızdır, meslektaşı Esma Güneyli ile evlenir, yalnızlığından kurtulur. (İZB)

KANAVİÇE ● Turgut Özakman'ın oyunu (1960) ● Eser Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynanmış, kitap halinde basılmamıştır. Ömer Atila, bir eleştirisinde, konuyu şöyle özetliyor: "**Kanaviçe**'de yazarın çıkış noktası, kanaviçe işleyen kadınların ruhsal durumları. Erkeksizlikleriyle baş başa, evlerine kapanıp kanaviçelerine bağlanan, erkekten kaçan üç kız kardeş. Bunların karşısında, kardeşlerden birinin kısa süren evliliğinden kalan kızı. An-

nesiyle teyzeleri, kızı da kendileri gibi yetiştirmişler. Fakat günün birinde genç kız, bu düzene baş kaldırır. "İnsana azim ve sabır veren" kanaviçeyi bırakır. Dışarda iş bulacak, çalışacaktır. Ana durum bu çatışmayla elde ediliyor. Evin, babadan kalma uşağı Tahir ise, bu iki kıyı arasında bir köprüdür.." (Türk Dili, 110, 1 Kasım 1960); ayrıca bk. Özdemir Nutku (Türk Dili, 116, 1 Mayıs 1961).

KANAYAN ● Erdal Öz'ün hikâye kitabı (1973) ● Altı hikâye. İlk hikâyede varlıklı bir adam, hırpani bir sokak çocuğunu lokantaya getirir. Hiç bilmediği döner kebap, aç mideyi allak bullak eder ve çocuk, yediklerini beyaz **Masa**'ya kusar. İkinci hikâyenin kahramanı **Ernesto**, kırsal bölgede bir çatışmada yakalanır, yedi mil ötedeki kasabaya götürülür, kurşunlanır, öldürülür. Fotoğrafları dünyanın dört bir yanına ulaştırılmıştır. "Az gelişmiş, çok sömürülmüş bir uzak ülkede" bir genç adam, bir gece bu fotoğraflardan birine bakarak onun hikâyesini yazmaya başlar. Şimdi Ernesto, o yazarın hayalinde, "sırtında Hergele Meydanı'nda satılan ucuz ve eski bir parka, ayağında Amerikan botu" Ankara'lı bir gençtir. Ancak, Ernesto'nun dramı, bu hikâyede bir komediye dönüşür. Ernesto, bir pavyonda bir bar kadınıyla sevişiği sırada, patronun adamları tarafından öldürülen biri olur, ki asıl şimdi öldürülmüştür. (Kurşunlanan ilk Ernesto, Arjantin'li Doktor Che Guevara'dır, ki Bolivya'da gerillacılarla askerî birlikler arasındaki bir çarpışmada öldürülmüştü, 1967). Kitabı bir mesaj ekseninde bütünleştiren hikâyeler, geri kalan dört hikâyedir: **Kurt**, iki aydır gözaltında genç bir tutuklunun hikâyesi. Evinde gizli sendika toplantıları yapmaktan, işçilerin aklını çelmekten sanık bir genci karısıyla babası ziyarete gelmişlerdir. İsa onlardan hem fabrikadaki işine son verildiğini, hem de sevgili köpeği Kurt'un, kendisi götürüldükten sonra yemeden içmeden kesilerek öldüğünü öğrenir. İsa'yı asıl yıkan, gördüğü işkenceler değil, özlediği köpeğinin ölüm haberidir. **Güvercin** hikâyesinde tutuklu, tabutluk dedikleri daracık hücrede günlerce kalmış, sonra sorguya çekilmiş, işkencelere uğramış, şimdi cam tavanlı bir odayı tıkılmıştır. Oradayken demir parmaklıklı küçük pencereden giren bir güvercin, güçlükle tekrar özgürlüğüne kavuşursa da, ikinci güvercin kurtulamaz, ölür. Bu hikâyedeki güvercinle tutuklu arasında kurulan simge bağlantısı **Sığırcıklar** hikâyesinde daha enine boyuna, yani bir alegori düzeyinde işleniyor: Alıcı kuş çaylağın çınarlara pıtrak gibi tünemiş sığırcıklara saldırması ve küçük, âciz hayvancıkları kapması ile tutukluların durumları ve sessiz bekleyişleri, anlamca birbirini tamamlayan iki ayrı hikâye biçiminde karşılaştırmalı ve paralel verilmektedir. Son hikâye **Kanayan**'da fakülte öğrencisi delikanlının tutuklanış evreleri, anasıyla babasının, bir o bir öteki, anlatışları yolundan öyküleşir. Sanık, büyük kent çocuğudur, bütün bilgisi kitaplardan gelmedir, gerilla eylemlerine karışmıştır. Verilen idam kararı bozulursa da, şimdi yıllarca yatacaktır, yirmi-

bir yaşındadır.

KANLI TOPRAKLAR ● Orhan Kemal'in romanı (1963) ● Olaylar 1934 yıllarında geçer. Adana'da Nedim Ağa'nın çırçır fabrikasında, kurnazlığı sayesinde, işçilikten kâtipliğe yükselmiş olan Topal Nuri, kantarcı Mustafa'yı önce hırsızlığa teşvik eder, sonra suçüstü yakalatarak hapse attırır. Kantarcının karısı Şehnaz'ı da önce kendisi için ayarlar, sonra Nedim Ağa'ya bırakır. Kendi karısını da boşayarak, günden güne daha çok gözüne girdiği Nedim Ağa'nın kızını alır. Şimdi çevredeki paşa torunu Hakkı Bey'in "kanlı topraklar"ına takmıştır aklını: Çiftlikler kurmak, bu bölgenin ağası olmak sevdasındadır. Nedim Ağa, damadı için bu araziyi satın alır, fakat tapu sahibi olmak yetmez Topal Nuri'ye. Toprakları işleyegelmekte olan yoksul köylüleri yerlerinden sürmek, evlerinden atmak ister. Bunun için de, köylüleri birbirine düşürür. Sinan Efendi'nin evini yakar. Sinan Efendi, kundakçı sandığı Yaşar'ı öldürünce Yaşar'ın yaşlı anası, Sinan Efendi'nin karısını ve iki kızını vurur. Üç beden daha "kanlı topraklar"da devrilmiş, yavrularına siper olan anne, kanlar içinde yere yuvarlanmıştır. Candarmalar koşarak geldikleri zaman, ev hâlâ yanmaktadır.

KAPLUMBAĞALAR ● Fakir Baykurt'un romanı (1967) ● Ankara yakınlarında, altmış evli, yoksul alevî köyü Tozak, güneşlerde kavrulur, susuzdur, gölgesizdir. Tozlu yollarında, bir serinlik arayan kaplumbağalar dolaşır. Eğitmen Rıza'nın öne düşmesiyle, kazılan ayıklanan altüst edilen taşlık arazi Purluk'a köy için üzüm bağları kurulur; açılan kuyu, su dertlerini de gidermiştir. Bağlar yeşerir. Kır Abbas, gönüllü bekçidir. Kaplumbağalar serin bağlara göçerler. Altı yıl geçince asmalar üzüm verir. Bir gün devlet, hazine arazisi olduğu gerekçesiyle, köylüyü işgal ettikleri araziyi devletten satın almaya zorlar. Yoksul köylüler, o kadar emek verdikleri bağları bir gece bozar, yerle bir eder, ölü hayatlarına dönerler. Bağlarından olmuş kaplumbağalar, Tozak'ın tozlu yollarında, bir parça gölgeye hasret, gezinip durmaktadır gene.

KARA BELA ● Namık Kemal'in oyunu (1910) ● Behrever'in lalası Ahşit, hanımını büyük bir ihtirasla sevmektedir.Kızın tekmil tahkirlerine rağmen bu ihtirasına hakim olamamakta, her şeyi göze almaktadır. Behrever dayanamaz, kendini öldürür. Hainliği anlaşılan Ahşit de idam edilir. (MN/2)

KARABİBİK ● Nabizade Nâzım'ın romanı (1890) ● Olay Antalya'nın Kaş ilçesinin Beymelik köyünde geçer. Babasından kalma tarlanın dört dönümünü komşusuna satmış olan Karabibik, kalan sekiz dönümü de Yosturoğlu'na kaptırmamak için direnmektedir; yoksa anası küçükken ömüş, otuzunu geçkin ve çirkince kızı Huri ile aç kalırlar. O yıl Karabibik aç ay hasta yatmış, baharda yeni yeni kendine gelmiştir. Koca İmam'ın kaynı Sarı İs-

mail'e kızını verebilse İmam'ın öküzlerinden yararlanabileceğini ummaktaydı, bu umut boşa çıkar. Karabibik, komşu Temre köyünde rum bakkal Yani'den sağladığı borçla bir öküz edinir, tarlasını sürer. Yosturoğlu da aralarındaki çekişmeyi unutup, Huri'yi yeğeni Hüseyin'e isteyince Karabibik pek sevinir. Hüseyin'le Huri evlenirler. Birkaç gün sonra sancıları yeniden başlarsa da, kızının mürüvvetini görmüş Karabibik mutludur. ● Eser, yalın anlatımı ve yerel konuşmalarıyla Tanzimat döneminin öteki romanlarından ayrılır. Bir uzun hikâye kısalığında olsa da, köylü hayatını, köy gerçeklerini konu edinmiş ilk romanımızdır.

KARA TOPRAK ● Reşat Enis'in romanı (1969) ● Yazarın **Toprak Kokusu** (1944) romanının ikinci baskısı bu adla çıktı; o maddeye bakınız.

KARA TUTKU ● Ferzan Gürel'in hikâye kitabı (1971) ● Onbir hikâye. Esere adını vermiş ilk hikâyede onbeş yıllık bir evlilikten sonra karısından ayrılmış bir adam, işleri de iyi gitmediği için, bir süre, çevresinden uzaklaşıp uzakça bir yaylada bir otele dinlenmeye gider. Orada karısının uzak bir hısmı Vecdi ile karşılaşır. Kendisinden kaçan Vecdi'yi bir gün, otelin çevresindeki yörük çadırlarının ilerisinde bir ağaca kendini asmış bulur. Ağacın az ötesinde bir çağlayanın döküldüğü yerde, kalkerli taşa yontulmuş bir kadın heykeli, adamın ayrıldığı kadına tıpatıp benzemektedir. **Meryemana'da** başlıklı ikinci hikâyede Meryem Ana'nın kutsal evini görmeye gelmiş bir otobüs dolusu genç içinde Birsen, kaynaktan içeceği suyla şifaya kavuşacağından umutsuz, hasta bir köylü kızı karşısında, kendi küçük acısı bitse bile, yüreğinden başka acıların hiç eksilmeyeceğini anlamıştır. Üçüncü hikâyede **Yankol'un Rifat** ustaya, onbin liralık bir alacak davasını kazandığını müjdelemeye gelen avukat, onun, bir hafta önce, borçlarını bu para ile ödeyebilme umutları içinde, İzmir memleket hastanesinde öldüğünü öğrenir. **Ayşelerden Biri** hikâyesinde "Devrimlerin 45. Yılında Türk Kadını" konulu bir kitap yazmakta olan Doçent Kaya, balayı gezisinde karısıyla geldikleri köyde,elli yıldır tek başına bir toprak parçasıyla güreşen ve erkeğini askere yollarken doğurduğu kızını evlendirmiş Ayşe kadının acılı hayat hikâyesini dinler. **Bir Güz Masalı** Söke ovasına pamuk devşirmeye gelmiş Bozkırlı işçilerden Osman'la Keziban'ın Büyük Menderes'te boğulmalarını, **Kent Pazarı** bir parti ilçe başkanının öldürülüşünü anlatıyor. **Yeni Ay** hikâyesinde, kızının bir Amerikan subayı ile evlenmek isteyişi, Bedriye Hanım'ı düşüncelere salmıştır; yaşlı bir kız olan ablasıyla kendi gençliklerini, şimdiki gençlerin özgürlüğüyle karşılaştırırlar. **Söyleyen ve Söyleten** hikâyesinde konu, bir ilkokulda temizlik işçisi olan annesinin engel olması yüzünden bir gencin, sevdiği kızı yüzüstü bırakışı ekseninde oluşuyor. **Ümmü Bacı**'da kocası hapiste, iki çocuğu da henüz küçük, genç bir gecekondu kadınının ayartılışı söz konusudur. Konya üzerinden

Ankara'ya gelmekte bir otobüs yolcularının konuşmaları ve iç dünyalarıyla gelişen **Dirim Yarışı,** yazarın bu kitaptaki en başarılı hikâyesidir: Otobüsün karlı yolda bozulması üzerine, yolcuların yakın bir köye kadar yürümeleri, geceyi köyde geçirmeleri süresince yazarın gezdirdiği projektör, hikâye kişilerini dış ve iç boyutlarında başarıyla yansıtıyor. Gene aynı yoğunlukta son hikâye **Bilinç-Üstü,** avlularını ve kızını gözetliyor diye içerlediği bir yapı ustasına haddini bildirmeye zorla yolladığı oğlunun, ustayla tartışırken, ikinci kattan düşüp ölmesi üzerine, içinde pişmanlık, bir ananın donmuş acı evrenini dile getiriyor.

KARA VAGON ● Bekir Yıldız'ın hikâye kitabı (1969) ● Urfa'da doğmuş olan yazarın Güneydoğu Anadolu hayatını konu edinen bu onsekiz hikâyesinden ilki **Sekizinci Bebe,** on iki yıldır evli, yirmibeşinde, sekizinci çocuğuna gebe Atiye'nin bu çocuğu düşürme teşebbüsü sonunda ölmesini, kitaba adını veren **Kara Vagon,** beş on kuruş kazanabilmek için yük vagonlarında Çukurova'ya gelen ırgatlar arasında bir kadının birdenbire doğurmasını anlatıyor. Öteki hikâyelerin konuları: küçük yavruların yüzlerindeki sefalet oyukları **(Şark Çıbanı),** trahom faciası **(Tozun Altı),** bazan bir merkeple **(Abdo ile Hakko),** bazan erkek çocuklarla **(Güzel Çocuk)** cinsel ilişkiler, eski bir aşk yüzünden **(Davud ile Sedef),** iş rekabeti yüzünden **(Elazığlı Hamal),** ya da ilkel bir namus anlayışı yuzünden **(Oynaş Tutmak)** adam öldürmeler, bazan esrar **(Deli Miço),** bazan da kumar **(Kuyu)** düşkünlüğünün yarattığı kötü sonuçlardır. **Kuma** hikâyesinde Gülbahar, yirmibeşinde, evli bir kadındır. Kocası, sevdiği Feride'yi kaçırmış, eve getirmiştir. Gülbahar, baskın yapan jandarmaları atlatır, kocasıyla kumasını başbaşa bırakıp baba-evine gitmektedir ki, Feride'nin babası tarafından mavzerle öldürülür: adam, karanlıkta evden çıkan kara gölgeyi, kendi kızı sanmıştır. Kitabın acı yurt gerçekleri karşısında yürek burkulmadan okunabilecek hemen tek hikâyesi; halkımızın o geleneksel cömertliğinin başarılı, ince bir ifadesi olan **Son Kuş**'ta onbeş yaşlarında Zülküf, köyden Diyarbakır'a amcasının yanma okusun diye gönderilmiştir. Altı aydır işsiz yoksul amca, elliye yakın güvercinlerinden her gün birini keser, Zülküf'e yedirir. Kalan son kuş, amcanın en sevdiği güvercin Sultan'dır. Küçük kardeşine ve yeğenine küçük düşmemek için, kendi çoluk çocuğuna yedirmeyip o güne kadar hep Zülküf'ü besleyen amcanın bu fedakârlığıyla mutsuz çocuk kuşun kesilmemesi için diretir. Salıverilen kuş, bir süre sonra iki yeni güvercinle birlikte döner gelir. Sultan Kuş'un bu zaferi karşısında rahatlayan amca, yeğenine, birkaç gün daha kalabileceğini söyler. ● Yazar, bu kitabıyla 1968 May Edebiyat Ödülü'nü almıştır.

KARADENİZİN KIYICIĞINDA ● Rıfat Ilgaz'ın romanı (1969) ● Olay, Batı Karadeniz bölgesinde, Akçakoca'da geçer. Değirmenci Ahmet, çalıştı-

ğı motor denizde batmış tayfa Recep'i kumlarda baygın, yarı çıplak ve morarmış bulur, değirmenine getirir. Ayancıklı Recep, birkaç gün sonra kendini toplayınca, bir süre, değirmende çalışır; sonra da Ahmet'le kardeşi Nuri'ye yük olmamak için, kasabaya iner. Nüfus tezkeresi, gemici kâğıdı denizde kaybolmuştur. Motorculuğa dönemediği için, Hacı Dursun'un fındık fabrikasına kapılanır: Sabah ezanından akşam ezanına kadar, boğaz tokluğuna, dolu çuvalları, kırma makinesine boşaltır, makinenin ağır kolunu çevirir, fabrikada yatar kalkar. Hacı Dursun, orman eteklerinde birkaç dönüm toprak açarak, buralara diktikleri fındıklarla, geçimlerini biraz kolaylaştırmak isteyen yoksul halkın bu çabalarını da baltalamakta, tapu dalaveleriyle, işlenmiş bu topraklara da sahip çıkmaktadır. Değirmenci Ahmet ve başkalarıyla Hacı Dursun ve jandarmalar arasında, bu yüzden, çatışmalar olur. O arada anası öldürülen Ahmet'in, Hacı Dursun'u vurma teşebbüsü yarım kalır. Recep, fabrikadaki işçi kızlardan, on altısında Güllü'ye âşıktır. Güllü de onu sever. Fakat ikisinin evlenmek için harekete geçtiklerini öğrenen, Hacı Dursun'un oğlu Şemsi, kurduğu ikinci tuzakta Güllü'yü kirletir. Bu zorba ile baş edemeyeceğini anlayan ve şimdi yeni bir nüfus kâğıdı çıkarmış Recep için, gene motorculuğa dönüp denizlere açılmaktan başka çare kalmamıştır.

KARALARIN MEMETLERİ ● Cahit Atay'ın oyunu (1963) ● Köy sorunlarını konu edinen, olayları Karalar köyünde geçen, birer perdelik üç kısa oyun. İlk oyunda **Ermiş Memet,** rüyasında şıh emretti diye, şıha dil uzattığı için kâfir bellenmiş arkadaşı Ali'yi vurur, öldürür; köylülerce ermiş sayılır. İkinci oyunda **Yangın Memet,** hapse girmiş, cezasını çekmiş İlyas'ı kan dâvası uğruna öldürecektir; köylüler tarafından da kışkırtılır, ama hasta, verem İlyas'ı kıyıp öldüremez gene de. Zamanı Cumhuriyetin ilk yılları diye belirtilmiş üçüncü oyun **Kerpiç Memet** ise eşkıya pozunda ufak tefek bir adamın halk gözünde büyültülüşünü, aslında zavallılığını gösteriyor. ● Her üç oyun önce Ankara'da özel Meydan Tiyatrosu'nda oynandı. (1963).

KARANLIK DÜNYA ● Orhan Hançerlioğlu'nun romanı (1951) ● Karakeçe'de trenden indikten sonra katır sırtında beş saatlik bir yol daha alıp Mazılık ilçesine gelen Ahmet, yirmi altı yaşındadır, yargıçtır, meslek hayatında bu ilk görevidir. İlçeye, yani Karanlık Dünya'ya zamanla alışır, halkın da desteğiyle kasabayı elektriğe kavuşturur. Yargıç, Hatice Nine'nin evinde bir odada kalmaktadır; bir süre sonra eve, başka bir kasabadaki amcasının yanından, Nine'nin küçük kızı Sedef çıkagelir. Yetişkin kızla yargıç arasındaki gönül yakınlığı, çıkarları zarar görenler tarafından Bakanlığa şikâyet edilir. Gelen müfettişin soruşturmaları, ortada âdi bir iftiradan başka bir şey bulunmadığını gösterir. Bu nankörlük, önce inancını sarsarsa da, eniştesinden İstanbul'da avukat olarak çalışma teklifi almasına rağ-

men, bir gezinti sırasında orman memurunun ülkücülüğünü bir kere daha görünce yargıç Ahmet, iki senedir kaldığı Mazılık'tan gene ayrılmamaya karar verir.

KARANLIĞIN KUVVETİ • Talip Apaydın'ın anıları (1967) • Polatlı'nın Ömerler köyünde doğmuş ve bir ortakçı oğlu olan yazar, bu kitabında köy enstitülerindeki öğrencilik yıllarını anlatır. İlkokulu bitirmiş, imtihanı kazanarak Çifteler Köy Öğretmen Okulu'na verilmiştir; köyünden okula 10 Kasım 1938 günü gelir. İkinci yılda öğrenciler zanaat dallarından birine ayrılırlarken, marangoz olmayı isteyen Talip'in şansına inşaatçılık düşer. O senenin (1940) 17 Nisan'ında köy enstitüleri kanunu çıkar, köy öğretmen okulları köy enstitüsü olur. Yaz tatilinde köyüne, babasının yanına gider Talip. İkinci Dünya Savaşı'nın yiyecek sıkıntıları, Talip üçüncü sınıftadır, onların okulunda da varlığını hissettirir. Çifteler'i bitirdikten (1943) sonra Talip, yüksek kısma ayrılan mezunlar arasındadır: Ankara'ya yakın, aynı addaki köyde, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde güzel sanatlar kolunda okur bu kez. Öğretmenleri ve okullarına sık sık gelen konuklar, devrin tanınmış kişileridir. Müzik ve resim öğrenmeler, şiir yazıp yayımlamalar, okulca toplu çalışmalar, gezintiler.. derken üç yıllık yüksek öğrenim de biter. Talip ve daha beş arkadaşı, Kars'ın otuz kilometre uzağında Cılavuz Köy Enstitüsü'nü çeker, oraya öğretmen gitmek üzere Erzurum trenine binerek Ankara'dan ayrılırlar (1946). Kitabın son üç bölümünde, köy enstitülerini kurmuş, on yıl Genel Müdürlüğünü yapmış Hakkı Tonguç'un (ölm. 23 Haziran 1960) ve bu enstitülere çok emeği geçmiş, C.H.P. iktidarının Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in (ölm. 26 Şubat 1961) kişilikleri belirtilir. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü, D.P. iktidarı ve Reşat Şemsettin Sirer'in Millî Eğitim Bakanlığı zamanında kapatıldı (1947), daha sonra da yirmibir köy enstitüsü, yerlerini bugünkü öğretmen okullarına bırakarak tarihten silindiler.

KARAPÜRÇEK • Sunullah Arısoy'un romanı (1958) • Kirmasti-İzmir arasında bir yerdir Adranos; Karapürçek de adını oradan alan Adranos çayı çevresinde bir dağ köyü. Olay C.H.P. yönetiminde geçer. Adı belirtilmeyen ülkücü öğretmen, bu köye gelir. Cuma namazına giderek, mevlit okutturarak muhtar Kabak Ali'nin, imamın ve köylülerin sevgisini kazanır, harap okulu onarır, köylüleri aydınlatır. Köyün erkek-kız bütün çocuklarının, son olarak da 14-15 yaşlarında güzel Zehra'nın okula devamını sağlamıştır. Zehra'yı askerdeki oğluna almak isteyen, Kör Mamıd adında bir maden çavuşu, bir ara köye gelip de Zehra'nın okutulduğunu öğrenince, öğretmene düşman olur. Yalancı şahitler de bularak onu, particilik ve Zehra'ya sataşma gibi iftiralarla, kaymakama şikâyet eder. Gönderilen müfettişin soruşturmaları, öğretmenin lehine sonuçlanmak üzeredir ki, bir akşam,

öğretmenin odasına Zehra gelir, öğretmene dert yanar: Öldürülmekten veya kaçırılmaktan korktuğunu, sözlüsüyle evlenmek istemediğini söyler. Öğretmen, Zehra'yı yatıştırır, Zehra odadan çıkmıştır ki, Kör Mamıd'ın tuttuğu adamlar Zehra'yı kaçırırlar. Bu durum karşısında kanaatleri birdenbire değişen müfettiş, öğretmene işten el çektirir. Zehra'yı sabaha karşı, dağda baygın-yaralı bulur getirirler. Sabah olurken de öğretmen, elinde tahta bavulu, bir dersyılı kalabildiği Karapürçek'ten ayrılır.

KARAYA VURDU DENİZ • Zeyyat Selimoğlu'nun hikâye kitabı (1975) • Onüç hikâye. **Taş İskele Üzerinde Ayaklar** yetmiş yaşında Osman Dayı'nın karşılaştığı bir zorbalığı anlatıyor: Temel Reis gelir, beş yıldır orada kendine göre bir düzen ve hayat kurmuş Osman Dayı'yı atıp yerine geçmek ister. İki oğluyla ikinci kez gelen Temel, Osman Dayı'nın öteberisini toplatır. Dayı, kayığına biner; o kıyıda, o kıyının denizinde, o kıyının karasında bir daha görünmez olur. **Nefel** bir bekleyişin hikâyesidir, eski kaptanın torunuyla konuşmalarından oluşuyor: Tosun, dedesinin kurduğu nefele ufuktan gelip tutulacak bıldırcınları sormaktadır hep. **Sonrası'nda** bir deniz kazası geçirmiş Salim'le kaptanın kapışmaları söz konusudur: Fazla yüklenmiş maden yüzünden motor batmış, iki gemici boğulmuştur. **Denizminareleri Zararsız Hayvanlardır** şeker hastası olmuş, evine kapanmış Mehmet Kaptan'ın hikâyesi. Bir sefere çıkamamış, yeni kaptan da gemiyi batırmıştır. Gemici Dursun motordan düşmüş, pervane boynunu kesmiş ve Kaptan, denizin dibinde denizminarelerini Dursun'un gözlerini yerken görmüştür. Denizminarelerinden nefreti sonsuzdur. O yüzden torununu haksız yere azarlar, çocuğun sevinci yarıda kalır. **Bu Yağmur Denizdendir** evinde banyoda boğularak ölmüş, şeker ve kalp hastası Kaptan Baba'nın (Mehmet Kaptan'ın) cenaze töreni. Kaptanın bütün gemicileri oradadır. Birden boşanan yağmur, sanki tuzlu sudan oluşmuş, denizcinin mezarına yağan yağmur denizden gelmiştir. **Bir Adamın Yarısı** Mehmet Kaptan'ın yanında birkaç ay stajyer kaptan olarak çalışmış bir gencin hikâyesi. Yük ambara inerken, çengele dolanan ince halatı ambarın kenarından kurtarmak istediği sırada sağ kolu ezilen, kopan ve düştüğü ambarda bacakları kırılan genç Hamburg'da bir hastanede uzun zaman yatmıştır. Yüksek Denizcilik Okulu mezunu genç, şimdi sakattır ve İstanbul'da Küçükbebek sırtlarında, babadan kalma küçük bir evde annesiyle oturmaktadır. **Eksi Sonsuza Doğru** bir kan davası yüzünden vurulmak korkusuyla gemiden hiç çıkmayan gemici Rızvan'ın hikâyesi. Çalıştığı gemi batınca Rızvan, bu sefer bir kömür ocağında toprak altında çalışır. **Tekel Hamza'nın Yeni Dünyası'nda** eskiden gemide ateşçi Hamza (Mehmet Kaptan'ın ateşçisi) şimdi bir hastanenin kalorifer dairesinde kömür atıcıdır ve kendini hâlâ gemide sanır. **Kırık'ta** Mehmet Kaptan'ın ölümünden sonra, Deli Tahsin, Rize'li Hüsnü Kaptan'ın, Zonguldak'la İstanbul arasında kömür taşıyan beşyüz

tonluk motorunda iş bulmuştur. Kış ortası denizde, bir filika kurtarmak yüzünden ağır hastalanır, sakat kalır. Bir toprak haksızlığı uğruna da katil olur, on yıl hüküm giyer, Sinop cezaevindedir. **Dağbaşında Bir Eyüp** lostromo Eyüp'ün hikâyesi; deniz özlemiyle, dört uzun kazık üzerine oturtulmuş bir naylayı gemi biçimine sokmuş eski gemicinin hikâyesi. **Ödeşme**'de eski lostromo, şimdi yeni bir gemide yağcı olmuştur. Gemi kaptanı, İtalya dönüşü, İlyas'a gemiyi dinamitletir. İlyas'a bu iş için yirmi bin lira verecekti, vermez. Geminin Akdeniz'de mayına çarpmayıp, kasıtlı batırıldığı, dalgıç raporu'ndan anlaşılmakla, sigorta parayı ödemez. Kendisini atlatmak isteyen kaptanı, İlyas bıçaklar, öldürür. **Denizin Bittiği Yerde** batmış bir geminin yağcı ve ateşçisi, şimdi bir plajda cankurtaran olmuştur. **Kilitler de Açılır** gemileri karaya vurduktan sonra, uzun süre boşta kalmış dört gemicinin ruhsal durumlarını açıklayan alegorik bir hikâye, ki öteki hikâyelerin yoğunluğu yanında eğreti ve başarısız gibidir.

KARDELEN ● Öner Yağcı'nın 1986 Akademi Kitabevi Başarı Ödülü'nü kazanan romanı (1987) ● Romanda, öncesi ve sonrasıyla 12 Eylül dönemi bir kız çocuğunun ağzından, onun bakışıyla anlatılır. Çocuğun çevresiyle, en çok da anne babasıyla ilgili anıları, duyguları, düşünceleri, hayalleri romanın temel konusunu oluşturur. Bu bağlamda 12 Eylül'ün yol açtığı bazı olaylara da kısaca değinilir. ● Gülcan'ın babasıyla annesi öğretmendir. İkisi de insanları, doğayı, yaşamı, okumayı severler. Barıştan, kardeşlikten, özgürlükten yanadırlar. Tek çocukları Gülcan'a pek düşkündürler. Özellikle babası Can ona aşırı yakınlık gösterir. Onunla söyleşir, gezer, oynar. Geceleri uyuması için ona masallar anlatır, hikâyeler okur. Üzerine titrer. Gülcan da onu çok sever. Nedense babası bir süre eve gelmez. Annesi, "İstanbul'da çalışıyor, gelecek," der. Nitekim bir gün çıkagelir. Gülcan'la annesi sevinçten uçarlar. Ama bu uzun sürmez. Çünkü sıkıyönetim ilân edilmiştir. Baba polisçe aranmaktadır. Bunun üzerine Can çıkıp gider. Gülcan neler olduğunu anlayamaz, öğrenemez. Annesine sarılıp ağlar. Az sonra evden ayrılıp dedesigile giderler. Arasıra geceleri Can gizlice onları görmeye gelir. Kızını öpüp okşar, dizinde hoplatır, boynuna bindirip dolaştırır. Hiç yalan söylemez. Bu yüzden Gülcan inanır, güvenir ona. Öğretmenlikten çıkarıldığını duyunca şaşırıp kalır. Bir gece yarısı evi askerler basar, babasını alıp götürürler. Kızcağız korkup ağlar. Bir yıl kadar göremez onu. Ertesi kış babası salıverilir. Gülcan'ı sevincinden uyku tutmaz. Dedesigilden kendi evlerine dönerler. Fakat güzel günler çabuk sona erer. Baba yine görünmez olur. Ancak güze doğru gelir, kızını alıp trenle İstanbul'a götürür. Babaannesinin yanına yerleştirir. Bir süre birlikte olurlar. Parkları gezerler, denize girerler, tiyatroya giderler. Gülcan mutluluktan uçar. Fakat 12 Eylül bastırıp da sokaklarda askerler, tanklar dolaşmaya başlayınca, babasının keyfi kaçar. Evde bulunmadığı bir sırada polisler gelip onu so-

rarlar. Bunu duyunca kızıyla Ankara'nın yolunu tutar. Sokaklarda askerler devriye gezmektedir. Birkaç kez kimlik denetiminden geçerler. Anneannesigilin evine varırlar. Can kızını öpüp okşayarak yatırır, döneceğini söyleyerek çıkıp gider. Bir daha da gelemez. Gülcan'm annesi de görünürlerde yoktur. Onun da arandığı söylenir. O da öğretmenler derneğindenmiş. İkide bir sivil polisler gelip onunla kocasını sorarlar. Bir gece ansızın evi basıp odaları arar, kitapları karıştırıp yırtarlar. Gülcan korku ve üzüntüyle ağlar. Günler, aylar geçer, babası gelmez. Onun hapiste olduğunu duyar, ama nerede olduğunu öğrenemez. Merakla bekler. Bir gün babasından mektup alır, pek sevinir. Okuma bilmediğine üzülür. Ertesi yıl okula yazılır. Günün birinde annesi çıkagelir. Meğer o da içerdeymiş. İyice zayıflamıştır, benzi sapsarıdır. Sağlığı bozulmuştur. Karlı bir havada hastaneye yatırırlar. Gülcan bir daha da göremez onu. Öldüğünü öğrenir sonradan. Sarsılır, sürekli ağlar. Babasına mektup yazmaya başlar. Ondan da mektuplar alır. Özlemle yanar, düşler görür, hayaller kurar. Ninesi İstanbul'dan gelir, onu babasıyla görüşmeye götürür. Coşkudan Gülcan'ın gözüne uyku girmez. Sabahleyin telörgülerle çevrili bir yere giderler. Silahlı askerlerin beklediği, pencereleri demirli kocaman bir binanın önünde dururlar. Bir barakada babasıyla karşılaşırlar. Gülcan koşarak boynuna atılır. Sevinçle sarışır, öpüşür, konuşurlar. Üzülerek güçlükle ayrılırlar. Durmadan mektuplaşırlar. Can İstanbul'dan Çanakkale'ye götürülür. Aradan beş uzun yıl geçmiştir. Gülcan sabırla, sevgiyle, umutla babasının çıkıp geleceği günü beklemektedir. Bir kardelen çiçeği gibi inatla büyümektedir.

KARINCA YUVASI ● İlhan Tarus'un romanı (1952) ● Yazarın büyük hikâye diye adlandırdığı eserde olaylar Ankara'da geçer. Tarus, bir sonbahar akşamı, alaca karanlıkta, Yenişehir semtinde, biri on iki, diğeri dokuz yaşlarında iki çocuğun bir şeyler konuştuğunu görür, merak eder, gözetler, çocukları izler, konuşur onlarla ve sırlarını öğrenir. Çocuklar zengin çocuklarıdır, üyeleri çok bir örgüt kurmuşlardır. Amaçları hayvanları korumak, yoksullara, kimsesizlere yardım etmektir. Tarus, evlerindeki sosyete hayatına kayıtsız, iyiliksever bu çocukların dostu olur. Hikâye, Ankara çevresinde çeşitli toplu gezintilerden biri olarak, bir gün, İlhan Ağabey'le çocukların, Dikmen'e gidip eğlenmeleriyle sona erer: Çocuklar o kalabalık dayanışmaları içinde, bir karınca yuvası gibidirler. ● Yer yer eğitsel değerler de taşıyan eser, yazarın, çocuk edebiyatımıza olumlu bir katkısı niteliğindedir.

KARİDES DURAĞI ● Mehdi Halıcı'nın hikâye kitabı (1967) ● Yedi hikâye. Yurt içi-yurt dışı yaşantılarla gerçek-gerçeküstü karışımı bir temel üzerinde oluşan hikâyeler. **Sihirbaz, Ben ve Üçüncü Adam** başlıklı ilk hikâyede bir sihirbazın marifetleri karşısında iki seyircinin (ya da tek seyircinin

iki ayrı kişiliğe bölünerek) bocalayışları, gerçeküstü bir atmosfer içinde, gösterileri onaylama ve yadsımaları çözümleniyor. Kitaba adını veren ikinci hikâyenin konusunu yazar, bir tarihte gittiği Norveç gözlem ve yaşantılarından alıyor ve bir meydanda dinî gösteriler yapan Salut public öncülerini, sosyal sigortaların koruyuculuğunda mutlu bir hayat süren altmış yaşında bir adamı anlatıyor; sonra deniz kenarına giderek yüklü motorları, teneke ölçekle kalın kesekâğıdına karidesler boca edecek motorcuyu bekleyenler arasına katılıyor. Kalbinde geri kalmış bir ülkeden olmanın acılığı vardır hep. Salut public öncülerinin mandolinini, koro sözcüsü ihtiyarın konuşmasını dinledikten sonra da bir çelik fabrikasındaki sevimsiz makinesinin başına gidiyor. Üçüncü hikâye **Köprü**'de yazar, Fransa'da Caen üniversitesinde öğrenim yıllarındaki yaşantılarıyla, bir Orta-Anadolu şehrinden kalma anıları iç içe yaşar. **Zenge** hikâyesinde olay saydamlaşır: İşsizdir adam, boğmaca olmuş kızı Zenge'nin ilâç parasını nasıl bulacağını düşünürken, ev taşıyacaklarını söyleyerek, şoförünün çağırması üzerine bir kamyona atlar; bilmediği bir evden eşya taşır kamyona. Büfeyi sırtlamış, evden çıkmıştır ki, sokakta iki üç kişinin belirmesi üzerine, şoförle yardımcısının gazlayıp kaçmalarına, önce bir anlam veremez; işin farkına yakalanınca varır: Aldatılmış, bir soyguna alet edilmiştir. Adam dövülür, yerde sürüklenir; bir boşluk duygusu içinde kendini olayın akışına bırakmıştır. **Çamur,** tek olaylı bir hikâye değil, toplum düzensizlikleri üzerine gerçeklerden kesitlerle deneme karışımı bir nitelik taşıyor. **Kan,** Fransa'da Alp dağlarına karşı bir üniversite sanatoryumunda, kan görmek istemeyen İspanyalı genç şair Serrano'nun ağzından mendile birdenbire taşan kandır ve bu kanda İspanya İç Savaşları, F. Lorca, Cezayir'de patlayan bombalar, özgürlük savaşları sembolleşir. Son parça **Çoban**'da bütün hikâyelerden farklı olarak, bir masal anlatımı ve alegori yoluyla, bir küçük çobanın bir deve meydan okuyuşu açıklanır.

KARŞI PENCERE ● Ömer Faruk Toprak'ın hikâye kitabı (1975) ● Ondokuz hikâye. Gönen Hikâyeleri bölümünde **Müftü Şevket** başlıklı, 12 Mart Öyküleri bölümünde de üç hikâye ilgi çekici. Ötekiler durgun, sönük oluşları yüzünden okuyucuyu etkileme gücünden yoksun örnekler.

KATIRIN ÖLÜMÜ ● Samet Ağaoğlu'nun hikâye kitabı (1965) ● Dört hikâye. İlki anlatanın değişik kişi ve çevreleri tahlil ve tasvirleriyle, ayrı ayrı hayat kesitlerinin toplamı halinde oluşur ve her bölüm, hikâyenin başlığı olan **Ridilemet Nüklüm Telada** cümlesiyle biter (Adalat Mülkün Temelidir sözünün tersinden okunuşu): Anlatan "bundan çok uzun yıllar önce" Kurtalan'dan İstanbul'a gelen ekspreste tanıdığı bir adamın başından geçenleri naklederek söze başlar: Yolcu, Kütahya'da oturmaya mahkûmdur, seyahat vesikası olmadıkça şehir dışına çıkamaz; anlatıcı, bu adamdan, ay-

rıca, damadının adı Doğu isyanlarına karışmış, seksenlik bir ihtiyarın başına gelenleri de öğrenmiştir. Yirmibeş yaşlarında olan anlatıcı, daha sonra İstanbul'da, memur olarak çalıştığı Maliye tahsil şubelerinden birinde, yazarlık yaptığı bir gazetede, yattığı bir hastanede, oturduğu tekstil işçileri sokağında ve nihayet bir akşam, dalgınlıkla çarptığı bir adam yüzünden suçlu görüleceği mahkemede karşılaştığı haksızlık ve adaletsizlikleri sıralar. **Martılar** hikâyesinde anlatıcı, deniz ortasında bir adada yapılmış bir hapishanede dünyasının bir kısmını oluşturan martıları tanıtır. **Onlardan Bazıları** hikâyesinde anlatan, gene bir mahkûmdur ve dört aydır kalmakta olduğu hapishanede dostluk kurduğu diğer hükümlülerin hayat dramlarının sözcüsü olur. **Katırın Ölümü'**nde ise kırk yıllık bir evlilikten sonra karısı ölmüş, bu ölümden birkaç yıl geçince de emekli olmuş bir maden mühendisi, üç oğluyla gelinlerine ve torunlarına, yirmibeş yıl önce madenden çıkarılınca, hürriyetin tadına varamadan ölüveren bir katırın, yeraltında kömür vagonlarını çekmekle tükenmiş hayatını anlatır.

KATİP ÇIKMAZI ● Dinçer Sümer'in oyunu (1970) ● Üç perdeli, onbir kişili oyunda olay, İzmir'in kenar mahallelerinden birinde, Kâtip Yokuşu'nun üst başında iki evde geçer. Seyyar fotoğrafçı Rıza Efendi'nin oğlu, yirmidördünde Kemal, baba evinden Bursa'ya kaçmış, orada eniştesi yanında şoför muavinliği yapmış, sekiz ay sonra gene habersiz Kâtip Çıkmazı'na gelmiştir. Kemal, komşuları eskici Kâmil Usta'nın kızı Nermin'le sevişiyordu; şimdi onunla nişanlanacak, çalışacak, serserilikten vazgeçecektir. Fakat babasının hemen buluverdiği işin memurluk değil de, hademelik olduğunu öğrenmesi, buna kahırlanarak çok içip gece geç vakit geldiği evde, alt odaya o gün taşınmış yeni kiracıları Keriman'la karşılaşması, Kemal'i beklenmedik bir yöne çeker. Birkaç günün uslu delikanlısı, paralı ve genç bir kadın olan Keriman'ın teklifini kabul edip onunla İstanbul'a kaçmaya karar vermiştir; geceyi Keriman'ın odasında onunla sevişerek geçirir. Keriman'la Kemal'in, birbirlerini, içinde bulundukları çıkmazlardan kurtaracak kişiler gibi görmeleri, bir gece ve bir gün sürerse de acı sonuç önlenemez: Sözlüsü ve geldiği gece kendini Kemal'e teslim etmiş Nermin bu âni ve ağır darbeyi onuruna yedirememiş, Keriman'ın insanlık duyguları ağır basarak İstanbul'a yalnız gittiğinden ve Kemal'in bu sefer kesin, kararlı kendisine dönmeye hazırlandığından habersiz, babasının falçatası ile, gece sessizliğinde kendisini öldürmüştür.

KATRAN ● Muzaffer Buyrukçu'nun hikâye kitabı (1956) ● Sekiz hikâye. **Sevinci Yokeden Gerçek,** ilk hikâye, Yalova'da kuş avlamaya çıkan arkadaşları arasında nihayet kendisinin de bir kuş vurabildiğini gören bir çocuğun gergin, gevşemiş ruh hallerini çözümlüyor. **Uyku** hikâyesi, hademe olan babası tarafından büyük ümitlerle parasız yatılı okula verilmek için

şehre getirilmiş, oniki yaşında, ilkokul mezunu bir köylü çocuğunun üzücü âkıbetidir: Üç gecelik yolculukta bitkin-uykusuz çocuk, sıhhî heyet muayenesine sevkedildiği hastanede bastıran uykunun kurbanı olur, gösterilen harfleri seçemez, gözlerinden çürük çıkar. Göz göre göre yapılan haksızlıklar, kayırmalar, küçümseyişler arasında baba oğulun dünyaları yıkılmıştır. **Asalaklar** hikâyesinde üç İstanbul delikanlısı, Beyoğlu'nda rastladıkları bir sosyete kadınından karınlarını doyururlarken, kadının kleptoman olduğunu öğrenir, kaçarlar. **Kabuslu Bir Gece**'de evine geç gelen bir erkeğin, karısı tarafından kovulunca tuğla ocaklarına gidişi, orada rastladığı üç kişiyle esrar içmesi, onlarla konuşması; **Yem** hikâyesinde bir sokak kadınının mezarlıkta sevişmesi anlatılıyor. **Dökümcüler Sokağının Sarhoşları** Hamdi ile Mehmet, boyalı ispirto ve gaz yağı içer, feci bir terkedilmişlik duygusunu yenmeye çalışırlar. **Katran,** kitabın son hikâyesidir: Adam, bozdurması için, çırağına yüz lira verir, çocuk dönmez geri; yakalanır, anasıyla oturduğu gecekondu yıkılır, dövülür. Adam, çocuğun hem de amcasıdır. Olaya el koyan polis, götürüldüğü gecekonduda korkunç bir sefaletle karşılaşır. O sırada sokakta eşeğinin yaralarına katran sürmekte olan bir başka adam, olayın tanığı hikâyeciye: "Hayvan, ama insan acıyor gene de." der. ● Yazarın dış gözlemcilik gücü, bu kitapta en iyi şekilde **Uyku, Dökümcüler...** ve **Katran** hikâyelerinde görülmektedir.

KAVAK YELLERİ ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1961) ● Doktor Sabri, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında gönülleri yurda hizmet aşkıyla dolu gençlerden biridir. Orta Anadolu'da tren hattı üzerinde bir kasabaya hükümet tabibi olmuştur. Yıllar yılı orada çalışır. Eczacı Hacı Müslim Bey'in kızıyla evlenmiş, evlilikte aradığını bulamamıştır; zamanla çevresinden sıkılmaya başlar. Karısı kanserden ölür; kasaba halkının isteklerine karşı gelemeyerek kızı Cemile'yi bir eczacıyla evlendirir. İstanbul'u çok özlemiş, eski arkadaşı Emin Hulusi'nin yanında dinlenmeye gelmiştir ki, arkadaşının o gün öldüğünü öğrenir, bir otele gider, başka arkadaşlarını bulur, bunlardan birinin özel hastanesinde bir görev alır, ama hiçbir şey yalnızlığını gidememiş, ruhunun boşluğunu dolduramamıştır. Doktor Sabri gene kaçtığı kasabaya döner. (İZB ve M. Uyguner)

KAVGA ● Muzaffer Buyrukçu'nun hikâye kitabı (1967) ● Arnavutluk'tan göçmen gelmiş, İstanbul'da yerleşmiş bir ailenin hayatını konu edinen hikâyeler, ayrı başlıklar taşımaz, sayılarla sıralanır; buna göre yedi bölümdür kitap. Bir kira evinde oturan aile fakirdir. Baba, bir fabrikada çalışır, en büyük oğlu Naci bir atelyede çıraktır, Mehmet askerdedir, Osman ilkokul'da, en küçükleridir. İki kız (Sevim ve Nuran)la birlikte, beş çocukludur aile. Evde ayrıca anne vardır, dayı vardır. Sekiz nüfusa Bayram'ın ve komşu ermeni kızı Seta ile annesi Bercuhi'nin de eklenmesiyle, yurt özlem-

lerine, geçmişin anılarına, şimdiki hayatlarının boyutları, olayları da girer. Meselâ, bastıran sıcaklar, tahtakuruları; sıkıntıyı arttırmış, sinirleri gevşetmiştir; büyük oğul Naci'nin Seta'ya olan aşkı Sevim tarafından desteklenir. "Ekmekleri olduktan, tencereleri kaynadıktan sonra" iyidir ailenin durumu. ● Hikâyeler diye nitelenen ve 1968 Sait Faik Abasıyanık Armağanı'nı kazanan eser, bir roman özelliği gösteriyor.

KAYIP ARANIYOR ● Sait Faik Abasıyanık'ın romanı (1953) ● İstanbul'da bir kış akşamı, bir Boğaz vapurunda balıkçı delikanlı Cemal ile Nevin'in arkadaşlarını anlatarak başlayan roman, emekli konsolos Vildan Bey'in kızı Nevin'in tedirgin iç dünyasını belirleyen olaylar zinciridir. Avrupa'da okumuş, üç dört dil bilen, kahvelere meyhanelere giren, insan canlı genç bir kadındır Nevin. Evlenmiş, gazeteci olan kocası Özdemir'le bir süre Ankara'da kalmış, bir otobüs biletçisinin kendisine tutkunluğunu hoş karşılamış ve kocasından ayrılmaya karar vererek, Beykoz'da, kızını dilediği gibi yaşatmakta serbest bırakan babasıyla, paşa kızı annesi Fâzıla Hanım'ın yanına dönmüştü. Balıkçı Cemal, Nevin'le evlenmek isterse de, genç kadın, töreleri bütün umursamazlığına rağmen bunun imkânsızlığını anlar ve bırakır Cemal'i. Bir süre sonra da, boşanma işlemini sonuçlandırmak üzere gene Ankara'ya gider. Oradan babasına bir mektup yazarak, hayatının ve içindeki kargaşanın yorumunu yapar. Mektubunu, İstanbul'a dönmeyeceğini, Türkiye'de bir yere bir tren bileti aldığını, trenin kalkmasına beş dakika kaldığını belirterek bitirir. 12 Nisan 1948 tarihli mektubun gönderilip gönderilmediği belli değildir. Yalnız, eski konsolos, gazetelere verdiği bir "Kayıp Aranıyor" ilânını, odasına kapanıp kapanıp okur hâlâ. Her yıl Nisan ayında, birer hafta süreyle Ankara ve İstanbul gazetelerinde görülen bu ilânda "1948 Nisanının 12. günü Ankara'daki evinden çıkarak bir daha dönmeyen, bütün araştırmalara rağmen bugüne kadar kendisinden hiçbir haber alınamayan kızı hakkında bilgisi olanların, adresine bildirmeleri insaniyet nâmına rica edilmektedir."

KEDİ ve ÖLÜM ● Erhan Bener'in romanı (1965) ● Gençliğinde Brüksel'de iki yıl resim öğrenimi görmüş, dokuz yıl öncesine kadar arasıra sergiler de açmış, şimdi bir okulda resim öğretmeni ve altmış yaşında ressam Zâhit İloğlu, doktordan hastalığının şifasız olduğunu, ancak üç aylık ömrü kaldığını öğrenmiştir. İkinci karısının ve ilk evliliğinden olan oğlunun, bu ölümü bekleyip beklemedikleri şüphesi içindedir. Bir gece uyurken ansızın sancı bastırır, korkulu bir düş görür: Göğsünde bir kedi oturmakta, ağırlığı soluğunu kesmektedir. Kovmalar boşa gider, yerinden kımıldamaz kedi; kan-ter içinde uyanır ressam. Ölüme, bir şaheser yaratarak meydan okuma hayalleri de boşunadır. Sancılar sıklaşır, sokağa da çıkamaz olur. Bir gün de evde kimse yokken bir tıkırtı duyarak indiği mutfakta bir kediyle

karşılaşır, hemen kapıyı kapatır; kaçmak isterken devirdiği leğenin altında kalan kediyi, leğeni bastırıp ezerek öldürür. Bir gece de karısını boğmayı, onun canını kendine almayı düşünür. "Fakat can özünün bir bedenden öbürüne geçebilmesi için ölenden öldürene doğru, kanlı bir köprünün kurulması gerekir." Yataktan kalkar, aşağı iner ve unutur niçin indiğini. Masada bir bıçak görür: Kurban bayramının birinci günüdür, sabahleyin kasap, o bıçakla bir kurban kesmiştir. Ressam Zâhit, bıçağı alır, yukarı çıkarken takati kesilir, ölüme hızla yaklaşmaktadır, çok yakın bir yerde bir kapının kapandığını duyar, bıçak elinden düşer. Ressam Zâhit artık hiçbir şeyin farkında değildir. ● Kuvvetini Ressam'ın yaşama ümidiyle ölüm korkuları ekseninde, ruh tahlillerinden alan roman, önce **Ara Kapı** adıyla yayımlanmıştı (1962); ikinci baskıda ismi, İstanbul Türk-Fransız Derneği'nin ödülünü kazanarak, Paris'te basılmış Fransızca çevirisindeki (Le chat et la mort, 1965) gibi, **Kedi ve Ölüm** oldu.

KEL ● Abidin Dino'nun oyunu (1944, Adana) ● Hile ve kurnazlığıyla köye hükmeden bir aktarın her gün yeni bir kafileyi sıtmalık bir yerde alıkoyarak, kendi çıkarı için bile bile mahvetmesi; sonunda topluluğun, sırtlarından geçinenleri silkip atması; enstantane sahneler halinde canlandırılır. (O. B.–V. G., Yücel dergisi, Nisan 1954)

KELEPÇE ● Refik Erduran'ın oyunu (1967) ● S. Günay Akarsu (Papirüs dergisi, Ocak 1968) oyunu şöyle özetliyor: Erduran, bir şarlatanı, Türkiye'yi kurtarmaya kalkışan bir asalağı ortaya çıkarıyor. Işık isimli bu yalancının karşısında yer alan iki kişi, halkın değişik iki kanadını temsil ediyor: İlk başta ona kanan bir bar kadınıyla, anlamasa da saygı gösteren bir köylü; okumamış, bilgisiz, basit iki insan. Ama bunlar içgüdüleri ve sezgileriyle doğruyu görüyorlar en sonunda. Erduran, halka güvenini belirtiyor böylece ● İstanbul'da 1967 sonlarında oynanan oyun, kitap halinde basılmadı.

KELLECİ MEMET ● Kemal Tahir'in romanı (1962) ● Onaltı yaşlarında Kelleci Memet, Çankırı'nın Virankale köyünden, Birinci Dünya Savaşı'nda döğüşmüş, esir düşmüş, kurtulup döndükten sonra köyüne korucu olmuş, şimdi kocadığı için o işten de çıkarılmış Rifat Ağa'nın oğludur. Aile fakir olduğu için, köyün varlıklılarından Osman Ağa'nın yanında hizmetkârlık etmektedir Kelleci. Tuz mağarasında bekçilik ederken hırsızlar tarafından yaralanıp kolu kesilen Osman Ağa'yı, genç ve ateşli ikinci karısı Ümmühan beğenmez olur. Ağa'nın ölmüş ilk karısından oğlu Yusuf'tadır Ümmühan'ın gözü. Ümmühan'ın ilk kocasından doğma kızı Cemile'yi de Kelleci sevmekte, Ümmühan da Cemile'yi Kelleci'ye vermek istemektedir. Fakat Osman Ağa'nın, Cemile'yi, yeğeni Süleyman'a vermekten yana olduğunu

işitmesi ve Ümmühan'ın kışkırtmaları, Kelleci'nin, Osman Ağa'ya kin duymasına yol açar. Ağa ölmezse kızı alamayacağma kanaat getiren Kelleci, onu öldürmeyi düşünmezse de, Osman Ağa ile kömür yerine kömür yakmaya gittikleri bir gün, korktuğuna uğrar: Osman Ağa, dala asılı tüfeğini vermesini söylemiş, Kelleci'nin uzattığı silâhın kendiliğinden ve ansızın patlamasıyla ölmüştür. Kelleci Çankırı cezaevinde altı yıla hüküm giyer. Orada gazeteci Selim Bey, birkaç yıl köy okulunda okumuş, fakat okuduklarını unutmuş Kelleci'ye tekrar okuma yazma öğretir. Kelleci, 1940 yılının 30 Ağustosunda hapishaneye, kendisini görmeye gelmiş babasıyla küçük halasından, sevdiği Cemile'nin Yusuf'la evlendiğini öğrenir. Hemen o akşam, cezaevinden kaçarsa da, tekrar yakalanması bir an meselesidir. • Ürünleri biçilmiş, kaldırılmış buğday, arpa tarlalarında, bağlarda dökülmüş veya kalmış, artık başakları toplayan, köy yoksul ve topraksızlarına Kelleci (veya: başakçı) denir. Memet'in lakabı, anasının babasının bu yoksulluğundan geliyor. Üç bölümlük romanın birinci bölümünde Çankırı cezaevi tutuklu ve ziyaretçilerinin geçmişlerine ait değişik olaylar, ikinci ve üçüncü bölümlerde ise Kelleci anlatılır ve eser, böylece, başlangıçta cezaevinin, bitişte Kelleci Memet'in romanı olur.

KENDİ DÜNYAMIZ • Sabahattin Engin'in oyunu (1970) • Üç bölümlük, yedi kişilik piyeste olay, dört gün içinde geçer. Otuzsekizinde güzel dul Hayriye Hanım; bir Güneydoğu Anadolu ilinde, kızı, liseyi bitirmek üzere Mine ve hiç evlenmemiş, otuzüçünde kardeşi Fahriye ile yaşamaktadır; onbeş yıldır İstanbul'dan uzaktadır. Bir gün babalarının hala oğlu, kırk yaşlarında ve bekâr Arif Doğan Bey'in çıkagelmesi, üç kişinin sönük hayatına kısa bir süre renk ve ümit katarsa da, Arif Doğan'ın macera düşkünü ve polisçe aranan biri çıkması, aileyi hayal kırıklığına uğratır. Hayriye Hanım, Arif Doğan'ın kendisiyle evlenmek için geldiğini sanmıştı. Şimdi gene eski yalnızlıklarına dönen iki kızkardeş, artık ümitlerini kendi çevrelerinde ve kendi güçleri oranında gerçekleştirmeye çalışacaklardır.

KENTE İNEN KAPLANLAR • Necati Cumalı'nın hikâye kitabı (1976) • On hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede töreyi, terbiyeyi, toplum kurallarını ve yasaları hiçe sayan kent kabadayılarının şirretlik ve pervasızlıkları sergileniyor. **Gençlik Berberi** bir kasabada parlayan, yaşlandıkça çöküp zamanın dışına düşen ve üç beş eski dostu ve müşterisiyle kalan bir berberin hikâyesi. **Annemin Yüzü'nde** çocuklarının Tanrıdan korkmalarını değil, onu sevmelerini isteyen, evcimen, hamarat bir halk kadınının sevimli portresi çiziliyor. **Cennet Yeryüzündedir** karşımıza yeryüzü gezi ve anılarının yorumu olarak çıkıyor. Kitabın unutulmayacak, en güçlü iki hikâyesinden biri, konusu dinamitle balık avlayan bir balıkçının kaza ile sekiz yaşındaki oğlunu öldürüşü olan **Çaktı,** öteki ise dört kişilik bir ailenin tarihçesi **Ba-**

tan Gemi'dir.

KEŞANLI ALİ DESTANI ● Haldun Taner'in oyunu (1964) ● Kendisiyle yapılan bir konuşmada (Varlık, 620, 15 Nisan 1964) yazar, eserinin "gecekondu ortamında bir kahramanlık mitosunun parodisi" olduğunu belirtir; oyunu nasıl yazdığını da şöyle anlatır: "1960'da ünlü bir kondu efesinin vurulması beni çok ilgilendirmişti. Yerinde incelemeler yaptım, olayın kahramanlarıyla, aileleriyle görüştüm. Hareket noktam o olay oldu, ama Keşan'lı Ali, daha çok da kendi fantazimin ürünüdür" ● Bertolt Brecht'in epik tiyatrosunun Türkiye'de ilk denemesi kabul edilen müzikli oyunda Keşan'lı Ali, Sineklidağ'da gecekonduları yıkılmaktan koruyan, onlara su getiren, elektrik konduran, yol yaptıran, böylece mahallesinin varlığını kabul ettiren, mert bir kabadayıdır. Gerdeğe gireceği gece, düşmanı Manyak Cafer'in, kendisine meydan okuması, gecekonduları yakmaya kalkışması karşısında, efsaneleşmiş kişiliğini korumak için, Cafer'le boy ölçüşmeye mecbur kalır. Manyak Cafer, iki elinde iki tabanca, ateş eder. Ali yaralanırsa da, yaklaşıp Cafer'in üzerine atlar. Boğuşma sırasında bir el boğuk tabanca sesi duyulur: Cafer yere yıkılmıştır, Ali sessizce üstünü başını silkeler. Polis düdükleri, yangın arabaları. Bir cinayete zorlanmış ve katil olmuş Ali'nin eline kelepçe takılır. Doyarak koklayamadığı yavuklusu Zilha, gerilerde kalmıştır. Ve oyun, koro'nun Keşanlı Ali Destanı'nı söylemesi ve bir "kıssadan hisse" ile sona erer. ● Müziği Yalçın Tura tarafından hazırlanmış eser, ilk olarak 31 Mart 1964'te İstanbul'da Karaca Tiyatrosu'nda oynandı. Kitabının sonuna İstanbul ve Ankara'daki temsillerine ait eleştirilerden seçmeler eklenmiştir.

KIRAN RESİMLERİ ● İnci Aral'ın Nevzat Üstün Öykü Ödülü'nü alan kitabı (1983) ● İçinde dokuz hikâye var. Hikâyelerin konuları anarşi ve terörün hüküm sürdüğü günlerde geçen kırım olaylarıyla ilgili. **Şerife:** Sekiz yıl önce kocasıyla oğlu bir kazada ölmüştür. Bundan ötürü Şerife'nin yüzü pek gülmez. Bir gece düşünde Zişan'ların evinde bir köpeğin durmadan doğurduğunu görür. Köpekler üstüne atılırlar. Kapıya doğru koşar. Bağıramaz. Sabahleyin erkenden kalkar. Oğlu Şehmuz'la Nurcan'ı da kaldırır. Kötü şeyler olacağını sanmaktadır. Kızı dayısıgile gönderir. Tüfeğini çıkarır. Oğluna da taş toplamasını söyler. Beklemeye koyulur. Bir süre sonra bir kalabalık bağrışıp çağrışarak gelir. Ortalığı kırıp geçirmeye başlar. Şerife yalvarırsa da dinlemezler. Şehmuz'u öldürür, onu da yere yıkarlar. Çekip giderler. Şerife bunların kimler olduğunu, ne istediklerini ve niçin böyle davrandıklarını bir türlü anlayamaz, ama insanları birbirine düşürüp kırdıranları, düşmanlarını da tanımak ister hep. **Elif:** Mehmet Ali komşusu, çocukluk arkadaşı Elif'le evlenecektir. Düğün günü konuklar gelmiş, davul zurna çalmaya başlamıştır. Mehmet Ali pamuk parasını almak için kente

iner. Fakat dönmez. Herkes merakla bir an önce onun gelmesini bekler. Koca Haydar telefon eder. Kentte birtakım olaylar çıkmış, jandarma yolları tutmuştur. Konukların bir bölüğü evlerine giderler. Davul zurna susar. Elif, gelinliği üstünde, üzünç ve dirençle gözünü yoldan ayırmaz. Sonunda, Mehmet Ali'nin kentteki vuruşmalardan birinde öldüğünü öğrenir. Gelinliğini çıkarır, saçlarının çözer... **Selver:** Kahvaltı için yufka ısılar. Çaydanlığı ocağa koyar. Pencereden bakar. Silâhlı sopalı bir topluluk sövüp sayarak gelmektedir. Aralarında bazı tanıdıklar da vardır. O sıra kocası Halil gelir. Çarşının dağıtılıp camların indirildiğini söyler. Korku içindedir. Çocukları alıp evden kaçmayı önerir. Selver karşı çıkar: Şimdiye dek kimseye bir kötülük etmemişlerdir, kimse de onlara dokunmayacaktır. Fakat az sonra yanıldığını anlar. Zorba kalabalık gelip evi yakar, üç oğlu ile bir kızını, gebe gelinini ve eşini öldürür. Onu da gözünden yaralar. Selver yarı baygın yerde yatarken birileri sırayla üstünden geçerler. Kadıncağız onların niçin böyle insanlık dışı hareketlere giriştiklerini anlayamaz. **Saliha:** Kargaşada evi bombalanarak yakılmış ve kızı ağır biçimde yaralanmıştır. Saliha koşarak karakola gider, yardım ister. Polisler kendini kurtarması için hükûmet binasına sığınmasını söylerler. Oraya vardığında şaşkınlık ve ürküntüyle bekleşen, ağlaşan bir sürü insanla karşılaşır. Polislerle, askerlerle tartışır, katillere karşı hareketsiz kalmakla suçlar onları. Yukarı kata çıkar, valiyle adalet bakanına da çıkışır. Aldırmadıklarını görünce, aşağı iner, çocuklarını korumak üzere hızla, hınçla evine doğru yürür. **Zeycan:** Kocası Hasan öldürülünce, beş çocuk onun üstüne kalır. Haftanın üç günü Süleyman Ağa'nm evine temizliğe gider. Aldığı para ancak boğazlarına yeter. Öteberi almak için bir gün kente iner. Çarşıda soğan satan birini görür. Hemen tanır: Kocasını öldüren, kendisini saçlarından tutup sürükleyen, kâfir diye Alevilere saldıran kişidir bu, ortalığı yakıp yıkanlardan biridir. Adama öfke ve kinle bağırır, yaptıklarını sayıp döker. Adam işi örtbas etmeye çalışır. Etrafta insanlar toplanır. Polis gelir, ikisini de alıp götürür. Zeycan savcıya olup bitenleri ayrıntılarıyla anlatır. **Özdemir:** Birkaç aydır orduevinin bir odasında kalmaktadır. Sabahları erkenden kalkar, taşıtla askerî mahkemeye gider, dosyaları okur, duruşmalara çıkar. Her gece karabasanlı düşler görür. Huzuru kaçmıştır. Olup bitenlerden, dinleyip duyduklarından tedirgindir. Evini, karısını özlemiştir. Gerçi davaların bitmesine az kalmıştır, ama onun bir yargıç olarak direnci tükenmiştir. Kendini baskı altında, bunalım içinde, yalnız hissetmektedir. **Sultan:** Sabahleyin çay içerken ev basılır. Ellerinde sopalar ve silâhlarla birtakım insanlar Mustafa'yı isterler. Sultan eline Kur'an'ı alıp avluya çıkar. "Biz de Müslümanız" der. Adamlar aldırmazlar, kadını tokatlarlar. Kocası dayanamaz, dışarı fırlar. Onu sille tokat götürürler. Değneklerle, demirlerle döverek öldürürler. Kendilerine engel olmaya çabalayan anasının gözünü tornavidayla oyarlar... Sultan mahkemede bütün bu olayları anlatır. Sanıklar onu korkutur-

lar, para teklif ederler, fakat o yılmaz, duruşmada sorumluları birer birer yargıca gösterir. **Ökkeş:** Altmış beşinde hasta, dindar bir adamdır. Poliste ifadesi alınmış, tutuklanmıştır. Olay günü bir kadını baltayla öldürdüğü öne sürülür. Ama o, evden çıkmadığını, hiçbir şey bilmediğini, görmediğini söyler. Oysa Cuma namazına gitmiş, imamın kışkırtıcı konuşmasını dinlemiş, çıkarken verilen sopayı almış, kalabalığa karışmış, Allah yolunda kâfirlere saldırmıştı... Acaba yanlış mı yapmıştı, suç mu işlemişti? Bunu hapishaneden hastaneye nakledildikten sonra kuşku ve korkuyla kendine sorar. Tanrıdan bağışlanmasını diler. Ölür ve davası düşer. **Güher:** Olaylar patladığı gün, güvenlik düşüncesiyle, fabrika akşam üzeri erken paydos edilir. Güher yorgun argın yolda giderken iriyarı bir adam onu durdurur, tartaklayarak evine götürür. Bir odaya kapatır. Zorla ona saldırır. Ertesi gün bırakır. Kadın utancından evine gidemez. Zeytinliklere dalar. Orada da bir başka erkekle karşılaşır. O da Güher'i barakasına sürükler. Yalvarmasına aldırmaz, karnına bıçağını dayayarak kirletir. İstasyon yakınında bir yere bırakır. Kadını askerler bulur, hastaneye yatırırlar. Sonradan duyduğuna göre, Güher'in evi yakılmış, kocası Musa ile çocukları öldürülmüştür. Artık gidecek hiçbir yeri kalmamıştır. Çevresindekiler ona deli gözüyle bakmaktadırlar.

KIRIK HAYATLAR ● Halit Ziya Uşaklıgil'in romanı (1924) ● Ömer Behiç, evine ve biri yedi, biri iki yaşında kızlarına bağlı bir doktordur. Zamanın kibar geçinen, yozlaşmış ailelerinden birinin küçük kızı Neyyir, doktoru ayartır. Yuvasıyla bu gizli ilişki arasında bocalayan doktor, küçük kızı Leylâ'nın menenjitten ölmesini manevi bir uyarma sayarak bu suçlu bağı koparır, evine ve karısı Vedide'ye döner. (MN/2) ● Romanda ikinci derecede başkalarının da kırık hayatları parça parça hikâye edilmektedir; bu bölümlerin özetleri ve romanın geniş yorumu için bk. (CK/1)

47'LİLER ● Füruzan'ın romanı (1974) ● Eser, yazıldığı günlere yakın Türkiye'nin toplumsal otopsisini yapıyor. Bir yandan bir ailenin tarihçesini sergiliyor, bir yandan da 1968'de üniversite reformu dilekleriyle başlayıp siyasal isteklere dönüşen öğrenci eylemlerini yorumluyor. Söz konusu aile, diğer kan yakınları dışında, başöğretmen Selâhattin Kozlu, eşi ilkokul öğretmeni Nüveyre ve çocukları Seçil (onyedisinde, lise son sınıfta), Emine (1947 İstanbul-Beşiktaş doğumlu, onikisinde, ortaokulda) ve Kubilay (ilkokulda)'dır. Romanın başında bu beş kişilik aile Erzurum'dadır. Evli bir subaya (Ertegün Üsteğmen) tutulması, Seçil'in İstanbul'a, anneannesinin yanına gönderilmesini, liseyi İstanbul'da bitirmesini gerektirir. Seçil, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi bölümüne devam ederken de ünlü, zengin bir avukatla evlenir, İzmir'e yerleşir; iki çocuğu olmuştur. Bu arada başöğretmen Selâhattin ile Nüveyre Öğretmen Ankara'ya atan-

mışlardır. Emine de İstanbul'da okur, şimdi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümü öğrencisidir. Doğumları ortalama 1947, öteki üniversitelilerle birlikte, 1969 öğrenci eylemlerine karışır. O yılın Kasım ayında kanlı çatışmalarla açılan üniversite olaylarını, üniversitede reform ve emperyalizmin önlenmesini isteyen, yeni yeni siyasal-eylemci başkaldırmalar izlemiştir. Emine de tutuklanır, işkence görür. Neden sonra salıverilmiş, annesiyle babası tarafından İstanbul'da Teşvikiye'deki apartman katlarına bırakılmıştır ki, daha o gece gelen bir telgrafta İzmir'deki ablası, daha önce de iki kez kendini öldürmeye kalkmış, kurtarılmış Seçil'in intihar ettiği haberini alır. Emine'nin sevgilisi, 1947 Kağızman doğumlu ve İktisat Fakültesi öğrencisi Haydar ise henüz tutukludur. ● 655 sayfa süren romanın en ilginç bölümleri, Kozlu ailesinin Erzurum'daki hayatları ve bu hayata epik ağırlıklarıyla ayrı bir renk katan yerel kişiler: Leylim Nine ile küçük hizmetçi Kiraz Kız'ın sırlı iç dünyalarını anlatan sayfalardır.

KIRMIZI KIRLANGIÇ ● Hakkı Özkan'ın hikâye kitabı (1970) ● Yazar, onsekiz hikâyeli bu kitabında da İstanbul'un gündelik hayatı içinde pek dikkati çekmeyen olayları, durumları, kişileri ya öyküleştirerek, ya da bir tasvir çerçevesinde anlatıyor; bir desen çizer, ya da bir enstantane çeker gibi. **Kayıklar** deniz kıyısında oynayan bir çocuğun hayal dünyasını aydınlatıyor. **Olsun** hikâyesinde annesi bir işçinin yirmisinde ve üçüncü çocuğuna hâmile karısı olan, iki yaşında bir çocuk, tanışları çocuksuz bir ailede erkeğe mutlu dakikalar yaşatır. **Mıntıka**'da Mahmutpaşa hamalları, kendi çalışma bölgelerinde başka yükçülerin iş görmelerini önlemek üzere kavgaya tutuşurlar. **Nazlı,** yavuklusu Sülü'ye yetişmek için, yolunu kesenleri ustalıkla atlatan, hayat dolu bir Çingene kızıdır. **Balık Ekmek**'te bir küfeci çocuğu, Eminönü'nde sandaldaki balık kızartıcıdan karnını doyururken, hikâyeci onu izlemekte, onunla konuşmaktadır. **Son Koz Çayevi** Sahil Yolu'nda bir arabada açılmış portatif bir kahvehanedir, ki yazar onu bir yaşama direnci olarak ayrı bir hayranlıkla karşılar. Akşam iş dönüşü Çarşıkapı-Çarşamba yolculuğu, bir **Dolmuşta** esnaf ahlâkı üzerine konuşmalarla geçer. **Baltacı** genç bir karıkocanın odunlukta kalmış son kütükleri kıran, onlara hayatının bir kısmını anlatan, Van'lı bir gurbetçidir. **Sokaktan** hikâyesinde şimdi yolları ayrılmış iki sevgili, gizli-dolaylı, eski mutlu günlerine özlemlerini açığa vururlar. Kitabın en ufuklu hikâyesi diyebileceğimiz **Kırmızı Kırlangıç,** Beyazıt meydanının ağzında kurulu yeraltı çarşısında yaşlı iki kadının, evlenecek bir gençkız için, elden düşme elbise dolabı ve büfe alışlarının öyküsü. **Şenlik,** yaşlıca bir kadına oynanan çirkince bir oyun çevresinde oluşur. **Kıyıda** Kumkapı-Samatya arasındaki Sahil Yolu'nun yaz aylarındaki halini tasvir eder. **İşportacılar** Mısır Çarşısı'nın ortalık yerinde ucuz gömlek satan üç kişidir, **Sarı** da Tokat'lı simitçi çocuk. **Mavi Tarla** gene Sahil Yolu balıkçılarının hayatından notlar. Bir köşeye atılmış, temizlenin-

ce de kıymetlenmiş **Tulum**'da olay bir basımevinde geçiyor. **Oğul** da Sirkeci garmda: Büyüttüğü çocuğu kocasının kardeşine, yani asıl annesiyle Almanya'daki babasma göndermek istemeyen, çocuksuz bir kadının, kendi evladı bildiği çocuktan ayrılma acıları dile geliyor. Son hikâyedeki **Melâhat** yirmibeş yaşlarında bir saz kızıdır ki, kaba saba bir adamla evlenmiş, tutkunu olan anlatıcıyı, sürdürdüğü mutluluğundan koparıp acı bir yalnızlığa terketmiştir.

KIRMIZI YEL ● Osman Şahin'in hikâye kitabı (1971) ● Konularını Fırat yöresinden alan yedi hikâye. Anadolu'da kınacık (küf) hastalığı düşen ekinler, rüzgâr esince kırmızı göründüğünden, köylüler buna "kırmızı yel" derler. Kitaba adını veren ve TRT 1970 Yarışması'nda Hikâye Büyük Ödülünü'nü kazanan ilk öyküde Muğdetli köyünden Resul, tarlasını bu afetten korumak için Şıha başvurur. Şıh, kanının hasını akıtması öğüdünü verince, Resul aptes alır ve kursağındaki dünya malının erimesi için, bir gün aç, bir gün susuz bıraktığı çocuğunu kurban eder. Ikinci hikâyede iki adamıyla Mardin'i görmeye giden Beşir Ağa, kendisine saygısızlık ettiği gerekçesiyle bir genci çok doğalmış gibi, tabancasını çekip öldürür ve **Opoletli Gardaş** dediği polisin kendisini tutuklamaya gelişini hayretle karşılar. **Bedvanlı Zülfo,** bütün varı birkaç dönümlük toprak, yoksul bir köylüdür; ağa ile çekişmesi bir sonuç vermeyince çaresizliğine boyun eğer. **Kurt Avı**'nda aynı bölgeden bir kadın, geceleri altını ıslatan çocuğunu bu illetten kurtarmak için, bir şıhın öğüdü üzerine bir kurt postu edinmek ister, ağa da bu isteğe katılır. Karlı bir kış günü kurt avına çıkan aşiret marabaları, başka bir aşiretle çarpışırlar, kan dökülür; ama iki köyün ağası, ölen adamlarına değil, kurdun kaçmasına üzülmektedirler. Beşinci hikâyede kuraklığın yanı sıra, dağı taşı **Fareler** basmıştır. Ağanın tarlasını temizlemeye marabaların çabası yetmeyince Siverek'ten bir tarım memuru ilaçlamaya getirilir. Çıkan bir anlaşmazlıkta Feyzo, ağasının attığı kurşunlarla yaralanınca, silâhını çeker, o da ağasını vurur. **Odun** hikâyesinde Fırat'ta sellerin sürüklediği ağaçları toplama savaşı anlatılıyor: Irmağın dalgaları arasında boğuşan Genco ile Remo, azgın sel akışında göz koydukları iri bir ağacı tek başlarına tutamayınca, iş birliği yaparak paylaşmaya karar verirler. Genco'nun anası, kıyıda uzaktan, oğlunun oyuna geldiğini, Remo'ya kandığını sanır. Ağaca bağlı ipin bir ucu Remo'nun karısının elindedir, bir ucu da Remo'nun belinde. Genco'nun anası, odunu karıkocanm alacağı zannıyla baltasını gergin ipin ortasına indirir; boşanan çam ölüsü, kara dalgaların içinde akıp gider. **Fırat'ın Cinleri** başlıklı son hikâyede üst üste iki güç doğum sonucu kanaması durmayan, Yağda adında bir Doğu Anadolu kadınının çok acılı çilesi işleniyor: Ağanın yardımıyla getirilen bir cindar'ın ilkel öğütleriyle tedavisi istenen kadın, sonunda kuduz olur; Fırat'tan geçen cinlerden köyü kurtarmak için de bir çula sarılarak ırmağa atılır. ● Özet, ki-

tap üzerine Ahmet Köksal'ın değerlendirme yazısından ahnmıştır (Yeni Edebiyat dergisi, Temmuz 1971).

KIZ ● Hakkı Özkan'ın hikâye kitabı (1971) ● Varlık Yıllığı 1972'de yer alan ve Özkan'ın büyükşehir gözlemlerine devam etmekte bir yazar olduğunu hatırlatan eleştirisinde Rauf Mutluay, kitaptaki otuzyedi hikâyenin konularını da belirtiyor: "Çirkin bir köpeği araç yaparak bir kıza yanaşma kolaylığı, geçim hayvanına sevgi, delikanlı sanıları, zor işlerin ardında ekmek çıkaranların tanıtımı, sevgi yürekli kızların taliplerini geri çeviriş sevinçleri, hayırsız kadınlar, işçi çocukların erken otobüslerdeki ödünç uykularını koruyanlar, işportacı çaresizliği, hastane sahneleri, uçan balonlar, iş güçlükleri, yoksulluk özgecilikleri, kent çarşılarındaki satıcı çocuklar rekabeti..."

KIZILCIK DALLARI ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1932) ● Bir paşa karısı olan Nadide Hanım, beklemekte olduğu kızını trenden alıp konağa getirmiş, ama aklı diğer yolcular arasında yoksul bir köylüyle kızı ve oğlunda kalmıştır. Yatacak yerleri olmadığını öğrenince de üçünü konağına çağırtır, yedirir doyurur yatırır; Gülsüm'ü evlatlık alır; kızın babasıyla kardeşi İsmail bir gün sessizce giderler konaktan. İsmail'i hiç unutamayan, horlanarak, kızılcık sopaları yiyerek büyüyen ve her işe koşturulan Gülsüm, konakta yalnız Lala Tahir Ağa'ya yakınlık duyar, ona sığınır. Lala, Gülsüm'ü hırsızlığa alıştırır. Bir ara Gülsüm, komşu konaktaki Murat Bey'le hasta karısına yardımcı gönderilir, orada biraz rahat eder, ama hasta kadın ölüp de Murat Bey Anadolu'daki görevine dönünce Gülsüm gene Nadide Hanım'lara gelir. Bir gün kaçar, sokakta kalır, kötü yollara sürüklenir. Nadide Hanım, çok sonra, Ankara'ya damadının yanına gelmiştir; ailece gittikleri bir tiyatroda Gülsüm, ünlü kantocu Mücellâ Suzan olarak karşılarına çıkar. Büyükhanım'la eski evlatlık, geçmişin anılarıyla heyecanlanmış, karanlıkta ağlaşmaktadırlar. (İZB)

KİMİN İÇİN ● Şahap Sıtkı'nın romanı (1967) ● Olaylar İkinci Dünya Savaşı sıralarında İstanbul ve Ankara'da geçer. Bekir, babasız bir çocukluk geçirmiş, garajlarda yamaklık ederek büyümüş, ilkokulun dördüncü sınıfında iken, bir hastanede hademe olan annesi ölünce, Aksaray'ın kenar mahallelerinden birinde oturmakta oldukları tek odayı bırakıp sokakların malı olmuş, genç ve evli bir ressam tarafından evlat edinilmiş, bir süre sonra ressamın evinden de kaçmış, bir basımevinde mürettiplik öğrenmiştir. Bu arada Emin adh bir arkadaşıyla Balıkpazarı meyhanelerine, Petrograd pastahanesine dadanır, oralarda günün ünlü şair ve romancılarını tanır. Bir gün Kadıköy'ünden bindiği vapurda güzel bir kızla (Hayriye) tanışır, onu Asmahmescit'te bir meyhaneye götürür. Hayriye, geceyi Bekir'in odasında

Bekir'le yatarak geçirir ve teyzelerinden eşyalarını getirip Bekir'le yaşamaya başlar. Polis, geniş ölçüde tevkiflere girişmiştir, Bekir de tutuklanır, bir cam parçasıyla bileğini keserek intihara teşebbüs eder, bir ameliyat geçirir, cezaevine dönünce düşünür: "Kimin için? Evet, kimin için buradaydı? Hayriye'sinden, hürriyetinden, dostlarından, meyhanelerinden olmuştu. Şu koğuşta yatan insanlar için mi?" Cezaevinde iki yıl kadar yattıktan sonra mahkeme kararıyla on ay Ankara'da ikamete memur edilir. Ankara'ya gitmeden Hayriye'yi arar, bulamaz; Ankara'da basımevlerinde iş arar, vermezler. Bir komiserin yardımıyla bir sabun evinde bir ay çalışır, sonra bir basımevine girer. Solcular aleyhine bir miting yapılmış, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde rektör hakarete uğramış, istifa ettirilmiştir. Bekir bir gün sinemada hastalanan bir adamı evine götürür, eskiden bir botanik profesörü olan yaşlı adamın, otuzaltı yaşlarında ve bir Fransız okulunda okumuş karısıyla tanışır. İki ay kadar, dışarda bu kadınla sevişir. Evlerine çağrıldığı bir gece, hasta kocanın yatmasından sonra, salonda kadınla sevişirken birden kapı açılır, kadının onyedi yaşlarındaki kızı içeri girer, geceliğinin ön düğmelerini bir anda çözer, omuzlarını kımıldatır; gecelik yere düşmüş ve kız, çırılçıplak kalmıştır. Yerinden fırlayan anne koşar, yerdeki geceliği vücuduna sarıp, kızını dışarı çıkarır. Bekir, kadehlerde kalmış votkaları içerek sokağa fırlar. ● Roman, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki toplumsal kımıldanışları vermesi, o günlerin şair ve romancılarından (Sait Faik, Cahit Sıtkı, vb. s. 72-92, Aşık Veysel, s. 208) portreler çizmesi; Ankara'da sanatçıların uğrağı Üçnal lokantası gibi yerleri tasvir etmesiyle otantik özellikler taşıyor.

KİRALIK KONAK ● Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanı (1922) ● II. Abdülhamit devri nâzırlarından, şimdi emekli, Naim Efendi, gelenek ve törelere bağlı, olgun bir adamdır; kızı Sekine Hanım, damadı Servet Bey ve torunları Seniha ve Cemil ile aynı konakta yaşamaktadır. Damat alafranga düşkünüdür, torun Seniha da serbest yetiştirilmiştir; konağa girip çıkan gençler arasında iki hayranı vardır: Faik ve Faik'ten daha genç, daha yakışıklı şair Hakkı Celis. Faik uçarıdır, yüzsüzdür; Seniha'yı baştan çıkarır, Seniha gebe kalır. Durumu öğrenen Naim Efendi çok sarsılır, âcizdir. Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı pahalılık, konakta da etkisini gösterir, Kanlıca'daki yalı satılır. Seniha'dan para sızdırmaya kalkacak kadar âdi ruhlu Faik görünmez olur, Seniha özlemini çektiği Avrupa'ya kaçar; Seniha'yı temiz bir aşkla sevmiş Hakkı Celis cepheye gider. Damat Servet Bey, karısını alıp konaktan ayrılmış, gönlünce bir apartmana çıkmıştır; Avrupa'dan dönen kızı Seniha'nın, yeni apartmanda savaş zenginleriyle yaşamasına, bol paralar edinmesine göz yumacak kadar geniş mezheplidir. Naim Efendi konağı kiraya verip kızkardeşinin yanma taşınmak isterse de harap konağa ne gelen vardır, ne giden. Bir gün Servet Beyler'de verilen bir

ziyafette cepheden izinli gelmiş bir subay, Hakkı Celis'in birkaç gün önce, kahraman - yiğit, şehit olduğu haberini verir; Seniha kayıtsızdır ve Naim Efendi, hızla değişmesine akıl erdiremediği bir çöküş dünyasında yapayalnız kalmıştır. ● Roman üzerine son yorum: Fethi Naci, **On Türk Romanı** (1971).

KİRAZ KÜPELER ● Mustafa Balel'in hikâye kitabı (1977) ● Sekiz hikâye. **Kiremit Rengi Vazo**'da Hamdi Efendi, daire arkadaşı Mihmani'nin işinden çıkarıldığı yazısını yazmakla görevlendirilmiştir. Suçsuz memurun oğlu, bir Anadolu kasabasında öğretmenken koğuşturmaya uğramıştı, 141/142'den tutukludur. Hamdi Efendi, uzun uzun düşündükten sonra, müdürün istediği yazıyı yazar ve emekli olmasına altı ay kalmış dostu Mihmani Efendi işinden ayrılır. **Bir Buçuğu Biraz Geçe** bir devrimciyi ihbar etmiş bir gencin öldürülme telâşlarını, **Filiz Çayı** Ardahan'dan Paris'e çalışmaya gitmiş bir işçinin işsiz dolaşmalarını, **Ekinler Sarardı** anarşist ve solcu olmakla suçlanan bir gencin yakalanıp işkence edilme korkularını konu ediniyor. **Horozlu Ayna**'da bir "beyefendi" parasını çaldığı iftirasıyla küçük bir çocuğu kondüktöre aratır, para çocukta yoktur; ama çocuğun dayısı sahip çıkmaz çocuğa ve kondüktör, bir istasyonda polise teslim etmek üzere, çocuğu sürer, götürür, trenden indirir. **Kiraz Küpeler**'de dilsiz ve kalp kapakçıkları açık Beyaz Kız, bir manavda gördüğü kirazlara imrenmiştir. Kirazın kilosu seksen liradır, iki yüz elli gramına yirmi lira verirlerse ana, baba ve kız, Alibeyköy'e nasıl döneceklerdir? Baba Yemlihan, çalıştığı fabrikanın öğle yemeğinde de, kızcağızı Beyaz'ın içlenişleri ve hastalığıyla perişandır. **Can Eriği** hikâyesinde, köyde bir oğlanın "yaklaştığı" bir inek murdar oldu sayılmış, köylülerin oğlanın anasına babasına ısrar edip kestirdikleri hayvan, geceleyin bilinmeyen komşularca çahnıp götürülmüştür.

KOCA BEBEK ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1946) ● Eski konak düzeninden yeni ev hayatına geçişte değişen âdet ve gelenekler üzerine bir yakınma, geçmişe özlem olan ve iki devrin karşılaştırılmasıyla yenisinin yerilmesi düşüncesine yaslanan oyun, yirmibeş yıl akıl hastanesinde kaldıktan sonra iyileşip konağına dönmüş bir eski zaman efendisinin karşılaştığı olaylar üzerine kuruludur. ● İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynandı (1946, 1952), basılmadı.

KOCA DENİZDE İKİ NOKTA ● Zeyyat Selimoğlu'nun hikâye kitabı (1973) ● İçindeki onüç hikâyeden on kadarında olaylar, seferine göre kömür, kereste, çimento taşıyan bir yük gemisinde geçiyor. Bunların ortak kişileri de süvari Mehmet Kaptan, muavini Hızır Kaptan, deniz subaylığından emekli başçarkçı Hüseyin Bey ve kamarot Pire Mehmet'tir. Öteki hi-

kâyeler de deniz ve denizci hikâyeleri. Deniz adamlarının canlı portreleri, ilginç serüvenleri. Özellikle bir kaçakçılığı (**İki Torba Karanlıkta**), gemiden çimento boşaltılışını (**Betonun Dibi Beton**) ve Kefken açıklarında ikiye bölünmüş, maden yüklü bir motordaki dört kişiden ikisinin kurtuluşunu (**Boğulmaya Az Kala**) anlatan hikâyeler, gözlem ve anlatış gücü daha da etkili, yoğun örnekler. Onüç hikâyeden sonra, kitapta bir de radyo oyunu var: Yazara 1970 TRT Radyo Oyunu Başarı Ödülü kazandırmış olan ve kitaba adını veren bu oyun; insan, deniz, açlık ve yalnızlık gibi temalardan örülü bir alegori niteliğinde.

KOCAKURT ● Ahmet Say'ın romanı (1976) ● 1923 doğumlu Kocakurt, cezaevinde, yüz altmış kişilik koğuşta, esrarkeşler arasındadır; yirmi yıl öncesini düşünmeye başlar: 1953'te bir gece bir barda Züleyha'yı tanımış, genç kadını bardan kurtarmıştı. O günlerde Ankara'da reklamcılık yapıyordu. Sonra particiliğe karar vermiş, ocak başkam olmuştur. Züleyha sonradan İstanbul'da bir pavyonda çalışır, Kocakurt gene reklamcıdır; bir ara Ankara'ya döner, o sırada 27 Mayıs 1960 devrimi olur. Kocakurt, hayalî dernekler adına yardım paraları toplarken yakalanır, tutuklanır, 1969'da salıverilir, ama gene sık sık hapse düşer. Onu çok üzen yeni bir olay, Züleyha'nın boğularak öldürülmüş olması haberidir.

KOCA TAŞ ● Talip Apaydın'ın hikâye kitabı (1974) ● Yirmibeş hikâye. Kızların gözüne girmek için iki köy delikanlısının budama yarışına girdikleri kavaklar **Uzun Hocanın Kavakları'**dır; **Koca Taş** da yolun ortasında bir kaya: Köy delikanlıları parçalamaya uğraşırlar, ama nafile. Kaymakamla gelen teknisyen, damarını bulunca kaya onbeş yirmi vuruştan sonra çatlar, kırılır. **Leke** hikâyesinde Detroit şehrinde bir fabrikatörün diktirdiği bir sürü elbiseden biri New York, Beyrut ve Kilis üzerinden Amasya'ya gelmiştir; pazar yerinde bir tütün ekicisine satılır. **İmam Ali,** en yakın ahbabının cenazesi henüz kalkmamıştır ki, ölenin karısını düşünür boyuna. Rahmetli, karısı ve kendisi (köy imamı) üçü Hacca da gitmişlerdi epeyce önce. **Tarla'**da Hacı Tacettin, binbeşyüz liraya on dönümlük bir tarlaya daha sahip olduğu için mutludur. **Kapıcı'**da bir apartman kapıcısının, hasta kızına karşı duyduğu şefkat dile geliyor. **Bostan Zamanı'**nda bakımlı bir bostandan bir gencin mısır çalması, arkadaşının bostan sahibine haber vermesi ve kovalamaca anlatılıyor; fakat muhbir, ihbarını kendi çıkarları için yapmıştır. **İki Arkadaş'**ta ondokuz yaşlarında bir köy delikanlısının sevgilisini başkasıyla evermişlerdir. Arkadaşı dert ortağıdır, üzgün delikanlıyı bir süre için kasabaya gitmeye razı eder. Sonraki hikâyede öğretmen Mehmet Kolçak, sürgün geldiği kasabanın ortaokulunda **Öğretmenler Odası'**ndadır. **Oynak Döne'**de bir Çingene kadını için bahçelerden elma, armut çalan bir delikanlı, bahçe sahipleri tarafından dövülür. **Ferfene'**de iki delikanlı, değir-

mencinin tavuklarından birini çalmış, pişirmiş ve yemeğe oturmuşlardır ki, hırsızların izini bulan değirmencinin bacadan döktüğü taş, toprak yüzünden ne tavuk yenebilir, ne pilav. **Uzun Kavak,** Durmuş Dayı'nın kavağıdır, yapılacak köprü için kesilmek istenir. Kavağına çok düşkün Dayı: "Ben öleyim de öyle kesin!" der ve nitekim kesilmesine razı olmuştur ki, o gece ölür; cenaze kaldırıldıktan sonra da kavak kesilir (Kitabın etkileyici hikâyelerinden biri). **Delikanlı,** kayınpederinin ortakçılarına, ektikleri topraklara sahip çıkmalarını öğütleyen bir Hukuk öğrencisidir. Ortakçılar, durumlarından memnun olduklarını söyleyerek, teklifi reddederler. Sonraki hikâyede, rüyasında gördüğü **Defne**'yi yerinde bulamayan Halil, bunu evde bıraktığı karısının, tembihine rağmen uyumuş olmasına verir, kadını adamakıllı döver. **Eğriboyun Ahmet** ilkokul beşinci sınıftaki kızını okuldan almış, ısrarına dayanamayıp babası yaşındaki köy imamına vermiştir. İmam, kız değil diye geri yollayınca küçük gelin ortalarda kalır. **Baba Mesleği** hikâyesinde her gün bir saatlik yol yürüyerek kasaba ortaokuluna devam eden öğrenci Galip, derslerine gelmiyor diye, tarih öğretmeni tarafından disiplin kuruluna verilir. Çocuğun ne güç şartlar altında okuduğunu bilen Türkçe öğretmeni, üç gün okuldan uzaklaştırma kararıyla Galip'i kovulmaktan kurtarır. **Garson'**da köy delikanlısı kasaba lokantasında bulaşıkçıdır; anasının geldiği günler garson olarak görünmek ister ona; ama bu masum isteğini çok vakit kolayca gerçekleştiremez. **Savaş Çocukları'**nda dayısı tarafından şehre kaçırılmış bir kız Amerikan barlarına düşürülmüştür. Köyde kalan anasıyla iki erkek kardeşi için bir yüzkarasıdır bu durum. Nugo, ablasıyla karşılaşırsa da onu kendisi öldüremez, bu işi çete başkanı yapar. **Hasibe Kadın,** köyden Ankara'da Gülveren'de bir gecekonduya gelmiş olmalarına bin pişmandır; kocası eskicidir. Komşusu, yeni evli Güllü de kaynanasından şikâyetçidir, köyüne dönmeye can atmaktadır. **Sucu** hikâyesinde, damacana ile su taşıdığı apartman dairelerinden birindeki bir kadın, sucu Ali'yi tatlı hayallere sürükler. Ankara'da arsa ve ev alım-satımıyla nasıl zengin olduğunu bize **Gülenç Ali Bey** anlatıyor. **Demir Tüccarı,** emekli bir öğretmenin arsasını da ucuza kapatmak isteyen, kurt bir para babasıdır. **Korku** hikâyesinde öğretmen Mehmet Koçak, taşrada uzak bir kasabada, geceleri evinde yasak yayınlar aranacağı korkuları içinde yaşar. Gene Mehmet Koçak bu kez **Sürgün Öğretmen'**dir: Sendikaya girdiği, ileri geri konuştuğu için sürülmüştür; kasabaya gece geç vakit gelmiş, bir otele inmiştir. Sabah erkenden gürültülere uyanır. Ortaokul müdürünün kendisini karşılaması hiç de umut verici değildir. Son hikâye **Kaçakçılar'**da, gecenin saat üçünde kasabaya giren, cip irisi bir kamyon, Antep'ten sekiz çuval kaçak sigara kâğıdı getirmiştir; kasabadan bir aracı alarak, Taşova yolundan kuzeye, bir köye gelir. Malın yarısı orada, yarısı bir başka köyde satılır.

KOÇYİĞİT KÖROĞLU • Ahmet Kutsi Tecer'in oyunu (1969) • Yazar,

bir manzum prolog ve altı tablolu oyununu "destamn belli bir yeri olmadığı gibi, Çamlıbel de, Bolu da belli bir yerin adı değildir. Oyundaki olaylar Oğuzların islâm olmasından önceki bir devirde geçer" diye tanıtıyor. Müşerref Yılmaz da bir eleştirisinde eserin konusunu şöyle özetliyor (Hisar, 67, Temmuz 1969): "Köroğlu'nun babası, kırk yıl önce, Bolu Beyi'nin seyisi iken, obalardan otlak kirası için getirdiği Kır At'ı beğenmeyen Bolu Beyi tarafından cezalandırılmış, gözlerine mil çekilerek, atın sırtına bindirip salıverilmiştir. Kır At, onu köyüne kadar getirir. Bir öç alma duygusuna kapılan Batur, oğlunu da bu telkinle yetiştirir ve Köroğlu, gelip Çamlıbel'e yerleşir. Yiğitleriyle birlikte, Bolu Beyi ve adamlarıyla her fırsatta çatışırlar. Köroğlu'nun, yüzünü liiç görmediği bir oğlu vardır. Ona olan hasretini gidermek için Ayvaz'ı kendine evlat edinmiştir. Ayvaz, bir gün, Bolu Beyi'nin adamları tarafından tutsak edilir. Bunun için yapılan bir çatışma sonunda Bolu Beyi çok kızar ve Kır At karşılığında Ayvaz'ı vereceğini bildirir. Kaldı ki Kır At, Köroğlu ve Çamlıbel'lilerin uğuru, son derece atılgan ve hassas bir attır. O günlerde Köroğlu'nun oğlu Arslan gelir. Babası onu tanır, fakat belli etmez. Sonunda Ayvaz da geri döner. Bir gün Bolu Beyi'nin konağında yapılan cirit oyununda konak basılır, Bolu beyi tutsak edilir. Arslan, babasını tanır. Köroğlu onu Bolu Beyi'nin kızıyla birleştirir. Çamlıbel'lilerin başına Ayvaz'ı bırakarak kendisi çıkar gider. Artık babasının öcünü almış, görevi bitmiştir." ● Eserin ilk temsili, 1949'da Ankara'da Devlet Tiyatrosu'ndadır.

KOKONA YATIYOR ● Âli Bey'in komedisi (1870) ● Bir perdelik oyunda Çelebi Kostaki, Ada'ya gideceğini söyleyerek evinden çıkar, gece Ada'da kalacaktır. Karısı onun evde olmayışından yararlanarak gizlice baloya gider. Kostaki, bu bahaneyi uydurmasına sebep olan işin geri kaldığını görünce dönüp evine gelir. Hizmetçi kız Elenko: "Kokona yatıyor" diyerek, hanımın eve dönüşüne kadar Kostaki'yi türlü gevezeliklerle oyalar. (MN/2)

KOMİSYON ● Çetin Altan'ın oyunu (1969) ● Ankara'da Halk Oyuncuları tarafından oynanmış, kitap olarak basılmamış politik eserin konusu, bir siyasî kongredeki olaylardır. Beygirciler ve Paşacılar diye iki grup hatiplerinden Paşacı Bülent'in bir konuşması, çatışmalara bölünmelere yol açar. Kongreye katılan işçi Dağyürek, önce Bülent tarafından desteklenirse de, işleri bozduğu için, tekrar birleşen gruplarca kongreden çıkarılmasına karar verilir. Bunu öğrenen Dağyürek, kongreden atılma gerekçelerini çürütmeye kalkar, ama çabaları boşa gider.

KONÇİNALAR ● Haldun Taner'in hikâye kitabı (1957) ● Yazarın öncesi kitaplarından onüç hikâyesini derliyor: Yedi hikâye **Şişhaneye Yağmur Ya-**

ğıyordu (1953)'dan, altı hikâye de **On İkiye Bir Var** (1954) kitabından alınmıştır; o maddelere bakınız.

KONUŞMAK ● Metin İlkin'in hikâye kitabı (1966) ● Dokuz hikâye. İlk hikâye **Köşeler**'de orta yaşlı hükümlü Altındiş, ihbarlarıyla birçok delikanlının başını yaktığından, cezaevinde hiçbir yakınlık görememiştir; günü dolar, çıkar, eski buluşma yerleri olan kahvede aynı soğuklukla karşılanır: lânetlidir. **Diriliş** hikâyesinde kırk yıllık evliliği boyunca kuru ekmek ve birazcık katıktan başka bir şey görmemiş, veremli kızını gıdasızlıktan kaybetmiş Kadın İsa, şimdi de ölen kocası dülger Koca Adam'ın cenazesini hangi para ile kaldıracağını düşünürken, aklına kocasının, pehlivanlık günlerinden kalma kispetini satmak gelir. Tahta bavulda saklı kispetin çil çil nikel, yepyeni kâğıt paralarla dolu olduğunu görünce; kendilerini aç bırakmış, göz göre göre kızının ölümüne kayıtsız kalmış yataktaki cesede saldırır; ölünün yüzüne yüzüne çarpar kispeti ve kaptığı soba küreğini indirir ölüye; kıyasıya vurur. **Başgöz Etme**'de zengin bir koca bulup kendilerini rahata kavuşturusun telkinleriyle büyütülmüş bir kız, babasız bir çocuk doğurursa da anne, ümidini yitirmemiştir. Kızlık zarını diktirdiği kızının ergeç bir mühendisle evleneceğini ummaktadır. **Sürgünden Sonra** hikâyesi, iki gencin, bir sürgünlük dönüşü, bilinç-altlarında yer etmiş türlü korkuları çevresinde oluşuyor. Toprak Uğruna'da 1933'lerde ilçenin kenarındaki Kemiklidere'ye yerleşmiş Silsüpür ailesinin küçük oğlu Bayram, zarzor alınmış tarlayı, baba ölünce bırakır gider. Kardeşi Kurban ise orada kalır, çoluk çocuk sahibi olur. Biraz feraha çıkmışlardır ki, Bayram'ın hak istemesi, tarlanın satılmasına yol açar. Artırmada ellerindeki son paraları da gözden çıkararak, çetin zahmetlere mal olmuş tarladan kopmak istemezler Bayram ve karısı. **Kokusu** hikâyesinde grev için imza toplayan, elebaşı Çopur Osman, işçilerden Naci'nin muhalefetiyle karşılaşınca, Naci'nin karısına dil uzatır. O hırsla eve gelen Naci, hâmile karısını döver, kovar. Aliye, kahveye girer, oyuna dalmış Osman'ın karşısına dikilir, yüzüne tükürür. Kanlı tükrük, bıyıklarından aşağı sızarken, iftiracı hiçbir şey diyememiştir. **Yalan Umut,** bir beyin yanma hizmetçi verdiği kızını aramaya İstanbul'a gelmiş bir köylünün, elindeki eski bir telefon numarasıyla hiçbir sonuç alamayışını anlatıyor. **Konuşmak** hikâyesinde kömür işçisi Abdullah, arkadaşı Recep'in bütün hakaretlerini sineye çeker ve konuşmaz hiç. Sabırla, bir zamanı bekler; gündeliklerini almaz patrondan ve sonunda açar ağzını: Köyüne dönecektir,patronunun karşısında konuşur ilk defa. Patrondan birikmiş parasını hemen vermesini ister: Bir emir, korkunç bir tehdittir konuşması. Sonuncu hikâye **Ayakların Durumu**'nda otuzyedisinde bekçi Mahmut, en büyüğü dokuz yaşında dört çocuğuna bayramlık hiçbir şey alamamıştır, üzüntülüdür. Gece devriye gezerken, İkibuçuk Terzi'nin dükkân kepenklerinden ışık sızdığını görür: Terzi, önlerine rakı koyduğu kalfalarını sabaha

kadar çalıştıracaktır. Mahmut, saat yirmi ikiden sonra çalışılmayacağını söylerse de terzi, kandırır zavallıyı; oturtur, rakı içirir ona. Bekçi, neden sonra, görevini unutmuş, dükkânden ayrılır. Terziyle iki kalfa paydos edip çıktıklarında, bekçiyi kaldırıma upuzun serilmiş bulurlar: Ömründe ilk defa içtiği rakıyla sarhoş olmuş, sızmıştır; postalları da yoktur ayaklarında.

KOPUK TAKIMI • Tarık Dursun K.'nın romanı (1969) • Olaylar 1954-1960 yılları arasında geçer. Sinço lakaplı Hasan, İzmir'de bir kasap dükkânının geliriyle geçinen, kalabalık bir ailenin büyük oğludur. Kafadarı üç beş arkadaşıyla sorumsuz, uçarı bir hayat yaşar. Genelevde bir sevgilisi vardır: Günay. Bir de bir zengin kızını sever görünür, kız da ona tutkundur, fakat Hasan onunla evlenmeyi düşünmez bile. Hasan, Günay yüzünden katil olur, hapse girer; o hapisteyken büyükannesi, büyükbabası ölür; yedi yıl yatıp da çıktığı gün, annesinin de öldüğünü, cenazeyi kaldırmak için kendisini beklediklerini öğrenir. Babası, Hasan'm uslanıp bir baltaya sap olacağını ummaktadır. Sevdiği zengin kızı Yüksel'in, altı senedir evli ve bir çocuk sahibi olduğunu öğrenen Hasan ise, artık durmaz İzmir'de. O ve Amerikalı lakaplı arkadaşı, beraberce İstanbul'a gelir, eski arkadaşları Kemal'i bulurlar. Kemal, Aleksandra adında, otomobil acentesi ve garaj sahibi kocası Müsü Corc'dan ayrı yaşayan, zengin bir kadının jigolosudur. Kadının yardımıyla Hasan'a Müsü Corc'un garajında bir iş verilir; madamın şoförlüğünü de Hasan yapacaktır. Böylece, zamanla, Kemal'in yerini Hasan alır. Müsü Corc'un sekreteri Ayfer, Hasan'ı sever, ona kendini teslim ederse de, Aleksandra'nın kollarından kurtulamaz Hasan. Dostları, hep Ayfer'le kalmasını, onunla evlenmesini umarlarsa da, Hasan kayıtsızdır, duygusuzdur. Derken "Amerikalı", işçi olarak Almanya'ya gitmeye karar verir. Onu uğurlamaya Sirkeci garına gelmişlerdir. Trenin hareketinden sonra, Kemal'in de yanlarından ayrılması üzerine, Ayfer ve Hasan, bir süre beraber yürürler. Hasan'ın sürüp giden umursamazlığı karşısında, Ayfer artık onun kimseyi sevemeyeceğini anlamıştır. Yürüyüş boyunca hâlâ ümitlidir ya, sonunda kendisini hiç aramamasını söyleyerek Ayfer, Hasan'ı bırakır gider.

KORKU • Orhan Asena'nın oyunu (1956) • Yazarın, olay için "herhangi bir çağda ve herhangi bir yerde geçer" kaydını koyduğu beş tabloluk oyun, yedi kişilik oyuncu kadrosuna rağmen, aslında bir kişinin dramıdır. Bir kurtuluş savaşına girişmiş olan topluma bir öncü gerektir. Çevresinin kahramanlaştırdığı böyle bir öncü, korkuların etkisinde, hele ölümle karşı karşıya kalıp da yaşamanın güzelliğini büsbütün görerek yılgınlığa düşünce, toplumun atılışları boşa gider. Niyazi Akı'nın deyişiyle "bu eserde bir liderin, ne kadar idealize edilirse edilsin, yine de insan olduğu, hiçbir durumun yaşama kadar değerli olamayacağı tezi savunulur." • Eser, basıldığı

sene Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynandı.

KORKUNÇ YILLAR ● Cengiz Dağcı'nın romanı (1956) ● Yazarın kendi hayatından bir bölüm. Kırım'da Yalta şehrine yakın Kızıltaş köyünde doğan (1920), ortaokuldan sonra, 1938'de girdiği Pedagoji Enstitüsü'nü bitiremeden İkinci Dünya Savaşı'nda askere alınan yazar (romandaki takma adıyla: Sadık Turan), Sovyet ordusundaki bu subaylığında Alman'lara esir düşer, Türklüğüne bakılmadan toplama kamplarına yollanır, bir yıl sonra Özbek, Kırgız, Kazak ve Türkmenlerden kurulu Türkistan ordusuna verilerek, bu sefer de Alman bayrağı altında, Ruslara karşı savaşa gönderilir. Sadık Turan'ın savaştan kurtulup 1946'da Roma'ya gelmesiyle sona eren roman, "Sadık Turan'ın Hâtıraları" dizisinin birinci ve yazarın ilk kitabıdır. 1932'de başlatılan kolhozlaşma ile kendi yurdunda bir köle durumuna düşen; milliyet, dil ve din gelenekleri tecavüze uğrayan, yaşama hakları kısıtlanan Türklerin komünizm baskısı altında ezilişlerini gösteren roman, Nazi esir kamplarındaki açlık ve vahşet sahneleriyle daha da ürkütücü bir nitelik taşıyor.

KORKUNUN PARMAKLARI ● Muzaffer Buyrukçu'nun hikâye kitabı (1959) ● Onbir hikâye. Konular: Bir şoförün bir otobüs kazasında çıldırması (**Korkunun Parmakları**), evde bir babanın hayaller kurarken içeriye bir hırsız girmesiyle mahallelinin ayağa kalkması, küçük çocuğun şok geçirmesi (**Dünyada Bir Gece**), bir işi için notere giderek kapıdan ayrıldığı nedeniyle bir kapıcının haftalığından on lira kesilmesi (**Hasan**), haksızlığa uğramış bir memurun aklını oynatması (**Koku**), evinin ekmek parası uğruna jigololuk yapan bir adamın küçüklük kompleksi, ezilmişlik duygusu (**Ölüler**); bir çocuğun, hasta annesinin ölmemesini isteyişi (**Her Yerde Onlar**); evin geçimi çıkmaza girdiği için, bir oğulun, babasının metresini dövmesi (**Bir Ev**); üç delikanlının askerlik dönüşü tasarıları (**Her Şey Bittiği Yerde Başlar**); karı koca huzursuzluğu (**Karanlık**); aylığının elli lira artacağı ümidiyle, bir daktilo kızın, girdiği yarışmada geçirdiği heyecanlar (**Savaş**); biri evli, çocuklu, iki arkadaşın, gelmek üzere bahar mevsimine karşı ümitleri, ümitsizlikleri (**Sisli Baklalar**). Bu durum ve olaylara eğilen onbir hikâyenin hepsinin ana tema'sı, korkudur. Bir anı, bir olay, bir ikinci kişi, güçsüzlük, açlıklarla beslenen sıkıntılar, hikâye kişilerini devamlı korkutur. ● İstanbul'un kenar mahallelerinden seçtiği kahramanların iç dünyalarını vermeyi ön plana almış olan yazar, olayları soyutlamalarla sislendirmiş, öykülerin ağırlığını bir yaşantı birliği yaratmada toplamıştır.

KORKUYU BEKLERKEN ● Oğuz Atay'ın hikâye kitabı (1975) ● Yedi hikâye. **Beyaz Mantolu Adam**'da bir dilenci, toplayabildiği parayla beyaz, eski bir kadın mantosu almıştır, kim olduğu, neden böyle yaptığı bilineme-

den denize açılır, boğulur gider. **Unutulan**'da tavan arasında eski eşyalar, döküntüler arasında anılarını yaşayan genç bir kadın, orada eski sevgilisinin ölüsünü bulur. Adam, şakağına kurşun sıkarak öldürmüştür kendini. Kadının gördüğü, bir hayalde yaşamadır. **Korkuyu Beklerken**'de gizli bir mezhepten, bilmediği bir dilde bir emir bulması üzerine evine kapanan bir adamın saçma korkuları ve kendini açlığa mahkûm etmesi anlatılıyor. Adam lise mezunudur ve bankadan da ikramiye çıkmıştır kendisine. Olaya yandaki inşaat dolayısıyla evin yıkılışı da eklenir. **Bir Mektup** bir şizofrenin hezeyanlarını yansıtıyor; **Ne Evet Ne Hayır** da bir aşk kırgınının, yirmidört yaşında manyak bir gencin ilginç mektubudur. Kitabın güzel bir hikâyesi **Tahta At** bir milletvekili oğlu olan, yirmiyedi yaşında Tuğrul Tuzcuoğlu'nun sarhoşluk yaşantılarını aktarıyor. **Babama Mektup** hikâyesinde, iki yıl önce ölmüş babasma yazdığı mektupta bir genç, karşılaştırmalar yaparak kendi kötümserliğinin çözümüne varmaya çalışıyor.

KORSAN ÇIKMAZI ● Nezihe Meriç'in romanı (1961) ● Yazarın **Topal Koşma** isimli hikâye kitabındaki Susuz VII hikâyesinin genişletilmiş, 216 sayfaya yayılmış yorumu denebilecek roman, adını İstanbul'da balkonu denize karşı bir sokaktan alıyor: Denize varmak ister gibi uzanan, fakat varamayan bir sokaktır Korsan Çıkmazı. Bu sokaktaki evlerden birinin üst katında, bir subay kızı olan Berni, kocası Turan ve oğlu Bora ile oturmaktadır; orta katta da kocası Adnan ve kızı Su ile, bir memur kızı olan Meli. Küçüktür çocuklar. Şimdi otuz yaşlarını geçmiş Berni ile Meli'nin arkadaşlıkları, çocukluklarına kadar uzanır. Babaları aynı Anadolu şehrinde görevliyken tanışmış, liseyi beraber bitirmiş, İstanbul'a birlikte gelmişlerdir. Meli öğretmendir; Berni de Konservatuvar'da okumuştur ya, çalışmıyor, ev hanımı. Meli, işe giderken kızı Su'yu Berni'ye bırakır. ● Roman, 1959'da bir akşam üstü, iş dönüşü, bir durakta otobüs bekleyen yorgun Meli'nin, bir iç monolog şeklinde, kendini anlatmasıyla başlar. Şimdi Korsan Çıkmazı'ndaki evde kızı, Berni ve Berni'nin oğlu, onu beklemektedirler. Otobüs gelir, Meli biner. Bu defa anlatma sırası, evde bekleyen Berni'dedir; ikinci iç monologda, o da kendini anlatır, Meli ile arasında karşılaştırmalar yapar. Sonra araya romancı girer: "Ben, Meli ile Berni'yi, böyle duygulandıkları günlerde daha çok seviyorum. Ya da onlar beni. Bu akşam bırakmamalıyım onları." der ve böylece bir otobüs durağında başlayan roman, o geceki beraberliklerin uzun bir tutanağı olur, ertesi sabah gene, Korsan Çıkmazı diye nitelenen evde sona erer. ● Romanın hacmi, iki arkadaşın beraber geçmiş çocukluk, genç kızlık anılarının hatırlanması ve zaman kaymaları biçiminde birbirine bağlı türlü çağrışımlarla büyümüştür. Meli tipinde okuyucu, Nezihe Meriç'in kendisini; romanın yapısı, tekniği ve anlatımı bakımından da **Topal Koşma**'daki özellikleri görebilir. ● Bu eser Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü kazandı (1962).

KORUGAN ● Sulhi Dölek'in romanı (1975) ● İstanbul'un fakir semtlerinden birinde baba, anne, anneanne, dört erkek çocuk, yedi kişilik orta halli bir ailenin hayatını konu edinmiş, esprili, eğlenceli roman; eserin kahramanı, ilkokulda ikiden üçe geçmiş ve okul kapanınca bir hafta kadar bir cetvel - mandal atelyesinde çıraklık etmiş Vedat'ın çocukluk anılarından oluşuyor ve beşinci çocuklarını bekleyen ailenin bir başka semte taşınmasıyla sona eriyor. **Korugan,** Milliyet Yayınları 1974 Roman Yarışması'nda üçüncülük almıştır.

KÖLE HANI ● İlhan Tarus'un hikâye kitabı (1954) ● Başına, yazarın kendi kaleminden sanat görüşünü belirten, bir önsöz eklenmiş kitapta onbir hikâye var. Yedinci hikâyedeki **Köle Hanı,** Takmak bucağındadır. Savcı Tarus ve doktor, Avarlı köyünde bir cinayet soruşturmasından dönerlerken gecëledikleri bu handa, bir baba ve veremli oğluyla karşılaşırlar. Baba, iki yolcuya kendini ve hastayı anlatır. **Merdivende İnsan Var,** kitabın ilk hikâyesidir: Katlarının her birinde bir aile oturan harap bir binada, Nail'in yirmi yıllık karısı, tek odadan ibaret bir bölmede, sekiz yaşla kundak arasında, sayıları her gün değişen çocuklara bakar; bunlar mahalledeki sokak kadınlarının, acemi saatlerinde peydahladıkları çocuklardır. Nail, ziyaretine gelmiş, biri hikâyeci iki erkeğe, iyilik meleği karısının bu çocukları canla başla nasıl beslediğini açıklar. **Bir Makinenin Gözyaşları,** bir fantezidir: Amerika'dan alınmış, İstanbul'un harap evlerinden birine getirilmiş bir robot, zamanla aile fertlerinden biri haline gelmiştir ki, makinelerinde bir ârıza yüzünden bodrumun bir köşesine atılır. **Odacı Namzedi** hikâyesinde olay, Ankara'da geçer. İlle de odacı olmak isteyen yaşlı bir adama şef, işportacılıkta daha çok para kazanacağını söylerse de adam dilekçe verdiği dairelerden birinde yaşlılığının tek sebep olarak gösterilmesini bir türlü hazmedememektedir, bu işi bir şeref meselesi yapmıştır. **Üst Kat** hikâyesinde kalabalık bir Diyarbakır treninde memleket dertleri, **Kör Nefis** hikâyesinde bir meyhanede köpekler ve kör dilenciler üzerine konuşulur. Canlı bir portre olan, kitabın unutulmayacak hikâyelerinden birinin sessiz kahramanı **Hesna Hanım,** veznedar Kerami Bey'in vefalı, evcimen karısıdır; altıncı çocuğunu da öncekiler gibi sessizce doğuracağını düşünmektedir Kerami Bey. Güzel bir hayvan hikâyesi olan **Köpek'**in konusu; evin çocuğunun ölümünden sonra Karabaş'ın vefakârlığı, evden atılışı, yalnızlığı ve sonunda kayboluşudur. **Otuz Papel**'de babasını öldürmüş genç bir kadın, hâkime, köy okulunu yeni bitirmiş, küçücük bir kızken evlendirilmesinden başlayarak, vicdansız bir baba ve rezil bir koca elinde, ona buna nasıl peşkeş çekildiğini anlatır. **Arzu,** Doğuda bir ilçede iki yıl savcılık ettikten sonra Edirne'ye sulh hâkimi olmuş bir hukukçunun hikâyesi: Genç adliyeci, gördüğü sevgi ve saygının yüzegülücülük olduğunu, soruşturma için bir müfettiş gönderilmesinden, yani neden sonra anlar. Sonuncu hikâye

Sır'da Çarşamba'lı İzzet, yanında çırak olarak çalıştığı bezzaz Halil Efendi'yi, birikmiş paralarını alamadığı ve fena dövüldüğü için öldürmüş, dört yıl yatmıştır. Hapisten çıkınca Halil Efendi'nin oğlu yakınlık gösterir, İzzet'i gene dükkâna alır ve zamanını kollayıp bir gün babası gibi tekrar döverek, anasının ahdini yerine getirir. Sırrını kimseye söylemeyen İzzet, birkaç gün sonra, patronunu kuduz bir köpeğe parçalatır.

KÖR KARGA ● O. Zeki Özturanlı'nın hikâye kitabı (1972) ● Sekiz hikâye. İlk hikâyedeki **Kör Karga,** çileli bir köylü kadınıdır: Dördüncü çocuğu da kız doğunca kocası, hırsından, kadının bir gözünü çıkarmış, bırakıp gitmiştir. Kadın, el kapılarında çalışarak ilk iki kızını büyütür, everir; üçüncü kız Döne, köy okulunu bitirince ebe okuluna girmek için diretir. Yaşlı ana, Döne'nin, bir ameliyat sonucu erkek olmasıyla, hain kocasına karşı görevini yapmıştır âdeta; mutludur, kocası bulunur, köyüne döner. İkinci hikâyede Alaca Arif, dede mirası zeytinliğinden, yüz çuvaldan fazla zeytin toplarsa, baharla beraber, şehir yerinden evine **Onur Konukları** getirmeye ant içmişti; dileği olunca ilçeye indi, fakat niyetini dolambaçlı yollardan gerçekleştirmek istediği için, ne doktoru, ne de yargıcı köyune getirebildi. **Camping** para babası Emin Bey'le yarbay emeklisi Vahdi Bey'in, turistik bir kamp kurup işletmelerinin hikâyesidir. **Düdük**'te yaşlı bir göçmen, yeni aldıkları ve oğlunun sürdüğü traktörle köye dönmektedir. Dikkatsizlik yüzünden traktör yardan aşağı yuvarlanır, baba ölür, oğul da on ay hüküm giyer. **Josette Christine**'de yazar, genç bir doktorun, Ege'nin küçük bir ilçesinden gezmeye geldiği İzmir'de ucuz bir lokantada, kadın özlemi çekerken karşılaştığı bir sokak kadınının yaşam öyküsünü anlatıyor. Altıncı hikâyede "geceli gündüzlü tam dört ay çalıştıktan sonra nice devletlilerin defterlerinden tam yirmi milyon vergi kaçağı çıkarmış olan Halil İbrahim Bey" dürüstlüğünün kurbanı olmuş, çıkarcı çevrelerin iftiralarına uğramıştır, ama mutludur, gönlü rahattır, yalnız Ahiler köyündeki anasının yolladığı **Mektup**'ta dile getirilen aile sefaletini düşünmese! **Karpuz** hikâyesinde biri olgun, biri ham iki karpuzun tarladan bıçağa başlarına gelenler anlatılarak, bir alegori çerçevesinde, nasipsiz insanların kaderleri gösteriliyor. Son hikâye **Eskici Davut Ağa** "genel yüznumaraya sırtını vermiş sandık bir dükkânda çalışan" yaşlı bir kundura tamircisinin portresini başarıyla çizmesi ve ölçülü boyutlar içinde bir yalnızlık dramını iyi yansıtmasıyla, kitabın, **Mektup** gibi, aksamayan, inandırıcı iki hikâyesinden biridir.

KÖR ŞEYTAN ● Mehmet Seyda'nın hikâye kitabı (1974) ● İçindeki oniki hikâyeden dördünü (Garnizonda Bir Olay, Yarıda, Yangın, Alışkanlık hikâyelerini) yazar daha önce **Garnizonda Bir Olay** (1968) kitabında yayınlamıştı. Geriye kalan hikâyelerden **İlgisiz**'de bir küçük adamın kediler, köpeklerle kaynaşmış dünyasını; **Amca Evinde** de kanarya, tavuk, horoz bes-

lemeye meraklı Talat Amca'sının evinde geçirdiği günlere ilişkin anılarını anlatıyor. **Kör Şeytan** hikâyesinde avukat Rıfat Bey, köy muhtarının çağrısı üzerine, hasta babasını görmeye gelir, yıl 1960. Afyon-Kütahya arasındaki bir köy istasyonunda trenden iner. Baba emekli albaydır, altmışına yaklaşmışken yirmibeşinde bir hasta bakıcı kızla evlenmiştir. Avukat, çok sonra bir randevü evinde analığıyla karşılaşır; babası ölmüş, kadın ortalarda kalmıştır. **Tasdiki Gelmedi**'de konu, bir cezaevi koğuşunda ondokuz aydır yatmakta Irzcı Salim'in dövülüşüdür: Salim, yaşı küçük kendi kızkardeşini kirletmiş, gebe bırakmış, sonra da boğup dereye atmıştır. İdamı beklenen Salim, müebbede hüküm giyer. **Kurtla Kuzu**'da bir alegori çerçevesi içinde içgüdülerin egemenliği vurgulanıyor. **Dalga** hikâyesinde stadyum kapısında bilet denetim görevlisi bir memur, bir yandan bilet keserken, bir yandan ateşinin körüklediği hayallere dalar; ayakta sekiz saat görev yapmıştır. **Bir Varmış Bir Yokmuş**'ta gene stadyum kapısındaki o bilet memuru, babasının ölümü üzerine anılar dünyasına geçer: Babası eczacıydı, en büyükleri hikâyenin yazarı, yarım düzine çocuğu vardı. **Dostların İntiharıdır** sonuncu hikâye, ki bunda Seyda, tanıdığı kimselerden üçünün intiharlarını hazırlayan olayları yorumluyor.

KÖŞEBAŞI ● Ahmet Kutsi Tecer'in oyunu (1947) ● İstanbul'un eski semtlerinden Rüstempaşa mahallesinde, üç yol ağzı bir köşebaşında sabaha karşı başlayan, üç perde iki tabloluk oyun, geceye kadar o gün boyu, türlü tip ve dertleri, bakkal-kahveci çekişmeleriyle bir mahallenin toplu hayatını sergiliyor. Yirmi yıl İstanbul'dan uzakta yaşamış, o yüzden kimsenin tanımadığı, kırk yaşlarında bir yabancı, hasta babası Macit Bey'in o sabah öldüğünü duyduktan, cenazesinin götürülmesini de sessizce seyrettikten sonra, bir süre civarda ve kahvede oyalanır, hava kararırken, gene kendini tanıtmaksızın, köşebaşından uzaklaşır. ● Ortaoyunu tekniğine yakın bir yerlilik içinde düzenlenmiş ve şiirli bir dille yazılmış olan eser, tiyatromuzun en başarılı örneklerinden biridir. Basıldığı yılda İstanbul'da Şehir Tiyatrosu'nda ilk temsilinden bu yana, çeşitli yerlerde sık sık sahneye kondu, Nüvit Özdoğru tarafından İngilizceye de çevirildi (The Neigbourhood, Ankara 1964). Eserin geniş bir değerlendirilmesi Özdemir Nutku'nun **Tiyatro ve Yazar** (1960) kitabındadır.

KÖYÜN KAMBURU ● Kemal Tahir'in romanı (1959) ● Olay 1900 yıllarında Çorum köylerinden Narlıca'da geçer. Romanın kahramanı Çalık Kerim, oniki yaşında yetim kalınca tütün kaçakçısı Gâvur Ali tarafından Bafra'ya laz ağalarına hizmetkâr götürülmüş, yıllar sonra Narlıca'ya dönüp köyün muhtarı ve Uzun İmam tarafından evlendirilmiş Parpar Ahmed'in oğludur. Karısı Ayşe'yi sık sık ve yok yere dövmesine içerleyen köylüler, bir gün Parpar'ı, içine doluşmuş ecinnilerden kurtarmak için, ahırın ortadireği-

ne bağlayıp adamakıllı dövmüşler ve Parpar bu dayaktan ölmüştü. Oğlu Kerim, anasının yediği dayaklardan olacak, yedi aylıkken doğmuştur; kamburdur, çalıktır. Sakat büyür, çobanlık ve köy camisinde müezzinlik yapar, Çorum medresesinde molla ve cer hocası olur; adı Çalık Hâfız'dır artık. Günün birinde Narlıca'ya döner, köyü haraca kesen eşkiyalarla savaşır, sindirir onları. Bir çerçi dükkânı açar, ortağı Petek Kadın'la evlenir. Şimdi ekonomik gücü de elinde tuttuğu için, bir zamanın Çalık Kerim'i kulluktan ağalığa yükselmiştir. ● Eser, **Yediçınar Yaylası** ve **Büyük Mal** romanlarıyla birlikte, bir üçleme içinde yer alır. Bu romanlarda ve **Rahmet Yolları Kesti**'de yazarın, Çorum topraklarında yüzyıllık ezenler ve sömürenler sorununu işlediği görülür.

KUDUZ DÜĞÜNÜ ● Ahmet Naim'in hikâye kitabı (1968) ● Zonguldak kömür havzası ve kömür işçilerinin hayatları üzerine edebiyatımızda ilk hikâyeleri yazmış olan yazarın, yedi hikâyesini derleyen ve ölümünden (1967) sonra çıkmış, bu kitabında iki hikâyede olay, kömür ocaklarında geçiyor: **Yoklama**'da Armutlu kömür ocağında Ali'nin, karısının güç doğumu için gerekli parayı düşünerek, indiği kuyu duvarında burguyla su iskandili yapması, fışkıran sular altında kalarak ölmesi anlatılır. **Ateş Nefes**, grizunun kömür ocaklarındaki adıdır. Tayyip Çavuş'un bir grizu patlamasını önlemesi ve bu uğurda kuyuda ölmesi, hikâyeye konu olur. Kitaba adını veren **Kuduz Düğünü** hikâyesi bâtıl inanca kurban giden bir hayatın dramıdır: Demirci Kasım Usta ile, Kaşıkçıoğlu Rasim Ağa'nın oğullarını kuduz köpek ısırır. Kasım Usta, çocuğunun yarasını önce hemen dağlar, sonra da karısının altınını satarak, çocuğu İstanbul'a tedaviye gönderir. Fakat Rasim Ağa, oğluna üç gün "kuduz düğünü" yaptırarak boş ve çok ilkel bir tedavi yöntemi uygulatır. Çocuk kırk güne varmadan kudurur, bir yere kapatılır. Hünerini göstememiş Palgurtçu İlyas Dayı'nın öğüdüne uyularak, hiç değilse çabuk ölmesi için, bağlı çocuğun üzerine damdan kalburla su dökülmeye başlanır. Bu işi yapan Rasim Ağa, ikinci seferinde gördüğü manzaranın dehşetinden, tavandan aşağı yuvarlanır. Kalbi durmuş, ölmüştür. Kudurmuş çocuk, üzerine atladığı babasını kemirmeye başlar. **Cinci Mustafa**'da cinciler soyundan geldiği için uğursuzluğuna inanılan saf bir köylünün hayvan sevgisi ve bu yüzden günahına girilerek öldürülüşü; **Kolcu Şaban**' da araları açık iki kolcudan, kaçakçılarla iş birliği yapanın, ihbar korkusuyla ötekini vurması; **Bismillah'da** yazarın tutuklandığı cezaevinde gördükleri; **İkramiye**'de devletin verdiği 58 lira ikramiye ile bir memurun hayallere dalıp, sonunda bu parayı kayınvalidesinin cenazesine harcamak zorunda kalışı anlatılıyor.

KUMPANYA ● Sait Faik Abasıyanık'ın hikâye kitabı (1951) ● İçindeki üç büyük hikâyenin ilki olan, 1945'te yazılmış ve gezgin bir tiyatro grubunun

macerasını anlatan **Kumpanya;** facia artisti, birinci aktör kırk yaşlarında Saffet Ferit, tiyatro müdürü, tuluatçı Kör Halit ve diğer oyuncuların İstanbul'da bir kahvede yeni topluluğa ne isim koyacakları tartışmasıyla başlar. Sonra para nereden bulunacaktır? Saffet Ferit, bir tarihte bir tüccara 250 lira borç vermiştir. Parayı geri almaya giden Halit, eli boş döner. Genç oyunculardan, lise mezunu Suat, turneye çıkacaklarını, fakat paraları olmadığını annesine söyleyince kadının on altın verdiğini bildirerek, paraları Saffet Ferit'le Halit'e teslim ederse de, tecrübeli aktörler şüphelenir, Üsküdar'da oturan dul Zilha Teyze'ye giderler: Suat'ın altınları, anasından habersiz aldığı anlaşılır. Altınlar, kadına geri verilir. Derken Halit bulur gerekli parayı ve kumpanya, on iki kişilik kadrosuyla, trenle yola çıkar. Aralarına yeni olarak, Sitare adında genç, güzel bir de kız katılmıştır. İlk durakları olan A. kasabasında kumpanya ilgi görür. İkisinin de sevmeye başladıkları Sitare yüzünden Saffet Ferit'le Halit'in araları açılırsa da, dostluk ağır basar, barışırlar. Davranışlarını beğenmedikleri Sitare aleyhine bir komploya hazırlanırlarken, bir gece temsil başlayacağı sıra, kızın evlenmek üzere bir keresteciyle Yalova'ya kaçtığını öğrenir, kalakalırlar. Seyirciler hâdise çıkarır, kumpanya apartopar A.'dan İstanbul'a döner. Tulûatın iki kahramanı Saffet Ferit'le Halit, şimdi biri Sular İdaresinde tahsildardır, öteki Samatya'da küçük bir kahve işletir. 1938'de yazılmış ikinci hikâye **Kriz**'de önce Karagümrük'te bir ev sahibi, emekli miralay Rıza Bey'in portresi çizilir, sonra oğlu Necmi'ye geçilir. Yirmi yaşında Necmi, liseyi bitirmiştir, bir şeyler yapabilmek için çırpınır. Cinsel tatminler ve içki boşunadır; bir tehlike ânında insanı mı, sanat eserini mi önce kurtarmalı tartışmaları boşuna. Necmi, bir bunalım içinde bocalar bir süre. Ancak benliğinde bir aşkın çiçeklendiğini hissedincedir ki, üniversitedeki derslere rahat ve huzurla, yeniden başlar. 1935'te yazılmış üçüncü ve son hikâye **Gauthar Cambazhanesi,** konusunu yazarın Fransa'da Grenoble yıllarındaki anılarından alır: Sekiz genç, gelen sirkteki renkli dünyaya hayrandırlar. İki arkadaş: Yunanlı Hristo ile İsviçreli George, sirkin cambaz kızı Isolde'u sevmektedirler. Bu ortak sevgiyi hikâyeciye Hristo anlatır. Üçlü aşk, George'nin sirke girmesi ve Isolde ile nişanlanmasıyla sona erer. Gauthar Sirki'nin Grenoble'dan gittiği akşam Hristo da ortalardan kaybolur. Sait Faik, neden sonra, bir yılbaşı gecesi ondan bir tebrik kartı alır. Kart Yunanistan'dan gelmektedir. Hristo kendini öldürememiştir. ● Hikâyecinin o kendine özgü atmosferi, bu kitapta, yazılışı sanatının ilk yıllarına rastlayan sonuncu hikâyede daha canlı, daha diri olarak görülür.

KURBAN ● Güngör Dilmen'in oyunu (1967) ● Üç bölümlük eserde olay, Karacaören köyünde geçer. Dört ve dokuz yaşlarında bir kız, bir oğlan iki çocuklu, otuzbeş yaşlarında ve imam nikâhıyla evli Mahmut ile Zehra'nın dramı. Mahmut, komşu köyün güzel kızı Gülsüm'ü eve Zehra'nın üstüne

kuma getirecektir. Gülsüm'ün ağabeysi Mirza, bu iş için, Mahmut'tan at, öküz ve tarla alır. Kocasının kararını önleme çabalarının faydasızlığını gören Zehra, düğün alayının geldiği gün kapıyı içerden kilitlemiş, çaylarına afyon katarak da çocukları uyutmuştur. Gülsüm için bir de kurban kesilecektir; Mahmut, hazırlanmış koçun salıverilmiş olduğunu görür. Mahmut'un bir önsezi ile gittikçe çoğalan tereddüt ve korkularını yersiz bulan Mirza'nın öne düşmesiyle köylüler kapıyı kırarlar: Zehra, salıverdiği koçun yerine çifte kurban sunmuş, iki yavrusunu öldürmüş, sonra da kendi canına kıymıştır. ● Medea mitosunun Türk köylüsüne uygulanmasıyla ve Yunan tragedyalarındaki gibi korolu, manzum yazılmış olan **Kurban**'ın ilk oynanışı, İstanbul'da özel bir tiyatroda (1967).

KURTBOĞAN ● Mustafa Balel'in hikâye kitabı (1974) ● İçindeki ondört hikâyenin yerleştirildikleri çerçeve olaylar şunlar: Kocasıyla birlikte kışta karda yol kenarında kendilerini kente götürecek bir taşıt gözlemekte olan bir köylü kadının bekleyiş sırasında ölüşü (**İki Canlı**); bir adamın, getirmekte olduğu ödünç öküzü elinden alarak, çocuğu uçuruma atıp öldürüşü ve gece vakti oğlunu aramaya çıkan köylünün, durumu öğrenince adamın evini ateşlemesi, evle beraber suçlunun da yanması (**Abbas'ın Piçi**); tarlasına hayvanları girdi ve patateslerini çaldılar diye, bir köylünün çocuklardan birini yakalayıp dövmesi, hendeğe attığı çocuğun, başını taşa çarparak ölmesi (**Kurbağalar**); çöp kamyonu sürücüsüyle boşaltılan çöplerden işe yarar öteberi kapışan Çingene kadınları arasındaki çekişmede sürücünün taşlarla öldürülüşü (**Kuduzun Düzü**); gebe kalmış bir kızın intiharı (**Ahırdakiler**); yaşlı bir köylü kadının, kendisini döven dükkâncıyı öldürmesi (**Kurtboğan**); bir köylünün Almanya'ya gitme hayallerinin yarıda kalışı (**Karga Öterken**); kocamış atına yedirecek hasır parçası bile bulamayan bir köylünün acıları (**Hasır**); İstanbul'da Okmeydanı'nda bir çeşme kuyruğunda çıkan sokak kavgası (**Kuyruklu Dünya**); bir köylünün kendi oğlu kazanamadı diye, köyde, Rize Öğretmen Okulu giriş sınavlarını kazanmış öteki çocukların çağrılarını yırtıp onları da haklarından etmeye kalkışması (**Mahkeme Duvarı**); iki eli silindirde ezilmiş, yaraları kangrene çevirmiş bir işçinin, evde olmayan bir komşu için bırakılan kurban etini aç çocuklarına pişirmesi (**Kurban Eti**); tren altında kalmış bir makasçının karısıyla çocuklarına hükümetçe verilmiş sekiz bin liranın hasut komşular gözünde muazzam bir servet oluşu ve dul kadının, bu parayı törelere, hacıya hocaya harcaması teklifleri karşısında, komşuları kapı dışarı kovması, üç çocuğunun nafakasını kimselere kaptırmama azmi (**Makasçının Karısı**); bir köy muhtarının yaşlı, genç iki karısı arasında rekabet ve çekişme (**Kumalar**).

KURT KANUNU ● Kemal Tahir'in romanı (1969) ● Cumhurreisi Gazi

Mustafa Kemal'e 1926 Haziranında İzmir'de yapılmak istenen bir suikast hükümetçe haber alınmış, yakalanan on sanık İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanarak idam edilmişlerdi. **Kurt Kanunu** romanının ön plânda iki kahramanı Birinci Dünya Savaşı yıllarının iktidar partisi İttihat ve Terakki Fırkası'nın iki elemanı: İaşe nâzırı Kara Kemal ile, eski Ankara valisi Abdülkadir (romanda adı: Abdülkerim)'dir. Roman, İzmir suikastına teşebbüs sırasında ve sonradan, genellikle bu iki kişinin başından geçenleri anlatıyor, ve Abdülkerim'in, Mustafa Kemal'i öldürecek olan eski Lazistan mebusu Ziya Hurşit Bey'le iki adamı: Laz İsmail ve Gürcü Yusuf'u, ellerinde bombalar ve tabancalar dolu bir çanta, İstanbul'dan İzmir'e yolcu etmesiyle başlıyor. Gülcemal vapuru hareket edince Abdülkerim, Camgöz adında bir aracıdan yerini öğrendiği Laz İsmail'in evine gider ve İsmail'in güzel metresi Ballı Naciye ile, dört gece üç gün gizli bir aşk yaşar. Eve ansızın, Baytar miralayı Rasim'in çıkagelmesi, Abdülkerim'i şaşırtır. Miralay, Abdülkerim'in nerde olduğunu gene o Camgöz'den öğrenmiştir. Gazeteler suikast teşebbüsünün ortaya çıktığını, suçluların yakalandığını, şimdi de elebaşıların aranmakta olduğunu yazmaktadır. Bu işe sevdiği, saydığı Kara Kemal'in adının da karıştırılmış olduğunu duymak, Miralay Rasim'i telâşlandırmıştır. Abdülkerim, Kara Kemal'i Cerrahpaşa'daki evinde bulur, onu kaçmaya razı eder. İkisi bir süre Abdülkerim'in tanıdığı Semra Hanım'ın konağında gizlenirlerse de, konak kalabalıktır; bu yüzden İstanbul'dan çıkıp Semra Hanım'ın Terkos gölüyle Belgrad ormanları arasındaki Paşa Çiftliği'ne giderler, fakat Abdülkerim'le Kara Kemal'i orada da tanıyanlar olur. Çiftlikte yeni bir çapkınlığı sırasında, Toptancı Şaban'la Sarı Çavuş'un, kendisini öldürmeye hazırlandıklarını öğrenir Abdülkerim. Pusu kurup Şaban'ı öldürür. Kaçarlar. Kara Kemal bu defa, çocukluk arkadaşı Emin Bey'in İstanbul'da Aksaray'daki evine gelir; çok bitkindir; İngiliz veya Alman elçiliklerine sığınarak yurt dışına kaçmak isterse de, yeri bulunur, kuşatılır ve Kara Kemal, yakalanacağı sırada tabancasıyla intihar eder. Sonradan Abdülkerim gelir Emin Bey'in evine sığınmaya. Emin Bey'in kızkardeşi Perihan, göz altında olduklarını söyleyerek içeri almaz onu. Durumu öğrenen Emin Bey çağırmaya koşar, peşinden seslenirse de, Abdülkerim karanlıklarda kaybolmuştur. ● Adı "Kurtlukta, düşeni yemek kanundur" sözünden gelen roman böyle biter. Tarih kitaplarında İstiklâl Mahkemesi'nce gıyaben idama mahkûm bu iki sanıktan Kara Kemal'in intihar tarihi 27 Ağustos 1926'dır; Abdülkadir'in de yakalanıp asılması ondan üç gün sonraya 31 Ağustosa raslar. Ziya Hurşit, Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Baytar miralayı Rasim, yakalanışlarından bir ay sonra 14 Temmuz 1926'da idam edilmişlerdi.

KURTLAR SOFRASI ● Attilâ İlhan'ın romanı (1963/1964) ● Sonundaki notta 1954-1961 arasında yazıldığı belirtilen, iki ciltlik romanın kahramanı

Mahmut Ersoy, Kurtuluş Savaşı'na katılmış, Kuvayı Milliye ruhuyla dolu Hüsnü Faik Bey'in çıkardığı ve "1945'te diktatörlüğe ilk baş kaldıran gazetelerden" Birlik gazetesinde yazardır. Atatürk devrim ve ilkelerini yaşatmaya azimli bir kadronun karşısında karaborsacılar, çıkarcılar vardır: Zihni Keleşoğlu, Kılçık Nâzım, Asım Taga, Seyit Sabri, Mordahay ve İbrahim. Adını taşıyan bir firmanın sahibi Keleşoğlu, cami yaptırarak para hırsını gizlemek, bağışlatmak isteyen bir tip. Ölmüş karısından doğma, Paris'te okumuş kızı Ümit ile, içki ve kumar düşkünü ikinci karısı Maide, birbirlerine hiç benzemeyen kişiler. Romanın kurtlar sofrasına yaklaşmış, yaklaşmamış, diğer birçok kişileri, özlemler, yıkılış ve intiharlarla çıkarlar karşımıza. Kolaylık Yapı İnşaat Şirketi'ndeki yolsuzlukları kamuoyuna duyurmak isteyen gazeteci Mahmut Ersoy, bu iş peşinde İstanbul'dan İzmir'e gideceği sırada, iki yıldır sevdiği Ümit'le vedalaşırken genç kızdan ümitlerini kesmek zorunda olduğunu anlar: Kız, Mahmut'a uzak bir dünyanın kızıdır. Aradan birkaç gün geçince Mahmut'un esrarlı bir şekilde öldürülüşü, Ümit'in hayat anlayışını değiştirir. Zengin babası Keleşoğlu'nun Kılçık Nâzım ile konuşup birbirlerini şiddetle suçlamalarına şahit olan Ümit, baba evinden kaçar, Mahmut'un pansiyonunu tutar, sonra da Birlik gazetesi sahibi Hüsnü Faik Bey'i bularak, duyduklarını ona anlatır. Cinayeti ve çevrilen dolapları örten esrar perdesinin kalkmak üzere olması karşısında Keleşoğlu, Almanya'da eski bir dostunun yanına kaçmaya karar verirse de, Kılçık Nâzım ile yaptıkları hazırlık yarıda kalır; sahte pasaportlarla daha İstanbul'da yakalanırlar.Roman, Ümit'in Mahmut'un bir sözünü hatırlamasıyla sona erer: "Memleket bir kurtlar sofrasına döndü mü isyan haktır."

KURTULUŞTAN SONRA ● Şükran Kurdakul'un hikâye kitabı (1973) ● Ondört hikâye. İlk hikâyedeki **Artin Kemal,** ünlü muhalif gazeteci Ali Kemal'dir. Yazar, onun Millî Mücadele aleyhindeki yazılarından dolayı İstanbul'da tutuklanarak, bir motorla Kartal üzerinden İzmit'e götürülüşünü, orada halk tarafından linç edilişini anlatıyor. İkinci hikâyedeki **Cicibaba,** oniki yaşındaki yetim Fikret'in çok sevdiği ve sol kolunu savaşta yitirmiş, malûl yüzbaşı Necati Bey'dir ve genç karısıyla birlikte Fikret'lerin evinde kiracıdır. **Anası** hikâyesinde şehit yüzbaşı Sedat'ın dul karısı Hayriye, şimdi de Askerî Tıbbiye öğrencisi oğlu Sabahattin'in yirmi gündür tutuklu oluşundan dolayı acılıdır, perişandır. Hapishane ziyaretinde oğlunun, İstiklâl Mahkemesi'ne çıkarılmak üzere Ankara'ya götürüldüğünü öğrenince yere düşer, kalır. Ondokuz yaşındaki öğrencinin tutuklanış nedeni, Tophane rıhtımında yük boşaltan hamallarla ücret azlığı konusunda yaptığı bir röportajı yayınlamış olmasıydı. Öğrencinin Ankara'da İstiklâl Mahkemesi'nde sorguya çekilişi de dördüncü hikâyenin bir bölümünü oluşturur: Sabahattin Sedat'ı yargılayan kişi, dördüncü hikâyede **Hapisteki Yargıç** olarak karşımıza çıkıyor. O da bir tarih kişisi: İstiklâl Mahkemesi'ndeki başkanlığm-

dan sonra Bahriye Vekili olmuş, Yavuz zırhlısının tamiri işinde rüşvet aldığı görülerek Yüce Divan tarafından tutuklanmış, emekli binbaşı, Topçu İhsan'dır. Beşinci hikâyedeki **Baskın,** İttihat ve Terakki Fırkası İaşe Nâzırı Kara Kemal'in yakalanması için Vasfiye Hanım'ın evine yapılmış, ama o bütün işkencelere rağmen Kara Kemal'in yerini söylememiştir. Şu var ki, Vasfiye Hanım'ın acı çığlıklarına dayanamayan Kara Kemal, saklandığı yerden çıkar ve tabancasıyla orada intihar eder (Kara Kemal'in ölümü, Kemal Tahir'in **Kurt Kanunu** romanına da konu olmuştu). Altıncı hikâyede müzisyen Yekta Bey, kendisine **İzmir Yollarında** adıyla ünlü bestesini yazdıran İstiklâl Savaşı günlerini anlatıyor. Yedinci hikâye **Meyhanede** İkinci Dünya Savaşı yıllarından anıların sergilendiği bir hikâye; askerlik şubesince ihtiyata çağrılan bir gazeteci portresi çiziliyor. **İntihar** hikâyesindeki, kocasının yazdığı, ama kendi imzasıyla çıkan yazılardan ötürü İzmir'de savcılıkta sorguya çekilen genç kadın; Bülent Hayri'nin karısı ve doktor Ekrem Hayri Üstündağ'ın gelinidir. Bülent Hayri, bir süre, suçu üzerine alma tereddütleri içindedir. **Demokrat Mustafa** da, İzmir'de bir kahve dolusu insan önünde İsmet Paşa'ya ağzına geleni söylediği için tutukludur. **Üçüncü Oturum** Mütareke yıllarında işçi haklarının korunması uğruna savaş ve örgütlenmeleri örnekleyerek yeni ve dinamik sedikalaşmaya bir çağrı. **İki Kişi** hikâyesindeki genç kız, balyalara tütün işler, hayatın günün kızıdır. Fabrikanın muhasebe defterlerine faturaları geçiren delikanlı ise aklını burjuvaziye takmıştır, kendini kızdan üstün görür ve tatlı tatlı takılır kıza. Onikinci hikâyede gazeteci ve yirmialtı yıllık milletvekili Haşim Nahid'in Millî Mücadele günlerindeki inancı, yeni toplumsal gelişmelerin uzağında kalmış, eski ülkücü yazar şimdi önündeki **Merdiven**'i çıkamayacak hale gelmiştir. **İstiklâl Madalyası** hikâyesinde 1946 yılındayız, Demokrat Parti kurulmuştur. Sanayi Mektebi çıkışlı, eski ihtiyat zabiti Kerim Usta ise İzmir Sendikalar Birliği'nin kurulmuş olmasıyla mutludur. Cumhuriyetin 23. yılını kutlama törenine Sosyalist Emekçi Köylü Partisi başkanı olarak katılan Kerim Usta, törenden 58 gece sonra tutuklanır. Partisi kapatılmış, İstiklâl Madalyası da geri alınmıştır. Son hikâye **Bir Bayram Sabahı** İstanbul'un kurtuluş yıldönümüdür. Yaşlı İstiklâl Savaşı gazisi Halit Süleyman arkadaşlarına katılmak üzere Beşiktaş'ta Barbaros Anıtı önüne gelmiştir ki, denizde bir Amerikan zırhlısı görür. Çarpıştığı Geyve dağları ve o yıllardaki silahlar, gözleri önünde yanıp yanıp sönmeye başlamış, dişleri kenetlenmiştir.

KUŞATMA ● Füruzan'ın hikâye kitabı (1972) ● Altı hikâye. İlk hikâye **Tokat Bir Bağ İçinde,** yabancı okulda okumuş, Paris'lere gitmiş, evli, evliliğinde özgür, soylu, varlıklı bir genç kadınla, iç zenginliği bir Anadolu kasabasındaki yaşantılarından gelen, çıktığı yerlere yabancılaşmamış Hatice'nin birbirine uzak hayat görüşlerini sergiliyor. **Kuşatma** hikâyesinde İstan-

bul'da, Beyoğlu'ndaki geçitlerden birinde, bir tuhafiyeci dükkânında tezgâhtar-işçi, ondördünde Nazan dükkâna mal verenlerden kalantor, yaşlı bir çapkının ağına düşer. Kuşatılmış olduğunun, kaydırıldığı yoldan dönemeyeceğinin farkında değildir henüz. **Ah Güzel İstanbul** hikâyesinde uzunyol sürücüsü, ağır yük şoförü Sarı Kâmil'in kapatması olan eski genelev kadını Cevahir, iki yıldır kendisine yürekten sahiplenmiş Kâmil'in, Mardin seferlerinden birinde artık dönmeyeceği düşüncesine kaptırır kendini. Evi bırakır, bir akşam vakti Galata köprüsünden denize bakarak, sarkarak kayıplara karışır. **Kırlangıç Balıkları** hikâyesinde kocası bırakıp gitmiş, dokuz yaşındaki oğluyla kalakalmış, bir bisküvi fabrikasında işçi, yirmibeşinde Zarife, iki aydır Balıkçı Mehmet'le ilişki kurmuştur. Kıyıda turistik bir otel işleten Safter Bey'in, sözünü tutmayarak döneklik etmesi, ısmarladığı balıkları almaması yüzünden çıkan beklenmedik bir kavga, Mehmet'in Zarife'yle ev ocak kurma hayallerini yok eder. **Redife'ye Güzelleme** hikâyesinde Redife, yedi yaşında bir kızcağızdır. O gün evde yeni bir doğum yapacağı için annesi, sırtında dolabıyla Tepebaşı'nın dar sokaklarında apartmanlara ciğer, beyin, işkembe satan, Bulgaristan göçmeni, kırkını geçkin babası Temir Efendi ile dolaşmıştır. Öğleyin baba-kız, kundura tamircisi eski dost İsmail Usta'nın dükkânına gelirler, zeytin ekmek domates öğle yemeklerini birlikte yerler. Dükkânda oyalanma süresince Redife, yoksul küçük ömrünün en büyük mutluluklarından birkaçını yaşar. **Gül Mevsimidir** başlıklı son hikâye, ikiyüz yıla yakın bir aile kütüğüne sahip Dürrüzadeler'den Mesaadet Hanımefendi'nin hayat hikâyesi. Mesaadet, ailenin İzmir'deki büyük konaklarında doğup büyümüştü. Onyedi yaşlarındayken babasının dava vekili olan, halktan birisinin oğlu Rüştü Şahin'i sevdi. Delikanlı, Kurtuluş Savaşı'na katıldı, yirmiikisindeydi, şehit oldu. Savaştan epey sonra Mesaadet yirmi yaşlarındadır, aile İstanbul'a yerleşir. Maçka Güzeli diye nam salan Mesaadet, yüksek bir memurla evlendirilmiştir. Ellibeş yaşlarındayken kocası ölür. Şimdi yetmişini geçkin. Mesaadet Hanımefendi, apartmanının bir dairesinde, beş yıldır hiç dışarı çıkmadan yaşamakta; oğullarının, torunlarının, gözlerini elinde tuttuğu servete diktikleri inancıyla daha da sinirli ve bu huysuzluklarını ancak oda hizmetçisine boşaltabilerek, eski saltanatının, Rüştü Şahin'le olan aşkının anılarından güçlenme çabasındadır. ● Ele aldığı kişiler arası türlü ilişkileri insancıl, evcil açılardan değerlendiren, Mesaadet Hanımefendi'nin yabancılaşmaları bir yana, temiz kaynaşmalar, duyarlıklı dayanışmalar halinde veren hikâyeci, bu kitabındaki başarısını hem tip ve gözlemlerinin canlılığı, hem de anlatımının açık, ayrıntılı yoğunluğuyla sağlıyor.

KUTSAL BARIŞ ● Hasan İzzettin Dinamo'nun romanı (1972-1976) ● Yedi cilt tutan belgesel roman, düşman ordusunun İzmir sularına dökülmesinden başlayarak Atatürk'ün ölümüne kadar süren dönemin öyküsünü an-

latıyor. Birinci cildi kapatırken Türkiye'nin kayıtsız şartsız bağımsızlığı görüşmelerinde İsmet Paşa'nın bir sonuç alamaksızın Lozan'dan Ankara'ya döndüğünü görüyoruz. İkinci cilt bu ilk dönüşe raslayan günlerde, İzmir kızı Latife Hanım'la evlenmiş Mustafa Kemal'in, Türkiye kamuoyunu hazırlamak üzere eşiyle balayı gezisine çıkmasıyla sona eriyor. Üçüncü cildin bitiminde İşgal ordularının İstanbul'u gerçek sahiplerine bırakarak gidişleri anlatılıyor. Dördüncü ciltte Cumhuriyet ilân edilmiştir; Halife sınırdışı edilir. Mustafa Kemal, yolundaki engelleri temizleyerek kesin iktidara doğru yol alır ve güçlü bir hükümet kurarak devrimlerini yapmaya hazırlanır. Böylece ilerleyen roman, Türkiye'nin Atatürk dönemine ilişkin türlü sorunlarının panoraması olur. ● Yazar bu eseriyle 1977 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı.

KUYRUKLUYILDIZ ALTINDA BİR İZDİVAÇ ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1912) ● 1910 Mayısında Haley kuyrukluyıldızının dünyaya çarparak hayatı altüst edeceği haberi, İstanbul'da panik yaratmıştır. Bir kenar mahalle kadınları arasında bu konuyu tartışma ile başlayan romanda, Aksaray'da oturan, oldukça zengin ve ruhça Batı'lı bir delikanlı İrfan Galip, verdiği uyarma-açıklama konferansı üzerine "kadın doğduğuna üzgün bir zavallı"dan bir mektup alır. Mektubun bilinmeyen yazarı, kadınların kızların dar ve kapalı hayatlarından şikâyetçidir. İrfan Galip, kıza hayalen âşık olur, mektuplaşma devam eder. Sonunda gıyabî sevgilinin Feriha Davut adında ve İrfan Galip'in aradığı niteliklerde, okumuş, kibar bir kız olduğu ortaya çıkar. İki genç, Haley yıldızının görünüp geçtiği gece evlenirler. (MN/3)

KUYUCAKLI YUSUF ● Sabahattin Ali'nin romanı (1937) ● Şöyle başlar: "1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede, Aydın'ın Nazilli kazâsına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar bastılar ve bir karı kocayı öldürdüler." ● Soruşturmaya gelenlerden kaymakam Selâhattin Bey, dokuz yaşında yetim kalan Yusuf'u evlatlık alır, Nazilli'ye götürür. Karısı Şahinde ve üç yaşındaki kızı Muazzez'den kurulu bir ailenin reisi olan kaymakam, bir yıl sonra Edremit'e atanır. Yusuf okula verilir, fakat okuma yazma öğrenince okulu bırakır. Karısının basitliği, şirretliği yüzünden, kaymakam büsbütün içkiye ve kumara dadanmıştır. Muazzez onüç, Yusuf ondokuz yaşına gelir. Bir gün bayram yerinde fabrikatör Hilmi Bey'in oğlu, kasaba kabadayısı Şakir, salıncağa binen Muazzez'e sataşınca, Yusuf'tan dayak yer; o hınçla da Muazzez'i almaya and içer, babasıyla beraber bir plan kurar: Bir sarhoşluk gecesinde kaymakam, fabrikatöre 320 altın borçlanır, senet vermek zorunda kalır. Bu senet yüzünden Muazzez'in, ahlâk düşkünü o aileye gelin gideceğini anlayan Yusuf, bakkal Şerif Efendi'nin oğlu Ali'ye koşar. Ali'nin, Muazzez'de gönlü olduğunu bilmektedir. Ali, gereken parayı an-

nesinden sağlar, borç ödenir, Şakir'deki senet yırtılır. İçten içe zaten Muazzez'i sevmekte olan Yusuf, arkadaşı Ali'yi dolandırmış olmamak için, genç kızdan kaçmaya başlar. Bir süre sonra bir düğünde havaya silâhlar atılırken, Şakir'in tabancasından çıkan bir kurşun, Ali'yi öldürür. Rüşvet ve hile ile, yardakçıları, Şakir'i kurtarırlar. Kaymakamda kalb hastalığı başlamıştır; heyecanlanması yasak edildiği için kaymakam, kaymakamı düşünerek de Yusuf müdahale etmezler bu işe. Onuruna düşkün Yusuf, Ali'nin ölümüyle Muazzez'den daha da uzak durur. Bayram yerindeki dayağın öcünü almak, yeminini yerine getirmek için fırsat kollayan Şakir, Şahinde Hamm'ı kandırır. Annesi tarafından zorlanan Muazzez de Yusuf'tan ümidini kesmiş, Şakir'e gitmeye karar verir. Muazzez'in bağda Şakir'le buluşacağını öğrenen Yusuf bir yaylıya atlar, bağa gider, seslenir. Çarşafsız, baş örtüsüzdür Muazzez; gelir ve Yusuf, Muazzez'i kaçırır. İndikleri köye giden kaymakam, onları Edremit'e getirip evlendirir, Yusuf'u tahrirat kâtibi yapar ve çok geçmeden ölür. Yeni kaymakam İzzet Bey, otuzunu aşkın, bekâr, çapkın ve eşrafla, hele Şakir'le, Şakir'in babasıyla sıkıfıkı ahbaptır. Yusuf'u tahrirat kâtipliğinden alır, süvari tahsildarı yapar. Yusuf at sırtında köyleri dolaşırken Şahinde Hanım'm evi, kaymakamın, jandarma komutanının ve Şakir'in çalgı çengi yeri olmuştur. İçkiye alıştırılan Muazzez de, önleyemediği bir düşüşle, iffetini yitirmektedir. Fakat bir gece Yusuf, birden çıkagelir: Elindeki kamçı önce kaymakam İzzet Bey'in suratında şaklar, sonra masa çevresindekilere rasgele savrulur. Lamba devrilmiş, sönmüştür. Şakir, tabancasına sarılırsa da, Yusuf atik davranır, peş peşe ateş eder, karanlık odada en küçük hareket bile kalmamıştır. Yusuf seslenir, karısını bulur, omuzlar ve atını Balıkesir taraflarına mahmuzlar. Muazzez yarahdır, ortalık ağarırken ölür. Karısını gömen Yusuf, atını dağlara doğru sürer. ● Eser, Edremit pitoreskini duyarlıkla verişiyle de memleket edebiyatı çığırının, gerçekçilik ve tasvir bakımlarından iki yönlü, unutulmaz örneklerinden biridir.

KUYULARDA ● Muzaffer Buyrukçu'nun hikâye kitabı (1962) ● Üç uzun hikâyeden meydana gelen kitapta ilk **Kuyularda** hikâyesi, hareket noktası olarak para darlığı içinde sinirli Doğan'la karısının kavgalarını ele alıyor ve erkeğin, cinsel birleşme sonunda, ayrılmaktan vazgeçişi doğrultusunda gelişiyor. Anne-çocuk ilişkilerini anlatan kısımları etkileyici **Tel Örgüler**'de yoksul ailenin dövülen, horlanan çocuğu hastalanınca anne, sertliklerinin pişmanlığını yaşar: Doktora, ilâca giden otuzbeş lira, ailenin bir haftalık yiyecek parasıdır. **Durgun Suların Altında** hikâyesinde Gülcan'la kocası Mahir, Nuriye Hanım'ların evine gitmişlerdir. Gülcan, Nuriye'nin kocası Sedat'a âşıktır; zavallı ve kaba bulduğu kocasını hep Sedat'la karşılaştırır; Sedat'la yaşayamadığı günlerin hayali içindedir. ● Özellikle ilki ve sonuncusu, evlilik ve kavgaları temaları üzerine kurulu hikâyelerin sadece

isimleri bile, mecazların ardındaki ekonomik - sosyal bunalımları, bunlara bağlanacak evlilik kısıtlamalarını kolayca düşündürebilir.

KÜÇÜK AĞA ● Tarık Buğra'nın romam (1963) ● 1918'de onyedi yaşında İstanbul'da Fatih medresesinde talebe bulunan, vaızlarında sesinin etkisi ve kişiliği tam, enerjik Mehmet Reşit Efendi, 1919'da "Padişaha bağlılığın tahkimi, sarsılan imanın takviyesi için" Dahiliye Nezareti tarafından Akşehir'e gönderilir; orada "İstanbullu Hoca" diye tanınır. Kasabanın güzel kızı Emine ile evlenir, fakat parlak düğünün yankıları çabuk unutulur: Akşehir, Yunanlıların Anadolu içerlerine ilerlediği haberleriyle tedirgindir. Beklenen bir cuma namazından sonra İstanbullu Hoca, kalabalık bir cemaat karşısında, gene Hilâfet'ten, Padişahtan yana konuşur. Doktor Haydar Bey'in önderlik ettiği Kuvayı Milliyecilere karşı, uzun bir süre, tek başına bir kuvvet olarak, Hoca, halkın İstanbul'a bağlı kalmasını sağlar. Bu yüzden Adana, Antep ve Maraş'tan sonra Konya da tamamen Kuvayı Milliye'ye katıldığı halde, geniş bir bölgede birkaç yer, çıbanbaşı olarak da Akşehir, bu milletçe birleşme dışında kalır. Kuvayı Milliye'nin gelişmesine engel olan İstanbullu Hoca için Ankara'dan vur emri çıkınca Hoca, doğum yapmak üzere olan karısını emin ellere bırakarak kaçar, Yaka Saray köyündeki Çakırsaraylı çetesine sığınır. Şimdi sarıklı, latalı, sakallı İstanbullu Hoca; yün kuşaklı, saltalı, beli fişekli Küçük Ağa olmuştur. Çetecilerin yanında bir ay kalır, bir oğlu doğduğunu öğrenir, yeni kişiliğine alışır; iyi binici, keskin nişancı, yiğit olur. Akşehir'deki Kuvayı Milliyeciler Hoca'nın yerini öğrenir, baskın yaparlarsa da Hoca (Küçük Ağa) yanına beş on kişi alarak bir hafta kadar önce, gene kayıplara karışmıştır. Küçük Ağa, şimdi, kırk elli atlıyla Çerkes Etem'in ortanca kardeşi Tevfik Bey'in çetesinde, bir müfrezenin başındadır. Akşehir'dekiler Hoca'yı yakalama işini bu defa, Birinci Dünya Savaşı'nda sağ kolunu kaybetmiş, eski asker Çolak Salih'e verirler. Zahmetli bir yolculuktan sonra Çolak Salih, Hoca'yı bulur. Çolak'ın Kuvayı Milliye'den yana konuşmaları, Hoca'da nice zamandır değişmeler gösteren vatan - millet ve cihat anlayışlarının bir kesinliğe ulaşmasını sağlar. O andan itibaren Çolak Salih, Hoca'nın desteğidir. Hoca, Salih'le ve en yakın adamlarıyla birlikte Kuvayı Milliye'yi, kurtuluş hareketlerini baltalamaya kalkan kişi ve toplulukları saf dışı etmeye koyulur. Roman, Küçük Ağa'nın böyle bir çarpışmada sağ kolundan yaralanmasıyla sona erer. ● Medrese eğitiminden gelen köklü bir karakter ve mizaç adamının Millî Kurtuluş hareketini yavaş yavaş benimsemesini en tabiî çizgileri içinde veren, kahramanım hiç de idealize etmeyen roman, bu ciltte bitmiyor. Küçük Ağa'nın daha sonraki faaliyetleri, eserin ikinci cildine (Küçük Ağa Ankara'da) romanına konu olmuştur.

KÜÇÜK AĞA ANKARA'DA ● Tarık Buğra'nın romanı (1966) ● Küçük

Ağa'nın, birkaç yıl öncesinin İstanbullu Hoca'sı olduğunu, Akşehir'lilerden bir kısmı ancak Çolak Salih kasabaya dönünce öğrenmişlerdir. Hoca'nın vurularak öldüğü zannıyla, karısı Emine'nin yaşlı bir adamla evlendirilmiş olduğunu da Çolak Salih, kasabada öğrenir. Küçük Ağa, Salih'i, kasabadan ve karısıyla oğlundan bir haber getirmesi için Akşehir'e göndermişti. Çolak Salih bu üzücü haberi iletmektense, Küçük Ağa'nın yanına dönmemeye karar verir, Akşehir'den kayıplara karışır. Küçük Ağa, büyük bir tehlikeyle karşı karşıya, gizlice ihanet ettiği, adamlarını vurduğu Çerkes Tevfik Bey'in evinde, Çerkes kardeşlerin daha geniş ihanetlerini önlemeyi düşünmektedir. Kardeşinin yolladığı haberle Çerkes Etem Bey de hemen Kütahya'ya gelir. Mecliste Saruhan mebusu olan küçük kardeşleri Reşit Bey'e ve grubuna güvenerek, yetersiz bulduğu, tutumunu beğenmediği İsmet Paşa'nın Garp Cephesi kumandanlığından alınmasını isteyen Çerkes Etem, bütün kuvvetlerini toplayıp Ankara'ya yürümeye karar verir. Küçük Ağa, Çerkes Etem'i şimdi yakından da tanımıştır. Onun Düzce'de hazırladığı, Kütahya'ya baskın teşebbüsü, Küçük Ağa'nın tedbirleri ve Kuvayı Milliye birliklerini vaktinde haberdar etmesi sayesinde, yenilgiyle sonuçlanır. Çerkes Etem kaçıp Yunan ordusuna sığınır. Gösterdiği yararlıklar dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'ya çağırılan Küçük Ağa, bir süre Ankara'da kalır. Fevzi Paşa onu yanına almıştır. Fevzi Paşa'nın maiyetiyle birlikte Küçük Ağa, bir gün Akşehir'e gider, karısının başkasıyla evlendirilmiş olduğunu, şimdi de ağır hasta bulunduğunu öğrenir. Görüşemediği karısının birkaç gün sonra ölümü üzerine Ankara'ya döner. Doktor Haydar Bey, oğlu Mehmet'i, ninesinden ona, yani Küçük Ağa'ya alacağına dair kesin söz vermiştir. ● İlk ciltle karşılaştırılınca, son iki bölümde olayların ayrıntılarını kısıtlamış görülen eser, romancının tahlil ustalığını, özellikle Osmanlı ruhunun güzel örneği Ermeni doktor Minas'ı ve zaferi görmeden ölmek istemeyen kocamış Ali Emmi'yi anlatan sayfalarda canlı, yoğun bir çizgiye ulaştırıyor.

KÜÇÜK DEVLER ● Hidayet Sayın'ın oyunu (1967) ● **Topuzlu** (1963) ve **Pembe Kadın** (1965) oyunlarının konularını köy gerçeklerinden alan Hidayet Sayın, **Kördüğüm** (1965)'de köyden ayrılır, dördüncü oyunu **Küçük Devler**'de gene köy sorunlarına döner. 1967'de İstanbul'da Kent Oyuncuları'nda oynanmış, kitap halinde basılmamış **Küçük Devler**'de "köylünün çeşitli gibi görünen dertleri bir noktada düğümlenip kalır: Yoksul-yoksulluk. Aslında köylü de hekimlik taslayan bir hocanın, yalnız deneylerine dayanan bir ebekadının yetersizliğini bilmekte, köyünde hiç değilse bir sağlık memurunun, diplomalı bir ebenin bulunmasını istemektedir. Ama bunları bulamayınca da, elindekini avucundakini bu kendilerini dev aynasında gören şarlatanlara kaptırır." ● Günay Akarsu, Milliyet gazetesi, 11 Aralık 1967.

KÜÇÜK İSTASYONLAR ● Ayhan Hünalp'ın romanı (1954) ● Başına Prof. Kenan Akyüz ile Reşat Nuri Darago'nun birer yorumu eklenmiş olan romanı, kitabın üçüncü önyazısı olan dertleşme'sinde yazar, kendisi, şu satırlarla özetliyor: "Benim romanım, küçük bir limanda, isimsiz bir geminin düdüğüyle başlar. Anadolu'nun küçük istasyonlarından birinde, soluyup-duran, sonra da alıp başını çekip giden bir trenin düdüğüyle biter." ● Yazar, geçmiş zaman peşinde, gerilimli şiirli bir dille, birbirine bağlı hikâyeler halinde, kendi hayatını anlatıyor. Taşra kasabalarında geçmiş çocukluk, Ankara'da öğrenim ve bir aşkın hüznüyle dolu üniversite, gazetelerde çalışma ve İstanbul'da Kanlıca yıllarını anlatıyor.

KÜÇÜK PAŞA ● Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın romanı (1910) ● Edebiyatımızda Nabizade Nâzım'ın **Karabibik** (1890) romanından sonra köye yönelmiş ikinci eser olan ve olayları 1887-1896 yılları arasında geçen **Küçük Paşa** ve yazarı üzerine geniş bilgi ve yorum, aşağıdaki özetini olduğu gibi aldığımız incelemede bulunur (CK/1): Orta Anadolu köylerinin birinden (herhalde bir Niğde köyünden) Keleş-oğlu Ali askerlikte İstanbul'a gider; orada, Sadrazam Suat Paşa'nın konağına yerleşmiş hemşerisi Kâmil'le karşılaşır. Suat Paşa'nın kardeşinin karısı yakında doğuracağı için, bir sütanne aranmaktadır. Ali'nin köyde yeni doğurmuş karısı Selime, sütannelik için İstanbul'a Paşa'nın konağına getirtilir. Gerek Selime, gerek oğlu Salih, konakta çok sevilir. Çocuğu olmayan Suat Paşa, Salih'i manevî evlat sayar, konakta "Küçük Paşa" diye anılmaya başlanan çocuğa paşa giysileri giydirilir. Keleş-oğlu Ali, yedi yıl süren askerliği bitince, karısı ile birlikte köye döner, Salih konakta kalır. Altı ay sonra bir iftira mektubu üzerine Ali, karısını boşayıp başka bir kadınla evlenir, ortada kalan Selime de komşu köyden başka bir adama varır. Verem hastalığına tutulan Paşa ölür; karısı Naime Hanım, konakta herkese kendi kısırlığını düşündürdüğü sanısına kapıldığı evlatlık Salih'i hemen köyüne gönderir ve Paşa'nın ölümünden kısa bir süre sonra genç bir adamla evlenir. Salih, köyde, bambaşka bir hayatla karşılaşır. Babası ikinci kez askere alınıp Yemen'e gönderilince, üvey anası Haççа'nın zulmü altında daha da ezilir. Çeşmeden su taşımak, üvey kardeşinin bezlerini yıkamak, ocağı yakmak, hayvanlara bakmak, tezek toplamak.. gibi, evin bütün işleri onun üzerindedir. Bir kış gecesi öksürüğü tutar, bu yüzden uyanan analığı Haççа, çocuğu dövüp kapının dışına atar, öksürüğü bittikten sonra içeriye girmesini söyler. Salih, yazın, köy çocuklarının zulmünden kurtulmak için kendini göle atan bir kertenkeleyi hatırlayıp aynı şeyi yapmak isterse de, gölün donmuş olduğunu düşünür. Isınabilmek ve rahatça öksürebilmek için, imamın ahırına gitmek üzere yola çıkar. Yeni kocasından gebe kaldığı için kısırlık duygusundan kurtulmuş bulunan Naime Hanım, aynı gece, düşünde eski kocası Suat Paşa'yı görür; Paşa, dargın bir yüzle: "Küçük Paşa'ya yaptığını gördün mü?" der. Naime

Hanım sıçrayarak uyanır, sinir bunalımları geçirir, Küçük Paşa'nın hemen getirilmesi için kocasına yalvarır. Kocası, ilçeye telgraf çeker, aradan geçen iki gün içinde Naime Hanım çıldırma belirtileri gösterir; ilçeden gelen karşılıkta, adı geçen çocuğu üç gün önce geceleyin köy içinde kurtların parçaladığı bildirilir. (CK/1)

KÜÇÜK ŞEHİR ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1945) ● Günlerdir yağan yağmurla bir toprak kayması yüzünden İstanbul-Ankara ekspresi, iki dağ arasında sıkışıp kalmıştır. Yol açılana kadar trenin yolcuları en yakın kasabada misafir edilirler. Kasabanın Belediye başkanı genç, dinamik Adem, kasabaya medeniyet getireceklerini sandığı yolcuları sevinçle karşılar. Yolcular değişik insanlardır: Karısı ölmüş Ramazan Paşa, kızı Nebile'yi bir zenginle evlendirmeye Adana'ya götürmekte, fakat İstanbul'da başka birini seven genç kız, yanındaki dadısı Şetaret Bacı ile mürebbiyesi Eleni'ye, bu evlenmeyi önlemeleri için yalvarmakta, onlara vaatlerde bulunmaktadır. Rum mürebbiyenin bulduğu bir çözüm yolu, ortaya gülünç durumların çıkmasına sebep olur: Belediye başkanı; Paşa kızının kendisine âşık olduğunu sanır; yolculardan dolandırıcı Avni Yıkılmaz kendisini doktor gibi göstermek zorunda kalır; Belediye başkanının nişanlısı, temiz köy kızı Ayşe, maceralara sürüklenir. Yolculardan Ermeni tüccar Karabet Gümüşyan, Belediye başkanının odacısıyla anlaşarak karaborsacılığa başlamıştır. Trendeki dolandırıcıyı yakalamakla görevli iki polis, birbirlerinden şüphelenirler. Ortalık ancak yolun açılıp trenin hareket etmesiyle yatışır. Belediye başkanı Adem, büyük şehrin büyük şehir olarak yerinde durması gerektiğini öğrenmiş, kâbuslu geceyi atlatmıştır. ● Üç perdelik bir komedi olan oyun, büyük şehir çöküntülerinin küçük şehir hayatını da nasıl bozduğunu gösterme amacı güder; **Paydos'la** beraber yazarın en iyi iki oyunundan biri kabul edilir. Önce İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahneye konmuş (1945), İnönü Tiyatro Armağanı'nı kazanmış (1948), özel kanunun Temmuz başında yürürlüğe girmesi peşinden Ankara'da 1 Ekim 1949'da sahnelerini ilk defa açan iki Devlet Tiyatrosu'ndan Küçük Tiyatro'da oynanan ilk piyes olmuştu.

KÜÇÜCÜK ● Orhan Kemal'in romanı (1960) ● Hayatta teyzesinden başka kimsesi olmayan, İstanbul kenar mahalle kızı Ayten, Erol'u sever. Tütünde, çamaşırda çalışan annesinden ve Ayten'den sızdırdığı paralarla kahvelerde sürten aylak serseri Erol, kızı kirletir, yüzüstü bırakır. Ayten, Pakize Abla adında, görünüşte koruyucu, aslında muhabbet tellâlı bir komşu kadının tuzağına ve zamanla Beyoğlu'na düşer. Bir gün futbol delisi Erol'un bacağının kırıldığını öğrenip gene de oğlanın evine gider, fakat kovulur. Sonradan arkadaşı Altındiş, kendisine kızdan haraç yiyerek geçinebileceğini öğütleyince, Erol bir gece Beyoğlu kaldırımlarında kızı bulur, fe-

na halde döver. Ayten, dövülmediğini söyleyerek, Erol'u bırakmaları için polislere yalvarmaktadır. ● Adı gibi küçük bir roman, uzunca bir hikâye olan eser, ustaca düzenlenmiş konuşmalarındaki canlılıkla Orhan Kemal anlatımının belli başlı özelliklerini de gösteriyor.

KÜRK MANTOLU MADONNA ● Sabahattin Ali'nin romanı (1943) ● Eserine "Şimdiye kadar tesadüf ettiğim insanlardan bir tanesi benim üzerimde belki en büyük tesiri yapmıştır" cümlesiyle başlayan yazar, önce romanın kahramanı Raif Efendi ile olan dostluğunun tarihçesini anlatır, sonra bir gün onun, ölüm döşeğindeyken verdiği, siyah kaplı defteri okumaya koyulur. İlk sayfada 20 Haziran 1933 tarihi, Raif Efendi, hayatının romanını bu deftere yazmıştır: Raif, dönüşte babasının fabrikasında çalışmak üzere sabunculuk öğrenimi için gittiği Berlin'de bir sergide Kürk Mantolu Madonna tablosunda kendi portresini yapmış ressam Maria Puder'i sever. Babasının ölümü üzerine de yurduna döner. Sonradan getirteceğini söylediği sevgilisiyle, engeller yüzünden haberleşmeleri kesilir ve Raif olayların akışına bırakır kendini. Aradan on sene geçmiş, zamanla hayaller dünyasından gerçeklere dönmüş, Maria'yı unutarak Türkiye'de evlenmiştir. Günün birinde Ankara'da karşılaştığı ve Berlin yıllarında pansiyon komşusu olmuş bir Alman kadınından, Berlin'den ayrılmasından kısa bir zaman sonra Maria'nın ölmüş olduğunu öğrenir: Maria, Raif'ten olma kızını doğurmuş, bir hafta sonra da ölmüştür. Ankara garında kalkmak üzere olan trende, vagon penceresinde uzak akrabası bu Alman kadınını bekleyen, sekiz dokuz yaşlarındaki, babasından habersiz kız, Raif'in kendi kızıdır. Tren hareket eder, Raif düşünceler içinde donuk, garda kalakalır. Kitabın son sayfaları, o sıralarda otuzbeş yaşlarındaki Raif'in duyduğu, karışık suç ve utanç duygularının yorumu ve yitmiş gitmiş bir aşka yakılan ağıtlarla oluşur.

LİNÇ ● Kerim Korcan'ın romanı (1967) ● Büyük vilâyetlerden birinde aşçılık yapan bir adamın tek oğlu Kadir Güler, kız kaçıran bir arkadaşına yardım ederken önlerine engel çıkınca arkadaşı uğruna birisini yaraladığı için, öldürmeye teşebbüsten hapishaneye düşmüştür. Cezaevinde adı Arap Kadir'dir. Her ay babasından gelen biraz para, zamanla gelmez olur. Arap, hapishanenin azılı mahkûmlarından Fethi Bey'e uyarak disiplin suçu işler, zindana kapatılır, bir gece binbir zahmetle pencereden kaçar, dört gün dağlarda dolaşır, aç kalınca köye iner. Arabı güleryüzle karşılayan muhtar, jandarmaya haber salar, Arap tekrar zindana atılır. Hep orada kalacağı tehdidi karşısında bu sefer de müdürü yaralar. Ağır ceza mahkemesi bu yaralamada ağır tahrik bularak Arab'ı ancak kırk güne mahkûm eder. Mahkemenin bu kararı üzerine itibarlarının daha da sarsıldığını düşünen cezaevi yöneticileri, Arab'ı tekrar eski zindanına kapatırlarsa da,

yedi senedir o cezaevinde genç bir siyasî mahkûmun Arab'ı koruyarak Adalet Bakanlığına telgrafla bir mahkûmun intihara zorlandığını bildirmesi üzerine, vazgeçerler işkencelerinden. Arap, tecritten çıkarılmış, koğuşa alınmıştır; zamanla kendine gelir: Kötülük görmedikçe iyi adam olacaktır. Kütahya'dan sürgün üç mahkûmun Arab'ın bulunduğu koğuşa verilmesi, Arab'ın koyduğu kumar yasağını bunların dinlemeyişi, yeni bir çatışmaya yol açar. Üç mahkûmun Arab'a saldırması başgardiyan tarafından görünüşte önlenirse de, mahkûm arkadaşlarının selâmeti sebep gösterilerek Arap, yeniden tek başına bir hücreye kapatılır, dokuz ay orada kalır. Başgardiyan, Arab'ın can düşmanıdır; serkeşliklerini Arab'a pahalıya ödetecektir. Yalnızlık bunalımları içinde şiddetli baş ağrıları çeken Arap, doktora çıktığı bir gün, dönüşte bir fırsatını bularak başgardiyanın odasına dalar, ceketine gizlediği bir bıçakla başgardiyanı yaralar. Haberi duyan, idarenin adamları mahkûmlar "babalarının vurulduğu" gerekçesiyle Arab'a saldırırlar. Kanlı kavgayı jandarma güçlükle bastırır. Arap gene taş hücreye kapatılır, beton üstünde on gün yatar, yaralıdır, bitkindir. Derken kapısı açılır, çağırılır: Başgardiyanın odasında, başgardiyan muavini ile gardiyanların karşısındadır. Muavin, Arab'a koğuşuna iade edileceğini bildirir. Fakat mizansen hazırlanmış, her şey düşünülmüştür: İyice doldurulmuş mahkûmlar, müdürü, başgardiyanı yaralamayı hayatıyla ödetirler Arab'a: Daha koğuşa varamadan, bahçede koridorlarda peşinden yetişen ölüm mangası bir kalabalığın sopa ve bıçak darbeleri altında cansız yere serilir. Öldüğünde yirmisini henüz doldurmamıştır. ● Bazı sayfalarındaki değinmelerden ve Seyyid Bilâl türbesinden bahsedilmesinden (s. 33, 46, 81, 168) anlaşıldığına göre, olayları Sinop cezaevinde ve 1950'lere doğru geçen roman; ıslâhı mümkün bir hükümlünün hapishane yönetimindeki cahillik, haksızlık ve zulümler yüzünden isyana ve ölüme itilişinin, yerinde gözlemlere dayanan acıklı öyküsüdür. 1970'de önce filme alındı, sonra da oyunlaştırılıp Ankara Sanat Tiyatrosu'nda sahneye kondu.

LOŞ AYNA ● Erhan Bener'in romanı (1960) ● Onyedisinde evlendirilmiş, ondokuzundayken altmışlık kocasının ölümüyle dul kalmış, zengin ve güzel Mâhide'nin seks tutkularıyla başlayan roman, daha sonra küçük yaşta öksüz kalmış iki kardeşin hayatına geçer: Büyük, Sâhir, savcıdır; küçük, Selçuk, üniversite öğrencisi. Aralarındaki yaş farkı, Sâhir'in Selçuk'a bir anne gibi bakmış olması, Selçuk'un kendi kişiliğini bulmasına engel olmuştur. Selçuk'un, fakülte arkadaşı İlhan vasıtasıyla, İlhan'ın teyzesi olan Mâhide ile tanışmasından sonra Sâhir, kardeşini kıskanmaya başalar. Selçuk'un Mâhide'ye tutulması, düşük karakterli teyzesinden nefret etmekte olan İlhan'ı da ürkütmüştür: İlhan, zayıf iradeli arkadaşının mahva sürükleneceğinden korkmaktadır. Savcı Sâhir, bir gece evine gittiği Mâhide'yle yatar, ayrılmadan önce de ona evlenme teklifinde bulunur, fakat kadın red-

deder bu teklifi; Savcıya, kendisiyle hiç yatmamış olan kardeşinin de, daha önce evlenmelerini istediğini söyler. Evine dönen savcı Sâhir, ertesi sabah İlhan'ın telefonundan Mâhide'nin sabaha karşı öldürüldüğünü öğrenir, Mâhide'nin evine koşar. Önce bir intihar gözüyle bakılır olaya; fakat genç kadının mücevherleri de kayıptır; bir cinayete kurban gittiği anlaşılır. Koğuşturmalar sonucu: katil Selçuk'tur. Kendisini tutuklamaya gelen polislerin gözü önünde Selçuk, taraçadan caddeye atlayarak intihar eder. ● Mâhide'nin ölümü üzerine daha da artan gerilimiyle heyecanlı bir polis romanı niteliğine bürünen eser, başarısını, daha çok, kişilerin iç dünyalarını ustalıkla çözümlemesinden alıyor.

LÜTFEN DOKUNMAYIN ● Haldun Taner'in oyunu (1961) ● Eserde Osmanlı tarihinin ünlü Baltacı Mehmet Paşa'sı ile Rus çariçesi Katerina arasında geçen Prut olayı yeni bir açıdan yorumlanır. Gerçeklerin, dar görüşlü tarihçiler elinde yanlış yönlere çekilmek istendiği, insan gerçeğinin daha çok insaf ve hoşgörü istediği tezinden hareket edilir. Bir müze müdürü, Naimâ anlayışıyla, Baltacı'nın para ve şehvet düşkünü olduğunu belirtirken, Fransız kültürüyle yetişmiş, hariciyeci bir Enişte Bey, Baltacı'yı tedbirli bir devlet adamı olarak takdir eder. ● Taner'in lehte, aleyhte eleştirilere hedef olmuş bu oyunu önce İstanbul Şehir Tiyatrolarında (1960-1961), sonra Ankara Devlet Tiyatrosu'nda (1962) oynanmış, kitap halinde basılmamıştır.

LÜZUMSUZ ADAM ● Sait Faik Abasıyanık'm hikâye kitabı (1948) ● Ondört hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede dükkânıyla evinin geliriyle geçinen Mansur Bey (yazarın kendisi), bir ara Beyoğlu'nda oturduğu ve kendisini bir koza gibi sarmış bırakmayan sokakta günlerini nasıl geçirdiğini, mahalle halkının kendisi hakkında düşüncelerini anlatıyor. **Ben Ne Yapayım**'da yazar, bir ara babasının buluverdiği bir ortakla fasulya, patates ve yumurta ticareti yapmaya kalkışmış, fakat adamın hilekârlığı ve kendi beceriksizliği yüzünden, bu işi yürütememiştir. **Birahanedeki Adam**, Karaköy'de bir birahanede bira içmektedir; yazar, onun hakkında tahminler yürütür, onunla dost olur, dünyasını oluşturur. **Mürüvvet** hikâyesinde, Koca Mustâpaşa'da bir kahvede, Yedikule'de deri amelesi Osman Ağa, yazara, elini makineye kaptırma sonucu kangren tehlikesi yüzünden kolu omzundan kesilmiş, onsekiz yaşında Şopar Hüseyin'in serüvenini anlatır: Patron, bu işi mahsus yapmadıysa Hüseyin'e üçyüz lira tazminat verecekti; Osman Ağa, şimdi paranın yüzelli lirasını Patron'a geri götürmüş olmanın pişmanlığı içindedir; üçyüz lirayı çok görmüştür Hüseyin'e. Oysa ömründe bir tek yalan söylemiş olsaydı, Hüseyin, işte durmadan kaşını gözünü övdüğü çingene kızı, güzel Mürüvvet'i almış olurdu. **İp Meselesi**, bir kadının taşıttığı bir hararın ipini çaldığı iddiasıyla, karşılık olarak yoksul hamalın kendi bir

tek siyah, yağlı bitkin ipini alması olayına dayanır ve hamalın ümitsizliğini olanca acılığıyla duyurur. Kitabın gene en başarılı hikâyelerinden **Menekşeli Vadi'**de arabacı Bayram, en kötü meyhanelerden birinde tanıdığı, beraber yaşamaya başladığı Seher yüzünden düştükçe düşer. Bir ümitsizlik gecesinde yazardan, kendisini, yirmibir yaşındayken çıktığı, yedi yıldır uğramadığı asıl evine, yaşlı babasıyla anasının, karısıyla iki çocuğunun olduğu eve götürmesini ister. Yazarın hiç bilmediği yerlerden geçerek, Mecidiyeköy'ün aşağılarında menekşeli bir vadideki eve varırlar. Yazar da o geceyi o evde geçirir, sabahleyin Bayram'ı bırakır, ayrılır. Yıllar sonra bir tesadüf, menekşeli vadiye yolu düşer. Bahçede çalışmakta olan Bayram'la karısı, durup bakarlar ona. Bayram, Sait Faik'i tanıyamamıştır, o da tanıtmaz kendini uzaklaşır. **Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür** hikâyesinde konu, Burgaz Adası balıkçılarının gündelik hayatlarıdır. **Kaçamak, Papağan, Karabiber** hikâyesinde, **Bacakları Olsaydı'**da, **Ayten'**de, **Papaz Efendi'**de, **Bir Külhanbey Hikâyesi'**nde, **Kameriyeli Mezar'**da ve son hikâye **Hayvanca Gülen Adam'**da da; yani kitabın bütün hikâyelerinde yazarın olaylarla kişilerin özünü kavrayan, derin şair sezgisi ve renkli anlatımı görülür.

MACERA-YI AŞK ● Abdülhak Hâmit Tarhan'ın oyunu (1873) ● Şairin ilk eseri olan dört perdelik ve düzyazı oyunda Keşmir civarında bir kabile reisi, kızı Sâkıbe Sultan'ı kardeşinin oğluna vermek niyetindedir. Fakat kız, kimliğini saklayarak o delikanlının hizmetine girmiş başka bir genci, Haydar Mirza'yı sevmektedir. Haydar'ı da gene kimliğini gizleyerek onun peşine düşüp buralara gelmiş ve Gülnaz adıyla Sâkıbe Sultan'ın hizmetine girmiş Zeynep Begüm seviyor. Oyunun bütün konusu bu girift aşk maceralarının meydana getirdiği zorluklara dayanıyor ve iyi bir sonuca bağlanıyor. (MN/2)

MAĞARA ● Muzaffer Buyrukçu'nun hikâye kitabı (1972) ● On hikâye. İlk hikâye **İkinci Hasan** bir kış sabahı, küçük yaştaki oğluyla odun kömür kırdıracak evler, apartmanlar aramaya sokaklara düşmüş bir baltacının boş, sonuçsuz dolaşmalarını konu ediniyor. **Bozuk** hikâyesinde genç bir karı koca arasında, nedeni anlaşılamayan bir tartışma sürüp gidiyor. **Mağara'**da İstanbullu, ortaokul mezunu, evli, bir çocuk sahibi Yılmaz, kâtiple hademe arası yanında çalıştığı patronla yardımcısından, rica minnet tehdit, parasını alıncaya kadar, bir sürü hakaret ve aşağılanmaya katlanmak zorundadır. **O Sürekli Kavga** gene gençlerin çekişmeli dünyasından bir kesit: Elindeki parasının annesi tarafından alınması üzerine, arkadaşlarına verdiği içki ziyafeti sözünü tutamayan, durumu açıklayamadığı için de azaplı bir utanç yaşayan Gürkan'ın çok canlı, psikolojik tasviriyle son bulur. **Balon** hikâyesinde fabrika işçisi Meliha'ya münasip bir görücü gelmiş, mutluluk hayalleri başlamıştır. Fakat babası, eve haftada yüz lira getiren Meliha

gidecek olursa, kirayı nasıl verecekleri itirazıyla, kızlarının ve karısının ümitlerini suya düşürür. **Kara Yüzler**'de küçük Oktay o gün yalnız başına evden uzaklara gitmiş, bulununcaya kadar annesine korkulu dakikalar yaşatmıştır. Akşamleyin ana baba arasında günün konusudur bu. Baba, çocuğa önce sakin şefkatli öğütler verirse de, bilinçaltı çağrışımlar etkisinde, kaçırılması ihtimaliyle ürpererek, sonunda ansızın bağırır çocuğuna. **Zor** hikâyesinde üç küçük çocuk, genç anne baba, beş kişilik bir aile çevresinde karı kocanın mutluluk, tedirginlik, kopuş-barış arasında değişen, bir günlük yaşantıları yansıtılıyor. Kitabın yüz sayfa süren hikâyesi **Onlar**'da bir büroda, iki saatlik zaman çerçevesinde, memurların iş yeri beraberliğini oluşturan ortak konuları, konuşmaları, karşılıklı ilişki ve davranışları saptanıyor. **Tedirginler** de gene bir memur, büro hikâyesi. Son hikâye **Kalın Ayak Sesleri**'nde babası ölmüş bir paşa, annesi rüştiye (ortaokul) mezunu bir kadın olan Selma, genç memur Erol ile evlidir. Karı koca mutludurlar; ama zaman zaman her ikisinin ilk evliliklerine ve aileleri arasındaki seviye farklarına ilişkin anılar, çağrışımlar, dokundurmalarla gölgelenen bir mutluluktur bu. ● Yazar bu kitabında olayları bir yarıgölge gibi kullanmış, daha çok onların ötesinde durumların, iç dünyaların, davranışların nedenlerini sezdirmeye yönelmiştir.

MAHŞER ● Peyami Safa'nın romanı (1924) ● Yedek subaylığını bitirip cepheden İstanbul'a dönen Nihat, "teyze" dediği uzak akrabasının Fatih'teki evine giderse de, bekçiden, Hatice Hanım'ın öldüğünü, ev sahibinin de evi başkalarına kiraya verdiğini öğrenince geceyi eski bir arkadaşında geçirir. Nihat daha önce öğretmenlik yapmıştır; ertesi gün iş aramaya başlar, bulamaz. Ümitsiz girdiği bir yazıhanede, zengin komisyoncu Mahir Bey'in karısı Seniha Hanım, Nihat'la ilgilenir, onu çocuğuna öğretmen yapar. Evde Mahir Bey'in uzak akrabası bir genç kız (Muazzez) ile Nihat arasında bir sevgi bağı kurulmuş, Nihat şimdi bir yazar dostunun (Kerim Bey) yardımıyla gazetelere çeviriler de yapmaya başlamıştır. Muazzez'le evlenen Nihat, çok geçmeden, karısı bütün mücevherlerini de sattığı halde, açlık ve sokakta kalmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. Muazzez şimdi eski rahatını, Mahir Dayı'sının evini arar gibidir; kocasından ayrılır, tekrar Mahir Dayı'sına gider. Bunalımlar geçiren Nihat intihar etmek ister, fakat kurtulur, Muazzez'le barışırlar. Eski ev rahatıyla yeni yuva rahatsızlıkları (Muazzez) ve yaşamakla ölmek (Nihat) arasındaki tereddüt ve bocalayışlar sona ermiştir. ● Özet, Cahit Sıtkı Tarancı'nın **Peyami Safa-Hayatı ve Eserleri** (1940) kitabından alındı.

MAİ ve SİYAH ● Halit Ziya Uşaklıgil'in romanı (1897) ● İstanbul'da ana, baba, kızkardeş, orta halli bir ailenin oğlu olan Ahmet Cemil, Mülkiye'yi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) bitireceğine yakın, babasını kaybeder; evin geçi-

mini sağlayabilmek için kitaplar çevirir, özel öğretmenlik yapar; bir yandan da büyük ümitler bağladığı eserini tamamlamaya çalışmaktadır. Okulu bitirir, yazarlığı memurluğa tercih etmiştir. Eseri ortaya çıkınca meşhur ve zengin olacak, okul arkadaşı Hüseyin Nazmi'nin kızkardeşi Lâmia ile evlenecektir. Mehtaplı, mavi bir gece, Tepebaşı bahçesinde Haliç'e bakarak kurmuştur bu hayalleri. Fakat mavi ümitler, zamanla siyah gerçeklere dönüşür: Evlendirdiği kızkardeşi İkbal, kocasından gördüğü eziyetler yüzünden ölür, uzaktan sevdiği Lâmia'yı bir başkasına nişanlamışlardır. Tamamlayıp arkadaşlarına okuduğu eser de umduğu ilgiyi bulamayınca, Ahmet Cemil, kitabı kendi eliyle ateşe atar, yakar ve annesini alıp, siyah bir gecede bindiği gemiyle İstanbul'dan ayrılır: Yemen'de bir ilçe kaymakamlığı almıştır, ümitlerini gömdüğü şehirden kaçmaktadır. (MN/2)

MAKEDONYA 1900 ● Necati Cumalı'nın hikâye kitabı (1976) ● İçindeki onbir hikâyenin konularını yazar, çocukluk anılarından alıyor. **Evimiz** doğduğu Florina'daki çocukluk evidir. 1908 Meşrutiyeti'ne yakın günlerde, babası manifaturacı İbrahim Efendi'nin bazı subaylarla kurduğu gizli cemiyetin toplantıları o evde yapılır. **Babam** hikâyesinde baba, doksanüç yaşındadır, yazar onun beşinci çocuğudur. Baba Florina'dan ayrılmak istemez, koparır gibi götürürler onu ve Selânik'ten vapura bindirirler, ihtiyara inme inmiştir; göçmen olarak Türkiye'ye gelecek, Urla'ya yerleşeceklerdir. **Dayım** üçüncü hikâyeye konu oluyor. Sonraki hikâyede mavzerle öldürülmüş ve yoğun karda adamları tarafından evine getirilen bir Arnavut beyinin karısı **Dila Hanım,** kocasını vuranın diri diri yakalanmasını ister: Sürülerinin yarısını katili canlı getiren kâhyaya verecektir. Rıza Bey, kurulan pusudan kurtulur, ikinci pusu da boşa gider; kâhya da vurulup ölünce, Dila Hanım, şimdi intikamını kendisi alacaktır; fakat erkek kılığıyla gidip evinde konuk kaldığı Rıza Bey'e âşık olur; Rıza Bey de bu sahte erkeğin kim olduğunu anlamış, ona tutulmuştur, Dila Hanım'la evlenmek niyetindedir; fakat Dila Hanım, onurunu korumak için tabancasıyla intihar eder. **Zole Kaptan'ın Ölümü** hikâyesinde, Hürriyetin İlânı (1908) üzerine Bulgar komitesi Zole Kaptan, Florina'ya gelir. Babası Zole tarafından işkenceyle öldürtülmüş Sadettin şimdi yirmibir yaşındadır. On yıldır dağlarda çete kovalamış, Florina Karakol Kumandanı yüzbaşı Aziz, bunca Müslüman canı yakmış ve bir türlü yakalayamadıkları Zole'yi, derin bir hınç duymasına rağmen, emirlere sadık bir asker olarak kendisi öldüremez, intikam hırsını körükleyerek, onu Sadettin'e öldürtür. Hikâyenin devamı **Kurt Kanı**'ndadır: Zole'yi vuran Sadettin kaçar, baba dostu Şakir Ağa'nın evine sığınır, dağlara çıkar, yeni öldürmelerin öçlerini alır, 1912 baharında âşık olur, dört yıldır kanun dışı yaşamaktadır; kızı babasından ister; ama bucağa gidip gelmeleri öğrenilmiş, Zole'nin tayfalarından yedisi, Florina yolu üzerinde pusu kurmuşlardır: Sadettin öldürülür. **Uçak** hikâyesinde manifaturacı İbra-

him Efendi oğlu Mustafa'yı Florina'dan İstanbul'a okumaya yollar (1910). Mustafa, 1912 yaz tatilinde Florina'ya geldiğinde kasabalılara İstanbul'da gördüğü uçağı anlatır, ama yaşlılar delikanlıyı yalancılıkla suçlarlar. Aradan üç ay geçer, Balkan Savaşı çıkar ve Kasım ayında iki Yunan uçağı Florina'yı bombalar. Düşmanlar arasında insanlık duygularını çok güzel yansıtan **Korku** hikâyesinde iki köyün aşarı, artırmada Mustafa'ya kalmıştır, vergiyi toplamaya köylere o gidecektir, hazırlanmıştır, fakat bir otel işleten Zaharias'ın ısrarı üzerine, Manastır'dan yeni gelmiş bir saz topluluğunu dinlemek için Florina'da kalır. Sazdan sonra yoldaşı Yasin'le saat ikiye doğru Florina'dan ayrılırlar. Yolda rasladıkları sekiz er, bir de çavuş Yunan jandarmalarından korkarlarsa da, boşunadır korkuları: İnsanlar karşılaşmıştır, düşmanlar değil. **Mavi Tencere** hikâyesinde Venizelos'çu çetelerin Florina'ya yapacakları ilk baskından kurtulmak için, Mustafa'nın dayısı, aileyi razı eder: Onları Groiçka'ya götürecek, ortalık yatışınca gene Florina'ya getirecektir. Mustafa'nın annesi, mücevherlerini bir tülbente sarıp mavi bir tencereye koymuş, tencereyi de bir ağacın gübreleri içine gömmüştür. İki Rum komşu tencerede ne olduğunun merakı içindedir, ama birbirlerini gözetlerler hep. Aradan bir ay geçip de çetelerin baskısı durunca Mustafalar evlerine dönerler ve anne, mavi tenceresini bıraktığı gibi bulur. **Arif Kaptan ile Oğlu,** Selânik Askerî Mahkemesi'nde ölüm cezasına çarptırılmışlardır. Cuma'da kendi ekip biçtiği bir tarlası, bir evi olan Arif Kaptan, Balkan Savaşı'nda Yunanlılardan zulüm görenler arasındaydı. Doğup büyüdüğü köyü yanmış yıkılmış, evine düşen bir top mermisi karısını ve onüç yaşındaki kızını öldürmüştü. Oğluyla kaçıyordu; bir Yunan öncü birliğiyle karşılaştılar. Çavuş onları görmüş, mavzerini omuzluyordu ki, Arif Kaptan, çavuşu ve çavuşa en yakın eri vurdu. Dağa kaçtılar, 1917 Haziranında Zeleniç pazarında yakalandılar. Dörtbuçuk yıl dağlarda kalmışlardı. Hikâye, karardan sonra Arif Kaptan ile oğlunun, iki jandarma gözetiminde ölüm yolculuğunu anlatmakla devam ediyor. Verdikleri molada, jandarmaların uyumalarından yararlanıp silahlarını alırlar, kelepçelerini açtırır ve jandarmalara bir zarar vermeden uzaklaşırlar, tüfekleri söz verdikleri yere bırakıp yaylalarına kaçarlar, uzun bir yolculuktan sona İzmir'e gelirler. Fahrettin Paşa'nın İzmir'e ilk giren atlıları arasında Arif Kaptan'la oğlu da vardır. Son hikâye **Bazen Bir Savcı**'da Yunanlıların İzmir'e çıkarma yapacakları gün, Florina'da terzi Arsenios, çarşıdan alışveriş yapmış eve dönen Mustafa'yı dükkânına çağırır; ona bir haber verir. Mustafa, Balkan Savaşı çıktığında ondokuz yaşındaydı, Birinci Dünya Savaşı yıllarında iki yıl tutuklu kalmıştı. Rumların Müslüman mahallesine saldıracakları haberi asılsız kalır, çünkü Florina savcısı, çapulcuları dağıtmıştır. ● Necati Cumalı bu eseriyle 1977'de Sait Faik Hikâye Armağanı'nı ikinci kez kazandı. (Not: Florina, Makedonya'da bugün Yunanistan'da, Yugoslav sınırı yakınındaki Phlorina kentidir).

MAKİNE ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1954) ● Kâtiplikten emekliye ayrılan Hacı Bey, üçbin beşyüz liralık ikramiyesiyle, bir kısmını peşin verip elden düşme bir otomobil, kendi deyimiyle bir makine satın alır. Araba eskidir, çalıştıran şoför acemidir; masraf gitgide artar. Satılamayacağı da anlaşılınca şoför Aziz, arabayı Boğaz'dan denize yuvarlayıp sigorta parasını almayı teklif eder: Aziz, otomobili yuvarlarken kendini de denize atacak, kimseye görünmeden kıyıya çıkacak, bir süre izini kaybettirecektir. Otomobil denize uçar, Hacı Bey parasını alır. Aradan üç ay geçtiği halde, sözleşmeleri hilâfına, sağ olduğuna dair Aziz'den bir mektup gelmez Hacı Bey'e. Öldüğü sanıldığından, Hacı Bey, şoförün karısını oğluna alır. Sigorta şirketinin bir memuru o ara Hacı Bey'in evine kiracı girmiştir. Bir gün şoför Aziz'in çıkagelmesi üzerine sigorta memurunun şüpheleri kesinleşir. Durumu düzeltmek için, karısı da evlenmiş olduğuna göre, şoför ilk numarayı tekrarlayacağını, bu defa geri dönmeyeceğini söyler ve gider. Ailenin yas tutmaya başladığı bir sırada gelen bekçi, şoförün otomobiliyle denize uçtuğunu, fakat kurtarıldığını haber verir. Aziz'in öldüğünü sigortacıya ispatlayamadığı için, Hacı Bey, dolandırıcılıktan hapse girecektir.

MARAL ● Dursun Akçam'ın hikâye kitabı (1964) ● Doğu Anadolu köylüsünün yaşayışını, düşünce ve inançlarını belirleyen onyedi hikâyede genel olarak köylünün yoksulluğu, köydeki cehalet, köy kadınının toplumdaki değersizliği, başlık derdi, ağaların insafsızlığı, köylü-aydın arasındaki mesafe gibi temalar ele alınıyor. **Kınalı** hikâyesinde bir öküzün ölümü, bir ailenin mahvolması için yeter bir sebeptir. **Maral**'da kocası şehre, işe gitmiş bir kadının beş çocukla giriştiği çetin yaşama savaşı işleniyor.

MASALAR ● Necati Cumah'nın oyunu (1969) ● Üç perdelik komedi. Olay yakın yıllarda Ankara'da bir Bakanlığın yayın müdürlüğünde müdür-müdür yardımcısı, kadın-erkek memurlar ve odacılar arasında geçer ve çıkarlar, küçük hesaplar üzerine kurulu âmir-memur ilişkilerindeki saçmalık ve gülünçlükleri gösterir. ● İlk olarak 1967 Eylülünde İstanbul'da Ulvi Uraz Tiyatrosu'nda oynanan eser, yazarın **Nalınlar** ve **Kaynana Ciğeri** isimli iki oyunuyla birlikte Oyunlar 3 kitabına alınmıştır (1969).

MASKELİ BALO ● Özcan Ergüder'in hikâye kitabı (1956) ● Dokuz hikâye. Aşkı cinsel içgüdüler ve şehvet açısından değil, bir psikoloji konusu gibi işleyen, olay ayrıntıları üzerinde çarpıcı bir yoğunluk kollayan hikâyeler. Çocukların iç dünyalarına büyüteçle bakan **Ömer** hikâyesinde anneye karşı duyulan aşk sonradan nefrete dönüşerek bir başka kişiye geçer. **Habersiz**'de gene büyüklere dönük aşkların yarattığı kompleksler ve şehvet düşmanlığı dile gelir. Hele Arif adında, zihni kargaşa içinde bir delinin, okumuş aydın kişiler sofrasında kazâ ile katilliğe sürüklendirilişini anlatan

Korkunçlar hikâyesinde öz, biçim, kısa kısa cümlelere hızlı bir tempo sağlama, dışta olanlarla içte yaşananları aynı zaman dilimlerinde, aynı planda verme bakımlarından, gününe göre Türk hikâyesinde şaşırtıcı yeniliklere açılmış yazarın, bu ilk kitabından sonra hikâyeyi bırakmış olması, gerçekten bir kayıptır.

MATMAZEL NORALİYA'NIN KOLTUĞU ● Peyami Safa'nın romanı (1949) ● Ferit'in yeni taşındığı pansiyonda bir hafta içinde karşılaştığı olaylar, onu çileden çıkaracak kadar çapraşıktır. Sokakta, kara bir köpeğin bacaklarına sürünüp kendisini takibettiği vehmiyle rahatsız olan Ferit, pansiyonda, gece çıplak hayaletlerle karşılaşır; uykuda boğazının sıkıldığını duyarak haykırır; oda komşusu olan kızın önceden haber verdiği olayların dehşetiyle ürperir. Pansiyonun odalarına yerleşmiş bulunan kiracıların hemen hepsi, ona bu vehmi telkin eden birer psikopat, birer ruh ve akıl hastasıdır. Yalnız lise öğretmeni Yahya Aziz bunların arasında bir istisna teşkil eder. Kuvvetli kültürü ve dengeli mantığı ile Ferit'in sinirleri üzerinde yatıştırıcı bir rol oynar. Pansiyon dışında temas ettiği kimseler de, hasta kızkardeşi, aşkta cinsî duyguların üstünde ruhî yükselişler arayan sevgilisi ve sevgilisinin arkadaşı ile, biri milliyetçi öteki komünist iki arkadaşıdır. Bunlar da, çağımızın yetiştirdiği, içgüdülerine düşkün tiplerdir; Ferit'in tereddütlerini arttırırlar. Ferit'in bir de ihtiyar ve zengin teyzesi vardır; Ferit'le kız kardeşinden en küçük bir yardımı bile esirgeyecek kadar hasistir. Ferit'in başka bir oda komşusu, kan dökmekten zevk alan Bursa Canavarı, Ferit'le kız kardeşinin haline acır ve haksızlığı giderip sosyal adaleti yerine getirmek için, ihtiyar teyzeyi öldürerek aşırdığı parayı Ferit'e teslim eder. Romanın birinci kısmı burada biter. İkinci kısımda Ferit, zahmetsizce ele geçirdiği bu para ile Büyükada'da Matmazel Noraliya'nın evine taşınır. Matmazel Noraliya, aslında babası Türk, anası İtalyan olan Nuriye Hanım'dır. Bir kazasker soyundan olan babaannesiyle, mutaassıp bir Katolik olan annesinin birbirine karşıt etkisi altında, fikir buhranları geçirerek büyür. Fakat büyükannesinin telkin ettiği Müslümanlık üstün gelmiştir. Annesinin tertibiyle sürüklendiği aşk macerasmm öldürücü buhranlarını hep bu kuvvetle atlatmıştır. Fakat kapandığı bu köşkte, bir velî tevekkülü ve bir münzevi sükûnu içinde, kendisini otuziki yıl yapayalnız yaşamaya mahkûm etmiş, nihayet dünyaya ait her türlü ilgiden kendini kurtararak, ermiş insanların duyabileceği kalp rahatlığı içinde ölmüştür. Ferit, iki gündenberi taşındığı bu köşkte, hizmetçiden dinlediği hikâyelerin etkisi altında, gündüz Noraliya'nın duvarda asılı resminde her an kımıldanır gibi duran iri, canlı gözlerini ürpermeler içinde seyrederek, evin bütün eşyasına sinen ağır ve esrarlı havasında onun mistik ruhunun izlerini sezerek buhranlar geçirir. Geceleri de rüya mı, vehim mi olduğuna hükmedilemeyen olayların dehşeti içinde, hayret, merak ve korkunun birinden ötekine geçerek

bunalır. Nihayet, Yahya Aziz'le birlikte Matmazel Noraliya'nın hâtıra defterini okur. Sonra bir inanma ve bağlanma ihtiyacı içinde, kararsız hüviyetinin birdenbire değiştiğini görür, mâneviyetinde bir ışığın yandığını duyar ve bir nevi hidayete kavuşur. ● Özet, Agâh Sırrı Levend'in bir incelemesinden alındı (Türk Dili dergisi, sayı 2 Kasım 1951).

MAVİ BLUZLU KADIN ● Mustafa Niyazi'nin hikâye kitabı (1968) ● Kızı mavi bluz alamadığı için kötü yola sapmış, yaşlı bir balıkçıyla Kumkapı meyhanelerinden birinde karşılaşma (**Mavi Bluzlu Kadın**); kırk yaşlarında ayakkabı boyacısı bir çingenenin gizli bir fahişeyi övmesi (**Altındiş Zarife**); bir papazın deniz tutkunluğu (**İyot Kokusu**); afaroz edilmiş bir başka papazın kadın simsarlığı (**Yaşamak Sevinci**); Ankara'da bir pavyon kızının kaderi (**Ağlayan Kız**); bir ineğin çiğnenmesi üzerine köyünden atılmış bir çocuk çobanın Ankara'daki yoksulluğu (**Yanık Sigara**); bitlerini imha için saçları gazla taranan, köy yetimi bir beslemenin, alevler üzerinden takunyalarıyla atlarken düşüp saçlarından tutuşması ve yanması (**Aynalı Meyhane**); seçimler için vatandaş nabzı yoklamaya çıkmış bir gazetecinin köylüden aldığı alaylı ders (**Döşek**); Edirne cezaevinde sürgün ve çok çirkin bir hükümlünün, yüzünü güzelleştirmek için gerekli ameliyat parasını, ölümle tehdit ederek mahkûmlardan toplamak istemesi sonucu linç edilişi (**Ayna**); karısını zina halinde yakalamış bir kafesçinin hapishanede hatırladıkları (**Kafes**), ilk on hikâyenin konularıdır. Onbirinci hikâyede olay Bizans devrinde geçer: Bir köylü, altın madeninin yerini söylemediği için bir keşişi öldürür (**Altın Şehveti**). Son hikâye bir sömürge hikâyesidir: Genel valinin buyruğu uyarınca zencilerden **Gölge Vergisi** alınacaktır. Adula adındaki zencinin bu emre pasif direnişini anlatan bu hikâye, aksiyonsuzluğuna rağmen, bir argo sözlüğü için bol malzemeye sahip kitabın en orijinal hikâyesi sayılabilir.

MAVİ SÜRGÜN ● Halikarnas Balıkçısı'nın anıları (1961) ● Deniz hikâye ve romanlarıyla ün kazanmış olan yazar, bu eserinde çalkantılı hayatının ve 1924'e raslayan siyasî sürgünlüğünün muhasebe ve dökümünü yapıyor: Konusu ve parçaları kitaba da alınmış bir hikâyesi yüzünden İstiklâl Mahkemesi'ne verilmiştir, Ankara'da Cebeci Hapishanesi'nde cezasını bekler; Bodrum'da üç yıl kalebentlikle idamdan kurtulunca Ankara'dan Bodrum'a gider, birbuçuk yıl orada kalır, cezasının yarısını da İstanbul'da tamamladıktan sonra artık hür ve bu sefer gönüllü, Bodrum'da yaşamaya karar verir, gider oraya yerleşir. ● Eserlerinde kompozisyon bütünlüğüne pek dikkat etmeyen yazarın üslûbundaki ihmaller, yer yer tabiat tasvirlerinin güzelliği ve anlatıştaki heyecanıyla, bu anılarında da bağışlanıyor. ● **Mavi Sürgün** üzerine geniş bir tanıtma-değerlendirme, Cevdet Kudret'in **Bir Bakıma** (1977) kitabındadır (s. 310 - 339).

MEDARI MAİŞET MOTORU ● Sait Faik Abasıyanık'ın romanı (1944) ● Ali Rıza (yahut, Rumca kısa boylu adam anlamına gelen lakabıyla: Kondos), Doğançay ve Edirne taraflarında istasyon müdürlüğü yapmış, boşnak olan karısı ölüp memuriyeti de bıraktıktan sonra kendini içkiye vermiş, parasız bir adamdır; Burgaz adasında oturur, bir kızı vardır: Melek. Mütareke'de kanun'ken devriye gezdiği bir gece, Galata'da sokakta bulduğu, yedi yaşlarında bir oğlanı da o büyütmüştür. Kondos, memuriyetten ayrıldıktan sonra eve, o zaman ondört yaşlarında olan bu Hikmet baktı. Kondos, Seferberlik'ten sonra ağır bir hastalık geçirmişti; o gün bugün zaman zaman, başına şiddetli bir ağrı saplanır. Kondos, kızı Melek'i adada, altmışlık berber Dimitro'nun yanına çırak verir. Evlâtlığı Hikmet de Medarı Maişet isimli motora muavin olmuştur, sonra da motorculuğa yükselir. Melek, erkek berberi olur, bir bahar sabahı da tek başına, ayrı bir dükkân açar. Adaya yazlığa gelen gençlerden Fahri ile dostluk kurar. Fakat evlenemeden Fahri ölünce, Melek, babasının, dükkândaki eşyaları kırması üzerine adadan kaçar, Beyoğlu'nda bir yere kalfa girer. Hikmet, Melek'i sevmekteydi, o gidince yaşama şevkini yitirir. Kaşık adasına bekçi olur. Bir ara Beyoğlu'nda bir pasajdaki dükkânda Melek'i bulursa da, onun bir şoförle nişanlanmış olduğunu öğrenince, büsbütün yalnızlığına gömülür. Üç de ahbap edinmiştir. Bir gün Kaşık adasına polisler gelir. Büyükada ve Heybeli'de dokuz köşk soymuş üç kafadarı yakalarlar. Bu arada iftiraya uğrayan Hikmet de tutuklanır. Kapatıldığı cezaevine günün birinde, babalığı Ali Rıza (Kondos) da gelir: Sarhoşlukla cam kırmış, karakolda da rezalet çıkarmıştır. Ali Rıza, Hikmet'e şimdi bir çocuğu olmuş Melek'in artık izini kaybettiğini söyler. Cezaevinde bir gece, Ali Rıza'nın bulduğu esrarlı sigarayı birlikte içerek beraberce hayallere dalarlar. Baba Ali Rıza, yağlı bir direkten boyuna kayadursun Hikmet'in de Medarı Maişet motoru batmıştır. ● Roman üç kısımdır. Ali Rıza'nın, Melek'le Hikmet'in hayatları arasına ikinci kısımda gene İstanbul'da Maçka'da oturan bir ailenin serüvenleri, onlarla ilgili dalgıç hikâyeleri ve Arifiye'de "Nuh Bey adında ihtiyar bir serseri"nin önayak olduğu, bir define arama işi girer. Buna göre, romanı ayrı ayrı hikâyeler toplamı diye almak da mümkün. İkinci ve üçüncü baskıları **Birtakım İnsanlar** adıyla çıkmış roman, Bilgi Yayınevi'nce yapılan yeni, bütün eserleri baskısında (1970) tekrar ilk adıyla göründü.

MEHCURE ● Vecihî'nin romanı (1895) ● Sahaf esnafından Akif Efendi, iyi yetiştirdiği, güzel kızı Mehcure'yi, çok isteyen olduğu halde kötü birine düşer korkusuyla henüz evlendirmemiştir. Komşusunun yeğeni Mükerrem, kendisine acındırarak Mehcure ile evlenmeyi başarır. Hikmet adında bir oğulları, Enise adında bir kızları doğar. Akif Efendi ve karısı bu arada ölürler. Kızları Enise altı yaşına basarken Mükerrem evine bakmaz, çalıştığı kaleme gitmez olur: Râna adında pespaye bir kadına tutulmuştur. Meh-

cure üzüntüden, sefaletten hastalanır, kocasının taşyürekli bakışları önünde kaldırıldığı hastanede ölür. Kocası Mükerrem, Râna ile evlenmiş, çocukları Hikmet'le Enise zalim üvey ana eline kalmışlardır. Hayır sahipleri öksüzleri evlatlık edinirler. Mükerrem'den bıkan Râna, Rıfkı adında bir gençle düşüp kalkmaya başlar, derken babasının evine kaçar, Mükerrem'den boşanır. Mükerrem de sefalet içinde kendi canına kıyar. **Mehcure**'nin devamı olan **Hikmet** (1896) romanında ağabey, kardeş Hikmet'le Enise'nin kötü günlerden sonra rahata ve mutluluğa kavuştukları anlatılır. Üvey anneleri Râna da cezasını bulmuş, yeni âşıklar edindiği için ikinci kocası Rıfkı tarafından öldürülmüştür. (Zahir Güvemli, **Türk Romanları,** 1954 ve CK/1)

MEMO ● Kemal Bilbaşar'ın romanı (1968-1969) ● **Cemo** (1966) romanının devamı olan ve başına Rauf Mutluay'm bir yorumu eklenmiş, iki ciltlik **Memo**'da, kendisini "Monzur gözesinin dikensiz gülü diye" niteleyen, şıh kızı Senem anlatır Doğu Anadolu'yu; şeyhleriyle, ağalarıyla, görenek ve töreleriyle bir de o anlatır. Yazar, İstanbul Radyosu'nda yaptığı bir konuşmada, bu eserini şöyle tanımlıyor (May, 21, Haziran 1969): "Bu romanda Osmanlı İmparatorluğu çağında ihmal edilmiş, Cumhuriyet döneminde de tüm iyi niyetlere rağmen bir türlü Ortaçağ kalıntılarından kurtarılarak çağımıza yakışır bir sosyal düzen ve yaşayışa kavuşturulamamış olan Doğu-Anadolu'muzun 1925-1938 yılları arasındaki trajik serüveni anlatılmaktadır. Memo, Doğu-Anadolu toplum yaşayışı, ekonomik yapısı, folkloru üzerinde uzun araştırmalar yapıldıktan; Dersim olayları, onu yaşamış olanlardan ayrıntılarıyla öğrenildikten sonra kaleme alındı, iki yılda yazıldı. Memo'da, uzun yıllar tabu sayılmış olan Doğu Anadolu'nun çevre sorunları üzerine cesaretle eğilinmiş, bu bölgede İbrahim Tali ve General Aptullah Alpdoğan'ın giriştikleri islâhat hareketinin hangi direnişlerle olumlu sonuç vermediği gösterilmiş, genel olarak düzenden gelen sorunlara çözüm yolları belirtilmiştir."

MERDİVEN ● Nâzım Kurşunlu'nun oyunu (1966) ● Bir devlet dairesinde küçük bir kayıt memuru iken, zamanla muamelât müdürlüğüne yükselen Hamdi Bey, dürüst çalışkan bir memurluk hayatından sonra emekliye ayrılmış, aldığı ikramiye ile, otuz senedir hayalini kurduğu bir kırevi yapımına girişmiştir. İlkin paranın yetişmemesi yüzünden evin bazı kısımlarının tamamlanmaması, sonra daha önemlisi bahçeden bir kısmm yola gideceğini öğrenmeleri, Hamdi Bey'le karısı Şefika Hanım'ı çok üzer. Yol yapımını üzerlerine almış Vecihi ve İsmail, evin bodrum katını kiralarlar. Türlü dolaplar sonucu İsmail'e borçlanan karı-koca, önce evlerinin bodrumuna kendileri inmek, sonra da yuvalarından büsbütün kovularak şehir dışında küçük bir gecekonduya taşınmak zorunda kalırlar. Eserin sonunda Şefika Ha-

nım'ın "Bu dünya bir merdiven, Hamdi Bey! Kimi iner, kimi çıkar." sözü; işbilir, açıkgöz İsmail'ler dünyasında sessiz dürüst orta tabaka kişilerinin hiçbir zaman özledikleri hayat düzenine erişemeyeceklerini kabullenen bir yakarış gibidir. ● Üç perdelik bir komedi olan **Merdiven'**in ilk oynanışı, Ankara'da Devlet Tiyatrosu'ndadır.

MERHABA AKDENİZ ● Halikarnas Balıkçısı'nın hikâye kitabı (1947) ● Yazarın beş hikâye kitabından en hacimlisi olan ve içinde ilk baskısında otuz, ikinci baskısında (1962) otuziki hikâye bulunan kitap karada, Ege denizi ve adalarında geçen olaylarla, deniz ve insan tasvir ve portreleri toplamıdır. Bir martı cinsi olan miholardan birinin vuruluşunu (**Gündüzü Kaybeden Kuş**) ve beş, altı gündür doğum sancısı çekerek kıvranan bir kadının, Rodos'a hastaneye götürülürken, tornadlar içinde bocalayan kayıkta doğuruşunu (**Yol Ver Deniz! Bir Ana Taşıyoruz!**) anlatan hikâyeler, özellikle bu ikisi, yazarın ifadesi şiir dolu hikâye gücünü gösteren, unutulmayacak örnekler arasındadır.

MESUT İNSANLAR FOTOĞRAFHANESİ ● Ziya Osman Saba'nın hikâye kitabı (1952) ● Dokuz hikâyesini derlediği kitaba adını veren ilk hikâyede yazar, işinden erken ayrıldığı bir akşamüstü, hemen Kadıköy'e evine dönmez, bir fotoğraf çektirmek üzere vitrinleri seyrederek Beyoğlu'na çıkar. Bir fotoğrafçıya girmiş, holdeki fotoğraflara bakarak sahiplerinin hayatları üzerine hayallere dalmıştır; derken atelyeye çağrılır. Kederli bir zamanıdır; gülümseyişlerini tabiîleştirmek, poz verdirmek için hayli uğraşan fotoğrafçı, sonunda, fotoğrafını çekemeyeceğini söyleyerek yazardan özür diler. İkinci hikâye **Babamın Elbisesi'**nde merhumun elbisesinin satılması önce hiç düşünülmemiş, fakat bir gün paket edilip götürülmüş, Kapalı Çarşı'da bir eskiciye satılmıştır. Bir hafta sonra, içinde bir utanç ve merak, yazar, eskicinin önünden geçer: Askılardan birinde durmaktadır elbise. Üçüncü hikâye **Bıraktığım İstanbul'**da yazar, Ankara'da kaldığı sürece (1945) İstanbul özlemini dile getirir: Orada da evden işe, işinden evine gidiş gelişlerinde her gün karşılaştığı yerleri, yüzleri hatırlayarak hep İstanbul'da gibidir. **Bebek** hikâyesinde yeni doğmuş oğlunun büyümesine paralel mutluluk ve ümitleri; **Okumak** hikâyesinde çocukluk ve ilk gençlik yıllarını aydınlatmış kitaplara, romanlara karşı vefa ve minnettarlığı dile geliyor. **O Sokak** delikanlılık merak ve çelişkileri içinde Beyoğlu'nda genelevler sokağı Abanoz'dan ilk geçişinin, içeriye ilk girişinin öyküsüdür. **Neveser,** uzun yıllar Köprü ile Kalamış arasında işlemiş bir körfez vapurudur, bütün bir çocukluğu taşır, anılar hazinesidir; sonunda eskir, çürüğe çıkar. **Bir Kurban Bayramı Hikâyesi'**nde artık gitgide geçmişe mal olan geleneklerden birinin, beraberinde âdet ve töreler, kurban kesmeye günler öncesinden hazırlanışların hâtırada silinmez, vefalı, sâdık yansımalarını buluyo-

ruz. Son hikâye **O Mahalle,** şairin nişanlısıyla birlikte ayrı ev arayışlarını, sonra o sokaktaki o evin kiralık iki odasına taşınmalarını, mutluluklarının ilk yuvası olan, ilk çocuklarıyla daha da şenlenen o evde yaşadıkları sıcak hayatı, çok sonra başka yere taşınmaya mecbur kaldıkları vakit içlerine dolan hüznü anlatıyor. Öyküye konu olan ev, Kadıköy'de şairin son şiir kitabındaki (**Nefes Almak,** 1957) Mısakımillı Sokağı No. 37 başlıklı şiirinde anlatılan evdir. ● Hayatının dönemlerine göre sıralanırsa şairin biyografisini kronolojik bir gelişim içinde bütünleyecek olan, hepsi de otobiyografik ve içtenlikle dolu bu hâtıra - hikâyeler, uzun cümleli kuruluşları ve ayrıntılar üzerindeki ısrarlarıyla, nesrimizde Abdülhak Şinasi Hisar yolunun ve uslûbunun bir devamıdır.

METRES ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1899) ● Parnas, zengin ve yaşlıca bir Rum tüccarının Paris'ten getirdiği bir kadındır. Tüccar ölünce, Müştak yaşar kadınla; parası bitince de arkadaşı Reyhan'a sevda ortaklığı teklif eder; bu kez Parnas, ikisinin müşterek metresi olmuştur. Reyhan'ın da parası tükenince Parnas, Hâmi ile yaşamaya başlar. İki arkadaş, hem yeni bir para kaynağı bulmak, hem de Hâmi'den öc almak için, Hâmi'nin annesiyle karısını elde etmek isterler. Hâmi'nin, gençliğinde bir hayli aşk macerası geçirmiş annesi Firuze Hanım, Reyhan'ın tuzağına düşerse de, Hâmi'nin eşi Saffet Hanım, tesadüflerin de aksi gitmesiyle, Müştak'ın oyununa gelmez. Müştak, arkadaşının başarısını kıskanır, Hâmi'ye imzasız bir mektup yazarak, Parnas'ın kendisine ihanet ettiğini ve annesinin Reyhan'la ilişkisi olduğunu bildirir. Hâmi "medenî ve şık" bir adamdır. Reyhan'la düello eder. Hâmi ölür, Reyhan da katil olarak hapse atılır, Parnas Fransa'ya döner. (MN/3)

MEV'UT HÜKÜM ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1918) ● Konusu, tahsilini Avrupa'da yapan bir doktorun, Kasım Şinasi'nin İstanbul'a döndükten sonraki yaşayışının hikâyesidir. Avrupaî metodları çalışma sahasına tatbik ederek başarıya ulaşan doktor, tedavi ettiği hastası Sara ile evlenir. Sara yengesinin üvey kardeşidir ve annesi çıldırmıştır. Sara'nın, kocası Süruri'den aldığı bir zührevî hastalığı Kasım tedavi eder. Süruri'nin sefih hayatı ve hastalığı sonucu, feci bir şekilde ölmesi üzerine, Sara'da bir endişe başlar: Ya Süruri gibi ölürse veya annesi gibi çıldırırsa? Kasım, böyle bir durumda, sevdiği Sara'yı "ani ve kati bir ölümle" öldürmeye söz verir. Sara ile Kasım'ın evlenmeleri, Sara'nın üvey kardeşi Behire'nin hoşuna gitmez. Fakat Sara, kızı Atife ve Kasım mesutturlar. Balkan Savaşı'na katılmak üzere Edirne'ye giden Kasım Şinasi'nin saadeti, Sara'nın saadetini çekemeyen Behire'nin uyandırdığı ve beslediği kıskançlık duygularıyla yıkılır. Karısının, asistam ve Sara'nın ölen kocası Süruri'nin kardeşi Kâmi ile sevişti̇ğine ve kendisine ihanet ettiğine inanan Kasım, Sara'yı öldürmeye karar ve-

rir. Bu bir cinayet değil, bir vaadin yerine getirilmesidir. Kasım, sukut etmiş bir kadının ölmesi gerektiğine inandığından, meseleyi tahkike bile lüzum görmeden, vaadini yerine getirir, Sara'ya uykusunda büyük dozda morfin şırınga eder. ● Özet, Doç. Dr. İnci Enginün'ün **Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi** (1978) adlı monografisinden alındı.

MEYHANEDE HANIMLAR ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1924) ● Daha çok uzun hikâye sayılabilecek eserde içki yasağının büsbütün kaldırılmayıp gevşetildiği bir sırada, içkili bir gazinoda iki kadın önce güzel güzel konuşurlar, derken bir kıskançlık yüzünden kavga ederler. Olayın geçtiği sahnede bir sarhoş, alkol yasağı aleyhinde konuşur, tenkidci görüşlerini açıklar. (MN/3)

MEZARINDAN KALKAN ŞEHİT ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1926) ● Yazarın Gulyabani, Cadı ve biraz da Afsuncu Baba romanları havasında olan eser, karışık cin peri hikâyeleri ve bir hortlak olayı üzerine kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında, yedek subay iki arkadaştan hangisi şehit olursa, sağ kalan, ölenin ailesine gidecek, "bir oğlunuz cenk meydanında sönüp gittiyse öteki oğlunuz karşınızdadır. Böyle bir günün yasını hafifletmek için Allah bizi çift yaratmıştır, onun cismi ve ruhu şimdi bende yaşıyor!" diyecektir. Sözleşmeleri uyarınca, sağ kalan, ölenin ailesini geceleri bir hayalet gibi ziyaret eder. (MN/3)

MİDAS'IN KULAKLARI ● Güngör Dilmen'in oyunu (1965) ● Konu, Ovidius'un Metamorphoslar'ında anlatılan bir Yunan mitos'udur: Tanrı Apollon'un Pan'la yaptığı bir müzik yarışmasına hakem seçilen Frigya kralı Midas, Pan'ın üstünlüğüne karar verince içerleyen Apollon, kralın kulaklarını eşek kulağı yapar. Midas bu ayıbını gizlemeye çalışırsa da, berberi, öğrendiği ve saklayamadığı bu sırrı, gider ıssız bir kuyuya söyler. Rüzgâr, zamanla kuyuda biten sazları kımıldattıkça sır herkeslerce duyulur. Midas önceleri çok yadırgadığı, utandığı bu kulakları, giderek yüceliğinin bir belirtisi saymaya başlamıştır ki, Apollon gelir, eşek kulaklarını geri alır, Midas'ı eski haline sokar. Frigya'lılar şimdi gene "bayağı insan kulakları"yla kralları küçülmüş görmektedirler. Bu, Midas'ın manen çöküşü olur. ● Yunan tragedyaları biçiminde, korolu ve manzum yazılmış ve Sinema-Tiyatro dergisinin tek perdelik oyun yarışmasında (1959) birincilik kazanmış olan eserin ilk oynanışı Ankara Devlet Tiyatrosu'ndadır (1960).

MİKADONUN ÇÖPLERİ ● Melih Cevdet Anday'ın oyunu (1967) ● Mikado, ince çöplerle oynanan bir salon oyunudur: Demet halinde elde tutulan çubuklar, avucun açılmasıyla masaya dökülür, dağılır. İki kişi, bu çubukların birini alırken ötekileri sarsmadan, toplayacaklardır. Çubuklar renk

renk çizgilidir, belli sayıları vardır, kim çok sayı toplarsa oyunu o kazanır. ● Anday'ın eserinde olay İstanbul'da geçer: Yirmisekiz otuz yaşlarında, içkili ve yalnız yaşayan bir erkek, bir kış gecesi sabaha doğru, kucağında bebeği, otuz-otuzbeş yaşlarında bir kadını evine getirir. Kadını sokakta bulmuştur. Yavaş yavaş birbirine ısınan kadınla erkek, vakit geçirmek için oynadıkları mikado oyunu süresince iç dünyalarını oluşturan çıkmazları birbirlerine anlatarak bir çeşit boşalıma, feraha ererler. Sabah olurken, çöplerin oyun kuralına uygun toplanması gibi, toplum törelerinin, bir ahlâk anlayışının, çevreyi sarsmadan kaldırılabileceğine inanmış, elektriği kapatırlar. Bir mavilik dolar içeri: Gün mavisidir; ikisi için de ümitsizlikten ümide geçiştir bu. ● İki bölümlük oyun Türkiye'de ilk defa 1967 Ekiminde İstanbul'da Kent Oyuncuları tarafından oynandı.

MİNE ● Necati Cumalı'nın oyunu (1959) ● Olay, Bandırma - İzmir yolu üzerinde, Gölköy takma adıyla tanıtılan, küçük bir Batı Anadolu istasyonunda "günümüzde" geçer. Mine, istasyon müdürü Cemil'in, çocuk yaşta sevmeden evlenmiş, genç karısıdır. Bir dedikodu çemberinde gün geçtikçe daha da bunalan Mine, kısa bir süre için kasabaya gelen yazar İlhan'ı severse de, İlhan'ın kaçma teklifini reddeder. İlhan İstanbul'a dönmüş, dedikodu çoğalmıştır. Mine, bu söylentileri çıkaran kasabalı genci (Ofisçi'yi) çifteyle vurur. Tam o sırada tren de gelmektedir. Elinde telgraf, koşarak getirdiği "Ağabeyim geliyor" müjdesi, İlhan'ın kız kardeşi Perihan'ın ağzında donar kalır. Mine'nin "Geç, çok geç." sözüyle de oyun sona erer. Mine en tabiî davranışlarına bir suç gözüyle bakan, ahlâksızlığın sınırında katı bir ahlâk anlayışıyla kadını aşağılayan kalpsiz, hoyrat bir erkekler topluluğunun kurbanı olmuştur. Eserin hangi olaydan esinlenerek ve ne gibi yönelişlerle yazıldığı konusunda yazarın bir açıklaması: Mine Üstüne (Varlık, 498, 15 Mart 1959).

MİSAFİRİ İSTİSKAL ● Âli Bey'in komedisi (1872) ● Mümtaz Bey'in Abdi adında çok can sıkıcı, münasebetsiz bir komşusu vardır, bir donanma günü Mümtaz'ın evine gelir; diğer misafirlerle ev sahibini bir hayli rahatsız eder, bazı aksilikler de buna eklenir. Ev sahibi bu sırnaşık misafiri savmak için, diğer bir arkadaşıyla türlü yollar düşünür ve güçbelâ bunu başarırlar. (MN/2)

MİSKİNLER TEKKESİ ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1947) ● Tanınmış bir ailenin son torunu olduğu halde, gerek karakteri ve gerek talihin zalim cilvesi yüzünden dilenciliğe düşen ve dilenciliğin her şeklini tecrübe ederek onu bir meslek haline getiren bir zavallının hayatı. Aklı ve mantığı kendisini ayıplarken, miskinliğiyle zayıf iradesi, onu bu pasif hayatın içine hapsetmiştir. Romanın asıl kahramanı olan adsız dilenciyi canlandırmaya

yarayan tiplerden biri eski bir konak kalfası olduğu halde konak hayatı kapandıktan sonra dilenciliğe düşen bacı, öteki de yine böyle bir konakta yetişen bir delikanlının, aynı konakta büyüyen bir evlatlıktan olan çocuğudur. Küçük Bey'den gebe kaldığı için, evin iffeti bozulmasın diye kovulan evlatlık, sefaletle doğurduğu çocuğunu beş altı yaşına kadar büyüttükten sonra kaybolup gider. Dilenci ile bacı, bu çocuğu yanlarına almışlar ve görülmedik bir şefkatle büyütmüşlerdir. Fakat çocuk, kendini tanımaya başlayıp da, babası sandığı adamın bir dilenci, kursağına giren lokmaların da birer sadaka olduğunu anlayınca, babalığına düşman kesilir; ama büyüyüp de kendi gücüyle parasız yatılı okula girdikten, nihayet bir mühendis olup büyük bir mevki kazandıktan sonra, evlendiği karısıyla beraber, yetiştiği yere gelmekten ve babalığının elini öpmekten kendini alamaz. Delikanlının bu kadirbilirliği, dilenci için şimdiye kadar topladığı sadakaların en güzelidir. ● Eski hayatın birçok cephelerini ustaca belirtmiş olmasıyla bir töre romanı değeri taşıyan ve Reşat Nuri'nin sanatında önemli bir atılım sayılan eserin özeti, Agâh Sırrı Levend'in bir incelemesinden alındı (Sanat ve Edebiyat Gazetesi, sayı 31-32, 9 Ağustos 1947).

MOLA ● Yaman Koray'ın romanı (1970) ● Olaylar, Gönen depreminin olduğu sene Haziran-Aralık ayları arasında, Kapıdağ eteklerinde, Erdek'in kıyı köylerinden Narlıköy'de geçer. Ali, daha doğmadan babasını, ardından anasını kaybetmiş, ortaokuldayken de ekmeğini kazanmak için denize açılmış, balıkçı olmuştur; şimdi yirmidört yaşındadır, anneannesi Koca Nine ile yaşamaktadır. Ali, Haziranda bir sabah, köyden uzakta, bir deprem sırasında göçen bir kayanın altında bir define bulur; altınları paraya çevirerek elde ettiği altmış, yetmiş bin liranın elli bin liraya yakın bir kısmını, çok sevdiği köyünün güzelleştirilmesine harcar. Mutlu günlere hazırlanmaktadır ki, peş peşe mutsuzluklarla karşılaşır: Koca Nine ağır hastalanır, götürüldüğü İstanbul'daki tedavi boşunadır, köye geri getirilişinin ikinci haftasında kanserden ölür. Ali'nin çocukluk arkadaşı, yardımcısı, evlerinde büyümüş Sadık, Ali'ye hainlik eder: Definenin yerini bularak, altmların geri kalan yarısını çalar ve İstanbul'a kaçar. Sadık yalnız da kaçmamış, Ali'nin sevdiği ve bir ara kaçırmaya teşebbüs ettiği, Boşnak kızı Zehra'yı da ayartmış, götürmüştür. Çok az parası kalan Ali, motorunun da bir lodos fırtınasında ağır hasara uğraması, sonra köy için yaptıklarının ve yapmak istediklerinin muhtar ve başkaları tarafından baltalanması karşısında, artık her şeyden soğur; motorunu yakarak, Almanya'ya işçi gitmek üzere köyden ayrılır. Eserin adı Mola "Koyver, ağları denize dök!" anlamında bir denizcilik terimidir.

MUHABBET TILSIMI ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1928) ● Eserde Adnan Şem'i Paşa konağı anlatılıyor. Ali Bekir bu konağa küçük

yaşta alınmış, büyütülmüştür. Yaşı çağını bulunca, kapı yoldaşlarından duyduğu bir masala kanarak, muhabbet tılsımı aramaya kalkar; karşısına kurnaz bir serseri çıkar, ona: "Şerefin pahasına da olsa utanma, sıkılma, çekinme!" öğüdüyle bir muska verir. Dışarda birkaç başarıdan sonra Ali Bekir, konak içinde işe girişir. Muska, Paşa'nın yeğenlerinden Ali Sâkıp'la vekilharç Abdullah Efendi'nin eline geçer. Konağın büyük ve küçükhanımları, halayık Pervin ve kâhya kadın bu yüzden bir rezalet ağına düşerler. (MN/3)

MUHADARAT ● Fatma Aliye Hanım'ın romanı (1892) ● Geçen yüzyıl sonlarındaki bir İstanbul konağını anlatan romanda zengin fakat çok yumuşak başlı Sâi Efendi'nin ikinci karısı Calibe, annesi ölmüş üvey kızı Fâzılâ'nın genç kızı öksüzlüğünden beri koruyan komşuları Münevver Hanım'ın, Avrupa'da okumuş oğlu Mukaddem'le evlenmesine engel olur: Calibe'nin düzenlediği bir iftiraya inanan Sâi Efendi, kızının nişanını bozmuştur. Sâi Efendi'yle sırf parası için evlenmiş olan kendi güzel, kalbi kötü Calibe, konakta yatıp kalkan amcazadesi, Tıbbiye talebesi Süha'yı gözüne kestirmişse de Süha, ondan kurtulmaya çalışır. Calibe, kocasını kandırır, Süha'nın âşık olduğunu sandığı Fâzıla'yı, varlıklı fakat içyüzlerini bilmedikleri bir ailenin oğluna nikâhlatarak, konaktan uzaklaştırır. İnce ruhlu, iyi eğitim görmüş Fâzıla, kaba ve ahlâksız çıkan kocasına ancak üç sene katlanabilir; bıraktığı mektupta intihar etmeye gittiğini bildirerek kayıplara karışır. Eski nişanlısı Mukaddem, Fâzıla'nın üzüntüsüyle verem olur; özel doktoru tedavi için onu Avrupa'ya, kışın da Beyrut'a götürür. Mukaddem, Beyrut'ta Fâzıla ile karşılaşır. Genç kız evden kaçtıktan sonra intihar etmemiş, sığındığı barakada hastalanmış, günlerce kendini bilmeden yatmış, iyileşince de evdeki yaşlı karı koca tarafından cariye olarak Mısır'a satılmıştır. Şimdi Peyman adıyla, Beyrut'ta iyi bir ailenin kızlarına dadılık yapmakta ve sırrını kimseler bilmemektedir. Fâzıla, konağın büyük kızı Enise'nin Mukaddem'e âşık olduğunu anlayınca, kendisi hâlâ kaçtığı kocasının nikâhında olduğu ve o adamdan korktuğu için Mukaddem'le asla evlenemeyeceğini düşünerek, Mukaddem'le Enise'nin evlenmesini sağlar. Sırdaşı Mukaddem tamamen iyileşmiş, Enise ile evleneli üç ay olmuştur. Yaz ortalarında Mukaddem, karısı Enise ve doktoru ile İstanbul'a annesini görmeye gider; Peyman (yani Fâzıla) Beyrut'ta kalmıştır. Konağın oğlu, Avrupa'da okumuş Şebip de Fâzıla'yı sevmekte, onunla evlenmek istemektedir; Fâzıla'nın ret cevapları üzerine kendisini öldürmeye kalkışırsa da Fâzıla önler bunu ve beklemesini rica eder. Beyrut'a dönen Mukaddem, Fâzıla'ya babasıyla şimdi yüzbaşı olmuş kardeşi Şefik'ten haberler getirmiştir. Bir gün, bir İstanbul gazetesinden, Fâzıla'nın kocasının, yeni karısıyla yakaladığı bir adamın kurşunundan öldüğünü, daha sonra da Sâi Efendi'nin ağır hasta olduğunu öğrenmeleri üzerine, Mukaddem'le Fâzıla konağa duyurma-

dan İstanbul'a hareket ederler. Olup bitenlere bir anlam veremeyen Şebip de bu kaçışı bir ihanete yorarak İstanbul'a gelir. Sâi Efendi, ahlaksızlıklarını neden sonra anladığı Calibe'yi kovmuştur, hastadır, fakat iyileşir. Durum aydınlanır. Fâzıla, Şebip'le, kardeşi yüzbaşı Şefik de İstanbul'a gelen ve pek beğendiği, Enise'nin kardeşiyle evlenir. Şimdi hepsi bir arada mutludurlar. (Arapça Muhâdarât, akılda kalan hikâyeler, faydalı bilgiler demektir)

MUHARRİR ● Nahit Sırrı Örik'in oyunu (1934) ● İş adamıyla sanatçının dünya görüşleri arasındaki karşıtlık tema'sına yaslanan, bir perdelik oyunda Cevat Sezai, dehasına inanmış, fakat aç bir yazardır. Eski okul arkadaşı, şimdi birkaç şirketin yönetim kurulu üyesi ve zengin Mahmut Galip de bir zamanlar edebiyata özenmişti; arkadaşım hayallerden vazgeçirmeye çalışır, çabalarının faydasızlığını görünce de, bir dergi çıkarabilmesi için Cevat Sezai'ye para verir. Gayesi, dostuna, gururunu kırmadan bir iş sahası bulmaktır. Fakat bir telefon konuşmasıyla Mahmut Galip, bir taahhütten alacağı komisyona külliyetli bir miktar ilâve ettirerek, muharrire verdiği bu parayı hemen, tekrar ve fazlasıyla kazanır.

MURTAZA ● Orhan Kemal'in romanı (1952) ● "Yunanistan'ın Alasonya kasabasına yakın köylerden birinden" olan Murtaza ve karısı, 1927'deki mübadelede Türkiye'ye göç eder, yerleştirildikleri Çukurova'da devletin verdiği onbeş dönüm tarlayı eker biçer, tavukçuluk yapar, sıtmaya yakalanınca şehre taşınırlar, Murtaza bir fabrikada kantarcılık, uzun bir süre de mahalle bekçiliği yapar. Bir ara işsiz kalır, derken bir çırçır fabrikasına gece kontrol yardımcısı olur. İkisi sanat okulunda, ikisi aynı fabrikada işçi, ikisi küçük, altı çocuk babasıdır. Görevine çok bağlı olduğu, en küçük ihmali bağışlamadığı için, usta ve işçiler tarafından sevilmezse de, dürüstlüğünden ötürü, fabrikanın fen müdürü onu desteklemektedir. Müdürün bu teveccühü, Murtaza'ya karşı düşmanlığı daha da çoğaltır. Bir gece, kızlarının da vazife başında uyudukları söylenince Murtaza hışımla gider, yorgunluktan uyuyakalmış küçük kızı Firdevs'i saçlarından kavrar, yere fırlatır. Başından yaralanan, bir beyin kanaması geçiren kızcağız birkaç gün sonra ölür. ● Edebiyatımızın canlı tiplerinden biri olan roman kahramanının karakteri göçmen ağzı konuşmalarında başarıyla verilmiş, öbür kişiler de tasvir ve yorumlar en aza indirgenerek diyaloglarda canlandırılmıştır. Orhan Kemal bu romanı sonradan bir de genişleterek yazdı (1969), eser tiyatroya da uygulandı.

MUTALLAKA ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1898) ● Eser birbirlerinden ayrılmış (Mutallaka, boşanmış kadın demektir) bir karı koca arasında dördü uzun, biri tezkere denecek kadar kısa beş mektuptan oluşu-

yor. Boşanmalarından altı ay sonra genç kadın (Âkile), eski kocasına (Mail) bir mektup yazarak bu ayrılmanm sadece kaynana geçimsizliğinden olduğunu, buna bir çare bulduğunu bildirir. Mail'in, yazdığı karşılıkta çarenin ne olduğunu sorması üzerine de Âkile, babasını razı ettiğini bildirir, o da annesini razı edebilirse ikisini evlendirmelerini teklif eder. Dördüncü mektup, Mail'in olumlu cevabıdır. Böylece gelinin babası, damadın anasıyla evlendirilir, karı koca da bozulmuş yuvalarını yeniden kururlar. (MN/3) ● Romanın 1961 baskısı **Evlat Hatırı** adını taşıyor.

MUTEMET ALİ RIZA BEY ● Başar Sabuncu'nun oyunu (1972) ● Yirmi üç yıl hiç sapma yapmadan çalışmış, ama bu yüzden sürünmekte küçük bir memurun yaşantısı. Ekonomik yönden eşine, çocuğuna, akrabalarına, komşusuna ve çevresindekilere karşı hep boynu bükük ve pısırık olan Ali Rıza Bey, inandığı ve koruduğu, doğru ve dürüst olma inancını yıllar geçtikçe yitirir ve bozuk işleyen bir düzenin çarkı içinde, o da çevresindeki üçkâğıtçılar, eyyamcılar ve çıkarcılar arasına katılır. Katıldığı andan itibaren de saygı görmeye, adam sırasına konulmaya başlamıştır. Yirmiüç yıllık bir direnmeden sonra tükenmiş, bir kuruşuna bile dokunmadığı, ona emanet edilen kasadan para çekmeye ve yemeye başlamıştır (Özdemir Nutku'nun bir tanıtmasından, Cumhuriyet gazetesi, 10 Ekim 1972). Eser ilk kez Devlet Tiyatrolarında oynandı (1972).

MUTFAK ÇIKMAZI ● Tahsin Yücel'in romanı (1960) ● İlyas Divitoğlu, çöküntüde bir taşra ailesini eski şanına kavuşturması beklenen bir gençtir, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi son sınfındadır; zekâsı, çalışkanlığı ve üç dil bilmesiyle çok geçmeden dedesi gibi yargıtay üyesi olacağı ümit edilmektedir. Akrabaların artan geçim sıkıntıları, zamanla İlyas'ı da paraca zor durumlara düşürür: Gönderilen harçlıklar oda kirasına, kitaba, lokantaya yetmemektedir. Sevdiği arkadaşı Emel'e evlenme teklif edip de red cevabıyla birlikte alaya alınınca İlyas, büsbütün sarsılır; ruhî çöküntü birden patlak verir: İlyas odasına kapanır, Fakülteyi de bırakarak kendini yemek pişirmeye adar. Bir hastalık olur bu: Edindiği Fransızca yemek ansiklopedilerindeki yemekleri bile yapmaktadır. Emel'in, sonradan ona acıyarak evlenmeye razı oluşu da, mutfaktan çıkaramaz İlyas'ı ve Emel, İlyas'ın yakın ve zengin arkadaşı Murat'la evlenir. İlyas, kendisini, çıkmazından kurtarmak isteyen Murat'ın çiftliğine, ancak yeni evlilerin aşçısı olarak gider. İlyas'tan artık hiç bir haber alamayan akrabaları meraka düşmüşlerdir. Amcası oğlu Mustafa gelir, İlyas'ı bulur, alıp memleketine götürmek ister. İlyas'ın umursamazlığı karşısında, ailenin şerefini iki paralık ettiği gerekçesiyle, Mustafa, beş kurşun sıkarak, İlyas'ı öldürür. ● Yazar, kaçtıklarından kurtulmak için sığındığını ideali gibi benimseyen bir gencin iç dramını başarıyla yansıtmış, durgun ölü görünüşlü İlyas Divitoğlu'nun •

şahsında canlı bir tip yaratmıştır.

MÜFETTİŞLER MÜFETTİŞİ ● Orhan Kemal'in romanı (1966) ● Kendilerini teftiş kurulu diye gösterip aldıkları suspayı rüşvetlerle geçinen bir dolandırıcı şebekesinin elebaşısı, paşazade Kudret Yanardağ, orta yaşlı kerliferli "müfettiş görünüşlü" bir adamdır. Bu defa tek başına, Anadolu'da küçük bir ili "teftişe" çıkmıştır. Önce bir şaraphaneye girer, sağlık kurallarına aykırılıklar bularak dükkân sahibine çıkışır, hışımla çıkar dükkândan, çalımından, konuşmasından onun bir müfettiş olabileceği kanısına varan şarapçı, peşinden koşar, özür diler, bir miktar para verir. Kudret Yanardağ uzaklaşır, istasyon taraflarında bir faytona biner, bir lokantaya götürülmesini ister. Arabacı Kel Mıstık da halinden tavrından onun bir müfettiş olduğunu "anlamıştır". Haberi önceden ve gizlice lokantaya duyurur. Peşinden lokantaya giren Beyefendi'nin davranışları arabacıya hak verdirmiş, şimdi herkes "Ankara'dan gelen müfettişin, her şeyiyle vilâyeti teftiş edeceği" kanısında birleşmiştir. Kudret Yanardağ yemeğini yer, hesabını öder, lokantadan çıkar. Kel Mıstık onu bu defa bir otele götürür, gene önce davranır, koşup otel kâtibine müfettiş geldiğini, oteli teftiş edeceğini söyler. Az sonra otele giren Kudret Yanardağ, sözde teftişini yapar, sağlık kurallarına uymamış ve şehir planına aykırı bulduğu otelin yıkılması gerektiği tehdidini savurur. Otel sahibi, kâtibi aracılığıyla bir miktar rüşvet verdikten sonra Beyefendi'den, kendisini evinde ağırlamak müsaadesi ister. Evde –otelcinin karısıyla metresi– misafirin bir müfettiş olduğunu öğrenince, birbirlerinden kurtulmak ümidiyle, gizlice, zinet eşyaları ve para verirler müfettişe. Arabacı da bu ara bir müfettiş geldiği haberini emniyet müdürünün evine ulaştırmıştır. Poker masasındaki müdür, vali ve şehrin ileri gelenleri telâşa düşerler. Böyle birisinin geleceğinden habersiz olan vali, emniyet müdüründen, gelen zâtın kimliğinin öğrenilmesini isterse de, otelcinin evinde olabileceği akla gelmediği için, araştırmalar boşa gider, müfettiş bulunamaz. Ertesi gün öğleye doğru Beyefendi, otelcinin evinden çıkar, şehirde çalımla dolaşır, saygıyla selâmlanır, sonra sahtekârlığı anlaşılmasın diye, pervasızca vilâyet konağına gider. Yaşlı vali, çekindiği için, perde gerisinde seyirci kalmış, müfettişle görüşme işini muavinine bırakmıştır. Kudret Yanardağ, gayet rahat müfettiş değil de gezme hürriyetine sahip herhangi bir vatandaş olduğunu söyler; aranışının sebebini, hesabını sorar, valiyi de suçlar bu arada. Vali muavini, adamın heybetinden sinmiş, sözlerini tasdikle yetinmiştir. Şehirden topladığı rüşvetlerle kesesi dolu müfettişler müfettişi, vilâyet konağından çıkar, trene binip Ankara'ya, belirmeye başlamış şüpheleri önlemek için de bakanlıklara girip çıkarak İstanbul'a gider. Karısı, üç çocuğu ve şebeke, borç içindedir. Kudret Yanardağ, bir ev sahibi olabilmek için, vurgundan ayırdığı parayı da karısına kaptırınca yeni bir teftiş lüzumu başgösterir. Çete Boğaziçinde turistik bir otele gider. O

ara, dolandırılmış şehrin valisi de emekliye ayrılıp bu otelin sahibi olan bacanağının yanına, otel müdürü olarak gelmiştir. Evvelce görünmeden görmüş olduğu için, eski vali, müfettişler müfettişini tanır. Dolandırıcı hakkında sonradan soruşturma yapılmış, aldığı rüşvetler tesbit edilmiş, dosya savcılığa verilmiştir. Otelde kısa bir oyalama sonunda Kudret Yanardağ, çağrılan polislere teslim edilir. ● Konusuna ve aldatılanların bu derece saflığına kolayca inanılamayacak olan romanın başarı ve rahatça okunma şansı olayların çabuk çabuk sıralanışında ve kahramanları kısa kısa, hareketli konuşturmasındadır. Yazarın **Üç Kâğıtçı** (1969) romanı, **Müfettişler Müfettişi**'nin devamı ve ikinci cildidir.

MÜREBBİYE ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1899) ● Matmazel Anjel, âşıklarından biriyle İstanbul'a gelmiş bir Paris yosmasıdır. İki ay sonra kadının kendisini aldattığını anlayan âşık, onu yüzüstü bırakır. Bir Fransız ailesinin yardımıyla, Dehri Efendi'nin konağına kapılanan Anjel, Efendi'nin odalığından olma Nezahat ve Nami adlarındaki çocuklarına mürebbiyelik edecektir; ama ailenin oğul, damat, akraba, genç-yaşlı erkeklerini görünce, Anjel, mürebbiyelikten alacağı parayı üç dört katına yükseltmeyi ve çocuklarla uğraşacağına büyükleri baştan çıkarmayı tasarlar. Mülkiye memurluğundan emekli, altmışbeş yaşlarında, aile reisi Dehri Efendi, yirmi yaş kadar küçük kardeşi Amca Bey, Dehri Efendi'nin ölmüş karısından kızı Melâhat Hanım'ın kocası Enişte Sadri; Matmazel'in tuzağına düşerler. Fransız dilberi, işe, Dehri Efendi'nin kızı Melâhat'in oğlu olan, yatılı okul öğrencisi ve ondokuz yaşlarında, aptalımsı torunu Şemi'den başlar; sırasıyla Amca Bey'i, Enişte'yi ve sonunda Dehri Efendi'yi baştan çıkarır. (MN/3)

MÜSAMERETNAME ● Emin Nihat'ın hikâye kitabı (1872) ● Yedi hikâyeden oluşan eserin (yeni b. **Gece Hikâyeleri** adıyla ve yalnız 1., 5. ve 7. hikâyelerle, 1974) değerlendirilmesi, **Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım'ın Sergüzeşti** başlıklı beşinci ve **Faik Bey ile Nuridil Hanım'ın Sergüzeşti** başlıklı altıncı hikâyenin özetleri, Cevdet Kudret'in incelemesindedir (CK/1).

MÜŞAHEDAT ● Ahmet Mithat'ın romanı (1890) ● Kelime anlamı "Müşahedeler, yani gözlemler, görülen ve yaşananlar" olan Müşahedat romanında yazar, bir bahar sabahı, İstanbul'da Boğaziçi'nde, evinin bulunduğu Beykoz'dan Köprü'ye (Eminönü) gelirken, vapurda ikisi genç, biri yaşlı üç Ermeni hanımı görür. Genç kızların Fransızca konuşmalarına kulak kabartır: Sirunuş isimlisi, bir ara birden gördüğü bir adamı gidip tokatlamaya başlar. Nedenini merak eden yazar, vapurdan inince kadınları izler: Siranuş'un arkadaşı Agavni'nin, Seyyit Mehmet Numan adında bir tüccarın kâ-

tibi Refet'le yaşadığını öğrenir; evlerine gide gele iki kızın anlattıklarından, onların hayat hikâyelerini yazmaya başlar; bulduğu, dostluğunu kazandığı kâtip Refet'ten de tamamlayıcı bilgiler edinmiştir: Siranuş, gene o tüccarın yetiştirmesi Karnik'le evlenmek üzereydi; Karnik, evlenecekleri gün, kızın bütün parasını alıp başka bir kadınla Avrupa'ya kaçmıştı; geçimi tüccar tarafından sağlanan Siranuş'un vapurda tokatladığı adam, dönüp gelmiş bu Karnik'tir. Beri yanda tüccarın hastalıklı, huysuz ve çirkin kızı Feride, Refet'i sevmektedir. Feride, evlenmesine engel gözüyle baktığı Agavni'yi yok etmek ister; tuttuğu kiralık katil, Agavni ile birlikte ölür. Feride'nin de bir süre sonra eceliyle ölmesi üzerine, yetmişbeşini geçkin tüccar Seyyit Mehmet Numan, son günlerini Hicaz'da geçirmeye karar verir. Siranuş'un babasının, tüccarın dostu binbaşı Ali Osman Topuz Bey olduğu o zaman ortaya çıkar. Tüccar, ölmüş babasından kalan serveti Siranuş'a teslim eder. Arkadaşı Agavni'nin acısını zamanla unutan Siranuş, Müslüman olur. Birbirlerini seven, fakat Agavni'ye sadakat ve vefalarından dolayı bu sevgiyi içlerinde saklamış bulunan Siranuş'la Refet evlenirler. Dürüst ve çalışkan Refet, şimdi büyük bir tüccardır, Ahmet Mithat Efendi de onların aile dostu.

NALINLAR ● Necati Cumalı'nın oyunu (1962) ● Köyde kız kaçırma tema'sına yaslanan iki perde, dört tabloluk oyun, Seher'i seven Osman Yavaş'ın, Seher'lerin avlusundaki ağaca ayna tutmasıyla başlar. Bir dâvada lehine tanıklık etmediği için, Osman'ın babasına kırgın olan muhtar, bunu görür; Seher'le Osman'ın birleşmelerini önlemek için harekete geçer. Muhtarın sözüne uyan genç dul Döndü Bacı da, Seher'in annesi Esma'ya giderek, kızını Osman'dan soğutmasını ister. Fakat Osman, Döndü'ye, arkadaşı Ali Kınalı'nın kendisini sevdiğini söyleyince, Döndü bu defa Osman'a yardımcı olmaya söz verir. Ertesi gün Döndü ile Seher, çeşmeye su doldurmaya geldiklerinde Osman'la Ali, Döndü'yü sözde bağlayarak Seher'i kaçırır, bir hafta sonra da yakalanırlar. Aile dâvacı olursa Osman tutuklanacaktır. Seher'in ağabeysi Ömer, mallarda kardeşinin payı da kendisine kalsın diye, Seher'i zengin fakat yaşlı biriyle evlendirmek istemektedir. Döndü, muhtardan Seher'in onsekizinde olduğu için istediğiyle evlenebileceğini öğrenince, Seher'in, ikinci defa, bu sefer kendi isteğiyle Osman'a kaçmasını sağlar. Geride, Seher'in, giderken kendi eliyle düzeltip kapılarının önüne bıraktığı nalınlar kalmıştır. ● Varlıklı bir köy yaşayışını canlı ve tatlı bir şekilde veren **Nalınlar,** İstanbul'da Kent Oyuncuları tarafından oynandı (1962); ikinci baskısı yazarın **Oyunlar III** kitabındadır (1969).

NAZİFE ● Abdülhak Hâmit Tarhan'ın oyunu (1878) ● Aruz ölçüsüyle bir perdelik manzum piyeste İspanya kralı Ferdinando, Nazife'yi sevmektedir; Arap kızının Fas'a gitmesine izin vermiş görünürken bu fikrinden cayması

üzerine, Nazife teslim olmamak için kendini öldürür. (MN/2)

NE EKERSEN ● Mehmet Seyda'nın romanı (1958) ● Olaylar 1950 1955 yılları arasında İstanbul'da geçer. Bir gümrük kıyı koruma memurunun beş çocuğundan en büyüğü Fatma, kardeşlerine baktığı için dokuz yılda (1936-1945) bitirebildiği ilkokuldan sonra bir çorap fabrikasında çalışmaya başlar. Okumaya düşkündür; kiralık romanlar aldığı, otuzsekiz yaşında kitapçı Hasan Arseven'e karşı ilgi duyar, evlenir onunla. Fakat mutluluğu beş, altı ay sürer: Hastalanan kocasının huysuzlukları artmıştır. Bir gün dükkâna, bir romanını basarlar mı anlamaya gelen genç yazar Muhsin'le Fatma, okul arkadaşı çıkarlar; aralarında bir dostluk kurulur. Fatma, ara sıra Muhsin'in ziyaretine gider; kocası şüphelenip de işi, kendisini dövmeye, öldürmek istemeye vardırınca Fatma kitapçıdan boşanır; baba evine ve çorap fabrikasındaki işine döner. Muhsin'i ziyaretleri sıklaşır; dostlukları aşka dönüşmüştür. Birlikte Kanlıca'ya, Muhsin'in analığıyla babalığını ziyarete gittikleri bir gün, Muhsin, ihtiyarların tahminini boşa çıkarmak istemez; onlara evli olduklarını söyler. İhtiyarlardan, yanlarında öksüz - yetim büyümüş Muhsin'in çocukluğunu öğrenmesi, Fatma'yı daha da sevindirir. Fatma ve Muhsin, gece o evde, aynı odada birlikte kalırlar. Durumu öğrenen babası, annesinin yalvarmalarına rağmen, Fatma'yı evden kovar. Fatma bir süre Muhsin'le yaşar. Muhsin, çalıştığı gazete tarafından Anadolu'ya gönderilir, İstanbul'a dönmek üzeredir ki, sarhoşken partiye küfrettiği için tutuklanır. Doğumu yaklaşan Fatma işinden ayrılmış, baba evine dönememiş, Kanlıca'ya gitmiştir. Çocuk doğar, oğlandır, adı Ümit konur; ihtiyarlar çok sevinçlidirler. Fatma tekrar çalışmaya başlar, Muhsin'e de para gönderir. Muhsin de serbest bırakılmak üzeredir ve roman, gelecek güzel günlerin ümidiyle son bulur. ● **Ne Ekersen,** Cumhuriyet gazetesinin 1957-1958 Yunus Nadi Roman Mükâfatı'nda üçüncülük kazanmıştı.

NEMİDE ● Halit Ziya Uşaklıgil'in romanı (1892) ● Dünyaya gelirken anasız kalan Nemide'nin babası, olanca varlığını ona hasreder. Nemide, büyüyünce, hısımlarından olup küçüklüğünden beri sevdiği Nail'le nişanlanır; fakar Nail, sonraları, Nahit isminde bir genç kızı sevdiği için, zaten verem olduğundan ve öleceğinden haberi olan Nemide onları kavuşturur, kendi de ölür. (MN/2)

NESL-İ AHİR ● Halit Ziya Uşaklıgil'in romanı (1909) ● Başlığı **Son Nesil** anlamında, bu yedinci ve sonuncu romanını yazar, bir gazetede tefrika halinde bıraktı, kitap olarak bastırmadı. ● Dışişleri memurlarından Süleyman Nüzhet, bir anlaşmazlık sonunda Paris'teki görevinden ayrılıp İstanbul'a döner. Ölen karısından kalan tek kızı Azra, İngiliz kolejinin son sınıfındadır. Azra okulu bitirince, baba kız, Büyükada'da bir ev tutup, şehrin

gürültüsünden uzak yaşamaya koyulurlar. Süleyman Nüzhet şimdi kırkbeş yaşındadır. Karısının ölümünden sonra bir ara yalı komşusu Suat Hanım'a gönül vermişse de, kızını düşünerek evlenmemiş; şimdi de eniştesinin yeğeni, yirmi iki yaşındaki Server'e gönlünü kaptırmıştır. Server'i çılgınca bir tutkuyla sevdiği halde, yine kızını düşünerek, ona evlenme teklif edemez. Server, ailesinin isteğine boyun eğerek, jurnalci Gıyas ile evlenir. Bu arada, devrimci gençlerden piyanist İrfan ile Azra arasında bir gönül yakınlığı başlamıştır. İrfan, katıldığı bir suikast dolayısıyla intihar edince, mutluluğu yarı yolda kırılan Azra ile babası, bu iki aşk kırgını, –**Aşk-ı Memnu**'daki Nihal ile Adnan Bey gibi– Ada'da baş başa kalırlar. ● Bu temel olay çevresinde II. Abdülhamit devri gençliğinin bunalım, davranış ve maceralarının da verildiği roman üzerine geniş bir değerlendirmeyi, ikinci plandaki olay ve kişilerin tanıtılmasını ve romandan karakteristik bölümleri; konu özetini aldığımız şu eserde bulacaksınız: (CK/1)

NESTEREN ● Abdülhak Hâmit Tarhan'ın oyunu (1877) ● Onbirli duraksız hece ölçüsüyle yazılmış oyunda Husrev, babası Behram'a hakaret ettiği için, sevgilisi Nesteren'in babası Gazanfer'i öldürmüştür. Nesteren, babasının öcünü almak için, Husrev'in ölümünü ister, fakat gönlüyle de bir savaşa girmiştir. Husrev'in kazandığı bir zafer, Nesteren'in iç savaşını Husrev lehine sonuçlandırır, ama evlendikleri gece Nesteren, kendini zehirler; bunu gören Husrev de intihar eder. (MN/2)

NİMETŞİNAS ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1901) ● Neriman'la annesi Hayriye, Rumeli'nden İstanbul'a gelince Kadıköy'de bir konakta dokuz yıl kadar hizmetçilik yapmışlardır. Neriman, birlikte okula gittikleri, iş işledikleri evin kızı Növber ölünce o evde duramaz olur. İki yaşlı, bir genç kadından oluşan bir aile, tanıdıkları Fatma Hanım'ın salık vermesi üzerine Neriman'ı evlatlık gibi yanlarına alırlar. Neriman, hizmetine baktığı Talat Hanım'a candan bağlanır; ama gençtir, güzeldir; Talat Hanım'ın kocası Nihat Bey, Neriman'ı sever, ona evlenme teklif eder; karısı bu konuşmayı duymuştur; Neriman evden ayrılır, Nihat Bey çok perişandır. Talat Hanım, Neriman'ı getirtir, kocasıyla evlenmesi için yalvarır; Neriman gene reddeder ve evden temelli gider; çünkü "nimetşinas"tır, yani gördüğü iyiliklere hainlik edemeyecek kadar dürüst bir kız. (MN/3)

NUR BABA ● Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanı (1922) ● Nur Baba, bir Bektaşi şeyhidir. Kara sakallı, güzel sesli, zevk ve şehvet düşkünü bir adamdır. Gözlerinde ve sesinde kadınları büyüleyen bir güç vardır. Çıkarlarıyla zevklerini birleştirmesini bilmektedir. Tekkeye düşen zengin ve güzel kadın müritler, onun elinden servetlerini ve kendilerini kurtaramaz olurlar. Nur Baba, ilkin, ölen şeyhin karısı Celile bacı ile evlenerek tekke-

ye şeyh olur; sonra Ziba Hanımefendi'nin servetini tüketir; daha sonra Nigâr'ı ele geçirir. Nigâr, Nur Baba uğruna kocasını, çocuklarını, toplum içindeki yerini bırakır, bütün servetini de tekkeye verir. Yaşanan düzensiz hayat yüzünden birkaç yıl içinde Nigâr da yapranır; Nur Baba bir gün onu da bırakır ve Süheylâ adında genç bir kızla evlenir. ● Romanın değerlendirilmesi, özeti aldığımız eserdedir: (CK/2)

O ● Ferit Edgü'nün romanı (1977) ● Teknesi kayalara çarpıp batan bir denizci Hak ilinin on bir haneli Pir köyüne öğretmen olarak gönderilir. Burası, denizden çok uzakta, iki bin metre yükseklikte bir yerdir. Yolu ve elektriği yoktur. İnsanları yoksul ve topraksızdır. Türkçeyi bilenleri azdır. Öğretmen köye güçlükle varır. Muhtar ona dersliği gösterir. Okul bir tek odadan oluşmaktadır. Öğrencilerden hiçbirinin kalem, defter ve kitabı bulunmamaktadır. Öğretmen hem bunları, hem de kışlık yiyeceğini almak için kente iner. Çamurlara bata çıka Milli Eğitim Müdürlüğünü bulur. Öğrencilerin ihtiyaçlarını bildirir. Geceyi dört kişinin yattığı pis bir han odasında geçirir. Sabahleyin bir adam gelerek onu Valiliğe götürür. Vali, adına gelen mektuplarla dergi ve gazeteleri ona verir. Hepsi de açılmıştır. Öğretmen ertesi gün İlköğretim Müdürlüğünden paketleri ve bir bakkaldan yiyecekleri alır. Bir kamyona atlar. Bir saat kadar gittikten sonra bir karakolun önünde durulur. Jandarmalar yükünü indirmesine yardım ederler. Onları muhtarın yolladığı bir katıra yüklerler. Öğretmen ata biner, katırın ipini tutarak yola koyulur. Gün batarken köye varır. Köylülerden Seyit'in bebesi ağır hastaymış. Hemen onu görmeye gider. Elini alnına koyup bakar. Çocuk ölmüştür. Öğretmen gömülmesinde bulunur. Yolda kendini tutamaz, ağlar. İlk derste öğrencilere kentten getirdiklerini dağıtır. Çocuklar pek sevinirler. Akşam Seyit ile kardeşi Halit onu görmeye gelirler. Gösterdiği ilgiye teşekkür ederler. Birlikte çay içer, konuşup dertleşirler. Seyit'in oğlunun ölümünü başkaları izler. Salgın söz konusudur. Öğretmen bir dilekçe yazar, Valiye gönderir. Fakat doktor gelmez. Bunun üzerine bir dilekçe de Sağlık Bakanlığına postalar. Sonunda Valilikten cevap gelir: Yollar açılınca bölge sağlık ekibi köye uğrayacaktır. Kış boyunca köyün erkekleri öğretmenin evine gelir, çay içer, söyleşirler. Karlar eriyip de yollar açılınca öğretmen, Ramazan'la kente gider. Öteberi alarak köye döner. Gelen mektupları okur, onlara cevaplar yazar. Dağlardan oluk gibi suların aktığı bir sırada köye bir müfettiş gelir. Öğretmenle görüşür. Buradan kaçmadığı, çevresine yararlı olduğu için onu kutlar. Zamanı geldiğinde okulu kapatabileceğini söyler. Anahtarı muhtara verip buradan ayrılabileceğini bildirir. Artık özgürdür. Dilediği yere gidecektir. Bir sabah köylüler bir katır getirirler. Öğretmenin sandığını, torbalarını üstüne yüklerler. Çocuklar okulun önüne toplanıp hep bir ağızdan "Gene gel!" diye bağırırlar. Öğretmen ata biner. Halit, dizginler elinde, önünden yürür. Dağları aşarak bir

düzlüğe varırlar. Aşağıda koyda bir tekne görülür. Halit bu tekneyi onun için onardıklarını söyler. Güçlükle oraya, ırmağın kıyısına inerler. Yükleri kayığa koyarlar. Vedalaşıp ayrılırlar. Öğretmen şimdi yeni bir yolculuğun eşiğindedir. Nasıl olsa, ırmak denize ulaşacaktır...

OCAK ● Turgut Özakman'ın oyunu (1963) ● Üç bölümlük oyunda olay, karı-koca, yetişkin üç oğul, bir kız, bir de anneanne, yedi kişilik bir aile çevresinde geçer: Otomobil tamircisi Tarık Usta, ortanca oğlu Fazıl'la beraber çalışmaktadır. Büyük oğul Nihat aylağın biridir, küçük Özcan ise öğrenci. Büyükanne bunamıştır; kendini bir paşa hanımı, torunlarını evlâtlık, uşak zanneder, yaşanmamış mutlulukların boş hayalini sürdürür. Tarık Usta, eski bir araba alıp tamir etmeyi, bunun kazancıyla yeni yeni arabalara sahip olmayı aklına koymuştur. Karısı, bir ayağı sakat kızına çeyiz için sakladığı bileziği kocasına verir, araba alınır, neden sonra çalışır hale getirilir. Bu arada evin kızı Sevda, sevdiği gence kaçar. Üç ay geçer. Onarılan hurda araba aileye bir şey kazandırmamış, ümitleri boşa çıkarmıştır. Sevda'nın nikâhsız yaşadığı serseri ruhlu gencin yanından, pişman-yenik baba ocağına dönmesiyle sevinen ailede bir toparlanma olur. Baba, bu defa arabayı falan satıp bir bakkal dükkânı açmak hayallerini anlatırken perde kapanır. ● Hayal-gerçek çatışmaları arasında, orta halli bir ailenin mutlu-mutsuz hayat mücadelesini anlatan eser, ilkin Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynanmış (1962), sonra birçok amatör sahnenin tuttuğu, tekrarladığı piyesler arasına girmiştir.

ODALARDA ● Erdal Öz'ün romanı (1960) ● 1959'da Kırşehir'de yazıldığı belirtilen roman, bir küçük memurun Anadolu kasabalarından birindeki hayatını anlatıyor. İşiyle odası arasında monoton bir hayat süren, annesinin ölümüyle büsbütün yalnız kalan memur, bir gün kahvede garip bir adamla ahbap olur. Oturduğu odanın sahibesi, iki aydır kira veremediği için, kış ortası, memuru evden çıkarınca bu ahbap, ona, kendi kaldığı evin bir odasını tutuverir. Yeni evin sahibi de bir kadındır, fakat genç, dul ve çocuksuz bir kadın. Memurun bu evdeki odası, kadınınkine karşıdır; garip tabiatlı ahbabı da yukarda tavan arasındaki odada kalmaktadır. Memur, ev sahibesiyle evlenir. Sekiz günlük bir tatil ve sevişmeden sonra da kadın, onu, kendisine yaklaştırmaz bir daha. Ve adamın kılıbıklığı, esareti büyüdükçe büyür. Kadın öteki, garip fakat otoriter adamın emrindedir, onun metresidir; ama tek kelime söylemez bu konuda. Evleneli altı ay bile dolmamış, fakat doğum yapması yaklaşmıştır ki, memur, karısını bir gün odasında ölmüş bulur. ● Olayları aşk ortağı üç kişi arasında gelişen romanda bu kişiler; Dostoyevski'nin kahramanlarını, ya da Duhamel'in Salavin'ini akla getiren, karanlık şaşırtıcı çizgileriyle ayrı ayrı birer tip olarak dikkati çekiyor.

ONBİNLERİN DÖNÜŞÜ ● Samim Kocagöz'ün romanı (1957) ● Olaylar İkinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri arasında geçer. Almanya'daki ırkçılık akımı Türkiye'ye de sıçramış, üniversite çevrelerinde de taraftarlar bulmuştur. Recep, ırkçıların karşısındadır, onlarla savaşır, üniversiteye asistan, sonra doçent olur, romanın bitimine doğru da tutuklanır. Bu fikir çatışmalarına paralel, bir de bir aşkın hikâyesi vardır romanda: Recep'in arkadaşı, o da bir Anadolu çocuğu, Halit; gene Hukuk öğrencisi, zengin kızı Nesrin'i sever, onunla evlenir, fakülteden sonra da zengin amcasının yanında ticaret hayatına atılır; kişiliğini yitirmekle, hiçbir idealini gerçekleştirememekle geçen bir on yıldan sonra, Nesrin'den ayrılır. ● Yunanlı tarihçi Ksenophon, **Anabasis** adlı eserinde, İran'da açılan ve bizzat kendisinin kumanda ettiği seferi, Onbinler'in (Yürüyüş ve) Dönüşü'nde anlatmıştı (M.Ö. 400/401). Halit'in Recep'e söylediği şu sözler (IV/3), Ksenophon'un eseriyle Kocagöz'ün romanının aynı adı taşımalarındaki nedeni açıklıyor: "Senin gibi YÜRÜYEN ONBİNLER var. İnsanlık uğruna, memleket yoluna yürüyen onbinlere katılmayı ne kadar isterdim. Ama geçti artık. Ben, yenilgiye uğramış, perişan olmuş, dönenlerdenim." ● Romandaki gerçeklerin çoğu, yazarın kendi üniversite öğrenciliği döneminden gelme yaşantı ve gözlemlere dayanıyor.

ON İKİYE BİR VAR ● Haldun Taner'in hikâye kitabı (1954) ● Yedi hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâye, üniversitede okumuş, zaman tahminlerinde hiç yanılmayan, vakti gözü kapalı saniyesine kadar bilen Sâkıp Özdamar'ın ruh tahlilidir: Özdamar, doktorlara gitmiş, bu aşırı sezgisini bir türlü önleyememiş ve bir zamanermişi olup çıkmıştır. Saat koleksiyonu yapar, her sabah evindeki otuzbeş saatin kurgusunu tazeler ve gözleri kapalı, her birinin ne kadar geri kaldıklarını, ne kadar ileri gittiklerini seslerinden bilir. Sonunda kendisini durmuş bir saat olarak görmeye başlar, çünkü artık içindeki sarkaçın sesini duyamaz olmuştur. İkinci hikâyede konu olan **Ayak,** mahalle çocuklarının bir hastane çöplüğünde bulup, topuğuna ip takarak oynadıkları, kesik bir insan ayağıdır. Kahve halkından, emekli bir baytar, durumu polise duyurunca olay, savcılığa, oradan hastaneye akseder, mesele anlaşılır: Rize'li Şahin'in, kangren olduğu için, yirmi gün önce kesilmiş sol ayağıdır bu. Ameliyathanede yeni bir hademe tarafından, nereye konacağı bilinemeyerek çöplüğe atılıverilmiştir. Rize'li, kendisine kesik ayağı gösterilince içlenir, sessizce ağlar, yitik hayallere dalar. **İznikli Leylek,** sanat tarihi ve arkeoloji incelemelerine, İznik'e gitmiş bir öğrenci kafilesinin, sakatlığı yüzünden ilgilendikleri, hakkında türlü tahminler yürüttükleri bir leylektir; **Bayanlar 00** hikâyesindeki Kevser Hanım ise, bütün ömrünü umumî helâlarda temizlik ve bekçilik yaparak geçirmiş, mesleğinin acı-tatlı anılarıyla dolu ve mutlu bir kadıncağız. **45 Marka Seksapil'de** yazarın üç yıl kaldığı Nazi Almanyasındaki genç kızların çizmeli su-

baylara düşkünlüğü anlatılıyor. **Sahib-i Seyf ü Kalem** hikâyesi, yazarın ilk kitabı **Yaşasın Demokrasi**'nin en başarılı öykülerinden biri olarak bu kitaba da alınmıştır. Bu eserin son hikâyesi **Artırma;** en mutlu dakikalarını sergilerde, artırma salonlarında geçiren ve hep seçme tereddütleri içinde, bir adamın iç dünyasına eğilir ve onun, eski sevgilisinin evlenmek üzere kızına, artırmalardan birinde bir hediye almasıyla sona erer. ● Dil ve anlatış ustalığını, mizah yönünü, ruh tahlillerindeki başarısını sürdüren Taner, bu eseriyle 1955 Sait Faik Abasıyanık Armağanı'nı kazandı; ikinci baskısı yapılmayan bu kitabındaki, 45 Marka Seksapil hariç, altı hikâyeyi, sonradan, **Şişhaneye Yağmur Yağıyordu** (1953) kitabından seçmelerle, **Konçinalar** (1967) isimli kitabına aldı.

ONUNCU KÖY ● Fakir Baykurt'un romanı (1961) ● Köy Enstitüsü çıkışlı bir öğretmenin Demokrat Parti devrinde karşılaştığı zorlukları konu edinen romanda köy ağası Duranâ, muhtar ve köylülerce sevilen öğretmeni, özel istek ve çıkarlarına karşı geldiği için, adamlarına dövdürür. İyileşmesinden sonra, Duranâ'nın, parti ilçe başkanı Yunus Bey'e baskı yapması üzerine öğretmen, yaşlı ve eyyamcı millî eğitim memuru tarafından Irıpça bucağında bir köye nakledilir. Derdini kaymakama ve savcıya da anlatamayınca, öğretmen istifa eder, ilçede tanıştığı demirci Veli Usta'dan demircilik öğrenir, gerekli araçları Denizli'den sağlayarak, Damalı'dan bir saat uzakta Ortaköy'e gider, oranın demircisi olur. Topraklarına sahip çıkmaları için köylüleri kışkırttığı iddiasıyla, bu sefer de o köyün ağası, jandarma komutanına şikâyet eder öğretmeni. Öğretmen, sevdiği, evleneceği Gülşen'i alarak Yaşarköy'e taşınmak zorunda kalır. "Yılda, iki yılda bir Yaşarköy'e gelen ve köylülerin yüzünü gözünü gagalayan oyan, kargadan biraz büyük, kartaldan biraz küçük kuşlar" o sene de görünürler. Fakat eski öğretmen, yeni demirci; yığın köylülere bu kuşlarla savaşmayı öğretmiş ve şimdi Yaşarköy, doğru söylediği için dokuz köyden kovulan demircinin onuncu köyü olmuştur.

ONLAR DA İNSANDI ● Cengiz Dağcı'nın romanı (1958) ● Olaylar, yazarın doğup büyüdüğü, Kırım'ın Kızıltaş köyünde geçer. Bekir Ağa; evi, tarlası, karısı Esma, onyedisinde kızı Ayşe ve ineği Macik ile mutlu bir hayat sürmekte; Ayşe, çoban Seyd-Ali'nin oğlu Remzi'yi sevmektedir. Bir gün köye, baba-oğul iki Rus dilencisi (İvan ve Kala Mala) gelir. Bekir Ağa yardımcıya ihtiyacı olduğu için, yalvarmalarını kıramayarak, bunları yanına alır, ahırında yatırır. Gelenlerin kötü niyetli kişiler olması, Rus topografların da tarlaları ölçmeye başlamasıyla, köyde uğursuzluk, tedirginlik ve kuşku, gittikçe çoğalır: Komünizm tehlikesinden korkulmaktadır. Ayşe, İvan'dan ürktüğü için hemen Remzi ile evlenmiş, Seyd-Ali'lerin evine taşınmıştır. Derken silâhlı Rus askerleri gelir köye: Her evden aldıkları bir

adamla bir atlı arabayı, yol yapımına taş çekmeye yollar, direnenleri döver, tutuklarlar. İvan şimdi yapım çavuşu olmuştur. Bir depremde babası Kala Mala, duvar altında kalarak ölür. İvan, Remzi ile birlikte Bekir'in arabasında, babasını Rus mezarlığına götürürken, türlü hainliklerinden ötürü, Remzi'nin kendisinden öç almasından korkarak, Remzi'yi, atı, arabayı, cesetle beraber bir uçuruma yuvarlar. Rusların, Kırım köylerinde komünizmi yerleştirmek, Türkleri yurtlarından etmek amacıyla, Rusya içerlerinden çapulcular getirmeleri, Türkleri daha da perişan eder. Bu serserilerden biri, Bekir'in doğurmak üzere olan sevgili ineği Macik'i çalar, keser ve satar. Bekir, yol için dinamitlenen Kuşkaya'nın altında kalır, ölür. Karısı Esma, Seyd-Ali'lerin evine, kızının yanına gider. İvan, Bekir'in evini yakar yıkar. Köyde kolhoz örgütü kurulmuştur. Rus askerlerinin köyü işgal etmeleri ve başlarında İvan, müslüman halkı sürgüne yollamaya kalkışmaları karşısında, köy yiğitlerinden Enver, depo nöbetçilerini kandırarak aldığı beş varil barutu ateşler, eviyle birlikte paramparça olur. Bu kıyametten az önce Ayşe, güçbelâ baba evinin ahırına giderek doğum yapmış, ölmüş kocası Remzi'den yadigâr oğlunu bir tanıdığıyla uzaklara yollamış, hiç değilse yavrusunu bu cehennemden kurtarmıştır. Kızıltaş iniltiler, dualar ve kızıl alevler içindedir.

ORTADAKİ ADAM ● Mustafa Kutlu'nun hikâye kitabı (1970) ● Onsekiz hikâye. Baştaki hikâyelerden **Ibrıkçı** bir umumi helâ bekçisinin yaşantıları, **Dernek** din görevlilerinin tartışmaları, **Bir Saatlik Telaki** yazarın bir tren istasyonunda gelip giden tren ve yolculara bakarak duygulanışları ile oluşuyor. **Kamyoncu,** şoför Resul'ün Aladağ eteklerinde gece vakti balataların yanması yüzünden dereye kayan kamyonda ölüşünü anlatıyor. **Hüseyin,** İstanbul'da geçirdiği bir trafik kazasından sonra akıl dengesi bozularak gürültüye tahammül edemez, bir yerlerde çalışamaz olmuştur; köyüne, babasının yanına döndükten sonra da, çevreden hiçbir anlayış göremediği için, yalnız ve aç ölür. Suda intihar etmeyi düşünen adamla (**Büyük Serserilik**), facialar anlatmaktan vazgeçerek kendi kendine **İyi Şeyler Yazacağım** vaadinde bulunan, fakat kısa bir iyimserlikten sonra ister istemez gene kötümserliğe dönen adamın öyküleri, gene birer iç monologdur. **Ortadaki Adam** hikâyesinde bir kaymakam kızı olan Zerrin'in, yaptığı röportajlar yanı sıra, kararsız hayatı, çağrışımlarla parça parça verilir; ilgilendiği ve yarı yarıya macera düşkünü Zerrin'in gitmesinden sonra anlatıcıyı saran **Yalnızlık** da ardından hikâyesine konu olur. Geri kalan ve genellikle sıralı eylemlere, olaylara değil, anı albümlerindeki enstantanelere yaslanan diğer parçalar içinde, inşaat istilâsına uğrayarak soyulan, değişen ve insan sevgisini yitirmiş bir şehrin ruhunu özümleyen **Bir Mektup;** bakmalardan görmelerden öteye geçemeyen, düşüncelerini eyleme dönüştüremeyen bir gencin huzursuzluklarını aktaran **Bakıcı;** elinde mavzer, kırda, öldüreceği adamı

bekleyen birisinin gerginlik ve gevşemelerini tespit eden **Öldürmek;** özellikle bu üçü; Kamyoncu ve İyi Şeyler Yazacağım hikâyeleri gibi, kitabın yoğun, ölçülü, oturmuş parçalarıdır.

ORTADİREK ● Yaşar Kemal'in romanı (1960) ● Çukurova dağ köylüleri yazın ovaya inip ağa tarlalarında pamuk toplar, güz yağmurları başlayınca yerlerine dönerler; yıl boyu geçimleri, bu çalışmadan alacakları üç beş kuruşladır. Ovaya inme vaktini her yıl, Yalak köyünde, Döngele dikenine bakarak Halil Emmi tayin eder. Halil yaşlanmıştır, köylüleri peşine takıp ovaya, at sırtında inebilir. Köydeki tek at Meryemce Ana'nındır, Meryemce ile de arası açıktır koca Halil'in, Muhtar Sefer de köylüsünü gözetmez, ağa tarafını tutar: En verimsiz, kazancı en az tarlalar, Yalak köylülerine düşer. O yıl kervan yola düzülür. Uzunca Ali çok sıkıntılıdır: Analığı Meryemce ata binmiştir; karısı Elif, çocukları Hasan, Ummuhan ve kendi, yürümektedir; küheylan çok yaşlıdır. Kafile gece yol alır, gündüz dinlenir. Koca Halil'in kesildiğini gören Ali, anasının terkisine Halil'i de bindirir; Meryemce çok kızar buna. Bir gün yolda şiddetli bir yağmur bastırır, köylü yürümeyi hızlandırır, ormana sığınır; geride at sırtında Meryemce ve Halil kalmışlardır. At çöker, kalkamaz. Halil ormana gelir, durumu anlatır. Ertesi gün köylüler yollarına devam ederlerken Ali, karısı ve çocuklarıyla döner, anasını bulur, ormana getirir, sonra köylüye yetişebilmek için gene düşerler yola. Küheylan ölür. Meryemce, atın Halil'i bindirdikleri için öldüğünü söyler durur, oğluna çıkışır. Ali anasını sırtlar; bir onu götürerek, bir dönüp gelip yükleri alarak, bitkin - harap yollarına devam ederler. Muhtar Sefer, köylülerini gene aldatmış, onları kozasız, verimsiz bir pamuk tarlasına sokmuştur. ● Ali ile Meryemce'nin ilerdeki kaderleri, Yalak köyünden başka kimselerinkiyle birlikte, yazarın **Ortadirek**'ten sonra kaleme aldığı **Yer Demir, Gök Bakır** romanının konusudur; onun da devamı olan **Ölmez Otu** ile bu üç roman, birbirini tamamlar, "üçlü" olur. ● Roman üzerine Fethi Naci'nin değerlendirmeleri **On Türk Romanı** (1971) ve **Edebiyat Yazıları** (1976) kitaplarındadır.

ORTAK ● Bilgesu Erenus'un oyunu (1976) ● Dostlar Tiyatrosu'nca oynanmış, basılmamış oyunda Tirbuşon Sadık, koskoca bir hanın kapısında seyyar satıcıdır; bütün varlığı el arabası, tapulu gecekondusu ve sevdikleridir: Karısı, üç çocuğu, gelini, gelinin babası, yüreğinin kapı önüne koymaya el vermeyip evinde barındırdığı diğerleri, handaki sekreter, sokaktaki satıcılar. Hattâ o koskoca handaki Holding'in sahibini bile seven, yüreği bunca büyük ama kesesi küçük Tirbuşon Sadık, geliriyle giderini denkleştiremeyince, son bir umutla, Holding'in "halka açılma" çağrısına katılır, "ortak" olur ve elindekileri yitirmeye başlar: sırayla parasını, el arabasını, evini ve sevdiklerini. Kimini toprağa, kimini dama, kimini de ihanete. Tirbuşon Sa-

dık, yanlışı burgulamıştır. Yanılgı, gerçek ortaklarını seçmesini ve yeni bir yaşamı getirir. (Zeynep Oral'ın değerlendirmesinden, Milliyet gazetesi, 23 Ocak 1976)

ORTAKÇILAR ● Talip Ayapdın'ın romanı (1964) ● Önsözde yazar "babasının on altı sene askerlik yaptığını, savaşlar bitince köye döndüğünü, fakat orada tarla-taban hiçbir şey bulamadığını, bey çiftliklerinde ortakçılık yapmaya başladığını" belirtir ve romanında, babasının, Hasırlı istasyonundan çeyrek saat uzakta Hasırlı çiftliğindeki ortakçılık yıllarını, çiftliğin çeltik tarlalarında çalışan ortakçıları, çiftlik sahibi Hilmi Beyi, karısı Melâhat Hanımı, çocuklarını ve bunların arasında Durmuş Dayı'nın oğlu olan, Köy Enstitüsü'nde okuyan Sefer'i anlatır. Sefer, yazarın kendisi olduğu için, roman köy ve toprak sorunlarına da eğilen bir anılar toplamıdır.

OTURMA İZNİ ● Yüksel Pazarkaya'nın hikâye kitabı (1977) ● Yirmi üç hikâye. Birkaçı dışında, yazarın Almanya yaşantı ve gözlemleri. Birinci hikâyede olay 1972 Şubatında geçiyor: Belçika'da İşçi Ömer, Almanya'daki bir işçiye satılmış sevgilisi Ayşe'yi kendisiyle kaçmaya razı edemeyince öldürür. Yirmibir bıçak darbesinden **21 Kan Gülü,** kızın süsü, bezeği olmuştur. **Çöp** hikâyesinde kaçak işçi Hamza, baskın yapan polislerden kurtulmak için çöp variline saklanır, şimdilik kurtulmuştur. **Karl Bauer'in Yabancılığı'**nda bir Alman ailesinin konuk işçi çocuklarına gösterdiği candan yakınlığı buluyoruz. **Sincaplar'**da kaçak işçi Hasan'ın, ekmek parası peşinde oradan oraya kaçmaları söz konusudur. **Bayram Masalı'**nda köyde kalan kız, Almanya'dan dönmeyen yavuklusunu kim bilir daha ne kadar bekleyecektir. **Mahmut ile Güldane** hikâyesinde Almanya'da çalışabilmek için yaptığı anlaşmalı ve geçici evlilik, Mahmut'a beş bin Mark'a patlar. **Orkideler'**de Franfurt'ta bir Türk, müthiş kalabalık yüzünden, orkide sergisine giremeyince, Türk işçilerinin oturdukları sokağa gider, onlarla dertleşerek yurt özlemini giderir. **Oturma İzni** hikâyesinde Alman polisinden oturma iznini uzatma belgesi almış bir Türk, sevinç içindedir. **Hasan Bir Şey Bilmiyor'**da ağabeyisinin bıraktığı otomobili çalıştırmak isteyen ehliyetsiz Hasan, arabayı karşı kaldırıma çıkartarak, bir evin bahçe çitine bindirir; şimdi bütün umudunu tercümanın kendisini kurtaracak biçimde konuşmasına bağlamıştır. **Kınaya Yatmak'**da, izin dönüşü uyuşturucu madde ile yakalanmış, üç gündür hücreye tıkılmış bir Türk işçi, hayatını anlatır. Sonraki hikâyede öğretmen, her öğrenciden on tane **Atkestanesi** istemiştir. Alman olmadığı, Alman kestanelerini toplayamayacağı gerekçesiyle Alman çocukları, Ender'in parkta kestane toplamasına engel olurlar. **Yaşamaya Bak'**ta bir mobilya fabrikasında çalışan Türk işçi, arabasıyla Bursa'ya izinli gitmektedir; Yugoslavya'da bir kaza geçirir, gözlerini Zagrep hastanesinde açar. Otomobil, eşyaları, belgeleri, hepsi yanmıştır; ama aslolan yaşamak-

tır, yaşamaktadır. **Yeşeriyor**'da beş yıldır Almanya'da Hamit, İş ve İşçi Kurumu'ndan iş ister, kovulur, Türk tercümana haddini bildirir, mutlaka işsizlik parası alacaktır. **Yolda** mola veren iki arabada iki Türk ailesi, ters yönlerde yollarına devam ederler; biri Türkiye'ye dönmektedir, biri Almanya'ya. **Offenburglu Yolcu,** yazarın trende gördüğü, bacağı kesik fakat hayat dolu, yaşlıca bir Almandır. **Sevil'in Televizyon Düşü**'nde kadın iki yıldır, kocası oniki yıldır Almanya'da, karı koca iki konuk işçiyle karşılaşıyoruz. **Köyde Gökdelen**'i eski yanaşma, Irgat Osman, Almanya'dan izinle yurduna gele gide yaptırmıştır; fakat yedi katlı evde kimse oturmaz, kendi karısıyla çocukları bile o eve ısınamamış, eski küçük evlerine taşınmışlardır. **Dayak** hikâyesinde işçi Hasan, karısını fena şekilde döver. **Yaşam'a Yama**'da yazar, Almanya'da gördüğü ve orada burada laterna çalan kara gözlüklü bir adamı, çocukken İzmir'de Kemeraltı'nda satıcılık yaptığını hatırladığı kör bir adamla özdeşleştiriyor.

OYUN ● Orhan Hançerlioğlu'nun romanı (1953) ● Hayata karşı güçsüz, lise mezunu ve İstanbul'da yirmi yıllık küçük memur Halim, karşılaştığı sertlik ve haksızlıklardan bunaldıkça, bir şuur bulanıklığı içinde düşler dünyasına geçer; dilediği hayatı orada yaşar ferahlar: o dünyada Argos kralı olur. Bir çocuklu, fakat karısı Nasib'in ruhsuz, bayağı bir kadın olmasından dolayı mutsuz evliliğini, orada güzel Elektra'nın sevgi ve şefkatiyle mutluluğa dönüştürür. Gerçekler, hayal ve mitologya yaşantıları arasında iki dünyalı Halim'in son ümidi, memuru bulunduğu daireye hiç değilse muavin olmaktır. Bu görevin başkasına verilmesi karşısında büsbütün yenik Halim, evde sessizce intihar eder. "Ölürken havagazında Argos güllerinin kokusu vardı" romanın son cümlesidir.

OYUNCAKÇI DÜKKANI ● Mehmet Seyda'nın hikâye kitabı (1964) ● Altı hikâye. Kitabın ilk ve en duyarlıklı hikâyesi **Uğraksız Deniz Gemileri**'nde olay bir liman şehrinde geçer: Deniz kazasında ölmüş kocasından bağlanan aylıkla zarzor geçinen bir kadın, karşılaştığı bir gemiciyle bir hafta beraber yaşar, onu tekrar geleceği ümidiyle yolcu eder. Sonra bir başkasını o zannederek yeni bir maceraya atılır, bir süre sonra ikinci gemici de gider, derken bir üçüncüsü. Ve kadın, her gideni bekler boyuna. Dördüncü erkekte artık, dönecek misin diye sormaz bile; alışmıştır. **Beyzadeler** hikâyesi bir hastane başhekiminin çapkınlıkları ve yaptığı bir otopsi çevresinde oluşuyor. **Oyuncakçı Dükkânı,** üçüncü hikâye: Bir ressam kız, evlenmek istediği bir genci eve getirir, babasıyla tanıştırır; babanın tutumundan ümitsizliğe düşen delikanlı intihar etmeye kalkışır. Hastanede baba, sargılar içindeki gence, kızını vereceğini müjdeler. **Kurt Kapanı**'nda bir emlâk komisyoncusu, bir arsa satışı dolayısıyla, evlerinde, bir yemek süresince, üç ihtiyar kızın grotesk dünyalarını yakından görüp incelemek fırsatını bulur.

İşte hikâyesinde Kemal, kaçakçılık için sınırdan geçerken tuzağa düşürülerek yakalanmış, kurşun yüzünün sol yanını gözüyle birlikte alıp götürmüş ve Kemal, yabancı ülkede beşbuçuk sene hapiste kalmıştır. Altı yıl önce aldığı ölüm haberi üzerine başkasıyla evlenmiş karısı, ikizlerinin babası olan Kemal'in bir gece ansızın çıkagelişi üzerine şaşkına döner. İkinci kocanın eve dönmesinden önce yatıp uyumuş olan Kemal, ertesi sabah bileklerini kesmiş, ölü bulunur; ama sanki, o haliyle, dirilmiş kalkmış, merdivenlerden inerek sokak kapısını çarpıp uzaklaşmıştır. A-B-C-D son hikâye: Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün Mumya dağındaki sondaj ekibinde, evli bir puvantörün 1945 yılında tuttuğu bir hâtıra defterinden notlar. Yalnızlığında, bir kız ona âşık olmuş ve mektuplar göndermiştir sözde. Aslında, adam sakattır, sabahtan akşama kadar evinde oturur, durumuna üzülerek evden kaçmak ister boyuna. Hâtıra defterinde anlatılanlar, hayalde yaşamalar, yakıştırmalardır. Puvantör kurtuluşu, uyku hapıyla intiharda bulmuştur.

ÖDEŞMELER ● Tomris Uyar'ın hikâye kitabı (1973) ● Onüç hikâye. Genellikle toplum katlarındaki sarsıntı ve tedirginlikler üzerinde duruluyor. **Köpük** hikâyesindeki, Manisa'lı bir çiftlik kâhyasının kızı olan Bedia, evliliğinin onuncu yıldönümünde, lüks hayat sürdüğü İstanbul'da, geçmişinden kopamadığı için huzursuzdur. **Çiçeklerle** hikâyesinde seksen yaşında yalnız Barba, hayatta tek dayanağı Nihat'ın hapisten çıkıp geleceği günü bekler. **Güler Yüzlü Bir Komşu'**da Mürüvvet Teyze, varlıklı evlatlarının nobranlıklarından ötürü yalnızlığa itilmiş, ancak yeğeni Ömer tarafından aranan, sevilen bir kadındır. **Dön Geri Bak'**ta şoför Mustafa, gizliden gizliye sevdiği manikürcü ve yeni evli Nesrin'in beklenmedik ölümüyle boşlukta kalır. **Elişi Göllerde** hikâyesinde uzak bir Anadolu kasabasında evli, üç çocuklu bir memur eşi, İstanbul'daki okul arkadaşı Müşerref'e yazdığı mektupta, toplumdaki düzen değişmelerinden duyduğu şaşkınlığı dile getirir. **Eptalikos Üçlüsü'**nde bu Rumca sözcük, İstanbul'da Taksim'de eski bir kahvenin adıdır; uğrayanlarından üç kişinin hayatlarında özel bir yeri olan bir kahvedir Eptalikos. Buraya gelenlerden biri de **Köpek Gezdiricileri'**ndendir; uşaklığa kaymış bir emeklidir: Mısırlı bir prensin köpeklerini gezdirmekten vakit buldukça, bu kahvede dinlenerek, prensin hayatıyla kendi benzerlerinin küçük hayatları arasındaki uçurumları düşünür. Bu kahveye aşk simsarları da gelir, bunların ağına düşmüşlerden biri de, vücudunu satarak çocuklarını ve bir fakültede öğrenci erkek kardeşini besleyen İkbal'dir. Aşıklarından biri tarafından öldürülmesi, İkbal için bir kurtuluş olur (**Derin Kazın** hikâyesi). Kahveye gelenlerin üçüncüsü, otuz yıllık evli ve memur Nihat Bey'dir ki, karısıyla oğlundan kopmuşluğunun bilincine çokluk bu kahvede dinlendiği sıralarda varır (**Sağlar** hikâyesi). Baba evlerindeki baskıların tutsağı, üç günlük yeni evli **Yusuf ile Zeliha'**nın tedirginlik-

leri peşinden **Sevdadır** hikâyesinde, onüç yaşındaki tornacı çırağı, hasta teyzesinin idrar tahlilini almaya hastaneye gelmiştir. Alınan rapor, kanun dışı bir birleşmenin kanıtıdır: Kadın gebedir. Kitabın, başlangıcı ve sonu bakımından yeni bir çağrışımlı, dolaylı anlatım tekniğiyle yazılmış, uzunca hikâyesi **Ormanların Gümbürtüsü**'nde yazar, Almanya'ya işçi göçü üzerinde duruyor. Son hikâyenin başlığı **Şahmeran Hikâyesi**'dir, ki aslı Camasb-nâme'dir ve Abdi adında bir şair tarafından 15. yüzyılda nazımla ve aruz vezniyle yazılmıştır. Sonradan bir halk hikâyecisi konuyu Şahmeran adıyla ve düzyazıyla yazdı ve hikâye, günümüze kadar bu ikinci şekliyle basılageldi. Bu eski öykü ile Tomris Uyar'ın çağımıza alegorik bir uygulama niteliğindeki hikâyesi, ilginç bir karşılaştırma konusudur, incelemeye değer.

ÖĞRETMEN GAFUR ● Samet Ağaoğlu'nun hikâye kitabı (1953) ● Yedi hikâye. Yazar önce anılarını öyküleştiriyor: Kitabın da adını taşıyan ilk hikâyede Karadeniz'in küçük bir kıyı kasabasında otelde bir gece kalıp intihar eden, ruh hastası, lise edebiyat öğretmeni Gafur'a; **Oğlum** hikâyesinde üniversiteyi bitirmiş oğlunun çocukluğuna; **Babam** hikâyesinde mektuplarından parçalarla, ölümüne kadar babasına ait anılar dile geliyor. **Bir İntihar**'da genç bir adam kendisinden, etrafından, kurtulmak için; sevdiği, üç yıldır beraber yaşadığı genç, güzel kadını, kendisini öldürmeye zorlar: Adam, hayatına, böylece, sessiz sedasız değil, büyük gürültülerle son vermiş olacaktır. Hâdise yaratacak ölümü, kadına, ihtirasla telkin eder, sonunda küçük tabancayı uzatır; büyülenmiş kadın, yüzü sapsarı, gözleri erkeğin gözlerinde, silâhı ahr. **Ahmet Sâî'nin Vicdan Azabı**'nda otuzbeş yıl önce tramvay altında kalarak bacakları kopmuş okul arkadaşı Enver, rüyasında Ahmet Sâî'ye o günleri anlatır: Ahmet Sâî'nin yaşamak dediği hazların, ona, Ahmet Sâî'ye korkunç can sıkıntılarından başka bir şey vermediğini açıklar. Yaşadıkça emellerine karşı çıkacak hiç bir kuvvete ram olmayacağını söyleyen Ahmet Sâî'nin hayatında, bu kâbus gecesinden sonra yeni bir devir başlamıştır. **Korku ve Neticesi**'nde bir siyasî örgüte girmiş iki kişiden biri, arkadaşlarını satmak düşüncesinin azabından, intihar ederek kurtulur; öteki, bir fikir için ölmektense yaşamayı tercih eder, karakola gidip arkadaşlarını ele verir. **Yazamadıklarımdan**, son hikâyedir: Günlerdir bir şeyler yazmak isteyen bir sanatçının kesiklikleri dile gelir, tamamlanmamış hikâyelerden sahneler gösterilir: Bir kadının evliliğe ihanet sahnesi, sonunda bir tımarhanede ölen bir müzisyenin ihtiraslı çalışmaları; bir de kaybedecek tek dakikası olmayan, boyuna yürüyen bir adam. Yazar, çekip dilediği yere götürmek istediği bu adamın, kendisini hep yarı yolda bırakmasından, başını alıp alıp gitmesinden şikâyetçidir.

ÖKSE ● Burhan Günel'in romanı (1972) ● Hacı Hüsam Ağa'nın oğlu Me-

med Efendi ile ondan en az yirmi yaş küçük karısı Emine'nin, çıkmazdaki hayat öyküleri. Biri kundakta, üç küçük çocukları var bu ailenin. 1955 Nisanında Karaman dolaylarında bir yerde bulunan baba evinin satılması, mirasın ağabeysiyle bölüştürülmesi üzerine, Emine'nin annesiyle teyzesinin, teyze oğlunun kız ve erkek kardeşlerinin bulunduğu İskenderun'a göçerler. Orada bir ev sahibi olurlarsa da hazır para tez biter. Çalışmaya üşenen, aile sorumluluğu nedir bilmeyen Memed Efendi'nin olur olmaz işleri beğenmemesi yüzünden, gitgide daha çok perişan olurlar. Memed Efendi, bir ara memleketine gider, cebinde baba mirasından alacağı biraz daha para, gittiğinin dokuzuncu günü döner gelir. Artık tembelliği bırakacak gibidir, çünkü kâtiplik, istidacılık yapmayı istiyordu; şimdi kendisine Finike'nin Kumluca'sında bir sürveyanlık işi bulunmuştur. Çileli Emine, üç çocuk, başlarında Memed Efendi, bu ümitle eşyalarını toplayıp, sisli yarınlara doğru, bir gemiyle İskenderun'dan ayrılırlar.

ÖLMEYE YATMAK ● Adalet Ağaoğlu'nun romanı (1973) ● Eserin numaralanmış onüç bölümünde, görevi toplum yapılarını incelemek olan, doçent Aysel, Nisan ayında bir sabah, Ankara'da lüks bir otelin onaltmcı katında ölmeye yattığı birbuçuk saatlik bir zaman içinde "okumuşluğunun neye yaradığı" sorusuna cevaplar bulmaya çalışır, kendisiyle hesaplaşır. Değişik başlıklar taşıyan ara bölümlerde de, küçük bir Anadolu ilçesinde doğmuş, Atatürk'ün ölümü (1938) sıralarında ilkokulu bitirince, ülkücü öğretmeni Dündar'ın ısrarıyla Ankara'ya ortaokula gönderilmiş, esnaf kızı Aysel'in, doçentliğine kadar, arkadaşları, ailesi, çevresi, 1938 - 1968 yıllarının toplumsal dalgalanışları ekseninde anlatılır. Romanın sonunda, sınıf değiştirmiş, lâkin mutlu evliliğinde de tam bir kadın özgürlüğüne kavuşamadığı sanısı içinde tedirgin Aysel, daha bir süre kısır bir döngüde kendisiyle boğuşup, ister kocası bilim adamı Ömer'den, isterse bir kere yattığı öğrencisi Engin'den doğacak çocuğunu büyütmek isteğiyle, ölüm kararından vazgeçer ve kapandığı otel odasından çıkıp Ankara'nın puslu Nisan sabahına karışır. Otuz yıllık hayatının yorumunu yapan, Batılı olmak çabasında Atatürk Türkiyesi'nin durumunu ve yerini düşünen doçent Aysel, saat yedibuçuğa gelirken girdiği otelden saat dokuza doğru ayrılmıştır. ● Romanın bir değerlendirilmesini Fethi Naci'nin **Edebiyat Yazıları** (1976) kitabında bulursunuz.

ÖLMEZ OTU ● Yaşar Kemal'in romanı (1968) ● Bölümlerden birinin başındaki bir cümlede yazar, romanın başlıca kahramanlarını sayar: "Mutlu olmayan üç kişi: Sefer, Memidik, Uzunca Ali." Bunlar, yazın Çukurova'ya ağa tarlalarına pamuk toplamaya inen bütün bir Yalak köyü halkından sadece üçüdür. Sefer, köyün muhtarıdır, Memidik'i dövmüştür, sonunda Memidik tarafından öldürülür. Memidik, önce, gece karanlığında, Sefer diye

başkasını öldürür, cesedi gizler, fakat ertesi gün pamuk tarlasında Sefer'i sağ görünce deliye döner, akşamı zor eder, cesedi gizlediği yere gider. Tanımadığı birini öldürmüştür, ölüyü sırtlayıp bir kuyuya atar; kartallar toplanır kuyunun başında. Memidik, cesedi bir tarlada saplarla yakmak ister, yakamaz, gömer. Vicdan azabı çekerek kasabaya gidip teslim olmak ister, gidemez, susar. Gür bir yağmurda çukur ve ceset kaybolur. Memidik, daha sonra Sefer'i de öldürür, hapse atılır. Uzunca Ali'nin kara yazısı, romanın temel konusudur: Ali, yola ve Çukurova'ya dayanamayacağını düşünerek, çok yaşlı anası Meryemce'yi boşalan köyde bir başına bırakır, karısını çocuklarını alır, ayrılır Yalak köyünden. Çukurova'ya vardıklarında ırgatlar arasında, Ali'nin, anasını öldürüp geldiği söylentisi yayılır. Muhtar Sefer, Ali'nin böyle bir iş yapmayacağını bilmesine rağmen, Ali'ye düşmanlığından, yeğeni Ömer'i kandırarak, köye, Meryemce Ana'yı öldürmeye, söylentiyi bu yoldan gerçekleştirmeye yollar. Haftalardır bomboş köyde insan sesine, insan kokusuna hasret Meryemce, Ömer'i öyle candan karşılar ki, Ömer öldüremez kadını. Çukurova'da pamuk toplama işi sona ermiş, güz yağmurları başlamıştır. Uzunca Ali hemen köye dönerse de, anasını ölmüş, cesedi çürümüş bulur. ● Yazar, **Ortadirek** ve **Yer Demir Gök Bakır** isimli iki romanıyla bu **Ölmez Otu**'nu "hem birbirinden bağımsız üç ayrı kitap, hem de bir arada okunabilecek bir bütün" olarak gösterir. ● Roman üzerine bir değerlendirme, Fethi Naci'nin **Edebiyat Yazıları** (1976) kitabındadır.

ÖLMÜŞ BİR KADININ EVRAK-I METRUKESİ ● Güzide Sabri'nin romanı (1905) ● Ölürken bıraktığı hâtıra defterinde Fikret Hanım, hayatını anlatır. Annesi ölünce babası ikinci kez evlenmiş; üvey anne, kalp hastası Fikret'i yaşlı fakat çok zengin bir çiftlik sahibiyle evlendirmişti. Oysa Fikret, kendisini tedavi eden doktor Nejat'ı seviyordu; doktorsa evliydi, iki çocuğu vardı; Fikret, o çocukları kendisi gibi öksüz bırakmamak için doktorun evlenme teklifini reddetmişti. Bir gün doktor Nejat, karısıyla çiftliğe çıkageldi; Fikret'in kocası Sait Bey'in, doktor Nejat'ın karısının dayısı olduğu o zaman anlaşıldı. Fikret, doktoru eskiden tanıdığını gizlemişti; bu da şüphelenmeye başlayan doktorun karısında haksız yorumlara yol açtı: Bu kadın, tekrar ele geçirdiği kocasını bu sefer gerçekten kendisinden koparacak, yuvasını yıkacaktı. Fikret Hanım, o kadına doktorla hiçbir utandırıcı ilişkisi olmadığını anlatamadı, onu inandıramadı. Kocası Sait Bey, aralarındaki konuşmayı dinlemişti. Fikret Hanım'ın, kendisini görünce birdenbire susması, kocası Sait Bey'i bir at gezintisinde, intihara pek benzeyen bir ölüme sürükledi. Hasta kalbi bu üzüntüleri kaldıramayan Fikret, ölmek üzereydi. Çağrılan doktor Nejat'a gizli fakat temiz aşkını anlatarak son dileğini söyledi: İlk öpüşünün aşkına veda olmasını, kendisini gözlerinden öpmesini istedi; doktor Nejat bu dileği yerine getirdi. Temiz, masum bir

aşkın, vazife hissinin ve fedakârlığının kurbanı Fikret, hâtıra defterini ve biricik kızı Nedret'i kardeş çocukları olduğu Suat Hanım'a emanet ederek öldü. ● Uzun yıllar sevilerek okunmuş, altı yedi baskı yapmış eserin devamı **Nedret** (1922) romanının özeti de yararlandığımız kaynaktadır (Zahir Güvemli, Türk Romanları, 1954).

ÖLÜ EKMEĞİ ● Dursun Akçam'ın hikâye kitabı (1969) ● Konularını köy gerçeklerinden alan onbir hikâye. **Şeher Tayfası**'nda bir pazar günü Tellipınar köyüne pikniğe gelmiş şehirliler, yoksulluklarına karşı anlayışsız, katı davranışları yüzünden, köylülerin haklı saldırısına uğrarlar. **Tezek Payı**'nda Ilo, altı canı aç bıraktığı ve kış için üzerine titrediği tezekleri bile kendisine çok gördüğü için, yaşlı babasıyla çekişirken, çıbanbaşı, düşük ruhlu üvey anasının katili olur. **Kahraman** hikâyesi, milletvekili Çokyemez Bey'le arkadaşı avukatın köy yolunda rasladıkları yoksul bir köylüyle konuşmalarını, dolayısıyla yüze çıkan iki ayrı dünyayı, köylü-aydın uzaklığını verir. Bir sonraki hikâyede, altı yaşında bir köylü çocuğu, komşulardan gelecek **Ölü Ekmeği**'ni düşünerek, bir yaş küçüğü kardeşinin ölümüne sevinir, verdikleri yumuşak çavdar bazlamasını aç arkadaşlarından kaçırarak hemen yer. **Pantol**'da on-onbir yaşında bir köylü çocuğu yarı çıplaktır; derisini davul derisi olarak satıp giyinmek, kardeşlerini de giyindirmek ümidi içinde, bir arkadaşıyla, sahipsiz sandığı bir eşeği öldürür, derisini kurutmaktadırlar ki, jandarmalar tutuklayıp götürür ikisini. Bir satıcının köye satmaya, peynirle değiş-tokuşa getirdiği **Kiraz** çevresinde gene bir köy yoksulluğu dile gelir. Kitabın en güçlü, ölçülü hikâyesi denebilecek **Seher**'de açlığını bastırmak için fazla ot yemesi yüzünden, bir genç kadının, ardında dört yetim bırakarak ölüşü anlatılır. **Kurban,** iki haftadır yağmakta olan yağmurun dinmesi için, köydeki evliya gömütüne kesilir; kalabalık köylüye düşen pay öylesine azdır ki tartışmalar, yağmaya dönüşür. **Bâde** içip Hak âşığı olursa, kapısında nökerlik ettiği Halil Ağa'nın kızı Sona'ya kavuşacağı hayalleri içinde, onbir yaşlarında bir çoban, kuzuları otlatırken uyuya-kalır. Kuzuların dağılması, birkaçının ziyan olması yüzünden, ağa hışmından korkarak, şimdi köyden muhakkak kaçmak zorundadır. Akla Sabahattin Ali'nin Ayran hikâyesini getiren **Yoğurt**'ta karlı bir günde kasabaya satmaya bir külek yoğurt götüren on yaşındaki Ali, üç dört saatlik yolda, Emirdağ eteklerinde tipinin artması sonucu, uyanmasız uykulara gömülür. Olayı onaltı yaşına geldiği halde evlenememiş bir köylü kızının ağzından anlatılan son hikâyede baba, öteki dört çocuğunun da kız oluşundan duyduğu hınçla, şimdi karısından mutlaka erkek çocuk beklemektedir; bu kez de **Oğlan Uşağı** doğurmadığını öğrenir öğrenmez, üzerine saldırır, öldürür kadıncağızı.

ÖLÜM ve KORKU GÜNLERİ ● Cengiz Dağcı'nın romanı (1962) ● Olay-

lar İkinci Dünya Savaşı'nda Polonya'da geçer. Alman işgali altındaki Varşova'da Ruslar yaklaşırken, Almanlara karşı bir ayaklanma olur. Üstün silâhlarla bastırılan bu kanlı ayaklanma günlerinde, babası Birinci Dünya Savaşı'nda ölmüş, yirmialtı yaşında Teresa Zaromb'un anılarıyla oluşur roman. Teresa, bu İkinci Dünya Savaşı'nda annesini ve gizli örgütte çalışan nişanlısı Mihal'i de kaybeder; dostları Karbonski'den yardım görür; yalnızlık onu Asya adında, Almana benzemeyen, aslında Asyalı ve Polonyalılara esir düşmüş bir Alman askerinin yakınlık ve aşkına çeker. Yangınlar, açlıklar arasında geçen geceler; Teresa ile Asya'nın ayrılışı ve Teresa'nın bütün bir çocukluğunu geçirdiği, şimdi bomboş Siliska mahallesinin veba korkusundan yıkılışıyla sona erer. Orada yeni bir hayatın yeşereceği şüphelidir artık.

ÖNCE EKMEK • Orhan Kemal'in hikâye kitabı (1968) • Yazarın onyedi hikâyesini derleyen bu kitapta yedi hikâye (**Önce Ekmek, Bir Çocuk, Üçüncü, Tarzan, Coni, İncir Çekirdeği, Elli Kuruş**), kitap isminin yaptığı çağrışımlara uygun olarak yoksulluk, yoksulluktan kurtulma ümit ve çabaları tema'sına dayanır. Kitabın en başarılı hikâyesi sayabileceğimiz **Mavi Taşlı Küpe**'de bir kadın arabacı, kendisini çırağıyla zina halinde yakalayan, cinsel güçten yoksun kasap kocasını öldürmüş, cezasını çekmiş, salıverilmiştir. Şimdi Bilal'dir kapatması. Bilal, küpesi mavi taşlı bir kızı sevmekteyse de kadın, onu bırakmamaktadır. Orhan Kemal'in **İşsiz** (1966) kitabındaki **Kömürcü** hikâyesinin kahramanı Hatice ile bu hikâyedeki arabacı kadın arasında karakter bakımından büyük bir benzerlik görülür. Yazarın bu kitabı 1969'da hem Sait Faik Abasıyanık, hem de Türk Dil Kurumu hikâye armağanlarını kazandı.

ÖTE YAKADAKİ CENNET • Talip Apaydın'ın hikâye kitabı (1972) • Çoğu dörder beşer sayfalık yirmidokuz hikâye. Köy ve kasaba hayatından kesitler; davranışları, yaptıkları yorumsuz, yalın anlatılan, görüntüleri net, canlı kişiler: Kavun karpuz kökenlerinin, sebze fidelerinin celladı bir **Köstebek**'le başedemeyen Pehlivan Ali; dededen babadan kalma bir **Ak Dut Ağacı**'nı kessin mi kesmesin mi kararsız bocalayan Durmuş; kocaları gurbetlerde, çocuklarıyla bir başlarına kalmış, çileli çaresiz köy kadınları (**Zelha Ağlıyor**); lise birinci sınıfta **Öğrenci** Abdurrahman'a, çalışmadığı için bağırıp çağıran, sonra kendi öğrenciliğinde tıpkı bu köylü çocuğu gibi olduğunu hatırlayıp yumuşayan tarih öğretmeni; özlemine dayanamayıp bir Merzifon köyünden, kızını görmeye Amasya Kız Öğretmen Okulu'na gelen ana ve anasının cahil fakir bir köylü olduğunu şehirli arkadaşları bilsin istemeyen, onların alaylarından korkan kızı (**Anasıyla Kızı**); pekmez tenekelerinde afyon kaçakçılığı yaparak çok zengin olmuş, sözde dindar ve dürüst iki kardeş (**Pekmezciler**); bütün köyün çahşıp didindiği sabah saatle-

rinde, anasıyla karısının yakınmalarına, çıkışmalarına aldırmayarak keyif çatan **Polüm Osman;** ayda bir, kasabadan gelip gece geç vakitlere kadar köyün erkeklerini tıraş eden **Berber Rüştü;** hafiften yağan karda, bir Anadolu kentinde, işleyen taksilere kırgın üzgün bakarak müşteri ve günlük ekmeğini bekleyen **Fayton'cu;** zemheri ortasında odsuz ocaksız, karısı çocukları yarı aç, ağadan faizle **Borç Para** alma ümitleri de boşa gitmiş **Kandil Omar;** kocasının suda boğduğu masum, biçare bir yeni gelin **(Sular);** Almanya'da çöpçü, köyüne izinli gelmiş, gene gidecek **Durali;** kitaptaki bellibaşlı hikâyelerin, çizgileri belirgin, ruh yapıları, çevre ilişkileri iyi yansıtılmış kişileridir.

ÖTEKİ GÜNLER GİBİ BİR GÜN • Demir Özlü'nün hikâye kitabı (1974) • Ondört hikâye. Bir giriş bölümü görünümünde **Sokaklarda Bir Avlu** "durmadan sokakları anlatmak isteyen bir yazar"ı tanımlıyor. Hikâyeci, on yıl kadar önce tanımıştır bu yazarı: Yirmi ya da otuz yaşlarında, gür kara saçlı bir adam. Sonra asıl hikâyeler başlıyor: Her günü öteki günler gibi tekdüze, kendi kendisiyle çekişme halinde; rahatına, keyfine, değişik kadınlarda cinsel açlığını gidermeye düşkün; en pahalı otel ve kahvelerde yaşamak, oturmak olanaklarına sahip ve bunları davalarını benimsediğini ileri sürdüğü devrimcilere bir hakaret gibi açıklayan bir beyzadenin çağdan kopmuşluğu, bocalayış ve bunalımları anlatılıyor hikâyelerde. Tam bir "anlatma"da değil bu. Karanlığın ardında bir yarı aydınlık gibi, özellikle **Ötedeki Ülke** hikâyesinde bu genç, kendi kuşağının hesaplaşmasını yapıyor, kendini aklamaya çalışıyor. Kitabın, olayı belirgin tek hikâyesi **Cıbranlı Halit Bey'in Ölümü'dür.** Halit Bey, orduda yarbay rütbesindeydi, Kürt'tü, o zamanki Kürt isyanlarıyla irtibatı var diye, Bitlis çarşısında asılmış, sonradan açık artırmaya çıkarılan kalpağı, o zamanki para ile seksen altına satılmıştır.

ÖTELERİN ÇOCUĞU • Halikarnas Balıkçısı'nın romanı (1955) • Yazarın **Aganta Burina Burinata** (1946)dan önce yazdığı, fakat yayımlanması ondan sonraya kalmış bu romanının kahramanı, Bodrum'un Çatalkaya köyünden Ötegiller'in, anasını babasını iki üç yaşlarında kaybetmiş Elif'idir (köydeki adıyla, çevikliğinden ötürü ve kedi gibi yedi canlı anlamına: Tiycan). Deniz, köyün erkeklerini bir bir kendine çektiği için, öteki kızların çoğu gibi, Tiycan'ın üç ablası da evlenememişlerdir ve Tiycan, geleneğe karşı gelir. Ahlâksız köy ağası Hacı Resul'ün tuzaklarından korunur uzun süre. Otuz yaşlarına gelmiştir; bir gün Kuş Adası'ndan yola çıkmış bir yelkenlinin motoru, Gökova körfezinin kıyısına sığınır. Onarım onbeş gün sürecektir. Reşadiye bucağına müdür gitmekte olan, evli ve karısı İstanbul'da Şefik Ulvi Bey, bu yüzden köyde kalır ve Tiycan, kendini ona teslim eder. Şefik Bey, Reşadiye'ye vardıktan bir iki ay sonra gönderdiği bir

mektupta Tiycan'a, hamile kaldıysa çocuğu düşürtebileceğini yazar. Tiycan, red cevabı verir mektuba: Tiycan için kadınlık ve analıktır önemli olan. Ama gene de gebeliğini gizlemek zorundadır. Durumu ablalarına açarak, köyden dört beş saat uzakta bir başlarına yaşayan değirmenci Adem Dayı ile karısı Nefise Kadın'm yanlarına gider, kızını orada doğurur. Şefik Ulvi Bey, Reşadiye'den kaymakam olarak ilçeye gelir, çok değişmiştir. Tiycan'ın kızının artık büyüdüğü, ilk olarak bir ağaca tırmandığı gün, Şefik Bey çıkagelir, Tiycan'ı bulur ve ona ilçede tutacağı bir evde beraber yaşamalarını teklif eder. Tiycan, çocuğunun babası olmadığını söyleyerek, kaymakamı geri çevirir. Durumu fırsat bilen Hacı Resul, intikam almak için, silâhlı beş altı adamıyla değirmeni basar, Tiycan'ı dağa kaldırmak ister. Tiycan, zorbalarla zorlu bir savaşa girerse de, yaşlı değirmenci Adem Dayı ile birlikte öldürülür. Öksüz kalan çocuğu da başından yaralanmıştır. 'Tiycan'la Adem Dayı'nın ölüleri, dağ başında eşek damında serili durdukları gece, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek eyaletinde, Bosnasaray (Sarajevo) şehrinin hükümet dairesinde biri erkek, biri kadın, iki insan na'şı yan yana yatıyordu. Birinci Dünya Savaşı patlamak üzeredir." ● Cep kitabı boyunda 377 sayfalık romanın bazı bölümlerinin az çok değişik olarak, yazarın daha önceki hikâye kitaplarında bağımsız hikâyeler halinde bulunuşu, hakkında yazılacak bir monografi için dikkati çekecek noktalardan biridir.

ÖZEL ULAK ● Fethi Savaşçı'nın hikâye kitabı (1973) ● Onüç hikâye. Yazar 1970'de konuk işçi olarak gittiği Almanya'daki yaşantılarını anlatıyor. İş ve dostluk ilişkileri kurduğu, fabrika ve oda arkadaşı olduğu Türk, Yunanlı, Yugoslav işçilerini ve bildiği Almanları tanıtıyor; onların karakterlerini, gündelik olaylar karşısında davranışlarını belirtiyor.

PANAYIR ● Adnan Özyalçıner'in hikâye kitabı (1960) ● Her biri ölüm temasına yaslanan, gündelik hayatları içinde kişilerin kendi kendileriyle, Tanrı ve toplumla çatışmalarını veren dokuz hikâye. Erdal Öz, bir incelemesinde (Türk Dili, 111, Aralık 1960) kitap için bu arada şunları söyler: "Ayrıntı çok önemli Özyalçıner'de. Bunu çok iyi biliyor. Başarısı da buradan geliyor bence. Gözlemlerini çok iyi değerlendirmesi, ayrıntıya önem vermesi onu büyütüyor. Ayrıntılar arasında kurduğu ilgiler, garip ilgilerde onun özelliği oluyor: **İri Elmalar'**daki annenin ölmesiyle elmaların çürümesi arasındaki ayrıntısal ilgi; **Alt Ucu'**ndaki, o hep bir örnek gökle, atını satmaya gelen İbrahim'in, İbrahim'in atının ölümle sonuçlanan, bekledikleri değişme; **Çıplak Ampul'**de ampülün çıplaklığı ile hikâyedeki olaylar; o uyumayıp her sabah çoraplarını yıkayan, bomboş aşk şiirleri yazan adamla ayakları olmayan adamın çırılçıplak ortaya konulan durumu, gerçeği. Hep uzak gibi görünen ilgiler bunlar. Bunlar arasında kurduğu görünmez yakınlaş-

maları seviyor yazar..."

PANSİYON HUZUR ● İrfan Yalçın'ın romanı (1975) ● Olaylar, eskiden öğretmen, şimdi İstanbul'da Beyoğlu'nun yan sokaklarından birinde kitapçı dükkânı açmış Arif'in ağzından anlatılır. Onüç erkekle yaşamış, yalnız biriyle nikâhlanmış, şimdi kırkbeş yaşlarında İnci, Beyoğlu'nda, taş yapı bir evin altıncı katında iki odayı, aslında kiracı olduğu halde, ev sahibinden habersiz, pansiyon vermektedir. Pansiyonerlerden biri kitapçı Arif'tir, biri İktisat Fakültesinde öğrenci, Sivas'lı Umut, bir diğeri Anadolu'da bir ortaokulda dikiş öğretmenliği yapmış ve 1970'de sağlık nedeniyle görevinden ayrılmış Ayla. İnci, bir gece yarısı Ayla'yı kovar; Umut'u da komünist diye ihbar eder, görevliler delikanlıyı götürürler; kadının bu densizlikleri üzerine Arif de pansiyondan ayrılır. Üç gün sonra İnci intihar etmiştir, parayla tutulan dört işsizin yardımıyla gömülür. ● Yazarın "Umut'un dışında burda herkes bir Dostoyevski tipiydi" diye betimlediği ve Milliyet Yayınları 1974 Yarışması'nda ikincilik kazanmış olan roman üzerine bir değerlendirme, Fethi Naci'nin **Edebiyat Yazıları** (1976) kitabındadır.

PARAMPARÇA ● Turgut Özakman'ın oyunu (1963) ● İki perdelik ve dört kişi arasında geçen olayda genç karı koca Jale ile Suha, yazlıktadırlar. Jale'nin akrabası, orta yaşlı Yelda ile yetişkin kızı Ayşım'ın, yazı geçirmek üzere evlerine misafir gelişi, aile düzenini bozar. Küçüklüğünde annesiyle babası arasındaki bir sahneye tanık olmuş bulunmaktan gelen bir tutukluk, cinsel bir soğukluk içinde Jale, kocasını sevdiği halde, onun istediği kadın olamamaktadır bir türlü. Misafir ana-kızın gösterdikleri yakınlık karşısında erkek, büsbütün tedirgindir, bocalar durur ve karısını, kadınlık duygularından yoksun olmakla suçlar. Hakarete uğrayan Jale, evi terkeder; döndüğünde, sırf kendisinin de kadınlık duygularına sahip olduğunu isbat için rasgele bir erkekle kaldığını söyler. Oysa Suha, yaptığı kabalıktan utanmış, pişman olmuştu; arkasından gitmiş, karısını aramış, bulamamıştı. ● Kitap halinde basılmamış olan eser, Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynandı (1963).

PARASIZ YATILI ● Füruzan'ın hikâye kitabı (1971) ● Oniki hikâye. İlk parça (**Sabah Eskimişliğin**), hikâyecinin bu kitaptaki dünyaya bakış açısını, hikâye tekniğini özümleyen bir öndeyiş niteliğindedir. Romantik bir gerçekçiliğe yaslanmış yazar, olay parçalarını anılar ve çağrışımlarla örerek bir atmosfer yaratıyor. **Özgürlük Atları** ve **Taşralı** hikâyeleri; sonra karısı, lise öğrencisi oğlu ve kızıyla Muş'ta memur İstanbul'lu bir adamın, 20 Ocakta başlayıp 25 Nisana kadar gelen anı defteri notlarından oluşmuş **Münip Bey'in Günlüğü** böyle hikâyelerdir. **Su Ustası Miraç**'ta bir ağanın ikinci karısı ağzından, hazır yiyici bir ailenin yaşayışı sergilenir. Babası ye-

rinde ağa ile evlendirilmiş olan kadın, yirmisine varmadan dört oğlan doğurmuş, daha otuzbirindeyken de kocasını kaybetmiştir. Bir zadegan evine yakışır oğulların hepsi de büyük şehirlerde okumuş, okumaktadırlar. Bunlardan, ailenin emeksiz, rahat refahından tedirgin ve utançta olanı Vedat bu asalaklığa başkaldırınca, kocaman yayla evinden şehire, şehirden yaylaya tantanalı göçlerle yaşamaya alışık annenin iç dünyası sarsılır. **İskele Parklarında** Ağustos sonlarında bir akşamüstü, yedi yaşındaki kızını hava almaya çıkarmış kadın, otuz yaşlarındadır; bir işçi olan kocası on ay önce ölmüştür; ana kız bir Ermeni madamın evinde, bir odada oturmaktadırlar. Kadın, havanın kararmasıyla sona eren gezintide, kısa sürmüş evlilik hayatını, yalnızlığını, kızcağızının çelimsizliğini ve nasıl iş bulacağını düşünür. **Edirne'nin Köprüleri**'nde Yugoslavya göçmeni seksenlik bir ninenin (Adile Hala) hayat hikâyesi, kız torunlarından biri tarafından, canlı göçmen ağzı konuşmalarla güçlendirilerek anlatılır. Anlatan kızın babası, iki yıl önce ölmüştür; mezbahada çalışan büyükamcası Hasan (ninenin ikinci oğlu), yengesi Naciye, kızları Sabahat vb. İstanbul'da Çarşamba taraflarında bir evde, bırakıp geldikleri toprakların özlemi içinde, gene de memnun mutlu, iyi kaynaşmış, sevgi saygı duygu dolu bir aile çevresi oluştururlar. **Parasız Yatılı** hikâyesinde kocasının ölümü üzerine sekiz yaşlarında kızıyla dul kalmış bir kadın var. Şimdi hastabakıcı ve bütün ümidi ilkokulu pekiyi ile bitirmiş kızının ilköğretmen okuluna parasız yatılı girip hayatlarını bir düzene sokabilmesine bağlı. **Yaz Geldi** halasıyla yatalak ninesinin yanında oturmakta olan dokuz yaşlarında bir kızla, babası kömür deposunda hamal, anası başka adama kaçmış, aynı yaşlarda bir oğlanın, sahipsiz iki çocuk, Boğaziçi'nin küçük bir iskelesinde bir ikindi vakti başlattıkları içli arkadaşlığın öyküsü. Son hikâye **Haraç**'ta yedi veya on yaşlarında iken, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, İstanbul'da Horhor'daki bir konağa evlatlık verilmiş, anasıyla babasının kim olduklarını ömrü boyunca öğrenememiş, şimdi altmış, altmışüç yaşlarında Servet Hanım, ufuksuz, emir kulu hayatını anlatır. Yazar onun hayatını onun ağzından fakat kendi üslubuyla stilize ederek anlatma vesilesiyle, dolaylı olarak, sahiplerinin Cumhuriyet dönemi apartmanlarına geçişte Osmanlı imparatorluğu dönemi konak emekçileriyle emektarlarının harcanmışlığım eleştirir. Hikâyenin adının, anlatılan olaylarla bağlantısı "bir insanın diğerinden hakkı olmayanı almasına haraç denir" cümlesinden anlaşılıyor. Servet Hanım, konağı satışa çıkararak Nişantaşı'nda bir apartman katına taşınan hanımefendi tarafından, konağın ufak hukuk işlerini yapagelmiş davavekili Fatin Bey'le evlendirilmişti. O zaman Servet Hanım yirmibeş veya yirmisekizindeydi. Fatin Bey'se ellisinde. Servet Hanım'ın Fatin Bey'den oğlu, Havuzlar'da işçi olarak çalışırken Almanya'ya işçi gitmiştir, iki yıldır Almanya'dadır. Hikâyenin sonunda, akşam eve dönüşünde, seksen seksenbeşlik ihtiyar Fatin Bey, kitabın elli sayfası boyunca hayatını anlatmış karısı Servet Hanım'ı ölmüş bulur. ● Ya-

zar bu eseriyle 1972 Sait Faik Hikâye Armağanı'm kazandı.

PAYDOS ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1948) ● Üç perdelik oyunun kahramanı Murtaza Bey, tek odalı bir evde oturan, ellibeş yaşlarında bir ilkokul öğretmenidir. Karısı Hatice Hanım, oğulları Rıdvan'ı, bakkal Hacı Hüsamettin'in konağına içgüveysi vererek rahata kavuşma hülyaları kurmaktaysa da, bakkal, kızını ancak bir bakkal oğluna verme kararındadır. Murtaza Bey'i, öğretmenliği bırakıp bakkal olmaya razı etmek için, kendi karısıyla Hacı Bey'in karısı Safinaz'ın çabaları boşa çıkınca, Hacı Bey başka çare düşünür: Annesi yoluyla kandırılan bir öğrenci, öğretmenin şiltesine bir iğne koyar, canı yanan Murtaza Bey çocuğu tokatlar, olay gazetelere aksettirilir. Öğretmen mahkemeye verilecek, meslekten atılacaktır. Bu utanç verici duruma düşmemesi için Murtaza Bey, ister istemez öğretmenlikten istifa ettirilir. Sözde bir define bulunmuştur. Dükkân açılır ve Murtaza Bey bakkal olur. Ama yeni işine ısınamaz bir türlü. Bütün kişiliğini, onurunu kaybetmiştir. Bu arada oğlu Rıdvan da Hacı Bey'in kızıyla değil, sevdiği bir kızla evlenmeye karar verir. Murtaza Bey'in bir komploya kurban gittiği anlaşılmış, Millî Eğitim Müdürlüğü Disiplin Kurulu onun suçsuz olduğuna kanaat getirmiştir. Murtaza Bey istifasını geri alacak ve eski okuluna, sevgili öğrencilerine dönecektir. Fakat dükkânın açılmasında kullanılan beşbin liranın, Hacı Bey'in karısı tarafından Hatice Hanım'a borç verilmiş olduğu ortaya çıkınca, Murtaza Bey'in, mesleğine dönebilme sevinci bir anda yok olur. Dostları, bu borcun zamanla ödenebileceğini söylerlerse de, Murtaza Bey kabul etmez bunu. Oyun tekrar ümitsizliğe düşmüş Murtaza Bey'in, kendisini okulda ders verirken hayal etmesiyle sona erer. ● Hacı Hüsamettin'le Murtaza Bey karşılaştırmasında maddî ve manevî değerler çatışması temeline yaslanan oyun, önce Ankara Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi'nde (1948), sonra İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda (1948-1949, 140 temsil) oynanmış, çok sevilmiş, rumcaya çevirisi, yurt dışında profesyonel bir sahnede (Atina Devlet Tiyatrosu, 65 temsil) oynanan ilk Türk piyesi olmuştu.

PAZAR EKMEĞİ ● Mustafa Niyazi'nin hikâye kitabı (1966) ● Oniki hikâye. **Pazar Ekmeği,** Çanakkale'de bir bucak müdürünün kapatmasıdır. Müdür rüşvet suçundan cezaevine girince ortada kalan kadın, başkalarıyla düşüp kalkmaya başlar. Köy kızı Ziyneti, kadından, sözlüsü Murat'ın yakasını bırakmasını isterse de, yalvarmalarına gülmesi karşısında kendini kaybeder, kadım boğar. Ziyneti'nin peşinden eve gelmiş olan kaynatası Bülbül Adem, tanığı olmayan cinayeti üzerine alır, korkmuş genç kızı sırrı saklamasını tembihleyerek köye yollar. Genç karı koca, şimdi Çanakkale'ye her inişlerinde, oniki yıl ağır hapse hükümlü, yaşlı babalarına, cezaevinin pazar ekmeğini yiyemediği, görünce içi bulandığı için, köy ekmeği getirmek-

tedirler. **Nasibim Yunus'**ta bir çöpçünün köyünü hayal edişleri, **Alacatlı Ömer'**de Tunçbilek cezaevinde onsekiz yıla hükümlü ve maden ocağında çalıştırılan Ömer'in vicdan azapları anlatılıyor. **Kâtibin Ziyaretçileri'**nde bir askerî hastane kâtibi, Balkan Savaşı'nda erkekliğini kaybettiği için evlenememiş, bu aşağılık duygusunu önlemek için de kendisini hep bir aile babası gibi göstermiş, gelmeyen ziyaretçiler hayaliyle avunmuştur, sırrı ölümünden sonra ortaya çıkar. **Zengin Gülüşü'**nde gene köyde işlenmiş bir cinayet ele alınır. **Kebap Ekmek'**te köy kızı Kezban, babasıyla Balıkesir'e gelir, peşlerindeki köpekleri Güdük, zehirlenmiş bir ciğer yiyerek ölür. Kezban, yıllar sonra bir deniz kıyısındaki salaş meyhanede hovardasıyla içerken bu olayı hatırlamış, dalmıştır: "Şehrin zehiri!" diye mırıldanır. **Ali Osman,** Bandırma hastanesinde yatan bir emirerinin yaşantılarıdır. Bir masal büyüsü taşıyan **Deniz Kızı'**nda kolunu köpek balığına kaptırmış, Rum balıkçı Panagapulos hâlâ deniz kızlarıyla sarılı bir hayal dünyasında yaşar. **Çelenk'**te iki gurbetçinin İstanbul'da Şişli camisinden ölü çelengi taşıyarak para kazanmaları anlatılıyor. **Çoban Köpeği'**nde, İstanbul'larda kocamış, sakat kötürüm köpeklerin bir parça yiyecek uğruna sürünmelerini, kimi insanların sonlarını da düşündürerek anlatan bu hikâyesinde yazar "ben makasçı, yol amelesi ve çavuşların acısını yıllarca içinde duyan, Demiryolları eski sicil memuru Mustafa Niyazi" diye söze karışarak, gözlemlerindeki gerçekliğin kaynağını belirtir. **Ültraseptil,** sokak kızı Fatma'nın lakabıdır: Fatma, İzmir'de Bahribaba parkında bir gece vakti, yazara, gittikçe ilerleyen gebeliğinden, babasının kim olduğunu bilmediği çocuğundan ve kendisine yöneltilen alaylardan bahseder. **Halhallar** hikâyesinde Çalık Ömer'in karısı Meryem, pazarda sattığı yumurtaların parasıyla kendine, çok istediği halhal (cam bilezik) alır, bir çırağın çarpmasıyla daha bileklerine takamadığı bilezikler yere düşer, kırılır. Meryem üzgün köye dönerken, peşinden gelen Kopuk Temel, başka halhallar vererek genç kadını ekinlerin arasına çeker. Meryem o akşam köyde çeşmeye su doldurmaya inerken dengesini kaybeder, yardan aşağı yuvarlanır. Bileğindeki cam bilezikler kırılmış, toplardamarı kesmiş ve Meryem kan kaybından ölmüştür.

PEMBE EVİN KADERİ ● Turgut Özakman'ın oyunu (1951) ● Kafesli, sarmaşıklı ve tarhana çorbalı, ahşap bir pembe evde yaşlı, genç iki nesil bir arada yaşamaktadır. Gençler sonradan "balkonlu, kaktüslü ve biftekli" modern bir apartman dairesine taşınırlarsa da, çok geçmeden küçümsedikleri büyükanne ile büyükbabanın, yani eski neslin yanına dönmek zorunda kalırlar. ● Yazarın kitap halinde basılmamış, fars türünde, bu ilk eseri 1951'de Ankara Devlet, 1952'de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynandı.

PEMBE KADIN ● Hidayet Sayın'ın oyunu (1965) ● İki bölümlük oyunda olay, fakir bir Batı Anadolu köyü Yakasız'da geçer. Kızıyla kaderine terk

edilmiş Pembe Kadın, gidip de otuz yıldır gelmeyen kocasını beklemekle bir ömür tüketmiş, yuvayı tek başına ayakta tutmuş, yaşamak için direnmiştir. Erkeklere düşman anasının önlemeleri yüzünden, kızı Kezban, otuzunda hâlâ bekârdır; evde kalmak korkusu içinde, son talip Kocabey'in kâhyası Murat Çavuş'la ne olursa olsun evlenmek ister. Pembe Kadın, bu durumda, kızını alıp, kocasının bulunduğu yere gitmeye karar verir. Bir sabah yola çıkacaklarken Kezban, olanca ümitsizliğini dışa vurarak anasına isyan eder, Murat Çavuş'la kaçmaya yeltenir. Tüfeği ateşleyen Pembe Kadın, öldürdüğü kızının üstüne kapanır, ağlar. Kezban'm ölümü, dıştan acımasız, duygusuz gibi görünen yapayalnız yoksul yaşlı kadındaki ana kalbinin artık büsbütün desteksiz parçalandığının ifadesidir. ● Eser İstanl'da Kent Oyuncuları tarafından oynandı (Mart 1965-Ekim 1965, 350 temsil), filme de ahndı (1966).

PEMBE KURT ● Kemal Bilbaşar'ın hikâye kitabı (1953) ● Altı hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede olay, Beşparmak dağı köylerinden biri olan Sakallı köyünde, Demokrat Parti'nin, iktidarı Cumhuriyet Halk Partisi'nden aldığı yılda, 1950'de geçer. Pembe-Kurt ve Yeşil-Kozalak adlarındaki traktörler döğüştürülmüş ve Pembe - Kurt, rakibini göle yuvarlayarak üstünlüğünü göstermiştir; ovada milletlerarası bir traktör döğüşü başlamıştır şimdi. **Ambarcının Uşağı** hikâyesinde, yakalandığı zehirli sıtmayı anlatan Ambarcı, yanında çalıştırdığı, koruduğu, kırkbeş yaşlarında "gara guru bi Kürt sıpası" Memo tarafından öldürülmek istenir. Memo, bir zaman kapıcılık etmiş, kendini artık memur sınıfında bellemiş, şimdi burada hizmetkârlığı bir türlü onuruna yedirememiştir. Nankörlüğünü göstermeden edemeyen Memo'nun attığı kurşun, iyi kalpli ambarcının şapkasını delip geçer neyse. **İzin** hikâyesinde Antalya'ya yakın bir ilçede yazlık bir tiyatro kumpanyasında çalışan Çakır Naciye'ye, kaymakam, henüz onbeşinde olduğu için kantoya çıkmasını yasak ederse de Naciye, iki senedir vesikalı olduğunu, fakat geneleve dönmek istemediğini bildirince kaymakam, o vesikayı yok etmesini söyleyerek, kıza sahneye çıkma izni verir. **Sümbül,** İzmir'de yaşlı, dul bir musevi kadınıdır, çekirdek ve kuş yemi satarak geçinir, kazandığı paranın çoğunu da bir kadınla evlenip Fransa'da yerleşmiş oğluna yollamak için biriktirir. Bir de kocası askerde kızı vardır ki, dargındır, bakmaz anasına. İkinci Dünya Savaşı'nın üçüncü yılında Sümbül, doğup büyüdüğü, ev-bark çocuk-torun sahibi olduğu izbeden atılır ve aynı sokağın öbür ucunda bir başka bodrum katında geçirdiği ilk gecede kahrından ölür. **Kaymaklı Tavukgöğsü,** gene İkinci Dünya Savaşı yıllarında, dar gelirli memur Naci Duru'nun geçim sıkıntısını anlatır: Verem başlangıcında oğluna bir tavukgöğsü yedirebilmesi, ona uzun hesaplarla büyük bir cesarete mal olmuştur. Son hikâye **Şemsiye Altına Sığınan Adam'da,** ellibeş yaşlarında yardımcı öğretmen Yusuf Hoca, dünyadaki tek dostu, eskici Sa-

lih Usta'nın yoksul ölümünden, baştansavma kazılan çukura sığmadığı için ölünün bacaklarının kırılmak istenmesinden duyduğu üzüntüyle hastalanır; kaldırıldığı hastaneden o da sağ çıkmayacaktır ya, dostunu son gücünü harcayarak bir zengin ölüsü gibi gömdürdüğü için gönlü rahattır.

PENCEREDE ÜÇ ÇOCUK ● Remziye Batuhan'ın hikâye kitabı (1974) ● Yirmiüç hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyedeki çocuklar, her günkü gibi tek başlarına, annelerinin dönmesini beklemektedirler. En büyükleri, gün boyu kardeşlerine bakmış, beş yaşında bir kızdır. Anne, karanlık basarken gelir, bir oteldeki işinden de çıkarılmıştır. **Voliye Veda**'da bir vurgun dönüşü Damarlı Ali, Kasımpaşa'da takibi tarafından kıstırılıp soyulur, **Güldanya** genç bir gelindir, tek odalı gecekondusunda oturur, küçük bir oğlu vardır, çocukluğu Bolu ormanlarında geçmiştir, kendisini kaçırıp getirmiş bir Laz delikanlısıyla bu konduda nikâhsız yaşar, **Sıkıyönetim** onbeş yıldır karısına kılıbık olmadığını ispata çalışan bir kocanın hikâyesi. Bu yaşlı kadınla parasına tamah ederek evlenmiş adam, saat onbirden sonra sokaklarda dolaşmanın yasak edildiği sıkıyönetimin ilk gecesi, yeminini bozarak eve vaktinde gitmek zorunda kalır. **Oy Fadime** yirmisine varmadan üç çocuk doğurmuş, kocası şimdi Sürmene'de olduğu için, çocukları ve kızkardeşiyle, erkeksiz, bir başlarına yaşayan, tarlalarında işçi çalıştıran genç bir köy kadınının öyküsü. **Bir Köpük ve Etekler**'de demirci Şakir Usta ile işçisi Abuzer arasındaki görüş farkını anlatıyor: Onurlu, ağırbaşlı Abuzer, ustasıyla arkadaşlarının, dükkân önünde bir içki masasında yoldan geçenlere aşağılayıcı davranışları karşısında utancından kahrolur. **Kozalak Mahallesi**'nde babaanne yanında baskı altında büyümüş, Kuran kursu öğrencisi bir kızın ilk öpüşü tadışı anlatılıyor. **Şu Yağmur Bir Yağsa** bize İstanbul'lu küçük bir kızın bir Abaza köyündeki yaşantılarını açıklıyor. **Boşluktaki Adam** çalıştığı fabrikada parmaklarını makineye kaptırmış bir gençtir, dilencilik ederken yakalanır, bir kamyona tıkılır. Sonraki hikâyede yazar, sokakta gördüğü aç bir yavru köpeği doyurmak ister, ama **Hayın** hayvan, doğranan sandviçi kokladıktan sonra uzaklaşır gider. **Yol** hikâyesinde çocukluk anılarıyla dolu ahşap ev yola gitmiş, yazara üzüntü kaynağı olmuştur. **İkizler** genç bir annenin doğumdan hemen sonra ölmüş çocuklarıdır. **Dönüş Saati**'nde bir kadın, yoldan geçen erkeklere bakarak, hastanedeki kocasını anımsar, içlenir. **Maça Kızı**'nda Polonez köyüne yapılan bir otomobil gezintisi, yazara geçmiş günlerin penceresini açmıştır. **Susuz** bir İzmir hikâyesidir, yenen çok tuzlu bir böreğin yarattığı susuzluğu, **Düğünde** hikâyesi de bir Abaza düğününü anlatır. **Gece** İstanbul'a getirilip bir kadının yanına evlatlık bırakılmış küçük Zühre'nin öyküsü. Kadın da, iki küçük oğlu da kalpsiz ve yaygaracı kimselerdir. Her yerden, sonunda yoksullar evinden de geri çevrilen, sokakta kalmış bir zavallıdır **Kimsesiz. Çağrı**'da kocası öldürülmüş ve çocuğu hasta, ateşler içinde bir kadın, bir gece

yarısı evinden çıkar, tanımadığı bir tren makinistiyle sevişir. Kısa sürer sevişme ve hareket saati gelen tren uzaklaştığında, kadın: "ben ancak bu gece ben olarak yaşadım" diye düşünür. Son hikâyenin başlığı **On Çarıklı**'dır, ki bunda bir yol yapımında toprak kazan on köylünün kimlikleri, karakterleri belirtilir ve bunlardan Hurşit'in, hiç yoktan, başlarındaki çavuşu öldürüşü anlatılır.

PERŞEMBE ADASI ● Faik Baysal'm hikâye kitabı (1965) ● İkisi uzun, üçü kısa beş hikâye. İlk hikâyenin de adı olan **Perşembe Adası** hayalde bir adadır. Hikâye kahramanı canı sıkıldıkça hayal kurar, bu adada özlediği mutluluklar içinde bulur kendini. Derken bir ses merhaba der, gerçeklere döner: yolda yürümektedir. Bu kez de karşılaştığı kişileri, olayları anlatır. İkinci uzun hikâye **Kırmızı Sardunya** cinayetler hikâyesidir: Adapazarlı bir zenginin oğlu olan Mustafa babasını, anasını, beş kardeşini öldürür, hapishanede pencereden kopardığı demirle de kafasını parçalar, intihar eder. **Leke,** bir yaşlı kızın dramıdır: Anasıyla babası da öldükten sonra Fatih'teki evinde yapayalnız kalmış, yanağında doğuştan kocaman siyah bir leke olduğu için evlenememiş Raife, kurtuluşu damarlarını kesip kendini öldürmede bulur. **Kestaneci Rahim'**de çocuk Recep, babası tarafından evden kovulunca mahallenin kestanecisi onu yanına çırak alır, kasabadan ayrılır. Aradan yirmi yıl geçmiştir; döneceklerdir kasabaya. Kestaneci, artık yetmiş yaşında ve hastadır. Kasabaya yaklaştıkları sırada kestaneci ölür. Delikanlı Recep, kendisini evden atan adamın üvey babası olduğunu ancak bu ölüm sırasında öğrenir ve ölüyü, kestane mangalını, sepetini orada bırakıp, kasabaya uğramadan geri döner. Son hikâyenin kahramanı **Azap Baba,** dar ve harap bir çıkmaz sokağın yaşlı meczubudur. Aklını sokağın genişlemesine, aydınlanmasına takmıştır; ikide bir elektrik müdürünü çağırmalarını ister. Gene dörtyüz işçi getirtip bu işi halledeceğini söylediği bir gecenin sabahı, polis, jandarma, bekçi gelip de çürük-çarık kulübeleri yıkıverince, mahalleli bunu Azap Baba'dan bilir; zavallı ihtiyarı döve-söve sokağın dışına sürerler. Zayıf, boğuk bir ses hâlâ duyulmaktadır: "Elektrik müdürünü çağırın bana!". ● Son üç kısa hikâye, yazarın başarılı hikâyeleri arasında özellikle yer alır.

PERVANELER ● Cahit Atay'ın oyunu (1960) ● Yazarın ilk eseridir. Üç perde. Önce İzmir Bölge, sonra Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynandı, kitap halinde basılmadı. Piyes üzerine geniş bilgiyi Lûtfi Ay, bir eleştirisinde veriyor (Türk Dili, 104, 1 Mayıs 1960): "Pervaneler'in konusu, O. Henry'nin Kader Yolları (Roads of Destiny) adlı hikâyesinden alınmıştır.. Pervaneler, O. Henry'nin hikâyesini "yol yol" takibediyor. Nişanlısına küsüp köyünden kaçmaya, Paris'e gitmeye karar veren çoban - şair David Mignot'un kader yollarını. Hikâyede olduğu gibi "Soldaki Yol" onu Marki de

Beapertuys ile karşılaştırıyor, onun işkence içinde yaşattığı yeğeni Matmazel Lucie de Varennes'le evlendiriyor, evlenir evlenmez de şövalyece meydan okuduğu Marki'nin kurşunuyla yere seriliyor. "Sağdaki Yol" onu suikastçı Kontes'le karşılaştırıyor, ona farkında bile olmadığı tehlikeli işler yaptırıyor ve gene Marki'nin tabancasıyla öldürülen Fransa kralı yerine saf çoban oluyor. "Ana Yol" onu köyüne ve sevgilisine geri getiriyor. Hikâyedeki Mösyö Bril'in yerini tutan yabancı, ona, uğrunda sürülerini feda ettiği şiirlerinin ağaçtaki karganın çıkardığı seslerden farklı olmadığını anlatıyor. Zavallı David de elden düşme satın aldığı bir tabanca ile (gene Marki'nin tabancasıyla) üçüncü defa ve bu sefer kendi eliyle canına kıyıyor. Cahit Atay hikâyeyi, özündeki dramatik unsurlardan faydalanmayı bilerek, akıcı bir dille canlandırıyor. Ama en önemli başarısı, alınyazısı tema'sını seyirciye daha iyi duyuran güzel bir buluşla üç "yol"un kişilerini üç rolde, aynı aktörlerde birleştirmiş olmasıdır... Cahit Atay'ın bir başarısı da Kral ile Şair arasındaki sahneyi süsleyen diyalogdur. Suçsuzluğuna inandıktan sonra, temiz kalpliliğine hayran olduğu David'i kurtarmaya çalışan Kral'la, kendisini ölüme sürükleyen Kadın'ı hayatı pahasına savunmakta direnen Şair'in konuşması, eserin zevkle dinlenen en güzel parçasıdır."

PİRİNÇLER YEŞERECEK ● Sedat Veyis Örnek'in oyunu (1969) ● Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynanmış, bir perdelik, altı kişilik oyunda, "olay 1955'te Kore'de geçer. Yaşamak için doymak zorunda olan kadınlar, bunu sağlamak için, kendilerini satarlar işgal ordularının askerlerine. Bu durumdan yararlanan çıkarcılar belirir alanda. Bir asker, kadındaki insanlığı duyar yüreğinde; ona, özellikle çocuğuna yardım etmek ister. Bu örgü içinde savaştan bir kesit alıyor Sedat Veyis Örnek. Nerde olursa olsun, savaşın getirdiklerinin değişmediği düşüncesini de işliyor bu yolla..." (Adnan Binyazar, Türk Dili, 214, Temmuz 1969) ● Oyunun metni Türk Dili dergisinin 202. sayısındadır (Temmuz 1968).

PUSUDA ● Cahit Atay'ın oyunu (1962) ● Bir perdelik oyunda olay, köy ağası Yılanoğlu, bostancı Dursun ve Dursun'un çocukluk arkadaşı Yaşar arasında geçer. Yaşar büyük şehirde okumuş, şimdi yazıhane açıp kasabada çalışmaya dönmektedir. Yılanoğlu, göz koyduğu bir kızın Yaşar'la evlenmesini önlemek için, Yaşar'ı, çok saf olan Dursun'a öldürtmek ister. Dursun kanmış, pusudadır. Yaşar yoldan görünür, uyuyup kalmış Dursun'un yanındaki çifteyi yavaşça alır, eski yılların ıslıklarıyla Dursun'u uyandırır, maksadını anlayınca da, tatlı dille, Yılanoğlu'nun hainliklerini anlatarak onu, bu işten vazgeçirir. Yoluna devam etmek üzeredir ki, Dursun, ağa korkusundan gene çifteye davranır, Yaşar'ın birden arkasına dönüp farkına varması üzerine de silâhı, kargalara, havaya boşaltacağını söyler, tetiği çeker. Havadan konfeti yağması, ikisini de şaşırtmıştır. Yaşar,

düğününe Dursun'u da davet ederek uzaklaşır. Ağa hışımla gelir, Durn'a Yaşar'ı niçin vurmadığını sorar. Dursun, saçmaların "kör feti" olduğunu söyleyerek kendini savunursa da, kızmış olan ağa, tersler Dursun'u. Zavallı, ağayı inandırmak için, ağaya çevrili çiftenin sol gözünü de ateşler. Ağa ölmüştür. ● İlkin 1961 1962 mevsiminde Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynanıp çok beğenilen eser, sonradan amatör tiyatro topluluklarının da sık sık tekrarladıkları bir oyun niteliği kazandı. Eserin ikinci baskısında (1966) ufak tefek eklemeler yapılmış, temsiliyle ilgili değerlendirmelerden beşi de bu baskı sonuna alınmıştır.

REİS BEY ● Necip Fazıl Kısakürek'in oyunu (1964) ● İstanbul'da Nişantaşı'nda bir cinayet işlenmiş, zengin ve yaşlı bir kadın öldürülmüştür. Kumarbaz ve esrarkeş olduğu, aleyhinde başka deliller de bulunduğu için kadının oğlu cinayet suçuyla tutuklanır. Tanıkların ifadeleri de bu zanni desteklediği için, masum olduğunda ısrarına rağmen, sanık asılır. Oysa eve gizlice girip cinayeti işleyen, sonra da mücevherleri alıp kaçan; suçsuz yere asılmış gencin oyun arkadaşlarından biridir ve bu, sonradan anlaşılır. İdam kararını vermekle, meslek hayatının en büyük hatasını işlemiş olan, o âna kadar merhametsiz ve katı bir kanun adamı Reis Bey, şimdi bazan kesin delillerin de yetmediğini görmüş, durumlara merhamet, anlayış ve psikoloji açılarından da bakmak lüzumunu öğrenmiştir. Reis Bey, emekliliğini ister, yargıçlıktan ayrılır. Aldığı ikramiyeyi astırdığı gencin yaşlı dadısına bağışlar. Kendi de eski katiller, ayaktakımı arasına karışarak onları dürüst birer insan yapmaya koyulur. Gittiği kumarhanede inandırıcı konuşmalarından birini yaptığı bir gün, kabadayıların bıçak ve tabancalarını toplamış, ceplerine yerleştirmiştir ki, kumarhane polisler tarafından basılır. Garson, ocakta gizli bir paket eroini hemen ve gizlice Reis Bey'in cebine atar. Yapılan aramada, üzerinde bir sürü silâh ve eroin çıkan Reis Bey hapse atılırsa da durum anlaşılıp asıl suçlu ortaya çıkınca beraat eder.

RESİM ÖĞRETMENİ ● Vedat Nedim Tör'ün romanı (1943) ● Ortaokul resim öğretmeni Mehmet, bir Anadolu kasabasında okulda ve çevrede üstün başarı sağlar, Kimgilzadeler gibi eşraftan ağaları dahi eğiterek, kendine ve düşüncelerine hayran eder. Yazarın dâvalı, tezli, fakat daha çok zihni ve kurgusal bu romanı, gününde bir hayli ilgi toplamıştı (bk. Pertev Naili Boratav, Yurt ve Dünya, 38, 15 Ocak 1944).

REŞO AĞA ● Bekir Yıldız'ın hikâye kitabı (1968) ● On hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede Urfa eşrafından üç karılı Reşo Ağa'nın ondört yaşındaki kızını kaçırmış deveci yakalanır; korkudan kıza dokunmamışsa da kurşunlanır. Ağa, kazdırdığı bir mezar başında tabancayla kızını da öldürerek namusunu temizler. Kesik El'de Urfa'nın Harran ovasında anasının

donuna doğmuş Fadime, on yaşında çarşafa girerek büyümüştür. Gönlü Osman'da ise de, babası onu kaçakçı Murtaza'ya verir. Gerdekten bir hafta sonra Murtaza'nın Suriye'ye gidişinin ertesi günü Osman, askerden izinli gelir. Fadime'yle konuşurken, Murtaza'nın sınıra mayın döşenmiş olması nedeniyle birdenbire dönmesi karşısında genç kadın, Osman'ı bir hasıra sarıp duvar köşesine dayar. Hasırın altından çıkan iki ayağı görür Murtaza ve hasırı mavzerle tarar. Suçsuz, zavallı Fadime de ağabeysi tarafından bıçaklanarak öldürülür, kesik eli mızrağın ucuna takılır. Fırat'ın doğu yönündeki bir köyde bir kan dâvasını anlatan **Pala Hamo** ile, uzun süre Almanya'da kalarak köye izinli gelirken Pehlivan Rüstem'in getirdiği otomobilin köy yoluna sığmadığını, bozulduğunu, düdüklü tencerenin patlayıp harap olduğunu, oyuncakların pilleri bitince bir işe yaramadığını anlatan **Düdüklü Tencere** de kitabın ilgi çekici hikâyeleri sayılabilir. Sonuncu hikâye **Öl Ana**'da bir oğul, gelini tarafından istenmeyen anasının, dirlik-düzen için ölmesini ister, hayaldeki konuşmasında dileğinin gerekçelerini açıklar.

RIZA BEY AİLEEVİ ● Tarık Dursun K.'nın romanı (1957) ● Bu ev, İzmir'de Karataş semtinin Deveçıkmaz yokuşunda tek kath bir kira evidir. Altı odasından biri bir kış günü, incirde çalıştıkları günlerden arkadaş Kemal ve Hulusi tarafından tutulur. Kemal, ortaokuldan ayrılmış, bir ara kantar kâtipliği de yapmıştır. Şimdi ikisi de işsizdir. Peşin istenen kira parasını, Hulusi'nin hapishaneden arkadaşı, kumarbaz fakat mert bir adam olan Bahriyeli Cemal verir. Hulusi, semt kahvecisini kahvenin arka bölmesinde kumar oynatmaya razı eder, geçimini bu yoldan sağlayacaktır. Kemal de bir iplik fabrikasında işe girer. Bir süre sonra fabrikada ücretlerin azlığı nedeniyle bir grev teşebbüsü olur, elebaşılar tutuklanır. Suçsuz olduğu halde aranmakta olan Kemal'i de Hulusi, Bahriyeli'nin Eşrefpaşa'daki gecekondusuna kaçırır. İki hafta orada saklanır Kemal. Fakat bir gün, Bahriyeli'nin adamlarından Recep, Bahriyeli'nin metresi ve eskiden genelev kadını Fatma'yı Kemal'le sevişirken görür. Kemal'i Fatma ayartmıştır. Grev koğuşturmaları gevşeyince Hulusi, Kemal'i alır, Rıza Bey'e getirir, fakat bu arada Bahriyeli de Recep'ten durumu öğrenir. Ertesi sabah Kemal'den bu densizliğinin öcünü almaya koşar gelirse de, Kemal'in vefah dostu Hulusi önlemek ister. İçeri bırakılmayan Bahriyeli, Hulusi'yi vurur öldürür. ● Olaylar romanın başlıca kişileri veya onları yakından tanıyanlar tarafından "Aldı Kemal, aldı Hulusi, aldı Tahsin, aldı Bahriyeli, aldı Güzel İbram, aldı Fatma, aldı Recep, aldı Doğruluk bakkalı" şeklinde, sekiz bölümde, birinin bıraktığı yerden öteki başlatarak, parça parça anlatılmaktadır.

RÜZGAR ● F. Celâlettin'in "Fıkralar ve Hikâyeler" kitabı (1955) ● Yazar, eserini bu adla niteliyorsa da, kitaptaki otuzsekiz parça, birkaçı hariç gazetelere yazdığı fıkra ve anılardan seçmelerdir. Bunlar arasında Mehmet Ra-

uf, Cenap Şahabettin ve Samipaşazade Sezai bey üzerine yazdıkları dikkate değer.

SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ ● Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanı (1961) ● İstanbul'da rind, filozof bir saatçının yanında çırak olarak yetişen Hayri İrdal, Birinci Dünya Savaşı'nda askere alınır, dört yıl sonra döner gelir, evlenir, karısının ölümünden sonra da ruh doktoru Ramiz'in Psikanaliz Cemiyeti'ne ve İspiritizmacılar Kulübü'ne üye olur. İkinci evliliğini bu kulüpte tanıdığı Pakize ile yapar. Günün birinde doktor Ramiz, ona bir okul arkadaşını tanıştırır: Halit Ayarcı'nm da saat düşkünü olması, dükkânı falan olmayan, fakat saatten çok iyi anlayan Hayri İrdal ile Halit Ayarcı arasında sıkı bir dostluğun gelişmesine ve ikisinin beraberce Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü kurmalarına yol açar. Hayatını bu enstitünün müdür muavini olarak bütün içtenliğiyle saatlere ve zamana adamış olmak, Hayri İrdal'ın şimdi en büyük mutluluğudur, öyle ki, bu büyülenmişlik içinde, hatta karısı Pakize'nin kendisini Halit Ayarcı ile açıkça aldattığını bile farkedemez Hayri İrdal. Zamanla yurt dışında da tanınmaya başlayan Enstitünün, sonradan hükümet tarafından kapatılması kararı üzerine, çok genişlemiş kurumun düzenli bir şekilde tasfiyesi için daimî bir tasfiye komisyonu kurulduğu, Enstitü görevlileri orada görevlendirildikleri cihetle, durumunda bir değişiklik olmamış Hayri İrdal, gerçek - hayal arası aldanmaca mutluluğunu gene sürdürecektir. ● Olayları Hayri İrdal'ın ağzından anlatılan romanda Türk toplumunun 1876'lardan bu yana, istibdat, İkinci Meşrutiyet, Birinci Dünya Savaşı ve Cumhuriyet devirleri insanlarının zaman içinde şuursuz bocalayışları da belirtiliyor. Mehmet Kaplan'ın deyişiyle "yazarın asıl gayesi, Türk cemiyetinin, son elli yıl zarfında nasıl donmuş bir hayat şekliyle zamanı gülünç şekilde aşmak istediğini anlatmaktır. Roman, baştan sona kadar, realitenin dışında yaşayan insanların abes hayatı'nı anlatır."

SABAH GEÇİDİ ● Mübeccel İzmirli'nin hikâye kitabı (1967) ● Kadın olmanın kendine güvenli, güvensiz başkaldırı ya da yakınmaları ekseninde oluşan, olaydan çok iç gözleme, iç monologa yaslanan beş hikâye. Kitaba adını veren ve peşine düşmüş bir adama karşı genç bir kadının tiksintilerini çözümleyen ilk hikâyeden sonra **Koku'da** evli bir adamı seven bir kadın, kendi çapraşık duygularını yorumlamaya yönelir. **Ölü Yargıçlar'da** gene bir kadın, çalıştığı yerin koca gövdeli patronunu anlatır; anlattıkça çocukluk anılarına eğildiği zaman aydınlanan iç dünyası, erkekle ilişkilerde bulanır, hırçınlıklarla dolar. **Sodom-Gomore** ve **Ayrıkotu** hikâyelerinde de, düşman dostlar ve güçler arasında kişiliğini yitirmekten korkan aynı şüpheci ve yardımsız insanın, bilinçli ve bilinçaltı korkuları dile geliyor.

SABAH OLMASIN ● Tarık Dursun K.'nın romanı (1967) ● 1960'da yazılmış olan romanda olaylar, İstanbul'da Kazlıçeşme dolaylarındaki gecekondularda geçer. Bir nakliyat ambarında memur Kemal, sevиştiği Nevin'le, çocuğu olacağını öğrenince hemen evlenir. Kızın babası, ayrı yere çıkmalarını şart koştuğu için, gecekondularda bir aylığına bir yer kiralarlar. Sevdikleri ismdıkları bu çifte, mahalleli yardım eder. Sabahın olmasını istemedikleri bir gece, elbirliğiyle onlara da bir gecekondu yapılır. Fakat yakındaki fabrika, araziyi satın almıştır. Bir yaz gecesi, mahalleli açıkhava sinemasındayken kazmalı adamların evleri yıkmaya geldiği haberi herkesi telâşa düşürür. Semt kahvesinde üç kişi, muhtara, evlerin yirmidört saat sonra yıkılmaya başlanacağını bildiren mahkeme kararını gösterirler. Ertesi gün kazmalı kürekli üç kamyon dolusu işçi, önce Kemal'lerin kondusundan girişirler yıkma işine. Eşyalar Nevin'in annesinin evine götürülmek üzere bir at arabasına yüklenirken, mahalleli tren hattı ötesinde şimdilik buldukları bir yere yerleşmeye hazırlanmaktadır.

SABAH YOLCULARI ● Feyza Hepçilingirler'in 1981 Akademi Kitabevi Öykü Ödülü'nü kazanan kitabı ● İçinde on beş hikâye var. **Piçali Yazanağı:** Ali uslu bir çocuktur. Annesi Zeynep'in sözünden çıkmaz. Büyüyüp de okuma çağına gelince, öbür çocuklar gibi babalı olmadığını farkeder. Okula gittiğinde de öğrenciler ona "Piçali" derler. Bunun anlamını bilmez, ama kötü bir şey olduğunu sezer. Öğretmen neden böyle dediklerini sorunca, çocuklar hep bir ağızdan "Babası yok!" diye bağırırlar. Ali kızıp üzülür. Eve dönünce annesini sorguya çeker, öfkeyle uzun uzun ağlar. Bunun acısına, utancına dayanamayan kadın ağu içerek canına kıyar. O günden sonra çevresindekiler çocuğu "Öksüz Ali" diye çağırmaya başlarlar. **Menekşe'nin Bebesi:** Menekşe yazlık evlere temizliğe gider. Bir gün kızı Fatoş hastalanır. Sekiz aylık çocuğu Karaburun'a, oradan Urla'da hastaneye götürür. Doktorlar İzmir'e götürmesini salık verirler. Fakat uzayan yolda bebesi ölür. Bindiği arabada polisler de bulunduğundan korkup susar, ağlayamaz. Eve varınca çocuğu kocasına uzatır. Kundağı açılan bebek artık kokmaya başlamıştır. Menekşe kendini bırakır, hüngür hüngür ağlar. **Yumuşak Meydan Okuyor:** Başının üstüne konan kıvrık şeyi hiç sevmez. Onun yüzünden kendini boynu bükük hisseder, yumuşak davranmak zorunda kalır. Oysa o sert olmak ister. Kimsenin kendisine önem vermediğinden yakınır. Kendisi gibi aşağılanmışları birleşmeye çağırır. Ona göre, en güç işleri onlar yapar, fakat parsayı ötekiler toplar. Tümceyi de, sözcüğü de onlar götürür. Onlarla eşit olmak, öbür harflerle görevi de, onuru da kardeşçe paylaşmak ister. "Ğ" olarak varlığını kanıtlamak ister. **Fava:** Oya gibi işlenmiş kıyıları, yeşilden sarıya, mora dönüşen renkleriyle körfez çok güzeldir. Kadın mevsim süresince parmakları yarılıncaya kadar zeytinde çalışır. Biriktirdiği parayla bir manto almayı tasarlar, fakat kocası kızar. Bir ara kü-

çük kızları Fatoş zehirlenir. Doktor kanını değiştirir. Bir daha bakla ve benzeri sebzeleri yememesini öğütler. Kadının sevinci uzun sürmez. Çünkü kocası gizlice onu gözetlemiş, sakladığı paranın yerini öğrenmiş, hepsini alıp gitmiştir. Bu yüzden kadının çektiği çileler boşa gider, umutları suya düşer. Kocası parayı yedikten sonra geri dönecektir. **Yaşamdır Yenilenen:** Çocukların anneleri ölüm döşeğinde yatmaktadır. Bunu duyan konu komşu, eş dost onu görmeye gelirler. Kadının gözleri kapalıdır, ama konuşulanları duyar. Geçmişi, çocukluğu bir şerit gibi gözlerinin önünden geçer. Bir ara güçlükle gözlerini açar. Gökyüzünde uçan kuşları, bulutları, ağaçları görür. Yaşamı yenilenmiş gibi olur. **Sabah Yolcuları:** Sabah alacasında şoför aynadan yolcuların gözlerine bakar. Kimi gözler dinlendirici, iç açıcıdır; kimi kızgın, sinirli; kimi bomboş, yorgundur. Aynanın görüş alanını genişletir. Derin, yumuşak, açık bakışlarla karşılaşır. Nermin'i anımsar. Kim bilir nerededir şimdi? Belki de evlenmiş, şişmanlamıştır. Gökyüzü ağarmış, ağaçlar, dağlar, koyunlar, insanlar artık görünmeye başlamıştır. Sabah olmakta, yeni bir yaşama geçilmektedir. **Gel Birlikte:** Karı koca trene binerler. Durumları oldukça iyidir. Kadın pencereye yaklaşır. Tepede trene el sallayan üç yoksul çocuk görür. Gözleri dolar. "Ah, benim de bir çocuğum olsaydı!" der... Küçük kızla babasının masa başında yazmayı tasarladığı hikâye işte böyle başlar. Gerçekte hikâyeyi baba yazar, çocuk da ilgiyle izler. Hikâyenin sonunu da o bağlar: Babasından annesiz babasız çocukların var olduğunu duymuştur. Hikâyedeki aile bu çocuklardan birini evlât edinir. Bu çözüm yolu babanın da hoşuna gider. **Dikenli Terlikler:** Hatice varlıklı bir evde çalışır. Kocası hapse düşünce, oğlunu okutmayı o üstlenmiştir. İsmail zeki, çalışkan, okumaya hevesli bir delikanlıdır. Annesine büyük vaatlerde bulunur. Liseyi bitirince burs kazanarak Amerika'ya gider. Annesine yazdığı mektuplar gitgide seyrelir. Öğrenimi yarım bırakır, bir tatlıcı dükkânı açar, Amerikalı bir kızla evlenir. Umutla, özlemle oğlundan bir haber bekleyen anne bir gün bir paket alır. İçinden bir yatak örtüsü ile yumurta çırpıcısı ve dikenli bir çift terlik çıkar. Örtüyle çırpıcıyı başkasına verir. Evin hanımı terlikleri masaj için romatizmalıların giydiğini söyler. Oysa o, tüylü, yumuşak terlikler giymeyi istemiştir hep. Bu yüzden onları da başkasına armağan etmek zorunda kalır. **Ben Yalancı mıyım:** Çocukların ana babası Almanya'da çalışmaktadır. Küçüğü pek farkında değildir, ama büyüğü annesini çok özler. Arasıra ona kızar. Hayal oyunlarıyla avunmaya çalışır. İskemleye binerek uzaya gittiğini tasarlar. Hafta sonları dayısıyla dolaşır, onunla birlikte şiir yazar. Fakat mutluluk, çiçek ve bahar sözcüklerini dizelere dökse de bir türlü mutlu olamaz. Çünkü o, ancak annesiyle babası gelince mutlu olacaktır... **Sızı, Sancı Her Gece:** Zil çalınca kız yerde emekler, oğlan kapıya doğru koşar. Anneleri işten dönmüştür. Mutfağa gider. Kocası gelmeden çocukları temizleyip yedirmek ister. Bulaşıkları yıkar, babaanneye bakar. Çamaşırları sabuna yatırır. Fakat

birden kasıklarına bir ağrı girer. Kürtaj olması gerekecektir. Üstelik, paraları da yoktur. Kapı vurulur, kocası gelir. Borç para bulmuştur. Yarın gidip çocuğu aldıracaklardır. Biraz içip rahatlamak ister. Kadehi kaldırır. **Hoş Geldiniz Çocuklar:** İlk gün. Öğretmen sabah erkenden kalkar. Özenle giyinir. Lise birinci sınıfa girer. Kendini tanıtır. Onları da tanımak ister. Bunun için, kendilerini kısaca tanıtan bir yazı yazacaklardır. Bilmedikleri İngilizce sözcüklerin Türkçelerini kullanabilirler. Öğrenciler telâşlı ve heyecanlıdır. Ayrıca, İngilizceleri de zayıftır. Öğretmen onlara bakarken, eski öğrencilerini anımsar. Çoğu evlenmiştir şimdi. Öğrenciler birer birer yazılarını getirip verirler. Cıvıl cıvıldır hepsi de. Öğretmen onlara "Hoş geldiniz çocuklar bu sınıfa, bu okula!" der. **Yağmur Sıcağı:** Osman akıllı, hoşsohbet, iyilik seven bir işçidir. Naci işten atılınca, fabrikada işçiler onu şef seçmişlerdir. Arasıra, pansiyon işleten Mustafa'yı görmeye gelir. Söyleşir, şakalaşırlar. Turist kadınlardan, kızlardan konuşurlar. Hava çok sıcaktır. Osman, "Bu sıcak yağmura gebe." der. **Bir Damla Belki:** Ayşe yıllardır dirençle, sabırla yürüdüğü yolun doğruluğundan kuşkuya düşer. Kendini yalnız, yorgun hisseder. İçmeye başlar. Çocukluk günlerini, gençliğini düşünmeye koyulur. İçini çeker. **Bize Gülmek Yaraşır:** Ümmühan uzak evlerden birine temizliğe gitmiştir. Sokakta oynarken oğlu Kerem'in başına ayaktopu çarpar. Çocuk sendeleyerek yere düşer, kendinden geçer. Arkadaşları onu eve taşırlar. İşsiz babası ile kız kardeşi onu yatağa yatırırlar. Komşular içeri doluşur. Her kafadan bir ses çıkar. Sonunda çocuğu doktora götürürler, ama geç kalmışlardır. Kerem ölmüştür. Herkes bu ölümü başka türlü anlatır. **Yağmurla Giden:** Otuz sekiz yıldır içiyordu. Artık kendinden geçmişti, hiç değilse çocuklarımız içmesin diye düşünüyordu. Bundan ötürü, otobüs durağında beklerken, bir sigara yakmamak için kendiyle savaşıyordu. Otobüs gelmiş, kuyruk ilerlemiş, fakat taşıt dolmuştu. Bir sonrakini bekleyecekti. Yağmur yağmadan eve gidebilseydi, ne iyi olurdu! Bir de yemekten sonra sigara tellendirirse! Tam yağmur damlaları düşerken otobüse biner.

SABİR EFENDİNİN GELİNİ ● Ercüment Ekrem Talu'nun romanı (1922) ● Eserin özeti ve özellikleri, yazarının Türk romanındaki yeri için kaynak: (CK/2)

SABR Ü SEBAT ● Abdülhak Hâmit Tarhan'm oyunu (1874) ● Mehmet, Rumeli Paşası olan amcasının yanındadır. Paşa, kızı Zehra'yı onunla evlendirmek ister, Mehmet'in babası da İstanbul'dan bu iş için oğlunu sıkıştırmaktadır; oysa Mehmet, Raksâver adında Çerkez kızı bir cariyeyi seviyor. Amca, inadına kızdığı Mehmet'i kovar. Yolda, babasının yeniden evlendiğini haber alan Mehmet, İstanbul'a dönmekten de vazgeçer, derviş kılığıyla dolaşmaya başlar, Esadullah Dede adında bir dervişin ahret oğlu olmuş-

tur. Dede'nin mirası arasında çıkan demiryolu tahvillerinden birine büyük ikramiye isabet edince Paris'e gider. Bir süre sonra babasının yanına girip kendisini tanıtınca, kalbi çok zayıflamış adam, heyecandan ölür. Babasının aldığı, fakat kendi kızı gibi koruduğu Gülfeşan adındaki cariyenin, Mehmet'in beş yıldır izini kaybettiği sevgilisi Raksâver olduğu anlaşılır. Sabır ve sebat, iki sevgiliyi birbirine kavuşturmuştur. (MN/2)

SACİDE ● Ülker Köksal'ın oyunu (1972) ● İlk oynanışı Devlet Tiyatrolarında olan, basılmamış eser, Türkiye'de kadının toplumdaki yerini, bunalım ve özgürlüğünü eleştiriyor: Sacide, çirkin, yalnız ve talihsiz bir kızdır. Küçük yaşta annesini kaybetmiş, baba elinde büyümüştür. Çevresi onu sevmemiş, acıyarak bakmışlardır ona. Babası da ölünce, kendisini sık sık döven evli ağabeysi İhsan'ın evinde bir odaya sığınıp terzilik yapmaya başlayan Sacide'ye günün birinde bir kısmet çıkar ve evlenir Sacide. Mutsuz, sevgisiz bir evliliktir bu. Kocasıyla yengesini bir gün kendi evinde sevişirlerken yakalayınca, dünya başına yıkılır ve kapısını herkese kapayıp büsbütün yalnızlığına gömülür. (Hürriyet gazetesi, 10 Şubat 1973)

SAĞIRDERE ● Kemal Tahir'in romanı (1955) ● Olaylar Çankırı dolaylarında Yamören köyünde 1938 - 1939 yıllarında başlar. Bu köyden Murat'ın kardeşi Mustafa, sevdiği kız başkasıyla evlenince, trenle Ankara'ya iş tutmaya gider, bir süre işsiz kalır, taşçı Cemal Usta'nın yanına çırak girer, ustalığa kadar da yükselir, para edinir ve başlangıçta hep köyüne dönmeyeceğini söylediği halde, sonunda önleyemediği bir özlemle köyüne dönmeye karar verir. Eserin Düğün başlıklı birinci bölümünde Mustafa'nın köydeki, Gurbet başlıklı ikinci bölümünde ise şehirdeki hayatı canlandırılmış; iki değişik sosyal çevre, iyimser, inanmış ve insanoğlunun tek yönlü olamayacağını anlamış bir gözle, yerinde gözlemlerle bakmaktan gelen canlı ayrıntılar ve olumlu tiplerle anlatılmıştır.

SALGIN ● F. Celâlettin'in hikâye kitabı (1953) ● Buradaki salgın, Türkçe Sözlük'teki tanımıyla "gereğinde herkesten toplanan para veya mal şeklindeki geçici vergi"dir. Yirmibeş hikâyeli kitaba adını veren ve 1915'te yazılmış ilk hikâyede olay, bir köyde geçer. Gelen salgıncılar, yoksul köyde, bulduklarından kadar para topladıktan sonra, vergi borçlarını mal olarak vereceklere geçerler. Jandarma çavuşu bir ambara girmiştir. Vergi borcu yazmama karşılığı, köylü kıza sarkıntılığa yeltenir, birden kapı açılır: Kızın kardeşi ambara gelmiş, jandarmanın davrandığı silahını yakalamıştır. Çekişme sırasında tüfek patlar, kız ölür; delikanlı, tahsildarlarla jandarmaların önünde, hükümete mukavemet ve kız kardeşini kazâen öldürme suçuyla kasabaya götürülür. ● Bu hikâye, yazarın daha önceki üç kitabında da vardı; öteki hikâyeler de önceki o üç kitaptan (**Kına Gecesi, Eldebir Mustafen-**

di, Avurzavur Kahvesi) seçmelerdir.

SAM AMCA ● Samim Kocagöz'ün hikâye kitabı (1951) ● Onbir hikâye. Kitaba adına veren hikaye, Yeni İstanbul gazetesinin New York Herald Tribune gazetesiyle birlikte tertiplediği Dünya Hikâye Yarışması'nda Türkiye birinciliğini kazanmıştı (1950). **Sam Amca,** Amerika'dır. Hikâye kahramanı Ali Mehmet otuz yıl öküzle, karasabanla çift sürmüş, yarıcılık yapmıştır. Çevrede bollaşan traktörler, makineleşmiş ziraat; şimdi onun gibi birçoklarına iş bırakmamıştır. Ağa hesabına gündeliği bir liraya traktör sürücülüğü yapan onaltı yaşındaki oğlu gibi, gençlerin elindedir şimdi işler. Ali Mehmet, niçin bu traktörleri gönderiyor diye, kızar durur Sam Amca'ya. Türk hikâye ve romanına yeni bir konu, yazarın **Gecekondu** hikâyesiyle giriyor: Kaçak yaptıkları konutların yıkılışıyla yoksulların uğradıkları panik, bu ikinci hikâyenin konusu oluyor. Üçüncü hikâye **Kuru Fasulya**'da bir kâhya, uzaktan gördüğü bir duman sayesinde ağanın tarlasından çalınan fasulya demetlerini bulur: Barındıkları kovukta üç çocuklu aç bir aile, bir gaz tenekesinde fasulyaları sade suyla pişirmeye hazırlanmaktadırlar. Kâhya, adamın bakışlarından ürktüğü için, sadece tenekeyi devirir, demetleri alır, uzaklaşır. Anne ve çocuklar kumlara dökülen fasulya tanelerini toplamaktadırlar. **Düşman**'da kan dâvası nedeniyle harmanı yakılan, zeytin fidanları harap edilen Mehmet, çiftesine iki domuzkurşunu sürerek, gece karanlığında evlerini de yakmaya gelecek üç düşmanını, oğluyla birlikte beklemeye başlar. **Elif**'te bir dağ yamacında ağrısı tutan köylü kadının kocası, köye çare aramaya gider; üç kadınla döndüğünde Elif, doğurmuş, iki taş parçasıyla oğlunun göbeğini de kesmiştir. Nehirde yıkanmış çocuk, uyumaktadır şimdi. **İnce Hastalık**'ta köylü Süleyman, hasta kızını kasabaya hükümet doktoruna getirir. Satmaya getirdiği, fakat doktora vermek istediği yumurtayı kaymağı doktor, kızına yedirmesini, kızını beslemesini söyleyerek geri çevirir. **Başakçı, Toprak Hasreti, Allah-Devlet ve Toprak** hikâyeleri de gene birer köy hikâyesi. Son iki hikâye Karadeniz hikâyeleri: **Fındık Yaprakları**'nda Giresunlu Emine'nin, kocası tarafından sömürülüşü ve sonunda kötü yollara düşmesi, **Güverte Yolcuları**'nda ise bir vapur yolculuğu anlatılıyor.

SANA REY VERİYORUM ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1951) ● Olayları İstanbul'da, Anadolu kasabalarından birinde, sonra gene İstanbul'da geçen, üç perdelik, oniki kişilik oyunda, doktor Ramazan Cankurtaran'ın, kısa bir ayrılıştan sonra gene eski yardımsever, kanaatkâr hayatına dönmesi anlatılıyor. Doktor 52-53 yaşlarındadır; 1923'te Tıbbiye'yi bitirince doğuda Siirt ilçelerinden birinde hükümet tabibliği göreviyle mesleğe girmiş, yirmi yedi yıl Anadolu'da belediye hekimi, sıtma savaş tabibi olarak çalışmış, şimdi iki ay önce İstanbul'a gelmiş, bir muayenehane açmış-

tır. İlk evliliğinden yirmidört yaşında ve üniversite Türkoloji mezunu, duygulu bir kızı vardır: Asuman. Doktor ikinci karısı Mübeccel ile bir sene önce evlenmiştir. Hemen hemen kızı yaşında olan Mübeccel, zengin olmak düşkünlüğüyle, kocasına ve üvey kızına zıt bir karakterde ve mütehakkimdir. Doktor Ramazan Cankurtaran, genç karısına karşı zaafı yüzünden, onun istediği kirli yollara sapmak zorunda kalır: Bir doktor simsarının, kendisi için, hasta avına çıkmasına razı olur. Devir, Türkiye'de tek partiden çok partiye geçiş devridir (1946-1948): Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanına şimdi Demokrat Parti ve Millet Partisi katılmıştır. Yazarın Uhvvet Partisi diye adlandırdığı bir başka parti, ara seçimlerde, Dr. Cankurtaran'ı Anadolu'da evvelce çalıştığı bir yerden milletvekili adayı göstermeye karar vermiştir. Doktor, böylece bu sefer de kendisini, gene karısının ısrarıyla siyaset çarkına kaptırır. Aday gösterileceği yere gitmişler, seçim kampanyasına katılmışlar, İstanbul'a dönmüşlerdir. Fakat beklenmedik bir sonuçla karşılaşılır: Doktor, seçimi kaybetmiştir. Karısı Mübeccel korkunç bir hayal kırıklığına uğrarsa da, Doktor memnundur, mutludur: Bir kâbus atlatmış, hekim simsarlarıyla parti esnaflarından kurtulmuştur. Kendisini sünepelikle suçlayan, haris karısı Mübeccel'i bırakacak; kızı Asuman'ı, sevdiği ortaokul öğretmeniyle evlendirip gene Anadolu'ya, kasaba doktorluğuna dönecektir: "Ey kanaat, ey tevazu, ey ilim aşkı; sana rey veriyorum!" ● Başkut da bir ara, milletvekili adayı olmuş, Anadolu'da dolaşmaları sırasında partilerarası kulis faaliyetlerini, dönen dolapları yakından görmüştü. Maddî - manevî değerler arasındaki çatışmayı, fakat sonunda faziletin galebe çalmasını vurgulayan eser, gerçekçiliğini, yazarın bu yaşantı ve gözlemlerinden alıyor. Yirmi üç piyes yazmış olan Başkut'un bu yedinci oyunu ilk kez İstanbul Şehir Tiyatrolarında oynandı (1950-1951).

SANATÇI DOSTLARIM ● Mehmet Çınarlı'nın anıları (1979) ● Şair ve yazar Çınarlı, yakından tanıdığı, zaman zaman mektuplaştığı sanatçılardan Munis Faik Ozansoy, Arif Nihat Asya, Gültekin Sâmanoğlu, İlhan Geçer, Nevzat Yalçın, Mustafa Necati Karaer, Nüzhet Erman, Tarık Buğra, Halide Nusret Zorlutuna, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Emine Işınsu, Ahmet Tufan Şentürk, Talat Sait Halman ve Sevinç Çokum'a ilişkin bu anılarında onların çeşitli yönlerini aydınlatıyor. Yer yer, 1950'den günümüze, otuz yılını doldurmak üzere, **Hisar** dergisinin yaşama savaşının da bir tarihçesi olan bu anılar, kitabın "Gidenleri Anarken" başlıklı ikinci bölümünde, Tanrı rahmetine kavuşmuş bazı sanatçılar üzerine Çınarlı'nın değerlendirmelerini de kapsıyor.

SANCHO'NUN SABAH YÜRÜYÜŞÜ ● Haldun Taner'in hikâye kitabı (1969) ● Altı hikâye. İlk hikâyenin kahramanı Sancho, Hülya'nın babasının yedeğinde, Ankara'da Atatürk Bulvarı'nın güneşli kaldırımında sabah

yürüyüşü yapmaktadır; kendisi gibi, piyasaya çıkmış sosyete köpekleriyle karşılaşır. Bulvar bitince karşı kaldırımdan Kavaklıdere'ye doğru, dönüş başlar. Köpek Sancho'nun iç monologları; köpekleri ve insanları yorumlayışları birden şimşek çakıp gök gürlemesiyle sona erer. Hülya'nın babası, yaklaşan yağmurdan kaçmak için Sancho'yu hızlı hızlı çeker, eve dönerler, öğlen olmuştur. İkinci hikâye **Piliç Makinesi**'nde, bir gezinti sonu, içindeki sıkıntıların dağıldığını, ferahladığını hisseden bir adam anlatılır. **Dürbün** hikâyesinde Hicabi Bey; biri deniz harita subayı dedesinden kalma biri bir korsan, biri bir asker, biri de bir opera dürbünü, üç dürbünüyle, dört yana nâzır odasından Çamlıca'yı, adaları, Kalamış ve dolaylarını seyrederek, yaz aylarının kaçamak aşklarını, çevrenin mahrem hayatını gözetlemekten pek hoşlanan bir emeklidir. **Salt İnsana Yöneliş** hikâyesinde "her şeyi ilk kendilerinin keşfettiğini sanan; her şeyin en iyisini, en güçlüsünü, en görülmemişini kendilerinin yapacaklarına inanan" gençlerin toylukları söz konusudur. İddialı delikanlılar, bu isimle bir de dergi çıkarırlarsa da, büyük sanatkârlıklarını kabul ettiremedikleri için, küskün dağılır, hayatın içinde erir giderler. **Rahatlıkla** hikâyesinde, profesörlüğüne karar verilecek kurulda cuntacıların ağır basmasıyla bir doçenti profesörlüğe yükseltivermeleri, ince bir ironiyle anlatılır. Son hikâye **Ases**'te bir Fenerbahçe-Hacettepe maçının anlatılışına paralel, futbol ve futbolcular üzerine görüşler açıklanır, yorumlar yapılır. Bir oyunu oyun olarak alan, gerisine hiç aldırmadan mutluluğunu bunda bulan Ases, Hacettepe kalecisidir. Yazar, hikâyenin sonunda "Ases benim bir tarafımdır, içimdeki uktedir." diyerek yazarlığın ve öteki mesleklerin, beğenilmeye boş vererek bir mutluluğu arama olduğunu, böyle olması gerektiğini belirtir.

SANCI ● Emine Işınsu'nun romanı (1974) ● Eser, 1970'lerdeki kanlı öğrenci olaylarının ve yabancı kaynaklardan beslenen, komünizme angaje sol örgütlerle milliyetçi güçler arasındaki çatışmaların panoramasını veriyor. Olayları yakından izleyen, bir kısmını bizzat yaşayan yazarın, roman kahramanlarına söylettiği milliyetçi görüşlerle bezenen eser, belli bir görüşün sözcülüğünü yapıyor. Bu özelliğiyle **Sancı**, tez'li bir romandır. (Nevzat Yalçın'ın bir değerlendirmesinden, Hisar dergisi, Mayıs 1976) ● Eser, Türkiye Millî Kültür Vakfı'nın Roman Armağanı'nı kazandı (1976), ertesi yıl beşinci kez basıldı.

SANCI MEYDANI ● Faik Baysal'ın hikâye kitabı (1968) ● Dokuz hikâye. **Başaklar**'da onbeş yıl emrinde çalıştığı Müslim Ağa tarafından bağışlanan avuç içi kadar toprağına üç yıl emek vermiş Gurbet, tarlaya gittiğinde buğdaylarının biçilmiş olduğunu görür: Ağa birden değişmiş, bağışını inkâr etmiştir. Gurbet eli böğründe kalakalır. **Altıncı Hastalık**'ta iki kadın sokakta karşılaşır: Okulda arkadaştılar; biri zengin olmuştur, öteki fakir. Hayat-

ta kimsesiz Müberra, Sabahat'ten ayrıldıktan sonra, iki yıldır hasta çocuğuna ilâç almak üzere eczaneye girer. Eczacı, borçlar ödenmedikçe veresiye ilâç veremeyeceğini söyler. Müberra, adamın teklifini çaresiz kabul ve kendini eczanede teslim eder. **Korsu'ya Düşen Döl**'de Şimşir Ovası'nda Taşköy'de bir barakada doğan çocuk, nine Elif Bacı tarafından dereye atılır. Oğlu askerde Elif Bacı, kızı Kezban'ı eve bıraktıktan sonra, kızını ölümle tehdit ederek kirletmiş Cessur'u öldürmeye gider. **Sancı Meydanı,** kızın ölmesiyle yarıda kalmış bir çocukluk aşkının içli, ince hikâyesidir. Kitabın güçlü, oturmuş hikâyelerinden bir diğeri, beşinci hikâye **Grizu**'da olay Ilgaz'ın Dilsizler köyünde başlar: Yirmiüç yaşında Mezat, iki aylığına Zonguldak'a kömür ocaklarında çalışmaya gider. Bir yıl geçip de dönmeyince, anası kimsesiz Durdu yollara düşer, Zonguldak treninde Grizuyu öğrenir. Uzatılan gazetede oğlunun resmini de görmüştür. Durdu sessizce dışarı çıkar, vagon kapısından kendini boşluğa bırakır. İki gün sonra da, grizudan sağ kurtulmuş Mezat, iki öküz, bir sabanla köye döner. **Tavşan** hikâyesinde İstanbul'da Mısır Çarşısı başında yakalara balina satan bir çocuk, tavşan satan bir adamın, sonuncu tavşanı kendisine hediye edeceği hayaliyle, bir süre gerçeklerden uzak, mutlu dakikalar yaşar. Son hikâyede güzel bir kız **Manken**'i bir köy dükkânının vitrinindedir. Köylünün çoğalan öfkesiyle vitrin parçalanır, dükkân sahibi Bekir vurulup öldürülür. ● Faik Baysal'ın alışılmış bir anlatım içinde olayları sessiz durgun bir duyarlıkla tesbit eden bu kitabı 1960 Sait Faik Hikâye Armağam'nı kazandı.

SANSARYAN HANI ● Demirtaş Ceyhun'un hikâye kitabı (1967) ● Dört hikâye. **Sansaryan Hanı,** Sirkeci'de İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün bulunduğu handır. Taşralı bir memur çocuğuyken İstanbul'da lüks bir hayata yükselmiş hikâye kahramanı, bol konforlu evinde karısıyla konuşmaktadır; karısının kendisinden ruhça uzaklığından başlayarak, kalabalık akrabalarının huylarını, âdetlerini geçirir aklından. Ev-aile ilişkilerini, çeşitli ve ayrıntılı yabancılaşmaları belirtir; sonra üniversite yıllarını hatırlar: Bir sinema dönüşü, yolları sarmış bir kalabalığın peşine takılmıştır. İş buldukça gündüzleri çalışan, geceleri de Tophane dolaylarındaki yıkıntı yerlerde, sabahçı kahvelerinde yatıp kalkan emekçilerdir bunlar. Vali, sabahçı kahvelerinin hepsini kapatmış, eski eserlerin içinde yatmayı yasaklamıştır. Şimdi Vali'nin evine yatacak yer, yapacak iş bulmasını istemeye gitmektedirler. Miting kalabalığının ucu Nişantaşı'na ulaşmıştır ki, otobüslerden polisler iner, çatışma başlar. Yakalanan işçiler ciplere, polis arabalarına doldurulur, götürülür. Sansaryan Hanı'na kapatılanlar arasında hikâye kahramanı da vardır. Hikâye; kahramanın bugünüyle geçmişi arasındaki çelişmeyi, karşıtlığı dile getiriyor. **Turna Kuşu Katlamak** hikâyesi, Hiroşima'ya atılan (1945) atom bombasının korkunç tahripleri ve onunla ilgili sorunlarla gelişir, uzar, "dolarlı askerlerden nefret ediyorum" cümlesiyle son bulur.

Leylâ, yaptıkları mankeni satamayan, yağmurlu ıslak Gülhane Parkı'nda dinlenen, Akademi mezunu iki gencin hikâyesidir. Manken, sonunda Galata Köprüsü'nden denize atılır. Bir kadının "denize bir adam attılar" feryadı üzerine iki genç kaçar. Sonuncu hikâye **Babamın Saçları,** Adana'da iki çocuklu bir karı kocayı ele alıyor: İki gecenin hikâyesi bu. İlk gece bir ağa yanında çalışma teklifi karşısında teredddütlerini sürdüren memur baba, ikinci gece devlete kulluk eder ama kula kulluk edemeyeceğini anlamıştır; hayatları yoksul, fakat gönlü rahattır. ● Gerek bir aile sıcakhğını derinliğine duyuran bu son hikâye, gerekse ötekiler; yazarın dış gözlemlerden çok, iç dünya çözümlemelerine, bilinçaltına, soyutlaştırmalara önem veren, derinleri araştıran bir geri plân hikayecisi olduğunu gösteriyor.

SARAGÖL ● Ömer Polat'ın romanı (1974) ● Ağrı ve Süphan dağları etekleri arasındaki Saragöl düzlük ve köylerinde geçen olayların çekirdeği, toprak davasıdır. On yıl boyunca hükümet adamlarına ikiyüz bin lira yediren, bulduğu birkaç yalancı şahidin de yardımıyla mahkemeden karar alan Cımşid Bey'e karşı, topraklarından kopmamak isteyen Saragöl köylülerinin direnişlerini anlatan romanda, çıkarcı çevrelerin Türk-Kürt-Ermeni ilişki ve dostlukları arasına soktukları düşmanlıkların öyküsü de yer alıyor.

SARI İT ● Reşat Enis'in romanı (1968) ● Gazeteci Selim Reşit, kişisel hayatındaki acıları sendika çalışmalarındaki gelişmelerin sevinciyle kapatır: Emekçilerin dertlerini dile getiren bir yazısı yüzünden gazeteden atılmış, iki yıllık bir hapisten sonra da uzun bir süre işsiz kalmıştır. İstanbul'da bir ilâç fabrikasına girer, orada işçi sendikasının kurulup örgütlenmesine önayak olur. Bir akıl hastalığı geçiren karısı Macide'nin ölümünden bir ay sonra, aynı fabrikada işçi, genç güzel Aysima ile, aradaki otuz yaş farka rağmen evlenir. Selim Reşit'in oğlu Fuat askerdedir, bu evlenişi üzerine bir daha aramaz babasını. Fabrikanın sahibi otuzbeş yaşlarında zengin ve dul bir kadındır. Almanya'ya gitmiş, kendisine son model bir mercedes ile genç bir Türk dost getirmiştir. İşçi haklarına karşı olan, üyesi çok, parası bol sarı sendikayı, tanımadıkları bu, Almanya'da gelen genç, yani "Sarı Köpek" yönetmektedir. Selim Reşit, karısı Aysima'nın Sarı Köpek'le sevişti̇ğini, her gece Boğaziçi'nde bir kulüpte eğlendiklerini öğrenir, o kulübe gider. Gelmelerini beklerken içeriye bir başkomiser girer. Görünüşte bir balıkçı meyhanesi olan kulübün, kadife perdeyle ayrılmış gizli bir bölmesi vardı. Komiserin ekiple baskın yapıp oradan çıkardığı kadınlardan biri de Aysima'dır, arkasındaki genç de fabrika sahibi kadının Almanya'dan getirdiği kocası, yani Selim Reşit'in ilk karısından doğma ve askerliğini bitirdikten sonra işçi olarak Almanya'ya gitmiş, kendi oğlu Fuat. Selim Reşit, görünmeden seyrettiği bu sahneden sarsılmış, Fuat'ın milyoner karısının, durumu öğrenmemesini sağlar ve uydurma bir sevgli ile birleşebilmek için

sözde, Aysima'dan hemen boşanır. Sessizce aradan çekilen Selim Reşit mutludur. Aysima, sonradan, zengin dulun bir kaza sonunda ölmesi üzerine Fuat'la evlenir. Sendika, milyoner kadının mirasçısı ile başarılı bir toplu-iş sözleşmesi imzaladığı ve işçilere sosyal haklar tanındığı gün, Selim Reşit daha da mutludur. ● **Sarı İt,** işçi haklarını korumaktan yana dürüst sendikalara karşı, yalnız işveren çıkarlarına hizmet amacıyla kurulmuş çıkarcı, dalkavuk sarı sendikaların iç yüzünü göstermesiyle edebiyatımızda bu konuyu ele alan ilk romandır

SARI NACİYE ● Recep Bilginer'in oyunu (1971/72) ● Olay Toros'larda bir Türkmen obasında geçer. Kör Hasan, kızı Sarı Naciye ve oğlu Osman'la, bir orman köyü yanındaki evlerinde yaşamaktadır. Para kazanıp yaşantılarını değiştirmek için Çukurova'ya inmek isteyen köy gençlerinden biri de Osman'dır. Dört yıldır köye ırgat toplamaya gelen Elçi, bambaşka hisler beslediği güzel Türkmen kızı Naciye'yi de götürmek niyetiyle durmadan dil döker. Ailesine, Türkmen törelerine çok bağlı olsa da, kalbinin sesini dinleyen Sarı Naciye, sevdiği Elçi'nin arkasından ovaya iner, ama mutlu olamaz. Zayıf karakterli Elçi, boyuna sevgili değiştirmiş ve sonunda, kendinden bir hayli yaşlı Boyah Ayşe'ye dönmüştür. Naciye böyle bir durumu kabul edecek yaratılışta değildir; kendisini öldüreceğini de bildiği halde babasını aramaktadır; töre gereğince baba da kızının peşindedir. Baba - kız karşılaşırlar: Kör Hasan, yabancıyla kaçan kızını öldüremez, töreyi çiğner, her şeyden önce insandır, babasıdır çünkü. Sıtma nöbetleri içinde kıvranan kızı Sari Naciye'yi sırtına alıp yaylasının yolunu tutar. (Ali Z. Oraloğlu'nun değerlendirmesinden, Milliyet gazetesi, 14 Mart 1972) ● İlk kez 1971/72 tiyatro mevsiminde İstanbul Şehir tiyatrolarında sahneye konmuş olan oyun, basılmamıştır.

SARI TRAKTÖR ● Talip Apaydın'ın romanı (1958) ● Eskişehir dolaylarında Özeler köyünde varlıklı bir kimse olan İzzet Ağa'nın onsekiz - ondokuz yaşlarındaki oğlu Arif, ikisi kız, ikisi erkek dört kardeşin en büyüğüdür. Evin işlerini hemen hemen tek başına çevirir, tarlalarındaki bütün işlere o yetişir eker, biçer, sular, ekinleri, bostanları, şeker pancarlarını toplar. Bütün ümidi, babasının bir traktör alarak işleri kolaylaştırmasındadır. İzzet Ağa, Ankara'da ameliyatı ve uzunca bir tedaviyi gerektiren bir hastalıktan sonra, faydalarını anlayarak, traktör almaya karar verir. Makineyi getiren şoför, Arif'e sürmesini de öğretecektir, fakat kar yağmaktadır. Köyde herkes yatınca, Arif sabaha kadar karları temizler, meydanı açar; ertesi sabah da şaşırmış şoförün ve köylülerin takdir dolu bakışları altında, traktörünü işletmeye, yürütmeye başlar. ● Arif ve traktör tutkusu çevresinde kümelenen diğer olaylar, orta halli bir köy hayatından alınma ve romanın ümitli, olumlu etkilerini çoğaltan gündelik sahnelerdir.

SARI YAZMA ● Rıfat Ilgaz'ın romanı (1976) ● Öğretmen kıyımının nerede ve kime karşı başladığını, Aziz Nesin'in Markopaşa adlı mizah dergisi olaylarından Babıâli entrikalarına kadar 1940 kuşağının mücadelesini ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'yi anlatan bir öğretmenin romanı.

SARNIÇ ● Saik Faik Abasıyanık'ın hikâye kitabı (1939) ● Onaltı hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede "dağın eteğine beyaz minareleriyle sarılmış bir şehrin" lisesini bitirmiş bir adam, çocukluğunu, ilk gençliğini anlatır. Bir İstanbul kızıyla evlenmiş, karısını mesut edememiştir. Mahrumiyetlere katlanamayan Fitnat, bir gün, özlediğini söyleyerek, baba ocağına döner; bir yıldır gelmemiştir hâlâ. Hikâye kahramanı, uzun boylu, ipince bu İstanbul kızını hatırlar; kurumuş hâtıralar sarnıcına gizli, bilinmez bir menbadan akan şarıl şarıl su seslerini dinleyerek, bu son hâtıralarla avunmaya çalışır. İkinci hikâye **Kalorifer ve Bahar**'da İstanbul'un bir kenar mahallesi anlatılır: Mahalleden yeniyetme bir çocuk, adı Capon, gizli uzak bir dünya gibi İstanbul'u keşfeder; sinemayı, kaloriferi öğrenir; baharda gezisini tazeler; şehri tamamen tanımıştır artık, bir daha da dönmez mahalleye. **Beyaz Altın**'da olay Birinci Dünya Savaşı yıllarında Adapazarı'nda geçer: Zahire ticareti yapan, savaş vurguncusu Eskicizade Nedim, önce Haleplizadeler'i, sonra Rahmi Bey'i iflâs ettirir, İstanbul'a gelir, dişlerine platin kaplattırır. Mütareke'den sonra ölür, ardiyelerinin karşısındaki Kanlı Mezarlık'a gömülür. Sonradan Belediye Meclisi, şehrin göbeğindeki bu mezarlığı kaldırmaya karar verir. Eskicizade'nin kabrinden kemikleri bile çıkmamıştır. Vurguncunun "beyaz altın" dişlerinin, gömülmesinden hemen sonra birkaç kişi tarafından sökülmüş, cesedinin dereye atılmış, paraların da İstanbul'da meyhanecilere ve kart fahişelere çarçur edilmiş olduğu anlaşılır. Dördüncü hikâyede olay, İstanbul camilerinden birinin avlusunda geçer: **Bir Karpuz Sergisi** açmak isteyen, para da bulmuş, fakat asla açamayacak, avare ruhlu bir adamın boş hayalleri yansıtılır. Geceleri Galata Köprüsü'nün üstünde **Mavnalar**'ı seyredenler, biri amele, öteki gemici kılıklı canciğer iki taşralıdır. Biri bir değirmende çalışır, öteki çımacıdır. Bir gün işinden çıkarılan çımacı, Paşabahçe cam fabrikasına girer, artık orada yatıp kalkacaktır. Birlikte son akşamlarını gene köprü üstünde geçirirler. Her seferinde köprü altından geçen, tepeleme tahıl yüklü mavnalara atlamayı düşünen amele, ilk defa o gece böyle bir istek duymaz içinde. **Gece İşi**, bir meyhanede kırkbeşlik bir adamla içki içen genç Ömer'e, kadınlardan birinin "Ömer, tabiatını değiştirdi galiba!" diye laf atması üzerine çıkan tatsızlık ve kavgayı ele alıyor; olay bir sabahçı kahvesinde gelişir. **Hancının Karısı**'nı hikâyeci, yanında bir köpek, birkaç ay kalmak, dinlenmek için, Karakurt gölünün yanındaki bir Çerkes köyüne giderken, bir dağbaşında bir handa görür. Karısı olgun, dolgun, kırmızı, geniş ve gözleri geceleyin dağda kurt gözleri gibi ışıltılı, cılız hancı da o köydendir. Hikâyeciye

orada bir yer bulmaya söz verir. Hikâyeci dört yataklı boş bir odada bir şey bekleyerek sabaha karşı uyur. Bu beklediği şeyin, hancının doyuramadığı genç karısı olduğunu uzun seneler anlayamamıştır. **Lohusa,** Sakarya kenarında kırkbeş hanelik bir köy olan Kumköy'deki bir facianın öyküsüdür: Yetmiş yaşında üçüncü karısından bekâr kalan Hasan Ağa, yirmibeşinde Boşnak güzeli Zehra'yı getirmiştir eve. Yetmişdokuzuna basan Ağa'nın, bu dördüncü karısından çocuğu olacaktır, Zehra'nın sancısı tutmuştur. Durum evdeki oğul, gelin, görümce ve damatlar arasında kin ve nefretlerin patlak vermesine yol açar; aile birbirine girer; sopalardan biri de yatakta kıvranmakta olan Zehra'nın karnına doğru kalkmıştır. **Ormanda Uyku,** düzyazı şiir niteliğinde bir parça. **Kim Kime** hikâyesinde Ada'nın yukarlarında yoksul bir evin erkeği ölmüş, bir çocuğuyla aç kalan kadın, cenazeyi kaldırmak için birkaç kişiye ve Belediye doktoruna başvurmuş, hepsinin de paradan demvurduğunu görünce, ölüyü bir çarşafa sararak, tepeden uçuruma bırakıvermiştir. Üç gün kar yağar. Ölen adam ve kadın, hatırlanmaz bile. Yaz gelir, bir gün yüzü sapsarı kadın gözükür, gelen vapura biner ve hikâye şu cümlelerle sona erer: "Vapurun içinde tek kadındı. Tek biletsizdi. Fakat Kadıköy iskelesine vapurdan ne kadar bilet varsa o kadar adam çıktı. Ne fazla, ne eksik." **Park,** Gülhane Parkı'dır; tasvirinin içine bir de olay girer: Parkın gediklilerinden onyedisinde yosma Dilber ile Mızıka-i hümâyun çavuşlarından, cinsî sapık Ali Efendi, aslında ikisi de iyi birer insan, sonunda evlenir, bir aile mutluluğuna kavuşurlar. **Gaz Sobası** mavi, kırmızı, yeşil mikalarından tatlı ışıklar serpen, acayip ve güzel bir sobadır. Ara sıra şehre inerek, herkesleri şaşırtan şeyler alıp gelen, hayal düşkünü ve Bursa köylerinden birinde kahveci Recep'in sobasıdır; Recep, yaşamanın şiirini böyle eşyalarla duyar. **Plaj İnsanları** hikâyesinde Avrupa hayranı, türedi züppelerle, yoksul fakat onurlu balıkçılar arasındaki hayat, ahlâk, karakter farkları gösterilir. **Davudun Anası**'nda Ali, doğduğu kasabaya otuz yaşında döner, şimdi öğretmendir. Şehir dışında, çocukken sevdiği Saime'lerin yıkılmış evlerinin hemen yanı başında, kimsesiz bir kadının bir odasında oturmaktadır; kadının küçük oğludur Davut. Ali, ders de çalıştırdığı bu Davut'un ve annesinin kişiliklerinde eski hayalî bir aile mutluluğunu yaşar. Kitabın son iki parçası **Grenoble'de İtalyan Mahallesi** ile **Marsilya Limanı;** adı geçen yerlerin tasviri ve oralara ait anıların toparlanışıdır. ● İlk kitabı **Semaver**'de ustalığını hemen kabul ettirmiş olan hikâyeci, gene kendi yaşantı ve anılarmdan derlediği hikâye tekniğindeki yetkinlik ve şiire büyük yatkınlığını sürdürür.

SATILIK EV ● Ahmet Kutsi Tecer'in oyunu (1961) ● Metin And, Ahmet Kutsi Tecer ve Tiyatro başlıklı bir incelemesinde (Hisar 45, Eylül 1967), basılmamış olan eser üzerine şu bilgiyi vermektedir: "Toplumda kültür değişmesiyle yaşayışımıza sokulan, takılan yalancı, yapmacık, kapmaca değer-

leri daha buruk bir biçimde Tecer, **Satılık Ev** adlı oyununda gösteriyor. 1961'de Şehir Tiyatrosu'nda oynanan **Satılık Ev**'de eski bir konakta yaşayan bir ailenin erkeği Fatin Kaya, yorgunluktan hastalanıp bilincini yitirir. Hastalığın sürdüğü bir yılda darda kalan ailenin dış etkenlerle dirliği düzeni sarsılır, ailenin kişileri yepyeni bir kalıba girer. Bu değişimi bir yıl sonra iyileşip bilincini bulan Fatin Kaya yadırgar. Bu Amerikan özentisi, gününü gün ederek eğlenen, sevgi saygı bağlarını hiçe sayan, bencil, gürültücü, kolay para kazanmanın yolunu arayan sevgisiz insanların arasındaki bu düzene ayak uydurmakta güçlük çeker."

SAVAŞ ve AÇLAR ● Hasan İzzettin Dinamo'nun romanı (1968) ● Birinci Dünya Savaşı'na yakın tarihlerde ve o savaş içinde, Karadeniz'li fakir bir ailenin hayatı. Aile, otuziki yaşlarında, yedi yıl Yemen'de dövüşmüş, Trabzon'lu ve güzel kemençe çalan Temel Çavuş; karısı yirmisekizinde Şakire, en büyük evlâtları ondört - onbeş yaşlarında Ali ve daha altı çocukla, Çavuş'un annesinden oluşur. Temel Çavuş evlenmiş, üç çocuğu olmuştur ki, patlak veren Yemen İsyanı dolayısıyla askere alınmış, İstanbul'da birkaç gün bekletilerek gönderildiği ve binlerce yurttaşını bıraktığı Yemen çöllerinden yedi yıl sonra dönüşünde İstanbul'da Sarıyer'de inek beslemekle uğraşmaya karar vermiş, gidip ailesini de İstanbul'a getirmiştir. İki çocuğu İstanbul'da doğar (Asile, Musa). İnekler ölüp de işsiz, aç kaldıklarında memleketlerine, Pulathane'nin Ahunda köyüne dönmeye karar verirler. Gülcemal vapuru Samsun limanına gelmiştir ki, Temel Çavuş orada vapura binen uzak akraba Trabzon'lu Osman Bey'in teklifini kabul eder: Ailesiyle Samsun'da vapurdan inerek Osman Bey'in Kötüköy'deki tütün tarlalarında çalışmaya gider. Bir sene kalır, sıtmaya yakalanırlar. Roman, Temel Çavuş ailesinin Kötüköy'e dayanamayıp oradan Samsun'un yoksul, kenar bir mahallesine gelişleriyle başlar. Şehrin zenginlerinden ve siyaset adamlarından birinin oğlu olan ve bir süre İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde okumuş, sonra babasının paralarını yemeyi daha doğru bulduğu için Samsun'a babasının yanına dönmüş, onsekiz-ondokuz yaşlarında beyzade Mümtaz, boş sokaklardan atıyla yıldırım gibi geçerken, sırtlarında yükleriyle ilerlemekte olan Temel Çavuş ailesini o hızla sağa, sola pis sulara devirir. Bu densizlik, aile ile Mümtaz arasındaki gerginliğin başlangıcı olacaktır. Temel Çavuş ailesi, gene Osman Bey'in yardımıyla geldikleri, taşındıkları kerpiç kulübenin bahçesini ekip biçmeye başlarlar. Zahmetli bir iştir bu da; beklemek, direnmek lâzımdır. Bir akşam, Birinci Dünya Savaşı'nın patladığı, Osmanlı Devleti'nin Almanya ile birlikte harbe girdiği haberi, ailede telâş yaratır. Temel Çavuş'un hasta annesi bu yüzden ölür. Nitekim Temel Çavuş da tekrar askere alınır. Şakire, yedinci çocuğuna hamiledir. Son gece Temel Çavuş, çocuk oğlan doğarsa seferberlik çocuğu olacağı için, adının Sefer konmasını ister ve gider. Evin yükü Şakire'nin omuzla-

rındadır. Onbeşindeki Ali gençtir, tecrübesizdir, komşuları Tahar Hanım'ın büyük kızı Tenzile'ye de vurgundur. Tenzile'de gözü olan bey çocuğu Mümtaz, kin beslediği bu aileyi yerinden yurdundan edip öç almak için, babasına, Temel Çavuş ailesinin elindeki bahçeyi ve kulübeyi satın aldırırsa da, Temel Çavuş'u ve ailesini tanıyan bir yüzbaşı kurtarır onları. 1915 kışında Kafkas Cephesi'nde kan gövdeyi götürmektedir. Temel Çavuş'un şehit düştüğü haberinin gelmesinden az sonra Şakire yedinci çocuğu Sefer'i doğurmuştur. Mümtaz tarafından asker kaçağı diye ihbar edilen Ali de, yaşının küçüklüğüne rağmen askere alınır, aile bahçeden de çıkmak zorunda kalmıştır. Derken Ali'nin de şehit olduğu haberi, açlıkla savaşan aileyi büsbütün perişan eder. 1916 kışı olanca ağırlığıyla bastırmıştır. Sefer'den önceki oğul Hüseyin de ölür. Şakire'ye oğlu Ali'den bağlanmış bir lira şehit maaşı nelerine yeter ki! Oğlu Osman şehit olunca komşuları Tahar Hanım, kızı Tenzile'yi bir polisle evlendirerek durumunu kurtarmıştır. Şakire'nin büyük kızı Asile, gündüzleri Tenzile'ye hizmetçiliğe gider, akşamları kulübeye döner. Bu kulübeden de atılır, deniz kıyısında ısısız bir göçmen odasına sığınırlar. Açlık, aileden ikinci kurbanını da alır: Fatma kız da ölür. Şimdi en büyük oğul yedi - sekiz yaşlarında Musa, köpek pisliği toplayıp tabakhaneye satmaya başlamıştır; fakat kuduz köpekler vardır, zordur bu iş. Şakire dağlarda odun toplar, şehirde yok pahasına satarak aldığı bir asker tayınıyla açlığa karşı koymaya çahşır. Başkaları da vardır bu işle uğraşan; Şakire dövülür, elinden ipi, baltası alınır. Polislerin sarkıntılıklarına dayanamayan Asile'ye de annesi, hizmetçiliği bıraktırmak zorunda kalır. Musa bu defa denize dökülen, mezbaha artığı barsakları toplar, ateşte kızartılınca ne de olsa şöyle böyle karın doyurmaktadır bu barsaklar. Asile şimdi yardımsever yüzbaşının ev sahibi Emine Hanım'ın evinde hizmetçidir. Akşamları getirdiği biraz nohut, biraz fasulya; pişirmeye öteberi istediği için boşunadır. Aç halk, barsakla karın doyurma imkânlarını da çocukların elinden almıştır. Yüzbaşı, Emine Hanım'ın, Asile'ye sadece kuru nohut taneleri verdiğini görünce kızar, kadının kilerini dolduran yiyeceklerin bir kısmını fakirlere dağıtır. Bir aylık bir mutluluktan sonra Şakiregiller gene açlığın pençesindedirler. Kundaktaki Sefer de ölür. Hırsızlığı da deneyen Şakire için son çare, şehit çocuklarının alındığı Darüleytam'a başvurmaktır. Oğlu Musa'yı ve iki kızı Adviye ile Asile'yi oraya yerleştirir, kendi de Belediye hastanesi başhekimine gider, durumunu anlatır. Bir gün memleketine dönebilmek için en müşkül durumlarda kullanacağı, Samsun'dan Akçaabat'a bir vapur yolculuğunu ancak karşılayacak son bir parası kalmıştır. Yatırıldığı hastanede bir erkek hastabakıcı bu paraya göz diker, bir akşam Şakire'ye bir iğne yapar, kadıncağızı uyutunca da göğsünü açıp bez keseyi makasla keser alır. Ertesi sabah ikinci bir iğneyle de ölümünü çabuklaştırır. Başhekimin biraz kendisine gelsin diye yatırdığı kadıncağız, bir soysuzun sessiz cinayetine kurban gitmiş, yetim üç

evlâdını sayıklayarak ölmüştür.

SEMAVER • Sait Faik Abasıyanık'ın hikâye kitabı (1936) • Ondokuz hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâye, İstanbul'da Halıcıoğlu'ndaki bir fabrikada işçi Ali'nin, annesiyle geçirdiği mutlu günleri anlatır. Annesinin, her gün, sabah ezam okunurken uyandırdığı Ali, kızarmış ekmek kokan odada semaverin kaynayışına dalar; semaveri içinde ne ıstırap, ne grev, ne de patron olan bir fabrikaya benzetirdi. Ali'nin annesine ölüm, bir sabah vakti semaverin başında ansızın gelir. **Semaver** bir daha kaynamaz o evde. Bundan sonra Ali'nin hayatına fabrika önündeki bir salep güğümü girer. **Stelyanos Hrisopulos Gemisi,** Burgaz Adası'nda fakir, yaşlı bir Rum balıkçının, ailesinden hayatta son kişi, hayal gücü denizler, balıklarla beslenmiş ve oniki yaşlarında torunu Trifon'un yaptığı, bir metre uzunluğunda, beyaza boyalı, yelkenli bir gemidir; küçük bir kotra. Bir öğle üstü denize indirilir. Burgaz'ın bütün çocukları pusudadırlar. Gemi hafif yana yatmış pupa giderken, soba borusundan yapılmış bir top, çamların içinden patlar, atılan taş, geminin yanına isabet eder; bu taşı ötekiler izler. Onaltı çocuk, ellerinde ceplerinde taşlar, güzelim gemiyi batırırlar. Üçüncü hikâyede ressam bir Türk kızı, İsviçre'de öleceğine yakın, arkadaşı bir genç kadından bir dilekte bulunur. Verdiği sözü yerine getirmek için, sonradan Türkiye'ye gelince Adapazarı'na gidip **Meserret Oteli**'ne inen genç kadın, ressam kızın İsviçre'de anlattığı, tasvir ettiği çevre ve atmosferi, kişileri, olayları, yol arkadaşı iki erkeğe sırrı hiç açmadan, aynen görür ve yaşar. **Bir Kıyımın Dört Hikâyesi**'nde bir soğan kayığı, kediler, çocuklar ve ölüsü ile gene bir ada; **Babamın İkinci Evi**'nde ise Ömer Ağa'nın içgüveysi olduğu zengin evinden köydeki ilk evini, ilk çocuğu Emin'i görmeye gidişi, bu ziyarete ikinci evliliğinden olma oğlunu da beraber götürüşü anlatılır. Beşinci hikâyede Bursa'da ipek fabrikasında onbeş yaşlarında bir işçi, bir **İpekli Mendil** uğruna hayatını kaybetmiştir. **Kıskançlık** otuzbeş yaşlarında bir köy öğretmeninin onyedi yaşındaki karısı Fadime'yi, kadının yaşıtı çoban Husrev'le görünce duyduğu ince duygularla oluşur. **Bohça**'da evin küçük beyi, bir yaz günü, besleme kızın başı dizinde, annesi tarafından yakalamnca kaçar; akşam dönünce, kızın yamalı bohçası artık sandık odasında her zamanki yerinde değildir. **Orman ve Ev**'de de hikâyeci, bir çocukluk anısını tazeler: Haleplizadeler'in Dokurcun Suyu'ndan aldığı kuvvetle güçlenmiş ormanını tasvir eder ve ailenin kasabadaki evini görebilmek merakını nasıl giderdiğini açıklar. **Düğün Gecesi,** nüfusa çok sonradan yazdırılmış köy delikanlısı, onaltısında Ahmet'in kendinden on yaş büyük Gülsüm'le ilk gecesidir. **Şehri Unutan Adam**'da çoktandır şehre inmemiş hikâyeci, otelin kapısından, insanlarla kaynaşmak ihtiyacıyla çıkar. Bir küfeci çocuğundan, tütüncülerden, genç kızlardan yöneltilen azarlara, çıkışmalara rağmen mutludur; dünyayı, şehri riyasız kucaklamak isteğindedir. **Üçüncü**

Mevki'de İstanbul dışına ilk defa çıkan bir Kayseri yolcusu, hikâyecide çağrışımlar uyandırmıştır. **Garson,** İstanbul'da Belvü Bahçesi'ndeki parlak işini bırakıp Burgaz Adası'nda dermeçatma bir kır kahvesine çekilmiş, karışansız, görüşensiz, rind garson Ahmet'in hayat öyküsüdür. **Birtakım İnsanlar**'da bahara doğru karlı bir gece yarısı Taksim'de tramvay bekleyen yazara hırpani bir hamal yaklaşır: Sabahçı kahvelerinde yatmanın yasaklanmasından yakınmak için Vali'ye gitmeye karar vermiş, kendi gibi birtakım insanları görüp görmediğini sorar. Yazar, az sonra görür onları; kavuşmaya can attığı sıcak yatağı birden değerini yitirmiştir gözünde. **Sevmek Korkusu,** uzak bir dağ şehrine ait izlenimlerdir. **Louvre'dan Çaldığım Heykel**'de Paris'teki ünlü müzeden, Napoli'li Balıkçı heykelini sanki sırtlamış kaçıyormuş gibi, belleğine yerleştirerek çıkar. **Robenson** bir Avrupa limanından ayrılışın hüzünleridir. Kitabın hem en uzun, hem en acıklı hikâyesi **İhtiyar Talebe;** Birinci Dünya Savaşı'na Avusturya ordusunun bir subayı olarak katılmış, acı yaralı günler geçirmiş, şimdi onbir senedir Fransa'da bir üniversitede okuyan, Sırp veya Hırvat Pavel Stefanoviç, biri çirkin biri güzel, Amerika'lı iki kız kardeşin oyununa kurban gider: Gününe, saatine göre değişen, iki zıt karakter ve ruha sahip tek kişi sandığı bu iki kıza âşık olmuş, üniversiteyi bitirdiği gün, iki kızın aynı anda alaylarıyla karşılaşınca ruhî dengesini büsbütün kaybederek hastaneye kapatılmıştır. Kitabın son parçası **Vapur**'da Galata rıhtımına demirlemiş bir Türk vapuru; yazara, bu vapurla yaptığı dış sefer yolculuklarını hatırlatır; kesik kopuk anılara çeker onu. ● **Semaver,** büyük hikayecimizin ilk kitabıdır.

SERGÜZEŞT ● Samipaşazade Sezai'nin romanı (1899) ● Esircilerin Kafkasya'dan getirdikleri, dokuz yaşındaki Dilber, İstanbul'da bir eve kırk liraya satılır. Evin hanımıyla zenci halayık Taravet, çocuğa acımasız davranır, ona ağır işler gördürürler. Evin efendisi yeni bir memurlukla taşraya gideceği sırada fazla eşyaları elden çıkarırken, Dilber'i de altmışbeş liraya bir esirciye satar. İlerde fazla para etmesi için, kendisine ut çalması, şarkı söylemesi öğretilen, serpilip güzelleşen Dilber, bir süre sonra yüzelli liraya Asaf Paşa'nın konağına satılmıştır. O konakta eğitim görür, hatta Fransızca öğrenir. Avrupa'da okumuş, ressam, iyi kalpli bir genç olan Celâl, Asaf Paşa'nın oğludur, şimdi onbeş yaşındaki Dilber'e âşık olur; halayıkları insandan saymayan, kibirli annesi, bu sevginin farkına varınca, oğlunu bir esir parçasmdan kurtarmak ister ve kızı konaktan uzaklaştırır. Dilber, bu kez Mısır'a götürülmüş, zengin bir Mısırlı'nın cariyesi olmuş, fakat Celâl'i sevdiği için adamın odalığı olmayı kabul etmemiş, bu yüzden de bir odaya hapsedilmiştir. Beri yanda Celâl de üzüntüsünden ağır hastadır. Mısır'daki konakta Dilber'i seven harem ağası Cevher, kıza acır, onu kurtarıp İstanbul'a göndermek ister; bir gece Dilber'in kapatıldığı odaya dışardan bir merdiven dayar, kızı çıkarıp aşağı indirirse de, kendisi inerken düşer, ölür.

Vapur bileti Cevher'in cebinde hazırdır ama Dilber, yol iz bilmediği için paniğe kapılır, kurtuluşu kendini Nil nehrinde atmakta bulur. ● Romanın değerlendirilmesi için kaynak: (CK/1)

SERSEM KOCANIN KURNAZ KARISI ● Haldun Taner'in oyunu (1971) ● Üç perdelik oyunda Molière'in **George Dandin** (1968) oyunu, üç değişik biçimde oynanır. İlk temsil Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa valiliği (1879-1882) zamanına raslar: İstanbul'da Güllü Agop tiyatrosundan ayrıldıktan sonra kumpanyasıyla Bursa'ya gelmiş olan yönetmen Tomas Fasulyeciyan Efendi, Melekzad bahçesinin şanosunda, **Kıskanç Herif** adlı eski bir çevirisinden sahneye koyacağı oyunun provasını yapmaktadır. Fasulyeciyan, oyunun çeviri metnine sadık, tuluatsız ve "Frenk usulüne göre" oynanmasından yanadır. Provaya gelen Ahmet Vefik Paşa oyunu beğenmez, oyuncuları bir disipline sokmak için de bir tiyatro yaptırmaya karar verir. İkinci perdede Bursa Osmanlı Tiyatrosu (bugünkü Bursa Devlet Tiyatrosu'nun başlangıcı) kurulmuştur; maaşa bağlanmış oyuncular, bu kez, Paşa'nın, Molière'in aynı oyunundan bir Rum ailesinin hayatına uyarladığı **Yorgaki Dandini** adaptesini, Paşa'nın denetim ve yorumları doğrultusunda sahneye koyma çabası içindedirler. Üçüncü perdede Ahmet Vefik Paşa, Bursa valiliğinden azledilmiş, İstanbul'a dönmüştür. Kapatılan tiyatronun oyuncuları ve yönetmen Fasulyeciyan da İstanbul'dadır. Molière'in oyunu şimdi kişileri Türkçe adlar almış ve tamamen ortaoyunu-tuluat biçimine sokulmuş olarak, bu kez de Küçük İsmail Efendi yönetiminde gene aynı oyuncular tarafından İstanbul'da Göksu gazinosunda oynanır. Temsile gelen Vefik Paşa eserin bu üçüncü şeklini daha da beğenmiştir, oyunculara şu öğüdü verir: "Doğru yol, garbı ne taklit, ne de adapte. Doğru yol, galiba, Türk insanından, Türk şartlarından, Türk mevzularından hareket edip, hem öz hem biçim bakımından bir Türk tiyatrosuna varmak." ● Tanzimat dönemi tiyatro çalışmalarının; yönetmen, oyuncu ve kulis hayatının renkli, canlı bir tarihçesi değerindeki eser, Türk Dil Kurumu 1972 Tiyatro Ödülü'nü kazandı.

SES ● Sabahattin Ali'nin hikâye kitabı (1937) ● Beş hikâye. İlk hikâyedeki Ses; Beyşehir yolunda yol amelesi, yirmiiki yaşında, güzel de saz çalan bir köy delikanlısı Sıvaslı Ali'nin gür-tatlı sesidir. Bu sese duyduğu hayranlıkla bir müzik öğretmeni, Ali'yi Ankara'ya getirir, "bir müzik mektebinde" okutmak ister. İmtihan salonunda bunaldığı için sesini bulamayan, teorik bilgiler aranmasının ve köylü oluşunun kurbanı olan Ali, okula alınmaz. Ankara'ya geldiğinde "kırık sazıyla efendilere çalmak yakışık almayacağı için" sekiz liraya satın aldığı sazını, iki liraya elden çıkarıp, Ali, kendisini getirenlere görünmeden bir kamyona biner, Konya'ya döner. **Köpek** hikâyesinde onsekiz yaşlarında, kendi derdinde bir çoban, Ankara-Konya yo-

lundan geçen şık otomobillerin birinden inen, Amerika'da öğrenim görmüş bir mühendisle nişanlısı ve kayınvalidesinin anlamsız, boşta yakınlık ve sevgi gösterilerine alet olur. Yolcular ayrılmaktadırlar ki, köpekler havlamaya başlayıp da nişanlı kız korkunca, mühendis tabancasını dışarı uzatarak köpeklerden birinin açık ağzına doğru ateş eder. Araba hızla uzaklaşır ve çoban, gidenlerle hiçbir ilgisi, yakınlığı olmadığını, aksine onların, kendisini en sevdiği bir şeyden kopardıklarını açıkça görerek, yaşaran gözleriyle, ölü köpeği Karabaş'ın yanına çöker, hayvanın başını okşamaya başlar. Gusulhanede hazırlanmış **Sıcak Su,** dört aydır aranmakta olan suçlu İsmail'in az önce evde bulunduğunu ele vermiştir: Köy evini arayan iki jandarma, İsmail'in karısı Emine'ye tecavüz ederler ve genç kadın, sessizce katlandığı bu utancı, kocasına duyurmamak için o gelmeden kayıplara karışır. Kitabın son hikâyesinde yazar, dört senedir görmediği Berlin'e tekrar gidişinde, bir gazinoda, evvelce **Köstence Güzellik Kraliçesi** seçilmiş Marina ile altı sene beraber yaşamış, Romanya'lı bir diş hekiminin şimdi kadının tutsağı, her zillete razı, kırgın yitik aşkını anlatır.

SESSİZ BİR DAYANIŞMA ● Aysel Özakın'ın hikâye kitabı (1976) ● Ondört hikâye. Bir fabrika işçisinin düğünüyle gerdek gecesi **Küçük Şehrin Soğuk Geceleri**'ndedir. İkinci hikâye **Yunus İle**'de genç bir baba, Alman annesi Almanya'ya gitmiş altı yaşındaki oğlu Yunus'u bir ilkokul öğretmeni hanıma bırakmıştır. Üç yıldır tutuklu gencin (Yunus'un babasının) sevgilisidir öğretmen. **Kazaya Uğrayan Mutluluk**'ta bir özel otomobil, karayolunda bir köylü çocuğunu çiğner. Çocuğun öldüğünü gören yakınları otomobile koşmaktadırlar ki, otomobildeki kadınla erkek, ırgatların gazabından korkmuş, arkadan gelen otobüse atarlar kendilerini. Otobüs şoförü uygun ânı kollar, otobüsü sürer ve kaza yapanları alıp götürür. **Küçük Bir Burjuvanın Acıları** annesiyle yalnız yaşayan, hiç evlenmemiş, emekli bir bayan öğretmenin anılarıdır. **Sessiz Bir Dayanışma** hikâyesinde bir Karadeniz kasabasından İstanbul'a evlatlık götürülen on yaşlarında bir kızın, tanımadığı bir hemşerisine duyduğu yakınlık, yol alan otobüste, ikisi arasında sessiz bir dayanışma olur. **İhanetin Resmi**'nde tutuklu bir genç geçmişi anıyor, çıkardıkları dergideki arkadaş beraberliklerini anımsıyor. Bir banliyö treninde oniki onüç yaşlarında iki çocuğun konuşmaları **(Portakal);** eskiden kamyon parçalarından yapılmış dükkânında bir kundura tamircisi olan, şimdi bir ticarethanede odacı **Amca;** bir senaryo yazarının Güler'i **İzmir**'de görüşü, gezmeleri, evlenme niyetlerinin gerçekleşememesi (annesi hasta Güler, kardeşlerine bakmaktadır, üç yıl falan sonra belki evlenebilirler); bir pazar günü parkta zararsız bir delinin uyandırdığı ilgi, merak ve sonunda sıkıntı **(Ayçiçeği);** 14 Mayıs Anneler Günü'nde Anneler Derneği'nin iki yoksul gencin nikâhlarını kıydırıp çeyizlerini düzmesi **(Annelerin Armağanı);** İzmir'de İran Kraliçesi'ni karşılama törenine hazırla-

nan, tütün işçisi iki kardeşin, gece yağan yağmur dantelah beyaz bluzun üstünde bir gölcük oluşturduğu için, bütün sevinçlerinin yok oluşu (**Kraliçe Geliyor**); öteki hikâyelerin konuları. Kitabın en çarpıcı hikâyesi **Cemil** başlığını taşıyanıdır: İki inşaat işçisi Cemil ve Ali, iki ay önce dağlarla çevrili uzak bir köyden gelmişler, o gün 23 Nisan törenini seyre çıkmışlardır. Gördükleri ilk geçit törenidir bu. Seyir sırasında bir kızın, arkasına dönüp Cemil'i görünce korkup bağırması, kalabalığı birden ayaklandırır. Erkekler bu ırz düşmanlarının peşine düşerler. Cemil ve Ali kanlar içinde kaçar, inşaata atarlar kendilerini. Üst kata çıktıklarında, paniğe kapılan Cemil "kötülük yapmadım," diye bağırarak, kendini boşluğa bırakır; ölmüştür. Son hikâye **Ne Güzel Dünya**'da bir anne, kucağında bebeği, yanında onüç yaşlarında oğlu, bir bayram sabahı, Kadıköy'den Yakacık'a giden ilk otobüse binmişlerdir; yazar, genç kadının ürkeklik ve yalnızlığında, Ankara'da olduğu arife gününün hareketli yaşantılarını anımsar.

SESSİZ EV ● Orhan Pamuk'un Madaralı Ödülü'nü kazanan romanı (1983) ● Roman Gebze'ye bağlı Cennethisar'da eski, büyük, sessiz bir evde başlar. Evin sahibi yaşlı, yalnız, acılı bir kadındır: Fatma Hanım. Evin bütün işlerinden Cüce Recep sorumludur. Büyükhanımı yedirip içirmek, kaldırıp yatırmak, bulaşıkları yıkamak, evi silip süpürmek, çarşıya gidip gelmek hep onun görevidir. Büyükhanımın üç torunu bir hafta kalmak üzere yarın buraya geleceklerdir. Bunun için evde yapılması gereken hazırlıklar tamamlanmıştır. Fatma Hanım gece yatağında torunlarını düşünür, onlarla neyi, nasıl konuşacağını tasarlar. Sonra zihni geçmişe dalar. Ölü kocası Selahattin Beyi anımsar. Bir film şeridi gibi yaşamı gözlerinin önünden geçer. Doktor Selahattin Bey özgür düşünceli bir kişidir. İttihat ve Terakki yönetimini beğenmez. Bundan ötürü, Talat Paşa'nın da baskısıyla İstanbul'dan ayrılmak, Gebze'ye gitmek zorunda kalmıştır. Şimdi Fatma Hanımın oturduğu ev işte o sürgün yıllarında yapılmıştır. Belirlenen günde torunlar gelirler. En büyükleri Faruk tarihçidir, üniversitede doçenttir. Nilgün toplumbilim öğrencisidir, devrimcidir. Metin lisede okumaktadır. Amerika'ya gidip orada zengin olmayı kurmaktadır. Konuşmalar sürerken Recep sofrayı kurar. Yemekten sonra Faruk'la Nilgün uzun bir söyleşiye dalarlar. Metin kapağı dışarı atar, arkadaşı Vedat'ı arayıp bulur. Birlikte zengin çocuklarının oluşturduğu topluluğa katılırlar. Metin onlar arasında karşılaştığı Ceylan adlı kızdan pek hoşlanır. Ertesi gün Büyükhanımla torunları Selahattin Beyin mezarına giderler. Dua ederler. Fatma Hanım kendini tutamaz, ağlar. Torunlarının duyarsızlığına üzülür. Faruk Gebze Kaymakamlığının arşivinde araştırma yapar. Eski gazete ve dergilerle mahkeme dosyalarını incelemeye girişir. Bundan büyük bir tad alır. Amacı, yörenin geçmişini gün ışığına çıkarmaktır. Akşamleyin yemekte o gün okuduğu belgeler üzerinde tartışırlar. Metin her gün çılgınlar gibi gezip eğlenir.

Yiyip içer. Sarhoş olduğu bir sırada Ceylan'a sevgisini açıklar, ama kız oralı olmaz. Recep evdeki işleri bitirdikten sonra geceleyin gezmeye çıkar. Yalnız başına sokaklarda dolaşır. Gençlerin boyunun kısalığıyla eğlenmesinden çekinir. Recep'in yeğeni Hasan sağcı bir teröristtir. Örgüt arkadaşlarıyla geceleri yollara, duvarlara afişler asar, sosyalizmi, komünizmi kötüleyen sözler yazarlar. Gündüzleri tehditle ve uydurma makbuzla esnaftan para toplarlar. Hasan Nilgün'ün çocukluk arkadaşıdır ve ona eğilim duymaktadır. Kız bunu sezer, ama Hasan'a yüz vermez. Her sabah erkenden bir kitapla kıyıya gider, orada hem okur, hem de denize girer. Dönüşte bir Cumhuriyet alır. Hasan onu izler ve solcu olduğunu anlar. Durumu arkadaşlarına açar. Onlar böyle bir kıza ilgi duymasını hoşgörmezler. Kızarlar. Aralarında anlaşırlar: Kızın yolunu kesecek ve ona bir kötülük yapacaklardır. Hasan denizden dönerken Nilgün'ün karşısına çıkar. Amacı, arkadaşlarının kurduğu planı ona bildirmektir. Fakat Nilgün onu dinlemez, "Pis faşist!" diye bağırır. Bunun üzerine Hasan'm tepesi atar, kızı sokakta kıyasıya dövüp kaçar. Nilgün'ü Recep'le eczacı hanım eve götürürler. Eczacı hastaneye yatırılmasını önerir, ama Nilgün razı olmaz. Oysa yüzü morarmıştır, vücudu çürükler içindedir. Geceleyin üç kardeş toplanır, gündüz olup bitenleri konuşurlar. Ertesi gün İstanbul'a dönmeyi kararlaştırırlar. Sabahleyin Recep torunlarının kararını Büyükhanıma haber verir. Gençler kahvaltıdan sonra yukarı çıkıp onunla vedalaşacaklardır. Kahvaltıdan kalkınca Nilgün'ün başı döner, midesi bulanır. Gidip uzanır. Durumu gitgide ağırlaşır. Sonunda beyin kanamasından ölüverir. Gençler şaşarırlar, üzüntüden ne yapacaklarını bilemezler. Büyükhanım ise yukarda gelip onların vedalaşmasını bekler. Recep'i çağırır, ama o da gelmez. Aşağı inmeye çabalar, beceremez. Yatağına uzanır, yorganını başına çeker. Ev tam bir sessizliğe bürünmüştür. Hasan istasyona gider. Büfeden aldığı gazeteleri merakla, kaygıyla gözden geçirir. Nilgün'le ilgili bir haber çıkıp çıkmadığına bakar. Trene binerek Cennethisar'dan ayrılır.

SESSİZLİĞİN İLK SESİ • Adalet Ağaoğlu'nun hikâye kitabı (1978) • İki bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde 1975 1976 tarihli altı hikâye var: **Sen Ey Kutsal Işık'**ta iyi, yoksul insanlar için, kent dışında iki yüz hanelik yeni bir mahalle kurulmuş, bir de kilise yaptırılmıştır. Kilisenin, sağlanan mumlarla pırıl pırıl olmasına karşılık, mahalle ışıksızdır. Kilise deposundan çaldığı mumları evlere üleştiren mum dağıtıcısı, yerleşme merkezinin Büyük Işık Kumandanı'dır, halkın göz bebeğidir; ölünce heykeli dikilir, mum hırsızlığı bilinmesin diye de, heykele kazılan adı Büyük Kumandan olarak kısaltılır. Büyük Kumandan anıtı, bütan gazıyla ışıklandırılınca, mahalle halkı gaz tüpünde yemek pişirmeye, çamaşır kaynatmaya başlarlar. Gaz masrafı gittikçe çoğalmış ve belediye başkanı neden sonra durumun farkına varmıştır. **Muz** hikâyesinde, hükümet değişince müsteşarlık-

tan müşavirliğe alınmış Baha Çamlıdere, yapacak işi olmadığından, aklını apartmanlarına gelip giden bir muz satıcısına takar, kendisi başa çıkamayınca, muzcunun apartmanda satış yapmasını önleme işini kapıcıya havale eder; hiç yoktan çıkan kavgada kapıcı ölmüştür. **Teşekkür Ederim**'de, onarılacak iki çift pabuçla geldiği Mahmut Usta'nın dükkânını kapalı bulan yazar, elindeki torbayı nereye bırakacağını düşünürken, "teşekkür ederim"siz konuşmayan kibar, nazik ustanın hayatının yorumunu yapar. **Eskiden Bir Sabah**'ta bir kitabevi sahibini beklemekte olan biri, raflardaki kitaplara bakarken, kucağında koskoca bir kitap yükü, içeri giren bir delikanlının arkadan toslamasıyla tezgâhın üstüne kapaklanır. Hikâye, delikanlının özür bile dilemeyişinin nedenlerini araştırıyor. **Yan Kapı** anlatıcının yıllardır gördüğü ve sosyalist bir ülkenin elçilik binası olan ana yapıda değil de onun az berisindeki küçük ek yapıdadır. Hikâyenin konusunu, anlatıcının bir birleşme evi gibi gördüğü o küçük yapının yan kapısından çıkan güzel bir kızın hayatına ilişkin yorumlar oluşturuyor. Birinci bölümün son hikâyesinde Sakine onbeş yaşındaydı, Kadir Çiçek'le evlenmişti. Kadir'in o tarihte biri üç yaşında Sefer, biri biraz daha büyük Hasan adında babasız, anasız iki kardeşini Sakine büyüttü. Sakine'nin de biri kundakta, üç çocuğu var. Şimdi Hasan, gerilim hattı çarpmasından ölmüş, bu işde ihmali olabileceği düşünülerek Kadir tutuklanmıştır. Cenazeye gelen Arif Amca, ki Kadir'in ağabeysidir, zengin bir kişi olduğu halde, o güne kadar aileye hiçbir yardımda bulunmadığı için, Sakine ve Sefer tarafından soğuk karşılanır. **"Bi Sevmekten, Bi Ölümden"** nasipsiz, iki duyguya da ömrü boyunca kapalı Arif, Hasan'ın gömülmesinden sonra, artık hiç mi hiç istenmediğini anlayarak hemen çekip gitmek zorunda kalır. 1977 tarihli ikinci bölümde de altı hikâye var: **Hüzzam Mavisi**'nde Adalet Ağaoğlu, kardeşi, tiyatro yazarı, hikâyeci, şair Güner Sümer (ölm. 1977)'in yaşamöyküsünü olanca sevgi ve acısıyla anlatıyor. **H** hikâyesinde 1969 Temmuz'unda radyodan üç astronotun, aya ilk insan ayağını bastıracak Apollo 11 yolculuğu izlenirken, hikâye kahramanı, ay modülünü anakabinle kenetleyebilen insanların birbirlerine uzak oluşlarının, telefonlarda birbirine ulaşamayacak seslerin, birkaç düğmeye basılarak gerçekleştirilemeyecek insan kenetlenmelerinin üzüntüsünü yaşar. A'dan H'ye kadar harf dizisinde bütün tanıdıklarına tek tek telefon açsa, birçok engel düşünce yüzünden bu kaynaşma sağlanamayacaktır. Sonunda sokaklarda kalabalıklara karışır, herkesle aynı anda, aynı yerde bir H olmuştur. **Akşamüstü** bir torunla büyükbaba kaynaşmasının hikâyesi. **Kulak Tıkaçları**'nda deliksiz bir uykuya hasret hikâye kahramanı, kulak tıkaçlarıyla gürültüleri duymaz olursa da, sokaklardaki çarpışma ve patlamaları önleyememiş, tıkaçları kullanmaz olmuştur. **Nerde O Eski Ölümler**'de biri hasta, biri refakatçi iki kardeşin, işi gülmelere bırakarak yaklaşan ölümü unutma çabaları anlatılıyor. Avuçtaki kardeş nabzında **Sessizliğin İlk Sesi** son hikâyede duyulacaktır.

SEVDA PEŞİNDE ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1912) ● İstanbul'da Heybeliada'da bir intiharla başlıyor. Nezihi'nin karısı Aynınur, bir gün, çocukluğunda okula giderken uzaktan tanıdığı Ali İlhami ile karşılaşır; kendisine rahat bir hayat sağladığı halde kocasına yıllar yılı ısmamadığını anlamış, birdenbire ondan soğumuştur. Aynınur, Ali İlhami ile önce Beyoğlu'nda bir dişçide, sonra kocasının bazı şeylerden şüphelenir gibi olması üzerine, İlhami'nin sütninesi Naciye Kadın'ın İstanbul'daki evinde buluşmaya başlar. Gizli aşkı çıkmaza girince de, ardında bir çocuk bırakarak, intihar eder. (MN/3)

SEVGİ BAĞI ● Burhan Günel'in hikâye kitabı (1974) ● On hikâye. **Tren**'de iki delikanlı, Ankara'ya yakın bir yerde yolda kalmış bir trenin yolcularına yiyecek yetiştirip satmak telâşları içindeler. **Bayramlardan Kalan**'da ilkokul dördüncü sınıfta bir çocuk, annesiyle babasına götürülmek üzere, dayısının yanında, trendedir. **Üç Ali**'den ikisi, âdi bir İstanbul meyhanesindeki ucuz şaraptan sarhoş, bir bahçeden karanfil koparmak isterlerken, onaltı yılın bekçisi üçüncü Ali tarafından yakalanırlar. Adaşlarının kötü bir niyetleri olmadığını anlayan bekçi, onlarla dost olur. **Saat** işsiz, yaşlı bir adamın tek serveti olan, dededen kalma cep saatidir, gece uyurlarken çalınmıştır. **Sevgi Bağı**'nda iki oğulları bırakıp gitmiş bir karı kocanın hüzünleri dile getiriliyor. **Tozlu Zamanlar**'da yoksul bir kadın, bir taksi gelirken, çocuklarını karşıya koşmaya zorlar, çiğnetir onları. Geçimi, suçsuz şoförden polislerin kopardıkları parayladır. Bu kez, polisler, yaşlı şoföre, kadını beşyüz liraya razı ettiklerini söylerler, oysa ikiyüzelli liraya kandırmışlardır kadını. Ama şoför, olayı örtbas etme parasını polisler aracılığıyla değil de, bizzat kendisi verir kadına. Beşyüz lira vermiştir. ***Hayatımın Yarım Günü** hikâyesinde sekiz yıllık bir öğretmen, Emekli Sandığı'ndan borç alma işlemleri peşinde, ilgili dairede bürokrasi güçlükleriyle karşılaşır. **Uyanmadan** askerden gelmiş bir oğulun üzerine anne ile kardeşlerin titremelerinin öyküsü. **Kaçarken**'de karısı evde lohusa yatağında, köy köy dolaşıp vergi toplayan kâtip Hasan Efendi, köy muhtarının da katıldığı bir oturak âleminde jandarmaların baskınına uğrar. **Konuk** gelmiş bir kardeşe karşı ağabeyin duyduğu yakınlık, son hikâyenin özü oluyor. Bir yaşantı birliği, büyüğü küçüğe bağlamıştır.

SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM ● Latife Tekin'in romanı (1983) ● Bir ailenin yaşamını konu alan roman, Huvat Aktaş'ın mavi bir otobüsle Alacüvek köyüne gelmesiyle başlar. Köylüler ilk kez gördükleri otobüse korkulu ve meraklı gözlerle bakarlar. Uzun süre alışamazlar ona, ama alışınca da her yere onunla gitmeye kalkarlar. Huvat daha önce de köye soba, lamba, kuyu motoru getirmiş, yine köylülerin şaşkın bakışlarıyla karşılaşmıştı. Bir gün radyoyla gelince, köylüler korkudan evlerine kapanmış, günlerce dışarı çık-

mamışlardı. Fakat günün birinde şehirden al yanaklı, açık başlı, ak tenli bir kadınla çıkagelince büsbütün yadırgarlar. Kadının elini, yüzünü, giysilerini merakla gözden geçirirler. Kadın bu aşırı ilgiden sıkılır, günden güne zayıflar. Köyde baş gösteren birtakım terslikler onun uğursuzluğuna yorulur. Bundan dolayı onu bir ahıra kapatırlar. Altı ay kadar orada kalır, karabasanlar görür, bağırır. Sonunda çektiği ağrılar diner, bir kız çocuğu doğurur. Bunun üzerine köylüler onun da kendilerinden ayrı bir yaratık olmadığını anlarlar. Bebeğe törenle Nuğber adını koyarlar. Zamanla köy yaşamına uyan Atiye, becerisiyle çevresini şaşırtır. Köyün sayılan kişilerinden biri olur. Kocasının getirdiği dikiş makinasıyla kadınlara, çocuklara giysiler diker. Nuğber'den sonra dört çocuk daha dünyaya getirir: Halit, Seyit, Mahmut, Dirmit. Huvat'ın şehirden köye gelmesi uzayınca köylüler dedikodu yaparlar. Söylentiye göre, Huvat, Gigi köyünde bir Ermeni kadını dost tutmuş ve din değiştirmiştir. Atiye buna inanmaz, ama sonunda büyük oğlu Halit'i göndererek Huvat'ı getirtir. Huvat bir süre sonra nikâh tazeler, abdest alarak namaz kılmaya başlar. Evden dışarı çıkmaz. Fakat harekete, gezmeye alıştığından çok durmaz, gitmeye karar verir. Oğullarından Halit ile Seyit evlenmek isterler. Halit annesinin bacılığının kızı Zekiye ile evlenir. Bu sırada Alacüvek köyü Akçah adını alır. Dirmit ilkokula gönderilir. Okulda öbür öğrencilerden ayrı kişilik gösterir. Bu yüzden onun cinlere karıştığı söylenir. Çocuklar onunla oynamazlar. Köylüler onu taşa tutarlar, döverler. Eşinin çağrısı üzerine gelen Huvat büyüklere çıkışır, küçükleri pataklar. Giderken Atiye'ye şehire taşınacaklarını, hazırlanmasını bildirir. Atiye eşyaları toparlar. Huvat bir kamyonla gelerek aileyi götürür. Dirmit yatak denkleri arasında yol boyunca ağlar. Şehire varınca oranın yaşamına da uyamaz. Okuldan kaçıp eve gelir, sızlanır. Yeni çevresine yavaş yavaş alışır. Huvat şehirde işsiz kalır. Evde ne varsa satmaya başlar. Yol müteahhitliği yaptığı paralı günleri özlemle anımsar. Bir gün kara, uzun sakallı biriyle eve gelir. Adam sabahlara kadar yeşil kitaplar okur. Huvat etkilenip ağlar. Giderek o da onun gibi sakal bırakır, tespih çeker. Yeşil kitaplar okuyarak önüne gelene vaaz etmeye başlar. Karısı ile kızı başlarını örterler. Mahmut'la Dirmit cami mektebine gönderilir. Huvat çalışmayı bırakır. Evi Halit'le Seyit geçindirirler. Atiye hastalanır, yatağa düşer. Vasiyette bulunur. Kocasının sakalını kesmesini ister. Çocuklar bir sabah annelerinin gülerek uyandığını görürler. Artık iyileşmiştir. Huvat onun isteklerini yerine getirmiştir. Sevinçlidir, ama sakalını kestiğine pişmandır. Mahmut okuldan ayrılır, inşaatta çalışır. Seyit'in elektrik kaynağından gözleri bozulur. Uzun süre yataktan çıkamaz. Halit işsiz kalır. Babası yine gün boyu yeşil kitapları okuyup üfler. Nuğber, ondan gizli, komşuya dikişe gider. Zekiye ikinci çocuğunu doğurur. Oturdukları evin kirası çok geldiğinden ailece tek odalı bir yere taşınırlar. Yoksulluktan Seyit'in iş aletlerini satmak zorunda kalırlar. Halit yeni işinden kazandığı paranın bir

kesimini kendine ayırmak isteyince babasıyla tartışır. Mahmut sık sık iş değiştirir. Atiye kahve falına bakmayı öğrenir. Ünü kısa zamanda çevreye yayılır. Bir gece düşünde Hızır'ı görür. Hızır onu öperek sırtını sıvazlar. Kadın berberinde çalışmaya başlayan Mahmut annesiyle kardeşlerinin saçlarını yapar. Güzün Halit askere gider. Seyit iyileşip yataktan kalkar. Zekiye eve kurulan bir tezgâhta halı dokumaya başlar. Seyit iş ararsa da bulamaz. Sonunda Çamur Hasan'ın yandaşı olur. Hasan onun beline bir tabanca takar, işin inceliklerini öğretir. Seyit gitgide haraçla geçinen bir zorbaya dönüşür. Topladığı paraların bir bölümünü yoksullara dağıtır. Dirmit okumaktan başka bir şey düşünmez. Çalışkanlığıyla çevrede dikkati çeker. Kimi anne babalar onu çocuklarının yardımına çağırırlar. Okuldan ailesine takdirnameler gelir. Mahmut sarışın bir kıza âşık olur. Seyit, annesinin isteği üzerine, düzgün bir iş tutar, inşaatçılığa döner. Tutunabilmek için fiyat kırar, bazı oyunlara başvurur. Öteki inşaatçıları kızdırır. Kahveden çıkarken onu bacağından yaralarlar. Epey yatar, güçlükle iyileşir. Dirmit büyüyüp genç kız dönemine girince, töre uyarınca, annesinden iyi bir tokat yer. Hastalanır. İyileşince dikbaşlı bir kız olur. Huvat gitgide kitaplarına gömülür. Çocuklarının kendisine bakmayacağını düşünüp dört elle dine sarılır. Bilmeden bir sokak gösterisine katılır. Gençler onu yakalayıp yüzüne tükürürler. Bu olaydan sonra hocalara güvenini yitirir. Kitaplarını rafa kaldırır. Atiye yeniden hastalanıp yatağa düşer. Bezgin ve bitkindir, ölmek ister. Neyse ki bir gece aşırı terleyerek kendine gelir. Ölmediğine sevinir. Şimdi tek derdi Nuğber'i evlendirmektir. Bunun için falcılara, büyücülere gider. Sonunda, bir gün Nuğber'in kısmetlisi evin kapısını çalar. Dirmit genç kızlığa adımını atarken annesiyle sık sık tartışır. Parkta dolaşır, kitap okur, şiir yazar. Bu yüzden ailesiyle çatışır, bunalım geçirir. Halit, babası gibi, şalvar giyip sakal bırakır, yeşil kitaplara gömülür. Huvat ise, kitaplardan yüz çevirince, suya düşkünlük gösterir. Bütün gün açık havada denizi seyreder. Gençlerle top oynar. Spor toto kuponları doldurur. Atiye bir daha hastalanıp iyileşir. Nuğber uzun saçlı bir gençle evlenir. Damat ayrı bir eve taşınır. Atiye son kez hastalanır. Öksürüğe tutulur. Burnundan kan boşanır. Ölür.

SEVGİ-SİZLER ● Nursen Karas'ın hikâye kitabı (1967) ● On hikâye. İlk hikâye **Bulduk**'ta, getirildiği evde, bağırsağı çıkmış, ölümünü bekleyen bir kedi yavrusu, başına gelenleri anlatır. **Güldürmek İçin**'de bir ilâç fabrikasında çalışan, kimyager bir genç kızın hazırladığı "iyilik suyu" her zaman aksi, ters kişilerde iyimser, olumlu sonuçlar vermiştir. Üçüncü hikâyede kâbuslu bir **Uyku,** bilinçaltı birikimlerini dışarı vurur. **Kalıpsız Deve,** bir genç kızın Kız Sanat Enstitüsündeki öğrencilik anılarıdır. **Anlayamazsın**'da trende bir kız, karşısında oturan delikanlıya bakarak, onunla sevişme, evlenme hülyaları kurar. **Korkutan Kara Karga** hikâyesinde gene "bir

kız, uzak kuytu yerlerde tek başına oturmuş, yeniden yeniden düşler anlarını." **Ağlayan Nar** hikâyesi, bir delikanlının, sevdiği kızla değil de bir başkasıyla evlenmesinin, kendisinde ve sevilen kızda yarattığı hüznü çözümler, ki kitabın en iyi hikâyesi sayılabilir. **Söylenmemiş Ninniler'de**, ancak bir ameliyatla, o da ölü, doğum yapan bir kadının acıları dile geliyor. Kitaba adını veren hikâyenin konusu; bir evlilik yıldönümünde kocanın, karısını hiç düşünmeyerek, her akşamki içkisine dalması ve bu kabalığın, kadında yarattığı hayal kırıklığıdır. Sonuncu hikâye (**Bir İnce Söğüt Dalı**), kocası askerde öldü diye, kocasının kardeşiyle evlendirilmiş, Maraş'ın Çallı köyünden Raziye'nin öyküsüdür: İlk kocası Bahri, askerden dönüp gelince, öldürür suçsuz Raziye'yi.

SEVİYE TALİB ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1910) ● Avrupaî fikirlerle yetişmiş olan Fahir, muhafazakâr bir kadın olan halasının kızı Macide ile evlenir. Macide bir taraftan kocasının istediği gibi bir kadın olmaya çalışırken, diğer taraftan da annesinin baskısından kurtulamaz. Fahir, biraz da evinden kaçmak gayesiyle İngiltere'ye gider ve orada felsefe okur. Meşrutiyet'in ilânı üzerine, Fahir heyecanla İstanbul'a döner. Türk inkılâbında en esaslı değişmelerin, kadını değiştirmekle başlayacağına kanidir ve karısını kıyafetinden başlayarak değiştirir ve yetiştirir, onu annesinin tesirinden tamamen kurtarır. Karı koca, kadınlı erkekli eğlencelere katılırlar. Bu arada, Fahir'in eski çocukluk arkadaşı Seviye ile de karşılaşırlar. Seviye, devri için çok cüretkâr bir harekette bulunmuş ve herkesin ilgisini çekmiştir. Kocasıyla anlaşamayan Seviye, kendisine piyano dersi veren, Cemal adlı Macar asıllı bir sanatkâra gönlünü kaptırınca, kendisini boşamak istemeyen kocasını terkederek, sevdiği erkekle nikâhsız oturmayı kendi ahlâk anlayışına daha uygun bulmuştur. Seviye, önce hakkında yapılan dedikodular, sonra da tesadüflerin yardımıyla Fahir ve Macide'nin hayatına girer. Fahir âşık olduğu Seviye ile karısı arasında kalarak asabî bir buhran geçirir ve arkadaşı Numan'la Mısır'a gider. Mısır'da ise Evelin isimli bir soprano, hayatına karışır. Fahir, Seviye'den uzaklaşmanın bir faydası olmadığını anlayarak İstanbul'a döner. Seviye bu arada kocasından ayrılmış, Cemal'le evlenmiştir. Fahir, Seviye'ye sahip olmak arzusunu yenemez ve Cemal'in evde olmadığı bir gece emeline nail olur. Artık aşkının yanı sıra bir de vicdan azabı vardır. Kendisini tamamen yıkılmış hisseder ve 31 Mart olaylarında âsilerle mücadele ederek ölür; aslında bu bir intihardır. ● Özet, roman üzerine en geniş değerlendirmenin bulunduğu şu eserden alındı: Doç.Dr. İnci Enginün, **Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi** (1978).

SEVMEK DİYE BİR ŞEY ● Tarık Dursun K.'nın hikâye kitabı (1965) ● Kitaba adını veren ilk hikâyede bir pastanede oturan bir çiftten erkek, iç

monolog halinde kadının iç dünyasını çözümler. Beraberlikleri arada sırada kısa soru-cevaplar ve ufak hareketlerle kesilerek birleşen bakışlar, kaçırılan bakışlarla sessiz sürüp gitmektedir. Kadın, ilişkilerini koparmaya kararlıdır, erkekten bıkmıştır, uzak bir dünyadadır. Pastaneden birlikte çıkar ve ayrılırlar. İkinci hikâye (**Adı Yalnızlıktı**) bir olaydan hareket etmez de, eşyalarına artık el değmeyen bir odayı tasvir yoluyla bir yalnızlığı çözümler. **... den Sonrası, ... den Öncesi** başlığını taşıyan üçüncü hikâye ve kitabın diğer hikâyeleri, ayrı ayrı yalnızlıklardan gelen bir çiftin beraberlik dönemlerini güçlendirmiş cinsel ilişkilerin ayrıntılarına açılır; öyle ki, bu kitaba, ilk hikâyesindeki pastanede sona eren bir aşkın, gece sevişmelerinden dilimler halinde bölüm bölüm karanlık, kesik öyküleniş de diyebiliriz. ● Başına Fahir Onger'in yazdığı bir yorum eklenmiş olan eserde Tarık Dursun, öbür kitaplarında raslanmayan, Türkçeyi zorlayan özel bir dil ve anlatım kullanıyor.

SIĞINAK HİKAYELERİ ● Feyyaz Kayacan'ın hikâye kitabı (1962) ● İçindeki yedi hikâyesiyle eser, hikâyeciliğimizde yeni bir atılımdır. 1954-1956 yıllarında yazılmış hikâyelerde olaylar, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Londra'da geçer. İlk hikâye **Sığınak**'ta karısı York'a gitmiş, "cepleri boş zamanla dolu" bir genç her gün, karşılarındaki kütüphaneye gider. Kütüphane "günlerinin mezbahası" olmuştur, "can sıkıntısının satırıyla günlerinin kellesini" orada bir bir uçurup durur. Alarm çaldıkça doluştukları sığınakta halk, tepelerinde uçuşan bombaların gümbürtüsü, savaş korku ve tehlikeleri ortasında hayata sarılmışlıklarını, yarınların ümidini sürdürür. Sığınağa sığınanlardan **Şair Alvin, Postacı Kızı Vera, Tütüncü Gareth,** ayrı ayrı birer hikâye başlığı ve kahramanı oldukları kadar, gerçekle gerçeküstü bir hayatı birbirlerinde ve iç içe yaşarlarken, yazarın zarif buluşları, bol mecazlı dili, Türkçeye katkılarda bulunan değişik ve şaşırtıcı anlatımı sayesinde bir masal havasına bürünür, tatlılaşır ve bize yaklaşırlar. ● Kitap, 1963 Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü'nü kazanmıştır.

SIĞIRCIKLAR ● Yaman Koray'ın romanı (1967) ● Sonbaharda Erdek dolaylarında işçiler çoğalır; zeytinlerin toplanması geciktirilmemelidir, çünkü sığırcıklar üşüştüler mi ürünler harap olur. Bu yüzden süratle çalışan işçiler, Erol Beyin zeytinliğini bitirince hemen Yunus Beyinkine geçmişlerdir. İşçi Musa, hastalanan karısını Erdek'e hastaneye götürmek için kâhyadan izin isterse de alamaz. Kâhyanın oğlu Mahmut, Musa'nın kızı Zarife'ye göz koymuştur; Zarife ise askerden yeni dönmüş, kimsesiz bir genç olan Şeref'i sevmektedir. Bunu bilen Mahmut, haince planını gerçekleştirmek için, babasından istenen izni sağlar. Musa, karısını alıp gidince Mahmut, adamlarıyla birlikte Şeref'le Zarife'yi bir arada yakalar. Bağlanan Şeref'in gözü önünde Zarife kirletilir, dağa kaldırılır. Şeref ve Musa kızcağızı dağ-

da bulurlar. Musa tarafından öldürülmeleri son anda önlenen suçlular, adalete teslim edilir. Şeref her şeye rağmen Zarife ile evlenir. ● Her iki zeytinlik sahibinin hak ve emek anlayışları, işçilere karşı davranışları birbirinden farklı olduğu için, birinci bölümde neşeli, ümitli ilerleyen eser, ikinci bölümde trajik bir havaya bürünür. Erdek zeytin bahçelerinde sıyırıcı ve toplayıcı işçilerin gündelik çalışma hayatlarını tasvir etmesi, romanın başlıca özelliğidir.

SINIF ARKADAŞLARI ● Cevdet Kudret'in romanı (1943) ● Ayşe, İşkodra'lı Mustafa Paşa konağına 1863'te onbir yaşında iken bahçıvan yamağı olarak girmiş, sonradan maliye şubelerinden birine tahsildar olmuş ve Paşa'nın hediye ettiği, Fatih'ten Cibali'ye inen Otlukçu Yokuşu'ndaki eve yerleşmiş İbrahim'in üvey kızıdır. İbrahim, ilk karısının ölümü üzerine dul bir kadınla evlenmişti; Ayşe bu kadının kızıdır. Üvey baba, daha ondördünde iken Ayşe'yi ilk isteyene verir. Damat Abdullah, babası öldüğü için okula gidememiş, daha sonra annesi de ölünce büsbütün kimsesiz kalmış,-yirmiiki yaşında bir kunduracıdır. Üvey babanın, Ayşe'nin boğazından, bakımından kurtulmuş olma sevinci uzun sürmez. Aradan sekiz sene geçmemiştir ki, Birinci Dünya Savaşı patlar (1914). Kunduracı Abdullah askere alınınca, henüz ilkokula başlamış, yedi yaşındaki tek çocuğu Süleyman'la yalnız ve desteksiz kalan Ayşe, tekrar cimri üvey baba evine dönmeye mecbur olur: Askerdeki kocası Abdullah'ın bir teyzesi, bu teyzenin biri doktor, biri kaptan iki oğlu varsa da, varlıklı aile Ayşe'yi ve Süleyman'ı korumamışlardır. 1918 yılında üvey baba, altmışaltı yaşında ölünce, hep kilitli tuttuğu kilerin, karısından, üvey kızıyla Süleyman'dan kaçırılmış, esirgenmiş yiyeceklerle dolu olduğu görülür. Açlık tehlikesinin uzun bir süre için önlenmiş olması, ailenin en büyük mutluluğudur. Bir ara Abdullah, Musul'a gidecek olan kıtası İstanbul'da konaklarken iki geceliğine, eve izinli gelir. 1918 baharında üç gün üç gece sürmüş Fatih yangınında evleri yanınca büyükanne çıldırır, akıl hastanesine kaldırılır. Ayşe, oğluyla yerleştirildiği Fatih medreselerinden birinde bir hafta kadar kaldıktan sonra Horhor'da eski mahallesinde iki odalı bir kira evi bulur, çocuğuyla oraya taşınır. Daha önce darda kalıp sattığı kendi evinden artma birkaç kuruşla daha bir süre geçinecektir. Kapalıçarşı'da yağlıkçılara dikiş diker, derken kocası Abdullah'ın Musul'da öldüğü haberini alır. Acılı günlere geleceğin ümidiyle katlanan Ayşe, yetim oğlunu okutur: Süleyman, İstanbul Sultanî'sini (1925), sonra da Edebiyat Fakültesini bitirip Kayseri Lisesi edebiyat öğretmenliğine atanır. ● Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke yılları İstanbul'unun orta halli aileler için dahi çetin hayatından sert kesitler veren romanın adı, arada ayrı bölümler halinde Süleyman'ın onüç sınıf arkadaşının hayatlarını da anlatmasından geliyor. Süleyman'ın Kayseri'deki hayatı, yazarın **Havada Bulut Yok** (1951) isimli ikinci romanına konu olmuştur.

SIRTLAN BAYIRI ● Behiç Duygulu'nun hikâye kitabı (1963) ● Dokuz hikâye. İlk hikâyedeki **Karışık Yollar,** aşkın çapraşık duygularıdır: Fili adındaki bir kızın, kendisine candan bağlıhğında, biraz avare ruhlu anlatıcı, kendi yerini tam belirleyemeyişin tedirginliği içindedir. **Çağımızın Çocukları'**nda üç kişi (anlatan, arkadaşı Selim ve Selim'in dayısı) bezgin-sıkıntılı, bir boşluk duygusuna saplanmışlardır. **Bugün Pazar'**da ise, anlatan, önceki boşluğun tam karşıtı bir dolgunlukla gündelik hayatın ve tabiatın yaşama sevincine katılır. Dördüncü hikâyede anlatan, elinde valiz, gene yollardadır; bir otobüs yolculuğu onun için **Bir Sevinç Bir Üzüntü** olur: Seyrek ağaçlar, kurak dereler, sıska inekler gördükçe üzülür; bereketler, bolluklar, güzellikler gördükçe sevinir. **Dağda Hayat** bir dağ otelinde, oda arkadaşı Nick'le paylaşılan karlı, kayaklı yaşantıların öyküsü. **Bir Yolcu,** anlatanın yalnızlığını bölüşecek tek arkadaştır; ne yazık ki olduğu sanılan yerlerde bir türlü bulunamaz. **Bir Yaz Gecesi'**nde hikâyeci, anılara gömülür; Birgi yolunda dolaşmalarını, bir bataklığa benzettiği tekdüze hayatından nasıl sıyrılabileceğini düşünür. **Susmak, Susmak Hep...** hikâyesinde, karşısında iş adamı kocası, bir kadın konuşur boyuna ve adam, bir cenderede bunalmış, geceye caddelere atar kendini. Sonuncu hikâyede, sanatçı olmak isteyen bir genç, **Sırtlan Bayırı'**ndan uçuruma atlayıp intihar etmek istemiş, öldü bilinmiş, ölmemiş, kayıplara karışmıştır. Neden sonra bir arkadaşına yazdığı, kimseye bahsetmemesini istediği bir mektupta yok oluşunun nedenlerini açıklar; yurt dışındadır, fakat nerede belli değil.

SIRTLAN PAYI ● Atillâ İlhan'ın romanı (1974) ● Eser bir yandan 27 Mayıs 1960 devrimini izleyen siyasal panoramayı çiziyor, bir yandan da Balkan ve Birinci Dünya Savaşları ile İstiklâl Harbi olaylarından kesitler veriyor. 1960 Temmuz'unda bir gece İstanbul'da Emirgan'daki evinde bir enfarktüs geçiren emekli albay Ferid Bey'dir romanın odak noktası. Çanakkale, Gazze (Filistin) ve İstiklâl Savaşı gazisi, yetmiş yaşında Miralay Ferid, bu kriz gecesinden ölümüne kadarki zaman içinde (Temmuz - Ağustos), İmparatorluğun ve Millî Mücadele, Mütareke yıllarıyla yakın tarihimizin hesaplaşmasını yapar. Miralaya bakan kardiyolog Dr. Sevim Mertoğlu; Sevim'in yoksul ezik çocukluğundan gelme hınçlarını gizli ve ahmakça tutkunluğuyla ödeyen eczacı İhsan; Miralay Ferid'in nazlı eşi Ruhsâr; Miralayın kız kardeşi, erkek tabiath Hayrun (ki 27 Mayıs 1960 devriminde başlıca müdürlerinin tutuklanması ve bir tanesinin, Seyit Sabri'nin İtalya'ya kaçması üzerine Akın Limited Şirketi'nin başına geçmiştir); Hayrun Hanım'ın kızı ve Miralay dayısının sevgilisi Suat; Millî Mücadele yıllarında Miralay gibi "Teşkilât-ı mahsusa"dan doktor Hayrullah; kaymakam Hüsamettin; Dahiliye Vekâleti mübeyyizlerinden, âdi ruhlu Rıza Muhittin (ki sonlara doğru Dr. Sevim'in üvey babası çıkar); II. Abdülhamid'in "sabık Paris sefîri"nin kızı Gülistan Satvet.. şaşırtıcı ve tipik hayatlarıyla, romanın

gerilimini artıran kişilerdir. Çanakkale'de Mustafa Kemal Paşa'yı da tanımış, veliaht Vahdettin'in Almanya seyahatinde (1917) Kemal Paşa'nın maiyet subayhğını da yapmış olan Miralay Ferid, Gazze'de çarpışırlarken mülâzım (teğmen) İhsan'm şehit oluşunu gördü. Şairdi bu genç; Manastır'lı asker Salih Paşa'nın oğluydu, ihtiyat zabiti (yedek subay) olarak cepheye hareketinden iki gün önce Ruhsâr Hanım'la evlenmişti. Miralay Ferid, İstanbul'a dönünce Salih Paşa'yı buldu, ona şehit oğlunun emanetlerini teslim etti ve Paşa'nın konağına gide gele genç, güzel Ruhsâr Hanım'ı, Gazze'deyken, mülâzım İhsan'daki fotoğrafından, Mülâzım'ın okuduğu mektuplardan ve anlattıklarından tanıyordu. Mitralyoz çaprazına düştükleri o sabah, koşup da mülâzım İhsan'ı kurtaramayışının nedeni, belki de Ruhsâr Hanım'la böyle uzaktan dolu oluşuydu ve Miralay Ferid, bu karanlık duyguyu, ölümün eşiğinde bile, mutlu hayatlarında üzerine titrediği eşi Ruhsâr Hanım'a (Maviş Hanım) açıklayamadan ölür. ● Yazarın bu romanı (1974-1975) Yunus Nadi Armağanı'nı kazandı.

SİNEKLİ BAKKAL ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1936) ● II. Abdülhamit devrinde İstanbul'da Aksaray semtinde Sineklibakkal mahallesinin imamının kızı Emine, aynı mahallede bakkallık eden karagözcü ve ortaoyuncu Tevfik ile, babası istemediği halde, evlenir. Tevfik, ortaoyununda "zenne" (kadın) rolüne çıktığı için "Kız Tevfik" diye anılmaktadır. İmam çok bağnaz bir adamdır. Onun eğitimi ile yetişmiş bulunan Emine, kocasıyla geçinemeyerek yine babasının evine döner. Tevfik, İstanbul'un ünlü bir sanatçısı olur. Bir gün oyunda karısının taklidini yaptığı için İstanbul'dan sürülür. Emine'nin Tevfik'ten bir kızı olmuş, adını Rabia koymuşlardır. İmam, Rabia'yı da din eğitimi ile yetiştirir, hâfız yapar. Abdülhamit'in Zaptiye Nâzırı Selim Paşa da Sineklibakkal'da oturmaktadır. Rabia, Selim Paşa ile karısı Sabiha Hanım tarafından korunmaktadır. Olağanüstü güzel bir sesi olan kıza, aynı konağa gidip gelen Mevlevi şeyhi Vehbi Dede alaturka musiki dersi verir. Paşa'nın oğlu Hilmi'ye piyano dersi vermek için konağa gelip giden İtalya'lı piyanist Peregrini, kızın sesine hayran olur. Ünü bütün İstanbul'u tutan Rabia, Kuran ve Mevlit okumak için cami cami dolaşmakta ve bütün kazancını İmam'a vermektedir. Günün birinde babası Tevfik sürgünden döner, Sineklibakkal'daki eski bakkal dükkânını yeniden açar. Rabia da dedesinden ayrılır, babasıyla oturmaya başlar. Kızın sanatına hayran olan Vehbi Dede ve Peregrini, Tevfik'in evine gidip gelmeye başlarlar. Rabia, Kuran'ı, hele Mevlid'i öylesine üstün bir sanatla okumaktadır ki, Doğu musikisinde âdeta bir çığır açmıştır. Bu yıllarda Türkiye'de "Genç Türkler", Abdülhamit'in istibdadını kaldırmak için gizli gizli çalışmaktadırlar. Selim Paşa'nın oğlu Hilmi de bunlardandır. Ortaoyununda zenne rolüne çıkan Tevfik, Hilmi'nin isteği üzerine bir gün kadın kılığına girip "Genç Türkler"in Avrupa'dan gelen ihtilâlci gazetelerini Fransız

postanesinden alırken yakalanır. İş meydana çıkınca, Hilmi ile Tevfik Şam'a, ötekiler de Yemen'e ve Fizan'a sürülür. Babasının oyun arkadaşı bir cüce ile yalnız kalan Rabia, bakkallık ve hâfızlıkla geçinmektedir. Rabia'yı sevmeye başlayan Peregrini, o günlerde ölen annesinden kalan serveti alarak İstanbul'da yerleşir, Müslüman olur, Osman adını alır ve Rabia ile evlenir. Bu yıllarda İmam da ölür; Rabia kendi çevresinden ayrılmak istemez, İmam'dan kalan eve yerleşirler. Abdülhamit'e tam bir görev duygusuyla bağlı bulunan ve padişah aleyhinde çalışanlara türlü işkenceler ettirmekten çekinmeyen Selim Paşa, kendi oğlunu da sürdükten sonra, yavaş yavaş değişmeye başlar. Babalık ve insanlık duyguları uyanır, görevinden ayrılır. 1908'de Meşrutiyet ilân edilince Tevfik sürgünden döner; Rabia'nın bir çocuğu olmuştur; Sineklibakkal'da yine eski mutlu hayat başlar. ● 1942'de Cumhuriyet Halk Partisi Roman Mükâfatı'nda birincilik kazanmış olan eserin değerlendirilmesini ve seçme bölümlerini, bu özeti aldığımız şu eserde bulursunuz: (CK/2)

SİSLİ ● Necati Tosuner'in hikâye kitabı (1977) ● Onaltı hikâyeden ilk dördünde bir delikanlının aşk kırgınlıkları, beşincide ölen o delikanlıya karşı kızın duyduğu vicdan azabı işleniyor; **Kıyıda** hikâyesinde denize giremeyen bir gencin üzüntüleri dile geliyor, 12 Mart 1971 dönemi hikâyelerinden **Sisli**'de ayrıca kamburluk kompleksi vurgulanıyor. Çolak bir gencin Almanya'da yengesi tarafından istenmeyişi **Yengelerimiz**'in; gene Almanya'da bir garda yalnızlığını yaşayan bir Türk'ün, geleceği çok şüpheli bir Alman kızını bekleyişi **Yarım Elma**'nın konusudur. Bir çocuğa babasının öldüğünü duyurmada güçlük çeken bir dayıyı anlatan **Bir Soru** kitabın son hikâyesi.

SİYAH-BEYAZ ● Vedat Nedim Tör'ün oyunu (1952) ● Ruh hastası bir kadının, kıskançlığı yüzünden hayatı kendine ve yakınlarına zehir edişi temeline yaslanan üç perdelik oyunda kadının kocası, kız kardeşi, ailenin küçük kızı ve doktor; bu çetin hayatı bölüşen kişilerdir. Facia bir bunalım ânında kadının, kızını boğması ve "susun, uyuyor!" diyerek kendi çapraşık iç âlemine gömülmesiyle sona erer. ● 1952'de İstanbul'da Küçük Sahne'de oynanan eser basılmamıştır.

SİYAH GÖZLER ● Cemil Süleyman'ın romanı (1910) ● Otuzunu aşkın dul bir kadının İstanbul'da Beykoz'daki evinde, on yıldır hizmetçisi ve aşçısıyla yalnız yaşarken, yirmi iki yaşında bir gencin "siyah gözler"ine vurulmasını, zamanla delikanlıyı geceleri eve almaya başlamasını ve sonunda, onunla evlenmesinin imkânsızlığını düşünerek, kıskançlık bunalımları yüzünden, bir gece sevgilisini boğup öldürmesini anlatan eserin ayrıntılı özeti, değerlendirilmesi ve seçme parçaları için bakınız: (CK/1).

SİYAH İNCİLER ● Mehmet Rauf'un düzyazı şiirleri (1901) ● Eser üzerine bir değerlendirme Vedat Günyol'un **Çalakalem** (1977) kitabındadır.

SİYAH KEHRİBAR ● Tarık Buğra'mn romam (1955) ● Olaylar İspanya İç Savaşları sırasında Mussolini yönetimindeki İtalya'da geçer. Sanat tarihi doktorası yapmak için Roma'ya gelmiş bir Türk genci, pansiyon arkadaşı Fernando ile gittiği, üniversite yakınındaki Siyah Kehribar Barı'nda kadın-erkek, rejim muhalifi aydınlarla tanışır. Anarşist ruhlu bir işsiz olan Fernando, konservatuvarda okuyan, barda da şarkı söyleyen Atina'lı Sofiya'ya âşıktır; Türk genci de esmer güzeli Melina'ya tutulur. Melina'nın amcası Umberto ünlü bir ressamdır, Roma dolaylarında bir yerde oturur. Antifaşist olduğu için üniversiteden kovulmuş sosyoloji profesörü Gizo, karısı İvet'in imzasıyla ihtilâl fikirleri aşılayan romanlar yazmakta, rejim aleyhindeki faaliyetleri de ressam Umberto yönetmektedir. Melina'nın, âşığı Türk genci ve bardaki şef garsonun oğlu Barbaryo ile beraber, amcasına gizli evrak götürdüğü kasabada, faşist takipçiler Barbaryo'yu öldürürler. Polisin ve faşistlerin Siyah Kehribar'a gelip gidenler üzerindeki baskısı daha da artar. Şef garson Leonardo antifaşistlerden olduğu için, patrona baskı yapılarak bardan attırılır, açtığı yeni bir meyhane, üçüncü gün cam-çerçeve al aşağı edilir. İvet imzalı eserlerin yazarı olduğu bilinen profesör Gizo'dan nedamet getirmesi ve Duçe'ye övgüler yazması istenir. Gizo bunu kabul etmeyince faşist basın aleyhinde yayına başlar; tutuklanmasına karar verilir. Gizo, ressam Umberto'nun; karısı İvet de Melina'nın hüviyetleriyle kaçacak, sınırı geçeceklerdir. Umberto onları polisin takibinden kurtarırsa da, karı-koca hududu geçmenin imkânsızlığı karşısında, bir dağ otelinde intihar ederler. Şef garson, oğlunun katilini öğrenmiştir. İntikam için bir plan kurarsa da, katilin dostu olan, Erikçiçeği adında bir fahişenin kalleşliği yüzünden, pusuya düşürülüp öldürülür. Şef garsonla oğlunun çifte öcünü, Türk gencinin pansiyon arkadaşı Fernando alır; Baba-oğulun müşterek katilini bir gece Siyah Kehribar'da bıçaklar. Cinayetin tek şahidi fahişe Erikçiçeği, karakolda bütün işkencelere rağmen, Fernando'yu ele vermez, kaptığı bir tabanca ile intihar eder. Roman, kurtulan Fernando ile yeni sevgilisinin Şili'ye giden bir vapurda hür ve saadet imkânları sınırsız bir hayata doğru yola çıkmalarıyla son bulur. ● Dikta rejimlerinin hür ve zora gelmez mizaçlar üzerinde yarattığı olumsuz etkileri belirten roman, birbirine zıt görüşlerle karşılandı, eleştirmenler ve yazar arasında tartışmalara yol açtı.

SODOM ve GOMORE ● Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romam (1928) ● Ürdün'deki bu iki şehrin, vaktiyle günahkârlıkları yüzünden Tanrı gazabına uğrayarak yerle bir edildikleri, İncil'de anlatılır. Romancı, Mütareke yıllarının İstanbul'unu bu iki lanetli şehirle özdeşleştiriyor. ● Eserde Mü-

tareke döneminde işgal altındaki İstanbul'un sosyal yaşayışı yansıtılır; işgal kuvvetleriyle işbirliği yapan soysuzlaşmış çevrelerin ahlak düşüklüğü gösterilir; kitaba adını veren Sodom ve Gomore şehirlerinin de ahlak sapkınlığı yüzünden Tanrı'nın gazabına uğradığı hatırlatılır. Roman, Sami Bey ailesini ve bu aileyle ilişkili yerli ve yabancı kahramanları canlandırır. Kişileri arasında tek olumlu kahraman, Leylâ'nın nişanlısı Necdet'tir. Necdet, işgalin ve yabancılarla işbirliğinin yol açtığı alçalışm, ancak Anadolu'daki direniş hareketiyle kalkacağına inanmıştır. Eser, Kurtuluş Savaşı'nm kazanıhşını ve İstanbul'un kurtuluşu anlatarak sona erer. (Meydan - Larousse Ansiklopedisi, cilt X, 1973).

SOKAK ● Cevdet Kudret'in hikâye kitabı (1974) ● İki bölüm: **Eğlencelik** bölümünde altı, **Ağlancalık** bölümünde de altı hikâye. Birinci bölümde **Karanfil Sokağındaki Ev** Ankara'da, kömürlükten bozma alt katında, orta halli iki ailenin oturduğu evdir. Bakanlıklardan birinde seksen lira aslî maaşlı bir memur olan ev sahibi, yazın İstanbul'a gidince dairesi soyulur. Kiracı, hırsızı yakalatırsa da, çalınan eşyaların neler olduğu gazetelere geçtiği için, ev sahibiyle araları açılır, evden çıkarılmak üzeredir. **Utanma Korkusu**'nda bir küçük memur, işinden ayrılmıştır; beş yıl sonra tanıdığı birinden bir göreve atanması için yardım rica edince ustalıkla atlatılır. Fantastik bir hikâye olan **Gök Mahkemesi**'nde bir hastane başhekimi, hileli bir rapor işinden dolayı bıçaklanmış, ölmüştür; ruhu sorguya çekilir, görevini kötüye kullanmaları ortaya çıkar. **Hoş Geldin Victory**'de bir İngiliz zırhlısının geleceği haberi üzerine, İstanbul'da genelevlere varıncaya kadar canla başla yapılan hazırlıkler ele alınıyor. İtalya'da doktora yapmış, şimdi İstanbul'da Hukuk fakültesine asistan olmak isteyen Ertuğrul'un, annesi İtalyan diye, bürokrat çevrelerce engellenişinin anlatıldığı hikâyedeki **Kulak**, Zaptiye Nezareti ve tramvaylar devrinde, pencerelerden konuşmaları dinleyen sivil polisin kulağıdır. İki ay izlenen avukat Ertuğrul, kulakla o kadar doludur ki, sonunda aklî dengesini yitirir, Kadıköy vapurunda önünde oturan birisinin kulaklarını koparmak istediği gerekçesiyle adlî tıbba sevk edilir. **Terlikler,** ünlü ressam Fıtnat'ın hâtırasına saygısızlık ve vicdansızlığı simgeleyen bir hikâye. Kitabın ikinci bölümünde **Sokak**'ta tıbbî müdahale gerektiren bir doğum ve para canlısı bir doktor; **Dikimevi**'nde Birinci Dünya Savaşı yıllarında yoksul bir ailenin geçim sıkıntıları; **Ölü Yemeği**'nde saka Dursun Ağa'm ölümü üzerine karısıyla iki çocuğunun aç kalışları; **Göçmen**'de Türkiye'ye gelmiş göçmenlerin ilgisizlikten telef oluşları; **Eşya Piyangosu**'nda köylülerin jandarmalarla bucağa getirtilip bilet almaya zorlanmaları anlatılıyor. **Öbür Ankara** başlıklı son hikâyede Çankırı köylerinden İsmail, ölenin yerine yeni bir öküz alabilmek için Ankara'ya çalışmaya gelmiştir. Altındağ mahallesinde amcası oğlu Ömer'in kira odasında barınır, iyi de bir iş bulur, bir ara köyüne gidip tarlasını ve tek öküzünü satar, dö-

ner gelirse de, sevdiği kızın o yokken başkasına verildiğini öğrenince gene köyüne döner.

SOKAKLARDAN BİR KIZ • Orhan Kemal'in romanı (1968) • İstanbul'da akşam gazeteleri genç bir kadının, gece yarısı, dostunu yatak odasında vurduğu haberini vermektedir. Cinayeti işleyen kadın, bir barda konsomatris Leylâ'nın kızı Nuran'dır. Roman, Nuran'ın "kötü kadın" olmamak için yaptığı çetin savaşı anlatır. Leylâ, Anadolu'daki gezgin tiyatrolardan birinde kantoculuk yaparken Cemal'le evlenmiş, Nuran bu evlilikten doğmuştu. Karısının genç erkek düşkünlüğüne engel olamayan Cemal, karısının yanında çeşitli zilletlere katlanır. Nuran bunları görerek büyür; beş, altı yaş büyüğü İhsan'a kaptırmıştır gönlünü. Babasının, truptaki jönlerden birini, dayanamayıp öldürerek hapse girmesinden sonra Nuran, İstanbul'a amcasının yanına gönderilir; buradaki hayatı da acılı geçer. Annesi İstanbul'a temelli dönünce bir pavyonda çalışmaya başlamıştır. Nuran, İhsan Abi'sine karşı beslemiş olduğu ümitleri, komşuları konsomatris Nimet'e tutkun denizci Cevdet'te devam ettirir; pavyon patronunun sırnaşmalarına Cevdet'in hayaliyle karşı koyar. Cevdet, Nimet'ten ve kendisini seven çingene kızı Cevriye'den kendini kurtarırsa da Nuran'ı annesinin dostu ve Cevdet'in arkadaşı Fikret'in ve patronun ayartma teşebbüsleri devam etmektedir. Oysa Nuran, Cevdet'in karısı olmuş, yeni bir eve taşınmışlardır. Annesi, Fikret'ten kıskandığı kızım, damadına kötüler boyuna: Fikret'le ilişkisi olduğunu söyleyerek, kızından öç almak ister. Bir gece Cevdet'in eve dönmediğini Leylâ'dan öğrenen Fikret gelir, gizlice eve girer, uyumakta olan Nuran'a tecavüz etmek ister. Boğuşma sırasında yastığın altındaki tabancaya sarılan Nuran, elinde olmaksızın, ırz düşmanını öldürür. Hapishaneye düşmüştür. Nuran'ın namusunu koruma mücadelelerinden habersiz Cevdet aramaz onu. Birgün Cevriye ile karşılaşır, onun uyarmasıyla kendine gelir. Cezaevine gider. Artık önlerinde yeni bir yol vardır; Nuran'm vefa ve dürüstlüğü anlaşılmıştır ve suçsuzluğu ortaya çıktığı için tahliyesi de yakındır.

SOKAKTAKİ ADAM • Attilâ İlhan'ın romanı (1953) • Olaylar İstanbul'da geçer. Roman, Kamarot Yakup'un bir Marsilya dönüşü kendini ve çalıştığı gemideki personeli tanıtmasıyla başlar. İkinci bölümde Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki öğrenimini yarıda bırakarak, içinin sıkıntısını denizlerde dağıtmak isteyen, ne istemediğini bildiği halde ne istediğini bilmeyen Hasan konuşur. Yakup'la Hasan kaçak kürk getirip satmaktadırlar; bu gelişlerinde de yakalanmadan karaya ayak basar, Beyoğlu'na çıkıp Balıkpazarı'nda içer, geneleve giderler. Üçüncü bölümde Sokaktaki Adam anlatır kim olduğunu. Sonra sözü gene Yakup alır; sonra da romanı genellikle bu üçü yürütür. Kişilerden biri de dünyayı göreceliker açısından değerlendi-

ren ve Hasan'ı anlayan, seven bir fahişedir: Meryem. Romanın bir diğer kişisi kürkçü Leon'dur; kimi görse polis sanan, kuşkulu bir Musevi. Hep İsrail'de olmak ister, sonunda bu dileğine ulaşır; fakat korku, onu çekindiği kimselere yaranmaya sürüklemiştir. Roman, samimi iki arkadaş Han'la Yakup'un on-onbeş günlük bu İstanbul molasından sonra, sabaha karşı İskenderun seferine çıkacakları gece, gene Beyoğlu'ndan içki dönüşünde, Tophane'de bir kavgaya karışan Hasan'ın vurulup ölmesiyle biter. ● Sokaktaki Adam'la Hasan, gerçekleri ve hayalleriyle, güneş ve gölge gibi, birbirine bağlı, biri ötekinin devamı, ikinci kişiliği olarak beliriyor romanda.

SON ARZU ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1922) ● Nuruyezdan, bir ramazan gecesi İstanbul'da Şehzadebaşı gezintilerinden birinde tanıdığı Sabih'i sever, onunla mektuplaşmaya başlar. Bir süre sonra Sabih'te kıza karşı bir kayıtsızlık görülür. Bunun sebebi, annesinin Sabih'i bir başka kızla evlendirmek isteyişidir. Nuruyezdan, Sabih'in annesine gidip onunla konuşursa da, sonuç değişmez: Sabih o kızla evlenir. Ailesinin yalvarmaları üzerine Nuruyezdan da bir başkasıyla evlenir, ama kendini toparlayamaz ve sonunda intihar eder. (MN/3)

SON DERS ● Adnan Ardağı'nın hikâye kitabı (1967) ● Yirmiiki küçük hikâye. Konularını genellikle ev, aile, okul yaşantılarından alan hikâyeler. Kitaba adını veren hikâyenin çocuk edebiyatımız ve çocuk hikâyeleri konusunda özellikle hatırlanması gerekir. Daha üç hikâyede (**Pazar Yerindeki Çocuk, İkizler, Masal**) çocuk kalbi gene başarıyla yansıtılmıştır. **Gökyüzünün Sarışın Anahtarı** hikâyesi de bir ortaokulda öğrenci psikolojisini gösterir. Lise üstü, gece öğrenimi yapan bir okulda **Sınıfta Uyuyan Çocuk**'ta da öğretmenlik gözlem ve yorumlarının ustalıkla yansıtılması dikkate değer. Kitabın sayılanlar dışında unutulmayacak hikâyesi **Dokuz Kişiydiler** başlığını taşır ki, bunda Ankara'dan Karabük'e gidecek, izinli dokuz askerin gece yarısı bir otobüs çığırtkanı tarafından aldatılmaları, yolculuklarının sabaha kalmasından duydukları sessiz acı, okuyucuya kısa değinmelerle, yoğun ve şiirli aktarılmaktadır. **Güz Yaprakları** ile **Balkondaki Kadın** parçaları da düzyazı şiir türünün iyi örneklerindendir.

SON ESERİ ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1919) ● "Meşhur romancı Feridun Hikmet ile kendini Avrupa'da kabul ettirmiş Kâmuran adlı bir ressam kız arasındaki aşk"ı anlatan eserin ayrıntılı özeti, değerlendirilmesi Doç.Dr. İnci Enginün'ün araştırmasındadır: **Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi** (1978).

SON KUŞLAR ● Sait Faik Abasıyanık'ın hikâye kitabı (1952) ● Yazarın ondokuz hikâyesini derleyen ve en sevilen kitaplarından biri olan eserde ilk hikâye **Son Kuşlar;** horlanan, yağma edilen, kökleri kurutulmak iste-

nen tabiat güzelliklerine, kuşlara, çimlere yakılmış bir ağıttır. Kuşlar adaya iki senedir gelmez olmuşlardır; çünkü birer damları etleri için, sonbahara doğru bu tabiat harikaları sakaları, iskete, flurya ve serçeleri ökselerle tutup dişleriyle hemen boğan, canlı canlı yolanlar, onları Konstantin Efendi gibilere satanlar vardır. Yol kenarlarında tabiat anamızın koyu yeşil saçları olan çimenleri söküp söküp özel bahçelerine götürenler vardır. **Bulamayan** hikâyesinde güzleri yanında bir paketle İstanbul'dan Burgaz Adası'na gelen güleç yüzlü, ellisinde bir adam anlatılır. Adam tekmil kamaraları su dışında, su ile hiç teması olmayan bir tekne icad etmek peşindedir; Burgaz'da etrafını saran çocuklara hep bu tasarısını açıklar; kendini tatlı bir rüyaya kaptırmıştır. **Yaşayacak,** balıkçılık üzerine ayrıntılarla örülü bir deniz hikayesi ve İmroz'lu bir Rum balıkçının portresidir; **Kendi Kendime** bir iç monolog. **Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikâye'**de bir otomobil yolculuğu sonunda, maden suları ve banyolarıyla meşhur bir çerkes köyüne varılır: Tesisler moderndir, her şey zenginler için yapılmış, eskiden buradan yararlanan köylülere bütün kapılar kapanmıştır. **Bir Kaya Parçası Gibi** duran adam, balıkçı Barba Vasili'dir, sisli bir günde hikâyeci onunla balığa çıkar. **Gün Ola Harman Ola,** kemik kakmalı, "durmadan bir yeniden doğmanın mehtabı gibi" boyacı sandıkları yapan, Bakırköy'lü halk sanatkârı Mercan Usta'ya bir övgüdür. Bir gün Usta'ya böyle bir sandık sipariş eden, delikanlı bir boyacı, Usta'dan, sandığın üzerine "Gün ola, harman ola!" cümlesini de yazmasını ister. **Ağıt** istakoz avcısı Barba Apostol'un ölümüne yakılır. Hikâyecinin birçok defalar avlanmaya gittiği yaşlı yoksul balıkçı, bir gün Kumbaros kayası civarında sandalının içinde tek başına ölür. Yalnız ağıyla yaşamış, yetmişbeş yıl yalnız ağlarıyla aç açık kalmamış Apostol'un, ağlarıyla beraber gömülmemiş olması, hikayeciyi çok üzmüştür. **Balıkçısını Bulan Olta'**da hikâyeci, Galata köprüsü altına balık tutmaya inmiştir; yanına yaklaşan bir sokak çocuğunun gizli isteğini sezer, emanet veriyormuş gibi, onurunu kollayarak oltayı çocuğa devredip uzaklaşır. **Barba Antimos,** hikâyecinin gönlünü tath anılarla doldurmuş, ölümün eşiğinde, seksenlik bir duvarcı ustasıdır. Yurdundan çekip gitmiş, yad elde gönlünce yaşamış, sonra pişman, yenik baba ocağına dönmüş, Tevrat'taki haylaz oğul psikolojisini yansıtarak başlayan **Haritada Bir Nokta** hikâyesinde yazar, gene Burgaz'a gelmiştir. Kadrini bilmediği insanlara usul usul sokulmaya çalışır, yadırganır; kendini bağışlattıracak, sevdirecektir. Fakat bütün iyi niyetleri boşunadır: Bir dülgerbalığını hakedebilmek için canla başla çalışan, dışardan birisine ırıp reisi hiçbir pay vermeyince, yazarın insan sevgisine açık gönlü birden kararıverir. Yazı yazmak da bir hırstı; bütün hırslarından arınacak, burada namuslu insanlar arasında sakin, ölümü bekleyecekti; yapamamıştır. Bir tütüncüye koşarak kâğıt, kalem ahr, kalemini yontar, öper, yazmasa deli olacaktır. **Sivriada Geceleri'**nde hikâyeci Nisan ayında bir akşam, balıkçı Kalafat ve yardımcısı çocuk Sotiri ile karagöz ba-

lığı avına gider. Geceyi Sivriada'da geçireceklerdir; bir martının ölüşünü görmek hikâyeciyi, hayalinde bir martı mitosu yaratmaya götürür. **Sivriada Sabahı,** önceki hikâyenin devamıdır. **Türk Ülkesi,** bir yapı yerinden duyulan bağlama ve kaval seslerinin hikâyecide uyandırdığı yurt sevgisini; **Yandan Çarklı** Köprü'den Burgaz'a dönüşlerinden birinde içini dolduran insan sevgisini dile getirir. **Pay,** bir balık avından pay alma tartışması üzerine kurulmuştur. **Korent'li Bir Hikâye,** tema'sı bakımından Son Kuşlar hikâyesine çok benzer, onun devamı gibidir: Burgaz Adası'nın tabiat güzelliklerini imha edenlere karşı bir bucak müdürünün ilgisizliğine yakınılır. **Kırlangıç Yuvasındaki Kadın,** deniz kenarında bir hamal kahvesinin iç duvarına yapışık bir kırlangıç yuvasında hayal edilen bir kadındır. Son hikâyenin kahramanı **Dondurmacının Çırağı,** Burgaz'da çalışan, Todori adında, İmroz'lu bir çocuktur. Öbür insanlarla selâmı sabahı kesmiş hikâyecinin, ona yakınlık göstermesi, dükkândaki ikinci çırak tarafından kötüye yorumlanır. Onun uyarması üzerine Todori, bir süre, hikâyeciyle ahbaplığı keser. Hikâye, çocuğun, işini bırakıp İmroz'a dönmesiyle sona eriyor.

SON PERDE ● Burhan Arpad'ın hikâyesi (1961) ● On bölümden meydâna gelen ve ikinci adı **Komîk-i Şehir** (ünlü komik) olan bu eser, tanınmış tuluat sanatçımız Naşit Bey'in (Naşit Özcan, 1886-26 Nisan 1943) hayat hiyâyesidir. Onun İstanbul'da Şehzadebaşı'nda Balaban Ağa mahallesinde geçen çocukluk hayatından başlayarak, ölümüne kadarki dönemlerini, şöhretini hazırlayan, yaygınlaştıran ortam ve çabalarını anlatır.

SON SIĞINAK ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1961) ● Olay, Cumhuriyet'in ilk yıllarında geçer. Süleyman Bey, trende tanıştığı Makbule ile, tren yolda bozulunca bir kasabaya gider, orada bir düğüne davet edilirler; yeni tanışmalar bir tiyatro kumpanyası oluşturmaları düşüncesine yol açar. Gezici kumpanya ilden ile gider, zamanla tuluat tiyatrosuna dönüşür, ayrılanlar katılanlar olur, parasızlık baş gösterir, sonunda tiyatro dağılır. (Ayrıntılı özet: İZB)

SOYGUN ● Cevat Fehmi Başkut'un oyunu (1951) ● Dört perdelik ve tezli bir eser, **Paydos'**ta öğretmen feragat ve fedakârlığına bir destan yazmış olan Başkut, **Soygun'**da toplumumuzun aynı derecede emektar fedaileri hâkimlerin rolünü, onların dâvasını ele alır. Fazilet timsali bir hâkimin, kötü bir toplumda nerelere kadar düşebileceğini gösterir, genişliğine açıklar, yorumlar. ● 1951'de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmış, kitap halinde basılmamış olan eser, yazarın beşerî karakteri işleyen canlı, kıvrak, hareketli komedileri yanında zayıf bir ürün olarak karşılandı.

SÖZDE KIZLAR ● Peyami Safa'nın romanı (1925) ● Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali üzerine Mebrure, İstanbul'a kaçmış, Şişli'de

bir köşkte yaşayan uzak akrabalarının yanına sığınmıştır. Roman, Mebrure'nin bu köşkteki sefahat hayatından kendini nasıl koruduğunu anlatıyor ve kaybettiği babasının izini bulunca Anadolu'ya gitmeye hazırlanışıyla bitiyor. ● Eserin ayrıntılı özeti, geniş değerlendirilmesi ve seçme bölümleri (CK/2) dedir.

SUSİNEKLERİ ● Mahmut Yesari'nin romanı (1932) ● Olaylar İstanbul'da geçer. Sadberk ve dört arkadaşı hiçbir filmi kaçırmayan, artist resimleri toplayan, sinema delisi kızlardır. Ailelerini kandırıp artist bozuntularının Bostancı'da kurdukları kampa giderler. Fatma'nın annesi Nezahat hanım da kızına uymuş, kampa gelmiştir. Erkekler beş kişidir, her kıza bir erkek düşer, Nezahat Hanım da her erkekle ayrı ayrı ilişki kurmaya kalkar. Kızlar, delikanlıların kokain kullandıklarını, metresleri olduğunu öğrenince aldatıldıklarını anlar, intihara karar verir, kendilerini denize atarlarsa da kurtarılırlar. Hastalanan Sadberk, iyileşince mahallesindeki sinema ilancısı Aziz'le evlenir. Olup bitenleri duyan Nezahat Hanım'ın kocası, karısını boşar, kızları Fatma ise, arkadaşı Dürdane'nin babasının metresi olmuştur. Beş kız, bir bahar sabahı doğup o bahar akşamı ölen, ömürleri bir günlük susineklerinden farksızdılar. (Murat Uraz, **Türk Edebiyatından Seçme Özetler**, 1962)

SUÇLU ● Orhan Kemal'in romanı (1957) ● İstanbul'da Küçükpazar taraflarında bir evde, 1932 yılının bir Temmuz sabahıdır. Posta Telgraftan emekli ve ellisinde İhsan Efendi uyanır, geçen yıl karısının henüz sağ olduğu günlerdeki, kıymetini bilmediği mutluluğunu hatırlar: Bir zamanların "Bomba PTT'cisi sarhoş İhsan Bey" emekli olunca Haliç kıyısındaki bir fabrikanın mübayaa ve tebligat işlerinde çalışmaya başlamış ve yıllardır sessiz sakin bunca hoyratlıklarına katlanan karısının ölümünden sonra da, hasta karısına yardım etsin diye aldıkları, yirmi yaşında genç, güzel hizmetçi Şehnaz'la evlenip kılıbık bir adam olmuştur. İlk evliliğinden yirmi yıl sonra doğmuş oğlu Cevdet, şimdi on üç yaşında, üvey anne zoruyla dördüncü sınıfta ilkokulu bırakmış, işportacılık yapmaya başlamıştır. Mahalle arkadaşlarından biri Çingene kızı, on bir yaşında Cevriye'dir. Üvey ana Şehnaz, komşuları şoför Adem'e tutulur, Adem'le annesi eve gelip giderler. İçki sofrasında İhsan Efendi'nin sızıp kalması, şoförle Şehnaz'ın sevişmelerini kolaylaştırmaktadır. Mahallede uluorta dedikodulara yol açan bu beraberliklerin birinde Adem, İhsan Efendi'nin fabrikaya ait üç bin lirasını çalar. Açığı çıkıp tutuklanan İhsan Efendi, şüpheleri üzerine toplayan ve babasını kurtarmak için suçu üzerine alan oğlu Cevdet'in mahkûm olması üzerine serbest bırakılır, çok geçmeden de ölür. Cevdet'in hapishane arkadaşı Hasan tahliye edildikten sonra Cevdet'i parasız kurtaracak bir avukat bulur; suçluların Adem'le Şehnaz oldukları ortaya çıkar, ikisi yaka-

lanır. Cevdet bırakılır. Avukat, yanında kalmasını, kendisini okutabileceğini söylerse de, çocukluğunun hayallerini gerçekleştirmek, Tom Miks'in muavini Aslan Tomson olmak için Cevdet, Amerika'ya gitmek ister, yanına Cevriye'yi de alır; kaçak bindikleri gemide yakalanır, polise teslim edilirler. Cevdet'i ikinci defa kurtaran avukat, onun, yanında öğrenimine devam etmesini tekrarlarsa da, Cevdet, Cevriye'lerin evinde kalmayı ve Hasan'la beraber bir fabrikada çalışmayı tercih eder.

SUÇUMUZ İNSAN OLMAK ● Oktay Akbal'm romanı (1957) ● Olaylar romanın yazılışına yakın bir tarihte geçer. 1940 yıllarında İstanbul'da üniversitede felsefe öğrencisi olmuş, şimdi Ankara'da bir bakanlıkta 250 lira aylıklı küçük bir memur, otuz yaşında, evli, iki çocuk babası Nuri Kayalı, bir sabah işine giderken, evine yakın bir evin mutfağında, evliliğinde mutsuz, çocuksuz genç ve güzel Nedret'i görür. Tesadüflerin yardımıyla aralarında bir göz âşinalığı ve önce Nuri'de bir aşk başlar. Bir gün mutfağından içeri atılan mektuptaki çağrıya uyarak Nedret, Nuri ile buluşur. Kocası, Nedret'i yazın İstanbul'a göndermektedir. Yıllık iznini yazları Üsküdar'daki annesinin evinde geçiren Nuri, bu haber üzerine karısıyla çocuklarını bir hafta önceden yollayarak, İstanbul'a Nedret'le beraber, aynı kompartımanda gider. İstanbul'da buluşmaları sıklaşır. Nuri bir gün bir resim sergisine gidecekleri bahanesiyle Nedret'i, arkadaşlarından birinin garsoniyerine götürür. Nedret, durumu kapıdan girerken anlamıştır. Dakikalar ilerledikçe içinde bir şeyler yıkılan genç kadın, kapı zilinin birkaç kere çalmasıyla, düşler dünyasından kendine gelir ve Nuri'yi orada bırakarak caddenin kalabalığına karışır. Yasak aşkta aradıkları mutluluğun bir hayal olduğunu, üzgün-pişman anlamış, kurtulmak istedikleri hayatlarına dönmüşlerdir. ● Oktay Akbal'ın bu romanı Türk Dil Kurumu 1958 Roman Ödülü'nü kazandı.

SULTAN GELİN ● Cahit Atay'm oyunu (1965) ● 1964-1965 tiyatro dönemlerinde Ankara Sanat Tiyatrosu'yla İstanbul, Eskişehir, İzmir Şehir tiyatrolarında dörtyüz kereden fazla temsil edilmiş olan, üç bölümlük, oniki kişili oyunda güzel bir köylü kızı olan Sultan, iki köylü arasındaki bir artırmada, bir ağanın hastalıklı oğlu üzerinde kalır. Hastalıklı oğlan, daha gerdeğe girmeden dışardaki silâh seslerine dayanamayıp kalb sektesinden ölür. Verdiği paranın boşa gitmesine kızan ağa, bu kez güzel Sultan'ı beş yaşındaki küçük oğluna nişanlar. Sultan, onu büyütür, onbeşine getirir. Genç, sevdiği kıza kaçar, Sultan yine yalnız kalır. Oyunun sonunda Kâzım Ağa, Sultan'ı yeni doğan çocuğuna nişanlar; Sultan'ın gelin odasına bir beşik getirilirken perde kapanır. ● Özdemir Nutku, Milliyet gazetesi, 22 Kasım 1964. Oyunun bir başka özeti, Niyazi Akı'nm eserindedir (**Çağdaş Türk Tiyatrosuna Toplu Bakış,** 1968, s. 83).

SUR ● Adnan Özyalçıner'in hikâye kitabı (1963) ● Yazarın "alıştırmalar" diye nitelediği onyedi hikâyeden biri (**Yangın**) bir bölümlük oyundur. Asım Bezirci'nin, kendisiyle yaptığı bir konuşmada (Sosyal Adalet, 9 Temmuz 1963) yazar, bu eserinde amacının "kimi soyut kavramlarla kimi şiirsel görüntüleri olaylarda somutlaştırmaya çalışmak" olduğunu hatırlatır ve birinci kitabı **Panayır**'dan farklı olarak, kavram ve görüntülerden hareketle, onların olaylarını yakalamak istediğini belirtir. Semih Tezcan'ın bir incelemesine göre (Dönem, 4 Ocak 1964): **İnilti** ve **Yangın** parçalarında, insanın içinde taşıdığı korku ve karmaşayı açığa vurmaktan ne denli kaçtığı anlatılır. **Ne de Bir Martı Uçuyordu Gökte** parçasında bütün uygarlığın doğa karşısında yenilmesi tasarlanır. **İki Kapı Arasında** ve **Sur** parçalarında kent yaşamının ve onun kurallarının dışına çıkmayı denemeye çalışan insanın durumu işlenir; ama içinde bulundukları düzene türlü alışkanlık bağlarıyla tutsak insanlar bu çıkışı başaramazlar bir türlü. Dolaylı, düz ve ikisi karışımı bir anlatımla kaleme alınmış parçalar arasında bizce en başarılı olanlar: **Hep O Aynı Gün, Balkon Ölüleri, Döküntü Pazarı, Cinayetler Saati** başlıklarını taşıyanlardır. ● **Sur,** 1964 Sait Faik Abasıyanık Hikâye Armağanı'nı bölüşen iki eserden biridir.

SUSUZ YAZ ● Necati Cumalı'nın hikâye kitabı (1962) ● İçinde sekiz hikaye bulunan kitabın ikinci baskısı sadece bir uzun, iki kısa hikâyeyle çıktı (1968). Uzun hikâye **Susuz Yaz**'dır: Urla'nın Bademler köyünde bahçeleri sulayan büyük havuz, Kocabaş'larm zeytinliğinden çıkan bir kaynaktan dolar. Kışın bir kol kalınlığında olan su, yaz kuraklarında parmak kalınlığına düşer. Böyleyken Hasan Karabaş, yeni meyva fidanlarını bol bol sulamak için, evlerinin önüne bir havuz daha yaptırır: Köyün ortak havuzuna su, Karabaş'ların havuzu dolduktan sonra bırakılır. Bahçeleri kurumaya başlayan köylülerle Karabaş'lar arasında gerginlik artar. Küçük kardeş Osman Karabaş, köylüden yana ise de, ağabeysine söz geçiremez. İki kardeş, geceleri nöbet tutmakta, suyun çevrilmesini önlemektedirler. Bir gece fundalıklarda görülen bir karaltı üzerine Hasan, Osman'ı kaldırır, silâhlarını boşaltırlar: Hasan komşuları Veli Sarı'yı öldürmüştür. Fakat ağabeysi hapse girerse, kendisi askere gittiğinde çiftliğin erkeksiz kalacağını da düşünen Osman, ağabeysinin, hapiste kendisine iyi bakacağı, karısı Bahar'a da el sürmeyeceği vaitlerine kanarak suçu yüklenir, hapse girer. Hasan, çok geçmeden, Osman'ı arayıp sormadığı gibi, bir gazete haberinde, Osman'ın bulunduğu cezaevinde bıçaklanarak öldürülen aynı adda bir tutukluyu kardeşi Osman'mış gibi gösterir, haberi yayar, Bahar'ı da kocasının öldüğüne inandırır, göz koyduğu kadına böylece sahip olur. 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin çıkardığı bir af kanunuyla cezası azaltılıp 1951 başında serbest bırakılan Osman, ağabeysinin yaptıklarını öğrenmiştir. Köye gelir, evin önünde önce Bahar'la karşılaşır. Bahar'ın Hasan'dan bir çocuğu ol-

muştur. Hasan fidanlıktadır, Osman'ın hayatta olduğunu bildiğinden silâhlıdır hep. İlk kurşunu Osman'ın kolunu sıyırır geçer; ikinci tetik düşmek üzeredir ki, arkadan iki el silâh sesi işitilir: Hasan Karabaş, cansız yere serilir. Aldatıldığını ancak kocasının dönüşüyle anlayan biçare Bahar, kocasının çiftesini kapıp gelerek, kendisinin ve Hasan'ın intikamını almıştır. İki kısa hikâyeden **Öç**, köyde bir kız kaçırma olayını anlatır: Hayta, serseri Şerif Ali, Hacer'i kaçırır, aranır, bulunamaz. Kardeşi Mahmut'a ağabeysinin nerde olduğu sorulursa da, bilmediği cevabı karşısında, suçsuz küçük çoban Mahmut kurşunlanarak öldürülür. **Dağlı ile Muharrem'**de köy ağası Muharrem, Dağlı'dan üçyüz lira haraç almıştır. İsteğini tekrarlar, red cevabı alınca silâh tehdidiyle Dağlı'yı kuytu bir yere götürürken, fırsatını bulan Dağlı, kendi silâhını çekip Muharrem'i delik deşik ederek çaya yuvarlar. ● Susuz Yaz hikâyesi filme de alınmış (1963), oyunlaştırılarak sahnede de oynanmıştır (1968).

SÜEDA HANIMIN ORTANCA KIZI ● Mehmet Seyda'nın romanı (1970) ● Eseri hakkında yazar şu bilgiyi veriyor: "Cinsel Oyun'da bir Mehlike vardır, bölüm bölüm ve çok değişik durumlarda görünür. Kenarın dilberidir, yalancıdır. Son bölümde Fahim'in karşısına zengin bir dul kadın olarak çıkar. Ama aslı nedir onun; davranışlarının tutarsızlığı nerden gelir? Bir insan değil mi? Bizden biri değil mi o da? Toplum içinde erkeklerle ilişkilerinde hep o mu suçluydu bakalım? Cinsel Oyun romanının olaylarına karışan, Osman'la Fahim'i ayrı ayrı etkileyen, ama gene de arka planda, karanlıkta duran bu genç kızı açıklamaya yöneliyorum Süeda Hanımın Ortanca Kızı'nda. Böylece bir başka ailenin de bir yandan çöküşünü, bir yandan kurtuluşunu anlatmak istiyorum." ● Bu açıklamayı yaptığı yazısında (Yeni Ufuklar, 167, Nisan 1966) Mehmet Seyda, bu romandan önceki Beyaz Duvar, Yaş Ağaç, Bir Gün Büyüyeceksin, Cinsel Oyun, Ne Ekersen ve yayımlanmamış Tükenmez Merdiven romanları üzerine de gene kendi görüşlerini belirtir. Yazarın romanlarında büyük-aile sorunu konusunda Cavit Orhan Tütengil'in bir yorumu da aynı dergidedir. (Yeni Ufuklar, 107).

SÜLEYMAN MUSLİ (Musul'lu Süleyman) ● Ahmet Mithat'ın romanı (1877) ● Onüçüncü yüzyıl ortalarındaki Haçlı Seferleri sırasında Kudüs yakınlarında bir köyde, Baptisten adıyla bilinen ve Hıristiyan olduğu sanılan Musul'lu Süleyman, Hıristiyanları Müslümanların tuzağına düşürtürse de, sevgilisi Maria'yı alamadan köyden kaçmak zorunda kalır. Hıristiyanlar tarafından, suç ortağı diye, yarı beline kadar toprağa gömülen, aç susuz ölüme terkedilen Maria kurtarılır, ama kurtarıcılar, Süleyman veya arkadaşları değil, Bâtınîlerdir. Maria'nın Alamut kalesine, Hasan Sabbah tarafından kurulmuş Bâtınî mezhebinin reisi Şeyhülcebel'e götürüldüğünü

öğrenen cesur Süleyman, binbir güçlüğü yenerek Alamut kalesine ulaşır ve Şeyhülcebel'in emirlerini yerine getirdikten sonra sevgilisine kavuşur. ● Çeşitli tarih gerçekleriyle payandalanmış bu macera romanı, yazarın Osmanlı imparatorluğunun güneydoğu bölgelerinde yaptığı yolculukların izlenimlerini de içermesiyle hem bilgi, hem merak unsurlarını birlikte yürüten tipik eserlerinden biridir. Dili sadeleştirilerek 1971'de yeniden basıldı, oyunlaştırılarak TRT radyolarında da ilk kez 1966'da yayınlandı.

SÜRGÜN ● Refik Halit Karay'ın romanı (1941) ● Siyasi inançları yüzünden değil de, vaktiyle kendisini çekemeyen bir komiserin mevki sahibi olduktan sonra güttüğü kin yüzünden, emekliye ayrılıp sürgün edilen, alaydan yetişme yüzbaşı Hilmi Efendi, karısını ve kızı Seher'i öylece bırakarak, cebinde birkaç kuruş, Beyrut'a gelir. Bir süre sıkıntı çeker, sonra aynı şehre gelen Osmanlı şehzadelerinden Kerametin Efendi'nin yanında yaşar. Şehzade, parası tükenip de bir kalfasını evlendirdiği zengin bir Mısırlı'mn çağrısı üzerine Mısır'a gidince Hilmi Efendi gene ortada kalır, Şam'a gider, orada tanıdığı, gizli teşkilat adamı Gözlüklü İhsan'dan, İstanbul'da bıraktığı karısıyla kızının durumunu öğrenmesini rica eder. Hafiyenin getirttiği bilgilere göre, karısı Karahisar'a gitmiş, kızı Seher'se gezgin bir tiyatro kumpanyası oyuncusu Kâni'nin metresi olmuştur. Bu haber Hilmi Efendi'yi çok sarsar, çünkü kızı ancak onsekizindedir şimdi. Hilmi Efendi, Şam'da, babadan kalma büyük bir çiftliği kurtarmak için İstanbul'dan gelmiş, Vecihi Paşazade İrfan Bey adında bir gençle de tanışmıştır. İrfan Bey, Halep'e gidecek, Hilmi Efendi'nin de affedilerek yurda dönüp dönemeyeceğini soruşturacaktır. İrfan Bey, Halep'te bir kahvede şarkı söyleyen İstanbul'lu bir kıza tutulur, bunun Hilmi Efendi'nin kızı Seher olduğunu anlayınca şaşkına döner, Hilmi Efendi'nin Halep'e gelmesini önlemek için de, ona telgraf çekip gene döneceğini bildirerek İstanbul'a kaçar. Şu var ki, Hilmi Efendi o arada Şam devlet reisiyle de ahbap olmuştur. Devlet reisi, pek sevdiği, Paşa dediği Hilmi Efendi'yi, yanındaki heyetle, Halep'e götürür. Topluca gidilen kahvede Hilmi Efendi bütün Halep'in bayıldığı bir oyuncu kızla karşılaşır. Sitti Nevber takma adıyla tanınan bu şımarak, arsız rakkasenin kendi kızı Seher olduğunu anlayınca da kalp sektesinden ölür. Seher, kahvedeki gösterisinden sonra özel davetlisi olarak götürüldüğü otelde iskarpinine şampanya doldurup içen devlet reisiyle cilveleşirken ölenin, babası olduğunu bilmemektedir. Hilmi Efendi'nin öldüğünü devlet reisi de bilmez; çünkü bu özel davete neye gelmediği sorusu üzerine, yaveri ona, Hilmi Efendi'nin biraz rahatsız olduğunu, özür dilediğini bildirmiştir. (Zahir Güvemli, **Türk Romanları,** 1954)

ŞAİR DOSTLARIM ● Oktay Akbal'ın anıları (1964) ● Yazar, yakından tanıdığı şairlerden ondördü (Sait Faik, Dağlarca, Necatigil, Ziya Osman, Or-

han Veli, Külebi, Salâh Birsel, Sabahattin Kudret, Özdemir Asaf, Nahit Ulvi, Rüştü Onur, Muzaffer Tayyip, Attilâ İlhan ve Orhon Arıburnu) üzerine izlenim ve anılarını, Varlık dergisinin 1951-1952 yıllarına ait sayılarında ayrı ayrı yazılar halinde yayımlamıştı. Eser, bu yazıların derlenmesinden meydana gelmiştir.

ŞAİR EVLENMESİ • Şinasi'nin oyunu (1859) • Türk tiyatrosunun basılı ilk metni olan bir perdelik komedide şair Müştak Bey'e, sevgilisi Kumru Hanım diye, onun çirkin ve yaşlı ablasını nikâhlarlar. Müştak Bey, gerdek gecesi işin farkına varır, şaşkına dönerse de, arkadaşı Hikmet Efendi imdadına yetişir, nikâhı kıyan mahalle imamı Ebüllaklaka'ya gizlice bir miktar para vererek yanlışın düzeltilmesini sağlar. İmam, durumu kitaba uydurur: Müştak Bey'e büyük kızı nikâhlamıştır, ama yaşça değil, boyca büyük kızdır, yani Kumru Hanım'dır nikâhladığı.

ŞAKACI • Sabahattin Kudret Aksal'ın oyunu (1952) • Babanın eksilmesiyle ailenin birden değişmesini vurgulayan üç perdelik oyunda, Baba'nın (Ragıp Bey), gittiği şehirde öldüğünü bildiren bir telgraf üzerine yirmidokuz yıllık eşi Nahide Hanımla, yetişkin oğlu Sinan ve kızı Zerrin, bir baskıdan kurtulmuşlardır. Oğul hemen babasının yerini alır, ticarethanesinin başına geçer. Kız, gönlünce yaşayabilecektir; babasının hiç hoşlanmadığı aylak bir gençle nişanlanır. Anne yapmacık bir yas içindedir. Babanın giyecekleri, öteberisi hemen satılır, ona buna verilir. Aile çarçabuk yeni bir düzene girmiş, ölüm haberi üzerinden ancak bir ay geçmiştir ki, baba, telefonda geziden döndüğünü, az sonra evde olacağını bildirir. İnanmak istemedikleri bu diriliş, berikilerde sevinç değil; şaşkınlık, öfke, panik yaratmıştır. Ragıp Bey gelir, soğuk karşılanır; bu tatsızlık ertesi günlerde de sürer gider. Baba, bu evde istenmeyen kişi olduğunu anlamıştır. Bir gece hepsi, hoşnutsuzluklarını dışa vurmaktadırlar ki bir elektrik kontağıyla ışıklar söner, az sonra kendiliğinden yanınca Ragıp Beyin gitmiş olduğu görülür. Oyun, damat Faruk'un "Sakın gelişi değil de şimdi, bir dakika önce, elektriği söndürerek şuradan gidişi bir şaka olmasın?" demesiyle sona erer. • Tiyatro eleştirmenlerinin ruhu ve entrikası bakımından J.B. Pristley'in **Bir Komiser Geldi** oyununun etkisinde olduğunu belirttikleri eser, 1950'de Ankara Devlet, 1952'de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynandı.

ŞEREFİYE • Başar Sabuncu'nun oyunu (1967) • İki bölümlük oyunda olay bir trikotaj fabrikasında gece bekçisi Sabri Şengil'in yeni yaptırdığı gecekonduda geçer. Sabri, fabrikanın kasasını soymaya kalkan bir hırsızı suçüstü yakalamış, patronunun yüzseksenyedibin küsûr lirasını kurtarmıştır. O gün patron Tahsin Mahiroğlu ile karısı Nezahat Hanım, kahraman bekçi Sabri'nin evine teşekküre gelecekleri için, ev halkı (Sabri, babası, karısı

ve iki çocuğu) telâş içindedirler. Misafirler gelir ve hem Sabri'nin dürüstlüğüne karşılık, hem de sözde ev hediyesi olarak, ancak küçük gümüş bir tabak getirirler. Giderlerken de evin altı yaşlarındaki kızı Saadet'i sözde evlât edinmek için, beraberlerinde götürürler. Aradan dört - beş gün geçince Tahsin Bey gecekonduya çıkagelir ve Saadet'in bilinmeyen biri tarafından otomobille kaçırılmış olduğu haberini getirir; aileden olayı büyütmemelerini, iş adamı şöhretinin tehlikeye düşürülmemesini ister. Yani çocuğu onların aramalarından, bu işe kendi adının asla karıştırılmamasından yanadır. Ailenin heyecanı arasında evin, ondokuz-yirmi yaşlarındaki oğlu Yılmaz görünür, kardeşi Saadet de yanındadır: Kardeşini Tahsin Beylerdeki evlatlık hayatından o kurtarmış, baba ocağına getirmiş, kendisi de haylazlığı bırakıp çalışmaya başlamıştır. Tahsin Bey, kızı alamadan süklümpüklüm geri dönmek zorunda kalır. Gecekonduda mutlu bir kaynaşma olmuş, henüz yarım evin içerden onarımı başlamıştır. ● İş adamı ve işçi, onların aile hayatları arasındaki zıtlıklar, sosyal farklar üzerine kurulu oyunun ilk temsili Ankara Devlet Tiyatrosu'ndadır (1967). Tamamı basılmamış olan metnin ilk bölümü bir antolojide yayımlanmıştır (Ali Püsküllüoğlu, **Yeni Türk Tiyatrosu-Kısa Oyunlar Antolojisi, I**, 1969).

ŞEYTANİSTAN ● Ali Yüce'nin romanı (1976) ● Hatay köylerinden Hisarcık'ta ana, baba ve beş çocuk, yedi kişilik bir ailenin ve köyün hayatını konu edinen romanda Ali, çobanlığının güçlükleri yüzünden, ilkokulu onsekiz yaşında bitirir, 1946 Ekiminde babasının önlemelerine rağmen köyden kaçar. Düziçi Köy Enstitüsü'ne girer, o okulu da tamamlar. Ali'nin diploma töreninden sonra kamyonla geldiği Yarbaşı istasyonundan trene binip ayrılışıyla roman sona erer. ● 1945-1950 yılları köy-kasaba ortamında toplumsal-siyasal durumları da belirleyen ve adını, bir ramazan ayının son günü ezan okununca "şeytan kovalamak"tan alan roman, yazarın kendi gençliğinin öyküsüdür.

ŞIK ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1889) ● Aptal denecek kadar saf Şatırzade Şöhret, yirmibeş yaşlarında ve alafranga delisi bir gençtir. Madam Potiş adında, düşük ahlakh bir kadınla yirmi gün kadar düşüp kalkar, parasız kalınca bu beraberliği biraz daha sürdürebilmek için, annesinin küpelerini çalıp satar; metresiyle lokantaya giderken de modaya uyarak bir köpek alır. Sokak köpeklerinin saldırısına uğrayan, Drol adındaki başlıklı, kordonlu hayvan, lokantayı da altüst eder. Şöhret, bütün parasını bu zarar ziyanı ödemeye harcar. Madam Potiş'i de tanıdığı eski bir serseri alıp götürmüştür. Şöhret onları Madam'ın kiracı olduğu evde bulursa da, başından aşağı bir çuval kömür tozu dökülerek kapı dışarı edilir. O halde dolaşırken arkadaşı Maşuk Bey'e raslar; Maşuk onu evindeki eğlentiye götürür. Şöhret o evde de alafrangalık taslamaya kalkarak, abuk sabuk konu-

şur; kapı dışarı edilirken de arkadaşlarının bazı kıymetli eşya ve paralarını alır; birkaç gün sonra da, Tepebaşı bahçesinde gene gülünç bazı sahnelerden sonra, polisin eline düşer. ● **Şık,** Hüseyin Rahmi'nin basılmış ilk eseridir. (MN/2)

ŞIPSEVDİ ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1911) ● Yazarın **Şık** romanındaki Şöhret'e bazı bakımlardan benzerlikleri olan Meftun, kalabalık bir ailenin oğludur; para sıkıntısından dolayı Erenköy'de köşk komşusu, zengin fakat pinti Kasım Efendi'ye damat olmak ister; ihtiyar bu dileği reddeder. Meftun, ortalığa, kendisine bir piyangodan onbeş bin lira büyük ikramiye çıktığı söylentisini yayınca buna inanan Kasım Efendi, Meftun'ların köşküne genci tebrike gelir; şimdi kızı Edibe'yi seve seve Meftun'a verecektir. Nitekim beşyüz lira ağırlık alarak, kızını Meftun'a verir. Meftun'un kız kardeşi Lebibe'yi de Kasım Efendi'nin oğlu Mahir alır. Hasis ihtiyar kızının da, oğlunun da bakımını Meftun'un üzerine yıkmıştır. Boğazına kadar borca giren Meftun, kayınbiraderi Mahir'i kandırarak, ona Kasım Efendi'nin mühürünü ve kasasındaki altıyüz lira para ile Balıkpazarı'ndaki bir hanın senedini çaldırtır; ikibin lira borç karşılığında hanı ipotek eder. Kasım Efendi işi öğrenince Meftun'u zorlar, kızını boşatır, oğlunu da reddeder. Meftun, Paris'e kaçar, Edibe babasının yanma gider. Kocasından aldığı alafrangalık dersleri etkisiyle, kızının eve gizlice erkek almaya başladığım öğrenen Kasım Efendi'ye inme iner. Meftun, şimdi Kasım Efendi'den kalacak servete konabilmek için eski karısıyla yeniden evlenmeyi düşünmekte, İstanbul'a dönebilmek için Kasım Efendi'nin ölümünü beklemektedir. ● Özellikle o devirlerdeki tramvayların kadınlar kısmmı, görücüleri ve Meftun'un görgüsüz ve bağnaz Edibe üzerindeki etkilerini anlatan bölümleri çok ilginç romanın özeti, şu araştırmadan alındı: (CK/1)

ŞİLİ'DE AV ● Orhan Asena'nın oyunu (1975) ● İki bölümlük oyunda olay, Şili'de Allende iktidarının son gününde, Santiago'nun gecekondular semtinde küçük bir kilisenin hemen bitişiğindeki rahip Domingo'nun evinde geçer. Salvatore Allende devrilmiş, yönetim ordunun eline geçmiş, Allende yanhsı Halk Kurtuluş Örgütü üyelerinden bir grup genç bu küçük eve sığınmışlardır. Yaylım ateşine karşılık vermeye çalışırlarsa da ikisi kadın, biri rahip Domingo, sekiz kişi öldürülür. ● İlk kez 1973-1974 tiyatro mevsiminde sahneye konulan oyun, Tiyatro 74 ve İsmet Küntay ödüllerini kazandı.

ŞİMDİKİ ÇOCUKLAR HARİKA ● Aziz Nesin'in romanı (1967) ● Bir ilkokulda çocuk gözüyle ideal anne-baba konusunda yapılmış bir anket sonuçlarından ilham alan yazar, Ahmet ve Zeynep adlarında, biri Ankara'da öteki İstanbul'da iki ilkokul öğrencisi tarafından yazılmış sanısını vermek

istediği mektuplarla kuruyor romanını. İki çocuk, aile çevrelerinde ve okullarında geçen olayları, büyükler dünyasında gördükleri tuhaflıkları yazışırlar. Günümüzde sürüp giden birtakım değer yargılarının dolaylı bir şekilde eleştirisini de yapan bu mektup - roman, bütünüyle abartmalı bir mizah örneğidir.

ŞİMŞEK ● Peyami Safa'nın romanı (1928) ● Müfit ve karısı Pervin, Müfit'in dayısı olan Sacit'in evinde oturmaktalar. Dayısının baskısına katlanamayan Müfit, karısına bu evden çıkmaları gerektiğini söyler. Sacit'le de ilişkileri olan Pervin, sonunda buna razı olur. Müfit, karısını çok seven, kıskanan bir gençtir; eve gelip giden erkeklerden birinin metresi olduğunu sandığı karısını sorguya çekerse de bir sonuç alamaz; Pervin de Sacit'le ilişkisini gizler. Şüphe ve öfke, Müfit'in evden ayrılıp Çengelköy'deki teyzesine gitmesini sonuçlandırır. Müfit, karısından ayrılmak isterse de onu çok sevmesi bu kararı önler. Önce Pervin, sonra Sacit Çengelköy'e gelmişlerdir. Müfit şimşekli bir gecede onları kucak kucağa yakalar. Müfit'le Sacit birbirlerini öldürürler, Pervin de çıldırır. ● Özet Cahit Sıtkı Tarancı'nın **Peyami Safa-Hayatı ve Eserleri** (1940) kitabından alınmıştır.

ŞİŞHANEYE YAĞMUR YAĞIYORDU ● Haldun Taner'in hikâye kitabı (1953) ● Dokuz hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede olayı yaratan, yirmi yaşını bitirmiş, yirmibirine basmış, yaşlı bir beygir, bir çöpçü beygiri olan Kalender'dir. Olay yağmurlu bir günde İstanbul'da saat üç sularında, Kalender'in her günkü vazife bölgesi olan Şişhane'de geçer: Kalender, bir hamal sırtındaki aynada kendi hayalini görür ve kişner; ürkmüştür, gemi azıya alır. Geri geri giden çöp arabasıyla kaldırıma çıkar ve bir dükkân vitrinini yere indirir. Gürültüden büsbütün huylanan hayvan, bu defa arabayı dörtnala ileri sürer ve bir kazaya sebep olur: Hayvana çarpmamak için ani fren yapan tramvaya, arkadan bir otomobil bindirmiş, yol trafiğe kapanmıştır. Otomobildeki zengin Artin Margusyan, hafif yaralandığı için soruşturma için karakola götürülmesi yüzünden iflas eder; çünkü aynı gün Brezilya'da Sao -Paulo'da bir firma, Margusyan'dan bir iş telgrafı beklemektedir. Telgraf gelmeyince, pazarlanmış mal, Hamburg'a Alois Morgenrot'a gönderilir. Kalender'in Şişhane'de kişnemesi, birbirlerinden çok uzakta iki tüccardan zengine felaket, fakire saadet getirmiştir. İkinci hikâyede **Kantar Kâtibi Ali Rıza Efendi,** bir akşam üstü kahvede günün, mahallenin olayları, ölenler, kalanlar üzerine konuşur. **Konçinalar,** iskambil kâğıtlarındaki resimlerle insanlar dünyasındaki kişiler, tipler arasındaki benzerlikleri araştıran bir söyleşidir; altılıdan aşağı kâğıtlar olan konçinaların gerçek hayattaki karşılıkları; sessiz, sünepe, emir kulu kimselerdir. **Ablam,** yazarın 1936'da Almanya'da öğrenciyken tanıdığı, otuzüç yaşlarında Türkiye'li bir kadındır; birkaç kere evlenmiş, ayrılmıştır; şimdi Amerika'lı pozundadır,

üniversitelilerle düşer kalkar. Hikâye, yazarın o kadına ait anılarıyla oluşuyor. **Atatürk Galatasaray'da** gene bir anı. Taner'in Galatasaray Lisesi'ndeki öğrencilik yıllarında, 1931 veya 1932'de, Atatürk'ün, okullarını ziyaretinden izlenimler. **Fraeulein Hanbold'un Kedisi** de bir Almanya anısı: Bir genç kızın kedi sevgisine paralel, aşk düşkünlüklerini anlatır. **Eczanenin Akşam Müşterileri** hikâyesindeki kişiler, durumlar, ilerde yazarın **Fazilet Eczanesi** oyununa konu olur. **Fasarya,** türlü işlere girip çıkmış, meslekler in hiçbirinde altı aydan fazla tutunamamış, futbol delisi bir gencin lakabıdır; yazar ona ait anılarını toparlar. Son hikâye **Memeli Hayvanlar'**da maliye tahsildarlığından emekli bir adam, süt sağma merakını kadınlar üzerinde de uygulamaya kalkması yüzünden, içeri atılmış bir tatlı kaçık, hikâyeciye bu işin zevkini anlatır; ona bir de sırrını açar: Kadınlar kısmında emzikli bir çingene kızıyla on liraya anlaşmıştır; hapisten çıkar çıkmaz merakını bir de bu kızda deneyecektir. ● Olayları rindce bir bakışla gülünç taraflarından alan, kıvrak, sürprizli, esprili bir üslûba aktaran bu hikâyelerini yazar, **Ablam** ve **Fraeulein Hanbold'un Kedisi** hikâyeleri hariç sonradan **On İkiye Bir Var** kitabındaki bazı hikâyelerle birlikte **Konçinalar** (1967) kitabına aldı.

TAAŞŞUK-I TALAT ve FİTNAT ● Şemsettin Sami'nin romanı (1872) ● Talat'la Fitnat'ın Aşkları romanında babasını küçükken kaybeden Talat'ı annesi büyütmüştür. Talat onsekizine gelince evinin cumbasında gördüğü Fitnat'ı sever, kadın elbiseleri giyerek kızın evine girer, onunla konuşur. Üvey babası Fitnat'ı zengin bir adamla evlendirir. Evlendiği Ali Bey'in vaktiyle annesini terkeden babası olduğunu Fitnat, sevgilisinden ayrılmanın üzüntüsüyle kendini vurduğu zaman öğrenir. Fitnat'ın ölümü, Talat'ın da ölümüne yol açar. Fitnat'ın öz babası Ali Bey de gerçeği öğrenince çıldırır, çok geçmeden o da ölür. ● Edebiyatımızda ilk yerli roman olan eserin değerlendirilmesi ve seçme bölümleri: (CK/1)

TABANCA ● O. Zeki Özturanlı'nın hikâye kitabı (1969) ● Sekiz hikâye. İlk hikâyede bir aramada Memiş Kalkar'm kahve ocağında bulunan tabanca, kendisinin olmadığı halde, Memiş'in tutuklanmasına sebep olur. **Asrî Helâ'**da Akif Ağa, kırk yıllık evinin ve değirmeninin yıkılması, kamulaştırılması üzerine sokakta ve daha da beteri, helâsız kalır; Güzelbahçe köyünün kalkınması için yaptırılan helâyi ancak turistler kullanacaktır; vali ve kaymakamın geldikleri bir gün, Akif Ağa'nın şikâyeti üzerine, köylüye de bu helâya girme izni verilir. **Mendel Yasaları'**nda babası Arap bir ambar şefi, ölü doğmuş ilki gibi ikincisinin de siyah renkte olmasından korkmaktadır; korktuğuna uğrayınca çocuğu boğar, gizlice gömer. **Zar** hikâyesinde kız çıkmadığı söylenerek baba evine gönderilen, onaltısında bir gelinin in-

tiharı anlatılır. **Oğlak Sesi,** bir köylü çocuğunun ortaokulu okuması için ilçeye götürülüşünü konu ediniyor. **Bey** hikâyesinde varını yoğunu yitirmiş iflâs etmiş bir adam, kirli yaşantılarla dolu geçmişini hatırlar; şimdi ancak kötü bir meyhanede halktan tanıdıkları arasında yakınlık görmüştür. **Ağlayan Yargıç** hikâyesinde Azap köyü ile Aslan köyü arasında, üç yıldır kanlı bir sınır anlaşmazlığı vardır. Keşfe gelen yargıcın, kurulu sofraya oturmayışı üzerine çekişmeli dava düşer: Azap köylüler, yemeklerini yemeyen yargıça davalarını gördürmekten vazgeçmişlerdir. Kitabın başarılı hikâyesi **Sayım-Suyum Yok Makbule Teyze** Devlet Demir Yolları'nda memur Hayati Beyle karısı Makbule Hanımın kaderini anlatır. Hayati Bey, emekli olunca bir karpuz sergisi açmış, işi yürütememiş ve ölmüştür. Bir yıl sonra da karısı aklî dengesini kaybeder, Manisa tımarhanesine gönderilir. Günler geçer, mühürlü ev açılır, tereke tesbit edilir, ev dağılır. Yıllar sonra yazar, doğduğu kasabada avukattır; bir gün Makbule Teyze çıkagelir yazıhaneye. Mallarını yiyenlerden davacıdır. Avukat, bu mesnetsiz davayı üzerine almayı reddeder. Makbule Teyze bir arzuhalciye yazdırdığı dilekçe ile işe girişir. Adliye binası artık Makbule Teyze'nin sabah, akşam hiç ayrılmadığı bir yer olmuştur. Baş edilemez ve yaşlı kadın tekrar akıl hastanesine sevk edilir.

TAHTIREVALLİ ● Çetin Altan'ın oyunu (1966) ● Bir apartmanın zemin katında bir küçük memur ailesi, üstlerindeki katta oturanların varlıklı hayatına imrenmektedir. Aile, bir mirasla zengin olur, hileli işler de bu zenginliği destekler. Kurtuldukları durumda olanları artık küçümseyen ailenin gözü, şimdi üçüncü katın daha lüks dairesine taşınabilmektedir. İkinci adından da anlaşılabileceği gibi: **Aşağıdakiler-Yukardakiler** karşıtlığı üzerine kurulmuş olan oyun, ailenin bu yükselme ile orantılı ahlâk çöküşlerini göstermektedir.

TANIĞIN BİRİ ● Şükran Kurdakul'un hikâye kitabı (1970) ● On hikâye. Konularını yazarın başından geçmiş, ya da tanığı olduğu olaylardan ve olgulardan alıyor. İlk hikâye **Giderken**'de bir başkomiser tarafından sorguya çekilen, yirmisinde bir gencin karşılaştığı işkenceler açıklanıyor. **Gözlerin Önünde** hikâyesi, bir fabrika yönetimine başkaldırmış işçilerden birinin (Hayati Pınar), mahkemede birliği bozarak, aleyhte tanıklık etmesini anlatıyor. **Yargı Payı**'nda mahkeme salonundaki daktilo kadın, sorgusu yapılan sanıkların ellerindeki değişmeleri, tepkileri izleyerek, onların iç yaşantılarını çözümlüyor. Makinede yargıcın kararını yazmaya hazırlanırken, daktilo, verilmiş yargıda kendisinin de payı olduğu kanısındadır. **Rapor** hikâyesinde, eskiden emniyet memuru olan kahraman "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka dönemlerinden gelme büyük zincirin halkalarını kenetlemek için" tüccar, rantiye, avukat vb. yedi kişiyle bir yazıhanede, yir-

miyedi yıllık bir doktoru bekler; doktor gelir, konuşurlar. Kurucu, yönetici durumundaki yaşlı doktorun politikadan ne beklediğini, hikâye kahramanı doğru dürüst anlayamamıştır; bu yüzden de "Ne yazacağım İzmir'e ben şimdi?" sorusunun kararsızlığını yaşar. **Göl Kıyısındaki Toprak** hikâyesi, göl suları çekilince kıyıda kalan yüzlerce dönümlük verimli toprağa yıllar yılı sahip çıkan İsmail'e ve İsmailgiller'e karşı, topraksızların bilinçlenmesinde, işlemek üzere onların da bir dönüm toprak edinme savaşlarında bir öğretmenin olumlu katkıları üzerine kurulur ve sonunda yargıç, mahkemeye verilen öğretmeni, hareketinde suç görülmediği kararıyla serbest bırakır. **Olaydan Önce** hikâyesinin ilk bölümünde, İşçi Partisi üyelerinden, evvelce tutuklanmış bir genç, bir dağbaşında toprak işçileriyle görüşmeye, onları uyarmaya giderken kendi iç dünyasını açıklar; ikinci ve üçüncü bölümlerde ise, ilçeden aldıkları telefon emri üzerine, güneşin altında iki saat yol yürüyen bu genci yeniden tutuklamaya giden, uzatmalı iki jandarma çavuşunun, birbirlerinden ayrı, birbirine karşıt duygular içinde bu görevi nasıl yorumladıkları açıklanır. Sonraki hikâyede ondokuzunda tutuklu bir genç, cezaevinde çağrışımlarla yüklü **İlk Gecesi**'ni anlatıyor. **Dışa Vuran** hikâyesinde kırküçünde, bekâr Selahattin Arif, içkili gecelerinden birinde, ömrünün muhasebesini yapar: Yargıçtır; yargılanmaktansa yargılamayı seçmiş olmanın ezikliği içinde, kaderleri incelediği dava dosyalarına bağlı sanıkların kınayan gözleri ve davranışlarıyla sarılıdır çevresi. **Yangın** hikâyesinde, kapatıldığı hücrede bir genç, kurtulunca, tutukluluk gecelerini yazmayı tasarlar, kâbuslar içinde dehşete düşer, yangın var çığlıklarıyla hücrenin kapısını yumruklar. Çıkınca yazabilirse, hücrenin kapısını açan polisin de yüzünü unutmamalıdır. Son hikâye **Öteki Üye**'de İşçi Partisi İlk Haysiyet Divanı başkanı Kemal Balkanlı, sosyalist ahlâk şöyle dursun, namuslu bir kişi ahlâkından bile yoksun, çıkarcı bir adamdır. Tek çocuklarını zarzor okutan, dar gelirli kiracılarının kirasına elli lira zam istemekle, iç yüzünü açıkça belli eder.

TANRIGİLLERDEN BİRİ ● Demirtaş Ceyhun'un hikâye kitabı (1961) ● İlki uzun, ikisi kısa üç hikâye. Üçünde de Yavuz'un hayat dönem ve sorunları ele alınıyor: **Düşüncesizler**'de Yavuz, öğrencilik yıllarında bir yarım gün kahvede arkadaşlarıyla oturmuş, konuşmuş, tavla oynamıştır. **Sessizlik (Piyangoman)**'da şimdi memur Yavuz'un, büroda geçen olaysız ve sıkıntılı birkaç saati; **Bir Tanrı Vardı** hikâyesinde de gene Yavuz'un memurken cinsel bunalımlara saplanması ve sonunda bir otomobil kazasında ölmesi anlatılıyor. ● Cinsel sorunlar, küçük memur psikolojisi yanı sıra toplumdan kaçış, bunalış ve sıkıntının belirlenmesi, bir çözüme bağlanmak istenmesi, hikâyelerin ortak özelliğidir.

TANRILAR ve İNSANLAR ● Orhan Asena'nın oyunu (1959) ● Dört per-

delik dram, konusunu Milattan önce üçbin yıllarından gelme Sümer destanı Gılgameş'ten alıyor, insanın ne kadar üstün olursa olsun tanrılara yenileceği tema'sını işliyor; Zalim kral En-Me -Kar, yurdunu bir harabe haline getirmiştir. Güçlü Gılgameş, yangın, kan ve ölüm kırgını halkı kurtarmak ve tanrılarla boy ölçüşmek savaşına girer. Tanrılara adanmış kutsal ağaçları kestirip ölülere mezar, dirilere ev bark yaptırır. Tanrılar, tuzağına düşürmek için, güzellik tanrıçası İştar'ı gönderirler. Gılgameş, onun aşkını da reddederek beşerî zaaflara ram olmadığını gösterir. Tanrılar bu defa orman adamı Engidu'yu yollarlarsa da, Gılgameş yendiği Engidu ile dost olarak tanrılarla savaşta kendine bir yardımcı daha bulur. Dostluğu aşka tercih etmiştir. Fakat Gılgameş'i dize getirmek için tanrılar, Engidu'yu dokununca öldüren ateş İştar aracılığıyla yok ederler. Dostunu kaybediş Gılgameş'e kendisinin, bir tanrı değil, ölümlü bir insan olduğunu duyurur. Yenilmeyeceğini sanan Gılgameş, insan aczini, aşkı kabul eder. Evvelce kovduğu, şimdi çağırdığı İştar'ın öpüşüyle ölür. ● Ankara Devlet Tiyatrosu'nda ilk temsili 3 Aralık 1954'e rastlayan oyunda insanlığın mücadele azmini dile getiren eski destan, evrensel ve çağdaş bir efsane düzeyine çıkarılmıştır.

TANTE ROSA ● Sevgi Sabuncu'nun hikâye kitabı (1968) ● Ondört hikâye birbirine bağlanarak, Almanya'nın küçük bir kasabasında yetişmiş Rosa'nın hayat romanını oluşturuyor. Rosa, onbir yaşındayken "Sizlerle Başbaşa" adlı haftalık bir aile dergisinde kraliçe Victoria'nın süvari giysileriyle çekilmiş bir fotoğrafını görür, at cambazlığına heveslenir. Başaramayınca ve üstelik babasının ölümü üzerine annesi bir başkasıyla evlenince, rahibeler okuluna verilir. "Bedenin arzularına gem vuramadığı" gerekçesiyle oradan da çıkarılır. Birinci Dünya Savaşı bittiğinde Rosa, komşu oğlu Hans tarafından ayartılınca "namusu kirlenmiş" bir kız olmamak için, istemeyerek Hans'la evlenir. Evliliğin yedinci yılında üçüncü çocuğunu emzirdiği sırada, yaşadığı gelenek - görenek delisi kasabadan kaçar, kilise tarafından afaroz edilir. Geldiği büyük kentte gazete satıcısı olur. İkinci kez bir müzisyenle evlenir, bu kocasından da iki çocuk doğurur. Keman çalan bu güzel adam da ölünce Rosa, İkinci Dünya Savaşı'nın telaşları arasında üçüncü defa evlenir. Kocası cephedeyken yalnızlık, Rosa'ya başka âşıklar da buldurur. Rosa bir yandan eski eşya alım satımı, pansiyonculuk, helâ bekçiliği, bir randevu evinde kasiyerlik yaparak yaşamakta ısrar eder. Hayalinde hep prensler beklemiştir, şimdi kendisini artık "Şu anda müstafi Gran Düşes" olarak görmektedir. Yaşlanmış, yoksul düşmüştür. Sokaklardan topladığı boş şişeleri satarak karnını doyurur. Ölünce de cesedi ortada kalır. Neden sonra çocukları ve son erkeği Mathes bulunur. Akrabalar toplantısında ölünün yaktırılmasına karar verilir ve Rosa'nın külleri bir vazo içinde Mathes'e teslim edilir. Günlerden bir gün Mathes'e Rosa'dan kalan

tek miras Siyam kedilerinden biri, büfenin üstündeki bu vazoyu devirir, biri de küllerin üstüne çişini eder. Hayata direnme, yıkıldıkça toparlanma sembolü biçare Tante Rosa, içinde garip tutkular, isyanlar ve büyük ümitler, bu dünyadan silinip gitmiştir. ● Eser, romantik ironisi, şiirli, nükteli, yer yer grotesk anlatımıyla hikâyeciliğimizin özel başarılarından biridir.

TARIK ● Abdülhak Hâmit Tarhan'ın oyunu (1880) ● Şair, konusunu Ziya Paşa'nın fransızcadan çeviri **Endülüs Tarihi**'nden aldığı **Tarık yahut Endülüs Fethi** isimli, içinde yer yer şiirler de bulunan düzyazı bu oyununda, Araplar tarafından 710 yılında Endülüs'ün fethini destanlaştırdı. Halife Abdülmelik oğlu Velid'in, Ispanya'yı fethetmekle görevlendirdiği Nusayr oğlu Musa, yanma kölesi Ziyad oğlu Tarık'ı almış, Afrika'yı boydan boya katetmiştir. Karşıya geçecek birliklerin kumandası kendisine verilen Tarık, oniki bin askerle İspanya kıyılarına çıkar, ilk iş olarak da gemilerini yakar. İspanya kralı Rodrik'e hınç duymakta olan, Septe boğazı muhafızı kont Julianus, Tarık'a sığınır, Septe'yi ona teslim eder ve Müslüman olur; adı artık Müslim'dir. Arap orduları başkumandanı Nusayr oğlu Musa'nın dört oğlu ve Zehra adında bir kızı vardır. İspanya fethine Zehra da katılmış, bir çarpışmada düşmanlar içinde kalan ve nerdeyse öldürülecek Tarık'ı kurtarmıştır. Musa, Tarık'a İspanya'ya çıkınca kıyı bölgesinde kalmasını emretmişti. Oysa kont Julianus (Müslim), fırsat verildiği takdirde İspanyolların geri çekilerek yeniden kuvvet toplayacaklarını, bunu önlemek için de İspanyol ordusunun peşine düşülmesi gerektiğini söyleyince, Tarık bu görüşü paylaşır: İspanya'nın yarısını, Sevil'i, Kurtuba'yı zapteder, İspanyol hükümdarlarının sarayına girer. Arkadan gelen Musa bu zaferlerden memnundur, ama disiplin dinlemeyen, biraz da gurura kapıldığını sandığı Tarık'ı hapse atar. Oysa kızı Zehra'nın Tarık'ı sevdiğini de bilmektedir. Musa'nın oğulları, Tarık'ın affı için babalarına ricacı olurlar. Zafer tamamlandığı, İspanya ele geçirildiği için, Tarık görkemli bir düğünle Zehra ile evlendirilir. ● Özet, eserin Sadı Irmak ve Behçet Kemal Çağlar'ın sadeleştirdikleri 1960 baskısı önsözünden alındı.

TAŞI TOPRAĞI ALTIN ● Burhan Arpad'ın hikâye kitabı (1966) ● Oniki hikâye. Kitap, **Bir Boğaz Sabahında** ile başlar ki bunda hayatı anlatılan göçmen kayıkçı Halil Ağa, balığa çıktığı bir günün ertesi, küreklerine sarılmış olarak denizde ölü bulunur. **Avuntu**'da olay, büyük şehrin belediye gazinosu parkında geçer: Seçim önceki konuşmalarla at yarışları aynı güne rastlamıştır. Yarışlarda kaybedip Parti başkanının konuşmalarında da rahat günler va'diyle dolan kişiler, avunmayı içkide bulurlar. **İki Kişi**, kırk yıl sonra karşılaşmışlardır; biri politika oyunlarıyla ilerlemiş, fabrika sahibi olmuş, öbürü küçük bir memur olarak kalmıştır. **Yazıyooor**'da gazete satıcısı bir çocuğun kaderi; **Telefonda Birisi**'nde göze girerek yükselmiş bir

adamın şimdi hiç yorulmadan, telefonla bol para kazanması; **Bahar ve Sokak Köpeği**'nde kuduzdur diye zehirlenen bir köpek anlatılıyor. **Postacı Güzelson,** aklı evdeki hasta karısında, gündelik dağıtımından dönüşte karısının ölmüş olduğunu görür; komşuların doluştuğu odada, olup bitenlerden onu sorumlu tutan bir sessizlik vardır. Ölümünden sonra eşyaları, bıraktığı bir telefon numarasıyla bulunan bir amcaoğlu tarafından götürülen **(Kamyonun Götürdüğü)** Ahmet Bey, büyük şehrin kimsesiz, yalnız yaşayan binlerce kişisinden biridir ki, yazar onun hayat dramını yalınlığı içinde güzel yansıtmıştır. **Kuş Olup Uçabilsem,** fakirliğinden ötürü eroin kaçakçılığına ayartılması kolaylaşmış bir kamarotun öyküsü. Sonuncu hikâye **Bayram Sabahı**'nda işçileri kendi partisine üye yazdığı için, "memleketin yüksek menfaatleri bakımından" suç işlediği gerekçesiyle Zeytinburnu'nda bir fabrikada çalışan Tornacı'nın dövülmesi anlatılıyor.

TATAR RAMAZAN ● Kerim Korcan'm hikâye kitabı (1969) ● Kitaptaki dokuz hikâyenin biri hariç, sekizi birer hapishane hikâyesidir. İlk hikâyenin kahramanı **Süreyya,** babası çoban, ağabeysi hamal bir genç kadındır, kucağında sahipsiz çocuğu, iftira ve hakaretlere göğüs germeye, yaşamaya çalışır. İkinci hikâyedeki **Melkon,** bir komşu kadına iftira suçundan, üç ay on güne hüküm giymiş, seksen yaşlarında bir mahkûmdur; Sultanahmet Cezaevi'nde yatmaktadır; esrar kaçakçısı Hasan Kaçar'la domino oynarlarken, durmadan birbirlerine takılmaları, Melkon'un tahliye edildiği gün içli bir barışmaya kadar devam eder. Üçüncü ve dördüncü hikâyelerde de olaylar, aynı cezaevi hastanesinde geçer: **Çoban** esrar içmekten hükümlüdür; doktorun yazdığı üç kalem pirzola özlemi içinde peritonit tüberküloz'dan ölür; **Elmas** Trakyalıdır, onsekiz aylık bir kızı vardır, karısı Hanife'nin başkasını sevmesiyle aile saadetini kaybetmiş, kendi kendisiyle uzun bir mücadeleden sonra, yirmiüçündeki karısının başını, uyurken balta ile uçurmuştur. Beşinci hikâyenin kahramanı Cideli Kasım **Köse,** yeri belirtilmeyen bir cezaevinin başgardiyanıdır; köyünün muhtarı Fahir Ece'ye takmıştır kancayı. Fakat Kastamonu savcılığına yolladığı son dilekçe, cezaevi müdürüne gelir ve Köse, sesini kısmaya mecbur olur. **Temizlik** hikâyesinde bir cezaevi müdürü Mehdi Bey'in tifüs tehlikesini önleme teşebbüsleri, yorganları giyecekleri yakılan cıbıllar koğuşunda ölüm sayısını daha da çoğaltmıştır. **Hepimiz Türküz** hikâyesinde bir cezaevi müdürü, asayiş için zararlı gördüğü tutukluları sürgün eder; geldikleri yeni cezaevinde arabacı Ali, parasız arkadaşlarına geçim yolları bulur: Birini çamaşırcı, birini kahveci yapar. Yerliler koğuşunda Abaza Reşit'in yönettiği kumara da el koyar. İki koğuş kaynaşmış, bir para dengesi sağlanmıştır ki, müdürün iki tarafı ayırmasıyla düzen bozulur. Aç kalan sürgünlerden Cıbıl Halil, buna bir çare düşünür: Yerliler koğuşunda Abaza Reşit'in yeğeni Kâzım'ın karısına bir mektup yazar, kocasının cezaevinde herkese karılık ettiğini bildi-

rir. Tutuklunun dargın olduğu Cafer'in imzasını taşıyan mektup, Kâzım'a kadar gelir ve Kâzım, işin aslını araştırmadan, Cafer'i öldürür. Cıbıl'ın sebep olduğu cinayet, cezaevinde daha da sert tedbirlerin alınmasından başka bir işe yaramamıştır. Kitabın güçlü hikâyelerinden birisi olan **Şükürler Olsun**'da elindeki tuğlayı kaza ile düşürerek nerdeyse başgardiyanın yaralanmasına sebep olacak Simitçi Emin, feci şekilde dövülür. Tokatlı Ali, tayınlarına toptan el koymuş olduğu için Emin, günlerden beri açtır. Ne cezaevi müdürü, ne zorba mahkûm Kerem Ağa, korumaz Emin'in hakkını. Ümitsizliğin son kertesinde Emin, Tokatlı'yı şişler, öldürür ve Tokatlı'nın hempaları tarafından öldürülür. Zavallı bir mahkûm, cezaevi müdürünün aczine kurban gitmiştir. Son hikâyede haksızlıklara isyanları yüzünden üç mapusane değiştirmiş, kunduracı **Tatar Ramazan,** sürüldüğü yeni cezaevinde, aklına estiği gibi hüküm süren kodaman mahkûm Abdurrahman Çavuş'a haddini bildirir, sömürülen öbür tutukluları bir zorbadan kurtarır.

TATARCIK ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1939) ● Asıl adı Lâle olan Tatarcık, Boğaziçi'nde Poyrazköy'de doğmuştur. Babası uzun süre kaptanlık yapmış, Kurtuluş Savaşı'nda mermi kaçırmış Tatar Osman Kaptan'dır. Tatarcık adı bu yüzden takılmıştır Lâle'ye. Babası öldüğünde Tatarcık onüç yaşındaydı. Annesiyle yaşadı, okulunu bitirdi, İngilizce dersi vererek geçimini sağladı. Sporcu bir tipi vardır, çoğu kez balığa da çıkar. Ne Sungur Balta'nın, ne de başka zenginlerin yalıları ilgilendirmez onu. O, köyü geliştirmek, köye uygarlığı getirmek ister. Bu arada Feridun Paşa korusuna gelen yedi genç, orada kamp kurup yaşarken köye de bir renk getirirler. Tatarcık, tanıştığı bu gençlerden Recep'le nişanlanır. ● Özet, Muzaffer Uyguner'in **Halide Edip Adıvar-Hayatı, Sanatı, Yapıtları** (1968) kitabından alındı.

TEBESSÜM-İ ELEM ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1923) ● Sadeleştirilmiş baskısı **Acı Gülüş** adıyla çıkan eser, konu bakımından, yazarın **Tesadüf** romanına benzer. Birinci bölüm Uncu Ahmet'in gizlice işlettiği bir randevu evine baskının, ikinci bölüm ise Ragıbe, Kenan ve Vuslat üçlüsü arasında geçen maceranın hikâyesidir. Kenan, Ragıbe ile evliyken Vuslat'a âşık olur, onu Kadıköy'de bir eve kapatır, onu da karısının parasıyla yaşatmaya kalkışır. Durumu öğrenen Ragıbe, Kenan'dan ayrılır, başkasıyla evlenir. Vuslat da zengin bir Mısırlı ile kaçınca, Kenan perişan, ortalarda kalır. (MN/3)

TEDİRGİNİN BİRİ ● Sunullah Arısoy'un uzun hikâyesi (1962) ● Rauf Mutluay bir eleştirisinde konuyu şöyle özetler (Sosyal Adalet, 26 Mart 1963): "Adsız bir kişi; bîkâr-bekâr, işsiz güçsüz takımından; yalnız, tembel, pasaklı, düzensiz, geveze, kendini toplum kurallarının dışında sanan, ama

toplum kurallarının ne olduğunu bile bilmeyen, iş bilmez, beceriksiz, ukalâ, kaçak, korkak, kadınsız, aşksız bir kendini doyuran. Önce bir sarhoşluk gecesinin dil pası, vücut kırıklığı, mide bozukluğu, gecikmiş sakalı ile ilk sayfalara giriyor. Sonra ağlamanın güzelliği, tıraş olmanın gereksizliği gibi sudan konularda sözümona felsefeler yaptıktan sonra birdenbire gerçeksiz bir sevgi ve cinsiyet dünyasına dalıyor. Son bölümde nedensiz, nasılsız bir oldu bittiyle kendine kıyıyor..."

TEHLİKELİ OYUNLAR ● Oğuz Atay'ın romanı (1973) ● Olay günümüzde bir büyükkentte geçer. Yüksek öğrenim görmüş, otuzbeş yaşlarında Hikmet, çevresinin kurduğu düzene uymaya çalışmış, "oyunun kurallarına göre oynamak" istemiş, bunu başaramayınca da, karısından ayrılarak bir gecekonduya yerleşmiştir. Orada dost olduğu emekli bir albayla oyunlar yazmayı dener. Başarısızlığının suçunu diğer insanlara, onların düzenine yüklemekte, suçluların "burnundan getirmek" istemektedir. Gecekonduda boyuna hayal kurar, gerçek dışı bir hayat sürer. Albayla birlikte yazmaya çalıştığı oyunlar, eski anılarına dayanmaktadır; gerçek dışı oldukları ve yeniden istediği gibi oynayabileceği için sever bu oyunları. Ama asıl hayatı; çocukluğu, aşkları ve evliliği oynanmış, bir kez daha oynayamayacağı oyunlardır. Hikmet, yazmak istedikleri hep yarınlara kaldığı, kendini boş hayallere kaptırdığı için, bu kargaşadan kurtuluşu intihar etmekte bulur.

TEMİZ SEVGİLER ● M.Ş. Esendal'ın hikâye kitabı (1965) ● Yazarın 1920-1925 yılları arasında yazdığı ve bir kısmı daha önce **Hikâyeler**–Birinci Kitap (1946), **Hikâyeler**–İkinci Kitap (1946) başlıkları altında çıkmış kitaplarından seçme, otuzdört hikâye. Başına Tahir Alangu tarafından, yazarın sanatı ve kişiliği konusunda bir önsöz eklenmiş olan kitaptaki hikâyeler, Esendal'ın, kahramanlarına sevgi ve şefkatle eğilen onları gündelik yaşayışları içinde en yapmacıksız, rahat ve karakteristik taraflarından görmesini bilen, renkli-canlı aktaran bir hikâyeci olduğunu gösterir. Kitaba adını veren (daha önceki baskıda "Vapur Davası" adıyla çıkmış) hikayede, bir cuma sabahı Boğaziçi iskelelerinden birinde bir kahvede iki kişi Romanya gemileriyle İngiliz yapısı gemiler arasındaki üstünlüğü tartışır. El tabakasından bol bol tütün saran Mahmut Efendi (**Otlakçı**), İstanbul'un son büyük zelzelesi sırasında Eminönü'nde olduğunu, Yeni Cami minarelerinin birbirine dokunup ayrıldığını, Köprü üstünde beş yüzbin kişi toplandığını anlatan Faik Efendi (**Pazarlık**), canlı birer kahvehane kişisidir. **Kayışı Çeken** hikâyesinde iki arkadaş, gene İstanbul'da Fener'de bir koltuk meyhanesinde tatlı tatlı dertleşirler. Bir yaz günü İstanbul'da Göztepe'de kanapede uyuyakalmış kocasını uyandırmaktan çekinen, başının altına koymaya uygun bir yastık arayan yeni evli Hayriye Hanım (**Gençlik**), bir Temmuz gününün öğle-akşam saatlerinde Kumkapı'yla mahalle kahvesi arasında,

kendini ahbaplarının isteklerine bırakmış Hafız Nuri Efendi (**Hayat Ne Tatlı!**), önemsiz ve zaten bilinen bir şey sormak için dört saat uzaktaki bucağa, oradan altı saat çeken ilçeye çağrılan köy muhtarı Halil (**İşin Bitti**); yazarın sanatına, hayattan olduğu gibi geçmiş, çok canlı ve unutulamaz kişiler olarak kalacaklardır. Bu eser Esendal Külliyatı'nın birinci cildi olarak yayımlandı, gerisi gelmedi.

TENEKE ● Yaşar Kemal'in romanı (1955) ● Olay, Çukurova ilçelerinden birinde geçer. Üç aydır kaymakamsız ilçede, çeltik ekme zamanı, ruhsatiye için müracaatlar başlamıştır. Çeltikçilerin düzenbazlıklarını bilen, yaşlı Tahrirat kâtibi Resul Efendi, bu kirli işlere bulaşmak istemez, gelecek kaymakamı bekler. İlçeye atanan yeni kaymakam, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni yeni bitirmiş, yirmidört yaşında Fikret Irmaklı'dır; gelir, çeltikçilerin sömürü düzenini görür, çekingen ürkek Resul Efendi'nin tecrübelerinden yararlanır; fakat köylülerle birleşerek çeltik ağalarına karşı giriştiği savaş, yenilgiyle sona erer: Çeltikçiler, Ankara'ya heyet göndererek kaymakamın başka yere naklini başarmışlardır. Kaymakam Fikret Irmaklı, kazandıkları zaferden memnun çeltikçilerin alaylı gülüşmeleri ve çocuklara çaldırdıkları boş teneke gürültüleri arasında ilçeden ayrılır. Yarıda kalan savaşında, ezilen köylüler arasından, onun kendilerinden yana olduğunu anlayanlar çıktı ya, bu, kaymakama yeter. Halkın desteği olma mücadelesini gittiği yerlerde sürdürecektir. ● Çatışmaları, ayrıntıları en aza indirgeyerek yoğunluğu güçlendirmesi; gözlemleri yanısıra dil, yapı ve okuyucuya hazırladığı yorum imkânlarındaki sağlamlıkla eser, klasik bir olgunluk taşır. Tek başına üç kere basılmış olan bu kısa roman, sonradan, yazarın **Sarı Sıcak** ve başka hikâyeleriyle birlikte, **Bütün Hikâyeler** (1967) adlı eserinin bir bölümü oldu. Oyun biçimine de sokularak önce İstanbul'da oynandı (1965). ● Roman üzerine Fethi Naci'nin değerlendirmeleri, **İnsan Tükenmez** (1956) ve **Edebiyat Yazıları** (1976) kitaplarındadır.

TERS YÜZ ● Galip Güran'ın oyunu (1952) ● "Piyes tezlidir. Memurluk hayatında yüksek mertebeye erişenlerin etrafında nasıl bir çekememezlik ve dedikodu şebekesi kurulduğunu, bunları yüzlerine karşı pohpohlayanların arkalarından nasıl kuyularını kazdıklarını; çıkana kul köle olanların, düşene nasıl yüz çevirdiklerini anlatıyor. Bir fabrikanın müdür yardımcısı Ahmet Yavuzer, ikinci perdede müdürlüğe yükseldiği için çevresinde pervane olanlar, üçüncü perdede aksi ihtimal, yani müdürlüğe başkasının seçilmesi ele alındığı için, bu sefer onu yerden yere vurmak için çareler arıyorlar." (Muzaffer Reşit, Varlık, 395, 1 Temmuz 1953). ● Yazarın bu ilk oyunu, önce Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynandı (1952).

TERSİNE DÖNEN ŞEMSİYE ● Sabahattin Kudret Aksal'ın oyunu (1958)

● Üç perdelik eserde, karısı tarafından terkedilmiş, kız kardeşiyle oturan Rıfkı Bey'in kızı Sevda, Cem'i sever. Onunla tanışması, otobüs durağında rüzgârdan tersine dönmüş şemsiyesini Cem'in düzeltmesi sırasında olmuştur. Cem, kendisini bekâr bir şair diye gösterir. Aile içindeki dostluk ilerlerken Cem'in karısı Süheylâ ortaya çıkar ve Sevda'dan kocasını bırakmasını ister. Rekabet başlar; Süheylâ boşanma davası açmıştır. Gecenin birinde Cem, Süheylâ'ya döner. Peşinden gelen Sevda, Rıfkı Bey, Sevda'nın halası Şaziment; Cem'i götürmek isterlerse de, şair, evinin erkeği kalmaya karar vermiştir. Kısa bir serüvenden sonra yuvaya dönüş tema'sını geliştiren oyun, Süheylâ'nın "Rüzgârlı havalarda bir şemsiyenin tersine döndüğünü görürsen bir daha, bakmadan geç, olmaz mı Cem!" uyarışıyla sona erer.
● Eser, İstanbul'da Oda Tiyatrosu'nda oynandı (1958/1959).

TESADÜF ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1900) ● İstanbul'da Edirnekapı'da bir kenar mahallede mahalle kadınları kavgasıyla başlayan birinci bölümde, kocasının başkasıyla da evleneceği düşüncesine kapılan Gülsüm, komşusu büyücü Nefise Hanım'dan bunun önlenmesini ister; sonradan annesini de bu işe katmca ana kız, paralarını büyücüye kaptırırlar. Kendi halinde bir adam olan ve evini güçlükle geçindiren Rıfkı, karısıyla kaynanasının bu aptallıklarını öğrenince, ikisini de bir hayli hırpalar, eline bir odun alıp Nefise Hanım'ın evine koşar. İkinci bölümde, Rıfkı'dan korkan büyücü, mahalle değiştirmiş, hakkında açılan dolandırıcılık davası da ona iyi bir reklam olmuştur; şimdi "Çardaklı Bakıcı" diye tanınmaktadır. Nefise'nin ağına düşenlerden biri bu kez Saibe olur: Kocası Mail'in Şöhret adında düşkün bir kadına tutulduğunu öğrenen Saibe, Çardaklı Bakıcı Nefise'den yardım ister. Beri yanda Mail'in tamamen kendisinin olmasını sağlamak üzere, Şöhret de Nefise'ye gelmiştir. Nefise, birbirinden habersiz iki kadını ustalıkla idare eder. Mail, karısını boşar, Şöhret'i alır, anası babası tarafından reddedilir, onların ölümlerinden sonra kalan paraları da yiyip bitirince sefalete düşer. (MN/3)

TEZER ● Abdühak Hâmit Tarhan'ın oyunu (1880) ● Şairin aruz vezniyle yazılmış, manzum oyunlarından biri ve tam adı **Tezer yahut Abdurrahmân-ı Sâlis** olan eserde, İspanya'da Kurtuba kentinde hükümdar III. Abdurrahman'a önce özel çıkarları yüzünden sevgi gösteren İspanyol kızı Tezer, zamanla Abdurrahman'ı gerçekten sever. Buna çok kızan, kızın nişanlısı Rişar, Müslümanları ve İspanyolları ayaklandırır ve Abdurrahman, halkın iradesine boyun eğerek Tezer'i öldürmek zorunda kalır. (MN/2)

TIRPAN ● Fakir Baykurt'un romanı (1970) ● **Tırpan,** bir direnişin, kadere başkaldırmanın öyküsüdür. Roman, Ankara'nın yanıbaşındaki Gökçimen köyünde yoksul bir ailenin kızı olan Dürü'nün başından geçenleri anlatı-

yor. Önce, istemediği bir adamla evlenmemek için, yüzyıllar boyunca bütün köy kızlarının yaptığı gibi, canına kıymaya kalkışan Dürü, sonunda Uluguş'un uyarmaları ve köyün iyi niyetli insanlarının yardımlarıyla, bütün gelecek kuşaklara örnek olacak bir gözüpeklik ve bilinçle, zifaf yatağında, parasının gücüyle "bütün yokuşları düz edebileceğini" sanan yaşlı nikâhlısını tırpanla öldürüp dağlara kaçar (...) Romanın büyük bir özelliği de şu: Bugüne kadarki köy romanlarında, zorla evlendirilen köylü kızların mutlaka bir sevgilisi olurdu. Burada yazar bu geleneği kırmış: Civar köyün zengin ağasına verilmek istenen Dürü'nün hiçbir sevgilisi yok. (...) Romanın asıl kahramanı Dürü'den çok, Uluguş adında yaşlı bir kadındır. Uluguş, yüzyılların çilesinden geçmiş Türk köylüsünün, artık hakkını arar olan, gözü açılmış, "varsılların" egemenliğine kafa tutma yolunda kararlı, sağduyu sahibi, bilgelik sembolüdür.. (Vedat Günyol'un bir değerlendirmesinden, Yeni Gazete, 16 Mart 1971) ● **Tırpan** romanı 1970 TRT ve 1971 Türk Dil Kurumu roman armağanlarını kazandı.

TİPİ DİNDİ ● Mahmut Yesari'nin romanı (1933) ● Olay 1930'larda İstanbul'da geçer. Sevdiği ve evlenmeyi düşündüğü Nesrin, kendisini bırakıp bir avukatla nişanlanınca, Macit önce intihar etmek ister, bunu yapamayınca içkiye, serseriliğe vurur; hasta babasını, bakımsız kardeşlerini unutur, evine uğramaz olur. Çok sonra bir kardeşinden aldığı çağrı üzerine eve giderse de, babası ölmüştür. Macit, yetim kardeşlerini toparlayıp başka bir semte taşınır. İş bulma çırpınışları arasında küçük kardeşi Müzehher'in vereme yakalanışı, onu bir hastaneye yatıramayışı, Macit'i daha da sarsar. Elde avuçta bir şeyler kalmamıştır, mevsim kıştır. Ecelle son savaşını veren Müzehher'in durumuna daha fazla katlanamayan Macit, muhakkak bir doktor bulmak ümidiyle sokağa fırlar; kar rüzgâr fırtına içinde kaybolur. Ertesi gün onu bir cadde ortasında donmuş, katılmış bulanlar, hemen Cerrahpaşa hastanesine kaldırırlar; bir ara kendine gelir gibi olur, dışarıya bakar, geceki kardan, tipiden eser kalmamıştır; yatak komşusuna "Tipi dindi" diye fısıldar ve ölür. Tabiatın tipisi gibi, Müzehher'in ve Macit'in de tipisi artık dinmiştir. (Şemsettin Kutlu, **Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları**, 1970).

TOHUM ● Necip Fazıl Kısakürek'in oyunu (1953) ● Olay, Maraş'm Fransız işgali altında bulunduğu tarihlerde, Maraş yakınlarında bir handa geçer. İhtiyar hancı, esaretten yeni dönmüş İstanbullu genç bir yolcuya işgal facialarını anlatmaktadır. İç ve dış düşmanların elindeki Maraş'ın kurtuluş ümidi Ferhat Bey'dedir. Ferhat'ın kardeşi Osman, meydan okuyan bir mektup üzerine çetecilerin yanına gitmiş, öldürülmüştür. Çeteciler, Osman'ın karısını da kaçırırlar. Ferhat Bey, genç yolcu ile çetecilere yazılı haber gönderir: Gece yarısı gelecektir. Saat tam onikide çetecilerin toplan-

dıkları meyhanenin kapısı açılır, içeri giren Ferhat tavandaki lambayı koparır atar, karanlığı feryatlar kaplar: Ferhat, çetecilerin reisini dağa kaldırmış, Fransızlar Osman'ın karısını geri vermek zorunda kalmışlardır. Ferhat, genç yolcuya İstanbul'a dönmesini, Osman'ın karısının da İstanbul'a gideceğini, kadının bir yol arkadaşına ihtiyacı olduğunu söyler. Yolcu bir şey daha öğrenmiştir: Kadın, kocası Osman'ı değil, kayınbiraderi Ferhat'ı sevmiş, Ferhat da kadına platonik bir aşkla bağlanmıştı. Ferhat, yolcudan, bunun da bir sır olarak aralarında kalmasını ister. Bu son konuşma sırasında dışarda sevinç silahları patlar: Maraş düşman işgalinden kurtulmuştur (12 Şubat 1920, Maraş'ın kurtuluşu). Yolcu, yanında Osman'ın karısı, Maraş'tan ayrılır. ● İlk temsili İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda 29 Ekim 1935'e raslayan **Tohum,** o yılların geniş ilgi toplayan eserlerinden biri olmuştu.

TOHUM ve TOPRAK ● Orhan Asena'nın oyunu (1964) ● Üç perdelik oyunun konusu, Alemdar Mustafa Paşa'nın kırküç yaşındaki intiharını hazırlayan olaylardır. Alemdar 28 Temmuz 1808'de Rusçuk Yârânı ve onbeşbin kişilik bir kuvvetle İstanbul'a geldiğinde, sarayda III. Selim'in cesediyle karşılaşır; tahta II. Mahmud çıkarılmıştır. Sadrâzam tayin edilen Alemdar'ın, III. Selim'in katillerini cezalandırma yolundaki çabaları, Nizâm-ı Cedîd yerine Sekbân-ı Cedîd adı altında, talimli asker örgütünü kurması, yeniçerileri tedirgin etmiştir. Ocak ayaklanmaya hazırlanırken, tahtından indirilmiş IV. Mustafa'nın valdesi Ayşe Sultan da, kendi oğluna almak istediği Kamertâb'ı Alemdar'a vererek Paşa'yı bu yoldan zehirlemeyi düşünür. Alemdar'ın konağına gönderilen Kamertâb, orada, saraydaki düşmanlıkları ancak Alemdar'dan öğrenince, zehirli içki kadehini kırar. Yeniçerilerin konağa saldırmaları karşısında, Alemdar'ın II. Mahmud'dan yardım istekleri de cevapsız kalır. Kaderine terk edildiğini anlayan Alemdar, çağırdığı ağadan, konaktaki kadınlara dokunulmayacağına dair söz alarak, teslim olmayı kabul eder. Kamertâb, Alemdar'a yalvarmış, onunla kalmıştır; gizlediği sırrı Alemdar'a açarak ondan af diler. Silah sesleri yaklaşmaktadır, dış kapı kırılır, zorbalar içeri girerler. Yaklaştıkları sırada Alemdar, yanındaki cephane sandığını ateşler, Kamertâb'la, konağıyla, zorbalarla birlikte havaya uçar (16/17 Kasım 1808). Oyunun adı, eser kişilerinden Bayburtlu Süleyman'ın şu sözlerinden geliyor: "Paşa! köyümde rençberlik yapardım ben. Tohumu bilirim, tarlayı bilirim, tohumun çabasını, tarlanın direncini bilirim, o ölüm kalım kavgasını bilirim. Her toprak her tohumu yaşatmaz, Paşa!" ● Eser Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynandı (1963).

TOMBALA ● Adalet Ağaoğlu'nun oyunu (1967) ● Tek perdeli, iki kişili oyunu Adnan Binyazar, şöyle özetler, yorumlar: "Yalnızlık duygusunun insanı aynı amaca yöneltmesi, bunun da kaçınılmaz olması sorununu oyunlaştırıyor Ağaoğlu. Yaşlı bir karı koca tombala oynarlar. Çevrelerinde kim-

se kalmamıştır. Tek işleri zamanı doldurmaktır. Çoğunlukla da tombala oynayarak doldururlar bu zamanı. Düzenden gelen tutsaklık, kişiyi zaman'm bağlaması soyutlamaları, canlı biçimde görüntülenmiştir. Tombalaya başlamaları bir olaydır, çok da uzun sürer oyun. Ama oyunu bitirivermeleri, küçük bir anlaşmazlığa bağlıdır. Birden ip kopuverir. Uymak zorunda oldukları zaman da. Ama gene başlamak zorundadırlar oyuna. Yaşamak zorunda olan, oynamak zorundadır. Böyle bir dengeyle sağlamlığını kazanıyor Ağaoğlu'nun Tombala'sı..." (Türk Dili, 214, Temmuz 1969; ayrıca bk. Varlık, 747, Aralık 1969). • Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynanan (1969) eser bir dergide (Türk Dili, 189, Haziran 1967) basılmış, Ali Püsküllüoğlu'nun **Türk Tiyatrosu – Kısa Oyunlar Antolojisi I** (1969) isimli kitabına da alınmıştır.

TOPAL KOŞMA • Nezihe Meriç'in hikâye kitabı (1956) • Başlıkları Susuz I, Susuz II, diye sıralanan on hikâye. İlk kitabı **Bozbulanık**'ta kültürlü bir kadın duyarlığıyla olayların ince örgülerini işlemiş olan yazar, bu kitabında yer yer somuttan soyuta açılır. Çoğu kadın ve öğretmen, sıkıntılı kişilerine, bağdaşamadıkları toplumun eskimiş töre ve değer yargılarından gelme tedirginliklerini söyletir. Bir Kastamonu türküsünün "Sana öğreteyim dağdan aşmayı/Bir sen söyle, bir ben topal koşmayı" mısralarını hatırlatırcasına, boşlukta bocalayan, yenik bireylerin bunalımlarını yansıtır. Şiirli anlatımında bilinçle bilinçaltı, düşle gerçek geçişlerinden yararlanan kitabın dokuzuncu hikâyesi (**Susuz IX**), yazarın ilk kitabındaki, öğretmenlik yıllarına ait bir yaşantısından gelme Öğretmen hikâyesinin bir devamı, çocuklar dünyasının net bir başka fotoğrafı olmasıyla, diğer hikâyeler arasında bir ayrıcalık gösterir.

TOPRAK • Afet Muhteremoğlu'nun hikâye kitabı (1968) • Yazarın hikâyeler diye nitelediği eser, üzerlerine sıra numaraları ya da başlık konmamış bölümlerden meydana gelme ve büyük ailenin dağılışını gösteren bir roman özelliği gösteriyor. İlk bölümde seksenine yaklaşmış bir Nine'nin son yılları anlatılır: Her şeyi gençliğindeki gibi görmek isteyen, zamanların değişmesini kabul etmemekte direnen bencil, huysuz ve gururlu Nine, kocasının ölümünde bir süre Ezine'de oğluyla gelini ve torunları yanında oturmuş, bıkkınlıklar artınca İstanbul'a damadıyla kızının yanına gönderilmiş, beklediği aşırı ilgiyi kızının evinde de bulamayınca, istenmediği halde gene Ezine'ye dönmüş, kırgın küskün orada ölmüştür. Bu ölümü izleyen olaylar, Nine'nin kızı ve sonradan gelip İstanbul'a yerleşen oğlu ile onların çocukları çevresinde toplanır. Kitabın adı, son bölümde (son hikâyede) Nine'nin kızı Ana'nın Ezine'de satılmadan kalmış son parça baba arazisine karşı duyduğu ve şüphesiz artık gerçekleşemeyecek, İstanbul kargaşalığı içinde sakin bir toprak özleminden geliyor. • Kitabın kişileri, yazarın da-

ha önce **Bedriye** (1963) kitabında, aile hayatlarından kesitler verilen şahıslar olmakla, iki eser arasındaki bağlantıyı da hatırlatmak gerekir.

TOPRAK ACIKINCA ● Erol Toy'un romanı (1968) ● Olaylar, Birinci Dünya Savaşı bitiminde Ege bölgesinde Bozdağ yöresi halkının Yunan işgaline başkaldırmaları sırasında geçer. Bozdağ'ın Kayalar köyünden Satı'ya köyün ağası Karaayakoğlu göz koymuştur, oysa kızı, köyün yetimi Hasan sevmektedir. Bağ bozumu sonu Hasan'la Satı evlendirilir. Ağanın ses çıkarmaması, hatta düğünde bir de ziyafet vermesi, sinsi maksatlarını gizlemek içindir. Yunanlılar İzmir'e çıkınca, köylerden toplanan gönüllü askerler arasına Hasan da katılır; zaten ağa da, gitmezse vatana ihanet etmiş olacağını söylemiştir. Hasan savaşta ölür; Satı doğan oğluna da Hasan adını koyar; ısrarları daha da artmış olan Karaayakoğlu'nun şerrinden kurtulmak için de köyden kaçmaya karar verir. Tetikte olan ağa, yavrusunu almış giderken Satı'nın peşine düşer, kadına söz geçiremeyince saldırır, boğuşmada ikisi de uçuruma düşer, ölürler. Hasan'ın oğlu Hasan yetim kalmıştır; onu köyde Dudu Nine büyütür. İkinci Hasan da yaşı erdiğinde bir dağ köyünde ağa kızı Zeynep'i sevecektir.

TOPRAK KOKUSU ● Reşat Enis'in romanı (1944) ● Adana'ya bağlı Kötüköy'de otuziki yaşında ve üç aylık evli iken 1914 Birinci Dünya Savaşı'na giden Boyalısakal, dönüşte anasıyla babasının ölmüş, karısının Fransızlar tarafından kurşuna dizilmiş olduklarını öğrenir. Öksüz yavrusu Elif'i konu komşu kurtarmıştır. Köylüler perişandır: Eski softa, toprak ağası Yarım Hacı Hasan Ağa, karısı ve baldızıyla birlik, üç koldan köylüyü sömürmektedir. Köye öğretmen gelen Yalçın, köylüyü kurtarma çabalarına girişir, bu arada sıtmayı önlemek için, köyün aşağısındaki bataklığın kurutulması gerektiğini köylüye kabul ettirir. Boyalısakal, öğretmenin uyarmalarıyla Hasan Ağa'nın madrabazlıklarını anlamıştır. Öğretmen Yalçın, Boyalısakal'ın şimdi onüç-ondört yaşındaki kızı Elif'i sevmektedir. Çıkarları baltalandıkça öğretmene düşmanlığı artan Yarım Hacı, bir erkek çocuğu kirlettiği iftirasıyla, kendi alçaklığını öğretmene yükleyerek, onu hapse attırmaya muvaffak olur. Suçsuzluğu anlaşılan Yalçın, serbest bırakılırsa da, Niğde'nin bir köyüne atanır. Boyalısakal, kızıyla yalnız kalmıştır. Ağalardan Zühtü Paşaoğlu Şakir Bey, Boyalısakal'ın toprağını elinden alıp baba kızı kendi topraklarında boğaz tokluğuna çalışmak zorunda bıraktığı gibi, onaltı yaşındaki Elif'i de kirletir; zavallı baba Boyalısakal, kederinden ölür. Elif, romanın ortalarında Melek adıyla tekrar ortaya çıkar. İstanbul'da lisede okumuş, üniversiteye gitmiş, türlü maceralardan sonra, gönlü hâlâ toprak kokusuyla dolu, kendini kara toprağa adamış olarak, Adana'ya dönmüştür: Artık bir bar kadınıdır. Şakir Bey'le, Yarım Hacı Hasan Ağa ile savaşa girer, onları iflasa sürükler. Telefonlar bir gün, Seyhan valisine Yü-

reğir'de birkaç yüz köylü-ırgadın ayaklandığı haberini ulaştırır. Elebaşı olarak, kurşunla ağır yaralı güzel bir kadın yakalanır; valinin raporu köylü-ırgat lehine olur. Roman şu satırlarla bitiyor: "Çukurova'nın mütegallibe elinden alınarak devletleştirilmesi teşebbüsü, bu ayaklanmadan sonra başlar. Boyalısakal'ın kızı Elif, cezaevinde, Toprak Kanunu'nun çıkarılmasını bekliyor. Adana, 12 Aralık 1943". ● Ömer Faruk Toprak'ın "Eser yayımlanınca büyük bir olay oldu. Parlamento, Toprak Kanunu düzeyine girmişti zaten. Toprak ağalarının etkisi de işe karışınca, kitabı Bakanlar Kurulu kararıyla topladılar. O zaman, dıştan görünüşüyle mücadeleyi sevmeyen bir yaradılış gösteren Reşat Enis, baktım, işi Başbakan'la görüşmeye kadar götürdü. Sonradan okumak fırsatını bulan Saracoğlu, yazarı kutladı ve eser tekrar yayın alanına çıktı" dediği (**Duman ve Alev,** 1963, s. 94) roman, 1969'da yapılan ikinci baskısında adını değiştirmiş **Kara Toprak** olmuştur.

TOPRAĞA BASINCA ● Talip Apaydın'ın çocuk romanı (1966) ● Onbir oniki yaşlarında Erdal ile yedi sekiz yaş büyüğü ablası İnci, romanın iki kahramanıdır. Anneleri, Erdal bir yaşındayken ölmüş, memur babalarının emekli olmasına da bir yıl kalmıştır; büyük şehirlerden birinde oturmaktadırlar. İnci İlköğretmen okulunu bitirir, uzak bir köye atanır. Oraya bir başına gidemeyeceği düşünülerek, ilkokul son sınıf öğrencisi olan Erdal'la gitmesine karar verilir. Babaları onları köye kadar götürür, ertesi gün de işinin başına döner. İki genç, gerek köyün on yıllık ikinci öğretmeni Bay Mustafa ile hanımının, iki çocuğunun, gerekse köylülerin gösterdikleri yakınlıkla köy hayatına alışır, bir ders yılını orada geçirirler; okullar tatil olurken de babaları gelip alır onları. ● O ayları, büyüyünce bir ilçeye kaymakam olmuş Erdal Sezer'in ağzından tatlı, acı anılar şeklinde anlatılan ve büyüklü küçüklü, köylülerin gündelik hayatını, âdetlerini sevimli bir dil, eğitici bir amaçla işleyen **Toprağa Basınca,** Doğan Kardeş Çocuk Romanı Yarışması'nda üçüncü ödülü kazanmıştı (1964).

TOPUZLU ● Hidayet Sayın'ın oyunu (1964) ● 1963 Ocak ayından başlayarak yıl sonuna kadar Ankara, Bursa, İzmir Devlet ve İstanbul Şehir Tiyatroları'nda peş peşe oynayarak büyük bir ilgiyle karşılanmış, fakat kitap halinde basılmamış üç perdelik oyunu Özdemir Nutku, bir eleştirisinde şöyle özetliyor (Milliyet, 26 Şubat 1964): ● Bir sabah uyanınca romatizmaları sızlamaya başlayan Topuzlu Dede, o gün yağmur yağacağını anlar. Oysa köyde uzun bir süredir kuraklık vardır; hatta köyün yobaz hocası bile köylüyü yağmur duasına çıkarmıştır. Topuzlu Dede, Molla Veli'yi, yani hocayı hiç sevmediğinden bu yağmur duasına gitmemiştir. Mafsalları sızlayan Topuzlu Dede, o sabah kahveye şemsiyeyle gider, köylüye o gün yağmur yağacağını söyler. Biraz sonra hava kararmaya ve ardından yağmur yağmaya başlayınca köylüler, Topuzlu'nun ermiş olduğuna inanırlar. Topuzlu, Mol-

la Veli karşısında bir üstünlük elde etmesine sevinerek, bu evliyalığı kabul eder. Ama gün geçtikçe kendisinin de şarlatanlık yaptığını hissetmeye başlar. Bir de torunu olmayışında oğlunun eksikliği olduğunu anlayınca ölmeye karar verir ve Cuma günü öleceğini köylüye ilân eder. Molla Veli, Topuzlu'nun ölmesiyle kendi itibarının yok olacağını anlar ve Topuzlu'ya ölmeyeceğini, ölmemesi gerektiğini adeta yalvararak söyler. Topuzlu Dede, bir akşamüzeri (Cuma akşamı) yatağından kalkarak evdekilere ayakyoluna gittiğini söyler, gider, bir daha da geri dönmez. Gitmiş, kendisini oğlunun açtığı ve bir türlü su çıkmayan kuyuya atmıştır. Öldükten sonra Topuzlu'nun evliyalığı dört bir yana yayılır. Köylünün arasında şu sözler dolaşır: Meğer Topuzlu "ayakyoluna" değil, "Hak yoluna gidiyorum" demiş de karısı iyi anlayamamıştır.

TORAMAN ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1919) ● Eser bir komşu dedikodusu ile başlar: Hesna Hamm, komşuları tarafından kendisine verilecek önemli haberin söylenmesine fırsat bırakmadan, uzun uzadıya dedikodu yapar. Kocası Şuayp Efendi, Servinaz adındaki hoppa bir kadının fettan kızı Binnaz'la gizlice evlenmiştir. Hesna Hanım, derdinden daha büyük bir derde uğrar. Bir süre sonra Binnaz, Şuayp Efendi'nin önce Toraman adını taktıkları oğluyla kocasını aldatmaya başlar; eve başka gençler de ahr. Bir gece, oğluyla oğlunun üvey anası, yani kendi ikinci karısı Binnaz'ı uygunsuz bir durumda yakalayınca Şuayp Efendi'ye inme iner; yaşlı adam bir türlü iyileşemez, "gördüğü son manzaranın tafsilâtını" mezara götürür. (MN/3)

TROYA'DA ÖLÜM VARDI ● Bilge Karasu'nun hikâye kitabı (1963) ● Konular ve temalar Semih Tezcan'ın bir incelemesinde etraflıca belirtilmiştir; o yazıyı (Dönem, 1, Ekim 1963) özetlemekle yetiniyoruz: ● Onüç hikâyeden dokuzu ortak bir konu üzerine, üçü (**Oda Oda Dünya, Dönenen Bir, Zanzalak Ağacı**) değişik kişilerle ilgili; biri de (ilk hikâye) **Doğum'u** betimleyen, hikâye tekniği dışında yazılmış bir parça; ancak her hikâye kendi bütünlüğünün yanı sıra diğerlerine de sıkıca bağlı. Ortak konuda yazılmış dokuz hikâyenin altısı, Sarıkum köyünde dört erkek çocuğun arkadaşlıklarının, üzerlerinde derin etkiler yapmış olayların, anılar yoluyla verilmesidir: **Kavruk** hikâyesinde anlatılan kötü kadın Meryem'i, Müşfik'in bir adamla münasebet halinde görüşü, sonra bir yangında bu kadının yanmış cesedini görmesi; **Anahtar** hikâyesinde babasının da böyle bir kadınla ilgisini öğrenmesi; Müşfik'te kadınlardan uzaklaşma ve sevgiyi erkeklerde arama durumunu yaratır. Müşfik'in bu durumdaki yaralı hayvanlarla ilgilenmesi **Sarıkuma Giriş;** savaş haberinin yarattığı kırıklık **Şarkısız Gecelerin İlki,** yalnız ve garip bir adam olan Bebekçi Osman'la arkadaşlığı **Beşinci Gün,** Nimet Hanım'ın boğucu yalnızlığı **Çatal** hikâyelerinin konusudur. Bu

arada Müşfik'le Suat'ın homoseksüelliğe varan sevgileri ile Müşfik'in annesinin, oğlunun Suat'la bu ilişkisini kıskanması, ilerde daha geniş incelenecek Müşfik-Dilâver Hanım çatışmasma bir hazırlık olur. Müşfik'in, ailesiyle birlikte İstanbul'a gitmesiyle başlayan yeni hayatını **Nereden de Andım Şimdi** ve **Anahtar** hikâyelerinde; oğlunun, sevgisini başkalarına yöneltmesi yüzünden kıskançlıklarda eriyen anne Dilâver Hanım'ın ve Müşfik'in ağızlarından dinleriz. Kitabın son ve en uzun hikâyesi **Acı Kök Yağmurun Tadında;** hayatta tek dayanağı olan oğlu Müşfik'in kendisini bırakıp gitmesi üzerine çıldıran annenin, oğlu dönüp gelince bir gün gene yalnız kendisinin olacağı umuduna bağlanışını ve Müşfik'in evlilik dönemindeki çıkmazlarını anlatır. Çoğunda erkek erkeğe sevgi gibi edebiyatımıza yabancı bir ilişki işlendiği halde, hikâyelerin yerel olabilmesi de Karasu'nun bir başarısıdır. Yer yer maddî yönü olduğuna da dokunulan bu ilişkilerin, daha çok, psikolojik yönü ele alınmış, eser bunun üzerine kurulmuştur. Kadınla ilgili sevgiyi konu edinen tek hikâye **Dönenen Bir,** erkeğe ölümü gereksindiren bir ayrılışla biter.

TURFANDA mı, YOKSA TURFA mı ● Mehmet Murat'ın romanı (1891) ● Mansur, Cezayir eşrafından İstanbul'a sığınmış bir ailenin oğludur. Paris'te tıp öğreniminden sonra İstanbul'a gelir; hem doktorluk, hem de resmî bir dairede memurluk yapar. Amca kızı, Cezayir'den çocukluk arkadaşı Zehra da İstanbul'dadır. Sevdiği bu kızla evlenir. Rus savaşma gönüllü gider, bazı durumlara itirazı yüzünden sürülür, sürgünde ölür. (MN/2) ● Yer yer memleketin yönetimini, aile ve askerlik hayatındaki sakatlıkları eleştiren eserin değeri ve seçme parçaları: (CK/1)

TUŞ ● Haldun Taner'in hikâye kitabı (1951) ● İlk baskının ondört, sonrakilerin onüç hikâyesinde olaylar genellikle İstanbul'un gündelik hayatından alınmıştır. Kitaba adını veren hikâyede bir milletvekili oğlu olan Aydemir, Nesrin adında fakir bir kızı kirletir, babasının siyasî nüfuz ve zenginliğiyle yalancı şahitler bularak cezadan kurtulur. Ahlâksızı mahkûm ettirmek için çırpınan, mahalleliden Dilâver Bey, karşı tarafın kuvvetiyle **tuşa** gelmiştir. Randevu evine düşen, durumundan da memnun olan Nesrin'in müşterileri arasında fakat bir gün Dilâver Bey de görülür. Yazarın sevilen hikâyelerinden ikisi de bu kitabındadır: **Bir Motorda Dört Kişi,** yanma tehlikesi atlatan bir deniz motorunda yolcu, bir kadınla üç erkeğin korku, bencillik ve yakarış dakikalarını, tehlike geçince de hemen değişmelerini anlatır. Bir müzik terimi olarak kelime anlamı "sevinçli, şen, çabuk fakat pek de fazla değil" demek olan **Allegro ma non troppo** hikâyesinin konusu ise, özel bir müzik dershanesinde toy bir gencin, vurgun olduğu kızı, günün birinde, yaşlı keman hocası Linowsky ile sevişirken yakalamaktan duyduğu şaşkınlık ve yıkılıştır. ● Taner, bu kitabında da o kendine özgü ve rind eğleni

çizgisini sürdürür.

TUTUNAMAYANLAR ● Oğuz Atay'ın romanı (1973) ● Genç mühendis Turgut Özben, yakın arkadaşı Selim Işık'ın kendini bir tabancayla vurduğunu gazeteden öğrenir. Selim'in diğer üç arkadaşından, sonra Selim'le ilişkisi olan Günsel adındaki kızdan bu intiharın sebeplerini araştırır. Dördü de verdikleri bilgilerle Selim'in hayatının bilinmeyen yönlerini aydınlığa çıkarırlar. Selim, son günlerinde bir "Tutunamayanlar Ansiklopedisi" hazırlıyordu; orada kendisine de bir madde ayırmıştı. Özellikle bu ansiklopedi, araştırmaları sırasında Turgut Özben'e kendi benliğini tanımada yardımcı olur: O da tutunamayanlardan biridir; o güne kadar kendisini birtakım töreler, alışkanlıklar yönetmiştir. Turgut Özben bunlardan kopar, evinden ayrılır, bir trene binip gider, gözden kaybolur. ● 1970 TRT Sanat Ödülleri yarışmasında başarı ödülü kazanan eserin ayrıntılı özeti ve değerlendirilmesi, yararlandığımız kaynaktadır: (AB)

TUTUŞMUŞ GÖNÜLLER ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1926) ● Yazar, Birinci Dünya Savaşı sonunda bütün dünyadaki hayat değişikliğinin bizdeki belirtilerini anlatıyor. Romanın ekseni, Lebip Paşa'nın kızı Lemiye ile ona karşı ümitsiz sevgisinde sonuna kadar dayanan kantar kâtibi Kasım Necati olmakla beraber, bunların çevresine başka kişi ve olaylar da yerleştirilmiştir. Lemiye ve arkadaşları yeni yetişmekte ve kendilerine yeni bir kalıp aramakta olan gençlerdir. Bir kısmı bir hayattan ötekine geçişte, türlü sarsıntılar sonucu yitip giderler; pek azı büyük fırtınada perişan, canlarını kurtarırlar. Kasım Necati ve arkadaşlarından İstanbul'un pek çok derdini öğreniyoruz. (MN/3)

TUZ ve EKMEK ● Ömer Faruk Toprak'ın romanı (1973) ● Olay 1944 - 1945 yıllarındaki sıkıyönetim döneminde İstanbul'da geçer. Kendisi üç yıllık, karısı Ayşe bir yıllık öğretmen olan Sabahattin, siyasî inançlarından ötürü polisçe tutuklanır, delil yetersizliğinden salıverilir, tekrar bir öğretmenlik almak için Ankara'ya gelir, eli boş İstanbul'a döner. Gene sürekli aranmaktadır, yakalanır, polis şefi Ahmet Hulusi'nin işkencelerine dayanamaz, ölür. Düzenlenen tutanağa, tutuklunun, parmaklığın kenarından geçerken kendini aşağıya atarak öldüğü yazılmıştır. ● Bir dönemin, üniversiteli gençler arasında komünizm töhmetine yaslanan baskı rejimini anlatan eser, Sabahattin'in arkadaşları A. ilinde sürgün Osman Fuat'ın, kaymakam Fikret'in ve başkalarının yan serüvenleriyle birkaç hayat hikâyesini bir arada yürütüyor.

TÜRKLER ALMANYA'DA ● Bekir Yıldız'ın romanı (1966) ● 1962'de bir baskı makinesi edinebilmek kararıyla Almanya'ya gidip Heidelberg yakınlarında bir fabrikada işçi olarak çalışan roman kahramanı, İstanbul

Matbaacılık Okulu mezunu Yüce, yazarın kendisidir. Yola Nihat adında bir okul arkadaşıyla çıkar. Kompartımanda üvey baba zulmünden karısını, dört çocuğunu bırakıp iş peşinde Almanya'ya giden bir Elazığ köylüsü Garip Recep'le Ayşe ve Sevim isimlerindeki iki genç kadınla tanışırlar. Sonradan Nihat, kaçırdığı dövizlerin de yardımıyla maceralara dalacak, Sevim kızlığını bir Türk'e verip bir Alman'la evlenecek, Ayşe yurduna dönmemekte direttiği için kocası tarafından öldürülecek, köylü Garip Recep de sahibi olduğu opel arabasıyla bir trafik kazasına kurban gidecektir. İhtisasına uzak bir işde çalışmak zorunda kalmış, bir ara karısıyla iki çocuğunu da yanına getirtmiş olan Yüce ise, dört yıl sonunda ailesi ve satın aldığı baskı makinesiyle İstanbul'a döner. ● Kuruluş ve anlatım basitliklerine rağmen, yerinde yapılmış gözlemleri ve eleştirici yönleriyle eser, Almanya'ya işçi göçünde karşılaşılan durumları, bu göçün ortaya çıkardığı sorunları düşündürmesi bakımından, bu doğrultuda derinleşebilecek Türk romanı için bir başlangıç noktasıdır.

TÜRKOĞLU CIBIR SALİH ile ACEMOĞLU GAFFAR ● Mehmet Zeki Niksarlı'nın romanı (1976) ● Olay 1960 sonrası bir tarihte geçer. Dover (İngiltere)'den araba vapuruyla Calais (Fransa)'ye geçen İran'lı Gaffar Hüseynî'nin sürdüğü treyler, Fransa-Almanya İstanbul ve Anadolu üzerinden Tahran'a dönmek üzere, uzun yolunu aladursun, Niksar'da Cıbır (yoksul) Salih, elma çiftliğinde bekçilik ettiği Markacıoğlu'ndan ikibin lira alacağını bir türlü alamamaktadır. Niksar nakliyecilerinden Şeref Ağa'nın zorlamaları da boşa gider. Markacıoğlu, şikâyetlerinden ötürü Cıbır'ı adamlarına döğdürtür. Şeref Ağa'nın yardımıyla yatırıldığı hastanede, Salih on gün kalır; ölümden kurtulmuştur. Şeref Ağa, bu işi bir şeref meselesi yapar; bir süre saklandıktan sonra çiftliğine dönen Markacıoğlu'nu da Şeref Ağa, adamlarına hastanelik ettirir; onlarla kendi de gitmiş ve Markacıoğlu'nu çiftliğinde kıstırmıştır. Keza hastaneye yatırılan Markacı, karısına haber yollamış ve Cıbır, dört tane beşyüz liralığı kadından almıştır ki, İranlı Gaffar Niksar'a çıkagelir. Treyler mazotsuz kalmış, Gaffar'ın yanında ise Türk parası kalmamıştır. Benzin istasyonunda kimsenin oralı olmayışı karşısında Salih, Gaffar'dan istenen dokuzyüz ellibeş lira mazot parasını hemen verir. Gaffar da verdiği sözü tutar, otuzdört gün sonra İran'dan döner, kendisini bekleyen Salih'e borcunu öder; koca bir sandık içinde, Salih'e hediye olarak da bir motosiklet, buzdolabı ve giyim kuşam getirmiştir. ● Eser, Milliyet Yayınları 1975 Roman Yarışması'nda ikinci mansiyonu kazandı.

TÜTÜN ZAMANI ● Necati Cumalı'nın romanı (1959) ● Yazdır, tütün zamanıdır. Urlalılar ilçeden bağlara, tütün tarlalarındaki çardaklara taşınmışlardır. Olay, bu çardaklardan birinde Kavala göçmenlerinden Recep ailesi

içinde geçer. Recep Ağa, büyük kızı Zeliş'i (Zeliha) hemşerisi ve bağ bahçe sahibi Bekir'le evlendirmek niyetindedir. Zeliş ise komşu bahçenin sahibi Ali Onbaşı'nın oğlu Cemal'i sever. Aynı köyden Yaşar da kıza vurgundur, kızın Cemal'le ilişkisini köye yayar. Dedikodu kulağına ulaşınca Bekir, bir arkadaşının yardımıyla kızı kaçırmaya karar verir. Tütün zamanı sona ermiştir, köylüler çardaklardan Urla'ya dönmektedirler. Yolunun gözlendiğini öğrenen Zeliş, Cemal'le kaçarsa da birkaç gün sonra yakalanırlar. Köylülerin de desteklemesiyle kızın babası davadan vazgeçer. Hapisten kurtulan Cemal ve Zeliş hem nikâh kıydırmaya, hem de tütün işlerinde çalışmaya İzmir'e giderler. ● Necati Cumalı, sekiz yıl Urla ve İzmir'de taşra avukatlığı yapmıştı (1950-1957). Romanın kahramanı Zeliş'i bir dilekçe yazdırmak için bürosuna geldiği gün tanıdı. Roman, çekiciliğini bu gerçekliğinden alıyor. Tütün ekicilerinin yaşayışlarını, hayat şartlarını yerinde gözlemlerle veren, yumuşak ve tatlı bu köy romanı, filme de alınmıştır (1959).

UÇAN DAİRELER ● Tahsin Yücel'in hikâye kitabı (1954) ● Konularını çoğunlukla Elbistan'ın yoksul cahil halk hayatından alan, bir kısmında Güney-Doğu Anadolu ağzının ve deyimlerinin kullanıldığı onbeş hikâyenin birincisi, kitaba adını veriyor ve gerçekle düş çatışmasını işliyor: Küçük memur Kâmuran, gazetede **Uçan Daireler** haberi üzerine, daire'lerin geldiği mutlu ülkeyi düşünür, dalar, işine bu yüzden geç kalır: Gene hayatın gerçekleriyle karşı karşıyadır. Hayale yer bırakmayan hayatın acı gerçekleri, ikinci hikâyeyle beraber peş peşe sökün eder: **Vatandaşın Sesi**'nde kendisine en iyi yayın aracı olarak umumî helâları seçmiş, helâ duvarlarına cinsel iştahları değil, toplumsal ve ciddi dertleri yazmayı âdet edinmiş bir sanatçı, bu merakının nedenlerini anlatır. **Fonguraf**'ta hamal Yasin, bir yaz akşamı parasız, aç eve döndüğünde karısından, hayatının tek avuntusu, eski gramofonu ister: Onu satmaktan başka çaresi kalmamıştır. **Ötegeçe** (Elbistan'ın bir mahallesi) **Çocukları**'nda, bu çocuklardan birinin yurt sevgi ve özlemleri dile gelir. **Şampanya**'da İlyas, eski sevgilisi Saime'nin doğum yıldönümüne gelmiştir; zenginlikler ve şampanyalar ortasında, büyük şehirde bozulmuş bir Saime bulur. **Dolma** delisidir zabıt kâtibi Musa; en sevdiği yemektir, dilinden düşürmediği kelimedir dolma. Musa işini bırakır; ekmeğini dolma satarak kazanacaktır; fakat pısırıklığı dolma diye bağırmasına engel olur; yavaş sesle bile söyleyemez bu kelimeyi. Bir adamın eğlencesi olur; karanlık çökmüştür; boşalmış parkta neden sonra tepsiyi alır ve havaya kaldırıp denize doğru üç defa, dolma diye bağırır. **Besleme** hikâyesinde ırgat Süleyman hastalanınca karısı Huriye, bir doktor yanına hizmetçi girmiştir; asıl hayatı, güzel hayatı orada görür. **İnce Sanat**'ta evlenmeyi meslek edinmiş Kel Hüsne ile dul Hüseyin'in evlenmeleri; **Dert Çok, Hemdert Yok**'ta yazarın ortaokulda yoksul yalnızlık yılları anlatılıyor. **Bit İlâ-**

cı'nda odasının içi sinek, koynu bit dolu Kevser Kız, evi ilâçlamaya gelen delikanlıdan kendisine de DDT sıkmasını ister, don gömlek soyunmuştur, sırsıklam olur. Zehirden öleceği korkusuyla anası ve mahalle kadınları telâş içindedirler, Kevser kurtulur. **Sinema** hikâyesinde baba evinden kaçmış bir kız, bir zenginin metresi olur; dertli baba, aldığı haberle kahırlı, oğluyla meyhaneye gider. Yürek sızlatan **Pazarlık'ta** açlık, kör ana Ahüzar Bacı'yı, onikisinde kızı Elif'i fuhşun koynuna atmak zorunda bırakmıştır. Yeni gelen iki delikanlının, Bacı'ya elli kuruş vererek kızcağızı götürmeleriyle sonuçlanır Pazarlık. **Babuşka** hikâyesi yirmi yaşında evlenmiş Mariçka'nın, kendisini bırakıp gitmiş kocasını beklemekle geçen kırk yılın acılarını dillendirir. Son hikâyede üç çocuklu, gözleri sancılı bir kadın, bir ay önce para kazanmaya Çukurova'ya gitmiş, ne haberini aldığı, ne adresini bildiği kocasına **Mektup** yazdırır, perişanlığını yakınır. ● Derin bir karamsarlıkla dolu hikâyeler içinde Fonguraf, Dolma, Pazarlık ve Mektup; yazarın başarı çizgileri üstün, unutulmayacak hikâyeleridir.

ULUSAL KOLEJ DİSİPLİN KURULU ● Turgut Özakman'ın oyunu (1966) ● 1966-1967 tiyatro mevsiminde Ankara'da Başkent Tiyatrosu'nda sahneye konmuş, basılmamış oyunun konusunu Ömer Atilâ, bir eleştiri ve değerlendirmesinin bir bölümünde şöyle özetler: ● Oyunda bir seks partisine katılan dokuz on kolej öğrencisinin disiplin kurulunda yargılanması ele alınıyor. Dört öğretmenin karşısında dokuz on öğrenci. Kurulun başkanı; kalabalıktan, insanlardan uzakta odasına kapanıp kitaplarıyla baş başa kalmaktan başka isteği olmayan bir müdür yardımcısı: Öğrencilerin anlattıkları en yalın gerçekler karşısında bile dehşete düşüyor. Kurulun ikinci üyesi, kendi kendisiyle bile yüzgöz olmaktan sakınan, toplumsal olayları kimyasal formüllerin yalınlığına bağlamak isteyen bir kimya öğretmeni. Üçüncü üye, yarım saat sonra oynanacak basketbol maçının telâşında bir beden eğitimi öğretmeni. Öğrencilere yaşça da, ruhça da en yakın gözükeni: Ancak o da bir cinsî sapık. Kurulun dördüncü üyesi ise, herkese "Şekerim" demekle iyi niyetini gösterdiğini sanan, dünyadan habersiz bir felsefe öğretmeni. Öğrencilerine felsefe eğitimi verecek olan bu hanımın, felsefe ve eğitim konularında hiç kafa yormadığı apaçık. Böylesine bir kurulda yargılanan kimselerin öğrenciler değil, eğitimciler, hatta bütünüyle bir eğitim sistemi olduğu ortada... (Hisar, 37, Ocak 1967).

UMUT ZAMANI ● Burhan Günel'in romanı (1974) ● Olay Adana dolaylarından Baç'ta geçer. Ortaokul ikinci sınıftan ayrılmış Sedat, eczacılık yapan eniştesinin yanında çalışıyordu, kalfa olmuştu, ama eniştesiyle geçinemedi, ayrıldı, bir ecza firmasının propagandisti oldu, bu arada bir doktorun evlatlığı olan Elif'i sevdi, evlendi, Elif ona bir kız, bir oğlan, iki çocuk doğurdu. İşleri yoluna giren Sedat, ecza firmasının bölge şefliğine kadar

yükseldi, şu var ki sefahat hayatına daldı. Firmada yedi sekiz yılını doldurmuştu ki, savsaklamaları yüzünden işinden atıldı. Beraber yaşadığı kadınlardan Gülay'ı da Elif'in üzerine eve getirmiş, Gülay'dan da iki çocuğu olmuştu. İşsizliği dayanılmaz hale gelince kurtuluşu Gülay'ı Almanya'ya işçi göndermekte buldu; bunun için de ilk karısı ve şeker hastası Elif'i kendisinden boşanmaya razı etti Sedat; çünkü Almanya'ya giden bir kadın, üç dört ay içinde kocasını yanma alabilirdi. Elif boşandı ve Gülay, Sedat'la evlenerek, ikizlerini kendi annesine bırakıp Almanya'ya gitti. Şimdi bir yılı aşkın zamandır Sedat da Almanya'da Gülay'ın yanındadır, bir fabrikada iş bulmuştur. Zavallı Elif ise burada, o hasta haliyle, Sedat'ın yaşlı, yarı bunak ve dırdırcı anası Hatice Kadın'ın hakaretlerine katlanarak yaşamaya ve kızı Aylin'i enstitüde, oğlu Alirıza'yı da lisede okutmaya çalışmaktadır.

UNUTULAN ADAM ● Nâzım Hikmet'in oyunu (1935) ● Karısı tarafından aldatılan ünlü bir doktor bir ameliyat sırasında kızını öldürür ve savcılığa telefon ederek tevkif edilmesini ister: Şöhretini kendi eliyle yıkmıştır. Cezasını çekip evine döndüğünde her şeyi değişmiş bulur. Karısı, başasistanla beraber yaşamaktadır. Unutulduğunu anlayan doktor, bir zamanki değerini anlatan eski gazete ve dergileri alarak, unutulanlar arasına karışır.

UNUTULMAYANLAR ● Hakkı Özkan'ın hikâye kitabı (1969) ● İçindeki, orta halli-yoksul İstanbul insanlarının gündelik hayatından sahnelerle oluşan yirmiiki hikâyede hayat kesitleri verilen başlıca kişiler: Bir otobüste iki işçi kız (**İkisi**), kocası hapiste üç çocuklu bir kadıncağız (**Saadet Hanı**), yirmiyle otuz yaşları arasında üç sinema karaborsacısı (**Karaborsacılar**), Yedikule taraflarında kıyıya dökülen çöpler arasında satılabilecek öteberi arayan adamlar (**Çöplükte Eşinen İnsanlar**), felekten bir gece çalmaya giden bir **Odacı, Beyoğlu**'nda çöp varillerinde yiyecek arayan iki sokak çocuğu (**Şans**), yıllar sonra karşılaşan, erkeği evlenmemiş, kadını ikinci evliliğinden dul kalmış ve mutsuz, iki eski sevgili (**Unutulmayan**), Yenikapı sahil kahvelerinden birinde ağ örerek geçinen yaşlı bir adam (**Moruk**), gecenin geç saatinde Haliç iskelesinde balık tutmaya uğraşan ve sabaha eli boş çıkan ihtiyar balıkçı (**Köprüde**), İstanbul'da biraz para yapmış, şimdi köyüne dönen ve köylerinden aynı gaye ile İstanbul'a gelen yoksullar (**Yolcular**), yapı işçileri (**Mangır**), gecekondularında mutlu bir aile (**Çiçekli Evdekiler**), kendisini terketmiş karısını arayan, kadının yüzüne boşaltmak için yanında hep bir şişe kezzap taşıyan bir koca (**Kezzap**), otobüste yakalanan bir (**Hırsız**), annesiyle üç kardeşine bakan, onüçünde bir ilkokul öğrencisi (**Gazeteci**)... Kitabın iki hikâyesi, Beyazıt meydanında eski Dişhekimliği Okulu önünden Vezneciler'e doğru uzayan **Yeraltı Çarşısı** ile **Kıyıdaki Kahveler**; bir olayı değil de, tasviri ön plana almış hikâyelerdir.

UTANMAZ ADAM ● Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanı (1934) ● Serseri ve yüzsüz büyüyen Avnussalâh, babasının içki yüzünden ölmesi üzerine bağlanan maaşın annesiyle iki kardeşinin boğazlarına bile yetmediğini görünce açlığını gidermek için hırsızlık yapmaya karar verir. Birkaç gazetede yazı yazmış, ama hepsinden kovulmuş, şimdi dolandırıcılıkla geçinen bir delikanlıya raslar, onun bulduğu dört lira ile bir lokantada yemek yerler, çıkarken iki palto aşırırlar. Salâh'ın çaldığı paltonun cebinde Şevkiye adında bir kadından Nedim Bey'e, arkadaşı Safter'in çaldığı paltonun cebinde ise Cabir Bey adında birine yazılmış aşk mektupları vardır. İki kafadar, paltoları satıp paralarını harcadıktan sonra, iki ayrı ailenin sırlarını ele veren bu mektupları şantaj aracı olarak kullanırlar; ama aldıkları sonuçlar umdukları gibi büyük olmayınca, yeni bir iş alanı düşünürler: Avnussalâh, yazarlığı önerir, bir süre açık saçık hikâyeler yazıp biraz para kazandıktan sonra "Yaralı Gönüllere Teselli" adında genç yürekleri heyecana veren bir dergi çıkarırlar. Tıbbiye'den kovulmuş, yeni arkadaşları Suduri'ye de bir diploma uydurup bir muayenehane açarlar. Dergi yüksek tiraj yapmakta, gönül yarası olanlar da muayenehanede tedavi edilmektedir. Burada başvuranların yalnız ruhî, tıbbî değil, hukukî sorunları da halledilir. Esas gaye, kadın erkek, zengin dertlilerden şantaj yoluyla para sızdırmaktır; bunu da mükemmel başarırlar. Avnussalâh, zamanla mal mülk edinmiş, iradıyla geçinebilir bir adam olmuştur; artık köşesine çekilebilir. Roman "Teselli Yurdu"nda Avnussalâh'ın verdiği bir konferansla sona erer. Utanmaz Adam, durumunu şöyle açıklamıştır: "Bütün dünyadaki toplu servetlerin kaynağı, esasen haksızlık, soygunculuk, çapulculuktur. Ben de, benden zayıfın elinde, beni tamaha düşürecek bir şey görünce, derhal ona çengel atıyorum. Buna kanunî bir şekil verebilirsem veriyorum; veremezsem, göz diktiğim o şeyi her türlü vasıta ile elde etmeye uğraşıyorum... Ben şimdi topladığı para ile yaşamak isteyen bir kapitalistim, elimdekileri kimseyle paylaşmak istemem." ● Geniş özet ve değerlendirme: Suat Derviş, Yeni Edebiyat gazetesi, sayı 13, 15 Nisan 1941.

UZUN SÜRMÜŞ BİR GÜNÜN AKŞAMI ● Bilge Karasu'nun hikâye kitabı (1970) ● Üç uzun hikâye. **Ada** ve **Tepe** hikâyeleri, kitabın adını taşıyan ilk bölümü oluşturuyor. **Dutlar** ise tek başına ikinci bölüm. **Ada** hikâyesinde, İsa'nın ölüm yaşında, otuzüçünde keşiş Andronikos, manastırdaki arkadaşları İoakim ile Andreas'a haber vermeden, yanına gereçler ve biraz yiyecek alarak, iki gün önce Bizans'tan kaçmış, bir kayıkla Halkedon (Kadıköy)'a geçmiş, bir köylüden edindiği atla Pendik'e gelmiş, orada bu köylünün bir akrabasının verdiği bir sandalla, tek başına bu ıssız adaya gelmiştir. Sabaha karşı ayak bastığı adada, uzun bir günü, bir yandan çevreyi keşfetmekle, bir ara leyleklerin göçünü seyretmekle, bir yandan da buraya gelişinin nedenlerini düşünmekle geçirir: Bizans imparatoru, kutsal resimler

(ikonalar) karşısında tapınmanın puta tapıcılık olduğu konusunda bir yarlığ çıkarıp, kiliselerde bu resimleri yok etmek, yakmak üzereydi. Kaçtığı ada, Andronikos'dan yalnız inancını değiştirmesi değil, eski inancına göre hareket etmesi de istenmeyecek bir yerdir. Gün sona ererken Andronikos, bir kısmını dolaştığı adada, içecek su ve barınağını yapmaya elverişli bir yer bulmuştur; yarın yeni hayatını kurmaya başlayacaktır, şimdi rahatça uyuyabilir. **Tepe** hikâyesinde, Andronikos'un manastır arkadaşı İoakim'dir hikâye kahramanı; ama onun hatırlayışlarıyla, Andronikos'un son günleri de bu hikâyede anlatılır: Andronikos, kaçtığı adada tek başına duvarlar örmüş, barınak kurmuş, ama üç ay sonra bir sabah, bütün yaptıklarının boşluğunu kavrayıvermiş, Bizans'a, manastırına dönmüştür. Cezasını çekerken, başında durması görevi, manastırda hâlâ en genç keşiş olan, arkadaşı İoakim'e verilir. Gönderildikleri büyük manastırda Andronikos, uyuklamasına bile izin verilmeden, boyuna konuşacaktır. Cezanın öbür yüzü, hücre arkadaşı İokaim'e düşmüştür: Uyutulmayan Andronikos karşısında uyuyabilecek, konuşturulan cezalının karşısında susacaktır İoakim Andronikos, bu cezaya dokuz gün dayanır, ölür; İoakim eski manastırına döner. Resimsiz geçen onüç, ondört yıldan sonra, tekrar resim izni çıkmıştır. İoakim, manastırda onbeş yıl daha kalır, sonra Roma'ya kaçar. Roma'ya geleli de onbeş yıl olmuştur ve şimdi yetmiş yaşlarındadır. Her akşam değneğine dayanarak, Aventinus tepesinin eteğine tırmanırken, Andronikos'un ve kendisinin hayatını düşünür hep. Aralık ayıdır, çok bitkindir; artık manastırda bir hücreye kapanmalı, keşiş olduğu onsekiz yaşından bu yana, elli yıldır getirdiği gevişi sona erdirmek için, ölümünü beklemelidir. **Dutlar** hikâyesinin temelinde, İtalya'nın faşist diktatörü Mussolini çetelerinin dayak ve saldırılarından, kadını Türkiye'ye sığınmış, erkeği Arjantin'e kaçmış bir ailenin başından geçen olaylar sıralınır. Hikâyenin çatısını da, sona doğru, Türkiye'de 27 Mayıs 1960 devrimini hazırlayan günlerde artmış baskı, İstanbul ve Ankara'da öğrenci hareketleri oluşturur. Bir sembol gibi kullanılmış olan dut ağaçları, tırtılların ölümüyle 1960 Haziranında yeniden yaprak açıp yeşermişlerdir. Birkaç iletkenli bir kablo gibi, olguyu, düşünceyi, çağrışımı paralel götürme tekniğiyle yazılmış, şimdiki zaman'dan geçmiş zaman'a geçişlerde birden kesilmiş, yarım bırakılmış cümleleri bir anlatım özelliği olarak benimsemiş kitapta, ilk iki hikâyede halka halka, dini inancın geçirdiği sarsıntılar genişletiliyor; üçüncü hikâyede ise demokratik ve siyasal bir ümit ve inancın zaferi vurgulanıyor.

UZUN SÜRMÜŞ BİR YAZ • Nedim Gürsel'in hikâye kitabı (1975) • Anılardan kaynaklanan dokuz hikâye. **Cicipapa** çocukluk günlerine dönüşün, **Senin Adın Yalnızlık** bir bezginliğin hikâyesi. Bir taşra şehrinde her öğün bulgur yiyen ailenin oturduğu iki odalı ahşap eve çocuklar **Bulgur Palas** adını takmışlardır; dul bir anneye bağlı yaşantılar bu evde geçer. Av-

lu'da bir nüfus memurunun tekdüze günleri; **Camlar Buğulandı**'da bir göçmen çocuğu; **Kışa Doğru**'da gecekondu yıkımı ve karanlıkta babasını bekleyen bir çocuk anlatılıyor. ● Etki gücünü şiirli havasmdan alan kitap, Türk Dil Kurumu 1976 Hikâye Ödülü'nü kazandı.

ÜÇ ANADOLU EFSANESİ ● Yaşar Kemal'in **Köroğlu** ile **Karacaoğlan**'ın hayatlarını ve **Alageyik** efsanesini öyküleştiren eseri (1967).

ÜÇ İSTANBUL ● Mithat Cemal Kuntay'ın romanı (1938) ● "93 Muharebesi"nde (1877 Türk-Rus savaşında) şehit düşen albay Salim Bey'in karısı ile sekiz yaşındaki oğlu Adnan, İstanbul'a göç etmiş; Adnan, Darüşşafaka'ya yerleştirilmiştir. Darüşşafaka'yı ve Mekteb-i Hukuk'u başarıyla bitiren Adnan, "Sabah" gazetesine edebiyat üzerine yazılar yazmakta, ayrıca, "Yıkılan Vatan" adında siyasal bir roman üzerinde çalışmaktadır. Aksaray'daki küçük evinde veremden yatan annesiyle yoksul bir hayat süren genç sanatçı, hayatını yazarlık ve öğretmenlikle kazanmayı düşünmektedir. Namuslu bir adam olan Maliye Nâzırı'mn kızı Süheylâ'ya edebiyat, Abdülhamit'in adamı Erkân-ı Harb Müşîri'nin (kurmay mareşal'inin) evli kızı Belkis'e tarih dersi vermeye başlar. Bu arada Selânik'te kurulan gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girer; cemiyetin İstanbul'da güvenilir adamı olur. Süheylâ, Adnan'a, Adnan'sa olağanüstü güzellikteki Belkis'e vurulur. Süheylâ ile evlenmesi için aracılar yoluyla yapılan teklifi Adnan, reddeder, fakat sonradan kıza acıyarak evlenmek isterse de bu sefer de Süheylâ reddeder ve Adnan'a gönderdiği mektupta "Sizin acınacak hale geldiğiniz günü bekleyeceğim ve o gün ben merhamet ederek size evlenelim diyeceğim" diye yazar. İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle ilişkisi öğrenilince Adnan tutuklanır. Meşrutiyet ilân edilince, İttihatçı'larm ileri gelen adamlarından olur; avukatlığa başlar, büyük davalar alır, çok zengin olur, sürgüne gönderilen ve paraca sıkıntı içinde kalan Erkân-ı Harb Müşîri'nin kızı Belkis'le evlenir. Mütareke devrinde Adnan yine parasız ve desteksiz kalır. Kendisiyle parası için evlenmiş olan Belkis boşanır. O güne kadar sabırla bekleyen Süheylâ, Adnan'a elini uzatır, onunla evlenir, yeniden avukatlığa başlayan kocasının hiç müşteri uğramayan yazıhanesinin kirasını ve kâtibinin aylığını gizlice öder. Adnan, annesi gibi, vereme yakalanır, ölür. Süheylâ, Adnan'ın kâğıtları arasında Belkis'in resmini bulur; kocasının, son dakikasına kadar Belkis'i sevmiş olduğunu anlar. ● Özet, seçme parçalarıyla birlikte romanın geniş bir yorumunu da yapan şu eserden alınmıştır: (CK/2)

ÜÇ KAĞITÇI ● Orhan Kemal'in romanı (1969) ● **Müfettişler Müfettişi** (1966) romanının devamı ve ikinci cildi olan eser, Kudret Yanardağ'ın İstanbul'da tutuklanmasından sonraki olayları anlatır. Dolandırıcı, jandarmalar arasında, elleri kelepçeli, dolaplar çevirmiş olduğu ile getirilip cezaevi-

ne konmuş, fakat gene arabacı Kel Mıstık'ın da yardımıyla, sarsılmış itibarını kısa zamanda tekrar elde etmiştir. Particilikten hapse düşmüş Kemâl Ağa'nın ve onun Yeni Parti kadınlar kolunda üye genç güzel, zengin ve dul baldızı Nefise'nin pek sevdiği bir adam olur. Nefise, bütün malını mülkünü Kudret Yanardağ'a vermeye hazırdır. Bir süre sonra Kudret Yanardağ'ın şebeke arkadaşlarından İdris, İstanbul'dan ona sevinçli bir haber getirir: Karısı, kocasının tutuklanmasını onuruna yediremediği için Kudret Yanardağ'dan boşanma davası açmıştır. Nefise, ihtiyaçları için, Kudret Yanardağ adına bankaya, şimdilik ellibin lira yatırır. Kudret bu parayı cezaevi müdürüne rüşvet olarak verdiği söylentisini çıkarıp Nefise'nin gözündeki asalet derecesini çoğaltır. Aslında kendisini cezaevinden kurtarıp eski şebekeyi yeniden kurmak üzere gelmiş olan İdris'e beşbin lira verip, paranın üstünü kendine ayırmıştır. Derken mahkemece dosyası incelenir ve delil yetersizliğinden tahliye edilir. Gerçi henüz Yeni Parti'ye girmemiş, fakat ortamı çoktan hazırlamıştır: Partiye kaydı hemen yapılır; çektiği nutuklarla da kalpleri hemen fetheder. İmam nikâhıyla evlendiği Nefise'nin çiftliğini, tekmil menkûl ve gayrımenkûllerini üzerine geçirmiştir. Bu sırada eski kocasının gene beyefendi olduğunu öğrenen Şehvar, İstanbul'dan çıkagelir. Boşanmıştır ya, rezalet çıkarıp Kudret Yanardağ'dan öç almak ister. İlk karısının herkesin ortasında hakaretleri dahi işine yarar Kudret Yanardağ'ın. Sonradan barışırlar da üstelik ve kadın İstanbul'a döner, Kudret Yanardağ, dini siyasete alet etmekten bir ara gene tutuklanırsa da seçimi kazanıp milletvekili olduğu için, Ankara'dan telgrafla tahliye edilir; Yeni Parti'nin öbür milletvekilleriyle birlikte, sevinçli şenlikli, Ankara'ya uğurlanır. Yıl 1950'dir.

ÜÇ KİŞİ ARASINDA ● Vedat Nedim Tör'ün oyunu (1937) ● Üç perdelik oyunda, savaştan erkekliğini kaybederek dönen bir koca, sakatlığının körüklediği kıskançlıkla karısı Leylâ'yı ıssız bir kır evine kapatmıştır. Dış dünya ile ilişkisi kesilen genç kadın, kocasının baskıları altındayken eve, evvelce sevdiği kayınbiraderi Rıza gelir. Aralarındaki eski bağlılığı unutmuş bulunan, ağabeysine de ihanet etmek istemeyen Rıza'ya, Leylâ, erkeksiz hayatının çölünde bir vâha gibi sarılır. Üç kişi arasındaki kördüğüm, sakat kocanın bir sinir krizine tutularak ölmesiyle çözülür; Leylâ'nın vahşi sevinç ve kurtuluş çığlıkları arasında perde kapanır. ● Eserin ilk oynanışı İstanbul Şehir Tiyatrosu'ndadır (1927).

ÜÇ OYUN ● Adalet Ağaoğlu'nun oyunları (1973) ● Birer perdelik üç oyun. **Bir Kahramanın Ölümü**'nde kişiler kırk-kırkbeş yaşlarında iki erkektir. Konu, kitlenin alkışı uğruna bir ölüme hazırlanıştır ve en gerçek kahramanlığın eninde sonunda bir yalnızlığın yaşanması olduğu görüşüne varılır. **Çıkış** oyununda olay yirmi, yirmibeş yaşlarında bir kızla, yaşlı baba-

sı arasında geçer. Evi sarmış böceklerle savaş halindeki baba, baskı altındaki kızının yaşama özlemini artık daha fazla önleyemez, kendi yalnızlığını göze alarak, onu özgürlüğüne salıverir. **Kozalar** oyununda üç kadın, sosyalistlerin gelip evlerini, eşyalarını paylaşacakları korkusunun büyüteci olmuşlardır. ● Simgeci ve gerçeküstücü bir anlayış ve şiirli bir dille yazılmış, başarılı oyunlar.

ÜÇ YİRMİDÖRT SAAT ● Peride Celâl'in romanı (1977) ● Olay, İstanbul'da geçer. Tehlikeli bir peritonit ameliyatı geçiren, yetmiş yaşlarında hizmetçi Dilber'in hastane yatağı başında üç gün beklenecektir. Roman bu üç yirmidört saat süresince, Dilber'in hayatının ayrıntıları, hanımının ve Dilber'in elinde büyümüş, evin kızı Fatma'nın anı ve yaşantılarıyla ilerler. Sultanhamam'da toptancı kumaş dükkânı sahibi babası öldüğünde Fatma beş yaşındaydı. Bir vali kızı olan annesi, kocası ölünce Nişantaşı'nda bir butik açtı. Yaşadıkları konak yanınca küçük bir apartman katına taşınmışlardı. Yaşlı hizmetçi Dilber (köydeki adı Ayşe), Adapazarı köylerinin birinden Fatma'ların konağına evlatlık geldiğinde on yaşındaydı. Evin kızı Fatma şimdi yirmibeşindedir, bir süre üniversitede okumuştur, evliydi, kocasından ayrıldı, şimdi Hukuk asistanı Mehmet'i sevmekte. Emektar hizmetçi Dilber'i yatağı başında bekleyiş, kadıncağızın kurtulacağını ümidediş ve günlerin, gecelerin diğer telaş ve tedirginlikleri arasında üç yirmidört saat sona erer. Dilber, ameliyat sonrasını atlatamamış, çok sevdiği gece hemşiresi Ayşe'nin eli elinde, ölmüştür. Haberi hemşire Ayşe, telefonla Fatma'nın annesine bildirir; Fatma da telefon başındadır, haberin ayrıntılarını o da dinler, birden boşanır, ağlamaya başlar. ● Yazar, canlı, tekniği, anlatımı güçlü bu romanıyla Sedat Simavi Vakfı'nın 1977 Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

VAN ● Fikret Ürgüp'ün hikâye kitabı (1966) ● Otuz kısa hikâye var kitapta. Sık mecazlar, alegoriler dokusu; olayları değil, izlenim ve atmosferleri belirliyor. Hepsine çağımız insanının bunalım ve yalnızlıklarını, geçerlikte değerlere yabancılaşmasını duyuran birer deneme, Franz Kafka esprisini güzel özümlemiş birer düzyazı şiir gözüyle de bakabiliriz. Ürgüp karakteristiği en belirgin çizgileriyle **Yolculuk, Van, Orada, Tenis Topu, Hatırlayış** vb. örneklerinde açıkça görülür.

VAPUR DÜDÜKLERİ ● Ayhan Hünalp'in romanı (1962) ● İstanbul'da bir gazetede muhabir olarak çalışan bir gencin vapurları, taşıtları kaçırmak telâşları içinde, evinin bulunduğu Kuzguncuk'la Babıâli arasında mekik dokurken tek tesellisi, sevgilisi Berna çevresindeki hülyalarıdır. 1958'de yazılmış olan roman, gerçekle hayal arasındaki karşıtlıkları ve gerçeğin ağır basması sonucu gazetecinin yılgınlık ve çöküşünü konu edinmiş-

tir.

VAR OLMAK ● İlhan Tarus'un romanı (1957) ● Olaylar Çanakkale ve İstanbul'un işgal altında olduğu Mütareke devrinde (1919 1922) Marmara'nın güney - batı köşesinde Biga ilçesiyle ilçenin bucaklarından Karabiga'da geçer. Padişah ve İngiliz taraftarı Anzavur Ahmet Paşa ile Reji müdürü Hamdi Bey, romanın iki kahramanıdır. Hamdi Bey, ilçenin yaşlılarından Hacı Rifat'la birlikte ilçeyi Millî Mücadeleye hazırlamakta, saltanat iktidarına bağlı ilçe yöneticilerinden kuvvet alan Anzavur kuvvetleriyle gizli açık çatışmakta, çarpışmaktadır. Bir gün Anzavur'un bir köyü basacağını haber alan Hamdi Bey, emrindeki adamları bu köyün savunulmasına yollar, dairede yalnız kalır. Bunu öğrenen ve Anzavur'a bağlı şaki Kara Hasan, yedi sekiz atlıyla reji müdürlüğünü basar; Hamdi Bey tabancaya davranır, Kara Hasan'ı öldürür, fakat kendisi de Kara Hasan'ın adamlarının kamalarıyla deliş deşik, koltuğuna yığılır. ● Kurtuluş Savaşımızın hazırlık döneminden bir bölümü konu edinen ve olayların akışına paralel, açık duru bir üslûpla yazılmış, olaylar arasında sağlam bağlantılar, ölçülü tasvir ve ruh tahlilleriyle bütünlüğü pekiştirilmiş olan romanın dikkate değer bir özelliği de, bu tür birçok millî romanlardakinden farklı olarak tek doğru izlemeyişi, yani Hamdi Bey'i idealize etmeksizin yurtseverliği yanında kadın düşkünlüğünü de rahatça anlatarak her davranışıyla canlı bir tip halinde yaşatmasıdır.

VATAN TUTKUSU ● İlhan Tarus'un romanı (1967) ● Olay, İstiklâl Savaşı başlarında, Yunanlıların Ege bölgesini işgalleri sırasında geçer. Kırkını aşkın Osman Efe, bölgede sevilen bir kişidir; öne düşer, direnme hazırlıklarına girişir; topladığı savaşçıları çevredeki, daha önce padişah tarafını tutan Çerkes Etem'in emrinde çalışmış Ekrem ve Durdu efelerin çeteleriyle birleştirir. Gerekli para ve yiyecek, Osman Efe'nin kâtibi Kemal vasıtasıyla halktan ve kasaba zenginlerinden sağlanmaktadır. Tek tük bazı baskınlar peşinden, yaklaşmakta olan düşman kuvvetlerine karşı, bir gece topluca harekete geçilir; fakat Çerkes Etem'in adamlarının bir kısmı baskın gecesi düşman saflarına geçerler. Durdu Efe, bu ihanetten sorumlu bildiği Ekrem Efe'yi öldürür. Olay, Osman Efe'nin de itibarını geniş ölçüde sarsmıştır. Türk, Çerkes, Rum ve Musevi karışımı kasabada Hıristiyanlar da zorlaştırmaktadır durumu. Yunan ordusu kasabaya yaklaşmaktadır. Kuvayi Milliye ile birleşmek üzere Türkler kasabadan ayrılırlar. Osman Efe'nin gönlü rahattır: Beklediği mücadele şuuru ve vatan tutkusu, halkta işte asıl şimdi uyanmıştır. ● İlhan Tarus, Kurtuluş Savaşı'nı altı romanda destanlaştırmak istiyordu. **Var Olmak** (1957)'ta bu savaşa hazırlık döneminde Biga'da geçen olayları, **Hükümet Meydanı** (1962)'nda Konya ayaklanmasını anlatmıştı. **Vatan Tutkusu,** üç efenin Millî Mücadele başlarında Aydın do-

laylarında Yunanlılara karşı direnişe geçişlerinin öyküsüdür.

VATAN yahut SİLİSTRE • Namık Kemal'in oyunu (1873) • İslam Bey, savaş çıkar çıkmaz nişanlısı Zekiye ile vedalaşır, hemen cepheye gidecektir; onun dışarda bekleyen gönüllülere "Beni seven arkamdan ayrılmaz" dediğini duyan Zekiye, gizlice erkek kılığına girer. Adem adıyla gönüllüler arasına katılır. Silistre kalesi komutanı miralay (albay) Sıtkı Bey, çelimsiz bulduğu Adem'i geri göndermek isterse de, "Çocuk", kalmakta diretir. İslam yaralanmıştır, ama Abdullah Çavuş ve Adem'le gidip düşman cephaneliğini havaya uçurur. Düşman, kalenin kuşatmasını kaldırmış, geri çekilmiştir. Adem'in kimliği ortaya çıkar, Sıtkı Bey'in de Zekiye'nin öldüğünü sandığı babası olduğu anlaşılır. Kazanılan zafer sevinci arasında İslam'la Zekiye'nin düğünleri yapılır.

VE DEĞİRMEN DÖNERDİ • Haldun Taner'in oyunu (1958) • Eserin bir sahnesiyle, yazar tarafından yapılmış özeti Varlık dergisinde yayımlanmıştı (497, 1 Mart 1959): "Oyun iki kıyının karşıtlığını belirtiyor. Kıyılardan biri, ideallerin, ilhamların, hürlüklerin, yaratmaların kıyısıdır. Öbürü ise bu yanda esebilecek deli rüzgârları sahile duvar gibi diktikleri selvilerle önlemeye çalışanların, durumlarından memnunların, donmuş geleneklerin, yavanlıkların kıyısı. İlk kıyının insanı ressam Küşat, sergisini görmeye gelen Fahrünnisa Festekiz'le sevişip evlenir. Festekiz ailesine içgüveysi girer. Festekizler'in acayip âdetleri vardır: Hepsi gözlük takar, saçlarını ortadan ayırırlar. Hepsinin tirşe terlikleri, robdöşambrları vardır. Simetri bozulmasın diye duvara iki saat asar, salona iki soba kurarlar. Pipo dumanına karşı bütün ailenin ortak bir alerjisi vardır. Çay yerine ıhlamur, alkol yerine şıra içilir. Bir şey içerken de ille serçe parmak kaldırılır. İlkin bu kıyının âdetlerine uymakta bocalayan Küşat, zamanla onlara benzemeye başlar. Sürekli bir sıkıntı, bir yerini yadırgama ve baş ağrısından yakındığından, doktor kendisine gözlük takmasını salık verir. O da artık dünyayı onların yavanlık gözlüğünden görmeye başlayacaktır. İlhamı durur, Festekizleşir. Küşat bir gün büyük bir bunaltı sırasında Festekizler'in uğursuz sayıp, adını dahi andırmadığı değirmeni keşfeder. Yüksekçe bir tepede bulunduğu için, karşı kıyıdan gelen rüzgârlarla dönmekte olan bu boş değirmende Küşat, uzun zamandır uzak kaldığı İlham'la karşılaşır. Kendisine eskiden tanıdığı bir genç kız şeklinde görünen İlham yahut oyundaki adı ile Serap, ona gözlüklerini çıkartır, yeniden kendine güven aşılar. Yarışma için konu bulamayan Küşat, onun yardımıyla büyük bir şahesere başlar. Bu umutla işini, evini, karısını, Festekizleri bırakıp Serap'ın arkasından öbür kıyıya kaçıp eserini tamamlamaya çalışır. Ama ne yazık ki öbür kıyıda, Festekizler'in yanında edindiği festekizce alışkanlıklar, yakasını artık bırakmayacaklardır. Öyle ki yarışmayı kaybedip bütün ümitlerini ve kendi

sanat gücüne umudunu yitirdiği gün, canına kıydığı vakit bile, o mahut gözlükler gözünde; tirşe terlikleri ayağındadır. Kurşun, kalp yerine ciğerini deldiğinden kurtarılır. Festekizler onu bu kıyıdan geri almaya gelirler. Baş Doktor'un raporu kesindir: Küşat artık ancak öbür kıyıda yaşayabilecektir. Küşat dönmek için tek şart koşar: Değirmeni yıktırmamaları." ● 1958'de Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda oynanmış olan oyunun tamamı basılmadı.

VİDALAR ● Sulhi Dölek'in Sabahattin Ali Öykü Ödülü'nü kazanan kitabı (1983) ● İçinde, ince bir alay ve acı bir mizahla beslenen on sekiz hikâye var. **Vidalar:** Hikâyenin kahramanı ilkin halının saçakları arasında küçük bir vida bulur. Ardından evde her yerde vidalar bulmaya başlar. Elektrik süpürgesi arıza yapınca, torbasını açar, içinden bir yığın vida çıkar. Fakat bunların nereden düştüklerini öğrenemez. Bütün araç gereçlerin bozulacağından korkar. Giderek sinirleri bozulur. Bir daha dönmemek üzere evden kaçar. **Şahane Tatil:** Hapishanede bir koğuşta kalanlar ortaklaşa aldıkları bir gazetenin ikramiyeyi kuponlarını biriktirirler. Gazete kurada kazanan okurunu bedava yaz tatiline göndereceğini duyurmuştur. Mahpuslar aralarında bir önseçim yaparlar. Kuponlar gazeteye seçilenin adıyla postalanır. Gazete kurada onun kazandığını açıklar. Fakat adamcağız altı yıl sekiz aya hükümlüdür. Tatil armağanı ise paraya çevrilemediği gibi, ertelenmesi de olanaksızdır. **Masa:** Memurun birine çalıştığı yerde eski, büyük, güzel bir masa verirler. Bu yüzden memur kendini müdür gibi görür. Oysa masaya yaraşmayan küçük bir memurdur. Bundan çok tedirgin olur. Çelik masayı parçalayarak ufaltmaya, yok etmeye girişir, ama başaramaz. Sinirleri bozulur, işe gitmez, günlerce eve kapanır. İşyerinden gelecek korkulu haberi bekler. **Yazardan Satılık:** Artık okunmayan eski bir yazar notları ile bitmemiş hikâyelerini ve roman taslaklarını satmayı düşünür. Sonra vazgeçerek 22 parça çeşitli eşyasını satılığa çıkarır. Gazeteye duyuru verir, ama bir tek alıcı gelir. O da eşyaları beğenmez. Bunun üzerine, yazar daktilosunun başına oturup yeniden yazmaya başlar. **Deprem Yardımı:** Bir felâketzede deprem yardım sandığını açar. İçinden gereksiz birtakım eski kitaplar çıkar. İlgililerden bir görevli durumu araştırmaya gelir. Deprem yardımı eşyayı il merkezinde bir mağazada bulur. **On Birinci Pedro:** Bir operasyon sırasında mahallenin delisi, polis şefinin boynuna sarılıp öpmeye başlar. Bundan yararlanan sanıklardan biri kaçar. Oysa şef telsizle on bir kişinin yakalandığını bildirmiştir. Açığı kapatmak için, geceleyin çöpleri karıştıran Pedro Gomez'i tutup götürür. **Kurtarmaz:** Sinirli, dengesiz bir adam bu özelliğini çevresindeki delilerden edindiği kanısındadır. Girdiği hiçbir işte dikiş tutturamaz. Sonunda bir şirkette sürücülük işi bulur. Ehliyet alması için sağlık muayenesinden geçer. Asabiye yerine yanlışlıkla satın alma servisine girer. Yumurta ihalesinde açık eksiltmeye katılır. Fiyatı iyice düşürür. Tüccarlar "Kurtarmaz" diye gülüşürler. **Yarı Saydam:** İş ara-

yan bir adam bir handa yanlış odalara girip çıkar. Her birinde garip şeyler görür. Sonunda aradığı odayı bulur. İçerisi leş gibi kokmakta, masada yaşlı, miyop gözlü biri oturmaktadır. Adam onunla konuşur ama bir türlü meram anlatamaz. **İyilik Perisi:** İyilik Perisi sokakta yoksul bir çocuğa yanaşır, selâm verir. Birlikte bir giyimevine giderler. Bir şişman adam çocuğu çağırır. Giysilerini çıkarmasını söyler. Dükkâncı yeni giysiler getirerek ona giydirir. Çocuk sevinir. Adam parasını öder ve çocuğa giysiyi çıkarmasını buyurur. Dükkâncıya, "Yaşça bizimki daha küçüktür, ama boyları falan aynı." der. Giysiyi paketletip götürür. Çocuk şaşakalır. **Ah Vah Ekibi:** Birkaç kişi bir yardım ekibi kurarlar. Hayvan yemi satan Şakir'in dükkânı yanınca, oraya koşar, ah vah ederek onu avuturlar. Bu böylece sürer. Sonunda, Naciye Hanımın kızı birine kaçar. Ekip yardıma gider. Kaçıranın hırsız, sapık, uğursuz biri olabileceğini öne sürerek ah vah ederler. Kadının tepesi atar. Evde kapkacak ne bulursa üstlerine savurur. Adamlar kaçarlar. Az sonra da ekip dağılır. **Bu Kentte Kalınmaz:** Adam günlerce iş arar, ama bulamaz. Gazetede bir duyuru yayımlar. Oturduğu evi bir hafta içinde değişik peşinatlarla kiraya verir. Elinde epeyce para birikir. Son gelen kiracıyı tanıyamaz, oysa bu ev sahibidir. Üstelik, yanında da adamları vardır. **Tıpkı Anlattığım Gibi Oldu:** Beş kadın haftanın beş günü bir evde toplanır, konken oynar, konuşur, tartışır, bazan da dövüşürler. Nitekim, Rezzan Hanımın evinde kavgaya tutuşurlar. Gürültüden rahatsız olan komşular kapıcı Recep'i çağırırlar. Recep içeri girer. Bağırır, ama kadınların hiçbiri duymaz. Bunun üzerine, bir gazeteyi yakarak masanın yeşil örtüsünün saçaklarını tutuşturur. "Yangın var!" diye bağırınca, kadınlar koşuşur, birbirini çiğneyerek dışarı kaçarlar. **Görünmeyen Adam:** Muayeneye gelen hasta çoraplarını çıkarır, fakat doktor ayağını göremez. Adam soyunur. Hiçbir yeri görünmemektedir. Doktor şaşırıp düşünür. Hastaya, "Varlığınızla yokluğunuz bir," der. "Çevrenizle, başka insanların sorunlarıyla ilgilenmez olmuşsunuz. Üstelik, öylesine herkes gibisiniz ki, hiçbir özelliğiniz kalmamış. Böylelikle varlık nedeniniz ortadan kalkmış." **Yazmıyorum İşte:** Adam çok unutkandır. Bu yüzden, karşılaştığı her şey için not tutar. Yanından geçerken üstüne çamur sıçrata bir taksi için de not alırken, şoför gelir ve onu bir güzel döver. Daha bunun gibi başına bir sürü belâ gelir. **Elimizden Geleni Yaptık:** Hastayı cami avlusunda bitkin bulurlar. Doktora götürürler. Kaymakam ilgilenir. Gazeteciler gelir. Fakat adam konuşamaz. Ancak sorulara işaretle evet ya da hayır der. Sonunda, odacı hastanın beş gündür aç olduğunu anlar. Bir tas çorba getirdiğinde adam ölmüştür. Kaymakam gazetecilere, "Biz elimizden geleni yaptık." der. **Çözüm:** Trafiğin pek sıkışık olduğu bir gün otobüse binen bir turist, sürücüye nereden geçeceğini sorar. Şoför sinirlenir, yolcuyu paylar. Tartışma sövüşmeye dönüşür. Sürücü, yolcuları tanık göstermek amacıyla arabayı karakola doğru çevirir. Yolcular imdat kolunu çekerek arka kapıdan inip kaçarlar. Oto-

büste turistle sürücüden başka kimse kalmaz. Onlar da barışır ve söyleşmeye, dertleşmeye başlarlar. **Kavga:** Kafayı iyice bulan bir müşteri, birahanenin videosunda şarkı söyleyen kadına laf atar. Bundan ötürü kavga çıkar. Müşteriler birbirine girer, ortalığı kırıp geçirirler. Polis gelir, hepsini toparlayıp götürür. Herkesin gözü morarmış, dudağı patlamıştır. Fakat yüzlerde bir rahatlık, bir mutluluk görülmektedir. **Gündelik Karabasanlarım:** Bu hikâyede vesveseli bir kişinin günlük yaşamındaki sıradan olaylara olağanüstü anlamlar, yorumlar vererek çektiği gereksiz korkular anlatılır.

VUKUAT VAR ● Orhan Kemal'in romanı (1958) ● Olay 1946-1950 yıllarında Adana'nın işçi mahallesi olan Karşıyaka'da geçer. Bir fabrika işçisi olan Güllü'nün babası Kürt Cemşir (Güllü, dördüncü karısından), ağabeysi Hamza ve aileden sayılan, Emmi dedikleri berber Reşit, içki kadın düşkünü işsiz hayta kimselerdir. Güllü'nün aynı fabrikada işçi Fellah Kemal'i sevdiğini, yalnız kızın annesi bilir. Kemal, Güllü ile evlenmeyi düşünürse de, henüz askerliğini yapmamıştır. Baba Cemşir'in, ağabey Hamza ile Reşit Emmi'nin bir gece geç vakit bir içki âlemi dönüşü beraberlerinde getirdikleri sıska Zaloğlu Ramazan, kaldırılan Güllü'yü yarı çıplak görür, kıza âşık olur. Zengin bir çiftlik sahibinin yeğenidir Ramazan. Güllü'yü sevdiğini dayısına doğrudan doğruya söyleyemez, bu işi imam Kabak Hâfız'dan rica eder. Kabak Hâfız, uydurma bir rüya sayesinde, Muzaffer Bey'in bu evlenmeye peki demesini sağlar. Kemal'in Güllü ile olan ilişkisi duyulmuştur. Berber Reşit, bin liralık başlık parasının yarısı kendisinin olacağı, Muzaffer Bey'in çiftliğine de yan gelecekleri için, Güllü'yü muhakkak Ramazan'la evlendirmek istemekte; bunun için kızın ağabeysi Hamza'yı kışkırtmakta, fakat ikisi de çekindikleri için bir şey yapamamaktadırlar Kemal'e. Bir gün Muzaffer bey'in kâhyalarından Yasin Ağa'nın beşyüz lira ile çıkagelmesi, kalan beşyüz lirayı da Güllü'yü götürdükten sonra vereceğini söylemesi, zaten babasıyla kardeşi tarafından boyuna dövülen Güllü'nün, Ramazan'a varmamak için evden Kemal'e kaçmasına sebep olur. Kemal, çaresiz, Güllü'yü eve alır, annesi Meryem'e bırakır, fakat kendisi fabrikadayken baskın yapan Güllügil'in erkekleri kızı gene götürürler kendi evlerine. Güllü bir direğe bağlanır, bayılıncaya kadar dövülür. Durumu öğrenen Kemal yetişir, birer yumrukta erkekleri yere yıkar, Güllü'yü kurtaracaktır; fakat berber Reşit'in kışkırtmasıyla Hamza tabancasını çeker, Kemal'i vurur, öldürür. Artık hiçbir ümidi kalmamış Güllü, Zaloğlu'nun getirdiği taksiye binerek Muzaffer Bey'in çiftliğine gider. ● Yazarın **Hanımın Çiftliği** (1961) romanı, "1954 seçimleri sırasında Dünya gazetesinde tefrika edilirken vatandaşlar arasında mezhep ayrılıklarını tahrik ettiği iddiasıyla partizanların saldırısına uğramış" **Vukuat Var**'ın devamı ve ikinci cildidir.

VURUN KAHPEYE ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1926) ● Aliye, Dâ-

rülmuallimât'ı (Kız Öğretmen Okulu) bitirince, içindeki yurt aşkıyla, kimsenin gitmediği bir Anadolu kasabasına gelmiş bir öğretmendir. Yıl 1919'dur, düşman İzmir'e ayak basmıştır. Bir çete kurmuş olan Tosun Bey, Aliye'nin olduğu kasabaya da uğrar. Aliye'nin kaldığı Ömer Efendi'lerin evinde misafir edilir. Aliye'yi ilk görüşte sever, genç kız da onun yiğitliğine hayran olur, nişanlanırlar. Kasabada Millî Mücadele aleyhindeki imam Hacı Fettah Efendi ile, Aliye'ye göz koymuş eşraftan Kantarcıların Uzun Hüseyin Efendi, civar kasabayı işgal etmiş olan, Yunan kuvvetlerinin kumandanı Damyanos'u Tosun Bey'in yapacağı bir baskından haberdar eder, onu kendi kasabalarını da işgale kışkırtır ve çevredeki Kuvayı Milliyeciler hakkında ona bilgi verirler. Damyanos kasabayı işgal ettikten sonra, her vesileden yararlanarak Aliye ile münasebet kurmaya; tehditlerle, vaatlerle, hayranlık gösterme ve aşk itirafıyla genç kızı kendine bağlamaya çalışır. Evinde kaldığı ve baba gibi bağlandığı Ömer Efendi'yi, birinde Kuva-yı Millîye'cidir diye, diğerinde Tosun Bey çetesiyle irtibat kuruyor, ona haberler ulaştırıyor diye, fakat gerçekte Ömer Efendi'nin durumunu Aliye ile pazarlık konusu yapmak, Aliye'yi Ömer Efendi'nin kurtuluşu için bir fidye-i necat haline getirmek için, iki defa tevkif eder. Ömer Efendi ikinci tevkifin sonunda ayrıca Yunanistan'a sürüldüğü gibi, bir kısım tarlaları da gasbedilerek Yunan emellerine hizmet eden Hacı Fettah Efendi'ye verilir. Fakat Damyanos, bütün bu baskılar ve tertiplerle maksadına ulaşamadığı gibi, Aliye'nin daima saygılı olmayı telkin eder tutumu, kısa zamanda düşman kumandanını, bu genç kıza âşık eder. Fakat bir gün, Hacı Fettah Efendi'nin kumandana gelip, Tosun'un, nişanlısı Aliye'nin evinde olduğunu ihbar etmesi üzerine, Aliye'nin evi Yunan askerleriyle sarılır. Düşman cephaneliğini atmakla görevlendirilmiş Tosun Bey'in evden çıkmasına imkân kalmamıştır. Bunun üzerine Aliye, doğruca düşman karargâhına, Damyanos'un yanına giderek, çoktan beri kendisine yapmakta olduğu evlenme teklifini kabul eder görünür, o geceyi onun yanında geçirmeye razı olur. Maksadı, kuşatmayı kaldırmaktır; nitekim kaldırır. Bir süre sonra da cephanelik ve kasaba civarındaki köprü atılarak düşman paniğe uğratılır ve kasabayı terkeder. Fakat son geceyi düşman kumandanının yanında geçiren Aliye, bu fedakârlığının karşılığını, ertesi gün kasaba yobazlarının kendisini linç edip öldürmesiyle almış olur. Kurtuluştan sonra İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanan Hacı Fettah ve Hüseyin Efendiler idama mahkûm edilir, Aliye'nin öldürüldüğü meydanda asılırlar. Bir müddet sonra kasabaya "iki koltuk değnekli" bir adam gelir. Bu, cephaneliği ateşlerken vücudunun yarısını kaybeden Tosun'dur. Tosun Bey, Aliye'nin mezarını ziyaret eder; sonra sevgili şehidin maksadı yolunda, yarım vücuduyla, memleket mücadelesinde daha içten, daha iman ve fedakârlığa dayanan bir savaş açmak üzere, koltuk değneklerine dayana dayana çeker gider. ● Özet, romanı bütün cepheleriyle değerlendiren şu eserden alındı: Dr. Aytekin Yakar,

Türk Romanında Millî Mücadele (1973).

YABAN ● Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanı (1932) ● Birinci Dünya Savaşı'nda bir kolunu kaybeden ihtiyat zabiti (yedek subay) Ahmet Celâl, işgal altındaki İstanbul'da yaşayamayacağını anlayınca, eski emir eri Mehmet Ali'nin çağrısına uyarak, onun, Haymana ovası ortalarında, Porsuk çayı dolaylarındaki köyüne gelmiştir. Bu bakımsız ve dünya ile ilgisiz köyde yadırganır; dost olmak, kaynaşmak istediği köylüler ona "yabancı" gözüyle bakar, "yaban" adını taktıkları Ahmet Celâl'den uzak dururlar. Ahmet Celâl, Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail'in karısı Emine'ye bir yakınlık duyar, bu duygu zamanla sevgiye dönüşür. Mehmet Ali tekrar askere alınınca Ahmet Celâl büsbütün yalnız kalır. Köy, İstiklâl Savaşı'na karşı kayıtsızdır. Yunan ordusu bu köyü de işgal etmiş, yakıp yıkmaya, köylülere işkence etmeye başlamıştır. Ahmet Celâl, Emine'yi bu mahşerden kurtarmak ister, ama ikisi de yaralanır; Emine yürüyemeyecek kadar ağır yaralıdır. Ahmet Celâl, köyde geçen günlerini yazdığı defteri ona teslim ederek, yarı aç, yarı çıplak, tek başına, saklandıkları, geceledikleri mezarlıktan uzaklaşır. Sakarya Savaşı'ndan sonra o bölgeden düşman ordularının çekilmesi üzerine köye gelen, düşman zulümlerini araştırma kurulu, yıkıntılar, kömürleşmiş insan kemikleri arasında bir defter bulur. Kenarları yanık, yırtık bu defter, Ahmet Celâl'in köydeki anılarını yazdığı defterdir, **Yaban** romanıdır. ● Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1942'deki Roman Mükâfatı'nda ikincilik kazanmış eserin onikinci, yeni baskısı, zengin bir bibliyografya ve yorum eklenerek Birikim Yayınları'nda çıktı (1977).

YABANIN ADAMLARI ● Tarık Dursun K.'nın hikâye kitabı (1966) ● İçindeki ondört hikâyede kahramanlar, toplumun değişik katlarından kişilerdir, olaylar çeşitli yerlerde geçer: **Açık Kapı,** bir mahkûmun İzmir Cezaevi'nden çıkışını anlatıyor; annesinin bir gün önce öldüğü haberini yolda ona babası verir. Genç, annesinin ancak cenazesine yetişebilecektir. **Yarınlı Gece**'de Kara Ada yakınlarında bir evde, yeni evli bir sünger işçisi olan Mustafa'nın gerdek gecesi, gelin Iraz'a karşı ilk çekingenlikleri; **Eski Babam**'da yedi yaşındaki bir çocuğun, kendilerini bırakıp giden babasını son görüşüne ait anıları; **Kürtaj**'da bir Hacı'nın kendinden çok küçük bir kızla gayrımeşru cinsel ilişkisinin para gücüyle bir çözüme bağlanışı; **Yabanın Adamları**'nda tütüncülükle geçinen bir köyün sömürülüşü anlatılıyor. **Haydarlı Ev,** genelev kadınlarının hayatından bir bölümdür. **Sabah Olmasın**'da geceleyin imeceyle ve kaçak, bir gecekondu yapma telâşıdır işlenen konu. **Zühre**'de ekmek parasını asker çamaşırı yıkayarak kazanan yaşlı bir gecekondu kadınının ve askerlerle yatan kızı, bir gözü sakat Zühre'nin, kısa çizgilerle, acı hayat gerçeği duyuruluyor. Makineyle yarışamayan el e-

meği yapımın yenilgisini dilsiz bir yakınış halinde dile getiren; küçük bir kunduracı dükkânında İbrahim Usta ile iki kalfasını, çok canlı bir dekorla ve sessiz bir boyuneğiş olarak anlatan **Biz İnsanız** hikâyesi (bu hikâye üzerine Demir-taş Ceyhun'un bir incelemesi için bk. Yeni Ufuklar, Mart ve Nisan 1967); Tarık Dursun'dan seçmelerde ilk alınacak en güçlü hikâyelerden biridir. ● Kitap, 1967 Sait Faik Abasıyanık Hikâye Armağanı'nı kazandı.

YABANCILAR ● Kemal Bekir'in romanı (1958) ● Mal müdürlüğünde küçük bir memur Sıtkı Efendi, dört çocuk babasıdır. Kasabanın kırkını aşmış çok zengin ağası Dortoğlu, Sıtkı'nın onüç yaşındaki küçük kızı Saadet'e talip olur. Sıtkı'yla karısı Ayşe, teklifi reddederlerse de Dortoğlu, Sıtkı'nın kayınbiraderi Galip'i ve mal müdürü Rauf Bey'i elde etmiştir. Vicdansız âmirinin baskılarına dayanamayan Sıtkı Efendi, ruhunun olanca acısını, üzüntüsünü müdürün ve ağanın yüzlerine haykırdıktan sonra istifa edip, bir yaylıya doldurduğu çoluk çocuğuyla kasabayı terk eder. Romanın acılığını çoğaltan bir nokta da, genç ve yoksul işçi Sıtkı'nın aynı kıza (Saadet) âşık olup ümitsizlik içinde kendini öldürmesidir.

YAĞMA ● Adnan Özyalçıner'in hikâye kitabı (1971) ● Onüç hikâye. Baştaki "kitap üstüne birkaç söz"de, yabancı bir şehre gelmiş bir gezginden söz açılır: Gezgin, geceyi bir otelde geçirir, dinlenir, ertesi gün şehri dolaşmaya çıkar ve şehrin gündelik hayatı içinde, halkın alışkanlıklar yüzünden göremez oldukları çelişik durumların farkına varır. Sonra, ardında en küçük bir iz, tek bir söz bırakmadan şehri bırakır gider. Yazara bu kitaptaki hikâyeleri yazdıran sebep, işte o gezginin suskunluğuna dayanamayışı, bu biraz da kaçaklıkmış gibi gelen sessizliğe başkaldırmak gerektiğine inanışı olmuştur. **Yağma** kitabı, o gezginin gözünden bir şehrin öyküsünü, o öyküden belirgin birkaç çizgiyi anlatıyor: "Hergün hepimizin bir şeyler yağmaladığı ve her gün hepimizin bir şeylerinin yağmalandığı bir şehrin öyküsüdür bu." Onüç parçadan **Sur Kapılarında** hikâyesinde gezgin, surdaki bir gedikten şehre girince bir dilenciyle karşılaşır; onun ağzından, sur dipleri halkının, şehrin kuruluşuna geçmiş, karşılığı ödenmemiş emeklerini öğrenir. Kitaba adını vermiş, ikinci hikâye **Yağma**'da, akşam vakti çoğalan yağmurda, bir ayağı sakat yoksul bir adam, dolmuş kâhyalığına itiliverir; şimdi genel yağmaya elinden geldiğince o da katılacaktır. **Gökyüzünde Ayaklanma**'da kızgın güneş altında gün boyu satamadığı, pörsümeye, sönmeye başlamış balonları, boş bir arsada tutuşturup göğe salıveren bir baloncu vardır. **Çarşı,** Kapalıçarşı'nın tanımı ve dolaylı yergisi. Olaysız bir parça olan **Davul**'dan sonra, düzyazı şiir: **Burjuva Ölüleri** çiçeklerle gömülür. Bir ailenin cenaze arabasında yaptığı **Pazar Gezintisi** güneşli başlar, yağmurlu biter. **Mis Gibi Anadol** bir eşya piyangosunun en büyük ikramiyesidir; orta-

larda garip bir sirk hayvanı gibi dolaştırılır; bir kadın: "İkibuçuk liraya Anadol!" diye bağırarak bilet satar. **Biz Yargılılar** Franz Kafka'nın çok kısa hikâyelerine benzer bir deneme hikâye alegori, iki adımda tükeniveren bir odada kısıtlı bir adamı anlatıyor; yargıç da, yargılı da odur, ölümünü özgürce seçecektir. Kitabın şiirli, somut en güzel hikâyelerinden **Bozkır'da** bir yataklı vagon yolcusu bir bozkırda trenden iner, bir kahveye oturur; trenci böyle yolculara içerlemektedir. **Saray Artığı Bahçede** hikâyesinde, yoksul evleri göz hapsine almış tepede bir saraydan söz edilir. Halk, saraya karşı ayaklanır, şehri boşaltır. Yönetilecek tek yoksul kalmayınca, yöneticiler birbirlerine girerler, böylece saray da boşalır. Şehri boşaltanlar o zaman tekrar şehre dönerler. **Sis**, şehri birdenbire basan bir sisin tasviri, Tevfik Fikret'in sis şiirinin agrandismanı gibidir. Bir iskeleden kalkan bir vapura doluşmuş, ayrı iki dünya insanlarının zenginlik, yoksulluk, sınıf farklarını vurgular. ● Özyalçıner, bu eseriyle 1972 Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü'nü kazandı.

YAĞMURDAKİ KIZ ● Samim Kocagöz'ün hikâye kitabı (1967) ● İçindeki sekiz hikâyenin beşinde Kocagöz, birer kızı anlatıyor: Bir bankada memur olan **Vapurdaki Kız'ı** bir noter kâtibi, İzmir'de körfez vapurunda her gün iş dönüşü hep aynı yere oturuyor görmektedir; kâtipte uyanan merak bir gün, kızın karşılıksız bir aşkla evli bir adamı sevdiğini anlamasıyla son bulur. Bir fabrika işçisi olan **Yağmurdaki Kız'ı** İzmir-Menemen arasında yük taşıyan şoför Ali sevmektedir. **Tarladaki Kız**, babası erkeklik taslayıp köy kahvesinde zaman öldürürken, anasıyla tarlada akşamlara kadar çalışır. **Mezarlıktaki Kız**, ölülerin ruhuna Kur'an okuyarak doyurmaktadır karnını. **Evdeki Kız** lise mezunudur, ruh hastasıdır; hayatının trajedisi bir dispanserdeki konuşmalardan anlaşılır. **Kıyıda** hikâyesi, yüksek mimar-müteahhit Sait Demirkıran'ın villasında denizdeki kayaları temizleyen işçilerden birinin hayatından onurlu bir kesiti, **Gümüş ile Zeliha** bir kan davasının ayrıntılarını sergiler. Söke'deki deve güreşlerini, ön planda köylü Savran Mustafa Ali'ye ait ve İncili Çavuş adındaki erkek devenin hazin ölümünü anlatan **Koca Tülü**, ustaca bir gözlem gücü, yerli bir geleneği ustalıklı verişiyle öbür hikâyelerden önemli, orijinal bir ayrılık gösterir. ● Eser, Türk Dil Kurumu 1968 Hikâye Ödülü'nü kazandı.

YALANCI DÜNYA ● Orhan Kemal'in romanı (1966) ● Anadolu'nun fakir kasabalarından birinde pazarcılık yapan çok geri kafalı Haydar ailesinin tek ve güzel kızı Neriman, sinema oyuncusu olabilmek sevdasındadır. Bir komşu evinde kendisini reji asistanı diye tanıtan Bülent Nejat'la tanışır, Bülent'e âşık olur, kızlığını ona teslim eder, haberin duyulması üzerine de Bülent Nejat'la İstanbul'a kaçar. Delikanlı asker kaçağıdır, yakalanır, askere alınır. İstanbul'da tek başına kalan Neriman, Bülent Nejat'ın patro-

nu olan Recep Cıva'nın eline düşer. Kasabadaki bir fabrikatör (Hayri Girsavaş) da çirkin kızı Fatma'yı Bülent Nejat'la evlendirmek üzere, tahkikat için geldiği İstanbul'da kızı adına bir film şirketi kurmuş, paralarını Recep Cıva'ya kaptırmıştır. Bülent Nejat askere gidince Fatma, Recep Cıva ile evlenir. Neriman'sa artist yapılacağı va'diyle filmcilerin yatak odalarını dolaşmaktadır. Kocası tarafından kovulup komşusuna sığınmış Neriman'ın annesi, Neriman'ı gene de seven bir öğretmenle yazın İstanbul'a gelir. Öğretmen, film şirketlerinin toplu halde bulundukları, İstanbul'un Hollywood'u Yeşilçam sokağında günlerce Neriman'ı arar. Neriman, sonunda kendini olduğu gibi kabul eden bir film teknisyeni ile evlenmiştir, mutludur; annesini bulur, öğretmen üzgündür, anne sevinçli.

YALNIZ EFE ● Ömer Seyfettin'in romanı (1910) ● Yazar, önce bir hikâye olarak yazıp yayınladığı (1918) Yalnız Efe'yi bir yıl sonra genişletip roman biçimine sokmak istemiş, ama bir dergide beş sayı tefrika edilen bu roman nedense yarım kalmıştır. ● Yalnız Efe, Kumdere köyünden Yörük Hoca'nın onaltı yaşındaki kızı Kezban'dır. Babasını vurduran tefeci Eseoğlu'nun hükümetçe tutuklanmaması ve kendisinin bu ısrarı yüzünden dövülmesi üzerine silahlanıp dağa çıkar, zulüm yapanları öldürür. Bir gün dağda sarılınca askerlere zarar vermek istemez; yaylım ateşi sonu vurulduğunu sanan askerler, bir çam dibinde onun martiniyle geyik postu seccadesinden, yeşil namaz bezinden başka bir şey bulamazlar; Yalnız Efe kayıplara karışmıştır. ● Eserin geniş özeti, değerlendirilmesi ve seçme parçaları (CK/2)'dedir.

YALNIZ KALANLAR ● Cengiz Yörük'ün hikâye kitabı (1967) ● İçindeki altı hikâyenin altısında da geliştirilen tema, yalnızlık acılarıdır. Kitaba adını veren hikâyede erkeği yurt dışına kaçmış bir evi gözetlemekle, eve girip çıkanlar üzerine her gün rapor vermekle görevli, iki sivil polisin, zamanla evin iki küçük çocuğuna şefkatle bağlanışları anlatılıyor. Kolay sanılan görev; yalnız kalmış acılı kadına saygı, çocuklarına sevgi birikmeleri yüzünden, polislerde bir utanç ve azaba dönüşmüştür. **Gerçeğin Sarmaşığı** hikâyesinde doktordan, hastalığının şifasız, ölümünün yakın olduğunu öğrenen Hasan, durumunu anlattığı kimselerden önce büyük ilgi görür, kendisini bir kahraman gibi güçlü hisseder, fakat zamanla ölümüne alışıldığı, artık önemsenmediği için, korkunç bir yalnızlıkla baş başa kalır. **Zehra** hikâyesinde Yusuf, kötü yola sapmış karısını, bir itibar kazanma uğruna bıçaklayarak öldürmüştür; şimdi cezaevinde daha beter bir yalnızlığa hükümlüdür.

YALNIZIZ ● Peyami Safa'nın romanı (1951) ● Üç genç kız, üçü de sosyal benlikleri ile biyolojik benlikleri arasındaki çatışmaların kurbanıdır: Feri-

ha, okul sıralarından barlara düşer ve altmışbeş yaşında bir ihtiyarla Paris'e kaçarak, orada parlak bir görünüş altında bayağı bir hayat sürer. Meral, onun yaşayışına imrenerek, bir cennet gibi tasarladığı Paris'e gitmek için, ailesinin şerefini bir yana iter, garsoniyerlere düşer. Selmin, bunların davranışını çirkin bulmakla beraber, annesiyle dayılarını arzularına uydurmak için dolaplar çevirir. Romandaki kişilerden Samim ise iflas eden dünya karşısında ideal bir âlem (Simeranya) hayaliyle avunur. Sosyal ben'i büsbütün yalnız kalan Meral intihara karar vermiştir, beklenmedik bir kaza olur, çakmağına benzin koyarken şişe devrilir, eteği tutuşan Meral, haykıra haykıra yanıp gider. Meral, evlerinin bir odasında kendi trajedisinin gece yarısına doğru birdenbire açılıveren bu son perdesini oynarken, annesi Necile ile dadısı Renginaz, Arnavutköy'deki köşkte bir önsezi ile dehşet içindedirler: Kapıların açılıp kapandığını, merdivenlerin gıcırdadığını sanırlar; ıslık sesi işitir, yanık kokusu duyarlar. Renginaz, alevler görür, felâket ânını dakikası dakikasına haber verir, Meral'e telefon etmesi için boyuna Necile'yi zorlar; ısrara dayanamayan Necile, kızına telefon eder, felâketi öğrenir. Meral'in âşıkı, belki de babası (bu nokta okuyucuda şüphe ve tereddütler yaratmaktadır) Samim de akşamdan beri büyük bir sıkıntı içindedir; o da bir yanık kokusu duymaktadır; kendisine telefon eden Necile'den, geçirmekte oldukları heyecan ve korkuları öğrenince birden ürperir, onu teselli eder. İkinci bir telefon: Meral o anda alevler içinde yanmıştır. Samim hemen Necile'ye koşar, onu telefonunun yanındaki koltuğa yığılmış bulur. Samim, sabaha kadar yapayalnız, ölüyü bekler. ● Önseziler, telekinezi, premonition ve polipsişizm örnekleriyle yüklü ve insanoğlunun zaman zaman kendini yalnız bulmasından duyduğu acıyı derinliğine işleyen romanın özeti, Agâh Sırrı Levend'in bir incelemesinden alındı (Türk Dili dergisi, sayı 6, Mart 1952).

YALNIZLIK BANA YASAK ● Oktay Akbal'ın hikâye kitabı (1967) ● İçindeki onbeş hikâyede anıların, algıların tutsağı kalabalık kişiliğinden kurtulamayan yazarın, değişik pozlarda kendisiyle karşılaşırız hep. Geçmiş'le şimdi'yi iç içe yorumlayan, şimdi'nin boşluk ve tedirginlikleri yüzünden geçmişin mutluluklarını da bir anlığına duyulmuş, geçilmiş şeyler diye solduran, acılandıran, içe dönük bu psikoloji; ümitlerden başka her şeyin acıtıcı olduğu, hayallerin gerçeğe dönüşmesinde bile hep bir şeylerin kırıldığı, bozulduğu inancı; sürekli bir sıkıntı alternatifini belirtmeye çok uygun kısa kısa cümlelerle, düzyazı şiir gibi bir anlatıma bürünmüştür. Hikâyeler, yazarın **Suçumuz İnsan Olmak** (1957) romanındaki temaları biçim ve olay değiştirmeleriyle bir kez daha geliştirmektedir.

YANARTAŞ ● Mehmet Seyda'nın romanı (1970) ● Zonguldak bölgesinde önce memur, sonra asker olarak bulunan bir gencin serüvenlerini sergile-

yen roman, Ikinci Dünya Savaşı'nda tek parti düzeninin, ülkücü aydınlara yaptığı baskı ve zulümlerin bölgesel tutanağı da sayılabilir. Eserin en ilginç yanı, ileri düşüncesinden dolayı birkaç kez tutuklanan ve sonunda "şüpheli" damgasını yiyerek polisçe fişlenen genç adamın, askerlikte sürgünler, hapislikler, gözaltına alınmalar ve kaçmalarla geçen hazin serüvenini, gerçekçi ve sıcak bir dille anlatmasıdır. Bunun yanında, Ereğli Kömür İşletmelerindeki memurluk hayatı, memur tipi, roman kahramanının karısı, arkadaşları, özellikle Galip Fuat gibi tipler çok canlı verilmiştir. Ayrıca, aynı bölgede geçen birtakım olaylar, teğmen Dursun'un evlenmesi, eski öğretmen Emin Bey'in kızı Nuriye'nin iğfali gibi gerçek hikâyeler, bütün bir bölgenin toplumsal ve psikolojik yapısına ayna tutmaktadır. Esere eklenen, kimi zaman olayların akışını kesen birtakım yasa metinleri ve belgelerle bir çeşit belgesel nitelik kazanan roman, dilinin akıcılığı ve kahramanın yer yer yaşantısından okuyucuya yansıyan insan sıcaklığıyla ayrı bir değer kazanmıştır (Vedat Günyol, Yeni Gazete, 16 Mart 1971).

YANIK SARAYLAR ● Sevim Burak'ın hikâye kitabı (1965) ● Yazar, altı hikâyesini derlediği kitabında çoğu kadın olan kişilerinin dış ve iç dünyaları arasındaki karşıtlıklara eğilir; tatsız katı gerçeklerini hayalde yumuşatmak isteyen kahramanların bilinç altlarını dışa vurur. **Sedef Kakmalı Ev**'de Nurperi Hanım, onbeş yaşından beri kırk yıl, evin, daha o zaman yaşlı, birbirinin kardeşi dört erkeğine bakmıştır. Son kalan kardeş, bunak, hasta Ziya Bey'in öleceği günün ümidiyle yaşar; fakat Ziya Bey ölünce on mirasçı, Nurperi Hanım'ın artık tek başına oturup rahat etmeyi o kadar beklediği evi dört parçaya bölüp götürürler. **Yanık Saraylar**; zengin, soylu bir aileden, fakat şimdi yalnız ve hızlı bir tempo içinde çalışmaya mecbur, "yirmi yılın daktilosu" yaşlı bir kızın iş mektupları, mukaveleler, senetler arasında çocukluk anılarıyla dolup dolup gerçeğe dönüşlerinin öyküsüdür. **Büyük Kuş** hikâyesinde kadın, çılgınca sevişmeler peşinden zamansız bir ölümle kocasının, başındaki atmaca'nın uçup gittiğini bir türlü kabullenmek istemeyerek boşluktadır; içkiye alışır, Kent'le arkadaş olur. Ölü kocanın hâlâ unutulamayışı yüzünden gururu kırılan Kent, bir gezintide kadını boğar, öldürür. **Ah Ya Rehova** hikâyesinde Yahudi kızı Zembul Allahanati, Müslüman Bilâl'i sevdiği için, evlendirmelerinden korkarak nişanlısı Aşer'den ve baba evinden kaçar, Bilâl Beyle nikâhsız karı-koca olur. Topuğuna batan bir iğnenin kalbine doğru yürümesiyle adım adım ölüme ilerleyen Bilâl Bey, evini gazla tutuşturup kırk günlük çocuğu ve lohusa yatağındaki Zembul ile beraber yanar. Tevrat anlatımından yararlanan ve Bilâl Beyin tuttuğu serinkanlı günlüklerin bir trajedi hazırlığı olduğunu başlarda pek hissettirmeyen hikâye, kitaba adını verenle birlikte, yazarın en ilgi çekici, en başarılı hikâyesidir.

YAPMA ÇİÇEK USTALARI ● Ayşe Kilimci'nin hikâye kitabı (1976) ●

Onsekiz hikâye. **Tüketen'in** konusu Yüksek Öğrenim Kız Öğrenci Yurdunda Sero'nun, rahmine bir deney tüpü sokuşundan sonraki olaylar ve bu sokuşun nedenlerini hatırlayışıdır. **Yapma Çiçek Ustaları** hikâyesi, Kız Yetiştirme Yurdunda Gülderen'in anılarıyla oluşur; bu ustalıkdan biri de Bulgaristan göçmeni Pembe Hanım'dır, yurdun gece bekçisidir. Bir de Nadide Öğretmen var ki, Gülderen'i pek sever. Nadide Öğretmen, gençliğini yatılı okullarda soldurmuştur, hâlâ bekârdır. Pembe Kadın, bir gece Nadide Öğretmen'i, Gülderen'le sevişirken yakalar. **Küçük Kentin Küçükleri'nde** ilkokul beşinci sınıfta, bir zenginin oğlu Bülent, hayatını anlatır; bir de dördüncü sınıfta İzzet var, annesi dikiş dikerek bakar İzzet'e; iki öğrenci ayrı iki dünyanın çocuklarıdır. **Düzlüğe Çıkmak'ta** kocasını büyütmüş Fikriye Kadın'ın evlenmesi üzerine yardımcısız kalan bir kadın telaştadır. Fikriye, ona dağ köylerinden ondört yaşında bir kız bulur hizmetçi olarak. Kız Muallim Mektebi ikinci sınıfından ayrılmış kadın, hizmetçiye "Bulunmaz" adını takmıştır. Hanımının oğlu, kolej öğrencisi Tolga Şefik, Bulunmaz'ı gebe bırakır, doğan yavru Çocuk Bakım Yurduna verilir. Bulunmaz, hanımının oyunlarının kurbanıdır. **Ucuz İnsanlar'da** işçi olarak Almanya'ya gitmiş bir kadın, yeğenine yazdığı mektupta ordaki hayatını açıklar. **Ekmek Yetimi,** üniversite sosyoloji mezunu ve şimdi Emniyet Çocuk Bürosu'nda müdür Huriye Çiçek'in meslek yaşantılarının hikâyesi. **Duvarlar'da** Hanife Nine ile Zekiye dertleşirler: Zekiye'nin bir kızı Aliye Almanya'ya işçi gitmiştir. **Severek Ölenden Günah Sorulmaz'da** kocası uzunyol kamyon sürücüsü bir kadın, evinin karşısındaki yapıda bir işçiye âşık olur; işçiye yazdığı mektup kaynanasının eline geçer ve Sultan Kadın, köyüne, baba evine geri gönderilir. **Küçük Bir Kızın Türküsü'nde** Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi'nin bahçesi, çocuk bahçesidir; buradaki bir olayın yorumu yapılır. **Umut Öğüten'de** ağabeysi Almanya'ya işçi gitmiş, anasına babasına kardeşlerine bakma işi kendisine kalmış, bekâr bir köy kızının acıları dile geliyor. **Atlara Kargış'ta** müteahhit İsrâfil Bey'in oğlunun sünnet düğünündeki görkeme paralel, Emet Hanım'ın geçim darlığıyla karşılaşıyoruz: Emet Hanım, kocası ölmüş, evinde terzilik yapıyor, gelinlik çağda bir kızı, bir de ilkokulda oğlu var. İsrâfil Bey, Emet Hanım'ın komşusudur; oğlu Burak'la birlikte onun oğlunu da sünnet ettirmiştir. Burak'ın donatılmış bir atta gezdirilmesi karşısında Halil İbrahim'in çocuk gönlündeki eziklik, yoksulluk, atlara kargış nedeni olur. **Telgrafın Tellerine Kuşlar Mı Konar'da** kızı, damadı, torunları, kocasının ölümünden sonra Berrânım'ın evine taşınmışlardır, bedava otururlar, fakat yaşlı anne çok konuşkandır. Eski evini yıktıklarını görmesi, yerine içki evi, pasaj ve dükkânlar yapılacağını öğrenmesi, yaşlı kadını büsbütün çökertir. **Sıkıntılı Bir Kadın'da** lise öğrencisi bir kız anne ve babasıyla çatışır. Sonunda kızı evlendirirler, liseyi bırakmıştır, onyedi yaşındadır, önceleri mutludur, sonra birden çatışma patlak verir. **Papatya'da** kırkiki yaşındaki Sevim Hanım'ın yalnızlık korkuları anlatılır. Dört

ağabey, bir abla çoluk çocuğa karışmış, başka evlere çıkmışlardır; Sevim Hanım tek başınadır. Ağabey evlerinde tam bir yuva buldum diye sevinirken, onlara bakmak için gençliğini harcamışken, evlenmeleriyle tek tek bu evlerden ayrılmak zorunda kalır. Şimdi biricik ümidi, adresini bir gazeteden alıp mektuplaştığı bir adamla evlenebilmektedir. **En Kötüsü**'nde ilkokuldan sonra okumamış bir kadın, bir sabah dispansere götürürken yolda ölen üç aylık çocuğunu ve evlilik hicranlarını anlatır. **Mahkemecilik**'te bir yargıç, yirmi yıllık evli bir karı kocanın tek kızlarının, aile ve toplum düzenine karşı isyanlarını dinler, kafası karışır ve duruşmayı erteler. Bir sokakta çocuk haylazlıklarına eğilen **Ulu Ağacın Dalları**'nda küçük Ali bilmeden katil olur. Liseli bir kızın hayat felsefesini açıklayan **Yanlış Bilmesinler Beni** kitabın son hikâyesidir.

YAPRAK DÖKÜMÜ ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1930) ● Suriye'de, Anadolu'da yirmibeş yıl çalışmış, işine son verilmiş, eski memur Ali Rıza Bey, karısı, üç kızı ve bir oğlundan oluşan ailesiyle şimdi İstanbul'da geçim zorlukları içindedir. Eski bir öğrencisi Muzaffer Bey, müdürü olduğu bir şirkette ona bir iş sağlarsa da, Muzaffer'in kendi ahlâk anlayışına sığmayan davranışları yüzünden, Ali Rıza Bey bu işi de bırakır. Oğlu Şevket'in bir bankaya memur oluşu, aileye yeni bir ümit kapısı açmıştır; fakat Şevket'in bir daktilo ile evlenişi, eve gelen gelinin, görümcelerinden Neclâ ve Leylâ ile birlikte eğlenceye düşkünlüğü, evde partiler, eğlenceler düzenlemeleri, geçim zorluğunu daha da artırır. Büyük kız Fikret, kendini kurtarmak için, bile bile, birkaç çocuklu dul bir adamla evlenir, Adapazarı'na gider. Fikret, aile ağacından kopan ilk yapraktır. Şevket bankadan çektiği paralar yüzünden hapse girer, bu ikinci kopuştur. Ali Rıza Bey, Bağlarbaşı'ndaki evini satar, daha küçük bir ev alır, oraya taşınırlar. Neclâ da evlenmiştir, fakat zengin diye evlendiği Suriyelinin birkaç karılı olduğu anlaşılır; bu üçüncü kopuştur. Leylâ'nın da iffetini kaybetmesi ve sonunda zengin bir avukatın metresi olması, yani aile ağacından dördüncü evladın da ziyan olması karşısında, Ali Rıza Bey'e inme iner. Karısı, Leylâ ile oturmaktadır. Babasını hastaneden Leylâ çıkarır, apartmanına götürür. Şimdi Ali Rıza Bey, Leylâ'nın yanında için için bir utancı ve kendi kırık hayatını yaşamaktadır.

YARALISIN ● Erdal Öz'ün romanı (1974) ● 12 Mart 1971'deki hükümet darbesini hazırlayan terör dönemini anlatan eserlerden biri. Bir gece beş görevli tarafından evi aranan, çuvallara tıka basa rasgele doldurulmuş kitaplarıyla birlikte götürülen bir gencin tutukluluk günleri. Bir fakülte bitirmiş genç suçsuzdur, kitapları arasında yasak yayınlar da yoktur. Fakat götürülür, dövülür, aşağılanır, işkence görür, insanlık onurundan olur. İki aydır tutukludur, henüz annesini babasını bile görememiştir. Oğlunun küçük-

lüğünde anne bir ilkokulda hademe idi. Olay, Ankara'da geçer. ● **Yaralısın,** 1975 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı.

YARAYA TUZ BASMAK ● Attilâ İlhan'ın romanı (1978) ● Aynanın İçindekiler dizisinin ilk iki romanı **Bıçağın Ucu** (1973) ve **Sırtlan Payı** (1974) adlarını taşıyordu. Dizinin bu üçüncü romanında yazar, 1950 Kore savaşlarıyla 27 Mayıs 1960 devrimi öncesi ve sonrası olaylarına ışık tutuyor. "Kore savaşlarında olduğu gibi, 27 Mayıs 1960 devriminde de, Türk milletinin aldatılmak ve kullanılmaktan, Amerikan emperyalizminin kurbanı olmaktan kurtulamadığı" yorumuna bağlanan (s. 516) ve adını "Harbediyorum, başkasının harbi. İhtilâl yapıyorum, başkasının yararına. Kendi yarama tuz basayım derken başkasının yarasına tuz oluyorum" (s. 528) gibi hatırlatışlardan alan romanın kahramanı, bir subaydır; 1943'te İkinci Dünya Savaşı'nın olanca şiddetiyle sürdüğü dönemde ilkgençlik yılları Bursa'da Muradiye'deki evlerinde, anne ve babasıyla geçmiş bir subay: Piyade üsteğmeni Demir Çukurcalı. Gönderildiği Kore'de çarpışırken ağır yaralanmıştır; iki hafta Pusan'daki İsveç hastanesinde yatar, kızılhaç uçağıyla getirildiği Tokyo'da Amerikan hastanesinde ameliyat edilir; gösterdiği kahramanlığa karşı da Amerika Birleşik Devletleri başkanı tarafından kendisine Silver Star madalyası verilir. Yurda getirildikten sonra Ankara'da Gülhane askerî hastanesinde üç ay daha tedavi gören, altı ay bir hava değişiminden sonra da Çankırı Piyade Okulu'na atanan üsteğmen, 1960 devrimini hazırlayacak komitelerle teması sıklaştırmış, o arada yüzbaşı olmuş, Birlik gazetesi muhabir ve röportajcılarından Ümit adında bir kızla da ilişki kurmuştur."İhtilâlin karıncaları"ndan olan ve içine düştüğü çıkmazdan memleketi kurtarınca kendisinin de kurtulacağını uman, yüzbaşı Demir, 28 Nisan 1960 olaylarında İstanbul'da üniversiteyi kuşatan birliktedir, sıkıyönetim karargâhında nöbetçi subaydır, 27 Mayıs 1960 devriminden sonra da, düşük iktidar Demokrat Parti ileri gelenlerinin yargılandığı Yassı Ada davaları sırasında İrtibat Bürosu'nda görevlidir; 30 Ağustos 1960'da binbaşılığa yükselir, şu var ki 1950-1960 ve sonrası, on yılı aşkın bir süre içinde hayatını dolduran savaş ve toplum olayları, bireysel aşklar, hırslı sevişmeler, Demir Çukurcalı'nın içini kemiren yarayı iyi edememiştir.

YARBÜKÜ ● Talip Apaydın'ın romanı (1959) ● Yazar, **Sarı Traktör** (1958) ile köyde ümidin ve direnmenin zaferini dile getirmişti; bu ikinci köy romanında ümitsizliğin, yenilmenin dramını ele alıyor: Remzi, zayıf sıska bir çeltikçidir; komşu tarlaların da bölüştüğü su için çekişir boyuna. Olay, bu çekişme sırasında gelişir: Tarla komşusu Haydar, bir ağa oğlunu vurmuş, cezaevinde gününü doldurup köye dönmüştür. Barış içinde yaşamaya kararlı olduğu halde, köylünün şımartmaları yüzünden zamanla saldırganlaşır. Remzi'dir kancayı taktığı adam: Fırsat buldukça döver, suyunu

keser Remzi'nin; karısı Halime'ye ve tarlasına göz koyar. Köylülerin alay konusu olan Remzi, bütün aczine ve tahammülüne rağmen sonunda çileden çıkar, Haydar'ı çifteyle vurur öldürür.

YARIN DİYE BİR ŞEY YOKTUR ● Tarık Buğra'nın hikâye kitabı (1952) ● Onbeş hikâye. Olay değil, bir atmosfer hikâyecisi olan yazar, kitaba adını veren ilk hikâyede kayıplara yakınma ile başlayan bir uykusuzluk gecesinin yeni ümitlerle kapanışını anlatır. **Küllük** hikâyesi, bir zamanlar Beyazıt meydanının sağında, sanatçıların, üniversitelilerin oturdukları eski bir kahvenin tasviri; **Coğrafya Dersi,** gene düzyazı şiir üslûbuyla yazılmış bir dünya değerlendirmesi; **Şarap Şişeleri ve Kitaplar,** yazarın yıllar önce çok sık gittiği bir İstanbul meyhanesine değişmiş, dolu, tekrar dönüşüdür. Kitabın en güzel hikâyelerinden **Bitmemiş Senfoni,** bir apartmanın altıncı, taraça katında tek odada yaşanmış, ayrılıkla bitmiş bir sevda beraberliğinin hatırlanışı; **Yarıda Kalan Aşk,** bir aşkın uyarışında dünya güzelliklerinin keşfi; **Ovaya Destan,** Anadolu gerçeklerinin kısa değinmelerle, çağrışımlar aracılığında duyurulmasıdır. ● İnce bir sanat zevkinin, işlenmiş bir dilin, duygu düşünce ve ölçülü bir ironi bileşiminin ürünleri olan hikâyelerin özelliklerinden biri de, sanatı gündeş yönelişlere değil, çok cepheli ve ebedi insan dramına bağlayışı oluyor. Hikâyelerin hepsi yazarın, Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanan **Hikâyeler** (1969) kitabına alınmıştır.

YARIN İÇİN ● Metin İlkin'in büyük hikâyesi (1970) ● İstanbul'da Fatih dolaylarında bir yerde oturmakta olan, fabrika işçisi Veli, yetmişdört yaşındaki babasını hoş tutmak isterse de, karısı Ayten, ihtiyarı horlamaktadır. Yaşlı adam, arasıra, Arap çöllerinde Meskene'den silah arkadaşı, tulumbacı reisi Arif Onbaşı'nm bir dutluk bodrumundaki barınağına gider, dertleşir, oyalanır onunla. Günün birinde çoktan unutulmuş bir kızkardeşinden kalan miras payı, çıkar çatışmaları yüzünden, ihtiyarın önem kazanmasına yol açar. Küçük oğul Veli'nin, babasını hiç arayıp sormamış, yıllar önce ilçenin taş ocakları gerisinde bir dağbaşını yurt edinmiş ağabeysi Remzi'de şimdi birdenbire baba sevgisi başlamıştır. Mirası Veli'ye kaptırmamayı düşünen Remzi, birkaç sefer yolunu gözlediği babasını bir gün sokakta yakalar, kandırır, bir taksiyle kendi evine kaçırır. Remzi'nin karısı Zarife, kızı Gülden, oğlu Orhan, yıllar yılı kendilerinden esirgenmiş yemeklerin ve bakımın büyükbabaya bağışlanması karşısında büsbütün biçare ve bezgindirler. İki oğuldan Veli'nin tok, Remzi'nin açgözlülüğü, birinin karısı, ikincinin kendisi tarafından, ailelerde ahlâk çöküşlerine sebep olur. Veli'nin karısı Ayten ne oldum delisidir; Remzi'nin kızı gizli orospu olmuş, çilekeş Zarife bir deri bir kemik, bitkin ölmüştür. Yaşlı baba, olup bitenlerden habersiz, büyük oğlunun zoruyla götürüldüğü noterde bir vekâletname imza-

ladıktan sonra, o telaş içinde bir kolayını bulur, binadan sessizce uzaklaşır. Yolda kendisini tanıyan bir bahçıvanın yardımıyla, nicedir sayıkladığı eski dostu Arif Onbaşı'nın bodrumuna getirilir. Kocamış iki dost, o sefaletlerinde bile hâlâ, yarın için, yaşlılara bir dinlenme evi hayaliyle avunmaktadır. Hikâye, Tevfik Fikret'in "Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Haluk.." mısralarıyla biter. ● Özellikle ihtiyarın büyük oğlu Remzi'nin, para hırsı yüzünden, karısıyla çocuklarını nasıl perişan ettiğini anlatan bölümler, okuyucuda çarpıcı bir etki bırakıyor.

YARIN... YARIN... ● Pınar Kür'ün romanı (1976) ● Oktay zengin bir kişidir. Evlidir, bir çocuğu ve bir karısı vardır. Fakat Aysel adında bir sinema oyuncusuyla düşüp kalkmaktadır. Sevistikleri bir gün Aysel ondan kendisini yapımcı Sulhi Beyle tanıştırmasını ister. Amacı, onun yardımıyla büyük filmlerde rol alabilmektir. Aysel yükselmeyi, üne ve paraya kavuşmayı düşünen tutkulu bir kadındır. Emekli jandarma başçavuşunun kızıdır. Gizlice bir güzellik yarışmasına girmiş ve üçüncü seçilmiştir. Babası olayı öğrenince kızmış, döverek onu sokağa atmıştır. Aysel ünlü modacı, kadın terzisi Halûk'un yanına sığınmış, başından bir sürü serüven geçmiştir. Oktay, Sulhi'nin tanıdıklarmdandır. Bir akşam onu kulüpte yemeğe çağırır. Eşi Seyda ile çocuğu Gil de yanındadır. Az sonra Aysel de gelir. İyice süslenip püslenmiştir. Oktay onu Sulhi'yle tanıştırır. Aysel bütün ustalığını kullanarak yaşlı adamı etkilemeye çalışır. O gece Selim de annesiyle kulübe uğramıştır. Oktay'ları görünce sevinir. Çünkü uzaktan akrabadırlar. Gelip masaya oturur. Gözlerini Seyda'dan ayıramaz. Kadın da ondan hoşlanmıştır. Birkaç kez dansa kalkarlar. Oktay bundan tedirgin olmaz, kıskançlık da duymaz. Selim varlıklı bir ailenin oğludur. Yakışıklı bir gençtir. Fransa'da yüksek öğrenim görmektedir. Oradaki kız arkadaşı Josette'in etkisiyle sol düşünceleri benimsemiştir. 1968 öğrenci olaylarına karışmıştır. Yaz tatili dolayısıyla Türkiye'ye gelmiştir. Ertesi gün Selim Oktay'ların yalısına gider. Seyda buna pek sevinir. Balkonda birlikte yemek yer, uzun uzun söyleşirler. Bundan sonra ilişkileri gitgide ilerler. Gizlice buluşup sevişmeye başlarlar. Öte yandan, Aysel ile Sulhi'nin ilişkileri günden güne gelişir. Aysel güzelliği ve kadınlığı ile Sulhi'yi büyülemeyi başarır. Bir süre sonra onun kapatması olur. Artık büyük filmler çevirmeye giden yol açılmıştır. Bir gün, aynanın karşısında taranırken, telefon çalar. Sulhi oğlu Çetin'i anarşistlerin kaçırdığını bildirir. Kurtulmalık olarak kendisinden üç milyon lira istenmiştir. Polisin bütün araştırmaları boşa gider. Sulhi umutsuzluğa düşer. Parayı ödemek zorunda kalır. Çetin'i kaçıranlar Selim'in devrimci arkadaşlarıdır. Şimdi de Oktay'ın çocuğu Gil'i kaçırmayı tasarlamaktadırlar. Bu işi Selim'e yaptırmayı düşünürler. Fakat Selim öfkeyle karşı çıkar. Uzun boylu tartışırlar. Sonunda vazgeçerler. Selim geceleyin yalıya uğrar. Seyda ile konuşurlar. Boş oturduğunu, hiçbir işe yaramadığını söyleyerek

Selim onu eleştirir. Kadın üzülür. Ayrıca onu yitirmekten korkar. Çeviriler yaparak takma adla dergilere gönderir. Böylece, Selim'in gözüne gireceğini düşünür. Fakat gittikçe bu işten hoşlanır. Selim bir ara Ankara'ya gider. 12 Mart dönemidir. Sıkıyönetim bütün şiddetiyle sürmektedir. Devrimciler tutuklanmaktadır. Seyda gazetelerden olayları kaygıyla izlemektedir. Korktuğu bir gün başına gelir: Gazeteden Selim'in bir çarpışmada öldürüldüğünü öğrenir. Derin bir sarsıntı geçirir. Hemen hastaneye kaldırılır. Uzun bir süre tedavi görür. Güçlükle iyileşir. Oktay onunla oğlunu yanına alarak yurt dışına çıkar. Sıkıyönetim kalkıncaya değin İsviçre'de kalır.

YAŞ AĞAÇ ● Mehmet Seyda'nın romanı (1958) ● Babası Hacı Ömer Şakir Bey gibi eczacı olan Mahmut Bey, titiz sinirli bir adamdır. Eşi Ruhsar Hanımı bu yüzden boşar. Çocukları Osman, mahkeme kararıyla Mahmut Beyde kalır. Bu defa Melâhat Hanımla evlenen Mahmut Bey, Edirne'ye taşınır, ikinci karısından da ayrılır, Fitnat'ı alır. 1927 başlarında aile Afyon'dan Uşak'a göç eder. Osman ilkokula başlamıştır, ertesi yıl İstanbul'a halasına gönderilir. Fakat yaramaz çocukla baş edemeyen hala, bir sene sonra çocuğu babasının evine geri gönderir. Fitnat Hanımı da bırakıp tekrar Melâhat Hanımla evlenen Mahmut Bey, Uşak'ta eczaneyi satar, işsiz kalır. Aile bir ara Çorum'a gider (1933/34), Osman orada ortaokuldadır. Mahmut Bey, asker sanat lisesine eczacı olunca Karabük'e gelirler. Sınıf subayına karşı geldiği için Osman, askeri okuldan uzaklaştırılır. Mahmut Bey, yaşken eğemediği bu ağacı, öğütle dayakla yola getiremediği Osman'ı bir gün evden kovar. Osman, İstanbul'a gitmek üzere trene biner, Kırıkkale'den ayrılır. ● Kalabalık bir aile içinde bir şehirden ötekine büyüyen Osman'ın sisli-aydınlık çocukluk, ilk gençlik yaşantılarını çözümlerken, çevresindeki büyüklerin değişik davranışlarını dikkatle veren bu eser, yazarın sonradan gene bu ailenin fertlerine eğilecek hikâye ve romanlarına bir başlangıç oldu. Meselâ **Garnizonda Bir Olay** (1968) kitabındaki **Çemberler** adlı uzun hikâyenin kişileri, **Yaş Ağaç**'taki kişilerdir.

YAŞADIKTAN SONRA ● Tahsin Yücel'in hikâye kitabı (1969) ● İçindeki yedi hikâyeden ilki **Önü** başlığını taşıyor: Yoksul, küçük Memedali, giyimli çocukları gördükçe o çocukların isimleri kendi ismi olsaydı o zenginlikler kendinin olurdu sanısındadır. Bir gün mantardan zehirlenmiş ölüler arasında bir köylü kadının kendi oğlu Memedali'yi aradığını, bulunca da adını haykırarak dövündüğünü görür. Çocuk için artık bütün Memedali'ler ölmüştür. İkinci hikâye, **Yaşadıktan Sonra,** iki ihtiyarın, Karadede ile Yarpızlı'nın sessiz ve çok eski dostlukları üzerine kurulur; Karadede'nin sonraki hayatında yorumlanabilen, yorumlanamayan değişmelerini belirtir. **Öteyaşama,** anılarının ağırlığını, kendini bambaşka bir kişilikle göstermeyi başarmakla hafifleten, giyiniş biçiminden ve büyük çantasından dolayı Ebe

diye adlandırılan bir ortaokul Fransızca öğretmeninin gizli iç dünyasını araştırır, intiharını hazırlayan sebeplere ulaşır. **Ötesi** hikâyesinde Döndü bacı ile Nevruz bacı arasında yılların dostluğu bir kavga yüzünden bozulmuştur. Nevruz bacının bir tarihte Döndü'den aldığı beş lira bir borcu Nevruz, kendi getirip eliyle vermediği için, inatçı iki kadın arasındaki gerginlik korkunçlaşır. Sonunda Nevruz bacının beddua ve nispetlerine dayanamayan, ailesine peş peşe gelen felâketlerden perişan, Döndü'nün oğlu Mustafa, Nevruz'un büyük oğluyla bir torununu vurarak kaçar, üç hafta sonra yakalanırsa da, teslim olmadığı için vurulur. Ceset kasabaya getirilip, Döndü'nün evine bırakılmıştır ki, Nevruz bacı çıkagelir: Döndü'lerin evi önünde küfürler savurmakta, alacağını istemekte ve torunları evin pencerelerini taşlamaktadır. Döndü bacı, ölü oğlunun baş ucundan ayrılır, kapıyı kapatmaya gelir, fistanını çıkarıp Nevruz bacının suratına doğru fırlatır, sonra üzerinde ne varsa soyunur, karşılarında boynu bükük, çırçıplak öylece durur. Bir deri bir kemiktir. **Bebekler** hikâyesinde iki Meryem'den biri ninedir, biri beş yaşında torun. Kalabalık bir aile içinde bir köşeye itilmiş, birbirlerine can yoldaşı olmuşlardır. Büyük ağabey, bir gün, aralarındaki dayanışmayı öğrenip biriktirdikleri bozuk paraları gizlice çalınca, küçük Meryem ninesinden şüphelenir, kopar, ona düşman olur, zulmetmeye başlar. Nine, en çok küçük Meryem'in vefasızlığıyla yıkılmış yenik, çok geçmeden ölür. Altıncı hikâye **Cuma**'da gitmiş, otuz yıldır gelmemiş kaçakçı kocasını Tanrıdan geri isteyen, bu dileğini her ayın üç perşembesi Memedali'ye yazdırıp cumaları Cahan ırmağına bırakan Lemde bacı, Tanrı'ya sonuncu yakarışında kâğıda "dayanamıyorum artık, gelmeyecekse belli et." diye yazdırır. Memedali o cuma, boy aptesi almak üzere kıyıda soyunmuştur ki, Lemde bacının suda batıp çıkan başını görür. O gece gördüğü rüyanın da etkisiyle sarsılmış, hemen kadını sudan çıkarır. Elbiselerini giyinmeyi düşünemeden, sırtında baygın sırsıklam ve ayrı yolda ölecek Lemde bacı, tipide dona dona, büyülenmiş gibi, Ötegeçe yolunu tutar. Gece, düşünü azdıran kadındı Lemde bacı. Rüyasında, geldin mi diye sormuş, Memedali de "Evet, geldim!" demişti. **Sonu,** kitabın son hikâyesidir. Hikâye değil de uzun bir kuyrukta ilerleme üzerine bir alegori, felsefî bir deneme denebilir. ●, **Sonu** bir yana, altı hikâyede olaylar yazarın doğum yeri olan Elbistan'da geçiyor. Altısında da olaylar, dikkatli yorumlara bağlanmış; arka plan ve olayları hazırlayan nedenler üzerinde büyük bir başarıyla durulmuştur.

YAŞASIN DENİZ ● Halikarnas Balıkçısı'nın hikâye kitabı (1954) ● İçindeki yirmiiki hikâyede olayların denizde veya karada geçme oranı, hemen hemen yarı yarıyadır. Kitaba adını veren ilk hikâye, kahramanın bütün öğütlere, denizciliğin bütün zorluklarına rağmen gene de candan gönülden denizlere açılan biri olmasıyla, yazarın ünlü romanı **Aganta! Burina! Burina-**

ta! (1946) nın ana tema'sını tekrarlar.

YAYLA ● Fakir Baykurt'un romanı (1977) ● Toros'larda Ballıdere köyünden Hasan Çakır, karısı Kamer Ana, kocası Hollanda'da işçi gelinleri Zeke ve üç torunu, Morsay yaylasında çadırlarında yazlıktadırlar. Arkeoloji profesörü Asım Al (Hocabey), yanında doçenti, asistanı ve öğrenciler, kazı yapmaya yaylaya gelirler. Hasan Çakır, karısı, gelini; Hocabey'le yanındakileri yedirip içirip rahat ettirmek için kul köle olmuşlardır. Görünüşteki bu kaynaşma, Hasan Çakır'ın küçük torunu Gülcan'ın birden hastalanmasıyla sona erer; bencil profesörün içyüzü o zaman ortaya çıkar: Kırk derece ateşte kıvranan çocuğun kente, doktora iletilmesi gereklidir. Binip aşağıya anacaddeye, seksen kilometrelik yolda, bir kahve içmek için, kendi zevki uğruna devlet malı cipi kullanmaktan çekinmeyen Hocabey, çocuğun durumuna kayıtsız kalır; aracın resmî araç olduğunu, sorumluluk taşıdığını söyleyerek, hastanın ciple götürülmesine şiddetle karşı çıkar. Öğrenciler, düzenledikleri forumda, Hocabey'den izinsiz, cipi alıp, Gülcan'ı kente ulaştırmaya karar verirler. Çılgınca bir yolculuk; fakat vardıkları kentte hastayı askerî hastane kabul etmez, sigorta hastanesi de sigortalı değil diye almaz, devlet hastanesinde ise formaliteler uzayıp giderken Gülcan ölmüştür; kızcağızı yaylaya geri getirip gömerler. Gülcan'ın cenazesine de katılmamış olan profesör Asım Al, ertesi sabah şoför Nuri'yi çağırır, kendi özel arabasıyla Dağdibi'ne indirtir kendisini. Bucak müdürünün dairesinde olayı haber verir, yazar çizer ve arabasını tek başına Ankara'ya doğru sürüp gider. On dakika sonra iki jandarma, şoför Nuri'yi karakola çağırırlar, sonra da beş jandarma ve bir uzatmalı çavuş, Morsay'a giderek öğrencileri toplayıp Dağdibi karakoluna getirirler: Hepsi anarşisttir, ifadeleri alınacak ve karakolda Ankara'dan gelecek emri bekleyeceklerdir.

YEDİNCİ KÖPEK ● Çetin Altan'ın oyunu (1964) ● Doktor, insanlığa büyük yararı dokunacak bir keşfin peşindedir. Tıp öğrenimini yabancı bir memlekette yapmış, yurduna dönmüştür. Fakat diploması resmî makamlarca tanınmadığı için, denemelerini gizli gizli, ancak sokaklardan topladığı sahipsiz köpekler üzerinde gerçekleştirebilmektedir. Bu sefer de yaşadığı çevre, bu gizli çalışmalarına bin türlü mâna vermekte, doktora karanlık işlerle uğraşan biri, hatta bir sapık, bir casus gözüyle bakmaktadır. Çünkü doktor, çevresindeki insanlarla görüşmez, toplandıkları ve bol bol dedikodu yaptıkları yerlere uğramaz, evine de temizlikçi Binnaz Hanımdan başkasını sokmaz. Doktorun kafa ve ruhça anlaşamayacağı insanlarla kaybedecek vakti olmadığı gibi, çevresindekilerin de kendilerine hiç benzemeyen bu adamı anlamaya, hele hoş görmeye niyetleri yoktur. Doktoru bir kişi beğenir, savunur, belki de sever: Cemil Beyin güzel kızı Oya. Nihayet ortadan kaybolan köpeklerin çoğalması, Binnaz Hanımın kayıplara karışması,

doktorun bir yün atkısının da kadının evinde bulunması; mahalle halkının aleyhte tanıklık etmesi; ayrıca doktorun ümitsiz bir hastayı, kaldırıldığı hastanede nöbetçi doktor bulunamadığı için ameliyat etmiş ve hastanın ölmüş olması... bütün bunlar, tutuklanan doktora, Cemil Beyle kızının savunmalarına rağmen, idam cezasının verilmesine kâfi gelir. Cezanın onaylanmasını beklerken doktor, bir başka idam hükümlüsüyle karşılaşır. Koğuş arkadaşı olan ve kan davası yüzünden cinayet işlemiş bu köy delikanlısına doktor, başına gelenleri anlatır: Tek üzüntüsü suçsuz yere asılmak değil, buluşunu tamamlamak için gerekli iki aya artık sahip olamamaktır. Çevrenin ve mahkemenin inanmadığı doktora, bu hükümlü inanır ve ona yüzbinlerce insanın hayatını kurtarabilecek bir keşfi tamamlamak için muhtaç olduğu zamanı nasıl sağlayabileceğini öğretir: Doktor yeni bir suç işlemeli, meselâ kendisini öldürmelidir. Darağacmdan kurtulma ümidi nasıl olsa yoktur, hiç değilse ölümü bir işe yarar. Doktor onu öldürürse yeniden sorguya çekilecek, muhakeme edilecek, buluşunun tamamlanması için gerekli zamana böylece kavuşacaktır. Bu sırada beklenmedik bir şey olur: Doktoru darağacından kurtaracak tek canlı delil, öldürdüğü sanılan Binnaz Hanım, sapsağlam çıkagelmiştir. Fakat çok geç. Oya, soluk soluğa bu müjdeyi getirdiği zaman doktor bu sefer gerçekten bir cinayet işlemiştir.• İstanbul Şehir Tiyatrolarında oynanmış, basılmamış oyunun özeti Lûtfi Ay'ın bir eleştirisinden alındı (Milliyet gazetesi, 7 Şubat 1964).

YEDİTEPE OLAYLARI • Burhan Arpad'ın hikâye kitabı (1974) • Onbeş hikâye. **Hakan'ın Gözleri**'nde en küçüğü dokuz aylık, en büyüğü dokuz yaşında, beş çocuğuyla kalmış yoksul bir kadın; **Beton Karkas**'ta inşaat müteahhitliğine yükselmiş bir yapı işçisi; **Bay Ali Şengönül'ün Altıncı Karısı**'nda altmışını aşkın, yeni emekli bir adam; **Söğüt Gölgesi**'nde seçim propogandasına giden, hepsi de kendi dalgasında dört aydın, hikâyelerin başkişileridir. **Saka Çıkmazı Yangını**'nda ömrünün sonlarında başını bir evceğize sokmuş bir adam, yandaki inşaat sahibinin gizli tel çekip evinden elektrik çalması üzerine kablo yanınca, tahta evinin tutuşup kül olduğunu görür. **Yurttaş Güçbilmez'in Uğraşıları**'nda gündelik hayattaki aksaklıkları; **Üç Tepe'de Tören** hikâyesinde gecekondu tapularının dağıtım törenini; **Mutluluk**'ta ilçenin varlıklı adamı Hüseyin Eroğlu'nun tekdüze, mutsuz hayatını okuyoruz. **Sıradan Kişinin Günlük Serüvenleri**'nden sonra **Büyük Kapının Önünde Bir Fener**'de adamın Almanya'ya işçi gitme sırası gelmiş, ama bu kez de sevkiyat durdurulmuştur. **Kemal Ağabey Öldü**'de bir emeklidir ölen. **Yeşil ve Uzun Bir Otomobil** cenaze arabasıdır, bir ölüyü almaya gelmiştir. Şoför uzun süre adresi arar. **Dişten Artar**'da yirmi yıldır topladığı parayı bankaya yeni yatırmış bir gurbetçi, dalgın yürümektedir ki, kamyon altında kalır, kanlar içinde hastaneye götürülür, yaşayacağı şüphelidir. **İşlerin Püf Yanı** bir holding başkanı, kimya doktoru Hasan Ko-

cagüloğlu'nun öyküsü.

YELATAN ● Ümit Kaftancıoğlu'nun romanı (1972) ● Kars'm Hanak ilçesinin Saskara köyünde (yazarın doğum yeri) yaşayan yoksul bir ailenin hayatı; bu ailenin hayatından onbeş, yirmi yıllık bir bölümün hikâyesi. Olaylar 1935-1945 yılları arasında geçer. Kırk yaşlarında ve bir kız babası Aşır, erkek evlat istediği için, evliliğinin onüçüncü yılında, eşi Güldane'nin üstüne, eve bir kuma getirir. Ondört, onbeş yaşlarındaki bu ikinci karısı Gülü, peş peşe, her yıl bir çocuk (üç oğlan, iki kız) doğurur. Yelatan dağı, yakarışlarını duymuş, artık yaşı elliye yaklaşan Aşır'ı oğul sahibi etmiştir ya, köyde geçinmeleri zorlaşmıştır. Bu ara ilk karısı da ölen Aşır, çoluk çocuğunu toplayarak, Sarıkamış köylerinden Kotanlı'ya gider. Gülü, bir oğlan da orada doğurur, adını Yalnız koyarlar. Gülü, bir yıl sonra, altı çocuğuyla Saskara'ya döner; otuzuna basmıştır artık. Dört beş ay sonra da Aşır döner köye. Yeni bir oğlan daha doğar (Rıza). Bütün yük hemen yalnız, Gülü Ana'nın omuzlarındadır. Kayınbiraderi Lal Üseyin'in kötülüklerine göğüs geren Yiğit ana, ne yapar eder, çocukları büyütür. Ortanca oğulları (İbrahim ve Ferman) Cılavuz Köy Enstitüsü'nü bitirmiş, öğretmen olmuşlardır; üçüncüsü de (Yalnız) aynı okulda öğrencidir. Kızları evlenmiştir. Bir bahar başlangıcı, baba Aşır yatağa düşer, hastalığının haftasında ölür. Artık Yelatan, ışığa bahara döndükçe, köyde tek başına kalmış Gülü, yalnızlığının dramını yaşamakta, karanlığa ve kışa gömülmektedir; bütün ümidi Hanak'tan gelen yolculardadır. Yavrularından, oğullarından, el kadar kâğıtlar üzerinde bir selam, bir haber bekleyerek, gözleri Yelatan dağında, bomboş damlara girer çıkar, ağlar durur. ● Yer yer bir destan, bir Dede Korkut temposu ve anlatımıyla bezenmiş roman, Alevi törelerini, Cem âyinlerinin ayrıntılarını (s. 189 vd.) göstermesi; yerel renkleri, ağızları, âdetleri yansıtmasıyla da ilginç ve sürükleyicidir.

YENİ DÜNYA ● Sabahattin Ali'nin hikâye kitabı (1943) ● Onüç hikâye. Bir Köy Öğretmeni'nin Notlarından diye sunulan ilk hikâyedeki **Asfalt Yol,** vali tarafından açılış töreni yapıldıktan on gün sonra, kağnı ve öküz arabalarının tahrip etmeye başladığı gerekçesiyle, lastik tekerlekli olmayan taşıtlara, yani köylünün kullanmasına yasak edilen yoldur. İkinci hikâyedeki **Hanende Melek,** iki aydır bulunduğu kasabada tutkunu sarhoş ihtiyar dava vekili Hüseyin Avni'nin karısıyla çocuğunun terk edilmiş ve aç olduklarını görünce çantasındaki dört, beş altın bilezikle küpeyi ve o günkü yevmiyesi birbuçuk lirayı muhtaç aileye vererek boş han odasına dönen şarkıcı kızdır. Üçüncü hikâye **Ayran'ın** kahramanı, eriyen karlarla diz boyu çamurda iki saatlik köyünden bozkır istasyonuna gelmiş, dört bardak ayran satabilse alacağı on kuruşla evdeki küçük iki kardeşine bir kara ekmek götürebileceğini düşünen, fakat bütün ümitleri boşa çıkan Hasan'dır: Bekle-

diği, ikinci akşam treninin de durmasıyla kalkması bir olunca Hasan, dönüş yolunda çoğalan karda, ovanın içerlerine doğru vahşi hayvan bağrışmaları arasında dehşete kapılır, elindeki güğümle maşrabayı fırlatarak koşmaya başlar, takati kesilir, yere yıkılır; kurtlar tarafından parçalanması yakındır. Kitaba adını veren hikâye, **Yeni Dünya,** üç, beş sene evvel oraya çıkıp gençliği sayesinde biraz nam kazanmış, fakat çabuk kötülemiş bir oturak âlemi kadınıdır. Bir köy düğününde oynarken hastalığı artar, yerine Deli Emine getirilir. Düğündeki erkeklerin hakaretlerine sessizce katlanan Yeni Dünya, bir onuru kurtarmak için, Deli Emine'nin yanında bütün hünerlerini gösterirse de, ertesi gün düğün alayı gelin köyünden damat köyüne giderken, yolda büsbütün halsiz düşer, fakat damat evinde de son çabalarıyla oynar. O gece ölür, cesedi eski bir kilime sarılır. Kafile sonundaki arabada ölüsü, bir sürü çocuğun arasında sağa sola kaykılarak, saçları kuru otlara karışmış, götürülmektedir. Kitabın son hikâyesi, yazarın en ünlü hikâyelerinden **Hasanboğuldu**'da, Kazdağı'nın Adalardenizi'ne bakan yamaçlarından birindeki bir yörük obasında geçen olayı yazara yörük kızı Hacer anlatır. İçinde Sutüven çağlayanının tasviri de bulunan hikâyede büvetlerden birine verilmiş Hasanboğuldu adının, yörük kızı Emine ile bahçıvan Hasan'ın, kırk, elli yıl kadar önceye raslayan mutsuz aşkından yadigâr olduğunu öğreniriz: İki sevdalı, sonradan Hasanboğuldu adını alan Gök Büvet sularında boğulmuşlardır. Emine'nin bu sularda Hasan'ına kavuşmadan önce söylediği koşmalar, o çevrede bugün de söylenir.

YENİŞEHİR'DE BİR ÖĞLE VAKTİ ● Sevgi Soysal'ın romanı (1973) ● Olay 27 Mayıs 1960 devrimine yakın tarihlerde bir öğle vakti Ankara'nın en işlek semtlerinden Yenişehir'de başlar. Kitabın ilk iki cümlesinde, büyük bir gürültüyle devrilecekmiş gibi sallanan bir kavaktan, ama her an oluşan, değişen şeyleri görmeyenlerin bu sallanışı sezmediklerinden söz eden yazar, bu kısa değinmeden sonra hemen, romanı dolduran kişilerin anlatımına geçer. Çürük kökleri üzerinde daha fazla duramayan kocamış kavak, ancak romanın son sayfasında, itfaiyecilerin herhangi bir kazayı önleme çabalarına rağmen, bir şeyden haberi olmayan kapıcı Mevlut'un üstüne devrilecektir. Bu alegorik çerçeve içine romancının yerleştirdiği, hayatlarını anlattığı belli başlı kişiler; emekli öğretmen Hatice Hanım, tezgâhtar Ahmet, profesör Salih Bey, karısı Mevhibe Hanım, çocukları Doğan, Olcay ve başkalarıdır. Doğan'la kızkardeşi Olcay, evlerinin sevgisizlik duvarları içinde büyümüş, anne ve babalarına olduğu gibi, birbirlerine de tam yaklaşamamışlardır. Bir işçi oğlu ve Hukuk öğrencisi olan Ali, Doğan ve Olcay'la arkadaş olur; Olcay'a karşı duyguları zamanla sevgiye dönüşmüştür. O yılların gençlik ve öğrenci hareketlerine bir yaklaşım ve yorum sağlamada, romancı bu üç gençten yararlanır. ● 1974 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazanan eser üzerine iki değerlendirme, Vedat Gün-

yol'un **Çalakalem** (1976) ve Fethi Naci'nin **Edebiyat Yazıları** (1976) kitaplarındadır.

YENİ TURAN ● Halide Edip Adıvar'm romam (1912) ● Politik ve ideolojik bir hikâye olan eserde Yeni Osmanlılar partisinin başkanı Hamdi Paşa, karısının ölümünden sonra kendini tamamen parti çalışmalarına vermiştir. Yeni Turan partisi kurulunca onlarla mücadele etmek için her türlü vasıtaya başvurur. Ziraat ve maarife, millî değerlere, dine, kadın haklarına önplanda yer veren ve her biri millî tarih ve değerlerle ideal şekilde yetişmiş Türkçü mensuplarının çalışmalarıyla Türkiye'nin çehresini değiştiren Yeni Turan partisinin durumunu sarsmak için, Hamdi Paşa, önce liderleri Oğuz'u hapsettirir. Kaya, Oğuz'un teyzesinin kızı ve sevdiği kadındır; Oğuz'u affettirmek için, çocukluğundan beri tanıdığı Paşa'ya gider, çirkin bir teklifle karşılaşır: Paşa ile evlenirse, Oğuz affedilecektir. Müşterek gayeleri olan Yeni Turan'ı ve memleketin geleceğini düşünerek Kaya bu teklifi kabul eder. Yeni Turan'm önde gelen bir mensubunun (Kaya'nın) muhalif Osmanlı partisi başkanıyla evlenmesi, Yeni Osmanlı partisini tutan gazeteler tarafından hayli istismar edilirse de, Kaya'nın kesin olarak inzivaya çekilmesi, bu partinin daha fazla adı etrafında laf etmesini önler. Fakat bu arada Kaya, asabı bozulur, hastalanır. Oğuz'un bir deli tarafından öldürülmesini ise, Kaya'ya garip bir şekilde âşık olan Paşa, karısından saklar. Fakat bu hareket, Kaya'nın Paşa'dan büsbütün soğumasına yol açar ve Kaya, nefretini Paşa'nın yüzüne haykırarak çıkıp gider. ● Eserin derinliğine incelemesi ve kısaltarak aldığımız geniş özeti, Doç.Dr. İnci Enginün'ün monografisindedir: **Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi,** 1978, sayfa 127-160.

YER DEMİR GÖK BAKIR ● Yaşar Kemal'in romanı (1963) ● **Ortadirek** (1960) romanının devamı olan eserde "Muhtar Sefer'in oyunu yüzünden o yaz Çukurova'da hiç para kazanmamış köylülerin, kışı yoksulluk içinde geçirmeleri; kasabadaki bakkal Adil'e borçlarını ödeyemedikleri için haciz korkusuyla bekleşmeleri, bir dayanak ararken mağrur Taşbaşoğlu'na ermişlik yakıştırıp ona sığınmaları anlatılır." (Konur Ertop, Dost XIII/33, Aralık 1963).

YERYÜZÜNDE BİR MELEK ● Ahmet Mithat'ın romanı (1878/79) ● Bu melek İstanbul'da Raziye adında bir kızdır; babasının yetiştirdiği Şefik'i sever; ama babası Tıp öğrenimi için Şefik'i Paris'e gönderdikten sonra kendisini evlendirmek isteyince Raziye, sevgisini gizler ve Paris dönüşü Şefik bir gün Aksaray taraflarında bir hastaya götürülür, hasta Arife adında bir kadındır; o sırada kızdığı bir âşıkına nispet olsun diye, doktor Şefik'e işvebazlık eder. Raziye'ye olan sevgisinden, Şefik bu davranışa kayıt-

sız kalınca da Arife öç almaya kalkar. İkisini buluşturduğu eve baskın yaptırır. Birkaç kişiyi yaralayan Şefik, Vidin hapishanesine gönderilir, cezasını çeker, İstanbul'a döner, Beyoğlu'nda doktordur, zengin olur. Vidin'de iken Raziye'nin sokak kadını olduğunu duymuştur, tesadüfler bu haberin doğru olmadığını kanıtlar: Sözü edilen kötü kadın, bir başka Raziye'dir; o baskın gecesinden sonra kocasının boşadığı ve yeryüzünde bir melek olan asıl Raziye, çektiği bunca yoksulluğa rağmen namusunu ve Şefik Bey'e olan sevgisini korumuştur. ● Eserin geniş özeti: (MN/1)

YEŞİL GECE ● Reşat Nuri Güntekin'in romanı (1928) ● Olaylar İkinci Meşrutiyet (1908) sonrasıyla Cumhuriyet (1923) döneminin ilk yıllarını kaplar. Şahin bir köylü çocuğudur, "ilmiye"den olan babası, dinin ve islam birliğinin sembolü yeşil bayrağın bir gönüllüsü olarak yetişmesini istediği oğlunu, memleketinin medresesine gönderir. Babası ölünce, çocukta büyük istidat gören hocalar, öğrenimini ilerletmesi için onu İstanbul'a yollarlar. Şahin, İstanbul'da Somuncuoğlu Medresesi'nde dört yıl okur, "bir gün cihanı kaplayacak yeşil sancak" düşleriyle girdiği medreseden, inançlarını yitirmiş olarak ayrılır, Dârülmuallimîn'e (Öğretmen Okulu) girer, öğretmen olur, İstanbul'u çektiği halde, softalarla savaşmak için, İzmir'e yakın ve "oniki haneye bir cami, mescit veya medrese düşen" Sarıova ilçesine gider, Emir Dede İlkokulu'na başöğretmen olur. Kasabanın egemen güçleri softalar, Şahin Efendi'nin yeni bir okul yapma çabasını engellemek isterlerse de, belediye mühendisi Necip, ona destek olur; ona yardımcı olanlardan biri de komiser Kâzım'dır. O sırada Yunanlılar İzmir'e girmişlerdir; kasabayı işgallerinde Şahin Efendi, halka ve Millî Mücadele'ye çeşitli yollardan hizmet eder; kasabadan çıkamamış subayları cepheye kaçırdığı anlaşılınca da düşmanlar tarafından bir Yunan adasına sürülür. Cumhuriyetin ilânından sonra Sarıova'ya dönen Şahin Efendi, inanılmaz bir durumla karşılaşır: Kasabanın düşman dalkavuğu eski softaları, gerici güçleri sakallarını kestirmiş, şapka giymiş, herkesten çok ilerici, cumhuriyetçi kesilmişlerdir. Öyle ki öğretmen Şahin, düşmanın işbirlikçisi ve gerici olmakla suçlanır, istenmeyen adam durumuna düşer. Padişahlık devrinde bir cumhuriyet öğretmeni gibi çahşmış olan Şahin Efendi, şimdi Cumhuriyet devrinde derdini anlatmak umuduyla Ankara'nın yolunu tutar. ● Romanın değerlendirilmesi (CK/2)'de bulunduğu gibi, yeni bir bakış açısından yorumu da, özetinden yararlandığımız Fethi Naci'nin **Edebiyat Yazıları** (1976) kitabındadır.

YEŞİL GÖLGE ● Kemal Bilbaşar'ın romanı (1970) ● May Edebiyat Ödülü'nü kazanmış (1969) olan romanını yazar, bir konuşmasında şöyle tanıtır (May, 17, Şubat 1969): ● Yeşil Gölge, Cumhuriyet dönemi toplum yaşantımızın 1946'larda Karadeniz bölgesinden alınmış bir kesitidir. Roman bir

yandan halkçı geçinen, yozmuş bir iktidarın küçük-kasaba temsilcilerini, onların kurdukları soygun düzenini, kirli işlerini, gaddarca tertiplerini, işbaşında kalmak için cinayetten bile çekinmediklerini ortaya koymakta; öte yandan Atatürk devrinde sinmiş, gizlenmiş gerici güçlerin –ağaların, eşrafın ve şeriatçı takımının– yeni kurulan partiyi iktidara getirmek için nasıl el ele verdiklerini, nasıl hazırlandıklarını; eğlenceyi, türküyü, oyunu seven bir halkın renkli yaşantısı içinde anlatmaktadır. **Yeşil Gölge**, 1940'da **Cevizli Bahçe** adında bir hikâye olarak doğdu. 1945'te **Kadırga** adıyla oyun olarak yazıldı, C.H.P.'nin oyun yarışmasına katıldı. Jüri, **Kadırga**'yı ikinci ödüle lâyık gördü. Ne var ki parti sorumluları, toplumcu yazarlığımı muhalifllikle yorumlayarak bu ödülü iptal ettiler... 1959'da **Kadırga**'yı daha da genişleterek **Yeşil Gölge** romanını meydana getirdim."

YEŞİLKAYA SAVCISI ● İlhan Tarus'un romanı (1955) ● Otuzbir günde tutulmuş notlardan hatıra defteri biçiminde meydana gelen ve sonunda 3 Eylül 1954 tarihi bulunan romanda, Hukuk Fakültesini yeni bitirmiş bir savcının, görevi sırasında karşılaştığı güçlükler ve sonunda ülkücülüğe yenik düşmesi anlatılıyor. Savcının, Yeşilkaya diye adlandırılan ilçeye gelişiyle ayrılışını kapsayan beş aylık bir zaman içinde, yer ve çevre tasvirleriyle beslenen bir ortamda türlü ilişkileri, Ali Ağa ile mücadelesi, kadın yakınlıklarının aleyhinde bir koz olarak kullanılışı geliştiriliyor. Sonunda, çıkarları zedelenen düşman güçler ağır basıyor. "Vekâlet İnzibat Kurulu'nca, yargıçlık şerefini ihlâl eden hareketlerinden dolayı yargıçlıktan çıkarılmasına karar" verilen savcı, emri tebellüğ edip daireden ayrılıyor. Ertesi sabah, kendisini sevenlerden iki kişi onu uğurlamaya geldiklerinde tahta sedir üstündeki defterin ne olduğunu soruyorlar. Azledilen savcı "hikâye!" cevabını veriyor ve bundan sonra hikâyeci olmak niyetinde olduğunu söylüyor. Kapıda arabacı sabırsızlanmaktadır.

72. KOĞUŞ ● Orhan Kemal'in uzun hikâyesi (1954) ● Olay, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir cezaevi koğuşunda geçer. Çoğu türlü hırsızlıklardan yatmakta olan bu "yoksul, pis Adembaba'lar" arasında, babasını öldürmüşleri öldürmekten hükümlü Rize'li Ahmet Kaptan'a bir gün, hemen hemen unuttuğu yaşlı anasından yüzelli lira gelir. Cömert Kaptan, koğuştaki dostuna, düşmanına yardım eder. Adembabalar geliri artırmak için, zengince öbür koğuşlardaki kumar tutkusuna kaptanı da zorlarlar. Kaptan boyuna kazanır, kazandıklarıyla da koğuş arkadaşlarına yatak, yorgan, üst baş alır, koğuşu onarır. Cezaevi meydancılarından Bobi, kaptandan ayrıca para çekmek için kadınlar bölüğündeki Fatma'nın ağzından bir aşk mektubu yazar, oynanan oyundan habersiz kaptan, Bobi'ye beklediği bahşişi verir, oyun devam eder. Kaptan, Fatma'ya tutulmuştur, yemeden, içmeden kesilir. Günü dolar, cezaevinden çıkar Fatma ve kaptan yakında bir af çıkıp bırakıla-

cağı, Fatma'sına kavuşup mutlu bir yuva kuracağı hayalleriyle aylarca avunur. Para kaynakları kuruduğu için koğuştakiler, kaptan'dan koparlar. Fatma'nın gidişinden sonraki üçüncü kışta bir gün 72. koğuşa uğrayan gardiyanlar, kalın parmakları pencere demirlerini sımsıkı kavramış, kaskatı donmuş bulurlar kaptan'ı. ● **72. Koğuş,** ilkin on bir başka hikâyeyle birlikte basılmıştı, ikinci baskıda (1953) tek başına bir kitap oldu, Orhan Kemal bu eserini oyun biçimine de soktu, sahnelerde oynattı; bu oyunun kitabı da basılmıştır (1967). İlk baskıdaki, yazarın en güzel hikâyelerinden biri olan **Abla, İşsiz** (1966) kitabına **Kömürcü** başlığıyla alınmıştır. Gene o ilk baskının **Numaracı, Üzüntü** ve **Pervin** hikâyeleri de **İşsiz** kitabında bulunur.

YEZİDİN KIZI ● Refik Halit Karay'ın romanı (1939) ● Suriye'de babadan kalma köyünü görmeye giden Hikmet Ali, Marsilya'dan bindiği vapurda genç, güzel bir kadınla karşılaşır. Vapur komiseri, kadının Arjantin'li bir milyoner ve adının Zeliha olduğunu söyler, Hikmet Ali'yi kadınla tanıştırır. Zeliha'nın yanında Asurî rahibi kılığında ve rehber durumunda, sakallı, esmer ve Şem'un adında bir adam vardı. Zeliha, Yezidîler'dendir, buralara onları kurtarmaya, toplayıp bir cemaat kurmaya gelmiştir, kendisinin Yezid'in kızı olduğuna inanmaktadır; Hikmet Ali'den de yardım rica eder. Hikmet Ali, Zeliha ve şeyh Şem'un, büyük Yezid'den kalan kutsal eşya ve emanetleri görmeye Sincar dağlarında bir hisara giderler. Şeyh Şem'un, burada bir gün bir fırsatını bulur, Hikmet Ali'ye Zeliha'nın yezidî falan değil, hayal düşkünü bir ruh hastası, kendisinin de Zeliha'nın kocası Alfonso olduğunu söyler. Hikmet Ali çok şaşırır; ayrıca Irak'a vizesiz gelmiştir, İngilizler tarafından sınır dışı edilecektir. Hikmet Ali, Zeliha'yı oralardan uzaklarda bir geziye razı eder, kendisi de gidip babasının köyüne yerleşmeye karar verir. Yezidin Kızı, tesellisini aramak üzere, Hind denizlerine doğru, kendisini sevmiş Hikmet Ali'siz yola çıkar. (Zahir Güvemli, **Türk Romanları,** 1954)

YILANLARIN ÖCÜ ● Fakir Baykurt'un romanı (1959) ● Olay, Burdur'un seksen evli Karataş köyünde geçer. Dul anası Irazca, karısı ve üç çocuğuyla, babadan kalma evinde zarzor yaşayagelen Kara Bayram; köy muhtarı, evinin önünü köy kurulu üyesi Haceli'ye satıp da adam buraya ev yapmaya kalkınca ne edeceğini şaşırır. Haklarının korunması işinde yaşlı anası Irazca kuvvet olur Bayram'a; muhtara ve Haceli'ye karşı çıkar. Bu arada köye kaymakam gelecektir; ona verilecek ziyafet için bir kuzu gereklidir. Köye salma salan muhtar, Irazca'ya düşmanlığından ailenin kuzusunu çaldırır, kötülüklerini çoğaltır. Kara Bayram dövüldüğü, karısınm dayakla çocuğu düşürüldüğü için, şimdi yılanlara karşı koymak, diretmek; zalim muhtarla, güçlü-varlıklı Haceli ve kardeşleriyle mücadele etmek Irazca Ana'ya

kalmıştır. ● Köy gerçeklerini dillendiren romanlar dizisinde olumlu izler bırakan eser, Cumhuriyet gazetesinin 1957-1958 Yunus Nadi Armağanı'nda birinci oldu (1958), filme alındı (1962), sahnede de oynandı (1966). Kara Bayram'ın daha sonraki savaşlarını yazar, **Irazcanın Dirliği** (1961) romanında anlatır.

YILDIZ KARAYEL ● Rıfat Ilgaz'ın Orhan Kemal ve Madarah Ödüllerini kazanmış romanı (1982) ● Avcı Şaduman ile karısı Ümmüye ve kızı Emriye küçük tarlalarını sabanla sürüp mısır ekerler. Öğleye doğru büyük kızları Nazife onlara yemek getirir. Babasına muhtar Mecit Efendinin kendisini aradığını söyler. Şaduman, "Yolu Aşağı Akpelit'ten değil de Yukarı Akpelit'ten geçirecekler." der. Öfkelenir. Çünkü kendi toprağı da yukardadır. Hurşit Ağa ise yeni yapılacak yolun buradan geçirilmesini istemektedir. Muhtarınki gibi onun da tarlaları aşağıdadır. Öğleden sonra Hurşit Ağa'nın oğlu Akif ile muhtar, bucak müdürü ve iki mühendis araziyi görmek için gelirler. Şaduman yolun aşağıdan, kıyıdan geçirilmesinin daha kestirme olacağını söyler onlara. Mühendisler de aynı görüştedirler, ama Hurşit Ağa onları etkilemeye çalışır. Ona karşı öteki ağa Hafız Esat ise yolun aşağıdan geçmesini sağlamaya uğraşır. Yukarı mahalle halkıyla işbirliği yapar. Öte yandan Hurşit Ağa ikide bir Ankara'ya gidip gelir. Yol ekip şefiyle ilişki kurar, ona viski, malboro falan armağan eder. Hurşit Ağa, Şaduman'ın güzel ve zeki kızı Nazife'yi beğenir, oğlu Akif'e almak ister. Nazife'nin Akif'te biraz gönlü vardır. Fakat Akif haylazın, çapkının tekidir. Üstelik, gözü muhtarın gelini Gülizar'dadır. Gülizar'ın kocası çalışmak için Almanya'ya gitmiştir. Şaduman'ın askerden dönen oğlu Harun, Hurşit Ağa'nın motorunda çalışır. Motor, Karadeniz'de kaçakçılık yapar. Şaduman bu yüzden oğlunun başının belâya girmesinden çekinir. Şaduman yol mühendisiyle görüşür, ona yumurta, süt götürür. Yolun aşağıdan geçmesi için yalvarıp yakarır, ama sonuç alamaz. Bir gün Yukarı Akpelitli kızlarla kadınlar toplanırlar. Kazının başladığı yere gelirler. Dozerlerin önünü keserler. Bağırarak yol istemediklerini söylerler. Hafız Esat'ın oğlu Selim de onlara arka çıkar. Mühendis karakola haber salar. Az sonra başçavuşla bir kamyon asker gelir. Tartışmalar sonunda kadınlar yolun tepedeki kaynaktan öteye geçmemesi koşuluyla dağılırlar. Harun, Hurşit Ağa'nın motorundan ayrılır, Çapar Yusuf'un motoruna geçer. Arkadaşı ve motorun makinisti Hayri'nin de bunda etkisi olur. Hayri gönül koyduğu Nazife'yle evlenmek ister. Şaduman'ın arkadaşı balıkçı Rüstem'i aracı gönderir. Şaduman kararı kızı ile anasının onayına bırakır. Akpelit Biçki-Dikiş Sergisi'ni açan kaymakam erken seçim yapılacağını bildirir. Yolun yapımı şimdilik askıya alınmıştır. Sergiye, öbür kadın ve kızlar gibi, Nazife ile Gülizar da katılırlar. Akif orada ikisini de görür. Sergiyi düzenleyen öğretmen Leman Hanım, Akif'in Nazife'yle konuşmasını sağlar. O gün kaymakama telefon ge-

lir: Yıldız Karayel fırtınası patlamış, bazı köyleri yağmur basmış, toprakları sular götürmüştür... Daha önce Selamet adlı motorla yola çıkan kaptan Ömer ile Hayri ve Harun güçlükle Köpekburnu'na varırlar. Durup bir şeyler yerler. Sağnak başlar, onu rüzgâr izler, deniz dalgalanır. Çimento yüklü motor kuma oturur, dümeni fırlar. Denizciler canyeleklerini giyip suya atlarlar. Hayri boğulur, Harun yarı ölü, yarı diri kurtulur. Hastaneye yatırılır. Hafız'ın oğlu Selim, rakibi Akif'e kaptırmamak amacıyla, Nazife'yle evlenmeyi tasarlar. Bunun için halası Saliha Hanımı aracı gönderir. Hurşit Ağa bunu duyunca huylanır, o da muhtarı harekete geçirir. Nazife Selim'in görüşmecisinden kaçar. Ama Akif'e de güvenmez. Onun Gülizar'la ilgilendiğini bilir. Şaduman bankadan kredi almaya kalkışırsa da başaramaz. Nazife uzun uzadıya düşünür, Akif'in iyi bir koca olamıyacağını anlar. Selim'le evlenmeyi uygun görür. Böylece, alınacak yüklü başlıkla babasının para sorunu da çözülecektir. Kararını gidip Saliha Hanıma bildirir. Bu arada seçim propaganda konuşmaları ve toplantıları da başlamıştır. Hafız Esat Çamalan Belediye Başkanı Yılmaz Bilgin'i, Hurşit Ağa da yol mühendisi Cengiz Topkaç'ı destekler. Akpelit ikiye bölünür. Sarıyazmalı kızlar başta olmak üzere Yukarı Akpelitliler Yılmaz Bilgin'den yana çıkarlar. O konuşurken gelip alkış tutarlar. Yolun geçiş yerini seçim sonucunun belirleyeceği anlaşılmaktadır.

YILKI ATI ● Abbas Sayar'ın romanı (1970) ● Kocadığı, iş göremez duruma geldiği için kışa, açlığa terkedilmiş bir atın hikâyesi. Bir Orta Anadolu köyünde İbrahim, ahırdaki samanının öküzlere, taya ve kırat'a ancak yeteceği düşüncesiyle Dorukısrak'ı "yılkılık" eder; yani emektar hayvanı ahırdan, köyden sürer. Zavallı kısrak, kışın dağda belde başının çaresine bakacak, çıplak doğa ile savaşacak, ömrü var da bahara yılkıdan sağ dönebilirse, o zaman ona da yeni bir iş düşünülecektir. Sert kışta kendi kaderine terkedilen kısrak, dağlarda, köyün kendisi gibi kovulmuş diğer atlarıyla birlikte bir ölüm-kalım savaşına girer. Kış geçer, yaz gelir: İbrahim, Dorukısrak'ın ölmemiş olduğunu, kırlarda başıboş dolaştığını öğrenir, onu tekrar yakalayıp işe koşmak isterse de, Dorukısrak, köyde kalmış tay'ını da alır, uzaklara kaçar. Yaşlı ana ile yavrusunu bulamazlar bir daha. ● Türk köylüsünün ekonomik durumunu, atların duyarlığını ve ıssızlığı yalnızlığı içinde kış doğa'sının şiirli gücünü çarpıcı bir biçimde yansıtan ve yazarın ilk kitabı olan eser, TRT 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında başarı ödülü kazandı.

YİRMİBEŞ KURUŞA AMERİKA ● Naim Tirali'nin hikâye kitabı (1948) ● Konularını yazarın üniversitede öğrencilik yıllarındaki İstanbul yaşantılarından alan bu sekiz hikâyede olaylara, insanlara, eşyalara gençliğin yaşama sevinciyle dolu ince bir humour açısından bakıldığı görülür. Altı hikâ-

yede olaylar Beyoğlu'nda geçer: **Büyük Cadde,** İstiklâl caddesidir; kalabalıkları, sinemaları, vitrinleri ve sokak kadınlarıyla çekicidir. **Atlanta Barı** da yan sokaklardan birindedir; dört delikanlı, önce bir lokantada kafaları çekip o bara giderler. **Gecenin Üçü,** gene bir çapkınlık hikâyesi. **Arka Sokak,** İkinci Dünya Savaşı yıllarında ışıkları maskelenmiş bir genelev ziyaretini; **Esnaf** Yeni Türk şiirinde aşk şairliğini tekeline almış bir dostun çapkınlığını; **Bir Çift Bacak** iki arkadaşın bir genç kızı takip etmelerini anlatıyor. Kitabın diğer iki hikâyesi bunlardan farklıdır: **Pislik ve Kan'**da o zamanlar havuzlu Beyazıt Meydanı'nda bir tramvay kazası ele alınır. **Yirmibeş Kuruşa Amerika** hikâyesinde sevgilisi, yazardan, Dolmabahçe önlerinde demirli Amerikan donanmasını görmelerini istemiş, dev gemilere yirmibeş kuruşa yolcu taşıyan motorlardan birinde, sert soğuk rüzgârda kızın hatırı için bu kısa yolculuk yapılmıştır. Aradan aylar geçer, gene dost Amerikan gemileri gelmiştir Boğaz'a. Bu defa genç kız, bir başka delikanlıyla gidip gezer gemileri.

YOLDAKİ TAŞLAR ● Cengiz Yörük'ün hikâye kitabı (1954) ● Ondört hikâye. Çoğunun konusu Ege bölgesi ilçe ve bucaklarında yaşayan insanlar, geçen olaylar. Kitaba adını veren yedinci hikâyede kırk yaşında Veli, on yıldır köyden ilçeye, ilçeden köye, tek devesiyle yük taşır. O gün muhtarın ağır çuvalını almadığı için tedirgindir, korkuları zamanla daha da artar, işini bırakır; sonunda teker teker tanıdığı, konuştuğu **Yoldaki Taşlarla** aklını oynatır, akıl hastanesine gönderilmesi gerekir. **Doktorun Çocukları'**nda bir hükümet doktoru, biri onüç, biri dokuz yaşlarında iki oğluna gülünç bir eğitim sistemi uygular. **Ortaksiya Şehri** bir Alman arkeologla kılavuzunun Madran dağı eteklerinde, yerlilerin Ortası şehir dedikleri bir harabeye gidişlerinin, orada yapılan araştırmanın hikâyesidir. **Fırıncının Çırağı,** küçük bir bucakta bir Ramazan günü gizlice içki içen bir memurun görgü tanığı olduğu bir olayı konu edinir: Fırının arkasında rakısını içen memur, fırıncının iki çocuğunun, oğluyla kızının, kardeş değillermiş gibi sevişiklerini görür. **Ali'nin Traktörü,** acemi elde onbeşbin liralık traktörün nasıl ziyan olup gittiğini anlatıyor. Eser yazarın ilk kitabıdır.

YOLGEÇEN HANI ● Reşat Enis'in romanı (1952) ● Olaylar 1946 - 1950 yıllarında C.H.P. ve Demokrat Parti seçim çekişmeleri sırasında geçer. Haydarpaşa'dan kalkan trende bir tuluat kumpanyası Anadolu'ya turneye gitmektedir. Oyunculardan Semahat, kendisinden yirmi yaş büyük Emin'le evlidir. Emin doktordu, kadın hastalıkları mütehassısıydı, evliydi. Bir arkadaşıyla sevişen karısının kurduğu bir komplo yüzünden, tehlikeli bir kürtaj geçirmiş bir kadının, ameliyatı Dr. Emin yaptı iftirasıyla tutuklanmış, mahkûm olmuş, diploması elinden alınmıştı. Doktor Emin hapisten çıkınca Sümbüllü kumpanyasına girdi, aktör oldu; Semahat ikinci karısıdır. Evlilik-

lerinin başlangıcını Beyoğlu'nda Yolgeçen Hanı'nın en üst katında Emin'in rutubetli, tabut gibi odasında geçirdiler. Şimdi kumpanya ile Anadolu'da temsiller vermeye gitmektedirler. Roman, grubun kasaba kasaba dolaşması sırasında karşılaşılan çeşitli olayların dağınık, ayrıntılı sergilenişiyle oluşur. Bu arada Dr. Emin, bir köydeki kolerayı önlerse de kanserli karısının koleraya da yakalanıp ölmesiyle büsbütün desteksiz kalır. Köye Ankara'dan gelen sağlık ekibinin şefi, ilk karısı Mübeccel'i kandıran, ilk karısıyla beraber kendisine tuzak kurup meslekten atılmasına sebep olan doktor Mithat Korkut'tur. Emin ona görünmeden köyden kaçar. Kumpanya İstanbul'a, Emin de Yolgeçen Hanı'na Semahat'siz dönmüşlerdir. İstanbul'da yeni maceralar bekler Emin'i: "Dünya da bir yolgeçen hanıdır. Tıpkı bu han gibi, dünyanın da türlü yollara açılan kapıları vardır: Şu kapı, kötü bir yolun başlangıç noktasıdır; şu kapı, altından geçenleri fazilete, doğruluğa götürür. Ben hangi kapıyı seçeceğim?" (s. 163) diye düşünür Emin ve cehennem yolunun kapısını açar: Gizli doktorluğa başlar, handaki küçük odasını bir laboratuvar yapar, bir muayenehaneden çaldığı reçete kâğıtlarına birtakım ilaçlar yazıp hastaları narkoz halinde konuşturarak onların sırlarını öğrenir, çok para kazanır. Halasını öldürür ve cinayetini hiç çekinmeden, masum bir üniversitelinin üzerine yıkar. İnsanlardan toplu halde intikam almak çılgınlığı içinde tifo mikrobu üretir: Şehrin ana su borularına dökeceği bir tüp mikrop, İstanbul'u kırıp geçirecektir. Tehlikeli tüp cebinde, bir sabah vakti odasından çıkar, otomobille Şişli'ye gitmektedir ki, bir trafik kazasında ağır yaralanır. Ameliyatta narkozdan sıyrılırken korkunç sırrını açığa vurur. Nöbetçi operatör telefonda emniyet müdürünü bulmaya uğraşmaktadır; şehir kurtulmuştur. ● Romancı, inanılması pek zor olayları ard arda dizerek çok karanlık bir zevkin, aşırı kötümserliklerin belgelerini veriyor.

YOLPALAS CİNAYETİ ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1937) ● Eser, çocukluğuna ait bir hatıranın tesiriyle cinayet işlemiş olan Kaz Akkız lakaplı Nadire'nin hikâyesidir. Annesi "kahpe" olan kaz çobanı Akkız güzel bir kızdır, hayvanlara karşı sonsuz bir sevgi besler ve Sırma adlı topal bir kazı himayesine almıştır. Annesinin âşığı olan amcaoğlu Mükerrem, kadının bir öküz sahibi olabilmek için biriktirdiği parayı zorla alırken, zavallı Sırma da Mükerrem'in ayağı altında ezilir. Akkız o gün, Mükerrem'in barsaklarını deşmeye yemin eder. Artık bir öküz alabilme umudunu kaybeden annenin, ölümünden sonra, Akkız evlatlık olarak bir iki yerde dolaşır, nihayet Bursa'da oturan Nuri ile karısının yanına besleme olarak girer. Akkız, Bursa'ya gelen Sallabaşların iki yaşındaki cılız, hasta çocukları Bülent'e Sırma'ya karşı beslediği sevgiyi duyar, Bülent'in dadısı olur ve sonradan görme bir kadın olan Sallabaş'ın karısıyla İstanbul'a gelir. Mükerrem'in bir süre sonra aynı evde şoför olarak görünmesi, Akkız'ın rahatını

kaçırır. Zira Mükerrem, önce tanıyamadığı bir güzel kıza çirkin tekliflerde bulunmaya başlamıştır. Hele Bülent'i Sırma gibi ayaklarından ayıracağını söyleyince, Akkız'ın aklı başından gider ve eline geçirdiği bıçakla Mükerrem'ı öldürerek, onu Bülent için zararsız hale getirir ve hem annesinin, hem de Sırma'nın öcünü almış olur. ● Özet Doçent Dr. İnci Enginün'ün, yazardan diğer roman özetlerine kaynak edindiğimiz eserinden alındı.

YOLUN BAŞI ● Necati Güngör'ün hikâye kitabı (1973) ● Sekiz hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede, bir kirişhanede barsak işleyicilerin uğradığı haksızlıkları, emeğin değerlendirilmesi için direniş yollarını izliyoruz. **Dağlara Kar Yağdı'**da şerrinden ve haracından bezdiği bir zorbayı, kendi halinde bir adamın niçin ve nasıl öldürdüğünü okuyoruz. **Tandır Ekmeği** kimi kimsesi olmayan İmmi Karı'nın, kızgın bir tandır başında, ağır hasta, ekmek pişirirken, çektiği azapların ve gücünü sonuna kadar kullandıktan sonra acıklı ölüşünün öyküsü. **Yaşamak Bizden Uzak'**ta yazar, Dumullu dağından odun indirirken freni patlayan eski bir kamyon şoförünün, kamyondaki işçileri ve muavin yeğenini kurtardıktan sonra, kendisinin atlamaya fırsat bulamadan ölüşünü anlatıyor. **Yıkılsın Urfa Kalesi'**nde Deli Bayram, yıllar yılı bir ağanın kiralık katilliğini yapmış, idam hükmü yiyerek bekletildiği hapishanede aklı başına gelince kaçarak ağayı vurup tekrar yakalanmıştır; artık gönlü rahat asılabilir. **Gen Günler Ömürsüz'**de kaçak et satarken yaşanan korkular; **Korku Dağları'**nda toprak sahibi olabilmek için, mağdur köylülerle Poyraz Ağa ve adamları arasındaki çatışma, **Türkü Getiren Kuşlar'**da ise gasbedilmiş bir tarlanın geri alınışı anlatılıyor.

YUMMA ● Nahit Eruz'un hikâye kitabı (1971) ● Onbir hikâye. Yazar her hikâyede tipik bir insanın çevre ve iç dünyasını gözler önüne seriyor. İlk hikâyedeki **Adato,** Edirne'de Karaağaç yolu üzerinde bir meyhane sahibidir; müşterilere karşı otoriter, işinin âşıkı ve eri bir Musevi'dir. İkinci hikâyedeki **Yumma** Harran ovasında İlle köyünde kızıyla yaşayan genç bir kadındır. Kocası, kumasıyla birlikte Akçakale'de oturmakta, köye arasıra gelmektedir ya, gene de mutludur Yumma. **Orman Bekçisi** oniki yıldır Aladağ'ın tepesinde bir göl kenarında oturmaktadır, Kasım ayında bir gün bir otomobille çıkagelen üç erkek ve iki kadına ev sahipliği yapar; bir gün de kadınlardan, hastalık bahane ederek kulübede kalan biri tarafından ayartılır. **Mehmet Efendi** İstanbul'da ambardan bozma, ışıksız havasız bir salona sıkışmış bir devlet dairesinde hademeye, gece bekçisine yardım eden, dairede yatıp kalkan ve ekmek parası memurlarla iş sahipleri tarafından karşılanan, altmışiki yaşında, bekâr biridir. Kimi kimsesi olmadığı, Cumartesi gecelerini de Zeytinburnu'ndaki kardeşinin evinde değil, Yüksekkaldırım'daki genelevlerden birinde çalışan bir kadının küçücük odasında geçirdiği, ancak ölümünden sonra anlaşılır. Beşinci parça: **Sevmiyorum Yağmu-**

ru hikâye olmaktan çok, bir kış yağmurunda yoksulluk-refah karşıtlığı üzerine duygulanmalarla oluşan bir düzyazı. **İki Dünya** hikâyesindeki, başkentin yirmibeş yıllık memuru Hamdi Bey, bir akşam daireden çıktığı vakit, kulaklarında karısıyla çocuklarının dırdırları, zihninde para çıkıştıramadığı ev masrafları saplantısı, aklını oynatıverir. **Bozuk Adam** içkiye düşkün bir polis memurudur, şikâyet üzerine soruşturma yapmaya gelmiş bir görevliye acılarını, sıkıntılarını anlatır. **Gecenin Kokusu**'nda Kör Rıza ile karşılaşırız: Yirmi hanelik Çobanbey köyünde bir akşamüstü, demiryolunun on adım ötesindeki Suriye'ye sevkedilmek üzere, canlı hayvan vagonlarında Tatvan taraflarından getirilen, bir kısmı yolda ölmüş sekizyüz kadar koyunun, vagonlardan boşaltılırken paniğe ve köylüler tarafından yağmaya uğraması karşısında Kör Rıza, yere çöker kalır. **Deli** gündelik hayatı içinde zararsız akıl hastası bir gencin portresi. **Düşük**'te Trakya'da Yeniköy bucağında bağ komşusunun genç karısını ayartan Ömer, bucak halkı tarafından "düşük" sayılmış, istenmeyen, tiksinilen adam olmuştur. Ya bu zillete katlanacak, ya da bucağı bırakıp gidecektir. Son hikâyedeki **Şeki,** Suriye sınırında onbeş evli bir köyde yaşayan, kırk yaşlarında iri yarı, kaba ve hoyrat görünüşlü, aslında iyi kalpli bir adamcağızdır. İçinde evlenme özlemi, öne sürülen bahanelerin üstesinden gelir, işsizdir, iş tutar, çok çalışır, para biriktirir, bir küçük ev satın alır. Fakat kafadan biraz noksan olduğu, konuşmasını bilmediği, meramını homurtularla zarzor anlattığı için, onunla evlenmeye razı bir kadın, gene de bulunamayacaktır.

YORGO ● Mahmut Özay'ın hikâye kitabı (1964) ● Ömer Seyfettin ve Refik Halit Karay tekniğiyle yazılmış oniki hikâyeden üçü, konularını İstiklâl Savaşı'mızdan alıyor: **Deeh Deh, O Mübarek Serviler** ve **Yorgo.** Diğerleri yerli renkler yansıtan köy ve kasaba hikâyeleri: **Hazırlık,** köyden pamuk işçiliğine kasabaya gelen kadınları; **Geçen Yılki Gibi,** bir 23 Nisan törenini anlatıyor. **Şemsiyeler'**de ilçeye bir park yapılışı, **Çile Bülbülüm Çile'**de bir kantocu kızın öldürülüşü, **Mıstâfendi'**de ahırda barınan bir göçmen ailesi, **Kargalar'**da ağaçtan bir karga yavrusunun kurtarılışı öykü konusudur. ● Kitap 1965 Sait Faik Abasıyanık Hikâye Armağanı'nı kazanmıştır.

YORGUN SAVAŞÇI ● Kemal Tahir'in romanı (1965) ● İlk altı eserinde Türk köylüsü ve köy gerçekleri üzerinde duran Kemal Tahir, daha sonra Kurtuluş Savaşı'mızın hazırlık dönemini inceleyen romanlara geçmiş; **Esir Şehrin İnsanları** (1956) ve **Esir Şehrin Mahpusu** (1962) romanları bu yönelişin ilk iki temsilcisi olmuştu. **Yorgun Savaşçı,** bir bocalama dönemini ele alır; Mondros Mütarekesi peşinden İstanbul'un işgaliyle Anadolu'da başsız, lidersiz millî kuvvetlerin birleşip Kurtuluş Savaşı'nı başlatmalarına kadarki zamanı kapsar. 1908 Meşrutiyeti ile Mütareke Devri (1918 1922) arasındaki olaylardan, Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarının türlü bozgun-

larından acılı, yorgun savaşçıların toparlanıp örgütlenmesinin tarihi gözüyle bakabileceğimiz romanın olayları İttihatçılar'dan "Cehennem Yüzbaşı Cemil" ekseninde toplanır. İşgal altındaki İstanbul'da yüzbaşı Cemil'in, teyze kızı Neriman'la aşkına, evlenmesine paralel başlayan hareketli olaylar, bunalımdan kurtulmak isteyen yorgun savaşçıların Anadolu'ya geçmeleriyle gelişir; Ankara Hükümeti'ne, Mustafa Kemal saflarına katılmalarıyla güçlenir, bilinçlenir ve Kurtuluş Savaşı'nı kesinlikle müjdeleyen millî bir güven duygusu içinde sona erer.

YURDUNU KAYBEDEN ADAM ● Cengiz Dağcı'nın romanı (1957) ● Yazarın **Korkunç Yıllar** romanının devamı. **Korkunç Yıllar**'da yazar (romandaki takma adıyla: Sadık Turan), 1946'da Roma'da yazdığı anılarını, Almanlar tarafından Ruslara karşı savaşa gönderilmesine kadar getirmişti. Bu ikinci romanda gene 1942 yılında bıraktığı yerden başlatır olayları: 1942 baharında Alman ordusunun kadrosu içinde, Türk asıllı esirlerle bir Türkistan lejyonu kurulmuş, onlar da yeniden asker olmuşlardır. İki aylık bir talimden sonra, cepheye hareketlerine yakın, bir ara Kırım'a köyüne gidip dönmesine izin verilen, bölük komutanı teğmen Sadık Turan'ın Akmescit'e gelişi; daha önce Rus ordusunda savaşırken öldüğü söylendiği için annesini, babasını, iki hafta sonra gittiği köyünde de köylüleri şaşırtır. Sadık Turan buralarda Rus ve Alman emperyalizmini bir kez daha görür, kendi de anlatır; sonra Türkistan'ın istiklâl ümidiyle lejyona döner, taburları lejyondan ayrılır, Doğu cephesine hareket ederler. Fakat Türklere karşı başlangıçtaki davranışlarını değiştirmiştir Almanlar ve Ruslara yenilmek üzeredirler. Stalingrad'daki Alman kuvvetleri Ruslara teslim olmuş, Rus orduları Polonya sınırlarını geçerek Varşova'ya yaklaşmışlardır. Sadık Turan bir gece bombardımanda yaralanır. Bir ay sonra da, kendisine bakan, kendisini seven Polonya'lı Marya'nın yardımıyla kaçmaya ve Rus ordularından Batıya, Çekoslovakya'ya doğru çekilen Polonya çetecilerine katılmaya karar verir. Tehlikeli yolculukları sırasında Amerikan uçaklarının bombardımanında Marya, İnn nehri kenarında ölür. Sadık Turan İtalya'ya gelir. Hürriyetine kavuşmuş, fakat sevgili Marya'yı ve yurdunu kaybetmiştir. ● Yer yer Remarque'ın **Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok** romanını hatırlatan eser, Türk edebiyatında İkinci Dünya Savaşı'nı konu edinmiş ve o savaşın içinden gelen Kırım'lı bir Türk'ün kaleminden çıkmış tek romandır.

YÜKSEK GERİLİM ● Adalet Ağaoğlu'nun hikâye kitabı (1974) ● Dokuz hikâye. Kitaba adını veren ilk hikâyede karısı Sakine, beş çocuğu ve ortaokulu bitirmiş kardeşi Hasan'dan oluşan bir ailenin reisi Kadir Çiçek, vinç operatörüdür; Hasan'la beraber bölgeye beton kanalet döşemektedir, ovanın pamuğunu daha güçlü sulayacaktır bu kanaletler. Çalışma sırasında bir ara, kanaletlerden birini taşıyan askı kayar, kanaletin bir ucu yere vu-

runca ağırlığından kurtulan vinç bumu, yukarı doğru esner ve yüksek gerilim hattının egemenlik alanına girer, gücünün milyarda birinden pek azını kapıp, elinde hâlâ çelik halatı tutmakta olan Hasan'ın gövdesine akıtır. Çocuk bir anda iri siyah bir kömür parçası olmuştur. **Adi Suçlu** hikâyesinde apandisit ameliyatı geçirmiş, aydın ve eylem olaylarının tanığı bir kadın, hastanede, yatak komşusunun gevezelikleriyle sarılıdır. Yatak komşusu, zengin hayatının şatafat ve züppeliklerini sıralarken, beriki kadın, için için, eylem tutuklularının anılarını yaşamaktadır. Çalçene kadının biçare bencilliğine çok sinirlenince onu yaralar, cezaevine sevkedilir. **Duvar Öyküsü** bir alegoridir: Nasılsa içine düşmüş bir tohumun, gövdesinden dışarı çıkamayacağına güvenli eski duvar, yüzyıllara dayanmıştır, kuru ve çelimsiz tohumu, ağırlığıyla ezeceğini sanmaktadır. Ama tohum bir sürgün, derken bir ağaç olur. Bir adakçı kadın, ağacı, kutsal bir ağaç olarak turistlerin, dertlilerin uğrağı yapar. Derken genç bir yolcu, dallarına düğümlenmiş bezleri sıyırıp, ağacı özgürlüğüne kavuşturur. **Yol**'da Kurtuluş Savaşı'nda kaçak kovalamış, İstiklâl Madalyası almış eski bir asker, bir tren yolculuğunda anılarını anlatır. Kompartımana, bir polisle bir jandarma yedeğinde, lise öğrencisi görünüşünde bir de anarşist getirilmiştir. **Özgürlükçü** dört çocuk babası olduğu halde sorumsuz, bencil, anlayışsız bir adamdır. **Sen de Sor** hikâyesinde askere gitmiş arkadaşının evine yerleşen bir işçi, mahallede başkaldırıcı, düzen bozucu olarak bilinir, bu yüzden bir depodaki işinden çıkarılır. **Yasemin İşçileri**'nde dedeleri tarafından, tutuklular evine, babalarını ziyarete getirilmiş, dört-beş yaşlarında iki oğlan çocuğu, babalarının suçlarını anlatırlar. İstanbul'lu baba, öğrenci eylemlerine karışmış, köylü baba ise o eylemcilere yataklık etmiştir; sıkıyönetimce tutuklanma yerleri Ankara'dır. **Bileyici** otuzunu geçmiş, ellisinde gösteren Ramazan'dır, karısı ve üç çocuğuyla kente göçmek zorunda kalmıştır. İşsiz günlerinde bileyici olur, sokak sokak bilenecek bıçak, makas arar. Bir gün, kapısı önünde duruyor diye hakaretlerine uğradığı bir müteahhidi bıçaklar. **Gün Üç Dakika,** altında Ağustos 1974 tarihi olan bu hikâye, çıkması beklenen bir af kanununun gün boyu yarattığı tedirginlikleri açıklıyor. ● Yazar bu eseriyle 1975 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı.

YÜRÜMEK ● Sevgi Sabuncu'nun romanı (1970) ● Roman, aslında, cinsel hazlar dışında da mutluluk arayan Elâ'nın serüvenidir. Elâ, "terbiyeli aile kızı" öğütleri içinde, birtakım kör inançlarla yetiştirilmişti. Çocukluğunda, evlilik-doktorluk oyunlarının tiksinti veren deneylerinden öteye gitmeyen seks bilgisi, üniversitede daha da artmış değildir. Sonunda, gösterişli bir düğünle, neden evlendiğini pek bilmeden evlenir, çocuğu olur. Evlilikte de mutluluk bulamamıştır. Onun gözünde, sevmediği, ama adına koca dedikleri bir adamla yatmakla, bir başkasının koynuna girmek arasında hiçbir fark yoktur. Kocasından ayrılır, kendisi gibi "bir aile çocuğu" olarak ye-

tişmiş Mehmet'le evlenir. Mehmet bir mühendisin oğludur; çocukluğundan beri bütün ürküntülerine rağmen bir genelev saplantısı içinde büyümüş, delikanlılık çağında geneleve gitmişse de, erkekliğini deneyemeden yüzgeri dönmüş, ama bir komşu kadının koynunda, çocukluğunun çeşitli aşağılık komplekslerinden kurtulduğuna inanmıştır. Bir raslantı sonunda Elâ ile evlenir. Yalnız ten istekleri üzerine kurulu bu birlik, Elâ'nın yalnızlığını artırmaktan başka işe yaramaz. Mutluluk peşinde Imroz adasına giderler, ama orada karşılarına "yasak bölge" çıkar ve geri dönerler. Aslında bu yasak bölge, dış dünya ile ilişkisiz, bencil bir evlilik hayatı sürmek isteyen Mehmet'in kısır mutluluk duygusudur. Oysa Elâ, dış dünyadan soyutlanmış, büyük küçük haksızlıklara sırt çeviren bir mutluluk olmayacağını anlamıştır. ● TRT 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında başarı ödülü kazanan, bir ara müstehcen görülerek toplatılmış olan roman üzerine, yazarın daha önceki kitaplarını da içeren geniş bir yorum ve değerlendirme, tanıtmasının bir kısmını aldığımız Vedat Günyol'un **Çalakalem** (1977) kitabındadır.

YÜZBAŞI CELAL ● Burhan Cahit Morkaya'nın romanı (1933) ● Olayları Birinci Dünya Savaşı günlerinde Suriye'de, Millî Mücadele yıllarında da Cenup cephesinde, Kilis çevresinde geçen ve biri Türk, biri Arap milliyetçiliğinin temsilcisi yüzbaşı Celâl'le Tedmür şeyhi Sadun arasındaki çatışmaları konu edinen romanın geniş özeti ve yorumu, Dr. Aytekin Yakar'ın monografisindedir: **Türk Romanında Millî Mücadele** (1973).

ZANİYELER ● Salâhattin Enis'in romanı (1924) ● Olay Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da geçer. Zengin biriyle evlenip Konya'ya giden, bir yıl sonra birkaç aylığına İstanbul'a dönen Fitnat, Şişli'de teyzesi Münevver'in savaş zenginleriyle sürdüğü sefahat hayatına kapılır, İstanbul'da kalır. Metresi olduğu bir doktor, ona para yetiştirememek yüzünden hapse girer, sonraki âşıkı bir mirasyedi, aynı sebeple kumarda iflas eder. Fitnat bunları derin bir hınç duyduğu tok ve sorumsuz sosyeteye karşı bir nevi öcalma duygusuyla yapmaktadır. Ama beri yanda üzüntüden çıldıran babası tımarhaneye, annesi de sefalete düşer. Sonunda her şeyden bıkan Fitnat, annesini alır, İstanbul'un bir köşesinde eski sakin hayatına çekilir. ● Romancı ve eserleri üzerine geniş, özlü tanıtma, bu özeti kısaltarak aldığımız eserdedir: (CK/2)

ZAVALLI ÇOCUK ● Namık Kemal'in oyunu (1973) ● Şefika, babası Halil Bey'in, öksüz ve akrabası olduğu için yanına aldığı Ata ile birlikte büyümüştür. Şefika ondördündedir; Ata ondokuzunda, tıbbiye talebesi. Kırk yaşlarında zengin bir paşa, Şefika ile evlenmek ister. Para sıkıntısı çekmekte olan Halil Bey, karısının ısrarıyla bu evlenmeye razı olur. Kızının fikrini

de sormuştur, ama Şefika, yarı utançtan, yarı ailesini refaha kavuşturmak düşüncesiyle babasına, Ata'yı sevdiğini söyleyememiştir. Nikâh kıyılmış, düğün hazırlıkları sürürken Ata'yı kaybetmenin acısıyla Şefika ağır hastalanır. Verem, yirmibeş günde bütün tahribatını gösterir. O ara okuldan izinli gelen Ata, sevgilisinin ölmek üzere olduğunu görünce eczaneden aldırdığı zehiri de kendi içer, iki sevgili birlikte ölürler.

ZAVALLI NECDET ● Safvet Nezihî'nin romanı (1900) ● Olayı İstanbul'da geçen romanda Necdet, Meliha ve Müzehher arasında üçlü bir aşk, üçü de ölümle noktalanır. Meliha, Necdet'in köşk komşularının kızıydı, Necdet onu sevmişti. Meliha, Necdet'in bir okul arkadaşıyla evlendi, sonra Necdet'e âşık oldu. Necdet, arkadaşına ihanet korkusuyla aşkı arasında bocalıyordu; Meliha, delikanlının peşini bırakmadı, bir gece Necdet'i baştan çıkardı. Necdet bu zaafından duyduğu utançla hastalandı, İzmir'de ölen halasının kızı Müzehher İstanbul'a geldi, kalb hastasıydı, hasta yatan Necdet'e bakarken o da Necdet'i sevdi, Müzehher'e acıyan Necdet onunla evlenmek isteyince, Meliha buna engel oldu, Müzehher öldü. Meliha, kocasından boşanıp Necdet'le evlenmeyi aklına koymuştu, bir kurtuluş yolu bulamayan Necdet, kendini öldürdü, Müzehher'in yanma gömüldü. Ama öldükten sonra da Meliha'dan kurtulamadı: Meliha bir doğum sırasında ölünce, onu da Necdet'in yanma gömdüler. ● Romanın geniş özeti, değerinin ve özelliklerinin saptanması (CK/1)'dedir.

ZEHRA ● Nabizade Nâzım'ın romanı (1896) ● Olay 1890 yıllarında İstanbul'da geçer: Eminönü'nde Asmaaltı çarşısında bir mağazası olan tüccar Şevket Efendi, onyedi yaşlarındaki kıskanç yaradılışlı kızı Zehra'yı, kâtibi Suphi ile evlendirmiştir. Yeni evliler, ilk yaz, Üsküdar'ın arkalarına düşen Bulgurlu'da bir köşkte mutlu yaşarlar, ama bir süre sonra Zehra'nın huysuzluk ve kıskançlıkları başlar. Suphi'nin annesinin, işlere yardım etsin diye, eve Sırrıcemâl adında çok güzel bir cariye alması, Zehra'nın kıskançlığını daha da çoğaltmıştır. Suphi, soğuduğu karısından ayrılır, Sırrıcemâl'le evlenir. Zehra, onların Bakırköy'deki adreslerini öğrenir, öç alacaktır: Ürani adında genç, güzel bir Rum kadınını, Suphi'yi baştan çıkarmakla görevlendirir. Suphi, Ürani'nin tuzağına düşmüş, Sırrıcemâl'i de yüzüstü bırakmıştır; Sırrıcemâl intihar eder. Zehra, asıl hıncını Suphi'den, daha beter alacaktır. Mağazayı yöneten kâtip Muhsin'le evlenince, elinde avucunda kalmış son paraları da tüketen Suphi, tulumbacı olur, kahve köşelerine düşer, sonunda Ürani'yi ve onun yeni dostunu da öldürünce Trablusgarb'a sürülür. İkinci evliliğinde de mutlu olamayan, bu kocasının ölümü üzerine de tek başına kalan Zehra, bir gün çarşıya çıkmıştır; Mahmutpaşa yokuşundan inerken, yoksul yaşlı bir kadının yol ortasında düşüp öldüğünü görür. Suphi'nin annesidir kadın. Zehra çok üzülür, hastalanır, çağrılan dok-

torun ilâçlarım da almaz, otuzbeş gün sonra o da ölür.

ZENCİLER BİRBİRİNE BENZEMEZ ● Attilâ İlhan'ın romanı (1957) ● Mehmed-Ali anasız, babasız büyümüş, Sanat Enstitüsünde parasız yatılı okumuştur. İstanbul'da Karaköy'de bir radyo teknik atelyesinde çalışır, geceleri de atelyede yatar. Yetimliğinin üzüntülerini önceleri Allah'a inanarak hafifletmiştir; sonradan kendisi gibi yetim, fakir bir arkadaşının ölümü üzerine bu inancını yitirdi. Sevdiği Şadiye ile evlenebilmek için kendini yetiştirmeye koyulur, sanatını ilerletir. Erzurum'dan askerlik dönüşü Şadiye yoktur. İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. İşinde ilerlemiş, bol para kazanmaya başlamışken kalkar, Paris'e gider. Kaldığı otelde Mısır'lı El-Barudi, İspanyol Hernandez gibi komünistlerle, siyasî mülteci, Tito rejimine muhalif Yugoslav Yankoviç gibi bir antikomünistle, Çinli Çang gibi ferdiyetçi biriyle dost ve öğrenci Alman kızı Hilde'ye âşık olur. Vize süresi dolar, üç ay daha uzatır bu süreyi. Yankoviç'in, peşine düşmüş kimseler tarafından öldürülmesi, çok sarsar Mehmed-Ali'yi. Parası bitmektedir, işsizdir. Paris'te başlayan roman, gene Paris'te, otuziki yaşında Mehmed-Ali'nin sürüp giden bocalayışları arasında sona erer. ● "Biri eksi, biri artı iki Mehmed-Ali"nin iç çatışmalarına, bunalımlarına yaslanan roman, yazarın bir değer yargıları anarşisini, bir nihilizmi belirleyen **Sokaktaki Adam** (1953) romanının, gene sinema tekniğine bağlı, devamı gibidir.

ZENGİN MUTFAĞI ● Vasıf Öngören'in oyunu (1977) ● İlk kez A.S.T. (Ankara Sanat Tiyatrosu) oyuncuları tarafından oynanan eserde konu bir küçük çevrede toplumsal bir olayın yansımasıdır. Kerim Bey'in mutfağında beş kişi var: Aşçı Lütfü Pehlivan, hizmetçi Zehra, şoför Seyfi, ağabeyi Ahmet ve Zehra'nın nişanlısı Selim. 15 - 16 Haziran olayları toplumsal yaşamın genelinde olduğu gibi, bu küçük çevrenin özelinde de birtakım değişimler yaratır. Selim yoksulluktan kurtulup nişanlısıyla evlenebilme umudu içinde safını değiştirirken, Zehra fabrika işçiliğine geçip karşı safta yer alır. Lütfü Pehlivan da köşkün köpeklerini teker teker zehirlemekle tüketemeyeceğini anlar, işinden ve köşkten ayrılır. (Atilâ Sav, Milliyet gazetesi, 14 Aralık 1977).

ZEYNO'NUN OĞLU ● Halide Edip Adıvar'ın romanı (1928) ● **Kalp Ağrısı** romanının devamı olan eserin kahramanı bir çocuktur: Binbaşı Hasan Bey'in, Diyarbakır'da iken garnizonda çalışan ve "Kürt şeftalisi" diye anılan Zeyno adlı bir Kürt güzelinden doğmuş çocuğu Hasso. Zeyno, asıl adı Hasso olan, sonradan Ramazan adını alarak kaçakçılık yapan biriyle evlenmiş, uzun süre köyde kalmış, gene Diyarbakır'a dönmüştür. Binbaşı Hasan Bey, o sırada ikinci kez Diyarbakır'a gelir. 1925 yıllarıdır ve Şeyh Sait isyanı başlamak üzeredir. Hasan Bey, Hasso'nun kendi oğlu olduğunu bu

ikinci gelişinde anlar, bir çete baskınında Ramazan'ın ölmesi üzerine Zeyno ile evlenir. O güne kadar üvey babasının eziyetlerine katlanmış, kendisine piç gözüyle bakılmış Hasso da gerçek babasına kavuşmuş olur. Binbaşı Hasan, öğretmen olarak süvari okuluna atanınca üçü İstanbul'a gelirler. ● Özet, Muzaffer Uyguner'in **Halide Edip Adıvar** (1968) kitabından alındı. Eserin geniş özeti ve derinliğine değerlendirilmesi, Doç.Dr. İnci Enginün'dedir: **Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi** (1978).

ZONGULDAK HİKAYELERİ ● Mehmet Seyda'nın hikâye kitabı (1962) ● Altı hikâyenin ilki **Pazarlık**'ta olay 1942 kışında geçer: İzinli er Hüseyin, Zonguldak'ta Çaycuma çarşısında dolaşırken bir muhabbet tellalına raslamış, adamın kendisine genç güzel bir kadın getirme teklifini kabul etmiştir. Pazarlıkları olan bir lirayı Hüseyin Savur, peşin verir. Akşam karanlığında, kararlaştırılan saatte getirilen, sonra da evine gittikleri kadın çok yaşlı çıkarsa da, kızan içerleyen Hüseyin'e evde delil diye gösterilen nüfus kâğıdında yaş ondokuzdur. **Tanık** hikâyesinde evden istasyona öteberi taşıtacak bir müteahhit, oğlunu hamal getirmeye yollar. Çocuk, bir sürü hamalla döner gelir. Adam, içlerinden ikisini seçince hamallar hem kendi aralarında, hem de müteahhitle tartışırlar; anlaşmazlık karakolda giderilir. **Emin Korkmazgil**, emekli jandarma başçavuşu, emekli köy öğretmenidir; şimdi ona buna dilekçe yazmakta, eşi Naciye ve biri yetişkin, ikisi küçük üç kızıyla Çaycuma'da yaşamaktadır; içki düşkünüdür. Bir gün eve, biri eskiden ahbabı, iki misafir getirir; yeni tanıdığı genç memur ona sözde iş bulacaktır. İçki sofrası kurulur. Başçavuş, karısına da içirir, kadın sızar. Genç memur, başçavuşun da sarhoşluğundan yararlanarak büyük kız Nuriye'ye sarkıntılık eder. Nuriye ertesi gün evden kaçmıştır, dönmez de bir daha. Karısının hakaretleri karşısında çöken, zayıflayan başçavuş, kendini büsbütün içkiye vererek çok geçmeden ölür. **Dur, Ben Bunu Yazayım da...** hikâyesinde olay 1943'te geçer: Düzce'de bir yanlışlık eseri tutuklanan birisinin, yanında iki jandarma, parasız pulsuz Devrek'e gelene kadar başından geçenler anlatılır. 1937'de yazılmış **Üçüncü Vardiya'dan Devrek'li Hasan**'da Hasan, onbeş aydır gündeliği 60-110 kuruşa Zonguldak kömür ocaklarında çalışmaktadır. Bir gece hasta, bitkin üçüncü vardiyada, galeriye ikinci giriş kapısında nöbet tutarken uyuyakalır; baş-puantörün tokadıyla kendine gelirse de yanındaki lamba yere düşer, söner. İşçiler sabaha karşı işi bıraktıkları vakit Hasan'ın, kapıyla loko-traktör arasında sıkışmış cesedini bulurlar. Son hikâye, öncekinin devamıdır (**Ve Karısı**): Kocasının ölümünden sonra şirketten yetmişbeş lira tazminat alan, Hasan'ın karısı Emine, kayınbiraderiyle evlendirilir. Komşu köylüler de genç kadına göz koymuşlardır. Bir gün kurdukları pusuda tecavüze yeltenirlerken, bağrışlarını önlemek üzere, vurdukları sopa ile öldürürler Emine'yi. ● Yerel

renkleri Zonguldak bucaklarının çarşı pazar tasvirleriyle yoğunlaşmış, köylü-kentli konuşmaları iyi ayarlanmış hikâyelerin ilk üçünde olaylar, konularına uygun ince bir ironiyle anlatılmış; sonrakilerde bu ironi, yerini gene tabiî ve kendiliğinden bir acılığa bırakmıştır. **Üçüncü Vardiya'dan...** hikâyesi kömür ocaklarındaki yeraltı hayatının ustaca gösterilişiyle ayrı bir güç ve özellik taşıyor.

ZOR • Sevinç Çokum'un romanı (1976) • "Zor olan sevebilmek, zor olan kardeşçe yaşamak" cümleleri (s. 201), eserin adının hangi düşünceden geldiğini belirliyor. Ramazan, anası Zühre Nine, karısı Sultan Kadın Karadeniz'in bir kıyı köyünde yaşamaktadırlar. Ramazan Ağa'nın kardeşi Hatice Hala, İstanbul'dadır; mektubunda, okuyamamış yeğenine iş bulduğunu yazması üzerine İstanbul'a gönderilen Kerim, Yunus Usta'nın demir atelyesinde çalışmaya başlar. Hatice Hala, babadan kalma bakkal dükkânını işleten oğlu Fevzi, gelini ve torunuyla beraberdir; Kerim de önce onlarda kalır, bir süre sonra kendini sığıntı gibi hissettiği hala evinden ayrılır; yengesi Nigâr Hanım'ın evine taşınır. Bakıcılık, iğnecilik yapan Nigâr Hanım'ın oğlu Nadir şofördür, kızı Enise de lise öğrencisi. Kerim bu evde daha rahat eder. Kerim'in köyde bir de ablası vardı: Sırma. Genç kadın, koca evinin eziyetlerine dayanamaz, çocuk doğurmuyor diye de kocası eve başka kadın getirmeye kalkınca o da İstanbul'a, Hatice Hala'sına gelir. Kerim bir ara demirci atelyesindeki işini bırakmak isterse de, ustasının gösterdiği anlayış üzerine bundan vazgeçer. Önceleri evlere temizliğe giden Sırma, bir ilaç fabrikasında daha iyi bir iş bulunca da, iki kardeş, artık yenge ve hala evlerinde ayrı ayrı barınmaktansa, bir kira evine çıkmayı uygun görürler, Piyale semtinde bir evin bahçesinde tek odalı bir kulübeye taşınırlar. • Lise öğretmen ve öğrencileri, işçiler vb. diğer kişileriyle, 12 Mart 1971 Muhtırası'nı izleyen sıkıyönetim dönemindeki siyasal-sosyal ortama da bir bakış açısı getiren, ama yan olaylardaki kişi sayısının çokluğundan dolayı asıl olaydaki sürükleyiciliğini yer yer yitiren eser, 1977'de hem Dündar Taşer, hem de Ülkücü Gazeteciler Cemiyeti Roman Birincilik Armağanla-'nı kazandı.

ZORAKİ TABİP • Ahmet Vefik Paşa'nın oyunu (1869) • Yazarın Molière komedilerinden adapteleri içinde en ünlüsü olan eserde zengin Hamza Ağa'nın kızı Nurdil, sevdiği Daniş Bey'e verilmediği için yalancıktan hastalanmış, sözde konuşamaz olmuştur. Hamza Ağa, vekilharcı Korkut'la uşağı Himmet'i, kızına iyi bir doktor bulmakla görevlendirir. İkisinin konuşmasını dinleyen Selime, kendisini döven kocası oduncu İvaz'dan öç almak için, onu Korkut'la Himmet'e hekim diye tanıtır, ama dayak yemedikçe hekimliğini gizlediğini söyler. Adamlardan yediği dayakla "zorla hekim" olan İvaz, evvelce bir hekimin yanında çalışmış olduğu için, ezberindeki

tıp terimleriyle işi idare, durumu öğrenince de eczacı, asistan diye yanına kattığı Daniş Bey'in, kızı kaçırmasına yardım eder. Sonunda iş tatlıya bağlanır, oduncu İvaz Ağa ile karısı Selime de barışırlar.

ZÜBÜK ● Aziz Nesin'in romanı (1961) ● Pişkin, yüzsüz bir adamın yutturmacalarını anlatan ve ikinci adı **Kağnı Gölgesindeki İt** olan romanına yazar, bir atasözüyle başlıyor: "İt, kağnı gölgesinde yürür de kendi gölgem sanırmış." Romanın kahramanı Zübükzâde İbraam Bey de, çevresinin saflığı sayesinde sâyeban olan, dolandırıcılıkları yanı sıra, belediye başkanlığına, milletvekilliğine kadar yükselen, kırk yaşlarında bir açıkgözdür. Olay Türkiye-İran transit yolu üzerinde bir Doğu ilçesinde geçer. Eserin ilk sayfalarında ebe Hayriye Hanımı, Alucan'lı Sabri Ağa'yı, terzi Cemal'i, kalaycı Kör Nuri'yi işlerini yapacağı va'diyle türlü yollardan dolandırmış olan Zübük, sözde ilçeye gelecek devlet adamlarını evinde ağırlamaya hazırlanmaktadır. Gerçekten iki otomobil gelirse de içindekiler, Zübük'ün kadınlı-erkekli âlem yapmaya gelen tanıdıklarıdır. Başgedikli İhsan Efendinin yanlış yorumu yüzünden bu iş de örtbas edilir. Zübük rakiplerini ustalıkla atlatarak önce belediye başkanı, sonra da milletvekili olur; ilçeye baraj ve köprü yaptırması için Ankara'ya gönderilen heyeti de dolandırır, neden sonra ilçeye döner, foyası Ankara'da meydana çıktığı için milletvekilliğine aday gösterilmez bir daha. Ortalarda kalırsa da, zamanla ilçenin gene gözdesi olur: İlçeyi ile çevirteceği va'diyle eski kandırmalarına tekrar başlamıştır. ● Yazarın en tanınmış mizahî romanlarından biri olan eserde Zübükzâde'nin portresi, dolandırılan, atlatılan, kendisini yakından bilen kişilerin ağzından bölüm bölüm anlatılarak bütünlüğe kavuşturulmaktadır.

ZÜRRİYET ● Samet Ağaoğlu'nun hikâye kitabı (1950) ● İçindeki, yer yer realist sahnelerle örtülü, fantastik sekiz hikâyenin kahramanları; "derin bir hayal âleminin renk, ışık, ses fırtına ve dalgaları arasında çalkalanıp duran" insanlardır. Fazla hareketli bir hayal gücüne sahip, kuruntularında çok kere ölçüsüz, aşırı bu insanlar; hayatın verilerini ürkütücü visionlar ve iç kuvvetler çatışması halinde yaşamalarıyla Edgar Allen Poe'nun veya L'isle Adam'ın kişilerini hatırlatırlar. Hastalık yahut hatıraların yüksek ateş ve huzursuzlukları (üç hikâye: **Bir Hastane Hatırası, Kediseven Sokağındaki Bahçe, Bir Hastanın Rüyaları**) kahramanların benliklerine işlemiş, onları ya büyülü bir değişme ile mutluluğa, ya da kâbuslu rüyalarla felâkete götürmüştür. Varlık-yokluk sorunları karşısında hırçın, hayata intibak edemeyerek azapta tipler, madde ile ruh arasında gizli ilişkileri araştırırlar. Mesela kitaba adını veren ilk hikâyede karısının gebeliği boyunca, çocuğun sakat doğabileceği korkularına saplanmış bir koca, çocuğun doğup da yürümeye başlamasından sonra ancak, huzura kavuşur. Son hikâye **Otuz Sene Sonra**'da anlatıcı, kadından aldığı bir mektup ve çağrı üzerine

otuz yıl önce ayrıldığı karısıyla buluşur. Kadın ona o zamanki âni ayrılmasını gerektiren kırgınlıklarını ancak şimdi açıklar ve ferahlar. Erkeğin, niçin mezardan çıkıp gelerek bütün bunları anlattığı sorusuna karşı da, mezara girmeden evvel son bir defa daha kendisini görmek için geldiğini söyleyerek kadın, uzaklaşır.

SÖZLÜKTEKİ ESERLER DİZİNİ

Abdullah Efendinin Rüyaları... 8
Acâib-i Alem... 8
Acemiler... 9
Acenta Mirza... 9
Acı... 10
Acı... 10
Acımak... 11
Acı Para... 11
Acı Tütün... 12
Acılı Kuşak... 12
Acılı Toprak... 12
Afrodit Buhurdanında Bir Kadın 12
Afsuncu Baba... 14
Aganta Burina Burinata... 14
Ağır İşçiler... 14
Ağlama Duvarı... 15
Ağrıdağı Efsanesi... 15
Ah Bayım Ah... 15
Ahmet'in Kuzuları... 16
Ak Badanalı Ev... 16
Akıle Hanım Sokağı... 16
Akın... 17
Akışı Olmayan Sular... 17
Akif Bey... 19
Akrep Üretim Çiftliği... 19
Akşam Güneşi... 20
Alagün Çocukları... 20
Alemdağ'da Var Bir Yılan... 21
Al Gözüm Seyreyle Salih... 22
Alın Yazısı... 23
Ali... 23
Ali Nizamî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği... 23
Allahın Askerleri... 24
Alman Ekmeği... 24
Almanya Almanya... 24
Almanya Defteri... 25
Alnımdaki Bıçak Yarası... 25
Alpagut Olayı... 26
Amerikan Sargısı... 26
Ana Hanım - Kız Hanım... 27
Analar ve Çocuklar... 27
Anadolu Garajı... 27
Anahtar... 28
Anahtar... 28
Anahtarcı Salih... 28
Anaların Hakkı... 29
Anayurt Oteli... 29
Ankara... 30
Ankara Mahpusu... 30
Apartman... 31
Araba Sevdası... 31
Arkadaş Islıkları... 32
Asker Cigarası... 32
Asmalımescit 74... 33
Asya... 33
Aşk-ı Memnu... 34
Aşka Kitakse... 34
Aşksız İnsanlar... 34
Atçalı Kel Mehmet... 35
Ateş Gecesi... 35
Ateşten Gömlek... 36
Av... 36
Avare Yıllar... 36
Avcı Karkap... 37
Avur Zavur Kahvesi... 37
Ay Büyürken Uyuyamam... 37
Ay Tutulduğu Gece... 39
Aya Bir Yolcu... 39
Ayışığında "Çalışkur"... 40
Ayak Bacak Fabrikası... 40
Ayakta Durmak İstiyorum... 40
Ayaşlı ve Kiracıları... 41
Aydemir... 41
Ayı Masalı... 42
Aylak Adam... 42
Aylaklar... 42
Ayna... 43
Ayrı Dünyalar... 44
Baba Evi... 44
Baba Lüferle Balıkçı... 44
Babam Babam... 45
Babil Kulesi... 45
Bacayı İndir Bacayı Kaldır... 46

Bağdat Hatun ... 46
Bağrıyanık Ömer ile Güzel Zeynep ... 46
Bahar Hikâyeleri ... 48
Bahriyeli Çocuk ... 49
Bakışların ... 49
Bal Sineği ... 49
Balıkesir Muhasebecisi ... 50
Barış Adlı Çocuk ... 50
Başakçılar ... 50
Başgöz Etme Zamanı ... 52
Başka Bir Yaz ... 53
Başörtülüler ... 55
Batak ... 55
Batak Göl ... 55
Baykuş ... 56
Bedriye ... 56
Ben Deli Miyim ... 56
Benim Sinemalarım ... 57
Berber Aynası ... 58
Bereketli Topraklar Üzerinde Besleme ... 58
Beyaz Türkü ... 59
Beyaz Yakalılar ... 59
Beyhan ... 60
Bırakılmış Biri ... 61
Billur Kalp ... 62
Binboğalar Efsanesi ... 62
Binnaz ... 63
Bir Adam Yaratmak ... 63
Bir Akşamdı ... 63
Bir Avuç Gökyüzü ... 64
Bir Çift Öküz ... 64
Bir Filiz Vardı ... 65
Bir Gecenin Beyliği ... 65
Bir Gece Yolculuğu ... 65
Bir Gün Büyüyeceksin ... 67
Bir Gün Tek Başına ... 68
Bir Kadın Düşmanı ... 68
Bir Karış Toprak ... 69
Bir Muadele-i Sevda ... 69
Bir Olayın Başlangıcı ... 70
Bir Ölü Evi ... 70
Bir Ölünün Defteri ... 70
Bir Pazar Günü ... 71
Bir Solgun Adam ... 71
Bir Sürgün ... 72
Bir Şehrin İki Kapısı ... 72
Bir Şey Yap Met ... 72
Birtakım İnsanlar ... 73
Bir Tereddüdün Romanı ... 73
Bir Tespih Tanesi ... 73
Bir Yol ... 74
Biraz Gelir Misiniz ... 74
Bizans Definesi ... 75
Bizim Köy ... 76
Boğaların Ölümü ... 76
Boğuntulu Sokaklar ... 76
Bordamıza Vuran Deniz ... 77
Boş Beşik ... 77
Boynu Bükük Öldüler ... 78
Bozbulanık ... 78
Bozgun ... 79
Bozkırdaki Çekirdek ... 80
Bozuk Düzen ... 80
Branda Bezi ... 81
Bu Bizim Hayatımız ... 81
Bu Dağın Ardı ... 82
Bu Toprağın Kızları ... 82
Buhûrumeryem ... 82
Bulanık Resimler ... 84
Bulutun Rengi ... 84
Bunalım ... 85
Buzlar Çözülmeden ... 85
Büyük Aile ... 85
Büyük Balıklar ... 86
Büyük Gözaltı ... 87
Büyük Mal ... 87
Büyük Yolculuk ... 87
Cadı ... 88
Can Parası ... 88
Can Şenliği ... 89
Canavar ... 89
Canlı Maymun Lokantası ... 90
Cehennem ... 90
Cehennem Kraliçesi ... 90
Cehennemlik ... 91
Celâlettin Harzemşah ... 92
Cemile ... 92
Cemo ... 93

Cengiz Hanın Bisikleti 94
Cevizli Bahçe 94
Cezmi 95
Ciğerdelen 95
Cihan Şoförü 95
Cinsel Oyun 97
Cumartesi Yalnızlığı 97
Çakrazlar 97
Çalıkuşu 98
Çamasan 98
Çamaşırcının Kızı 99
Çark 100
Çarpana 100
Çatıdaki Çatlak 100
Çelo 101
Çemberler 101
Çengi 102
Çeribaşı Aptullah'la İdamlık İsmail 102
Çığ 103
Çıkmazda 103
Çıkrıklar Durunca 103
Çıplak 104
Çıplak 105
Çıplaklar 106
Çiçu 107
Çingeneler 107
Çocukluğun Soğuk Geceleri 108
Çok Bilen Çok Yanılır 110
Çölde Bir Deve 110
Çulluk 111
Çuvalın Yanındaki Adam 111
Dağa Çıkan Kurt 112
Damga 112
Değirmen 112
Değirmen 113
Değişen İstanbul 114
Değişik Gözle 114
Deli Emine 115
Demir Bey 115
Demirciler Çarşısı Cinayeti 116
Deniz Gurbetçileri 116
Denizin Çağırışı 116
Denizin Kanı 117
Derya Gülü 117
Despot 117
Devlet Ana 118
Devlet Kuşu 119
Dışardakiler 120
Dik Bayır 120
Dikmen Yıldızı 121
Dilekçe 121
Dilşo ile Dilşe 121
Direğin Tepesinde Bir Adam 122
Dirlik Düzenlik 123
Dizboyu Papatyalar 124
Doğudan Hikâyeler 124
9 - uncu Hariciye Koğuşu 125
Doludizgin 126
Dor Ali 126
Dostlukların Son Günü 126
Döl 127
Dönemeç 127
Dönüş 129
Dört Köşeli Üçgen 130
Dört Oyun 130
Dördüncü İyilik 130
Drina'da Son Gün 131
Dudaktan Kalbe 132
Duhter-i Hindu 133
Dumanaltı 133
Duman ve Alev 134
Dumanlıda Talaki Var 134
Duru Göl 135
Duvarların Ötesi 135
Dünya Evi 136
Dünyada Harp Vardı 136
Dünyaya İkinci Geliş 137
Dürdane Hanım 137
Düş Ekmeği 138
Düşlerin Ölümü 138
Efendilik Savaşı 140
Efruz Bey 140
Egenin Dibi 140
Eğik Ağaçlar 141
Ekilmemiş Topraklar 143
Ekmek Kavgası 143
Elbiseciler Çarşısı 144
Eldebir Mustafendi 144

Emmioğlu 144
Esaret 145
Esir Şehrin İnsanları 145
Eski Fotoğraflar 146
Eski Hastalık 146
Eskici ve Oğulları 147
Esrâr-ı Cinayât 147
Eşber 148
Evcilik Oyunu 148
Evlatçıklar 148
Evlerden Biri 148
Evli Bir Kadının Günlüğünden 149
Eylül 149
Fadik Kız 150
Fahim Bey ve Biz 150
Fatih - Harbiye 150
Fatma Hanımın Erik Ağacı 151
Fazilet Eczanesi 152
Felâtun Bey ile Râkım Efendi . 152
Ferdi ve Şürekâsı 152
Finten 153
Gar Saati 153
Garipler Sokağı 154
Garnizonda Bir Olay 154
Gazoz Ağacı 155
Gecede 156
Gecikenler 156
Geride Kalanlar 156
Gidenler Dönmeyenler 157
Gizli El 158
Gizli Emir 158
Gong Vurdu 159
Gordium 159
Göçük 159
Gökova'nın Yalazları 160
Gökyüzü 160
Göl İnsanları 161
Gölgede Gezintiler 162
Gölgeler 162
Gönüllü 163
Gözleri Bağlı Adam 163
Grev 164
Gulyabani 164
Gurbet Kuşları 164
Gül Hırsızı 165
Güllüce'yi Sel Aldı 166
Gülnihal 167
Gün Görmeyen Sokak 167
Güneşin Parmakları 167
Güneşte On Kişi 168
Günün Adamı 169
Hacizli Toprak 169
Haçin 169
Hakka Sığındık 170
Halâs 171
Hallaç 171
Hamdi ve Hamdi 171
Handan 172
Haney Yaşamalı 172
Hanımın Çiftliği 173
Hâristan ve Gülistan 174
Harputta Bir Amerikalı 174
Harran 175
Hasan Mellâh 175
Hasangiller 175
Haşhaş 176
Havada Bulut 177
Havada Bulut Yok 178
Hayal İçinde 179
Hayat-ı Muhayyel 179
Hayattan Sayfalar 179
Haydut Montari 179
Hayır 180
Haziran 182
Henüz Onyedi Yaşında 183
Hep ve Hiç 184
Her Gece Bodrum 184
Herkes Kendi Hayatını Yaşar 185
Horoz Değirmeni 185
Huzur 186
Hüküm Gecesi 187
Hüseyin Fellâh 188
Irazcanın Dirliği 188
Issızlığın Ortasında 189
İbiş'in Rüyası 191
İbrahim Efendi Konağı 191
İçe Dönük ve Atak 192
İçerdekiler 193
İçimizdeki Şeytan 193

varlık / bilgi dizisi

Çağdaş edebiyatımızın roman, hikâye, oyun
ve anı türlerinde belli başlı eserleri
tanıtan, yazarlarımızın hangi konuları
nasıl işlediklerini özetleyen bu kitap,
okuyacağınız eserler arasında
zevkinize, sanat ve dünya görüşünüze
uygun olanları seçmenizde yardımcı olacaktır.
Ayrıca eserler hakkında yayımlanmış
tanıtma ve eleştirilerin tüm maddelerde
ayrı ayrı belirtilmiş olması da
edebiyatla yakından ilgilenenler için
önemli bir kaynakça...
770 eseri derleyen bu kitap,
merhum Necatigil'in genç yayınlarımız arasında
çıkmış ve yardımcı ders kitabı niteliğini taşıyan
Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü'nün
yanısıra, öğretmen, öğrenci ve edebiyatçılar
için vazgeçilmez bir kılavuz, değerli bir kaynaktır.